

ΧΑΛΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΡΓΕΙΣ ΠΡΟΧΟΙ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΑΛΚΟΥΡΓΙΑΣ

*Εἰς μνήμην
τοῦ Πατρός μου
Σπυρίδωνος Κουλεϊμάνη
καὶ τοῦ Διδασκάλου μου
Νικολάου Κοντολέοντος*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	Σελίς θ'
Βιβλιογραφία	ιγ'
Κατάλογος εικόνων	κα'
Κατάλογος πινάκων	κγ'

ΜΕΡΟΣ Α'

Κεφάλαιον Α'. Αἱ πρόχοι τοῦ Ἀρχαίου Νεκροταφείου τῆς Βίτσας Ζαγορίου	1
--	---

Κεφάλαιον Β'. Κατάλογος χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων	11
---	----

Α' Χαλκαῖ ραμφοστόμοι πρόχοι μετὰ γυναικείας προτομῆς εἰς τὸ στόμιον, σ. 11 κέ.:

α. Ἡ γυναικεία προτομή προβάλλει εἰς ὑψηλὸν ἀνάγλυφον ἐπὶ ὀρθογωνίου πλακιδίου, σ. 11. β. Πρόχοι καὶ λαβαὶ τοῦ τύπου τῶν ἀγγείων τῆς Βίτσας, σ. 17. γ. Πρόχοι μετὰ πλουσιωτέρας διακοσμήσεως καὶ προτομῆς ἄνευ πόλου, σ. 30. δ. Λαβαὶ μετὰ γυναικείας προτομῆς, ἄνευ ροδάκων, σ. 35.

Β' Χαλκαῖ ραμφοστόμοι πρόχοι μεθ' ὁλοσώμου μορφῆς εἰς τὴν λαβήν, σ. 36 κέ.:

α. Μετὰ μιᾷς μόνον μορφῆς εἰς τὴν λαβήν, σ. 36. β. Μετὰ δύο μορφῶν εἰς τὴν λαβήν, σ. 42.

Γ' Χαλκαῖ ραμφοστόμοι πρόχοι ἄνευ προτομῆς, σ. 44 κέ.:

α. Κανονικοῦ ὀρθίου σχήματος: I. Στέλεχος λαβῆς ταινιωτόν, δίσκοι ἀκόσμητοι ἢ μετ' ἐγχαράκτων ροδάκων, σ. 44. II. Στέλεχος τρίπλευρον, λεοντῇ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν, σ. 48. III. Στέλεχος τρίπλευρον, σειρῇ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν, σ. 51. IV. Στέλεχος τριγωνικῆς τομῆς, φύλλον κισσοῦ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν, σ. 52.

β. Πεπλατυσμένου σχήματος: I. Μετ' ἀναγλύφων γοργονείων ἢ σειληνῶν εἰς τὰς προσφύσεις, σ. 54. II. Μετὰ κεφαλῶν κριῶν εἰς τὰς προσφύσεις, σ. 58. III. Μετὰ φύλλου κισσοῦ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν, σ. 59. IV. Στόμια προχοῖσκῶν πεπλατυσμένου τύπου, σ. 60.

Δ' Ἀποτμήματα πρόχων ἀμφιβόλου μορφῆς, σ. 62.

Κεφάλαιον Γ'. Τὸ σχῆμα τῆς ραμφοστόμου πρόχου.	65
---	----

1. Καταγωγή - διάδοσις - ἐξέλιξις τῶν πηλίνων πρόχων, σ. 65.

2. Αἱ χαλκαῖ πρόχοι, σ. 76 κέ.:
- α. Τὸ σχῆμα, σ. 76. β. Ὁ τύπος τῆς λαβῆς καὶ τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα του, σ. 82. γ. Χρῆσις τῶν πρόχων, σ. 97.

Κεφάλαιον Δ'. Ἐργαστηριακὴ τοποθέτησις τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρό-
χων 102

1. Ἐργαστήρια κατασκευῆς τῶν χαλκῶν πρόχων, σ. 102.
2. Σχέσις τῶν ἀρχαϊκῶν πρόχων πρὸς ἄλλας ομάδας χαλκῶν ἀγγείων, σ. 106.
3. Κορινθιακὴ χαλκουργία, σ. 138.

Κεφάλαιον Ε'. Κορινθιακὴ τέχνη καὶ ἐμπόριον εἰς τὴν Ἑπειρον 148

1. Αἱ κορινθιακαὶ ἀποικίαι εἰς τὸν βορειοδυτικὸν ἐλλαδικὸν χώρον, σ. 148.
2. Ἡ κορινθιακὴ τέχνη εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ τὰς γειτονικὰς περιοχάς, σ. 155.
3. Ἀποικιακὰ ἐργαστήρια, σ. 161.

Summary 167

Χημικὴ ἀνάλυσις τῶν πρόχων τῆς Βίτσας 174

ΜΕΡΟΣ Β'

Κατάλογος χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων 177

Χαλκᾶ κορινθιακὰ ἀγγεῖα ἀρχαϊκῶν χρόνων 182

Χαλκᾶ ἀγγεῖα κορινθιαζόντων ἐργαστηρίων τῆς Κύμης Ἰταλίας 186

Χαλκᾶ κορινθιακὰ εἰδῶλια ἀρχαϊκῶν καὶ ὑστεροαρχαϊκῶν χρόνων 187

Χαλκᾶ ἀρχαϊκὰ εἰδῶλια Δωδώνης 190

ΜΕΡΟΣ Γ'

Εὐρετήριον Μουσείων καὶ Συλλογῶν 193

Εὐρετήριον ἀρχαίων συγγραφέων 196

Γενικὸν εὐρετήριον 197

Εὐρετήριον καταλόγου χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων 203

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸν πυρῆνα τῆς ἀνὰ χειρας διατριβῆς ἀποτελεῖ ἡ περὶ τὰς δύο χαλκᾶς ραμφοστόμους πρόχους τοῦ νεκροταφείου τῆς Βίτσας Ζαγορίου, Ν. Ἰωαννίνων, συγκεντρωθεῖσα ὁμὰς ὁμοίου σχήματος χαλκῶν ἀγγείων ἢ λαβῶν. Χρονικῶς ἡ ἔρευνα περιορίσθη εἰς τοὺς ἀρχαῖκούς καὶ κλασσικούς χρόνους, κατὰ πλάτος δὲ εἰς ἀγγεῖα ἐλληνικῆς κατασκευῆς. Ὁ μὲν πρῶτος περιορισμὸς ἐπεβλήθη ἀφ' ἑαυτοῦ, διότι κατὰ τοὺς ἐλληνιστικούς χρόνους χάνονται τὰ ἔχνη τῆς κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας συμπαγοῦς ομάδος πρόχων, διὰ τὰ ἀναβιώσουν πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ρωμαϊκῆς κατασκευῆς πλέον ἀγγεῖα. Ὁ δεύτερος περιορισμὸς προῆλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ ἐτρονσικαὶ καὶ ραμφοστόμοι πρόχοι ἔχουν ἤδη διεξοδικῶς μελετηθῇ.

Δὲν ἐξετάζονται ἐξ ἄλλων αἱ ἰταλιωτικαὶ ραμφόστομοι πρόχοι κλασσικῶν χρόνων μετὰ γωνιώδους κοιλίας, ἐλαφρῶς τριλόβου στομίου καὶ σιγμοειδοῦς λαβῆς, διότι πρόκειται δι' ἰδιαιτέραν ὁμάδα ὑπὸ ἐτρονσικὴν ἐπίδρασιν, ἄσχετον πρὸς τὸν ἐλληνικὸν τύπον τῆς ὀπισθοτμήτου ἢ ραμφοστόμου πρόχου.

Ἡ ἐξέτασις ἐνὸς ἐκάστου παραδείγματος μεμονωμένως καὶ ἡ ἄμεσος συγγένεια πρὸς γνωστὰ κορινθιακὰ ἔργα τῆς πλαστικῆς ἢ τῆς μικροτεχνίας φανερώουσι τὴν τεχνοτροπικὴν ἐνότητα τῆς συσταθείσης ομάδος, ἡ ὁποία ἐντάσσεται εἰς τὸν κύκλον τῆς κορινθιακῆς χαλκουργίας, ἐνῶ μέχρι τοῦδε διεσπᾶτο εἰς ποικίλα ἐργαστήρια ὑπὸ τῶν ὀλιγαριθμίων ἐρευνητῶν της.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσεται ἡ σχέσις τοῦ πλαστικοῦ διακόσμου (γυναικείων προτομῶν καὶ ἀνθεμίων) τῶν κορινθιακῶν ραμφοστόμων πρόχων πρὸς τὸν ἀνάλογον ἄλλων κατηγοριῶν χαλκῶν ἀγγείων, ἥτοι κρατῆρων, ὕδριων καὶ οἶνοχοῶν. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶχον ἤδη ἀποδοθῇ εἰς κορινθιακὰ ἐργαστήρια, βάσει δὲ τῆς εἰς τὴν Κόρινθον ἀποδόσεως τῶν ραμφοστόμων πρόχων ὑποστηρίζεται ἡ θεωρία περὶ κορινθιακῆς κατασκευῆς τοῦ κρατῆρος τοῦ *Vix* καὶ ἄλλων σχετιζομένων πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς πρόχους χαλκῶν ἀγγείων καὶ εἰδωλίων. Οὕτω διευρύνεται κατὰ πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποδοτέων εἰς τὴν Κόρινθον ἔργων. Τοῦτο εἶναι σύμφωνον καὶ πρὸς τὴν γραπτὴν παράδοσιν, ἐκ τῶν ἀφθόνων μαρτυριῶν τῆς ὁποίας συνάγεται, ὅτι ἡ Κόρινθος ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ σπουδαιότερον ἴσως κέντρον κατασκευῆς χαλκῶν ἀγγείων καὶ εἰδωλίων.

Ἡ διαπιστουμένη συγκέντρωσις πολλῶν κορινθιακῶν χαλκῶν ἔργων εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Ἑλλάδα δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πολιτικῶν καὶ

ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς Κορίνθου καὶ τῶν αὐτόθι ἀποικιῶν τῆς πρὸς τὸν χῶ-
ρον αὐτὸν, θίγεται δὲ ἐν κατακλείδι τὸ πρόβλημα τῶν ἀποικιακῶν ἐργαστηρίων.

Ἀνακεφαλαίωσις τῆς διατριβῆς ἀποδίδεται ἀγγλιστὶ εἰς τὰς σελίδας 167-
173 πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ξένων ἐρευνητῶν. Ἀκολουθεῖ συνοπτικὸς κατάλογος
τῶν ἐλληνικῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων,
ὡς καὶ κατάλογοι χαλκῶν ἀγγείων καὶ εἰδωλίων ἀρχαϊκῶν χρόνων, ἀποδιδόμε-
νων εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς ἀποικίας αὐτῆς καὶ εἰς τὴν Κύμην τῆς Καμπανίας.

Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ τίτλου τῆς διατριβῆς* ὀφείλεται εἰς τὸν καθηγητὴν μου
Νικόλαον Κοντολέοντα, ὁ ὁποῖος μὲ ἀδιάπτωτον ἐνδιαφέρον παρηκολούθησε
καὶ καθωδήγησε τὴν πορείαν ταύτης, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰσηγήθη εἰς τὴν Φιλο-
σοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὡς ἐναισίμου
ἐπὶ διδασκαλίᾳ διατριβῆς. Ἡ ἐντεῦθεν ἔκφρασις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν προώ-
ρως ἐκλιπόντα Διδάσκαλον ἀποτελεῖ ἐλάχιστον φόρον τιμῆς εἰς τὴν μνήμην του.

Πολύτιμος ἐξ ἄλλου βοήθεια ὑπῆρξαν αἱ συζητήσεις μετὰ τοῦ καθηγη-
τοῦ κ. Σωτηρίου Δάκαρη, ιδίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ προβλήματα τῶν ἐν Ἡ-
πείρῳ κορινθιακῶν ἀποικιῶν. Τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς διὰ τὴν
παραχώρησιν τῆς δημοσιεύσεως ἐνσημάτων του ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομέ-
νης ἀνασκαφῆς τῆς Δωδώνης.

Διὰ τὴν προθυμίαν μὲ τὴν ὁποίαν παρεχώρησαν εἰς ἐμὲ τὴν παρουσίαν
ἀδημοσιεύτων λαβῶν καὶ ἀγγείων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, κα-
θὼς καὶ διὰ τὴν παροχὴν τῶν σχετικῶν φωτογραφιῶν, θερμῶς εὐχαριστῶ
τὸν ἐπίτιμον γενικὸν ἔφορον κ. Βασίλειον Καλλιπολίτην καὶ ιδιαιτέρως τὴν ἔφο-
ρον ἀρχαιοτήτων κ. Ἐβὴν Τουλούπα διὰ τὰς λαβὰς τῆς Συλλογῆς Καραπά-
νου. Διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀπευθύνω καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστίας εἰς τοὺς συν-
αδέλφους δδ. Αἰκατερίνην Ρωμοπούλου καὶ Ἀγγελικὴν Ἀνδρειωμένου, ἐφό-
ρους ἀρχαιοτήτων, κ. Πέτρον Καλλιγᾶν, ἐπιμελητὴν ἀρχαιοτήτων, τὸν κ. B. B.
Shefton τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Newcastle upon Tyne, τὸν ἐπιμελητὴν τοῦ
Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης κ. M. Vickers, τὸν καθηγητὴν κ. Oscar
Broneer διὰ τὴν παροχὴν φωτογραφιῶν ἐκ τῶν χαλκῶν ἐνσημάτων τῆς Ἰσθμί-
ας, ὡς καὶ τοὺς προϊσταμένους τῶν τμημάτων ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης
εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου κ. N. Duval, εἰς τὸ Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν τῆς
Βιέννης κ. F. Oberleitner, εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον κ. R. H. Higgins, εἰς τὸ

* Ὁ ὅρος «κορινθιοργεῖς» μαρτυρεῖται εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς πρὸς δήλωσιν τῆς κορινθιακῆς
κατασκευῆς ἢ καταγωγῆς τοῦ τύπου ὠρισμένων ἀντικειμένων: Στράβων VIII, 384 «τοῖς χαλκώμασι
τοῖς κορινθιοργεῖσι». — Ἀθήναιος V, 199 ε «κρατῆρες κορινθιοργεῖς». — Πολυδεύκης I, 157 «καλυπτῆ-
ρες κορινθιοργεῖς».

Μουσείον τῶν Βρυξελλῶν κ. I. Balty, εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου κ. I. Heeres, καθὼς καὶ τὸ Γερμανικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτοῦτον Ἀθηνῶν.

Αἱ ὁλοσέλιδοι φωτογραφίαι τῶν πρόχων τῆς Βίτσας καθὼς καὶ αἱ τοῦ πίνακος 48, εἶναι ἔργον τοῦ φωτογράφου κ. Μάκη Σκιαδαρέσση.

Ἡ συνάδελφος κ. Δέσποινα Διαμαντούρου ὑπῆρξε πολύτιμος βοηθὸς εἰς τὸ στάδιον τῆς πολυγραφῆσεως τῆς διατριβῆς· τὴν εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς.

Μεταξὺ τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου πρέπει νὰ ἀναφέρω τὴν δ. Βούλαν Λιόγκα, ἣ ὁποία μὲ πολλὴν ὑπομονὴν ἐδακτυλογράφησε τὸ χειρόγραφον κείμενον, καὶ τὸν κ. Βασίλειον Πτηνόπουλον, φωτογράφον τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται αἱ φωτογραφίαι τῶν ἐν Ἰωαννίνοις λαβῶν.

Πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐκφράζω εὐγνωμόνως τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης ἐκτυπώσεως καὶ τὴν καταλογὴν τῆς διατριβῆς μου μεταξὺ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας. Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων κατέβαλεν ἀόκνους προσπάθειας διὰ τὴν ἀριτίαν ἐμφάνισιν τοῦ βιβλίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *

Α'. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

AA	Archäologischer Anzeiger (Beiblatt zum JdI). Berlin 1889 κέ.
AAA	Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι 1968 κέ.
AbhHeidelbAk	Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse. Heidelberg 1913 κέ.
ActaArch	Acta Archaeologica. Kopenhagen 1930 κέ.
ΑΔ	Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον. Ἀθῆναι 1915 κέ.
AE	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς. Ἀθῆναι 1837 κέ.
AJA	American Journal of Archaeology. Baltimore 1885 κέ.
AM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung. Athen - Berlin 1876 κέ.
Anatolia	Anatolia. Ankara 1956 κέ. Ἀπὸ τοῦ τόμου 8, 1964, Anadolu.
AnatSt	Anatolian Studies. London 1951 κέ.
Annali	Annali dell'Istituto di Corrispondenza Archaeologica. Roma 1829-1885.
AntDenk	Antike Denkmäler, hrsg.v.Deutschen Archäolog. Inst. Berlin 1891 κέ.
AntKunst	Antike Kunst. Basel 1958 κέ.
Archaeology	Archaeology. New York 1949 κέ.
ArchRep	Archaeological Reports. London 1954 κέ.
ArtBull	The Art Bulletin. New York 1917/18 κέ.
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique. Paris 1887 κέ.
Bd'A	Bolletino d'Arte. Milano-Roma 1907 κέ.
BerRGK	Deutsches Archäolog. Institut. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Berlin 1904 κέ.
BMM	Bulletin of the Metropolitan Museum of Art. New York 1905 κέ.
BSA	The Annual of the British School at Athens. London 1894 κέ.
BWPr	Winckelmannsprogramm der Archäologischen Gesellschaft zu Berlin. Berlin 1841 κέ.
EAA	Enciclopedia dell'Arte Antica Classica e Orientale. Roma 1958 κέ.
Germania	Germania. Frankfurt am Main 1917 κέ.
FuF	Forschungen und Fortschritte. Berlin 1924-1944.
Gnomon	Gnomon. Kritische Zeitschrift für die gesamte Klass. Altertumswissenschaft. Berlin 1925 κέ.

* Δίδονται κατωτέρω συντομογραφίαι τῶν περιοδικῶν καὶ τῶν συχνάκις χρησιμοποιουμένων συγγραμμάτων.

HbArch	Handbuch der Archäologie im Rahmen des HAW, begr. v. W. Otto., fortg. v. R. Herbig. München 1939 κέ.
Hesperia	Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens. Cambridge, Mass. 1932 κέ.
ἩπXρ	Ἡπειρωτικά Χρονικά. Ἰωάννινα 1926 κέ.
JdI	Jahrbuch des Deutschen Archäol. Instituts. Berlin 1886 κέ.
JHS	The Journal of Hellenic Studies. London 1880 κέ.
MonAnt	Monumenti Antichi pubblicati per cura della Accademia Nazionale dei Lincei. Milano 1889 κέ.
MonPiot	Fondation Eugène Piot. Monuments et Mémoires. Paris 1894 κέ.
MusHelv	Museum Helveticum. Basel 1944 κέ.
NSe	Notizie degli Scavi di Antichità. Roma 1882 κέ.
ÖJh	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien. Wien 1898 κέ.
OlympBer	Bericht über die Ausgrabungen in Olympia. Berlin 1937 κέ.
OlympForsch	Olympische Forschungen. Hrsg. von E. Kunze. Berlin 1944 κέ.
ΙΑΕ	Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἀθῆναι 1871 κέ.
Πελοποννησιακά	Ἀθῆναι 1956 κέ.
PPrS	Proceedings of the Prehistoric Society. Gloucester 1935 κέ.
RA	Revue Archéologique. Paris 1844 κέ.
RE	Pauly A. - Wissowa G., Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Stuttgart 1894 κέ.
RM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung. Roma - Mainz am Rhein 1886 κέ.
StOliv	Studia Oliveriana. Pesaro 1952 κέ.
WissZGreifs	Wissenschaftliche Zeitung Greifswald. Greifswald 1952 κέ.

Β'. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ARIAS-HIRMER, Vasenkunst: Arias P. - Hirmer M., Tausend Jahre griechische Vasenkunst, München 1960.
- ASHMOLE B. - YALOURIS N., Olympia, The Sculptures of the Temple of Zeus, London 1967.
- BLOESCH H., Antike Kunst in der Schweiz, Zürich 1943.
- BUSCHOR E., Frühgriechische Jünglinge, München 1950.
- BUSCHOR E., Medusa Rondanini, Stuttgart 1958.
- BUSCHOR E., Die Tondächer der Akropolis I - II, Berlin und Leipzig 1929.
- BUSCHOR E., Griechische Vasen, München 1940.
- BOULANGER A., Catalogue Musée Lavigerie, Suppl. I, Paris 1913.
- CARAPANOS, Dodone : Carapanos C., Dodone et ses ruines, Paris 1878.
- CHARBONNEAUX - VILLARD, Grèce archaïque: Charbonneaux J.-Villard V., Grèce archaïque, Paris 1969.
- COOK, Greek Pottery : Cook R. M., Greek Painted Pottery, London 1960.

- ΔΑΚΑΡΗΣ Σ., Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν, Ἀθῆναι 1964.
- ΔΑΚΑΡΗΣ Σ., Δωδώνη, Ἀθῆναι 1971.
- DAWKINS, Artemis Orthia: Dawkins R. M., The Sanctuary of Artemis Orthia at Sparta, London 1929 (JHS, suppl. vol. 5).
- DELATTRE P., Musée Lavigerie I, Paris 1900.
- DEMARGNE P., Naissance de l'art grec, Paris 1964.
- GABELMANN H., Studien zum frühgriechischen Löwenbild, Berlin 1965.
- JEFFERY L., The Local Scripts of Archaic Greece, Oxford 1961.
- ΚΑΡΓΑΙΩΡΓΑ Θ., Γοργεῖν κεφαλὴ, Ἀθῆναι 1970.
- ΚΑΡΟΥΖΟΣ Χρ., Ἀριστόδικος, Ἀθῆναι 1961.
- KONTOLEON N., Οἱ ἀειναῦται τῆς Ἐρετρίας, AE 1963, σ. 1-45.
- KONTOLÉON N., Aspects de la Grèce préclassique, Paris 1970.
- LANE A., Greek Pottery, London 1963.
- LANGLOTZ, Westgriechen: Langlotz E., Die Kunst der Westgriechen in Sizilien und Unteritalien, München 1963.
- LIPPOLD G., Die griechische Plastik, München 1950 (HbArch 3).
- MARANGOU E. L., Lakonische Elfenbein - und Beinschnitzereien, Tübingen 1969.
- MERLIN M., Catalogue Musée Alaoui II, Paris 1920.
- MERLIN M. - DRAPIER L., Notes et Documents III, La nécropole punique d'Ard-el-Khe-raïb à Carthage, Paris 1909.
- MÜLLER, Der Polos: Müller V. K., Der Polos, die griechische Götter-Krone, Berlin 1915.
- PAYNE H., Archaic Marble Sculpture from the Acropolis, London 1936.
- PICARD CH., Manuel d'archéologie grecque I, Paris 1935.
- PRÜCKNER H., Die lokrischen Tonreliefs, Mainz am Rhein 1968.
- RICHTER, Archaic Art: Richter G.M., Archaic Greek Art against its Historical Background, New York 1949.
- RICHTER G. M., Three Critical Periods in Greek Sculpture, Oxford 1951.
- RICHTER, Handbook Metr. Mus.: Richter G. M., The Metropolitan Museum of Art, Handbook of the Classical Collection, Cambridge 1953.
- RICHTER, Kouroi: Richter G. M., Kouroi. Archaic Greek Youths, London 1960.
- RICHTER, Gravestones: Richter G. M., The Archaic Gravestones of Attica, London 1961.
- RICHTER, Korai: Richter G. M., Korai. Archaic Greek Maidens, London 1968.
- RODENWALDT G., Die Bildwerke des Artemistempels von Korkyra, Berlin 1939.
- RUMPF, Mu Z: Rumpf A., Malerei und Zeichnung der klassischen Antike, München 1953 (HbArch 4).
- SCHEFOLD K., Frühgriechische Sagenbilder, München 1964.
- SCHEFOLD K., Meisterwerke griechischer Kunst, Basel 1960.
- SCHEFOLD K., Antikenmuseum Basel.
- SCHLEIF H. - RHOMAIOS K. - KLAFFENBACH G., Korkyra I - Der Artemistempel. Architektur, Dachterrakotten, Inschriften, Berlin 1940.
- SZILÁGYI J. - CASTIGLIONE L., Griechische - Römische Sammlung, Führer, Budapest 1957.
- WILLEMSSEN FR., Die Löwenkopf - Wasserspeier vom Dach des Zeustempels, Berlin 1959.
- YALOURIS N., Athena als Herrin der Pferde, MusHelv 7, 1950, σ. 19 - 101.

Γ'. ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΤΟ ΣΧΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΜΦΟΣΤΟΜΟΥ ΠΡΟΧΟΥ

- AKURGAL E., Die phrygische Kunst, Ankara 1955.
- AMANDRY P., Collection Stathatos I, Les bijoux antiques, Strassbourg 1953.
- ΑΝΑΡΟΝΙΚΟΣ Μ., Βεργίνα Ι. Τὸ νεκροταφεῖον τῶν τύμβων, Ἀθήναι 1969.
- BEAZLEY ABV: Beazley J. D., Attic Black - Figure Vase-Painters, Oxford 1956.
- BEAZLEY ARV: Beazley J. D., Attic Red - Figure Vase-Painters I-III, Oxford 1963.
- BEAZLEY J. D. - MAGI F., La Raccolta B. Guglielmi nel Museo Gregoriano Etrusco, Parte I, Ceramica, Città del Vaticano 1940. Parte II, Bronzi e oggetti vari, Vaticano 1941.
- ΒΕΡΔΕΛΗΣ Ν. Μ., Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας, Ἀθήναι 1958.
- BLEGEN C. W. - CASKEY J. - RAWSON M. - SPERLING J., Troy I. General Introduction. The first and second settlements, Princeton 1950.
- BLOESCH H., Stout and slender in the Archaic Period, JHS 71, 1951, σ. 29-39.
- DRACK W., Eine keltische Schnabelkanne von «Lenzburger typus» aus Naix-aux-Forges (Meuse), Germania 33, 1955, σ. 243.
- DUGAS CH., Les vases de l'Heraion, Delos X, Paris 1928.
- EMRE K., The Pottery of the Assyrian Colony Period, Anatolia VII, 1963.
- FISCHER FR., Die hethitische Keramik von Bogazköy, Berlin 1963.
- FURUMARK A., The Mycenaean Pottery. Analysis and Classification, Stockholm 1941.
- GOLDMANN H., The Acropolis of Halai, Hesperia 9, 1940, σ. 381 - 514.
- HEURTLEY W., Prehistoric Macedonia, Cambridge 1939.
- JACOBSTHAL, Ornamente : Jacobsthal P., Ornamente griechischer Vasen, Berlin 1927.
- JACOBSTHAL, Bronzeschnabelkannen : Jacobsthal P. - Langsdorf A., Die Bronzeschnabelkannen. Ein Beitrag zur Geschichte des vorrömischen Imports nördlich der Alpen, Berlin 1929.
- JACOBSTHAL P., Zwei keltische Bronzekannen aus Lenzburg, Germania 19, 1935, σ. 130 - 131.
- JOHANSEN FRIIS K., Les vases sicyniens, Paris - Copenhagen 1923.
- LANGLOTZ E., Griechische Vasen der Universität Würzburg, München 1932.
- MARINATOS SP., Le chernibon dans la civilisation créto-mycénienne, BCH 53, 1929, σ. 365 - 381.
- ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ Γ., Λακωνικά ἀνθήμια, Πελοποννησιακά Γ'-Δ', 1958-59, σ. 263-266.
- NOBLE J., The Technique of Painted Attic Pottery, N. York 1965.
- ORTHMANN N., Die Keramik der frühen Bronzezeit aus Inneranatolien, Berlin 1963.
- PFUHL E., Malerei und Zeichnung der Griechen, München 1923.
- POTTIER E., Les vases antiques du Louvre I - III, Paris 1897 - 1922.
- RADNOTTI A., Römische Bronzegefäßen von Panonnien. Dissert. Pan. Ser. II, no. 6, 1938.
- RICHTER - MILNE, Shapes and Names : Richter G. - Milne M., Shapes and Names of Athenian Vases, N. York 1935.
- SCHIERING W., Werkstätten orientalisierender Keramik auf Rhodos, Berlin 1957.
- SCHIERING W., Masken am Hals kretisch-mykenisch und frühgriechischer Tongefässe, JdI 79, 1964, σ. 1 - 64.
- SIEVEKING J. - HACKL R., Die königliche Vasensammlung zu München, München 1912.

2. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΑΛΚΟΥΡΓΙΑ

- AMANDRY P., Manches de patère et de miroir grecs, MonPiot 47, 1953.
 ΒΕΡΔΕΛΗΣ, AE 1953/54 : Βερδελής N., Χαλκή τεφροδόχος κάλπις ἐκ Τρικκάλων, AE 1953/54, I, σ. 189-199.
 BLATTER R., Zu einem griechischen Henkeltypus, AA 81, 1966, σ. 48 - 58.
 DEN BOESTED M., The bronze vessels in the Rijksmuseum G. M. Kam at Nijmegen, Nijmegen 1956.
 CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs: Charbonneaux J., Les bronzes grecs, Paris 1958.
 COMSTOCK - VERMEULE : Comstock M. - Vermeule C., Greek, Etruscan and Roman Bronzes in the Museum of Fine Arts, Boston 1971.
 FILOW: Filow B., Die archaische Nekropole von Trebenische am Ochrida See, Berlin-Leipzig 1927.
 GJØRDESEN, ActaArch 1944 : GjØrdesen M., Bronze Paterae with Anthropomorphous Handles. ActaArch XV, 1944, σ. 101 - 187.
 HAFNER, Die Hydria des Telestas: Hafner G., Die Hydria des Telestas, Charites, Studien zur Altertumswissenschaft (Festschrift E. Langlotz). Hrsg. K. Schauenberg, Bonn 1957.
 HERRMANN H., Die Kessel der orientalisierender Zeit, OlympForsch VI, Berlin 1966.
 HILL, Catalogue Walters Art Gallery: Hill D. Kent, Catalogue of Classical Bronze Sculpture in the Walters Art Gallery. Baltimore 1949.
 HILL, AJA 1958 : Hill D. Kent, A Class of Bronze Handles of the Archaic and Classical Periods, AJA 62, 1958, σ. 193 - 201.
 HILL, AJA 1962 : Hill D. Kent, The Long-Beaked Bronze Jug in Greek Lands, AJA 66, 1962, σ. 57 - 63.
 HILL, AntKunst 1967: Hill, D. Kent Palmette with Snakes, A Handle Ornament in Early Metalware, AntKunst 10, 1967, σ. 39 - 47.
 HOFFMANN H., Two unknown Greek Bronzes of the Archaic Period, AJA 68, 1964, σ. 185 - 188.
 JANTZEN U., Bronzeworkstätten in Grossgriechenland und Sizilien, JdI 13. Ergänzungsheft, Berlin 1937.
 JANTZEN U., Griechische Bronzeteller, AM 63, 1938/39, σ. 140-155.
 JANTZEN U., Griechische Greifenkessel, Berlin 1955.
 JANTZEN U., Griechische Griff-phialen, 114. Winkelmannsprogramm, Berlin 1958.
 JOFFROY R., La tombe de Vix, MonPiot 48, I, Paris 1954.
 JOFFROY R., Le trésor de Vix, Paris 1962.
 JUCKER H., Die Bronzhydria in Pesaro, AntKunst 10, 1964, σ. 3 - 11.
 JUCKER: Jucker H., Bronzehenkel und Bronzhydria in Pesaro, StOliv XIII - XIV, 1965/66, σ. 1 - 108.
 JUCKER H., Altes und neues zur grächwiler Hydria, AntKunst 9—Beiheft 1973, σ. 42 - 62.
 ΚΑΡΟΥΖΟΣ ΧΡ., Λακωνικός Ἀπόλλων, Πελοποννησιακά Γ'-Δ', 1958/59, σ. 9-16.
 KEKULÉ - WINNEFELD, Bronzen aus Dodona: Kekulé von Stradonitz R. - Winnefeld. H., Bronzen aus Dodona, Berlin 1909.
 KONTOLEON N., Zur archaischer Bronzestatue aus dem Piraeus, Opus Nobile, Festschrift Ulf Jantzen, Wiesbaden 1969, σ. 91 κ.ε.

- KUNZE, Schildbänder: Kunze E., Archaische Schildbänder, OlympForsch II, Berlin 1950.
- KUNZE E., Kleinplastik aus Bronze, OlympBer VII, Berlin 1961, σ. 138 - 180.
- KUNZE E., Kleinplastik aus Bronze, OlympBer VIII, Berlin 1967, σ. 213 - 250.
- LAMB: Lamb W., Ancient Greek and Roman Bronzes, London 1929.
- LANGLOTZ, Bildhauerschulen: Langlotz E., Frühgriechische Bildhauerschulen, Nürnberg 1927.
- MANO - ZISI D. - POPOVIĆ, L., Novi Pazar, Beograd 1969.
- MANO - ZISI D. - POPOVIĆ L., Antička Bronza u Jugoslaviji, Beograd 1969.
- MANO - ZISI D. - POPOVIĆ L., Der Fund von Novi Pazar, 50 Bericht der Röm. Germ. Kommission 1969, σ. 191 - 208.
- MITTEN - DOERINGER, Master Bronzes: Gordon Mitten D. - Doeringer S. F., Master Bronzes from the Classical World, Mainz 1968.
- NEUGEBAUER, Bronzestatuetten: Neugebauer K. A., Antike Bronzestatuetten, Berlin 1921.
- NEUGEBAUER, RM 1923/24: Neugebauer K. A., Reifarchaische Bronzevasen mit Zungenmuster, RM 38-39, 1923/24, σ. 344-440.
- NEUGEBAUER, AA 1925: Neugebauer K. A., Archaische Bronzhydrien, AA 40, 1925, σ. 177 - 202.
- NEUGEBAUER, Katalog I: Neugebauer K. A., Staatliche Museen zu Berlin, Katalog der statuarischen Bronzen im Antiquarium I. Die minoischen und archaischgriechischen Bronzen, Berlin - Leipzig 1931.
- NEUGEBAUER, RM 1936: Neugebauer K. A., Kohlenbecken aus Clusium, RM 51, 1936, σ. 181-211.
- NEUGEBAUER, AA 1942: Neugebauer K. A., Peloponnesische Bronzestatuetten des 5. Jh. im Berliner Antiquarium, AA 57, 1942, σ. 467 - 488.
- NEUGEBAUER, JdI 1943: Neugebauer K. A., Archaische Vulcenter Bronzen, JdI 58, 1943, σ. 206 - 278.
- NEUTSCH B., Τὰς νόμφας ἐπὶ ἡιάρόν. Zum unterirdischen Heiligtum von Paestum, Abh HeidelbAk 1957.
- OBERLÄNDER P., Griechische Handspiegel, Hamburg 1967.
- PAYNE H., A bronze Herakles in the Benaki Museum at Athens, JHS 54, 1934, σ. 173 κέ.
- PERNICE E., Gefäße und Geräte aus Bronze (F. Winter, Die hellenistische Kunst in Pompeji IV), Berlin - Leipzig 1925.
- PICARD COL., Les oenochoés de bronze de Carthage, RA 66, 1959, σ. 29 - 64.
- ΠΟΛΙΤΗΣ, AE 1936: Πολίτης Λ., Χαλκῆ ὑδρία ἐξ Ἑρετρίας, AE 1936, σ. 147-174.
- POPOVIĆ, Catalogue: Popović L., Catalogue des objets trouvés près de Trebenischte, Beograd 1956.
- PRASCHNIKER C., Zu den neuen Funden von Trebenischte, ÖJh 27, 1932, σ. 106 - 114.
- RICHTER G. M., Greek, Etruscan and Roman Bronzes. The Metropolitan Museum of Art, N. York 1915.
- DE RIDDER, Bronzes du Louvre: De Ridder A., Bronzes antiques du Louvre, I - II, Paris 1913 - 15.
- ROBINSON, AJA 1942: Robinson D. M., New Greek Bronze Vases, AJA 46, 1942, σ. 172-197.

- ROLLEY, BCH 1963 : Rolley Cl., Hydries de bronze dans le Peloponnèse du Nord, BCH 87, 1963, 465 - 484.
- ROLLEY, Monumenta : Mussche, H., Monumenta Graeca et Romana, τ. V, Les arts mineurs grecs, fasc. 1. Les bronzes, par Cl. Rolley, Leiden 1967.
- ROLLEY, FdD V : Fouilles de Delphes V, Monuments figurés. Les statuettes de bronze, par Cl. Rolley, Paris 1969.
- RUMPF A., Zum Krater von Vix, BullAntBeschav., 1954, σ. 8 - 11.
- RUMPF A., Κρατήρ λακωνικός, Charites, Festschrift Langlotz, Bonn 1957, σ. 157 - 135.
- SESTIERI, Bd'A 1955 : Sestieri P. Cl., Il Sacello - Heroon Posidoniata, Bd'A 40, 1955, σ. 53 - 63.
- SESTIERI, Archaeology 1956 : Sestieri P. Cl., An underground Shrine at Paestum, Archaeology 9, 1956, σ. 22 - 33.
- VALLET - VILLARD : Vallet G. - Villard Fr., Un atelier de bronziers. Sur l'École du cratère de Vix, BCH 79, 1955, σ. 50 - 74.
- VERDÉLIS, BCH 1949 : Verdélis N., Vases en bronze de Metzovo, BCH 73, 1949, σ. 19-28.
- VULIĆ N., Ein neues Grab bei Trebenischte, ÖJh 27, 1932, σ. 1 - 42.
- VULIĆ N., Neue Gräber bei Trebenischte, AA 48, 1933, στ. 454 - 482.
- WILLEMSSEN FR., Dreifusskessel von Olympia, OlympForsch III, Berlin 1957.

3. KOPINΘIAKH TEXNH KAI EMΠOION

- BEAUMONT R., Corinth, Ambrakia, Apollonia, JHS 72, 1952, σ. 62 - 73.
- BLÜMNER, Die gewerbliche Tätigkeit: Blümmer H., Die gewerbliche Tätigkeit der Völker des klassischen Altertums, Leipzig 1869.
- COLDSTREAM G. N., Greek Geometric Pottery, London 1968.
- CORINTH XII : Davidson Gl., The Minor Objects, Princeton 1952.
- CORINTH XIII : Blegen C. - Palmer H. - Young R., The North Cemetery, Princeton 1964.
- CORINTH XV, I - II: Stillwell A. N., The Potters' Quarter, Princeton 1948 - 52.
- ΔΟΝΤΑΣ, Πελοποννησιακά 1969 : Δοντάς Γ., "Ένα κεφάλι μικροῦ κορινθιακοῦ κούρου ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, Πελοποννησιακά Ζ', 1969, σ. 40 - 46.
- DOW ST., Corinthia I. The Month Phoinikaios, AJA 46, 1942, σ. 69 - 72.
- DUNBABIN, Western Greeks : Dunbabin T. J., The Western Greeks. The History of Sicily and South Italy from the Foundation of the Greek Colonies to 480 B.C., Oxford 1948.
- DUNBABIN T. J., The Early History of Corinth, JHS 68, 1948, σ. 59 - 69.
- GJØRDESEN, AJA 1963 : GjØrdesen M., Greek Bronzes; A Review Article, AJA 67, 1963, σ. 333 - 351.
- GJØRDESEN, ActaArch 1944 : GjØrdesen M., Further Notes on Corinthian Plastic Art, Acta Arch XV, 1944, σ. 174 κέ.
- HAMMOND, Epirus : Hammond N., Epirus. The geography, the ancient remains, the history and the topography of Epirus and adjacent areas, Oxford 1967.

κ'

- HIMMELMANN, JdI 1965: Himmelmann - Wildschütz N., Archaischer Bronzekouros in Wien, JdI 80, 1965, σ. 124 - 137.
- ΚΑΡΟΥΖΟΥ Σ., Οι ἱππεῖς τῆς Δωδώνης - «Θεωρία», Festschrift für W. H. Schuchhardt, Baden-Baden 1960, σ. 231 - 250.
- NEUGEBAUER K. A., Die Toreutik Korinths im 6. Jahrh. v. Chr., FuF 1931, σ. 193 - 4.
- PAYNE, NC: Payne H., Necrocorinthia. A Study of Corinthian Art in the Archaic Period, Oxford 1931.
- PERACHORA I: Payne H. and Others, Perachora. The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia, Oxford 1940.
- PERACHORA II: Dunbabin T. J., Perachora II, Oxford 1962.
- SAKELLARIOU M. - FARAKLAS N., Corinthia - Cleonaea, Athens 1971.
- WALLENSTEIN: Wallenstein Kl., Korinthische Plastik des 7. und 6. Jahrh. v. Chr., Bonn 1971.
- WILL: Will E., Korinthiska, Paris 1955.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- I. Πρόχοι Μικρᾶς Ἀσίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ: α) Τροίας I. β) Alaça. γ) Beycesultan. δ) Kültepe. ε) Χετταϊκαὶ πρόχοι.
- II. Πρόχοι Μικρᾶς Ἀσίας: α) «Καππαδοκική» κεραμεικὴ ἐκ Kültepe. β-γ) Φρύγιοι πρόχοι 8ου - 6ου π.Χ. αἰῶνος.
- III. Πρόχοι ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ: α) Πρωτοελλαδικαί: 1. Κορίνθου, ΠΕ II. 2. Κορίνθου, ΠΕ III 3. Τίρυνθος, ΠΕ III. β) Μεσοελλαδικαί: 1. Αἰγίνης. 2. Μυκηνῶν. 3. Κίρρας. 4. Προσύμνης. γ) Μινωϊκαί. δ) Μυκηναϊκαί.
- IV. α) Πρόχοι Μακεδονίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ: 1-3. ΠΕ πρόχοι. 4-5. ΜΕ καὶ 6. ΥΕ πρόχοι. β) Μακεδονικαὶ πρόχοι τῆς ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου: 1. Βεργίνας. 2. Πάτελε. 3-4. Πελαγονίας. 5. Κοζάνης. γ) Θεσσαλικαὶ πρόχοι: 1, 4. Μαρμαίριανης. 2-3. Καπακλή. δ) Ὑστερογεωμετρικὴ πρόχους Ἑρετρίας.
- V. Ραμφόστομοι πρόχοι Ἡπείρου (Βίτσας Ζαγορίου): α) Χειροποίητοι, ἄνευ διακοσμῆσεως. β) Χειροποίητοι μετ' ἀμαυροχρώμου διακοσμῆσεως. γ) Τροχήλατοι.
- VI. Κορινθιακαὶ πρόχοι γεωμετρικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν χρόνων: α-β) Δελφῶν. γ) Μεδεῶνος. δ-στ) Κορίνθου. ζ) Πρόχους εἰς St. Louis. η) Ἐκ τύμβου τῆς Atenica Γιουγκοσλαβίας.
- VII. Κορινθιακαὶ πρόχοι ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων: α) Ἄλῶν Λοκρίδος. β) Kuçi Zi Ἀλβανίας. γ-ε,θ) Κορίνθου. στ) Εἰς Παρισίους. ζ) Εἰς Δῆλον. η) Εἰς Μόναχον. ι) Εἰς Würzburg.
- VIII. Ἀττικαὶ πρόχοι ὑστεροαρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων: Μελανόμορφοι εἰς Μόναχον (α) καὶ Νεάπολιν (β). Ἐρυθρόμορφοι εἰς Mannheim (γ), Βιέννην (δ) καὶ Τάραντα (ε). Μελαμβαφῆς εἰς Ὀξφόρδην (στ). Πεπλατυσμένη ἐρυθρόμορφος εἰς Βρυξέλλας (ζ).
- IX. Ἑτρουσικαὶ καὶ ἰταλιωτικαὶ πρόχοι 5ου-3ου π.Χ. αἰῶνος: α) Ἑτρουσικαί. β,δ) Καμπανίας. γ) Τύπου «Γνάθια». ε) Ἀπουλίας. στ) Ἐπίχυσις.
- X. Ἀναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 1710 λαβῆς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 35).
- XI. Ἀναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 339 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 7).
- XII. Ἀναπαράστασις βάσει τῆς λαβῆς τῶν Βρυξελλῶν (κατ. 9).
- XIII. Ἀναπαράστασις βάσει τῆς λαβῆς Schimmel (κατ. 11).
- XIV. Ἡ πρόχους Α τῆς Βίτσας (κατ. 10).
- XV. Ἡ πρόχους Β τῆς Βίτσας (κατ. 16).
- XVI. α) Ἀναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 4920 λαβῆς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 12). β) Πρόχους Τσοτυλίου (κατ. 14).
- XVII. α) Ἡ πρόχους Tessin (κατ. 20). β) Ἀναπαράστασις βάσει τῆς λαβῆς τοῦ Ashmolean Museum (κατ. 19). γ) Ἀναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 360 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 24). δ) Ἡ πρόχους Βοτονοσίου (κατ. 17).
- XVIII. α) Ἀναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 4912 λαβῆς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 36). β) Ἡ πρόχους τοῦ Τρεμπενίστε (κατ. 41). γ) Πρόχους τοῦ Novi Pazar (κατ. 38).
- XIX. α) Ἀναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς λαβῆς Σερρών (κατ. 27). β) Ἡ πρόχους Grimani (κατ. 26). γ-δ) Πρόχοι εἰς τὸ Μουσεῖον Lavigerie Καρχηδόνας (κατ. 18 καὶ 33).

κβ'

- XX. α) 'Αναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 447 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 46). β) 'Αναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 656 λαβῆς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου (κατ. 32).
- XXI. α) 'Αναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 64.303 λαβῆς τῆς Βοστώνης (κατ. 54). β) 'Αναπαράστασις βάσει λαβῆς ἐκ Περαιώρας (κατ. 53). γ) Πρόχους ἐκ Περαιώρας (κατ. 49). δ) Πρόχους εἰς Würzburg (κατ. 55).
- XXII. 'Αναπαράστασις τῶν πρόχων τῶν ὑπ' ἀρ. 166α-β λαβῶν τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 56-57).
- XXIII. α) 'Αναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 16170 λαβῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (κατ. 72). β) Προχοῖσκη εἰς Βιέννην (κατ. 69). γ) Προχοῖσκη εἰς Ἀμστερνταμ (κατ. 77). δ) Πρόχους ἀρ. 689 τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 70). ε) Προχοῖσκη εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον (κατ. 79). στ) 'Αναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 1222 λαβῆς καὶ στομίου τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 80).

Τὰ σχέδια τῶν εἰκόνων XIV - XV ἐφιλοτεχνήθησαν ὑπὸ τῆς κ. Diana Wardle· τὰ τῶν εἰκόνων XI καὶ XVII γ εἶναι ἔργα τοῦ ἀειμνήστου Παναγιώτου Σαραφισανῶ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

1. α) Βίτσα Ζαγορίου, Ν. Ίωαννίνων. 'Ο λιθοσωρός τῶν τάφων 66 καὶ 67. β) 'Ο τάφος 66 μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ λιθοσωροῦ. 'Αριστερὰ αἱ δύο χαλκαῖ πρόχοι.
2. α) Βίτσα Ζαγορίου. 'Ο τάφος 66 ἀπὸ Νότου. β) Αἱ πρόχοι Α καὶ Β, ὡς εὑρέθησαν.
3. α) 'Η κοιλία μετὰ τῆς βάσεως τῆς πρόχου Β πρὸ τῆς ἐπανατοποθετήσεως τῆς λαβῆς· ἐπὶ τῶν ὤμων τὸ ἔχνος ἐκ τῆς ἀσημοκολλήσεως τοῦ ἀνθεμίου. β-γ) Αἱ δύο ὀψεις τῆς βάσεως τῆς πρόχου Β. δ) Πρόχους Β Βίτσας. Κάτοψις τοῦ πυθμένος μετὰ τοῦ δακτυλίου ἀσημοκολλήσεως τῆς βάσεως. ε) 'Η πρόχους Α τῆς Βίτσας πρὸ τῆς συγκολλήσεώς της.
4. Πρόχους Α Βίτσας, ὀπισθία ὀψις. Μουσεῖον Ίωαννίνων, ἀρ. 2258.
5. Πρόχους Α Βίτσας, πλαγία ὀψις.
6. Πρόχους Α Βίτσας. 'Η γυναικεία προτομή τῆς λαβῆς.
7. Πρόχους Α Βίτσας: α-γ) Πλάγιοι ὀψεις τῆς προτομῆς. δ-ε) Οἱ ρόδακες τῆς ἄνω προσφύσεως τῆς λαβῆς. ς') Τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως.
8. Πρόχους Β Βίτσας, ὀπισθία ὀψις. Μουσεῖον Ίωαννίνων, ἀρ. 2259.
9. Πρόχους Β Βίτσας, πλαγία ὀψις.
10. Πρόχους Β Βίτσας. 'Η γυναικεία προτομή τῆς λαβῆς.
11. α-δ) Πρόχους Β Βίτσας. Κατὰ μέτωπον καὶ πλάγιοι ὀψεις τῆς προτομῆς.
12. Πρόχους Β Βίτσας: α-β) Οἱ ρόδακες τῶν δίσκων τῆς ἄνω προσφύσεως τῆς λαβῆς. γ) Τὸ ἀνθέμιον τῆς λαβῆς. δ) 'Η ὀπισθία ἐπιφάνεια τοῦ ἀνθεμίου. ε) Κάτοψις τῆς λαβῆς.
13. α-β) Πηλίνη προτομή ἀπὸ τὸ σπήλαιον «Κουδουνότρυπα» Ἀρτης. γ) Κοτύλη ἐκ τοῦ λιθοσωροῦ τοῦ τάφου 66 τῆς Βίτσας. Μουσεῖον Ίωαννίνων, ἀρ. 2125. δ) Μελάνομορφος οἰνοχόη ἐκ τοῦ τάφου 67. Μουσεῖον Ίωαννίνων, ἀρ. 2130.
14. α-β) Λαβὴ Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 341. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 1). γ-δ) Λαβὴ Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 340. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 3).
15. Λαβὴ μετὰ τοῦ στομίου ραμφοστόμου πρόχου. Γενεύη, ἰδιωτικὴ συλλογὴ (κατ. 2).
16. α-β) Λαβὴ πρόχου. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 18112 (κατ. 4).
γ) Ἀπότμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1218. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 8). δ-ε) Λαβὴ Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 372. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 5).
17. α-γ) Λαβὴ Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 339. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 7).
18. α-β) Λαβὴ εἰς Βρυξέλλας, Musées Royaux, ἀρ. Α 365 (κατ. 9). γ-ε) Λαβὴ Μουσείου Ίωαννίνων, ἀρ. 4920 (κατ. 12).
19. Λαβαὶ εἰς Βοστώνην, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν: α-β) Ἀρ. 60.233 (κατ. 13). γ) Ἀρ. 62.188 (κατ. 6).
20. α) Πρόχους Τσοτυλίου. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 15244 (κατ. 14).
β) 'Η προτομή τῆς πρόχου τοῦ Τσοτυλίου.

21. α-β) Λαβή ἀρχαιοπωλείου R. Symes, Λονδίνον (κατ. 15).
22. α-β) Πρόχους Βοτονοσίου. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 290 (κατ. 17). γ) Ἡ προτομή τῆς πρόχου τοῦ Βοτονοσίου.
23. Λαβή εἰς Ὁξφόρδην, Ashmolean Museum, ἀρ. 56 (κατ. 19).
24. Πρόχους Tessin εἰς Βασιλείαν (κατ. 20).
25. α-β) Λαβή Μουσείου Ὀλυμπίας, ἀρ. Β 5850 (κατ. 23). γ-ζ') Λαβή Μουσείου Βερολίνου, ἀρ. 10583 (κατ. 25). δ-ε) Λαβή Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 360. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 24).
26. α-β) Λαβή Καλοκάστρου Σερρών. Μουσείον Θεσσαλονίκης, ἀρ. 10083 (κατ. 27). γ) Ὁ ὀπλίτης τῆς λαβῆς τῶν Σερρών. δ) Ἡ σειρὴν τῆς αὐτῆς λαβῆς. ε) Ἀπότμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 379. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 22).
27. α-β) Λαβή Βρετανικοῦ Μουσείου, ἀρ. 656 (κατ. 32).
28. α) Λαβή Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 4912 (κατ. 36). β) Λαβή Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 1710 (κατ. 35). γ) Λαβή μετὰ στομίου εἰς Λοῦβρον, ἀρ. 2771 (κατ. 37).
29. α-β) Λαβή Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 447. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 46). γ-δ) Λαβή Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1221. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 47).
30. α-β) Πρόχους Περαιώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16196 (κατ. 49). γ) Πρόχους Grimani. Βουδαπέστη, Μουσείον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 56. 11. Α (κατ. 26).
31. α-β) Λαβή Μουσείου Κανελλοπούλου, ἀρ. 53 (κατ. 48). γ) Λαβή εἰς Βοστώνην, Μουσείον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 64.303 (κατ. 54). δ) Λαβὰι Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 166α-β (κατ. 56-57). ε) Ἀπότμημα Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 384. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 58).
32. α) Προχοῖσκη εἰς Βιέννην, Μουσείον Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀρ. 2903 (κατ. 69). β) Τὸ γοργόνειον τῆς λαβῆς τῆς προχοῖσκης εἰς Βιέννην. γ) Λαβή Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 338. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 71). δ) Πρόχους Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 689. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 70). ε) 1. Στόμιον συνανῆκον μετὰ τῆς λαβῆς Καραπάνου, ἀρ. 338 (κατ. 71). 2. Στόμιον Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 327α. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 82).
33. α) Ἀπότμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 38. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 73). β-γ) Λαβή Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀρ. 18111 (κατ. 74). δ-ε) Λαβή Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1219 (κατ. 75).
34. α) 1. Στόμιον Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1216. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 84). 2. Στόμιον συνανῆκον μετὰ τῆς λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1219 (κατ. 75). β-γ) Λαβή Περαιώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16170 (κατ. 72). δ) Ἀπότμημα Συλλογῆς Ἐμπεδοκλέους. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16424 (κατ. 76). ε) Λαβή Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 358. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 78). ζ') Πρόχους εἰς Ἀμστερνταμ, Allard Pierson Museum (κατ. 77).
35. α) 1. Ἀπότμημα στομίου Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1217. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 91). 2. Ἀπότμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1215 (κατ. 50). 3. Λαβή μετὰ στομίου Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1222. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν

- Μουσείον (κατ. 80). β) Πρόχους Βρεταννικοῦ Μουσείου. ἀρ. 78. 10-1222 (κατ. 79). γ-δ) Λαβὴ μετὰ στομίου Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀρ. 17033 (κατ. 81).
36. α) Στόμια καὶ λαβαὶ πρόχων εἰς τὸ Μουσείον Ἰωαννίνων: (α) ἀρ. 1782 (κατ. 90), (β) ἀρ. 484 (κατ. 88), (γ) ἀρ. 479 (κατ. 86), (δ) ἀρ. 1470 (κατ. 85), (ε) ἀρ. 1710 (κατ. 35), (στ-ζ) ἀρ. 166α-β (κατ. 56-7), (η) ἀρ. 648 (κατ. 59), (θ) ἀρ. 485 (κατ. 89). β) Στόμιον Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1220 (κατ. 83). γ) Ἀπότμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1214 (κατ. 92).
37. α) Κοῦρος εἰς Βιέννην. Μουσείον Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀρ. 2333. β) Κοῦρος ἐξ Ἰσθμίας. Μουσείον Κορίνθου, ἀρ. IM 2360.
38. α-β) Κοῦρος ἐξ Ὀλυμπίας. Βοστώνη, Μουσείον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 03.996. γ) Ζεὺς Λυκαίου. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον, ἀρ. 13209. δ) Συμποσιαστὴς ἐκ Δωδώνης. Λονδὶνον, Βρεταννικὸν Μουσείον, ἀρ. 1954.10-18-1.
39. α-β) Ἀρτεμις ἐξ Ὀλυμπίας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον, ἀρ. 6086. γ) Ζεὺς ἐξ Ὀλυμπίας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον, ἀρ. 6163. δ) Ἰέρεια ἐξ Ἀλβανίας. Λούβρον, ἀρ. NMB 2854.
40. α) Κάτοπτρον ἐκ Κορίνθου. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον, ἀρ. 11691. β) Κρατὴρ ἐκ Τρεμπενίστε. Μουσείον Βελιγραδίου.
41. α) Οἰνοχόη ἐκ Sala Consilina εἰς Petit Palais Παρισίων. β) Ἡ κάθετος λαβὴ τῆς ὑδρίας ἐκ Sala Consilina.
42. α) Κάθετος λαβὴ ὑδρίας. Βοστώνη, Μουσείον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 99.462. β) Κρατὴρ τοῦ Vix. Μουσείον Châtillon-sur-Seine.
43. Κρατὴρ τοῦ Vix: α-β) Αἱ γοργόνες τῶν λαβῶν. γ) Ἡ γυναικεία μορφή τοῦ ἡθμοῦ τοῦ κρατῆρος.
44. Κρατὴρ τοῦ Vix: α) Λαβὴ τοῦ πάματος - ἡθμοῦ. β) Ἡ βάσις τοῦ κρατῆρος.
45. α) Πηλινὴ μήτρα γοργονείου. Μουσείον Κορίνθου. β-γ) Ἀρτεμις ἐκ Θεσπρωτίας. Μουσείον Βερολίνου, ἀρ. 7971.
46. α-γ) Ὑδρῖαι ἐκ τοῦ ὑπογείου σηκοῦ τῆς Ποσειδωνίας. Μουσείον Ποσειδωνίας. δ) Ποὺς λεκανίδος. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4904.
47. α) Εἰδώλιον τράγου. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4911. β) Εἰδώλιον τράγου ἐκ Δωδώνης. Μουσείον Βερολίνου.
48. α-β) Ὀπλίτης Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 1411.
49. α-β) Ὀπλίτης Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 4913.
50. α) Ὀπλίτης ἐκ τῆς ζωφόρου τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix. β) Ἐφορμῶν Ὀπλίτης ἐκ Δωδώνης. Μουσείον Βερολίνου, ἀρ. 7470. γ-δ) Ὀπλίτης Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 4914.
51. α-β) Ὀρχούμενος σειληνός. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 22. γ) Σειληνός ἐξ Ἀπολλωνίας. Μουσείον τοῦ Λούβρου, ἀρ. MNC 1737. δ) Σειληνός Μουσείου Ὀλυμπίας, ἀρ. B 4232.
52. α-β) Ἴππεὺς - Διόσκουρος τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 27. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον. γ) Ἀνάγλυφον ἱππέως τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 36. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον.
53. α-β) Δρομᾶς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 24. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον. γ) Ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἐτυμοκλείδα. Μουσείον τοῦ Λούβρου, ἀρ. MNC 1239. δ) Εἰδώλιον πύκτου. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4915. ε) Καθήμενος ἱματιοφόρος. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4903.

54. α) Μαινὰς ἐκ Τετόβου. Μουσείον Σκοπίων. β) Αὐλητὴς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 25. γ) (α) Στόμιον μελαμβανοῦς προχοῆς ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Βίτσας Ζαγορίου, (β) στόμιον προχοῆς ἐκ Λάκκας Σουλίου Ν. Ἰωαννίνων.
55. α) Τροχήλατος ραμφόστομος πρόχους ἐκ Βίτσας. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2164. β) Πηλίνη πρόχους. Μουσείον Κορίνθου, ἀρ. ΚΡ242. γ) Χαλκῇ πρόχους ἐκ τάφου τῆς Βίτσας Ζαγορίου. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2252.
56. α) Πρόχοι 7ου - 6ου π.Χ. αἱ ἐκ Κορίνθου. Μουσείον Κορίνθου, ἀρ. C40 - 86, C39 - 110, C39 - 109. β) Πήλιναι χειροποίητοι πρόχοι ἐκ τοῦ νεκροταφείου τῆς Βίτσας Ζαγορίου εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων.

Ὁ φειλὴ φωτογραφιῶν : Ἐκ τῶν δημοσιευμένων ἐνταῦθα φωτογραφιῶν, αἱ τῶν πινάκων 4-6, 8-10, 11α, 48 καὶ οἱ δυὸ ἐγχρωμοὶ πίνακες εἶναι ἔργον τοῦ φωτογράφου κ. Μάκη Σκιαδαρέσση, αἱ δὲ τῶν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων λαβῶν τοῦ κ. Βασιλείου Πτηνοπούλου. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων, ἡ Διεύθυνσις τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν παρεχώρησε τὰς φωτογραφίας τῶν πινάκων 14, 16-17, 18γ-ε, 10, 25δ-ε, 26ε, 29, 30α-β, 32γ-ε, 33, 34α-β, 35α,δ, 36β-γ, 38γ, 40α, καὶ 52γ, αἱ ὁποῖαι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον λήψεις τοῦ φωτογράφου κ. Κ. Κωνσταντοπούλου. Τὰς φωτογραφίας τοῦ πίνακος 23 παρεχώρησε τὸ Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης, τὰς τοῦ 25γ-ς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου καὶ τὰς τῶν πινάκων 32α-β καὶ 37α τὸ Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν τῆς Βιέννης· τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον παρεχώρησε τὰς φωτογραφίας τῶν πινάκων 27α-β, 35β καὶ 38δ, τὰ Musées Royaux τῶν Βρυξελλῶν τὰς τοῦ πίνακος 18α-β, τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Θεσσαλονίκης τὰς τοῦ 26α-δ, τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου τὰς τῶν πινάκων 28γ, 32γ, 51γ καὶ 53γ, καὶ τὸ Μουσεῖον τῶν Σκοπίων τὴν φωτογραφίαν τοῦ πίνακος 54α.

Τέλος αἱ φωτογραφίαι τῶν πινάκων 39α-γ, 51α-β, δ, 52α-β, 53α-β,δ καὶ 54β ὀφείλονται εἰς τὸ Γερμανικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον Ἀθηνῶν, αἱ τῶν 37β, 45α, 55β καὶ 56α εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῶν Ἀμερικανικῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἰσθμίας καὶ αἱ τοῦ πίνακος 21 εἰς τὸν κ. B.B. Shefton.

Πάντας τοὺς ἀνωτέρω εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς.

Μ Ε Ρ Ο Σ Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΙ ΠΡΟΧΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΤΣΑΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Ἀπὸ τὰς ὠραιότερας ἐκπλήξεις τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου εἰς τὴν Βίτσαν Ζαγορίου¹ ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον τοῦ 1966 εὗρεσις τῶν δύο χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν. Τὸ ἴδιον ἄλλωστε τὸ νεκροταφεῖον ἀπετέλεσεν ἀπροσδόκητον εὕρημα καὶ πολύτιμον πηγὴν πληροφοριῶν διὰ τὴν ἐνδοχώραν τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τῶν πρωτογεωμετρικῶν χρόνων μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Εὕρεσκειται ΒΔ. τῶν Ἰωαννίνων, εἰς ὑψόμετρον 1030 μ., ἐπὶ στενοῦ αὐχένος τῆς Πίνδου, ὁπόθεν διέρχεται καὶ ἡ πρὸς τὸ χωρίον Μονοδένδρι ἀμαξιτὴ ὁδός, εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων δεκάδων μέτρων βορείως τῶν τελευταίων οἰκιῶν τῆς Βίτσας. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1965 καὶ ἡ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εὗρεσις τοῦ παράκειμένου συνοικισμού παρέσχον νέαν ἐνδειξιν κατοικήσεως τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς τοῦ δυτικοῦ Ζαγορίου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα· τὰ στοιχεῖα ἔκτοτε ἐπολλαπλασιάσθησαν, διὰ τὰ ἀποδείξουν, ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἡπείρου ἦτο ἀνέκαθεν ἀνοικτὸν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος.

Καὶ αἱ δύο πρόχοι ἀπετέλουν κτερίσματα ἐνὸς ἀνδρὸς εἰς τὸν τάφον 66, ὁ ὁποῖος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ὀγκώδους λιθοσωροῦ μήκους 3.50 μ. (πίν. 1α-β, 2α)². Τὸ

1. Ἐκθέσεις τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1965 διενεργουμένης συστηματικῆς ἀνασκαφῆς τοῦ νεκροταφείου ἔδημοσιεύθησαν εἰς τὰ Χρονικά τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς τόμους: ΑΔ 21, 1966, σ. 289-90, ΑΔ 22, 1967, σ. 346-9, πίν. 253 β-γ (ὅπου καὶ ἀπεικονίζονται αἱ πρόχοι), ΑΔ 23, 1968, σ. 287-91, ΑΔ 24, 1969, σ. 249-52, ΑΔ 25, 1970, σ. 305-8. Εἰς τὰ Archaeological Reports for 1968-9, σ. 22, εἰκ. 23, ἔδημοσιεύθη ἐπίσης εἰκὼν τῶν πρόχων.

2. Τὸ σύστημα ταφῆς εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Βίτσας διαφέρει ἀπὸ τὰ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, π.χ. τῆς Μακεδονίας ἢ τῆς Βορείου Ἡπείρου. Κατ' ἀρχὴν τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι ἐπίπεδον, ἀλλ' ἐπικλινές καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαμορφωθῇ κυκλοτερὴς τύμβος. Ἐν τούτοις διεπιστώθησαν τυμβοειδεῖς κατασκευαί, ἥτοι καμπύλα ἀναλημματικά τοιχία πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων, ἐνῶ ἐκάστη ταφὴ ἦτο μικρογραφία τύμβου: δηλαδὴ, εἰς μὲν τοὺς γεωμετρικοὺς τάφους κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ νεκρὸς περιβάλλετο ἀπλῶς διὰ σειρᾶς λίθων καὶ ἐκαλύπτετο ὑπὸ σωροῦ καθάρου χώματος, ἐνίοτε δὲ ὀρθία πλάξ ἀπετέλει τὸ σῆμα τοῦ τύμβου, εἰς δὲ τοὺς ἀρχαῖους καὶ κλασσικοὺς συνεχίζεται ἡ χρῆσις τοῦ λιθίνου περιβόλου, ἀντὶ χώματος ὅμως ἐπισωρεύονται λίθοι, σχηματιζομένου λιθοσωροῦ ὑπεράνω τοῦ νεκροῦ, ὡς εἰς τὸν τάφον 66. Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη ἴσως νὰ ὀφείλεται εἰς ἕτερον ταφικὸν ἔθιμον: οἱ νεκροὶ εἰς τὴν Βίτσαν ἐθάπτοντο εἰς περιορισμένον χώρον, ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, εἰς πέντε ἐνίοτε ἐπαλλήλους σειράς· πάντοτε διεπιστώθη ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰς παλαιότερας ταφάς καὶ ἡ προσπάθεια ὅπως μὴ διαταραχθῶν, ἂν καὶ ὑπέκειντο εἰς βάθος ἐνίοτε 0.20 μ. Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους δὲν ὑπῆρχε πλέον περιθώριον νὰ σκάψουν ἐπαρκῶς διὰ τὴν ταφὴν, ἡ ὁποία ἐγένετο διὰ συσσωρεύσεως λίθων καὶ χωμάτων.

δυτικὸν ἄκρον τούτου ἔκρυπτε δευτέραν ταφὴν νεαροῦ ἐφήβου, ἔχουσιν τὴν αὐτὴν ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς κατεύθυνσιν. Δεδομένου ὅτι εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Βίτσας οἱ λιθοσωροὶ καλύπτουν ἓνα νεκρὸν, ἢ εἰς σπανίας περιπτώσεις συνύπαρξις δύο σκελετῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν λιθοσωρὸν δηλοῖ συγγένειαν αἵματος, ὡς εἰς τὸν τάφον 84, διπλὴν ταφὴν μητρὸς καὶ νηπίου¹. Ὁ νεκρὸς τοῦ T66 ἦτο τοποθετημένος ἐκτάδην, μὲ τὰς χεῖρας κατὰ μῆκος τοῦ σώματος. Κρανίον καὶ λοιπὰ ὅσῃ τοῦ σκελετοῦ εἶχον θρυμματισθῇ λόγῳ τοῦ ὑπερκειμένου βάρους. Σειρὰ λίθων περιέβαλλε τὸν σκελετὸν ἀκολουθοῦσα τὸ περίγραμμα αὐτοῦ, πλὴν τῆς περιοχῆς τῶν ἄκρων ποδῶν, ὅπου ἀπεμακρύνετο σημαντικῶς τούτων διὰ τὰ περιλάβη ἐντὸς τοῦ τάφου τοὺς ξυλίνους κοντοὺς δύο μεγάλου μεγέθους σιδηρῶν αἰχμῶν δοράτων, μήκους 0.66 μ. ἢ Σ71 καὶ 0.54 μ. ἢ Σ70, αἱ ὁποῖαι ἔκειντο παρὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ μηρόν. Ἡ ἔρευνα πολυαριθμῶν τάφων ἔδειξεν ὅτι πρῶτον ἀπετίθετο ὁ νεκρὸς μετὰ τῶν κτερισμάτων του καὶ κατόπιν κατεσκευάζετο περίβολος διὰ τὰ στηρίξῃ τὸν λιθοσωρόν. Ἀπόδειξις τὸ ὅτι αἱ αἰχμαὶ εὐρέθησαν ἐν μέρει ὑπὸ τοὺς λίθους τοῦ περιβόλου, ἐνῷ αἱ πρόχοι εἶχον κυριολεκτικῶς κτισθῇ ἐν μέσῳ τούτων (πίν. 2β).

Καὶ αἱ δύο εἶχον τοποθετηθῇ ὀρθαί εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ νεκροῦ μὲ τὴν αὐτὴν φοράν, τὸ στόμιον πρὸς Ἀνατολὰς καὶ τὰς λαβὰς προσιτὰς εἰς τὴν χεῖρα του. Ἀμφότεραι εἶχον θραυσθῇ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ², ἢ δὲ πρόχους Α ἔφερεν εἰς τὸν ὦμον καὶ τὴν κοιλίαν ρωγμὰς ἐκ τοῦ βάρους τῶν λίθων. Ἡ ἐν γένει ὁμῶς διατήρησις των μετὰ τὴν συγκόλλησιν εἶναι ἀξιοθαύμαστος. Οὐδεμίαν φθορὰν ἔχει ὑποστῇ ἢ ἐπιφάνειά των. Ἀντιθέτως, ἡ μακραίων παραμονὴ εἰς τὴν γῆν ἐπλούτισε τὴν ὠραιότητα τοῦ σχήματος μὲ ποικίλων ἀποχρώσεων πάτιναν³. Ἡ πρόχους Α ἔχει ὅλον τὸ σῶμα μετὰ τοῦ στομίου ἀνοικτὸν κυανοπράσινον καὶ τὴν λαβὴν μετὰ τῆς βάσεως πρασίνην. Τὸ κυρίως σῶμα παρῳσιάζει στιλπνὴν ἀπαστράπτουσιν ἐπιφάνειαν, ἐξ ἐπαλείψεως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τινος ἐπιχρίσματος⁴. Ἀντιθέτως ἡ πρόχους Β ἔχει τὸ σῶμα μετὰ

1. ΑΔ 23, 1968, Β' Χρονικά, σ. 288.

2. Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῶν πρόχων ὀφείλεται εἰς τὸν ἀρχιτεχνίτην τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν κ. Χρῆστον Χατζηλίου.

3. Γίνεται ἐνταῦθα χρῆσις τοῦ διεθνoῦς ὅρου πάτινα (ἰταλικῆς καταγωγῆς, ἀβεβαίας ὁμῶς ἑτυμολογίας), ἀντὶ τοῦ «ὀξειδωσις», διότι ἡ ἀλλοίωσις τοῦ ὀρειχάλκου δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς ὀξειδωσιν, ἀλλ' εἰς ποικίλας χημικὰς ἐνώσεις. Βλ. σχετικῶς R. GETTENS, Patina: Noble and Vile, ἐν Art and Technology, A Symposium on Classical Bronzes, ἐκδ. ὑπὸ S. DOERINGER, D. GORDON MITTEN καὶ A. STEINBERG, Cambridge - Mass. 1970, σ. 57-68.

4. Κ. ΖΕΓΓΕΛΗΣ, Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐκ βρούνζου ἀρχαίων ἀντικειμένων, ΑΕ 1924, σ. 86-101. Εἰδικώτερον εἰς τὰς σελίδας 93-95 ὑποστηρίζει τὴν ὑπαρξίν τεχνητῆς πάτινας εἰς πλεῖστα ἀρχαῖα χαλκᾶ ἀντικείμενα, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ἡ λεῖα καὶ ὡς ἀπὸ σμάλτου ἀποστίλβουσα ἐπιφάνεια. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἢ μὲν πρόχους Α ἔχει ἀσφαλῶς τεχνητὴν πάτιναν, ἢ δὲ Β εὐγενῇ, λεῖαν δηλαδὴ καὶ ὁμοιόμορπον, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται νὰ εἶναι καὶ αὕτη τεχνητή.

τοῦ στομίου ἀμαυρὸν πράσινον βαθύ, τὴν δὲ λαβὴν καὶ τὴν βάσιν ἀνοικτὴν πρᾶσινον μὲ κυανίζουσαν ἀπόχρωσιν. Εἰς ἀμφότερα τὰ ἀγγεῖα ἡ κοιλία μετὰ τοῦ στομίου εἶναι σφυρήλατα ἐξ ἑνὸς ἐλάσματος ὀρειχάλκου, ἐνῶ αἱ λαβαὶ καὶ αἱ δακτυλιοειδεῖς βάσεις εἶναι ὀλόχυτοι. Ἡ διαφορὰ αὕτη εἰς τὴν τεχνικὴν, ὅσον καὶ ἡ πιθανῶς ἐσκεμμένη χρήσις διαφορετικῶν κραμάτων, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τόσον εὐπρόσδεκτον εἰς τὸν ὀφθαλμὸν διχρωμίαν.

Τὰ δύο χυτὰ μέρη συνάπτονται πρὸς τὸ κύριον σῶμα δι' ἀσημοκολλήσεως¹. ἐπὶ πλεόν αἱ λαβαὶ κατὰ τὴν ἄνω πρόσφυσιν προσηλοῦνται διὰ δύο ἡλίσκων τοποθετημένων εἰς τὴν κάτωθεν τῶν ροδάκων ἀπόληξιν. Ἡ εἰς σχῆμα ἀνθεμίου κάτω πρόσφυσις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ὤμου ἔχουσα τὴν αὐτὴν καμπυλότητα μὲ ἐκείνον.

Τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων εἶναι τὸ τῆς ὀπισθοτομῆς ἢ ραμφοστόμου πρόχου², ἡ ὁποία ἔχει μακρὰν ἱστορίαν μετὰ τῶν πηλίνων ἀγγείων τοῦ νεκροταφείου τῆς Βίτσας (βλ. κατωτέρω σ. 69). Τῶν αὐτῶν περίπου διαστάσεων³, παρουσιάζουν σημαντικὰς ὁμοιότητας, ἀλλὰ καὶ διαφοράς. Αἱ ὁμοιότητες συνίστανται εἰς τὸ γενικὸν σχῆμα τοῦ ἀγγείου, τὴν ποιότητα ἐργασίας καὶ τὴν τεχνικὴν, τὴν ὁποίαν ἤδη ἐξητάσαμεν. Ἀμφοτέρως κοσμεῖ περίτεχνος λαβὴ φέρουσα ἐμπρὸς προτομὴν κόρης ἀτενιζούσης τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκροῆς, μετὰ τῶν περισφιγόντων τὸ στόμιον ροδάκων. Ἐκάστη κόρη φέρει πόλον κοσμούμενον δι' ἐγχαράκτων γλωσσῶν· οὗτος προεκτείνεται πρὸς τὰ ὀπίσω μὲ κοίλην τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν, ὥστε νὰ χρησιμεύῃ ὡς στήριγμα τοῦ κρατοῦντος τὴν λαβὴν ἀντίχειρος. Ἡ κάτω πρόσφυσις ἔχει τὴν μορφήν ἀνθεμίου. Αἱ ἐπὶ μέρους ὅμως διαφοραὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἐξέτασιν μιᾶς ἐκάστης κεχωρισμένως.

Πρόχους Α Βίτσας Ζαγορίου. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2258. (εἰκ. XIV, ἔγχρ. πίν. καὶ πίν. 3ε, 4, 5, 6, 7α-ε).

Ὑψος : 0.315 μ. Διάμ. κοιλίας : 0.205 μ. Διάμ. βάσεως : 0.107 μ.

Ἡ κυκλωτερὴς βάσις μὲ τὸ ἐλαφρῶς κοῖλον περίγραμμα εἶναι ἀκόσμητος. Τὸ γαλαζοπράσινον σῶμα ἔχει κατακόρυφον φορὰν ἐνισχυομένην ἀπὸ τὴν στρογ-

1. H. LECHTMAN - A. STEINBERG, Bronze joining, ἐν Art and Technology, 1970, σ. 5-35, ἰδίως σ. 9 κέ.

2. Ὁ LEON HEUZEY, Observations sur quelques objets, ἐν C. CARAPANOS, Dodone et ses ruines, Paris 1878, σ. 224-7 (ἐφεξῆς Carapanos, Dodone), ἀποδίδει τὸ ὁμηρικὸν ὄνομα «πρόχους» εἰς τὸ σκεῦος αὐτοῦ τοῦ σχήματος καὶ εὐρίσκει ἀναλογίας εἰς τὴν κεραμεικὴν τῶν ἱστορικῶν καὶ προϊστορικῶν χρόνων.

3. Πρόχους Α, Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀρ. 2258. Ὑψος: 0.315 μ. Διάμ. κοιλίας: 0.205 μ. Διάμ. βάσεως: 0.107 μ. Ὑψος στομίου: 0.13 μ. Ὑψος προτομῆς μετὰ τοῦ πόλου: 0.052 μ. Ἀπόστασις ροδάκων: 0.058 μ. Πρόχους Β, Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀρ. 2259. Ὑψος: 0.31 μ. Διάμ. κοιλίας: 0.222 μ. Διάμ. βάσεως: 0.116 μ. Ὑψος στομίου: 0.139 μ. Ὑψος προτομῆς μετὰ τοῦ πόλου: 0.056 μ. Ἀπόστασις ροδάκων: 0.055 μ.

γυλότητα τῶν ὤμων καὶ τὸ πρὸς τὰ ἄνω φερόμενον στόμιον. Ἀντίρροπον τάσιν ἐμφανίζει ἡ λαβὴ μὲ τὴν ἔντονον πρὸς τὰ ὀπίσω καμπύλην τοῦ στελέχους καὶ τὴν λοξῶς πρὸς τὰ ἄνω ἀτενίζουσιν κεφαλὴν. Οἱ δίσκοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν ἔχουν χαραχθῇ ρόδακες 22 φύλλων, εἶναι μεγαλύτεροι (διαμ. 0.325 μ.) τῶν τῆς πρόχου Β (διάμ. 0.028 μ.) καὶ εὐρίσκονται πλησιέστερον τῆς προτομῆς. Μὲ ἔκπληκτον, δροσερὸν βλέμμα ἀντικρύζει τὸν κόσμον ἡ μεταξὺ τούτων ἀναδυομένη κόρη (πίν. 6, 7α-γ). Εἰκονίζεται ἐν προτομῇ, ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ καὶ ἄνω. Ἡ κεφαλὴ προβάλλει σχεδὸν ὀλόγλυφος ἀπὸ τοῦ λεπτοῦ πλακιδίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δι' ἐγγαράξεων ἀποδίδονται οἱ βόστρυχοι, ἐνῶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν λαιμὸς εἶναι τελείως ἐπίπεδος. Ἡ κόμη διατάσσεται εἰς τρεῖς ἐλαφρῶς καμπύλας σειρὰς βοστρύχων ὑπεράνω τοῦ μετώπου, ἐνῶ ἀνὰ τρεῖς κατακόρυφοι πλόκαμοι πίπτουν ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ· οἱ κυματισμοὶ τῶν τριχῶν ἀποδίδονται δι' ἐγκαρσίων πρισμάτων. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου εἶναι ἐκφραστικώτατα, μεστὰ ζωῆς καὶ χαρᾶς. Ὑπὸ τὸ στενότατον μέτωπον ἀπλῇ ἀκμῇ δηλοῖ τὰς ὀφρῦς· τὰ βλέφαρα ἀποδίδονται δι' ἐντόνου πλαστικότητος, ὁ βολβὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι ἐνιαῖος, ἀμυγδαλόσχημος, ἡ κόρη δὲν δηλοῦται. Ἡ ρὶς προβάλλει ἰσχυρὰ καὶ εὐθεῖα, αἱ παρειαὶ εἶναι εὐρεῖαι καὶ χυμώδεις, ἡ δὲ ἀριστερὰ μεγαλύτερα τῆς δεξιᾶς. Τὰ χεῖλη πλάθονται μὲ θαυμαστὴν φυσικότητα ἐνούμενα εἰς τὰς γωνίας. Τὰ ὦτα ἀποδίδονται σχηματικῶς καὶ εἰς ὑψηλότεραν τοῦ φυσιολογικοῦ θέσιν· τὸ δεξιὸν εἶναι μεγαλύτερον καὶ ὑψηλότερον τοποθετημένον τοῦ ἄλλου. Ἡ λεῖα ἐπιφάνεια εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κρανίου δηλοῖ ἴσως τὴν ὑπαρξιν καλύπτρας. Τὸ ὅλον σχῆμα τῆς κεφαλῆς εἶναι κυβικὸν μὲ ἐμφανῶς ἐπίπεδον τὸ ἄνω μέρος τοῦ κρανίου καὶ μὲ ἐλαφρὰν στροφὴν πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ θεωμένου. Ὁ πόλος μὲ τὰ κατακόρυφα ἐγγάρακτα φύλλα βαίνει ἐπὶ ἀστραγαλωτῆς ταινίας καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ κρανίου, ἀφήνων ἀκάλυπτον τὸ πρόσθιον τμήμα.

Τὸ τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος τῆς λαβῆς φέρει κατὰ μῆκος τῆς μεσαίας ἀκμῆς ἀστράγαλον (πίν. 4). Κατὰ τὸ ἄνω μέρος, μεταξὺ στελέχους καὶ πόλου, παρεμβάλλονται τρεῖς ἐγκάρσιαι ταινίαι, ἐξ ὧν ἡ μεσαία εἶναι εὐρυτέρα, ἡ δὲ ὑποκειμένη φέρει λεπτοτάτας ἐγγαράξεις ἐν εἴδει ἀστραγαλωτοῦ κοσμήματος. Τὸ αὐτὸ ἀστραγαλωτὸν ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ στελέχους ἄνωθεν κοίλης ἡμικυκλικῆς ταινίας, ὑπὸ τὴν ὁποίαν φύεται τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως τῆς λαβῆς. Τοῦτο προσαρμόζεται εἰς τὴν καμπυλότητα τοῦ ὤμου καὶ συνίσταται ἐξ ἡμικυκλικοῦ πυρῆνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου φύονται δύο ἐπίπεδοι ἐγγάρακτοι ἔλικες καὶ ἐπτὰ συμμετρικῶς διατεταγμένα ὀξέα, τριγωνικῆς τομῆς, φύλλα (πίν. 7ε).

Πρόχους Β Βίτσας Ζαγορίου. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2259. (εἰκ. XV, ἑγχρ. πίν. καὶ πίν. 3α-δ, 8-12.)

Ύψος : 0.31 μ. Διάμ. κοιλίας : 0.222 μ. Διάμ. βάσεως : 0.116 μ.

Ἡ βάσις φέρει ἐγγάρακτον γλωσσοειδὲς κόσμημα, ὅπως καὶ ὁ πόλος τῆς γυναικείας προτομῆς. Εἰς τὴν κοιλίαν κυριαρχοῦν οἱ ὀριζόντιοι ἄξονες, ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τοὺς ἐπιπέδους ὤμους καὶ τὸ πρὸς τὰ ἔξω καὶ κάτω φερόμενον ράμφος τοῦ στομίου. Ἀντίρροπον τάσιν ἐμφανίζει καὶ ἐδῶ ἡ λαβὴ μὲ τὴν κατακόρυφον τοποθέτησιν τῆς προτομῆς. Ἡ καμπύλη τοῦ στελέχους ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν τῆς προχοῆς, ἐνῶ εἰς τὴν Α εἶναι ἄσχετοι. Ὑπάρχει, λοιπόν, βασικὴ ἀντίθεσις εἰς τὴν δομὴν τῶν δύο πρόχων· εἰς τὴν Α ἔχομεν κατακόρυφον, εἰς τὴν Β ὀριζοντίαν διάρθρωσιν. Κατὰ τὴν γωνίαν λαιμοῦ καὶ ὤμων ἡ πρόχους Β φέρει προσκεκολλημένον λεπτότατον στρεπτόν σχοινίον.

Εἰς τὴν λαβὴν ἀναγνωρίζεται ἀμέσως ἡ αὐτὴ τελειότης ἐργασίας. Ὁ ἐγγάρακτος δεκαεξάφυλλος ρόδαξ ἀποτελεῖ τέλειον γεωμετρικὸν σχῆμα, ἐκτελεσθὲν δι' ὀργάνων ἀκριβείας, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ὁπὴν τοῦ διαβήτου εἰς τὸ κέντρον τοῦ δίσκου (πίν. 12α-β). Γαλήνιος καὶ σχεδὸν μυστηριώδης προβάλλει ἐδῶ ἡ γυναικεία μορφή (πίν. 10-11)· αἰνιγματικὸν χαμόγελον διαγράφουν τὰ λεπτὰ ὀριζόντια χεῖλη τῆς καὶ σκεπτικοὶ ὑπὸ τὰ βαρέα βλέφαρα κυττάζουν πρὸς τὰ κάτω οἱ ὀφθαλμοί. Τέσσαρες σειραὶ βοστρύχων εἰς καμπύλην διάταξιν στέφουν τὸ μέτωπον καὶ ἀνὰ τρεῖς πίπτουν ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ. Ὀφρύες καὶ ὀφθαλμοὶ ἀποδίδονται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς εἰς τὴν Α, εἶναι ὅμως πολὺ ἡρεμώτεροι ἐκείνων. Τὰ ὦτα ἔχουν ἐσχηματοποιημένον ἐπίμηκες ὀξὺ σχῆμα καὶ κατ' ἀφύσικον τρόπον προβάλλονται ἐπὶ τῶν βοστρύχων.

Καλύπτρα φαίνεται νὰ ἐσκέπαζε καὶ ἐδῶ τὸ κρανίον. Ὁ πόλος, περισσότερο στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος παρὰ πόλος, εἶναι ἐντόνως κοῖλος καὶ κλίνει πρὸς τὰ ἐμπρός, βαίνων ἐπὶ ταινίας μὲ καθέτους πυκνὰς ἐγκοπὰς ἐν εἶδει ἀστραγαλωτοῦ κοσμήματος, ὡς εἰς τὸ στέλεχος τῆς πρόχου Α. Ἐντελῶς διαφορετικὴν μορφήν ἔχει τὸ στέλεχος τῆς πρόχου Β : στρογγύλης τομῆς, εἶναι στρεπτόν καὶ χυμῶδες, περισφίγγεται δὲ εἰς τὰ ἄκρα του ὑπὸ ἐγκαρσίας κυρτῆς ταινίας (πίν. 12ε). Τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως, καμπυλούμενον καὶ αὐτὸ ἀναλόγως πρὸς τὸν ὤμον, ἐκφράζει τελείως διάφορον ἀντίληψιν τῆς μορφῆς : ὁ πυρὴν παραμένει βασικῶς ὁ ἴδιος, ἀλλ' αἱ ἕλικες εἶναι χυμῶδεις μὲ κυρτὴν τὴν ἐπιφάνειάν των, τὸ δὲ ἐλεύθερον ἄκρον των προβάλλει πρὸς τὰ ἄνω. Τὰ φύλλα παραμένουν ἐπτά, εἶναι ὅμως κυρτά, μὲ στρογγύλην ἀπόληξιν, στερούμενα οἰασδῆποτε ὀξύτητος. Εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ ἀνθемίου εἶναι βαθέως κεχαραγμένον τὸ σημεῖον

Λ (πίν. 128), χωρίς να εύρίσκεται αντίστοιχον ἐπὶ τοῦ ἀγγείου¹. Μικρὰ εὐθεῖα γραμμὴ ὡς ὁδηγὸς ὑπάρχει καὶ ἐπὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας τῆς δακτυλιοειδοῦς βάσεως τῆς πρόχου (πίν. 3γ).

Ἄν καὶ εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ ἰδίου τάφου καὶ ἐκ τῆς γενικῆς ὁμοιότητός των εἶναι προφανές ὅτι προέρχονται ἐξ ἐνὸς ἐργαστηρίου, ὠρισμένοι ἐκ τῶν διαφορῶν πείθουν ἀμέσως, ὅτι αἱ πρόχοι δὲν κατεσκευάσθησαν συγχρόνως. Ἡ Α φαίνεται νὰ εἶναι κατὰ μίαν γενεὰν παλαιότερα τῆς Β. Κατ' ἀρχὰς τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου μὲ τοὺς στρογγυλωτέρους ὤμους ὁδηγεῖ εἰς χρόνους παλαιότερους ἀπὸ τοὺς τῆς κατασκευῆς τῶν ἐπιπέδων ὤμων τῆς πρόχου Β². Ἡ ἀνθηρότης, ἡ ζωηρότης καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἐξωστρεφὴς διάθεσις τῆς προτομῆς Α, τὸ λεπτὸν πλάσιμον τῶν χειλέων καὶ αἱ σαρκώδεις παρειαὶ ὁδηγοῦν εἰς τὸ πρῶιμον γ' τέταρτον τοῦ βου π.Χ. αἰ., εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀφροδίτης τῆς Λυῶν καὶ τοῦ κούρου τοῦ Μονάχου. Εἰς τὴν ὅλην ἔκφρασιν καὶ πλαστικὴν ἀντίληψιν φαίνεται νὰ συνεχίζῃ μορφὰς ὡς τὴν σειρῆνα τοῦ πλαστικοῦ ἀγγείου τῆς Περαιχώρας³ καὶ τὰ ἐκεῖθεν πῆλινα εἰδῶλια⁴, ἐνῶ ὡς πρὸς ὠρισμένας λεπτομερείας (εὖρος παρειῶν, ἔντασιν καὶ μέγεθος ὀφθαλμῶν, ὑψηλὴν θέσιν καὶ σχηματοποίησιν ὠτων, ἐπίπεδον κρανίον) ἀκολουθεῖ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν παράδοσιν προτομῶν πηλίνων μεσοκορινθιακῶν πυξίδων εἰς Κοπεγχάγην, Λοῦβρον καὶ Βερολῖνον⁵. Ἡ παρὰ τὴν χρονικὴν ἀπόστασιν σχέσις πρὸς τὰς προτομὰς τῶν πυξίδων εἶναι εὐλογος, διότι, ὅπως εἰς τὰ πῆλινα ἀγγεῖα, οὕτω καὶ εἰς τὰ χαλκᾶ θὰ ἐγένετο χρῆσις τῆς αὐτῆς μήτρας διὰ τὴν κατασκευὴν προτομῶν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, ὥστε νὰ διατηρῆται καὶ ἡ παράδοσις τοῦ ἐργαστηρίου. Ὁρισμένοι λεπτομέρειαι ἦτο δυνατόν νὰ τροποποιῶνται συμφώνως πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν τῆς ἐποχῆς ἢ διότι ὑπέστη φθορὰν ἡ μήτρα : εἰς τὴν πρόχον Α ἡ φυσιοκρατικὴ ἀπόδοσις τῶν χειλέων δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰ μεσοκορινθιακὰ χαρακτηριστικά, ἂν καὶ ἤδη ἀπὸ τῆς μεσοκορινθιακῆς περιόδου εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας προτομὰς πυξίδων παρατηρεῖται προηγμένη διὰ τὴν ἐποχὴν των φυσιοκρατικὴ ἀπόδοσις τῶν χειλέων. Οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ βλέφαρα ἐξ ἄλλου ἀποδίδονται ὅπως καὶ εἰς τὴν νεωτέραν πρόχον Β. Ὡστε εἰς τὴν προτομὴν τῆς πρόχου Α πρέπει νὰ ἐγένετο χρῆσις παλαιᾶς μήτρας, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου θὰ εἶχον ἐπιβληθῇ ὠρισμένοι προσαρμογαὶ λεπτομερειῶν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Μία

1. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν καὶ εἰς τὸ ἀνθέμιον τῆς πρόχου Α ὑπῆρχεν ἀνάλογον σημεῖον, διότι κατὰ τὴν εὐρεσίαν τῆς ἡ λαβὴ δὲν εἶχεν ἀποκολληθῇ ἀπὸ τῆς κοιλίας, ὅπως εἰς τὴν Β. Διὰ τὴν χρῆσιν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου ὡς ὁδηγῶν διὰ τὴν ὀρθὴν συγκόλλησιν τῶν χυτῶν τμημάτων ἐνὸς ἀγγείου πρὸς τὸ σφυρήλατον σῶμα πρὸς τὴν περίπτωσιν τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix. R. JOFFROY, La tombe de Vix, MonPiot 48, I, Paris 1954, σ. 15-18.

2. Βλ. κατωτέρω σ. 78, συγκρίσεις πρὸς ἀγγεῖα τῶν μέσων τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος.

3. Perachora I, πίν. 105, ἀρ. 217, περίπου 570-560 π.Χ.

4. Αὐτόθι πίν. 94, ἀρ. 82, περίπου 570-560 π.Χ.

5. H. PAYNE, Necrocorinthia, Oxford 1930, πίν. 47, 12-3 (ἐφεξῆς PAYNE, NC). G. RICHTER Korai: Archaic Greek Maidens, London 1968, πίν. IXa-b (ἐφεξῆς Richter, Korai).

πρώτη χρονολογική τοποθέτησής της εις την δεκαετίαν 550 - 540 π.Χ. θα ἐνισχυθῇ καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω ἐξετάσεως ἄλλων στοιχείων τῆς πρόχου.

Διὰ τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ ἐργαστηρίου κατασκευῆς τῆς πρόχου Α βοήθειαν σημαντικὴν προσφέρει ἡ σύγκρισις τῆς προτομῆς πρὸς χαλκᾶ εἰδώλια. Διαπιστοῦται ὅτι συγγενέστερα πρὸς αὐτὴν εἶναι ἔργα τοῦ κύκλου τῆς κορινθιακῆς τέχνης, ὅπως καὶ μεταξὺ τῶν πηλίνων εἰδωλίων. Οὕτω, τὰ σαρκώδη χεῖλη, τὰ τοπισμένα βλέφαρα καὶ αἱ ἄστονοι ὀφρύες, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτὸς τρόπος ἀποδόσεως τῆς κόμης ἀπαντοῦν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν «Σικυωνίων» ἔργων τοῦ Langlotz¹, πολλὰ τῶν ὁποίων κατὰ τὸν Payne² πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπως τὸ εἰς Λυῶν γυναικεῖον εἰδώλιον - λαβὴ κατόπτρου³, τὸ ὁποῖον εὗρέθη εἰς τὴν Κόρινθον. Πρὸς τὴν αὐτὴν ὁμάδα συνάπτεται ἡ ἐξ Ἀλβανίας χαλκῆς ἰέρεια τοῦ Λούβρου, κορινθιακὸν ἀποικιακὸν ἔργον κατὰ Charbonneaux⁴ τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. (πίν. 39δ). Πολλὰ κοινὰ σημεῖα ἔχει ἐξ ἄλλου ἡ προτομὴ τῆς πρόχου Α πρὸς ἕτερον ἔργον τῆς μικροτεχνίας, τὴν τοξεύουσαν Ἀρτεμιν τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου⁵ ἐκ Θεσπρωτίας (πίν. 45β-γ), πιθανώτατα δὲ ἐκ Δωδώνης : τὴν κυβικὴν δομὴν τῆς κεφαλῆς, τὸ αὐτὸ μέγα βάθος παρειῶν, ὁμοίαν κατατομὴν τοῦ προσώπου. Ὁ Neugebauer τὴν θεωρεῖ ἔργον τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ πελοποννησιακὴν ἐπίδρασιν, τὴν τοποθετεῖ δὲ εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., πιθανώτερον ὅμως νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰ μέσα αὐτοῦ· ἡ πελοποννησιακὴ αὐτὴ ἐπίδρασις δὲν διευκρινίζεται ἐὰν εἶναι λακωνικὴ ἢ κορινθιακὴ, πρέπει ὅμως νὰ κλίνωμεν πρὸς τὴν δευτέραν, διότι ἡ ΒΔ. Ἑλλάς ἦτο σφαῖρα ἐπιρροῆς κατ' ἐξοχὴν τῆς Κορίνθου.

Περὶ σφόδρα ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ σύγκρισις πρὸς τὸ κορινθιακὸν χαλκοῦν εἰδώλιον κούρου εἰς τὴν Βιέννην⁶ (πίν. 37α). Ἐντυπωσιακὴ εἶναι ἡ ὁμοιότης τῆς ἐξεταζομένης προτομῆς ὡς πρὸς τὸ ἐπίπεδον κρανίου, τὸ στενὸν μέτωπον καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὀφθαλμῶν : πλαστικότης βλεφάρων, ὑπερύψωσις τοῦ ἀρι-

1. E. LANGLOTZ, Frühgriechische Bildhauerschulen, Nürnberg 1927, πίν. 16, 18 a, c (ἐφεξῆς LANGLOTZ, Bildhauerschulen).

2. PAYNE, NC, σ. 247.

3. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 15a.

4. Αὐτόθι πίν. 18a. J. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, Paris 1958, σ. 77, πίν. XX, 1 (ἐφεξῆς, CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs). A. DE RIDDER, Les bronzes antiques du Louvre I, Paris 1913, πίν. 16, ἀρ. 140 (ἐφεξῆς DE RIDDER, Bronzes du Louvre).

5. K. A. NEUGEBAUER, Katalog der statuarischen Bronzen I, Berlin 1931, σ. 107-9, ἀρ. 214, πίν. 39a-b (ἐφεξῆς NEUGEBAUER, Katalog I). R. KEKULÉ VON STRADONITZ - H. WINNEFELD, Bronzen aus Dodona, Berlin 1909, εἰκὼν εἰς σ. 32.

6. N. HIMMELMANN - WILDSCHÜTZ, Archaischer Bronzekouros in Wien, ἐν JdI 80, 1965, σ. 124-137, εἰκ. 1-5 (ἐφεξῆς HIMMELMANN, JdI 1965). Τὸν τοποθετεῖ εἰς τὴν δεκαετίαν 560-550 π.Χ.

στεροῦ, δῆλωσις τῶν ὀφρύων ἀπλῶς δι' ἀμβλείας ἀκμῆς. Κατὰ τομὴν εἰς ἀμφοτέρω κυριαρχεῖ ἡ ἰσχυρά ρίς. Ἀλλὰ καὶ τὰ χεῖλη παρουσιάζουν αἰσθητὴν ὁμοιότητα εἰς τὸν τρόπον ἀποδόσεως. Εἰς τὴν προτομὴν τῆς πρόχου Α, ὅπως καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ κούρου τῆς Βιέννης, εἶναι φανερά τὰ ὑπὸ τοῦ Payne¹ καὶ ἄλλων παρατηρηθέντα θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς: ἡ βασικὴ τρισδιάστατος δομὴ, τὸ ἰσχυρόν, συχνὰ ὀξύ, πηγούνιον, ἡ ἔξυπνος ἐκφρασις, ἡ πηγάζουσα ἀπὸ τὴν ὀξύτητα καὶ ἔντασιν τῶν χαρακτηριστικῶν. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθοῦν ἡ ἀφηρημένη καὶ σχηματικὴ ἀπόδοσις ὠρισμένων λεπτομερειῶν, ὅπως τὸ οὖς, διὰ τὴν φυσιοκρατικὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὁποίου παρατηρεῖται χαρακτηριστικὴ ἀδιαφορία, τὰ συχνὰ στενὰ καὶ στεγνὰ χεῖλη καὶ τὰ βαρέα βλέφαρα. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 6ου αἰ. ἐμφανίζεται τάσις πρὸς ἐπιμήκυνσιν τῶν κεφαλῶν. Ἡ προτομὴ τῆς πρόχου παρουσιάζει ἤδη αὐτὴν τὴν τάσιν· ἡ κυβικὴ δομὴ ἔχει ἀρκετὰ ἀπαλυνθῇ, συγχρόνως δὲ ἡ μεγαλυτέρα ἀνθηρότης καὶ πλαστικότης τῆς σαρκὸς ὀδηγοῦν εἰς τὴν δεκαετίαν 550 - 540 π.Χ. Ὁ N. Himmelmann-Wildschütz² παρατηρεῖ μεγάλην σταθερότητα εἰς τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς, τὰ ὅποια ὀλίγον παραλλάσσουν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ὥστε ἔργα ἀπέχοντα χρονικῶς καὶ ἐκ διαφόρου ὕλης νὰ ἐμφανίζουσιν συγγένειαν μεταξὺ τῶν. Οὕτως ἐρμηνεύεται ἡ ὁμοιότης τῆς προτομῆς τῆς πρόχου Α πρὸς κεφαλὰς μεσοκορινθιακῶν πυξίδων καὶ ἡ συνύπαρξις παλαιότερων στοιχείων μετὰ πολὺ νεωτέρων τῶν εἰς αὐτὴν.

Λίαν συγγενὲς εἶναι καὶ ἕτερον κορινθιακὸν χαλκοῦν εἰδώλιον, εἷς κοῦρος ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἰσθμίας, ὅπου εὐρίσκομεν τὴν αὐτὴν δομὴν εἰς τὴν κεφαλὴν, ἰδίαν πλαστικὴν ἀντίληψιν καὶ ὁμοιότητας λεπτομερειῶν³ (πίν. 37β).

Τέλος, μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἔργων τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς, ἡ πωρίνη ἀνδρική κεφαλὴ ἐκ τοῦ ἀναγλύφου διακόσμου τοῦ ἀρχαῖκοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος

1. PAYNE, NC, σ. 233. HIMMELMANN, JdI 1965, σ. 131 κέ. L. ALSCHER, Griechische Plastik I, Berlin 1954, σ. 104-5.

2. HIMMELMANN, JdI 1965, σ. 133.

3. Hesperia 28, 1959, πίν. 67 b-c. Ὁ KL. WALLENSTEIN, Korinthische Plastik des 7. und 6. Jahrhunderts vor Christus, Bonn 1971 σ. 71 καὶ 145 (ἀρ. 23), πίν. 19, 3 (ἐφεξῆς WALLENSTEIN), τὸν τοποθετεῖ εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Ὁ κοῦρος τῆς Ἰσθμίας δὲν πρέπει νὰ χρονολογηθῇ τόσον ὕψηλά. Ἐχει κατὰ πολὺ ὑπερβῇ τὸ στάδιον τῆς συγκρατημένης κινήσεως τῶν κούρων τῆς δεκαετίας 560-550 π.Χ., εἶναι ἔτοιμος νὰ βαδίσῃ, αἱ χεῖρες ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ σῶμα, ἡ ὅλη φορὰ τῆς πρὸς τὰ ἐμπρὸς κινήσεως εἶναι ἐκδηλὸς εἰς κάθε μέλος τοῦ σώματός του, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθηρὰ πλαστικότης ὀδηγεῖ εἰς τὰ μέσα τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Ἡ κατὰ φυσιοκρατικὸν τρόπον ἀκολουθοῦσα τὴν καμπύλην τοῦ αὐχένος καὶ τῶν ὤμων μακρὰ κόμη συνηγορεῖ ὑπὲρ μιᾶς τοιαύτης χρονολογήσεως. Ἡ ἀρχαῖζουσα πλαστικὴ ἀπόδοσις τοῦ προσώπου (προτεταμένα ζυγωματικά, κοίλανσις τοῦ κάτω ἡμίσεος) δὲν εἶναι κάτι ἄγνωστον εἰς τὴν ἐμμένουσαν συγγένειαν εἰς παλαιὰ στοιχεῖα κορινθιακὴν τέχνην.

Κορίνθου¹ παρουσιάζει την αυτήν πλαστικήν απόδοσιν εἰς τὰς παρειάς, χεῖλη καὶ λεπτομερείας τῶν ὀφθαλμῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν καταγωγὴν τοῦ ἐργαστηρίου τῆς πρόχου Α μακρὰν τοῦ κύκλου τῆς κορινθιακῆς τέχνης. Οὔτε μεταξὺ τῶν συγχρόνων ἀττικῶν ἔργων μὲ τὴν διάχυτον πνευματικότητα, οὔτε μεταξὺ τῶν λακωνικῶν μὲ τὴν κάπως ἀπλοϊκὴν χαρὰν τῆς ζωῆς θὰ εὗρωμεν ἔργα συγγενέστερα πρὸς τὴν πρόχου Α ἢ ὅσον τὰ τοῦ κορινθιακοῦ κύκλου. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν θὰ μᾶς φέρῃ καὶ ἡ μελέτη τῆς πρόχου Β.

Ἡ προτομὴ τῆς πρόχου Β μὲ τὴν αἰνιγματικὴν καὶ συγκρατημένην ἐσωστρεφεῖ ἔκφρασιν μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν καμπὴν ἀπὸ τοῦ 6ου εἰς τὸν 5ον αἰῶνα (περίπου 510 - 490 π.Χ.), εἰς τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τῶν αὐστηρῶν κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπως ἡ ὑπ' ἀρ. 684, ἀποδιδομένη τελευταίως εἰς Κορίνθιον γλύπτῃν². Πρὸς τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον ὁδηγεῖ καὶ ἡ μεγάλη ὁμοιότης τῆς πρὸς κεφαλὰς πηλίνων ὑστεροαρχαϊκῶν κορινθιακῶν εἰδωλίων πολοφόρων θεαινῶν (πίν. 13α-β)³, ὅπου συναντῶμεν πολλὰ ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς προτομῆς τῆς πρόχου Β : τὸν πόλον μὲ τὴν ἀστραγαλωτὴν ταινίαν, τὴν εἰς ἡμικύκλιον ἄνωθεν τοῦ μετώπου διατεταγμένην κόμην καὶ τοὺς ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ βοστρύχους, τὰ βαρέα βλέφαρα, τὰ λεπτὰ ὀριζόντια χεῖλη⁴, τὴν μετρημένην ἔκφρασιν. Εἶναι τόσον μέγα τὸ πλῆθος τῶν εὐρεθέντων εἰδωλίων αὐτοῦ τοῦ τύπου εἰς τὴν Κόρινθον καὶ Περachώραν, ὥστε εὐλόγως νὰ θεωρῇται δημιούργημα

1. A JA 32, 1928, σ. 489, εἰκ. 10. Τελευταίως ἡ Ν. Boukidis, *Archaic Sculptures from Corinth*, *Hesperia* 39, 1970, σ. 313-325, ἀρ. 9, πίν. 79, διαπραγματεύεται περὶ τῆς κεφαλῆς ταύτης. Πιστεύει ὅτι πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ ἐπισκευὴν μετόπης τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, διότι ἐμφανίζει ὠρισμένα νεωτερικά στοιχεῖα, ὅπως τὸ εὐθὺ στόμα μὲ τὰ γεμᾶτα χεῖλη καὶ οἱ πρὸς τὰ κάτω φερόμενοι μύστακες. Ὅμως ἡ τοιαύτη πλαστικότης τῶν χειλέων ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων κορινθιακῶν χρόνων, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω.

2. J. Charbonneau - V. Villard, *Grèce archaïque*, Paris 1968, σ. 276, εἰκ. 316 (ἐφεξῆς Charbonneau - Villard, *Grèce archaïque*). Ἡ αὐτὴ συγκρατημένη ἔκφρασις ἐσωτερικῆς πληρότητος, ὁμοίος ὁ τρόπος πλαισιώσεως τοῦ μετώπου ὑπὸ ἡμικυκλικῶν σειρῶν βοστρύχων. Τὰ ἀνωτέρω εἶναι κοινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ δὲν ὑπάρχει ἄμεσος συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο ἔργων.

3. Gl. Davidson, ἐν *Corinth XII*, σ. 12, πίν. 7, ἀρ. 111· χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος, ἀλλ' ἀκολουθεῖ πιστῶς ἀρχαϊκὸν τύπον. Ὑπάρχει σχεδὸν ταυτότης χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου πρὸς τὴν ἐξεταζομένην. Οἱ ὑπεράνω τοῦ μετώπου βόστρυχοι διατάσσονται εἰς ἡμικύκλιον μὲ καθέτους πρὸς τὸ μέτωπον ἐγκάρσιες. Κατὰ τὸν R. Jenkins (*Perachora I*, σ. 220-1, πίν. 96, ἀρ. 107-115), αἱ προτομαὶ αὗται πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὴν περίοδον 530-480 π.Χ. Πρόδρομος τύπος τῶν εἶναι αἱ προτομαὶ κορινθιακῶν πυξίδων τῶν ἐτῶν 550-525 π.Χ. (*Perachora I*, σ. 240, πίν. 107. *Corinth XV*, II, πίν. 13, ὁμὰς IX, 11-12. *Corinth XV*, I, πίν. 31, ἀρ. 13), ἐνῶ αἱ πολοφόροι θεαὶ τοῦ σπηλαίου Πιτσᾶ συνεχίζουσιν τὸν αὐτὸν τύπον ἐντὸς τοῦ 5ου αἰῶνος (*BCH* 91, 1967, σ. 645, εἰκ. 2).

4. Τὰ αὐτὰ χεῖλη καὶ ἔκφρασιν συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν κορινθιακὴν σφίγγα τοῦ δευτέρου ναοῦ Ἀλῶν Βοιωτίας: *Hesperia* 9, 1940, σ. 447, εἰκ. 122. Γ. Δοντάς, "Ἐνα κεφάλι μικροῦ κορινθιακοῦ κούρου ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, Πελοποννησιακὰ Ζ'", 1969, σ. 40-46. (ἐφεξῆς Δοντάς, *Πελοποννησιακὰ* 1969).

τῆς κορινθιακῆς κοροπλαστικῆς, ἡ δὲ ἄμεσος συγγένεια πρὸς αὐτὸν τῆς ἐξεταζομένης προτομῆς ἔχει ἀποδεικτικὴν ἰσχὺν διὰ τὴν ἀπόδοσιν καὶ τῆς πρόχου Β εἰς τὸν κύκλον τῆς κορινθιακῆς τέχνης. Τὰ βασικὰ ἐξ ἄλλου στοιχεῖα τῶν δύο πρόχων τῆς Βίτσας εἶναι τόσον ὅμοια μεταξύ των, ὥστε παρὰ τὰς διαφορὰς εἰς τὰς προτομὰς καὶ εἰς τὰς λεπτομερεῖας τῶν λαβῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰς διασπᾶσωμεν εἰς διάφορα ἐργαστήρια.

Χρονολογικὰ στοιχεῖα προσφέρει καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀνθεμίων, περὶ τῶν ὁποίων διεξοδικώτερον θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον. Τὸ ὀξύφυλλον τῆς πρόχου Α ἔχει ἀκριβῆ ἀντίστοιχα εἰς τὰς ὑδρίας τῆς ὁμάδος Ποσειδωνίας, Petit Palais, Sala Consilina, τοποθετουμένης εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.: περὶ τὸ 540 - 530 π.Χ. αἰ. ὑδρίαί Petit Palais καὶ Ἑρετρίας ὑπὸ τοῦ Α. Πολίτη¹, περὶ τὸ 530 - 510 ἡ ὁμάς Ποσειδωνίας καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ αἱ ὑπόλοιποι ὑπὸ τοῦ Sestieri² ἐκ τῶν συνευρεθέντων ἀττικῶν ἀγγείων, ἂν καὶ τὰ χαλκᾶ εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι παλαιότερα καὶ οὐχὶ ἀναγκαστικῶς σύγχρονα τῶν πηλίνων. Τὸ στρογγυλότερον ἀνθέμιον τῆς πρόχου Β ἐνθυμίζει ἐπιστέψεις ἀττικῶν στηλῶν τοῦ τέλους τοῦ 6ου αἰ., ὡς τὴν τοῦ Ἀντιγένους εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μουσεῖον τῆς Νέας Ὑόρκης³.

Τὰ λοιπὰ κτερίσματα τοῦ τάφου προσφέρουν δευτερεύοντα χρονολογικὰ δεδομένα. Κατ' ἀρχὴν αἱ σιδηραῖ αἰχμαὶ δυσκόλως χρονολογοῦνται αὐταὶ καθ' ἑαυτά. Ἡ ἐκτὸς τοῦ τάφου κοτύλη (πίν. 13γ), κατάλοιπον προσφορῶν τῶν οἰκείων ἢ ἀπογόνων πιθανῶς εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ ὑπὸ τὸν αὐτὸν λιθοσωρὸν τάφου 67, ἐκ τοῦ σχήματός της χρονολογεῖται εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.⁴ Ἀσφαλέστερα στοιχεῖα δίδει ἡ μελανόμορφος οἶνοχόη (πίν. 13δ) τοῦ τάφου 67 μὲ παράστασιν ἀμαζονομαχίας, χρονολογουμένη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ.⁵ Ἡ ταφὴ λοιπὸν τοῦ πολεμιστοῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μᾶλλον ἐντὸς τοῦ 5ου αἰ., ὅπου ἀνῆκον ἄλλωστε ὅλοι οἱ γειτονικοὶ του τάφοι. Τοῦτο φυσικὰ οὐδόλως ἀποκλείει τὴν ἐντὸς τοῦ 6ου αἰ. χρονολόγησιν τῶν χαλκῶν πρόχων.

Ἡ ὑψηλὴ ποιότης τῶν πρόχων τῆς Βίτσας, τὸ ἀσύνηθες σχῆμα των, τὸ πρόβλημα τῆς ἀκριβοῦς ἐργαστηριακῆς προελεύσεώς των, αἱ συνθῆκαι εὐρέσεως εἰς ἄγνωστον μέχρι τοῦδε νεκροταφεῖον τῆς Ἡπείρου, ἐπιβάλλουν τὴν ἔνταξιν αὐτῶν ἐντὸς τῆς ὁμάδος τῶν σωζομένων ἐλληνικῶν χαλκῶν πρόχων⁶.

1. Α. ΠΟΛΙΤΗΣ, Χαλκῆ ὑδρία ἐξ Ἑρετρίας, ΑΕ 1936, σ. 147-174 (ἐφεξῆς ΠΟΛΙΤΗΣ, ΑΕ 1936).

2. CL. SESTIERI, An Underground Shrine at Paestum, Archaeology 9, 1956, σ. 22-33, εἰκ. 7-17 (ἐφεξῆς SESTIERI, Archaeology 1956).

3. G. RICHTER, The Archaic Gravestones of Attica, London 1961, εἰκ. 147, περὶ τὸ 510-500 π.Χ.

4. Σ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ - ΚΑΡΟΥΖΟΥ, Ἀνασκαφὴ τάφων τοῦ Ἄργους, ΑΔ 15, 1933-35, σ. 47, εἰκ. 29. Ὁμοίον σχήματος κορινθιακαὶ κοτύλαι, ἀπομιμήσεις ἀττικῶν, ἐκ τάφων τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

5. Πρβ. Clara Rhodos IV, σ. 98, εἰκ. 84. Συγγενεστάτη μελανόμορφος οἶνοχόη ἐκ Καμίρου, ἀποδιδόμενη ὑπὸ τοῦ BEAZLEY (ABV σ. 537, ἀρ. 5) εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τῆς Ἀθηνᾶς (500 - 480 π.Χ.).

6. Μία πρώτη σύντομος παρουσίασις ἐγένετο ὑπὸ τῆς D. KENT HILL, The Long - Beaked Bronze Jug in Greek Lands, A JA 66, 1962, σ. 57-63, πίν. 15-16 (ἐφεξῆς HILL, AJA 1962).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΛΚΩΝ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΩΝ ΠΡΟΧΩΝ

Α' ΧΑΛΚΑΙ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΟΙ ΠΡΟΧΟΙ ΜΕΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΠΡΟΤΟΜΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΤΟΜΙΟΝ

Ἡ εὕρεσις τῶν πρόχων τῆς Βίτσας ἤλθε νὰ μᾶς βοηθήσῃ κατὰ τὸν πλέον λαμπρὸν τρόπον εἰς τὸ νὰ ὁλοκληρώσωμεν τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάζον ἄλλαι δεκαπέντε περίτεχνοι λαβαὶ ὁμοίου σχήματος, ὅταν θὰ ἐδέοντο μὲ τὸν λαιμὸν τῶν σφυρηλάτων ἀγγείων. Τρεῖς ἀκόμη πρόχοι σῶζονται ἀκέραιαι, αἱ τοῦ Βοτονοσίου, Τσοτυλίου καὶ Καρχηδόνος, ἀλλ' εἶναι δευτερεύοντα ἔργα, ἐνῶ τὸ πλεῖστον τῶν μετὰ γυναικείας προτομῆς λαβῶν κατατάσσεται μετὰ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τορευτικῆς. Τετάρτη ἀκεραία πρόχους, ἡ ἐκ Tessin εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Βασιλείας (ἀρ. 20 τοῦ παρόντος καταλόγου) ἀνήκει εἰς μικρὰν παραλλαγὴν τοῦ τύπου.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μορφῆς τῆς λαβῆς διακρίνομεν τέσσαρας ομάδας :

α. Ἡ γυναικεία προτομή προβάλλει εἰς ὑψηλὸν ἀνάγλυφον ἐπὶ ὀρθογωνίου πλακιδίου:

Τὸ στέλεχος εἶναι ταινιοειδές, χωριζόμενον εἰς πέντε διαμήκεις ζώνας, ἐξ ὧν αἱ ἀκραῖαι ὑπερυψοῦνται, ὥστε νὰ κοιλαινέται ἡ μετὰ τῶν ἐπιφάνεια. Ἐδῶ ἀνήκουν τρεῖς λαβαί, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ἡ μία σῶζει τὴν ἀνθεμοειδῆ κάτω πρόσφυσιν. Ὁ τύπος αὐτὸς δὲν συνεχίζεται, εἰ μὴ ἄνευ προτομῆς, εἰς τὸ β' ἡμῖς τοῦ βου αἰῶνος.

1. Λαβὴ ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 341¹ (πίν. 14α-β).

Σφζ. ὕψος : 0.072 μ. Ὑψος προτομῆς : 0.025 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.034 μ. Διάμ. δίσκων : 0.025 μ. Ἀποκεκρουμένη τὸ κάθετον τμήμα τοῦ στελέχους τῆς λαβῆς ἀπὸ τῆς γενέσεως τῆς καμπύλης. Ἐπιφάνεια ἀρκετὰ ἐφθαρμέ-

1. CARAPANOS, Dodone, σ. 88, ἀρ. 194b, πίν. XLIV, 2. HILL, A JA 1962, σ. 57, ἀρ. 1, πίν. 16, ἀρ. 11. WALLENSTEIN, σ. 67, πίν. 19, 2.

νη, πλὴν τῆς προτομῆς. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη. Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς ἔχει κυθῇ κεχωρισμένως καὶ ἀκολουθῶς ἐνεπήχθη ἐντὸς κοιλότητος τοῦ πλακιδίου, ὅπισθεν τοῦ κρανίου· τρεῖς κυρταὶ ταινίαι διαμορφοῦνται μεταξύ τῶν δύο ἀκραίων ράχεων.

Οἱ δίσκοι φέρουν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς των ἐπιφανείας, ὡς μόνην διακόσμησιν, δύο ὁμοκέντρους στικτοὺς κύκλους¹. Περισφίγγουν στενῶς τὴν ἰσομεγέθη πρὸς αὐτοὺς προτομήν, ἥ ὁποία εἰς ὑψηλὸν ἀνάγλυφον προβάλλει ἀπὸ τοῦ ὀρθογωνίου πλακιδίου τῆς, μὲ μίαν ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς τὰ ἄνω ἀριστερά. Φέρει καλύπτραν στερεομένην δι' ἀστραγαλωτῆς στεφάνης, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἡ κόμη διατάσσεται εἰς κυματιστοὺς βοστρύχους καλύπτοντας τὸ μέτωπον². Ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ πίπτουν ἀνὰ δύο κατακόρυφοι βόστρυχοι μὲ σιγμοειδεῖς ἐγχαράξεις. Εἰς τὸ πρόσωπον κυριαρχοῦν οἱ τεράστιοι ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ προεξέχουσα ρίς, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διαγράφονται λεπτὰ ὀριζόντια χεῖλη καὶ μικρὸν ὀξὺ πηγούνιον³, ὑπάρχουν δὲ ἀσυμμετρίαι· τὸ δεξιὸν τμήμα ὑπερυψοῦται ἔναντι τοῦ ἀριστεροῦ καὶ τὸ ἀντίστοιχον οὖς εἶναι τοποθετημένον ὑψηλότερον τοῦ ἄλλου, ὥσάν ἡ μήτρα νὰ προέρχεται ἀπὸ εἰδῶλιον σφιγγὸς στρεφούσης τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ πλάγια.

Εἰς τὸ λιπόσαρκον πρόσωπον κυριαρχοῦν αἱ περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα κοῖλαι ἐπιφάνειαι μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὀξεῖαν ἔξαρσιν τῶν βολβῶν, τῆς ρινὸς καὶ τοῦ πηγούνιου καὶ τὴν ἔντασιν εἰς τὴν ἔκφρασιν, τυπικὰ χαρακτηριστικὰ σειρᾶς κορινθιακῶν ἔργων τοῦ 7ου καὶ 6ου π.Χ. αἰ. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰ. τὰ εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἐλεφαντίνην σφίγγα τῆς Περαιχώρας⁴, εἰς σύγχρονον ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου πηλίνην κεφαλὴν⁵ καὶ εἰς ὁμάδα τριῶν χαλκῶν λαβῶν λε-

1. Αἱ στιγμαὶ δὲν χρησιμεύουν ὡς ὁδηγὸς διὰ τὴν χάραξιν φύλλων ροδάκων, διότι δὲν ὑπάρχει ἀντιστοιχία μεταξύ τῶν στιγμῶν τῶν δύο κύκλων. Οἱ στικτοὶ κύκλοι τῆς λαβῆς 341 εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τοὺς γραπτοὺς στικτοὺς ἢ ἀκτινωτοὺς στικτοὺς ρόδακας, οἱ ὁποῖοι κοσμοῦν τοὺς δίσκους τῶν πηνίων ἐπὶ τῶν χειλέων ὀλπῶν καὶ οἰνοχοῶν τοῦ ὑστέρου πρωτοκορινθιακοῦ ρυθμοῦ: A. LANE, Greek Pottery, London 1963, πίν. 24a καὶ 25a (ἐφεξῆς LANE, Pottery).

2. Πρβ. τὴν τοῦ γοργονεῖου τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν: H. PAYNE, Archaic Marble Sculpture from the Acropolis, London 1950, πίν. I.

3. Τὰ αὐτὰ λεπτὰ χεῖλη μὲ τὴν κοίλην διαμόρφωσιν τῆς περὶ ταῦτα χώρας εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸ κορινθιακὸν μαρμάρινον περιρραντήριον τῆς Ἰσθμίας: RICHTER, Korai, εἰκ. 37 (περὶ τὸ 650-625 π.Χ.).

4. Perachora II, σ. 403, πίν. 171. JHS 52, 1932, πίν. X, 1. P. DEMARGNE, Naissance de l'art grec, France 1964, εἰκ. 468 (ἐφεξῆς DEMARGNE, Naissance de l'art grec).

5. Perachora I, πίν. 87, 1. Παρὰ τὴν χρονικὴν ἀπόστασιν, φανεράν εἰς τὴν ἀνόργανον ἐπιμήκυνσιν τοῦ κάτω προσώπου καὶ τὴν ἀπουσίαν πλαστικότητος εἰς τὴν πηλίνην κεφαλὴν τῆς Περαιχώρας, τὰ κοινὰ στοιχεῖα πρὸς τὴν προτομήν 341 εἶναι ἐντυπωσιακά· τὰ δύο τεράστια τόξα τῶν ὀφρύων ἐκκينوῦν εἰς ἀμφοτέρας ἀπὸ τοῦ τριχωτοῦ τῶν κροτάφων διὰ νὰ ἐνωθοῦν ἐμπρός, εἰς τὴν γένεσιν τῆς ρινός, ἡ βάσις τῆς ὁποίας εἶναι ὑπερβολικῶς εὐρεῖα· κατὰ τομὴν ἡ ὁμοιότης εἶναι ἐπίσης ἐμφανής.

βήτων εἰς σχῆμα σειρήνος ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἐξ Ὀλυμπίας¹. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι εἰς τὰς λαβὰς τῶν λεβήτων ἔχομεν ἐνιαίαν ἀπόδοσιν βολβοῦ καὶ βλεφάρων δι' ἀμυγδαλοειδοῦς ἐξάρματος καὶ δῆλωσιν τῆς κόρης διὰ κυκλικῆς ὀπῆς, ἐνῶ κατὰ συγγενέστατον τρόπον εἰς τὴν λαβὴν 341 ἡ κόρη ἀποδίδεται δι' ἐμπιέστου κύκλου εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀμυγδαλοειδοῦς βολβοῦ.

Τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ ἐπανευρίσκουμεν ἐντὸς τοῦ 6ου αἰῶνος εἰς τὴν ἐκ Καλυδῶνος πηλίνην σφίγγα² (περὶ τὸ 580 - 570 π.Χ.), πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ λαβὴ 341 παρουσιάζει ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὴν ἑντασιν τῶν μεγάλων ὀφθαλμῶν καὶ τὸ ὄξύ, λιπόσαρκον πηγούνιον, καὶ εἰς ἔργα, ὅπως ὁ ἐκ Δωδώνης κοῦρος τοῦ Βερολίνου καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. ὁ ἑνθρονος Ζεὺς τοῦ Λυκαίου³ (πίν. 38γ). Ἐτερον κορινθιακὸν ἔργον τῶν μέσων τοῦ 6ου αἰ., ὁ χαλκοῦς κοῦρος τῆς Βιέννης (πίν. 37α), παρεβλήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ δημοσιεύσαντος τοῦτο πρὸς τὴν λαβὴν 341⁴, τὴν κορινθιακὴν προέλευσιν τῆς ὁποίας ὑπεστήριξεν ἤδη ἡ D. Kent Hill⁵.

Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν κορινθιακῶν ἔργων ἡ προτομὴ τῆς λαβῆς 341 πρέπει νὰ τοποθετηθῇ πρὸ τῆς σφιγγὸς τῆς Καλυδῶνος, εἰς τὸ τέλος τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., ὅπου τὴν ἐντάσσει ἡ ἑντονος δαιμονικὴ ἔκφρασις, ὁ εἰς βάρος τοῦ στόματος καὶ τῆς σιαγόνος τονισμὸς τοῦ ἄνω μέρους τοῦ προσώπου καὶ τὸ χαμηλότατον μέτωπον. Ἀναμφισβητήτως κορινθιακὸν ἔργον, ἐπαληθεύει καὶ αὕτη τὴν συντηρητικότητά⁶ τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς εἰς τὴν διατήρησιν παλαιῶν στοιχείων παρὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ὅπως δεικνύει ἡ συγγένειά της πρὸς ἔργα τοῦ πρώιμου 7ου αἰῶνος.

1. AM 55, 1930, παρένθετοι πίν. 46-7. OlympBer I, σ. 72-75, εἰκ. 34, 36. Κατὰ τοὺς R. HAMPE καὶ U. JANTZEN καὶ αἱ τρεῖς λαβαὶ κορινθιακὰ ἔργα (αὐτόθι σ. 75). Ὁ H. W. HERRMANN, Die Kessel der orientalisierender Zeit, I, Berlin 1966 (OlympForsch VI), σ. 109-112, πίν. 32, 33, 38, 40 (1-3), τὰς χρονολογεῖ εἰς τὸ α' τέταρτον τοῦ 7ου αἰ. καὶ κλίνει ὑπὲρ τῆς ἐκ Σικυῶνος προελεύσεως τῶν σειρήνων· ἐλλείψει ὅμως ἄλλων στοιχείων, πλὴν τῶν ἐγχαράκτων γραμμάτων τῆς κάτω ἐπιφανείας, προτιμᾷ τελικῶς νὰ μὴ κάμῃ διάκρισιν μεταξὺ Σικυῶνος καὶ Κορίνθου.

2. PAYNE, NC, πίν. 49, 1 - 2.

3. Ἐπαρχιακὸς κοῦρος Βερολίνου: E. BUSCHOR, Frühgriechische Jünglinge, München 1950, σ. 40-42, εἰκ. 43-44· περὶ τὸ 600-575 π.Χ., πιθανώτατα κορινθιακὸν ἔργον. Τὸ αὐτὸ ἔργον ὁ ΔΟΝΤΑΣ, Πελοποννησιακά 1969, σ. 44, τοποθετεῖ εἰς τὰ ἔτη 540-535 π.Χ. ἐκ τῆς προηγμένης ἀποδόσεως τῆς κομμώσεως καὶ τῆς καμπυλότητος τοῦ κρανίου. Περὶ αὐτοῦ βλ. κατωτέρω, σ. 158. Ζεὺς Λυκαίου: LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 41b. CL. ROLLEY, Monumenta Graeca et Romana V, Les arts mineurs grecs, I, Les Bronzes, Leiden 1967, πίν. 15, ἀρ. 48 (ἐφεξῆς ROLLEY, Monumenta).

4. HIMMELMANN, JdI 1965, σ. 130, σημ. 24.

5. HILL, A JA 1962, σ. 59.

6. Βλ. ἄνωτέρω σ. 8.

2. Λαβή μετὰ τοῦ στομίου ραμφοστόμου πρόχου, πιθανῶς ἐκ Δωδώνης. Γενεύη, ιδιωτική συλλογή¹ (πίν. 15).

Μέγιστον διαγώνιον μῆκος : 0.195 μ. Ὑψος στομίου : 0.1165 μ. Ἀνοιγμα δίσκων (τοῦ πάχους αὐτῶν συμπεριλαμβανομένου) : 0.0482 μ.

Τὸ στέλεχος καὶ οἱ δίσκοι εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ τῆς προηγουμένης ὑπ' ἀρ. 1 λαβῆς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι προσετέθη μία ἐπὶ πλέον στικτὴ περιφέρεια κύκλου ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν δίσκων. Τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως εἶναι πεντάφυλλον, μὲ ἀνοικτὸν καμπύλον περίγραμμα.

Ἡ γυναικεία προτομή, τοποθετημένη χαμηλά, κυττάζει τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ στομίου καὶ σχεδὸν καλύπτεται ὑπὸ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς δύο δίσκων. Ἀκολουθεῖ εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τὸν τύπον τῆς ὑπ' ἀρ. 1 (ἀρ. 341 τῆς Συλλογῆς Καραπάνου), ἀλλ' ὑπάρχουν σημαντικαὶ διαφοραί, τόσον εἰς τὰς λεπτομερείας, ὅσον καὶ εἰς τὸ πλάσιμον τοῦ προσώπου, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν χρονικὴν ἀπόστασιν τῆς μιᾶς περίπου γενεᾶς, ἣ ὁποία παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν δύο λαβῶν : ὑπὸ τὴν ἀστραγαλωτὴν στεφάνην, οἱ βόστρυχοι δὲν εἶναι παράλληλοι πρὸς τὰς ὀφρῦς, ἀλλὰ κατέρχονται κυματιστοὶ πρὸς τοὺς κροτάφους, ὥστε νὰ σχηματίζεται εὐρὺ τριγωνικὸν μέτωπον· οἱ κατακόρυφοι βόστρυχοι διαφοροποιοῦνται διὰ μικρῶν ὀριζοντίων πρισμάτων, τρόπος ὁ ὁποῖος θὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὰς μετὰ ταύτην προτομὰς πρόχων. Τὸ λιπόσαρκον πλάσιμον ἔχουν ἀντικαταστήσει μεσταί, καμπύλαι ἐπιφάνειαι εἰς τὰς παρειὰς καὶ τὸ πηγούνιον, ἐνῶ ἡ ἐπίπεδος καὶγωνιώδης διαμόρφωσις διατηρεῖται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ μετώπου καὶ τῆς ἐντόνως προβαλλομένης ρινός. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν ὑπερβολικὸν μέγεθος ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀναλογίας τοῦ προσώπου, τὰ βλέφαρα ὅμως ἀποδίδονται πλαστικῶς καὶ ἡ δαιμονικὴ ἔντασις ἔχει παραχωρήσει τὴν θέσιν της εἰς μίαν ἡπιωτέραν, πλησιεστέραν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔκφρασιν. Τὴν γένεσιν τοῦ λαιμοῦ κοσμεῖ περιδέραιον ἐκ μεγάλων στρογγύλων ψήφων².

Τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα τυπολογικὰ καὶ τεχνοτροπικὰ χαρακτηριστικὰ ἀπαντοῦν ὅμοια ἐπὶ τῶν προτομῶν κορινθιακῶν πηλίνων πυξίδων τῆς μέσης κορινθιακῆς περιόδου καὶ μάλιστα πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς (585 - 575 π.Χ.)³. Διασφαλίζεται οὕτως ἡ χρονολόγησις, καθὼς καὶ ἡ τεχνοτροπικὴ ἀπόδοσις τῆς λαβῆς τῆς Γενεύης εἰς κορινθιακὸν ἐργαστήριον· τοῦτο δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ τῆς ὑπ' ἀρ. 341 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (ἀρ. 1 τοῦ καταλόγου).

1. Τὴν πληροφορίαν διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς λαβῆς ταύτης ὀφείλω εἰς τὸν ἐπιμελητὴν τοῦ Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης κ. Michael Vickers, ὁ ὁποῖος ἐμεσολάβησε καὶ διὰ τὴν ἄδειαν δημοσιεύσεως τῆς εἰκόνης τοῦ πίνακος 15. Ἡ λοξὴ λήψις δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλῆ ἀναπαράστασιν τοῦ σχήματος τῆς πρόχου, ἣ ὁποία πρέπει νὰ εἶχεν ἐντόνως ἀπεστρογγυλωμένους ὤμους.

2. Ἐνθυμίζει τὸν ὄρμον τῆς Ἐριφίλης, ὅπως εἰκονίζετο ἐπὶ τοῦ ἀπολεσθέντος ὑστεροκορινθιακοῦ κρατήρος τοῦ Βερολίνου: E. BUSCHOR, Griechische Vasen, München 1969, σ. 74-75, εἰκ. 81-82.

3. WALLENSTEIN, σ. 115, IV/A 13, 14, πίν. 9, 1. 4, 3. 6.

3. Λαβή ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 340 (πίν. 14γ-δ).

Ύψος : 0.115 μ. Ύψος προτομῆς : 0.043 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.038 μ.
Διάμ. ροδ. : 0.023 μ. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη, ἀνοικτοτέρα εἰς τὸ στέλεχος.

Ἐλλιπὴς τὴν κάτω πρόσφυσιν, δι' ἧς προσεκολλᾶτο εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Αὕτη ἦτο κατεσκευασμένη, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐγκοπῆς εἰς τὴν κάτω ὀριζοντίαν ἀπόληξιν τοῦ στελέχους, ἐξ ἄλλου τεμαχίου, ἀποτελουμένη ἴσως ἐξ ὀριζοντίου ἡμικυλίνδρου καὶ ἀνθεμίου ὑπ' αὐτόν, ὅπως π.χ. εἰς τὴν ὑδρίαν τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου ἀρ. 10880¹. Καὶ ἐδῶ τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς εἶχε χυθῇ κεχωρισμένως καὶ κατόπιν προσηρμώσθη εἰς κοιλότητα τοῦ ὀρθογωνίου πλακιδίου. Οἱ δύο ἡλίσκοι τῶν ὀξειῶν ἀπολήξεων συγκρατοῦν τμήμα τοῦ σφυρηλάτου στομίου.

Ἡ μεσαία ταινία τοῦ κοίλου στελέχους κοσμεῖται δι' ἀστραγάλου πλαισιουμένου ὑπὸ ζεύγους λεπτοτέρων ταινιῶν μὲ λοξὰς ἐγχαραῖξεις. Ἀστράγαλος κοσμεῖ τὴν περιφέρειαν τῶν δίσκων, ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν ὁποίων φέρει ρόδακα μέ κοῖλα φύλλα δις περιγεγραμμένα² εἰς τὸ κέντρον κοιλότης πρὸς ἔνθεσιν ἴσως ὀφθαλμοῦ ἐξ ἄλλου ὕλικου, ἔχνη τοῦ ὁποίου δὲν διετηρήθησαν. Ὁ ὑψηλὸς λαιμὸς βοηθεῖ τὴν κεφαλὴν τῆς προτομῆς νὰ ὑψωθῇ ἄνωθεν τῶν ροδάκων, ὥστε νὰ μὴ κρύπτεται ὑπὸ τούτων, ὡς εἰς τὴν 341. Καὶ ἐδῶ τὸ βάθος τῆς προτομῆς ἀποτελεῖ ἐπίμηκες ὀρθογώνιον πλακίδιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἡρέμως προβάλλει μία ζωντανὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς μορφή κόρης. Φέρει τὴν καλύπτραν καὶ τὴν ἀστραγάλωτὴν στεφάνην τῆς 341, ἡ κόμμωσις ὅμως εἶναι τελείως διαφορετικὴ : ἀπὸ χωρίστραν ἄνωθεν τῆς ρινὸς ἐκκινοῦν ἀνὰ δύο βόστρυχοι, οἱ ὅποιοι καμπυλοῦμενοι πίπτουν μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ, κατὰ μῆκος τοῦ ὁποίου προστίθεται καὶ τρίτος. Αὐλακώσεις ἐγκάρσιαι πρὸς τὴν φορὰν τῶν βοστρύχων ἀποδίδουν τοὺς κυματισμούς· ὁ τρόπος αὐτὸς ἀπαντᾷ εἰς πλείστας προτομὰς λαβῶν ραμφοστόμων πρόχων καὶ εἶναι συνήθης εἰς κορινθιακὰ καὶ λακωνικὰ ἔργα τοῦ 6ου καὶ 5ου π.Χ. αἰ.² Τὸν λαιμὸν κοσμεῖ ἐγγάραχτον περιδέραιον ἐξ ἡμικυκλίων κρεμασμένων ἀπὸ σχοινίου.

1. ΠΟΛΙΤΗΣ, ΑΕ 1936, σ. 155, εἰκ. 7.

2. Π.χ. εἰς τὰς προτομὰς τῶν πρόχων τῆς Βίτσας, εἰς τὸν χαλκοῦν κοῦρον τῆς Βιέννης, εἰς τὸν Δία τοῦ Λυκαίου, τοὺς τρεῖς ὀπλίτας ἐκ Δωδώνης εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων (ἐνταῦθα πίνακες 48, 49, 50γ-δ), εἰς τοὺς ὀπλίτας καὶ ἵππους τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix (ROLLEY, Monumenta, πίν. 51 - 52, ἐνταῦθα πίν. 50α), τὸ ἐξ Ὀλυμπίας χαλκοῦν εἰδώλιον κούρου τῆς Βοστώνης (LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 35a, 50a, ἐνταῦθα πίν. 38α-β) καὶ εἰς πλείστας κόρας κατόπτρων τῆς «Σικυωνίου» ομάδος τοῦ Langlotz. Ἀντιθέτως σπανίζει εἰς τὴν Ἀττικὴν (ἀπαντᾷ π.χ. εἰς τὴν κόρην τῆς Ἀκροπόλεως ἀρ. 669, PAYNE, Archaic Marble Sculpture from the Acropolis, πίν. 27), δὲν ἀποτελεῖ ὅμως ταραντίνιον χαρακτηριστικόν, ὡς θέλει ὁ U. JANTZEN, (Westgriechische Bronzewerkstätten, Berlin 1937, σ. 39), διότι τὸ πλῆθος τῶν παραδειγμάτων προέρχεται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς πλείστα κορινθιακὰ πῆλινα εἰδώλια τῆς Περαχώρας καὶ τῆς Κορίνθου ἀπὸ τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. (Πρβ. Corinth XV, II, πίν. I, ἀρ. 9, 11, 14.)

Εἰς τὴν κεφαλὴν μὲ τὸ ἐπίπεδον κρανίον, τὸ τετράπλευρον πρόσωπον καὶ τὰς βαθείας πλαγίας ὅψεις εἶναι φανερὰ ἢ ὑποκειμένη κυβική δομὴ. Τὰ ὦτα ἐλλείπουν, αἱ ὀφρύες ἀποδίδονται διὰ τῆς ἀκμῆς ἐνώσεως τῶν ἐπιφανειῶν μετώπου καὶ βλεφάρων, ὅπως εἰς ὅλας τὰς ἐξεταζομένας προτομάς, ἐνῶ τὰ βλέφαρα ἐξαίρονται πλαστικῶς, ἀποδίδονται δὲ ἤδη οἱ κανθοί. Ὑπὸ τὴν κανονικὴν ρῖνα τὰ χεῖλη κάμπτονται πρὸς τὰ ἄνω χωρὶς νὰ ἐνοῦνται εἰς τὰς γωνίας, ἀπὸ ὅπου ἐκκινοῦν δύο λοξαὶ πρὸς τὸ πηγούνιον αὐλακώσεις¹. Αἱ παρειαί, χυμώδεις, μὲ ἐλαφρῶς τονισμένα τὰ μῆλα, ἔχουν ἱκανὸν βάθος· ἡ δεξιὰ εἶναι περισσότερον ἐξωγκωμένη. Ἔχει πολλὰ κοινὰ σημεῖα μὲ τὴν προτομὴν τῆς πρόχου Α Βίτσας, ἡ ὁποία ὅμως ἀντιπροσωπεύει περισσότερον ἐξειλιγμένον στάδιον εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς πλαστικότητος τῶν παρειῶν καὶ τῶν χειλέων· κατὰ τομὴν ἡ ὁμοιότης εἶναι κτυπητή. Ἡ προτομὴ τῆς λαβῆς 340 πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ κούρου τῆς Τενέας² καὶ τοῦ χαλκοῦ κούρου τῆς Βιέννης (πίν. 37α), μὲ τοὺς ὁποίους μοιράζεται τὸ τετράπλευρον εὐρὺ πρόσωπον καὶ τὴν ἀπόδοσιν ὀφθαλμῶν καὶ χειλέων, ἥτοι εἰς τὴν δεκαετίαν 560 - 550 π.Χ. Εἶναι ὀλίγον νεωτέρα μικρᾶς πηλίνης κεφαλῆς ἐκ Κορίνθου³, πρὸς τὴν ὁποίαν πλησιάζει πολὺ ὡς πρὸς τὴν κατατομὴν, στόμα καὶ ρῖνα· οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ἐφθαρμένοι, ἡ ἔκφρασις των ὅμως παρομοία, ὁμοία καὶ ἡ καμπύλη πλαισίωσις τοῦ μετώπου ὑπὸ τῆς κόμης, ἐπὶ τῆς ὁποίας φέρει δακτυλιοειδῆ στεφάνην. Ἡ προτομὴ τῆς λαβῆς 340 ἐμφανίζει ὅμως πλέον ἐξειλιγμένην πλαστικότητα εἰς τὰς παρειάς.

Συγγενὲς ἀντίστοιχον εἰς πηλὸν τοῦ ἀγγείου τῆς λαβῆς 340 μᾶς δίδει ἡ σύγχρονος περίπου πηλίνη ραμφόστομος πρόχους εἰς St. Louis⁴ (εἰκ. VIζ, τῆς ὑστεροκορινθιακῆς περιόδου, περὶ τὸ 575 - 550 π.Χ.), πολύτιμος ὡς ἐκ τῆς μοναδικότητός της διὰ συγκρίσεις πρὸς τὰς χαλκᾶς πρόχους, τὰς ὁποίας μιμεῖται. Ἡ λαβὴ της εἶναι τριμερὲς ταινιωτή, φέρει δὲ εἰς μὲν τὴν κάτω πρόσφυσιν ὀριζόντιον ἡμικύλινδρον (πηνίον), ὅπως εἰκάζεται ὅτι θὰ εἶχε καὶ ἡ λαβὴ 340, εἰς δὲ τὴν ἄνω πρόσφυσιν, μεταξὺ τῶν δίσκων — ἐξ ὧν ὁ εἰς κοσμεῖται μὲ ἐννεάφυλλον ρόδακα, ὁ δὲ ἄλλος μὲ στρόβιλον — γυναικείαν προτομὴν, λίαν συγγενῇ πρὸς τὴν ἐξεταζομένην ὡς πρὸς τὰς παρειάς καὶ χεῖλη. Τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως εἶναι γραπτόν. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ πρόχους St. Louis μᾶς δίδει ἀκριβῆ εἰκόνα καὶ τοῦ σχήματος τῆς πρόχου, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ προσηρ-

1. Ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις τῶν χειλέων εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν κορῶν τῆς περιόδου 575-555 π.Χ. κατὰ τὴν RICHTER, Korai, σ. 44.

2. E. BUSCHOR, Frühgr. Jünglinge, ε.ἀ. εἰκ. 50-53. RICHTER, Kouroi, εἰκ. 245-50. Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημεῖωτος ἡ ὁμοία ἀπόδοσις τῶν ὀφθαλμῶν.

3. Corinth XV, II, πίν. 12, (VIII, 37), σ. 73-75, περὶ τὸ 575-565 π.Χ.

4. PAYNE, NC, σ. 326, ἀρ. 1405, πίν. 42, ἀρ. 2-3.

μόζετο ή λαβή 340, διότι ή λαβή της είναι χαμηλότερα, με διάφορον καμπυλότητα της εξέταζομένης και ως εκ τούτου διαφέρουν αί αναλογίαι στομίου-κοιλίας.

β. Πρόχοι και λαβαί τοῦ τύπου τῶν ἀγγείων τῆς Βίττας :

Λαβαί χυται ἐξ ἐνὸς τεμαχίου, μετὰ γυναικείας προτομῆς μεταξὺ ροδάκων ἄνω καὶ πλαστικοῦ ἀνθεμίου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν. Τὸ στέλεχος παρουσιάζει ποικιλίαν μορφῶν : ταινιωτόν, ὀρθογωνίου, τριγωνικῆς ἢ κυλινδρικῆς τομῆς, στρεπτόν. Εἰς τὸ πρὸς τὴν προτομὴν τμήμα του φέρει συνήθως κοῖλον στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος· τοῦτο ἐνίοτε συγχωνεύεται πρὸς τὸν πόλον τῆς γυναικείας μορφῆς.

4. Λαβὴ πρόχου. Ἀθῆναι, Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. εὐρ. 18112 (πίν. 16α-β).

Σφζ. μῆκος: 0.12 μ. Ὑψος προτομῆς: 0.022 μ. Χυτή, ἔφερεν ἀρχικῶς πᾶτιναν τεφροπρασίνην, ἀφαιρεθεῖσαν κατόπιν χημικοῦ καθαρισμοῦ.

Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα περὶ τῆς προελεύσεως τῆς λαβῆς ταύτης, ἡ ὁποία εἶναι ἐλλιπὴς κατὰ τοὺς ἐκατέρωθεν τῆς κεφαλῆς δίσκους καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐλάσματος τῆς κάτω προσφύσεως. Τὸ στρογγύλης τομῆς στέλεχος φέρει ἄνω ἰσχυρῶς κοῖλον στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος, κείμενον ἀμέσως ὀπισθεν τοῦ κρανίου, ὥστε ἐκ τῶν ἔμπροσθεν νὰ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν πόλου. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλῆς εἶναι λίαν ἐφθαρμένα : ὦοειδές, κάπως εὐρὺ καὶ ἀβαθές πρόσωπον με ὀριζόντιον χαμηλὸν μέτωπον καὶ ἄμορφον κάτω σιαγὸνα, στερούμενον πλαστικότητος, πλαισιοῦται ὑπὸ τῶν δύο συγκλινόντων πρὸς τὸν λαιμὸν συμπαγῶν βοστρύχων τῆς ὀροφωτῆς κομμώσεως. Τὰ γενικὰ ταῦτα χαρακτηριστικὰ τὴν ἐντάσσουν εἰς τοὺς δαιδαλικούς χρόνους. Πράγματι, παρουσιάζει στενὴν ὁμοιότητα πρὸς πρωτοκορινθιακὸν εἰδῶλιον ἐκ τοῦ Κεραμικοῦ τῆς Κορίνθου¹, ὅπου ἔχομεν τὴν αὐτὴν, σχεδὸν ἄμορφον, πλαστικὴν ἀπόδοσιν εἰς τὸ ἐπίπεδον πρόσωπον καὶ ὁμοίαν πλαισιώσιν του ὑπὸ τῶν ὀροφωτῶν βοστρύχων. Λίαν συγγενὴς εἶναι ἡ κεφαλὴ ἑτέρου εἰδωλίου τῆς πρωίμου κορινθιακῆς περιόδου², ὥστε μία χρονολογικὴ τοποθέτησις τῆς εξέταζομένης λαβῆς εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 7ου αἰ. νὰ εἶναι λίαν πιθανή.

1. Corinth XV, A. NEWHALL - STILLWELL, The Potters' Quarter, II, The Terracottas, Princeton 1952, σ. 62, πίν. 11 (VIII, 2).

2. Αὐτόθι πίν. 11 (VIII, 5), περὶ τὸ 625-600 π.Χ.

Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὡς ἐν κακότεχνον ἔργον δευτερεύοντος, ἴσως ἐπαρχιακοῦ, ἐργαστηρίου, ὅπου πιθανῶς νὰ ἐγένετο χρήσις παλαιῶν μητρῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχη κατασκευασθῇ ἐντὸς τοῦ 6ου αἰ. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ὑπάρχει σχετικὸν βásiμον στοιχεῖον, ἡ δὲ προτομὴ τυπολογικῶς ἀνήκει εἰς τὸν 7ον αἰ., ἀφήνομεν τὴν λαβὴν ταύτην ἐπὶ κεφαλῆς τῆς χρονολογικῆς σειρᾶς τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων. Τὸ σχῆμα ἐξ ἄλλου ἦτο γνωστὸν εἰς τὴν Κόρινθον, τοῦλάχιστον εἰς τὸν Κεραμεικὸν τῆς, ἀπὸ τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος¹.

5. Λαβὴ ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 372 (πίν. 16δ-ε).

Σφζ. ὕψος : 0.05 μ. Ὑψος προτομῆς : 0.034 μ. Σφζ. ἀνοιγμα : 0.028 μ. Διάμ. ρόδακος : 0.028 μ. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη. Ἀποκεκρουμένη τὸ ἄνω μέρος τοῦ κρανίου, τὸν ἀριστερὸν ρόδακα καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ κάτωθεν τῆς προτομῆς ἐλάσματος μετὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀμβλείας ἀπολήξεώς του.

Ἐκ τῆς μὴ ὑπάρξεως ὀρθογωνίου πλακιδίου συνάγεται, ὅτι ἡ λαβὴ 372 δὲν ἀνήκει εἰς τὴν προηγούμενην ὁμάδα. Ὁ δίσκος φέρει ρόδακα ἐκ 17 κοίλων φύλλων πέριξ ἀναγλύφου κύκλου² καὶ ἀστράγαλον εἰς τὴν περιφέρειαν. Ἡ προτομὴ ὑπερυψοῦται τοῦ ρόδακος καὶ διαφέρει ἀπὸ τὰς τῶν λοιπῶν λαβῶν κατὰ τὸ ὅτι ἀποδίδεται καὶ ὁ κάτωθεν τοῦ λαιμοῦ θώραξ : δύο ἐλαφρὰ ἐξάρματα κάτωθεν τοῦ περιδεραίου δηλοῦν τοὺς μαστούς. Ἡ ὅλη προτομὴ ἔχει τριγωνικὸν περίγραμμα τονιζόμενον ἀπὸ τοὺς δύο μακροὺς βοστρύχους, οἱ ὅποιοι πλαισιοῦν τὸν λαιμὸν καὶ τοὺς ὦμους. Ἐτεροὶ δύο πίπτουν ἐπὶ τῶν νώτων, φέροντες καὶ αὐτοὶ ὀριζοντίας αὐλακώσεις. Ἡ ὑπεράνω τοῦ στενοῦ μετώπου κόμμωσις διατάσσεται κατακορύφως.

Κάτωθεν ἀκαθορίστων ὀφρύων ὁ ὀφθαλμὸς ἀποδίδεται δι' ἀμυγδαλοειδοῦς ἐξάρματος μὲ ἐγγάρακτον κύκλον πρὸς δήλωσιν τῆς κόρης, ὡς εἰς τὴν λαβὴν 341. Ἡ ρὶς βραχεῖα, τὰ χεῖλη ὀριζόντια, ἄμορφοι αἱ παρειαί. Τὰ ὦτα ἀποδίδονται σχηματικῶς (σιγμοειδῇ) καὶ ἀνοργάνως κείμενα ἐπὶ τῶν βοστρύχων. Τὸ ὅλον πρόσωπον εἶναι πεπλατυσμένον καὶ ἔχει ἐλάχιστον βάθος. Συμφώνως πρὸς τὸν Payne (Necrocorinthia, σ. 234), τὸ μικρὸν βάθος τῆς κεφαλῆς, ἡ σχεδὸν εὐθεῖα γραμμὴ τῆς κόμης ἄνωθεν τοῦ στενοῦ μετώπου καὶ τὸ ἐν γένει ἐπίπεδον πλάσιμον εἶναι τυπικὰ πρωτοκορινθιακὰ χαρακτηριστικά. Συγγενεῖς μορφὰς ἀναγνωρίζει τις εἰς πρώιμα κορινθιακὰ εἰδῶλια, ὅπως εἰς μίαν ἐκ Περαιώρας ὅστε-

1. Βλ. κατωτέρω σ. 70 κέ.

2. Ὁμοίος τύπος ρόδακος ἀπαντᾷ γραπτὸς ἐπὶ τῶν δίσκων τῆς λαβῆς τῆς ροδιακῆς οἰνοχόης Lévy, Μουσεῖον Λούβρου, τῶν μέσων τοῦ 7ου π.Χ. αἰ.: DEMARGNE, Naissance de l'art grec, ε.ἀ. εἰκ. 437. Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ κυκλαδικοῦ πινακίου τῆς Μυκόνου μὲ τοὺς λέοντας, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 7ου αἰ. (αὐτόθι εἰκ. 438).

ροδαιδαλικήν προτομήν¹ (625 - 600 π.Χ.), όπου παρατηρείται μεγάλη ομοιότης πρὸς τὴν ἐξεταζομένην : ἐπίπεδον, λιπώσαρκον πρόσωπον, τὰ αὐτὰ χεῖλη, παρόμοιοι ἔντονοι ὀφθαλμοί, μέτωπον σχεδὸν ἀνυπαρκτον ὑπὸ τὴν ὀριζοντίαν κόμμωσιν, ἡ ὁποία εἰς τὰ πλάγια εἶναι ὀροφωτή, ὡς εἰς τὴν προτομήν μας. Εἰς ἐτέραν κεφαλὴν ἐκ Περachώρας² (590 - 580 π.Χ.) εὐρίσκομεν ἐπίσης λίαν συγγενῆ χαρακτηριστικά : τελείως ὅμοιος ὁ ἀνόργανος τρόπος παραστάσεως τοῦ ὠτός, τὰ λεπτὰ ὀριζόντια χεῖλη, ὁ τρόπος πλαισιώσεως τοῦ ἀβαθοῦς πενταπλεύρου προσώπου ὑπὸ τῆς κομμώσεως· ἡ προτομή αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ὀλίγον νεωτέρα τῆς ἐξεταζομένης, διὰ τὴν μεγαλυτέραν πλαστικότητα τῶν παρειῶν καὶ τὴν ἐν γένει πλησιεστέραν πρὸς τὴν φύσιν ἀπόδοσιν τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι ἡ λαβὴ 372 πρέπει νὰ εἶναι ἔργον κορινθιακὸν τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. Τὴν χρονολόγησιν εἰς τὸν 7ον αἰ. ἐνισχύει ἡ σύγκρισις πρὸς τὴν σαμιακὴν προτομήν T 394³ τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., ἡ ὁποία παρουσιάζει στενὰς ἀναλογίας πρὸς τὴν ἐξεταζομένην ὡς πρὸς τὴν ἀνόργανον δομὴν τοῦ προσώπου καὶ τὴν διάταξιν τῆς κομμώσεως.

6. Λαβὴ πρόχου. Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 62.188⁴ (πίν. 19γ).

Μῆκος : 0.14 μ. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη. Ἠγοράσθη εἰς Ἀθήνας.

Ἡ γυναικεία προτομή περισφίγγεται ὑπὸ τῶν ἀκοσμήτων δίσκων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους κρέμονται δύο ὀξεῖαι ἀπολήξεις ἔχουσαι ἀνὰ μίαν ὀπὴν διὰ τὴν προσήλωσιν ἐπὶ τοῦ στομίου. Τὸ ἀπὸ τοῦ κρανίου τῆς προτομῆς φυόμενον κυλινδρικὸν στέλεχος φέρει ἄνω κοῖλον στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος, κάτω δὲ λήγει εἰς ἐπίπεδον πεντάφυλλον ἀνθέμιον.

Ἡ περὶ τὸ χαμηλότατον μέτωπον κόμη διατάσσεται εἰς ἐγκάρσια κοῖλα κύματα· δύο μακροὶ βόστρυχοι μὲ ὀριζοντίαν ὀροφωτὴν διάταξιν πλαισιοῦν τὸν ἐπίπεδον λαιμόν. Τὸ πρόσωπον ἀποδίδεται κατὰ πολὺ γενικὸν τρόπον⁵· ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα δὲν ἀπεικονίζονται. Διακρίνονται τὰ δύο ἰσχυρὰ τόξα τῶν ὀφρύων,

1. Perachora I, πίν. 90, ἀρ. 29. Αὐτόθι ἀρ. 34-35 διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ στήθους, τοῦ περιδεραίου καὶ τῶν βοστρύχων. Πρβ. ἐπίσης κεφαλὴν εἰδωλίου ἐκ τοῦ ἱεροῦ Δήμητρος καὶ Κόρης εἰς Ἀκροκόρινθον, *Hesperia* 37, 1968, πίν. 91e.

2. Αὐτόθι πίν. 91, ἀρ. 43.

3. *AM* 76, 1961, παρένθετος πίν. 19, σ. 43.

4. M. Comstock - C. Vermeule, *Greek, Etruscan and Roman Bronzes in the Museum of Fine Arts, Boston, Greenwich, Conn.* 1971, σ. 295, ἀρ. 421 (ἐφεξῆς Comstock - Vermeule).

5. Ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῆς λαβῆς καὶ ἐκ τῶν φωτογραφιῶν δὲν προκύπτει κατὰ πόσον ὁ γενικὸς αὐτὸς τρόπος ἀποδόσεως ὀφείλεται εἰς φθορὰν ἢ εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀμελῆ κατασκευήν.

τὰ ὅποια ἐνοῦνται ἐμπρὸς διὰ τὰ σχηματίζουν τὴν ἀκμὴν τῆς ρινός, καθὼς καὶ τὰ ἐλαφρῶς προεξέχοντα χεῖλη. Παρὰ τὴν ἀδρομερῆ ἀπόδοσιν εἶναι φανερὰ ἡ ὁμοιότης τοῦ ἄνω μέρους τοῦ προσώπου καὶ τῆς κομμώσεως πρὸς τὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 1 λαβῆς, μὲ τὴν ὁποίαν συμμερίζεται καὶ τὸν τρόπον κατασκευῆς τῶν δίσκων καὶ τῶν κάτωθεν τούτων τριγωνικῶν ἀπολήξεων. Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὴν προτομὴν τῆς ἐν λόγω λαβῆς, ἡ ἐξεταζομένη ἐμφανίζει ὑπέρμετρον ἀνάπτυξιν τῶν παρειῶν καὶ τοῦ κάτω τμήματος τοῦ προσώπου, χαρακτηριστικὸν πολλῶν κεφαλῶν πλαστικῶν ἀγγείων τῆς δεκαετίας 590 - 580 π.Χ.¹

Τὸ ἀνθέμιον, μὲ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν πέντε φύλλων καὶ τὰς ὀγκώδεις ἑλικας, ἐντάσσεται εἰς τὰ πρῶιμα ἀνθέμια τοῦ α' τρίτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.² καὶ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς χρονολογήσεως τῆς λαβῆς ταύτης περὶ τὸ 590 - 580 π.Χ. Ἡ προχειρότης τῆς κατασκευῆς μαρτυρεῖ παραγωγὴν δευτερεύοντος ἐργαστηρίου.

7. Λαβὴ ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 339³ (εἰκ. XI, πίν. 17α-γ).

Ύψος : 0.14 μ. Ύψος προτομῆς : 0.046 μ. Ἀνοιγμα ροδάκων : 0.029 μ. Διάμ. ροδάκων : 0.021 μ. Σφύζεται ἀκεραία μὲ ἀρκετὰς φθοράς εἰς τὸ πρόσωπον. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη.

Ἡ λαβὴ 339 ἐμφανίζει πλήρως ἀνεπτυγμένον τὸν τύπον, τὸν ὅποιον συνηγήσαμεν εἰς τὰς δύο πρόχους τῆς Βίτσας. Ὅπως εἰς τὴν πρόχουν Β, τὸ στέλεχος εἶναι στρεπτόν, μὲ παρεμβολὴν λεπτοῦ σχοινίου εἰς τὸν κοχλίαν καὶ δύο ἀστραγαλωτῶν δακτυλίων εἰς τὰ ἄκρα. Ἡ κάτω πρόσφυσις ἔχει μορφήν τριγωνικοῦ ἀνθεμίου ἐξ ἑπτὰ ὀξέων φύλλων⁴. αἱ ἑλικες ἀπολήγουν εἰς κεφαλὰς ὄψεων πρὸς τὰ κάτω φερομένας. Εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τοῦ ἀνθεμίου ἔχει χαραχθῇ εἷς σταυρὸς ὡς ὁδηγὸς διὰ τὸν τορευτὴν. Οἱ ρόδακες τῆς ἄνω προσφύσεως παρουνισιάζουν μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τοὺς τῆς λαβῆς 340 : φέρουν ἀστράγαλον εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ 14 κοῖλα φύλλα πέριξ τῆς κεντρικῆς κοιλότητος τοῦ δίσκου. Μὲ τὴν κεφαλὴν τῆς προτομῆς συνδέεται τὸ στέλεχος διὰ τοῦ πόλου, ὁ

1. Πρβ. τὴν σειρῆνα Περachώρας, ἐν Perachora I, πίν. 105, ἀρ. 217 καὶ τὴν σφίγγα καὶ κωμαστὴν εἰς τὸ Λονδῖνον, ἐν J. DUCAT, Les vases plastiques corinthiens, BCH 87, 1963, σ. 431-458, εἰκ. 6-7.

2. E. BUSCHOR, Altsamische Grabstelen, AM 58, 1933, σ. 41. Πρβ. ἀκρωτήριον τῆς σαμιακῆς σαρκοφάγου ἐν AM 25, 1900, σ. 210, εἰκ., περὶ τὸ 580-570 π.Χ. καὶ ἀκροκέραμον τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ἐν D. VAN BUREN, Greek Fictile Revetments in the Archaic Period, London 1926, πίν. VIII, εἰκ. 22.

3. CARAPANOS, Dodone, σ. 88, ἀρ. 194α, πίν. XLIV, ἀρ. 1. HILL, A JA 1962, σ. 58, ἀρ. 4.

4. Ὁ τύπος τοῦ ἀνθεμίου συγγενὴς τῶν παλαιότερων πλαστικῶν ἀνθεμίων ἐπὶ λακωνικῶν πηλίνων ὑδριῶν τῶν ἐτῶν περὶ τὸ 560 π.Χ. : R.M. DAWKINS, Artemis Orthia, London 1929 σ. 84, εἰκ. 65p, u (ἐφεξῆς DAWKINS, Artemis Orthia).

ὅποῖος βαίνει ἐπὶ τῆς ὑπεράνω τῆς καλύπτρας ἀστραγαλωτῆς στεφάνης καὶ κοσμεῖται δι' ἐλαφρῶς κοίλων κυματιστῶν γλωσσῶν φυομένων ἄνωθεν δευτέρως σειρᾶς ἀστραγάλων.

Υψηλὸς καὶ ἐδῶ λαιμός, ὡς εἰς τὴν 340, εὐρυνόμενος πρὸς τὰ κάτω, φέρει τὴν κεφαλὴν ὑπεράνω τῶν ροδάκων· τὸν πλαισιώνουν ἀνὰ τρεῖς βόστρυχοι μὲ λεπτὰς λοξὰς ἐγχαράξεις· τρεῖς ἡμικυκλικαὶ σειραὶ βοστρύχων ὑπάρχουν καὶ ἄνωθεν τοῦ μετώπου. Εἰς τὸ ὠοειδὲς πρόσωπον, ἂν καὶ ἀρκετὰ ἐφθαρμένον, ἐμφανὲς εἶναι ἡ κυριαρχία τῶν στρογγύλων μορφῶν. Οὐδαμοῦ σχηματίζεται γωνία, ἀπαλαὶ καμπύλαι ἐνώνουν τὰς ἐπιφανείας, ὥστε ἡ ὅλη ἔκφρασις νὰ εἶναι τελείως χαλαρά. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἀποδίδονται ὡς ὠοειδὲς κυρτὸν ἐξόγκωμα καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ δηλοῦται ἡ κόρη δι' ἐμπιέστου κύκλου. Τὰ ὦτα εἶναι κοῖλα καὶ ἄμορφα. Ἡ ἐντύπωσις θὰ ἦτο ἴσως διαφοροετική, ἐὰν διετηρεῖτο καλύτερον τὸ πρόσωπον, ὡς φαίνεται εἰς τὸ συμπεπληρωμένον σχέδιον τῆς πρόχου (εἰκ. XI).

Κατὰ τὸν R. Jenkins¹ ὁ συνδυασμὸς ὠοειδοῦς προσώπου μὲ ἀσθενικὸν πηγούνιον καὶ ὀφθαλμοὺς ἀμελῶς ἀποδιδόμενους (ἐνιαῖος ἀμυγδαλοειδὲς βολβὸς διὰ τὴν ἀπόδοσιν κόρης καὶ βλεφάρων) ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν πηλίνων εἰδωλίων ἀπὸ τοῦ 565 - 560 π.Χ., ὡς ἐνδεικτικὸν μαζικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Συγκρινομένη πρὸς τὰς ἄλλας προτομὰς τῆς ἐξεταζομένης ομάδος, ἡ 339 δὲν διακρίνεται δι' ἐπιμέλειαν ἐργασίας, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦλάχιστον. Εἰς τὴν δεκαετίαν 565 - 555 ὁδηγεῖ καὶ ἡ ὁμοιότης τῆς προτομῆς πρὸς ἐκ Περαιώρας πηλίνην², ὅπου συναντῶμεν τὸν αὐτὸν ὑψηλὸν λαιμὸν μετὰ τῶν τριῶν ἐκατέρωθεν πιπτόντων βοστρύχων. Συγγενὴς καὶ ἡ κατατομὴ τοῦ προσώπου. Ἡ λαβὴ 339 εἶναι ἡ πρόδρομος μορφή τῆς λαβῆς τῆς πρόχου Β Βίτσας καὶ τῶν μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοποθετουμένων ὑπ' ἀρ. 11, 12, 14 καὶ 15 λαβῶν.

8. Ἀπότμημα λαβῆς ὀπισθοτμήτου πρόχου ἐκ Λωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1218 (πίν. 16γ).

Σφζ. μῆκος : 0.095 μ. Πάτινα πρασίνη.

Σφάζει τὸν πόλον-στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος μετὰ μεγάλου τμήματος τοῦ στελέχους τῆς λαβῆς. Ὁ πόλος κοσμεῖται δι' ἐγχαράκτων κοίλων γλωσσῶν· τὸ περίγραμμά του σχηματίζει διπλοῦν κυμάτιον, βαίνει δὲ ἐπὶ ἀστραγαλωτῆς ταινίας. Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς εἶναι τριγωνικῆς τομῆς μετ' ἀστραγαλωτοῦ κοσμή-

1. BSA 30, 1931-32, σ. 34.

2. Perachora I, πίν. 92, ἀρ. 47, περὶ τὸ 570 π.Χ. Ὁμοιότης ὑπάρχει καὶ πρὸς ἕτερον κορινθιακὸν ἔργον, ἐν πηλινὸν εἰδῶλιον ἀπὸ τὸν Ἀχροκόρινθον : Hesperia 37, 1968, πίν. 93c.

ματος εἰς τὰς ἀκμάς· μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ πόλου παρεμβάλλεται ἐγκαρσία ταινία μὲ κυματιστὸν περίγραμμα, φέρουσα ἐγχάρακτα ὀξέα καὶ ἐλαφρῶς κοῖλα φύλλα.

Κάτωθεν τοῦ προσθίου ἄκρου τοῦ πόλου σφύζεται ἀποκεκρουμένον τμήμα τῆς στεφάνης ἢ τοῦ κρανίου τῆς γυναικείας προτομῆς. Ὁ τύπος τοῦ κυματιοφόρου πόλου εἶναι λίαν συγγενὴς πρὸς τὸν τῆς ὑπ' ἀρ. 339 τῆς Συλλογῆς Καραπά-νου (ἀρ. 7 παρόντος καταλόγου). Τὸν ἰδιόρρυθμον τρόπον ἀποδόσεως τῶν κοίλων γλωσσῶν, καθὼς καὶ τοῦ ἀστραγάλου, εὐρίσκομεν ἤδη εἰς τὴν πρώιμον ὑπ' ἀρ. 372 λαβὴν (ἀρ. 5), ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὴν 339 καὶ τὴν 340 (ἀρ. 3). Τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος παρουσιάζει καὶ ἡ πρόχους Α Βίτσας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ ἐξεταζομένη λαβὴ δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι νεωτέρα τῶν μέσων τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

9. Λαβὴ πρόχου. Βρυξέλλαι, *Musées Royaux*, ἀρ. Α 365¹ (εἰκ. XII, πίν. 18α-β).

Ύψος : 0.155 μ. (ὀρθή) ἢ 0.17 μ. μέγ. μῆκος. Ύψος προτομῆς : 0.045 μ. Μεγ. διάμ. ἀνοίγματος : 0.043 μ.

Ἐκ τῆς συλλογῆς Hagemans (κατάλογος ἔτους 1863), χωρὶς ἐνδειξιν τόπου προελεύσεως.

Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς εἶναι κυλινδρικόν· φέρει κάτω ἐπτάφυλλον ἐγχάρακτον ἀνθέμιον μὲ στρογγύλα πέταλα καὶ δις περιγεγραμμένας ἑλικας ἀποληγούσας εἰς ὄφεις. Ἀνω ἐνοῦται πρὸς τὴν κεφαλὴν δι' ἀκοσμήτου κοίλου στηρίγματος τοῦ ἀντίχειρος, ἀντιστοίχου τοῦ πόλου τῆς λαβῆς 339 καὶ τῶν τῆς Βίτσας· τοῦτο βαίνει ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ ἐλαφρῶς κοίλου πόλου, ὑπὸ τὸν ὁποῖον λεπτὸς ἀστράγαλος. Οἱ δίσκοι φέρουν ἐγχάρακτον δεκαεξάφυλλον ρόδακα. Εἶναι ἀρκετὰ ἀπομεμακρυσμένοι ἀπὸ τὴν προτομὴν καὶ δὲν ὑπάρχουν αἱ ὑπ' αὐτοὺς ἀπολήξεις διὰ τὴν ἐφήλωσιν. Κάτωθεν τῶν δύο ἀλλεπαλλήλων πόλων ἡ γυναικεία κεφαλὴ ἔχει πλουσίαν κόμμωσιν : ὑπεράνω τοῦ μετώπου διατάσσεται εἰς κατὰ κόρυφα τμήματα καὶ εἰς τὰ πλάγια πίπτει εἰς ἐνιαίαν μάζαν μὲ ὀριζοντίας πυκνὰς ἀὐλακώσεις. Ἀνάλογος εἶναι ἡ κόμμωσις τοῦ κούρου τῆς Τενέας, τῆς χαλκῆς σφιγγὸς Περαιώρας², ἔργων τῶν ἐτῶν 555 - 550 π.Χ., προτομῶν μεσοκορινθιακῶν καὶ ὑστεροκορινθιακῶν πυξίδων³, καθὼς καὶ τῶν γυναικείων μορφῶν

1. HILL, AJA 1962, σ. 58, ἀρ. 3, πίν. 15, 2-3. Ἐπίσης ἡ ἰδίᾳ, *Palmette with Snakes: a Handle Ornament on Early Metalware*, AntKunst 10, 1967, πίν. 10,2 (ἐφεξῆς HILL, AntKunst 1967). WALLENSTEIN, σ. 85: λακωνικόν.

2. Perachora I, σ. 135, πίν. 43, 1-2, περὶ τὸ 550 π.Χ.

3. RICHTER, Korai, πίν. IX, a-c καὶ XI, a-c.

τοῦ κορινθιακοῦ κρατῆρος τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἀμφιαράου¹ (περὶ τὸ 560 π.Χ.). Τὸ πρόσωπον ἔχει ἀρκετὸν βάθος, ὅπως καὶ τὰ τῶν λαβῶν 340 καὶ τῆς πρόχου Α Βίτσας. Οἱ μικροὶ ὀφθαλμοὶ μὲ τὴν ἐπιμελῆ ἀπόδοσιν τῶν βλεφάρων ἐνθυμίζουν πάλιν τὴν λαβὴν 340, τὸν κοῦρον τῆς Τενέας, ἀλλὰ καὶ τὸν Δία τοῦ Λυκαίου, θεωρούμενον κορινθιακὸν ἔργον. Ἡ D. Kent Hill τὴν θεωρεῖ κορινθιακὸν ἔργον καὶ τὴν συγκρίνει ἐπιτυχῶς πρὸς τὴν ἐκ Λοκρῶν χαλκῆν σφίγγα τῆς Βαλτιμόρης², μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει κοινὰ τὸν πόλον, τὴν διάταξιν τῆς κόμης, τὸ εὐρὺ πρόσωπον μὲ τὸ ὀρθογώνιον περίγραμμα. Κατὰ τὸν Payne ἡ ἐν λόγῳ σφίγξ φέρει χαρακτηριστικὰ τῆς κορινθιακῆς ομάδος σφιγγῶν, ὅπως ἡ καθ' ὕψος ἀνάπτυξις καὶ ἡ συμπαγὴς κατασκευὴ. Ἡ προτομὴ ἐξ ἄλλου τῆς λαβῆς τῶν Βρυξελλῶν παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς χαλκῆς κορινθιακῆς σφιγγὸς τῆς Περαιώρας, ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὴν κόμμωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς διὰ ταύτης πλασιώσεως τοῦ προσώπου, ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὸ πλάσιμον τῶν παρειδῶν κατὰ τὴν κοίλῃν περὶ τὰ χεῖλη περιοχὴν. Ἀπαργνώριστος ἐξ ἄλλου εἶναι ἡ ὁμοιότης πρὸς τὴν μαρμαρίνην σφίγγα τῆς Κορίνθου³, ὀφειλομένη τόσον εἰς τὸ σύγχρονον τῶν δύο ἔργων, ὅσον καὶ εἰς τὴν κοινὴν καταγωγὴν ἀμφοτέρων. Πρόκειται λοιπὸν διὰ κορινθιακὸν ἔργον τῶν μέσων τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

10. Πρόχους Α Βίτσας Ζαγορίου. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2258 (βλ. ἀνωτέρω σ. 3 κέ.).

11. Λαβὴ μετὰ τοῦ στομίου ραμφοστόμου πρόχου. Νέα Ὑόρκη, Συλλογὴ N. Schimmel⁴ (εἰκ. XIII).

Μῆκος λαβῆς: 0.158 μ. Ὑψος στομίου: 0.124 μ. Διάμετρος στομίου: 0.047 μ. Ὑψος γυναικείας προτομῆς μετὰ τοῦ πόλου: 0.052 μ. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη.

Τὸ στόμιον, ὅπως καὶ ἡ λαβή, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τῶν ἄλλων σφισμένων πρόχων, εἶναι χυτόν· εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ λήγει εἰς διευρυνόμενον πρὸς τὰ κάτω

1. K. SCHEFOLD, *Frühgriechische Sagenbilder*, München 1964, πίν. 67a.

2. HILL, A JA 1962, σ. 59. D. K. HILL, *Catalogue of Classical Bronze Sculpture in the Walters Art Gallery*, Baltimore 1949, σ. 124, ἀρ. 279, πίν. 54, περὶ τὸ 550 π.Χ. D. GORDON MITTEN - S. DOERINGER, *Master Bronzes from the Classical World*, 1968, ἀρ. 42 : ἰταλιωτικὴ μετάπλασις τύπου τῆς κυρίως Ἑλλάδος περὶ τὸ 550-540 π.Χ. (ἐφεξῆς MITTEN - DOERINGER, *Master Bronzes*). *Hesperia* 13, 1944, πίν. XIII 6-8. Ὁ PAYNE, *Perachora I*, σ. 135, εἰκ. 19, εὐρίσκει εἰς τὴν σφίγγα τῆς Βαλτιμόρης στοιχεῖα μορφολογικὰ τόσον ἀπὸ τὴν κρητικὴν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν κορινθιακὴν ομάδα σφιγγῶν.

3. AAA VI, 1973, σ. 182 κέ., εἰκ. 1-2. BCH 97, 1973, σ. 284-5, εἰκ. 65-66.

4. O. W. MUSCARELLA (ed.), *Ancient Art, The Norbert Schimmel Collection*, Mainz 1974, ἀρ. 20. Ὁ D. GORDON MITTEN αὐτόθι, τὴν θεωρεῖ ἡπειρωτικὴν ἢ μακεδονικὴν ἔργον καὶ τοποθετεῖ αὐτὴν περὶ τὸ 520 π.Χ.

δακτύλιον κοσμούμενον διὰ λεπτοτάτου σχοινίου καὶ γλωσσοειδοῦς. Ὁ ὑψηλὸς λαιμὸς καὶ ἡ πρὸ τὰ ἄνω φερομένη στενὴ προχοὴ ἐνθυμίζουν τὰ τῆς πρόχου τοῦ Τσοτυλίου (κατωτέρω ἀρ. 14).

Ἡ λαβὴ ἀποτελεῖ στεγνὴν καὶ χονδροειδῆ ἀπομίμησιν τοῦ τύπου τῆς ὑπ' ἀρ. 7· σχοινοειδὲς στέλεχος λήγει κάτω εἰς πεντάφυλλον ἀνθέμιον μὲ κεφαλὰς ὄψεων εἰς τὰς ἀπολήξεις τῶν ἐλίκων. Οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως κοσμοῦνται εἰς τὸ κέντρον καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν δι' ἐντύπων κύκλων. Εἰς τὸ σύστημα πλόου-στηρίγματος τοῦ ἀντίχειρος ἔχει παρανοηθῇ τελείως ἡ συνήθης διακόσμησις : αἱ ἐγχάρακτοι γλῶσσαι κόπτονται ἄνω ὑπὸ ζώνης ἀστραγάλου. Ἡ κόμμωσις ἀποδίδεται ἀμελῶς διὰ πυκνῶν ὀριζοντίων πρισμάτων· τὰ ὧτα ἔχουν μορφήν διπλῶν ἐλίκων, ὡς εἰς τὴν πρόχουν Β τῆς Βίτσας. Εἰς τὸ πρόσωπον μὲ τὸ μικρὸν καὶ λεπτὸν πηγούνιον κυριαρχεῖ ἡ ἰσχυρῶς προτεταμένη ρίς. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἀποδίδονται διὰ προεξέχοντος βολβοῦ καὶ ἡ κόρη δι' ἐντύπου κύκλου. Στόμα μικρὸν καὶ σφικτόν.

Ἡ ὅλη ἐντύπωσις ἐκ τῆς ξηρότητος καὶ τῆς ἀκαμψίας τόσον τῆς προτομῆς, ὅσον καὶ τῆς λαβῆς, εἶναι ὅτι πρόκειται δι' ἄπνουν μίμησιν προτύπου ξένου πρὸς τὸ ἐργαστήριον, ὅπου κατασκευάσθη ἡ λαβὴ Schimmel. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ἴσως νὰ ὀφείλεται καὶ τὸ ὅτι τὸ στόμιον εἶναι χυτόν, γενόμενον πιθανώτατα βάσει ἐκμαγείου ληφθέντος ἐκ τοῦ προτύπου, δεδομένου ὅτι ἡ σφυρηλάτησις τῆς προχοῆς θὰ ἀπῆτει εἰδικὴν δεξιότητα καὶ πεῖραν. Εἶναι ἐπομένως πιθανὴ ἡ κατασκευὴ εἰς ἐργαστήριον ἐπαρχιακοῦ κέντρου τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, ὅπου θὰ εἰσῆγοντο προϊόντα τῆς κορινθιακῆς χαλκουργίας. Δὲν ἀποκλείεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου νὰ προέρχεται καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ ἐξεταζομένη ὑπ' ἀρ. 14 πρόχους ἐκ Τσοτυλίου Μακεδονίας.

Ἀπὸ χρονολογικῆς πλευρᾶς πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μεταξὺ τῶν ὑπ' ἀρ. 7 καὶ 12 λαβῶν τῆς Δωδώνης, περὶ τὸ 540 - 530 π.Χ.

12. Λαβὴ ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4920¹ (πρώην 16533 Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν) (εἰκ. XVIα, πίν. 18γ-ε).

Ὑψος : 0.142 μ. Ὑψος προτομῆς : 0.049 μ. Ἀνοιγμα ροδάκων : 0.03 μ. Διάμ. ροδάκων : 0.017 μ.

Σφύζεται ἀκεραία, ἀλλὰ μὲ ἡλλοιωμένην τὴν κατεύθυνσιν τοῦ κάτω μέρους τοῦ στελέχους, πιθανώτατα λόγῳ ἐκθέσεώς της εἰς τὴν ἐπίδρασιν πυρός. Ἐχει ὑποστῇ χημικὸν καθαρισμόν.

1. HILL, A JA 1962, σ. 58, ἀρ. 5, πίν. 16, ἀρ. 12. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΔΗΣ, Ἀνασκαφὴ ἐν Δωδώνῃ, ΠΑΕ 1954, σ. 191-2, εἰκ. 5-6. HILL, AntKunst 1967, πίν. 10,3.

Ἡ λαβὴ 4920 ἐπαναλαμβάνει τὰς μορφὰς τῆς 339 (ἀρ. 7) τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, μὲ παραλλαγὰς ὀφειλομένας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τύπου. Τῶν αὐτῶν διαστάσεων, φαίνονται κατ' ἀρχὴν ὡς ἀδελφαὶ λαβαί, προσεκτικὴ ὅμως παρατήρησις δεικνύει ὅτι ὑπάρχει χρονικὴ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο καὶ ὅτι ἡ 4920, ἐξαιρουμένου τοῦ προσώπου τῆς κόρης, τὸ ὅποῖον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸ τῆς 339, εἶναι ξηροτέρα ἔκδοσις τῆς χυμώδους λαβῆς 339, ὅπως δὴποτε ὅμως προερχομένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου. Τὸν αὐτὸν τύπον λαβῆς θὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ πρόχους Β Βίτσας. Τὸ ἀνθέμιον ἐπαναλαμβάνει τὰ στοιχεῖα τοῦ τῆς 339, ἔχει ὅμως περισσότερον ἀπεστρογγυλωμένον περίγραμμα. Εἰς τὸ στρεπτόν στέλεχος, τὸ σχοινίον τῶν ἐλίξεων τοῦ κοιλίου φέρει λεπτοτάτας ἐγχαράξεις, ἐνῶ ἡ κατατομὴ τοῦ πόλου εἶναι κοίλη καὶ τὰ φύλλα χωρὶς τὸν χυμώδη κυματισμὸν τῶν τῆς 339. Μεταξὺ πόλου καὶ ἀστραγαλῶτης στεφάνης τὸ κρανίον καμπυλοῦται ὑπερβολικῶς (ἐκεῖ ὅπου ἡ λαβὴ Βρυξελλῶν ἔχει τὸν κυλινδρικὸν κοῖλον πόλον). Οἱ ρόδακες, ἄνευ ἀστραγάλου εἰς τὴν περιφέρειαν, φέρουν 13 ἐγχάρακτα φύλλα καὶ ἔχουν μικρύνει ἐν σχέσει πρὸς τὸ μέγεθος τῆς προτομῆς. Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ μετώπου ἐκκينوῦν ἀνὰ πέντε βόστρυχοι, οἱ ὅποιοι φερόμενοι ὀπισθεν τῶν ὤμων πλαισιοῦν τὸν λαιμόν, ἐλαφρῶς διευρυνόμενοι κατὰ τὴν βάσιν του. Αἱ λεπτομέρειαι ἀποδίδονται δι' ὀριζοντίων ἀντακώσεων, ὡς εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 340 καὶ τὰς πρόχους τῆς Βίτσας. Τὸ πρόσωπον εἶναι ἐπίμηκες ὠοειδὲς μὲ λεπτὰ τρυφερά χαρακτηριστικὰ καὶ κανονικὸν βάθος· ἐμφανίζει στροφὴν πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ θεατοῦ. Εἰς τὴν πλαγίαν ὄψιν πλησιάζει τὴν κατατομὴν τῆς πρόχου Β Βίτσας.

Παρὰ τὴν φθορὰν τῆς ἐπιφανείας καταφανὴς εἶναι ἡ συγγένεια πρὸς τὸν ἐξ Ὀλυμπίας χαλκοῦν κοῦρον εἰς Βοστώνην¹, κορινθιακὸν ἔργον τῶν περὶ τὸ 530 - 520 π.Χ. χρόνων ἢ ὀλίγον παλαιότερον (πίν. 38α-β). Ἡ αὐτὴ λεπτότης χαρακτηριστικῶν, ὁμοία ἀπόδοσις ὀφθαλμῶν καὶ κομμώσεως. Τὰ δύο αὐτὰ ἔργα ἀντιπροσωπεύουν δύο τάσεις τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς² εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου αἰ. : ὁ μὲν κοῦρος τῆς Βοστώνης διατηρεῖ σαφῶς τὴν παλαιὰν παράδοσιν τῆς κυβικῆς ὑποδομῆς εἰς τὴν κεφαλὴν, ἡ δὲ κόρη τῆς ἐξεταζομένης λαβῆς ἀκολουθεῖ νεωτέραν τάσιν ἐμφανιζομένην ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 6ου αἰ. καὶ ἐξῆς, καθ' ἣν παρατηρεῖται ἐπιμήκυνσις τοῦ προσώπου (βλ. ἀνωτέρω σ. 8).

1. E. BUSCHOR, Frühgr. Jünglinge, σ. 86, εἰκ. 101-2 : κορινθιακὸν ἔργον τῆς δεκαετίας 530-20 π.Χ. HIMMELMANN, JdI 1965, σ. 127 : περὶ τὸ 540-530 π.Χ. ΔΟΝΤΑΣ, Πελοποννησιακά 1969, σ. 45 : 530-520 π.Χ. PAYNE, NC, σ. 238 : κορινθιακὸν ἔργον, μεταγενέστερον τοῦ κούρου τῆς Τενέας.

2. HIMMELMANN, JdI 1965, σ. 133.

Στενή συγγένεια επίσης ως προς την έκφρασιν καὶ τὴν λεπτότητα τῶν χαρακτηριστικῶν ὑπάρχει καὶ πρὸς ἕτερον κορινθιακὸν ἔργον, τὴν ἐξ Ὀλυμπίας Ἀρτεμιν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν¹ (πίν. 39α-β), ἡ ὁποία θὰ πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονος πρὸς τὴν ἐξεταζομένην λαβὴν, τοποθετούμενη εἰς τοὺς περὶ τὸ 530 π.Χ. χρόνους.

Ἡ D. Kent Hill θεωρεῖ τὴν λαβὴν ταύτην, ὡς καὶ τὴν 339, ἰωνικὰ ἔργα, πιθανῶς ἀττικά, παρασυρθεῖσα προφανῶς ἀπὸ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως, ὀφειλομένην ὅμως εἰς τὴν ἰωνικὴν πνοήν, ἡ ὁποία ἐπέδρασεν εἰς τὴν τεχνοτροπίαν ὅλων τῶν τοπικῶν σχολῶν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην.

13. Λαβὴ Πρόχου. Βοστώνη, Museum of Fine Arts, ἀρ. 60.233² (πίν. 19α-β).

Ὑψος : 0.085 μ. (ἀπὸ τοῦ πόλου μέχρι τοῦ ἄκρου τῆς στρογγύλης ἀποφύσεως κάτωθεν τοῦ ρόδακος). Ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη, ἐλλεῖπει τὸ ἥμισυ τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν ροδάκων.

Ἡ κάτω πρόσφυσις ἀδιακόσμητος. Τὸ κυλινδρικὸν στέλεχος λήγει ἄνω εἰς κοῖλον στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος, ἐπίσης ἀδιακόσμητον. Οἱ δίσκοι φέρουν ἐγχαράκτον ρόδακα. Ἡ κόμμωσις διατάσσεται ὑπεράνω τοῦ μετώπου εἰς κάθετα τμήματα, ἐνῶ ἀνὰ εἰς κυλινδρικὸς βόστρυχος πίπτει ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, λίαν ἐφθαρμένα, δὲν ἐπιτρέπουν ἀσφαλεῖς συγκρίσεις ἢ λεπτότης αὐτῶν, καθὼς καὶ τὸ ἐπίμηκες σχῆμα τοῦ προσώπου, φέρουν τὴν λαβὴν τῆς Βοστώνης πλησίον τῆς προηγούμενης (ἀρ. 12 τοῦ καταλόγου), ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ἀπέχη χρονικῶς. Πλησιάζει ἐξ ἄλλου ἀρκετὰ τὴν προτομὴν τῆς πρόχου Tessin (βλ. κατωτέρω ἀρ. 20) καὶ πολὺ περισσότερον τὰς προτομὰς τῶν ὕδριων Sala Consilina - Ποσειδωνίας³, ἰδίως τῆς πρώτης (πίν. 41β),

1. Ὁ ROLLEY (Monumenta, σ. 5, ἀρ. 47, πίν. 14) τὴν χρονολογεῖ πολὺ ὑψηλὰ, εἰς τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Ἡ συγκρατημένη λεπτὴ ἔκφρασις καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὸ σῶμα διαγράφεται ὑπὸ τὸν πέπλον ὁδηγοῦν μᾶλλον εἰς τὴν δεκαετίαν 520-510 π.Χ. Ὁ LANGLOTZ (Bildhauerschulen, σ. 83, πίν. 40c) καὶ ἡ W. LAMB (Ancient Greek and Roman Bronzes, London 1929, σ. 88-9, πίν. 28d, ἐφεξῆς LAMB) τὴν τοποθετοῦν ἄλλωστε τεχνοτροπικῶς καὶ χρονικῶς πλησίον τοῦ βαδίζοντος ἱματιοφόρου Διὸς ἐξ Ὀλυμπίας (πίν. 39γ) εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, κορινθιακὸν ἔργον κατὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐρευνητάς, τοποθετούμενον ὑπὸ τοῦ ROLLEY (FdD V, Les statuettes de bronze, 1969, σ. 132-3) εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. Καὶ ὁ CHARBONNEAUX (Les bronzes grecs, σ. 76, πίν. XI, 2) τὴν θεωρεῖ κορινθιακὸν ἔργον, προτείνει δὲ καὶ αὐτὸς ὑψηλὴν χρονολόγησιν, περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

2. HILL, A. J. A. 1962, σ. 57, ἀρ. 2, πίν. 15.1. Ὁ E. BIELEFELD (Antike Kunst in deutschem Besitz ἐν WissZGreifs 4/5, 1955/6, σ. 254, εἰκ. 16-18) θεωρεῖ ταύτην λακωνικὸν ἔργον. Ἡ σύγκρισις πρὸς τὴν γυναικίαν μορφήν τοῦ ἡθμοῦ τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix (BCH 79, 1955, σ. 57, εἰκ. 6) εἶναι ἀνεπιτυχής. COMSTOCK-VERMEULE, σ. 296, ἀρ. 422.

3. Ὑδρία Sala Consilina: ROLLEY, Monumenta, πίν. 48, ἀρ. 143. Ὑδρία Ποσειδωνίας: SESTIERI, Archaeology 1956, σ. 22-33, εἰκ. 7 κέ.

έργα τῆς περιόδου 540-510 π.Χ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὡς πιθανὴ χρονολόγησις τῆς λαβῆς τῆς Βοστώνης τὸ τέλος τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

14. Πρόχους ἐκ Τσοτυλίου Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 15244¹ (εἰκ. XVIβ, πίν. 20α-β).

Ύψος : 0.222 μ. Ύψος στομίου : 0.116 μ. Ύψος προτομῆς μετὰ τοῦ πόλου : 0.053 μ. Ἀπόστασις δίσκων : 0.038 μ. Διάμ. κοιλίας : 0.133 μ. Διάμ. βάσεως : 0.085 μ.

Συμπεπληρωμένη κατὰ τοὺς ὤμους. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη, ἐπιφάνεια ἀνώμαλος εἰς τὴν κοιλίαν.

Τὸ σῶμα σφυρήλατον, ἡ λαβὴ καὶ ἡ βάσις χυταί. Ἡ βάσις ἔχει σχῆμα στεφάνης ἐλαφρῶς κοίλης· εἷς τι σημεῖον τῆς κάτω ἐπιφανείας τῆς ἔχει χαραχθῆ ἑγκαρσία γραμμὴ - ὁδηγὸς τοῦ τορευτοῦ, ὅπως εἰς τὴν πρόχουν Β Βίτσας. Ἡ βαθεῖα κοιλία ἐνοῦται μὲ τοὺς ὤμους κατ' ἀμβλεῖαν γωνίαν· τὸ ὕψος τοῦ στομίου ἰσοῦται πρὸς τὸ τοῦ ὑπολοίπου ἀγγείου. Ἡ λαβὴ ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῆς πρόχου Β μὲ τὸ στρεπτὸν στέλεχος, στερεῖται ὅμως ἀνθεμίου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν. Ἀπλοποίησις τῆς κατασκευῆς παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν προτομὴν, ὅπου ὁ πόλος - στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος, ἡ ὑπ' αὐτὸν ταινία καὶ οἱ δίσκοι στεροῦνται οἰασδῆποτε ἐγχαράκτου διακοσμήσεως. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου εἶναι ἀρκετὰ ἐφθαρμένα, προδίδουν ὅμως ἀμελῆ ἐργασίαν : ἀμυγδαλοειδὲς ἐξόγκωμα ἀποδίδει τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ χεῖλη εἶναι χονδρά, ἡ ἡμικυκλικῶς διατεταγμένη ἄνωθεν τοῦ μετώπου κόμη διαφοροποιεῖται εἰς βοστρύχους δι' ἐγχαράξεων. Μόνον οἱ ἀνὰ δύο ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ πίπτοντες βόστρυχοι φέρουν τὰ συνήθη ἐγκάρσια πρίσματα. Τὰ ὦτα δὲν δηλοῦνται· ἄνωθεν τῶν κροτάφων δισκοειδὲς ἐγχάρακτον κόσμημα.

Συγκρινομένη πρὸς τὰς λοιπὰς πρόχους τῆς ομάδος ταύτης ἡ πρόχους τοῦ Τσοτυλίου φαίνεται νὰ εἶναι δευτερεῦον ἔργον, «ἐπαρχιακὴ» ἀπομίμησις ἐκείνων. Ἡ ἀλλοίωσις τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς προτομῆς δυσχεραίνει τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν. Ἡ γενικὴ ὁμοιότης ὅμως πρὸς κόρας τοῦ ὠρίμου ἀρχαϊκοῦ ρυθμοῦ² καθιστᾷ λίαν πιθανὴν τὴν τοποθέτησιν εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.

Ἡ πρόχους τοῦ Τσοτυλίου εὐρέθη εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 4 τάφον τῆς θέσεως Σιανίστι Τσοτυλίου μετὰ πλήθους ἄλλων κτερισμάτων, ἡ ἀπαρίθμησις τῶν ὁποίων

1. Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Μακεδονίᾳ, ΠΑΕ 1934, σ. 75-6. BCH 59, 1935, σ. 282, εἰκ. 37.

2. PAYNE, Archaic Marble Sculpture from the Acropolis, πίν. 90, ἀρ. 649 καὶ 91, ἀρ. 639.

ὑπὸ τοῦ Κεραμοπούλλου δὲν πείθει ὅτι πρόκειται δι' ἐνιαῖον χρονολογικῶς σύνολον, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἐπρόκειτο δι' ἐλευθέραν «ἐπιπολαίαν» ταφήν, ἄνευ ἰδιαιτέρας τινὸς κατασκευῆς. Ἡ ταφή αὕτη ἐχρονολογήθη ὑπὸ τοῦ εὐρόντος εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. καὶ ἐκεῖ τοποθετεῖ οὗτος τὴν ραμφόστομον πρόχουν.

15. Λαβὴ εἰς ἀρχαιοπωλεῖον Robin Symes. Λονδῖνον¹ (πίν. 21α-β).

Μῆκος 0.125 μ. Προέλευσις ἄγνωστος.

Μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1974 ἀπέκειτο εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀρχαιοπώλου τοῦ Λονδίνου R. Symes.

Τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως ἔχει ἀποκοπῇ ἀπομένουν μόνον αἱ ἀπεστρογγυλωμένοι ἀπολήξεις τῶν δύο ἐλίκων. Πάτινα ἀμαυρὴ πρασίνη, ἐπιφάνεια κατὰ τόπους κατιωμένη.

Ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῶν πρόχων Β Βίτσας καὶ Τσοτυλίου, πλησιεστέρα πρὸς τὴν πρώτην ὥς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν ὠρισμένων λεπτομερειῶν, ὅπως αἱ ἐγχαράκτοι γλῶσσαι εἰς τὸν πόλον καὶ οἱ ρόδακες εἰς τοὺς δίσκους· ὁ κυματισμὸς τοῦ πόλου καὶ τὰ εὐχυμα χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου τὴν συνδέουν ἐξ ἄλλου καὶ πρὸς τὴν πρόχουν Τσοτυλίου, τῆς ὁποίας ὑπερέχει κατὰ τὴν ποιότητα ἐργασίας. Θὰ πρέπει νὰ κατεσκευάσθῃ εἰς τὸ ἐργαστήριον τῆς πρόχου Β τῆς Βίτσας, κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετίας τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

16. Πρόχους Β Βίτσας Ζαγορίου. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2259 (βλ. ἀνωτέρω σ. 5 κέ.).

17. Πρόχους Βοτονοσίου. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 290² (εἰκ. XVIIδ, πίν. 22α-γ).

Ύψος : 0.203 μ. Διάμ. κοιλίας : 0.145 μ. Διάμ. βάσεως : 0.085 μ. Ύψος στομίου : 0.085 μ. Ύψος προτομῆς : 0.05 μ. Ἀνοιγμα ροδάκων : 0.047 μ.

Συμπεπληρωμένη κατὰ τὸ ἡμισυ περίπου τοῦ ράμφους καὶ συγκεκολλημένη εἰς τοὺς ὤμους. Ὁξειδωσις ἐντόνως πρασίνη· κατὰ τόπους ὁ χαλκὸς διετρήρησε τὸ ἀρχικόν του χρῶμα.

1. Τὴν γνώσιν τῆς λαβῆς ταύτης ὀφείλω εἰς τὸν καθηγητὴν κ. B. B. Shefton τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Newcastle Upon Tyne.

2. N. VERDÉLIS, Vases en bronze de Metzovo, BCH 73, 1949, σ. 19-28, εἰκ. 1. Φ. ΠΕΤΣΑΣ, Θησαυρὸς χαλκῶν ἀγγείων ἐκ Βοτονοσίου, AE 1952, Χρονικά, σ. 8, εἰκ. 14.

Ευρέθη τὸ 1939 μετ' ἄλλων χαλκῶν ἀγγείων συναποτελούντων θησαυρόν, κατὰ τὴν διάνοιξιν τῆς ὁδοῦ παρὰ τὸ χωρίον Βοτονόσι, πλησίον τοῦ Μετσόβου. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα δὲν συνιστοῦν ὁμοιογενὲς χρονικῶς καὶ εἰδολογικῶς σύνολον, ἀλλὰ πρέπει νὰ κατανεμηθοῦν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6ου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

Τὸ σχεδὸν σφαιρικὸν σῶμα λήγει εἰς μικρὰν ὀρθὴν βάσιν, εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τῆς ὁποίας ἐξαίρεται περιφερειακὴ ταινία· ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐλάσματος εἶναι καὶ τὸ χαμηλὸν στόμιον μετ' τὸν σχεδὸν ἀνύπαρκτον λαιμόν. Ἡ χυτὴ λαβὴ προσηλοῦτο εἰς μὲν τὸ στόμιον διὰ δύο ἡλίων εὐρισκομένων κάτωθεν τῶν δίσκων, εἰς δὲ τὴν κοιλίαν διὰ τρίτου ἡλίσκου παρὰ τὸν πυρῆνα τοῦ ἀνθεμίου. Τὸ στέλεχος εἶναι κυλινδρικόν· ἡ κάτω πρόσφυσις διαμορφοῦται εἰς ἐννεάφυλλον ἀνθέμιον μετ' ἐλαφρῶς κυρτῶν φύλλων, ἐγγαράκτου πυρῆνος καὶ ἐλίκων. Οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως φέρουν 17 ἐγγάρακτα φύλλα, ἡ δὲ προτομὴ ἀκολουθεῖ τὴν γε- νικὴν κατασκευὴν τῆς πρόχου Β Βίτσας, ἀλλ' εἰς πολὺ ἀμελῆ καὶ ὑποδεεστέραν ἐργασίαν. Τὸ ἐντόνως καμπυλούμενον πρὸς τὰ ἐμπρὸς στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος φέρει ἐγγάρακτον γλωσσοειδὲς κόσμημα καὶ βαίνει ἐπὶ σειρᾷ ἀστραγάλων· ὑπε- ράνω τοῦ μετώπου δύο ἡμικυκλικαὶ σειραὶ ψηφωτῶν βοστρύχων· οἱ ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ πλόκαμοι ἀποδίδονται ὡς εἰς τὴν πρόχουν Β, πλὴν τῆς περιοχῆς τῶν κροτάφων, ὅπου δὲν δηλοῦνται ἡ κόμη καὶ τὰ ὦτα· οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι τοποθετη- μένοι εἰς διαφορετικὰ ὕψη, μετ' κλίσιν πρὸς τὰ κάτω, ἐνῶ ὀριζοντία ἐγγάραξις δη- λοῖ τὸ στόμα.

Ἡ προτομὴ τῆς πρόχου τοῦ Βοτονοσίου προϋποθέτει τὴν μορφήν τῆς πρόχου Β τῆς Βίτσας καὶ πρέπει νὰ τὴν ἀκολουθῇ χρονικῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ἐκεῖ θὰ καταλήξωμεν καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τοῦ τύπου τοῦ ἀν- θεμίου καὶ τοῦ σχήματος τῆς πρόχου (βλ. οἰκεῖα κεφάλαια). Ὁ Ν. Βερδελῆς τὴν ἐχρονολόγησε πολὺ ὕψηλά, περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ., ἀπέδωσε δὲ ταύτην εἰς κορινθιακὸν ἐργαστήριον.

18. Πρόχους ἐκ Καρχηδόνας. Καρχηδὼν, Μουσεῖον Lavigerie¹ (εἰκ. XIXγ).

Ὑψος : 0.31 μ.

Σφύζεται ἀκεραία, προερχομένη ἐξ ἐγγχωρίου νεκροταφείου. Ἡ ἐπιφάνεια φαίνεται λίαν ἐφθαρμένη, ἡ δὲ κακὴ φωτογραφία τῆς δημοσιεύσεως δὲν ἐπιτρέ- πει ἀσφαλεῖς συγκρίσεις.

1. HILL, A.J.A. 1962, σ. 58, ἀρ. 16. A. BOULANGER, Catalogue du Musée Lavigerie, Suppl. I, Paris 1913, σ. 76. CRAI 28, 1900, σ. 93, εἰκ. 1.

Ἡ στρεπτή λαβὴ λήγει κάτω εἰς ἀνθέμιον, ἄνω δὲ εἰς πολοφόρον προτομήν. Οἱ δίσκοι τῶν ροδάκων, τοὺς ὁποίους στηρίζουν αἱ χεῖρες τῆς γυναικός, βαίνουν ἐπὶ τῶν λοξῶν χειλέων ἀντὶ νὰ τὰ περιβάλλουν, οὕτως ὥστε ὑπάρχει δυσαρμονία ὄγκων : τὸ στόμιον εἶναι μικρὸν διὰ νὰ φέρῃ τὴν ὀγκώδη ἄνω πρόσφυσιν μετὰ τῆς προτομῆς. Φαίνεται ὅτι καὶ ἐδῶ πρόκειται δι' ἐπαρχιακὴν ἀπομίμησην, ὅπου δὲν ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἡ ὀργανικὴ σχέσις λαβῆς - στομίου τοῦ προτύπου.

Ἐκ τοῦ σχήματός της ἡ πρόχους τῆς Καρχηδόνος δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. (πρβ. τὸ σχῆμα τῆς πρόχου Tessin, κατωτέρω) ἡ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ., πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι πιθανώτερον, δεδομένου ὅτι πρόκειται δι' ἐπαρχιακὴν ἀπομίμησην. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον τὴν τοποθετεῖ καὶ ἡ D. Kent Hill.

Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν Αβ ομάδα ἐντάσσονται καὶ αἱ δύο πρόχοι τῆς Βίτσας (ἀρ. 10 καὶ 16). Μέχρι τοῦδε εἶναι γνωστὰ δεκαπέντε παραδείγματα τοῦ τύπου αὐτοῦ, κατανεμόμενα ὡς εἶδομεν εἰς διάστημα μεγαλύτερον τοῦ αἰῶνος. Παρατηρεῖται συντηρητικότης εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων καὶ μερικαὶ τοὐλάχιστον ἐκ τῶν πρόχων, αἱ ὑπ' ἀρ. 7, 8, 12, 15, καθὼς καὶ αἱ δύο πρόχοι τῆς Βίτσας Ζαγορίου, φαίνεται νὰ προῆλθον ἐξ ἐνὸς ἐργαστηρίου ἔχοντος παράδοσιν δεκαετιῶν.

γ. Πρόχοι μετὰ πλουσιωτέρας διακοσμῆσεως καὶ προτομῆς ἄνευ πόλου :

Τρίπλευρον στέλεχος λαβῆς με ἀστράγαλον εἰς τὰς ἀκμὰς λήγει κάτω εἰς γοργόνειον ἢ περίτεχνον ἀνθέμιον, εἰς δὲ τὴν κορυφὴν τῆς καμπύλης τῆς ράχεως φέρει ἐλαφρῶς ἀνάγλυφον ἀνθέμιον¹. Οἱ ρόδακες κοσμοῦνται με ἀστράγαλον εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ κοῖλα φύλλα πέριξ τοῦ κεντρικοῦ ἐξέχοντος κομβίου. Ἡ προτομή προβάλλεται ἐπὶ τῆς ταινίας τῆς λαβῆς καὶ δὲν φέρει πόλον, ἀλλὰ λεπτὴν στεφάνην. Ἡ ὁμάς αὕτη φαίνεται νὰ συνεχίζῃ εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. τὰ βασικὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα τῆς ὁμάδος Αα.

1. Ὁ τύπος οὗτος τῆς λαβῆς με τὸ τρίπλευρον στέλεχος, τὸν ἀστράγαλον εἰς τὰς ἀκμὰς, τὸ ἀνθέμιον ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ τὸ γοργόνειον εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν χαρακτηρίζει ὕδρας καὶ ἀγγεῖα κορινθιακῆς προελεύσεως κατὰ τὸν Α. ΠΟΛΙΤΗΝ (ΑΕ 1936, σ. 161-2).

19. Λαβή πρόχου. 'Οξφόρδη, Ashmolean Museum, Oldfield Bequest, αρ. 56¹
(είκ. XVIIβ, πίν. 23α-γ).

"Υψος : 0.16 μ. "Ανοιγμα δίσκων 0.05 μ.

Τὸ στέλεχος καὶ οἱ ρόδακες τῆς λαβῆς εἶναι ὅπως περιεγράφησαν ἀμέσως ἀνωτέρω. Τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως εἶναι ἐπτάφυλλον λυροειδὲς μὲ διπλᾶς κοίλας ἔλικας καὶ φύεται κάτωθεν ἰσχυροῦ ἀστραγάλου. Ἡ προτομὴ φέρει ἀστραγαλωτὴν στεφάνην· εἰς τὸ μέτωπον σχηματίζεται τρίγωνον ἀπὸ τοὺς βοστρύχους, οἱ ὅποιοι ἀκολούθως διέρχονται ὀπισθεν τῶν ὠτων διὰ νὰ πέσουν ἀνὰ δύο, εἰς σχῆμα Λ, ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ· αἱ λεπτομέρειαι δηλοῦνται δι' ὀριζοντίων ἐγχαράξεων.

Ἡ ἀνθηρὰ ὑστεροαρχαϊκὴ μορφή κόρης μὲ τὰς χυμώδεις παρειὰς καὶ τὰ παχέα χεῖλη πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν δεκαετίαν 520 - 510 π.Χ. Τεχνοτροπικὴ συγγένεια ὑπάρχει πρὸς τὴν πηλίνην κορινθιακὴν κεφαλὴν Ἀθηνᾶς εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας², πρὸς τὴν κόρην τοῦ ὑπ' αρ. 11691 χαλκοῦ κατόπτρου ἐκ Κορίνθου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον³ (πίν. 40α) καὶ ἰδίως πρὸς τὴν χαλκὴν «ἱέρειαν» τοῦ Λούβρου ἀπὸ τὸ Σκούταρι τῆς Ἀλβανίας, κορινθιακὸν ἔργον τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.⁴ (πίν. 39δ). Ἡ ὁμοιότης πρὸς τὴν τελευταίαν ἐντυπωσιάζει : ἡ διάταξις τῆς ὑπεράνω τοῦ μετώπου κόμης, ἡ σφριγηλὴ πλαστικότητα τῶν παρειῶν καὶ τῶν χειλέων, τὰ ὑψηλὰ τόξα τῶν ὀφρύων καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν βλεφάρων εἶναι ταυτόσημα, ὥστε νὰ μὴ ἀποκλείεται ἡ ἐξ ἑνὸς ἐργαστηρίου προέλευσις καὶ τῶν δύο.

20. Πρόχους Tessin. Βασιλεία, Antikenmuseum⁵ (είκ. XVIIα, πίν. 24α-γ).

"Υψος : 0.167 μ. Συμπεπληρωμένη κατὰ τὸ στόμιον, τὸ ὅποιον θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε μορφήν ἀνάλογον τῶν τῶν σφζομένων ραμφοστόμων πρόχων (δηλ. θὰ ἦτο ὀπισθότμητον καὶ ὄχι ἀπεστρογγυλωμένον) καὶ πολὺ μεγαλύτερον ὕψος, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἡ δέουσα ἀναλογία πρὸς τὴν προτομὴν τῆς λαβῆς· ὡς ἔχει νῦν

1. HILL, A JA 1962, σ. 58, αρ. 15, πίν. 15, εἰκ. 5-7. WALLENSTEIN, σ. 79, πίν. 23, 1.3.4.

2. CHARBONNEAUX - VILLARD, Grèce archaïque, εἰκ. 319, περὶ τὸ 520 - 500 π.Χ.

3. AE 1875, πίν. 14, 1. PAYNE, NC, σ. 246, πίν. 46, 1, 4. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, πίν. XI, 3.

4. A. DUMONT, Bronze archaïque trouvée à Gourizi en Albanie, RA XXIV, 1872, I, πίν. XV. L. UGOLINI, Albania Antica, Roma 1927, σ. 15 κέ., πίν. XIV, σχ. 14. Encyclopédie photographique de l'Art, Le Musée du Louvre, 24, III, 1938, σ. 78, εἰκ. a-b. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, σ. 77, πίν. XX, 1. CHARBONNEAUX - VILLARD, Grèce archaïque, σ. 279, εἰκ. 320.

5. K. SCHEFOLD, Meisterwerke griechischer Kunst, 1960, σ. 39-40, σ. 179, αρ. 178 καὶ ἐν Antikenmuseum Basel, σ. 17, αρ. 6, 4. HILL, A JA 1962, σ. 58, αρ. 14: αἰγινήτειον. WALLENSTEIN, σ. 79, πίν. 23, 2, πίν. 24, 1: κορινθιακόν.

συμπληρωθῇ, ἡ λαβὴ εἶναι ὑπερμέτρως ὀγκώδης ἐν σχέσει πρὸς τὸ στόμιον καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου.

Ἡ χυτὴ βάσις καὶ τὸ ἀπιόσχημον σῶμα τῆς πρόχου φέρουν διακόσμησιν ἐκ γλωσσῶν, ἀστραγάλου καὶ πλοχοῦ, ὁμοίαν πρὸς τὴν ἀπαντωμένην ἐπὶ ὁμάδος τριφυλλοστόμων οἰνοχοῶν ἀποδιδομένων εἰς τὴν Κόρινθον¹. αὗται ἔχουν γυναικείαν προτομὴν εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν ἢ ὀλόκληρος ἡ λαβὴ λαμβάνει τὴν μορφὴν κούρου, ὅπως εἰς τὴν κορινθιακὴν οἰνοχόην τοῦ Petit Palais ἐκ τῆς Sala Consilina² (πίν. 41α). Ἡ περίτεχνος λαβὴ τῆς πρόχου Tessin λήγει κάτω εἰς γοργόνειον περισσότερον ἐξανθρωπισμένον ἀπὸ τὰ τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix³ (πίν. 43α-β), ἀποτελεῖ δὲ συνεπτυγμένην μορφὴν ἐκείνων : οἱ ἀπὸ τοῦ κρανίου πρὸς τὰ ἄνω φερόμενοι ὄφεις ἀπλοποιοῦν τὸ σχῆμα τῶν ποδῶν - ὄψεων τῶν γοργονείων τοῦ Vix. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὅλος διάκοσμος τῆς πρόχου, αἱ γλῶσσαι μὲ τὰς μεταξὺ αὐτῶν λόγχας, οἱ ἀστράγαλοι, τὸ γλωσσοειδὲς τῶν ὤμων, ἐνθυμίζουσιν τὸν κρατῆρα τοῦ Vix· ἡ βάσις τῆς μάλιστα εἶναι μικρογραφία τῆς ἐκείνου (πίν. 44β), ἡ δὲ γυναικεία μορφή ἔχει τὴν αὐτὴν κλειστὴν ἔκφρασιν, μεθ' ὁμοίων ἐγχαράξεων πρὸς δῆλωσιν τῶν ὀφρύων. Ἡ ἐργαστηριακὴ σχέσις των θα δειχθῇ κατωτέρω.

Εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν, μεταξὺ τῶν συνεσφιγμένων ροδάκων, προβάλλει ἡ αἰνιγματικὴ καὶ μυστικοπαθὴς προτομὴ στεφανηφόρου κόρης. Ὁ τρόπος ἀποδόσεως τῆς κόμης, τὰ λεπτὰ ὀριζόντια χεῖλη, ἡ συγκρατημένη μυστηριώδης ἔκφρασις εὐρίσκουν συγγενεστέρας ἀναλογίας εἰς τὴν προτομὴν τῆς πρόχου Β τῆς Βίτσας Ζαγορίου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ἀπέχη χρονικῶς. Ὁ Scheffold (βλ. σ. 31, σημ. 5) τὴν ἐχρονολόγησε περὶ τὸ 510 π.Χ. καὶ εἰς τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 6ου αἰ. πρέπει πράγματι νὰ ἀνήκη. Ἐν μέσῳ τοῦ ἀνθηροῦ χαρῶποῦ κόσμου τῆς ὑστεροαρχαϊκῆς περιόδου ἡ ἀνθρωπίνη μορφή ἀρχίζει νὰ ἐκφράζη τὴν αὐτοσυγκέντρωσιν, προάγγελον τῆς μελαγχολίας καὶ σοβαρότητος τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ἡ προτομὴ τῆς πρόχου Tessin παρουσιάζει ἐπίσης μεγάλην ὁμοιότητα ὡς πρὸς τοὺς ὀφθαλμούς, τὸ τρίγωνον τοῦ με-

1. BL. PAYNE, NC, σ. 215-6 καὶ κριτικὴν ὑπὸ LANGLOTZ ἐν Gnomon 10, 1934, σ. 424-5. Ὁ LANGLOTZ θεωρεῖ πιθανὴν τὴν ἐκ Κορίνθου καταγωγὴν αὐτῶν μὲ τοῦτον συνεφώνησε καὶ ὁ NEUGEBAUER (Archaische Vulcenter Bronzen, Jdl 58, 1943, σ. 235, σημ. 3) ἀφοῦ προηγουμένως τὰς ἐθεώρησε ταραντίνεια ἔργα (Reifarchaische Bronzevasen mit Zungenmuster, ἐν RM 38-39, 1923/4, σ. 341-440). Ὁ R. BLATTER (Zu einem griechischen Henkeltypus, AA 81, 1966, σ. 48-58) ἀναγνωρίζει καταγωγὴν τοῦ τύπου ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, μὲ ἐντοπισμὸν ὅμως τῆς ὁμάδος τῶν ὑπαρχουσῶν οἰνοχοῶν εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα.

2. Κορινθιακὸν ἔργον εἶναι ἡ οἰνοχόη τοῦ Petit Palais κατὰ τοὺς ΠΟΛΙΤΗΝ (AE 1936, σ. 167, εἰκ. 19), ROLLEY (Monumenta, σ. 16, ἀρ. 144, πίν. 48) καὶ BLATTER (ἑ.ἀ.). Παρομοία οἰνοχόη ὑπάρχει εἰς τὴν Συλλογὴν Pomerance (MITTEN - DOERING, Master Bronzes, ἐγχρωμος πίναξ I, ἀρ. 77).

3. ROLLEY, Monumenta, σ. 16, ἀρ. 153, πίν. 52 — ὅπου καὶ ἡ τελευταία βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος — καὶ ἐκτενῶς κατωτέρω σ. 106 κέ.

τόπου καὶ τὴν διάταξιν τῆς κόμης, πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς σπενδούσης πεπλοφόρου «ἱερείας» ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου¹ (πίν. 398).

Ἡ προέλευσις τῆς πρόχου δὲν εἶναι γνωστή. Ὁ Schefold, ἀφοῦ κατ' ἀρχὴν τὴν ἀπέδωκεν εἰς τὸν Τάραντα, ὑποθέτει ὅτι πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ἀναλόγων εὐρημάτων εἰς Δωδώνην καὶ διακρίνει εἰς αὐτὴν χαρακτηριστικὰ κορινθιακῆς τέχνης, ὅπως ἡ διακόσμησις τῆς πρόχου μὲ γλωσσοειδὲς κόσμημα, ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς ἀναφερθείσης ομάδος κορινθιακῶν οἰνοχοῶν καὶ ἡ τεχνικὴ τελειότης καὶ κομψότης τῆς μορφῆς. Πλὴν τούτων, τὴν κορινθιακὴν προέλευσιν ἐνισχύουν, ὡς εἶδομεν, ἡ ἄμεσος συγγένεια τῆς προτομῆς πρὸς τὴν τῆς πρόχου Β Βίτσας καὶ ὁ τύπος τοῦ στελέχους τῆς λαβῆς.

21. Προτομή λαβῆς ἐξ Ἰσθμίας. Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. IM 2485².

Ύψος : 0.04 μ. Διὰ χημικοῦ καθαρισμοῦ ἔχει ἀφαιρεθῇ ἡ πάτινα. Φέρει φθορὰς ἐκ πυρκαϊᾶς.

Ἀποκεκρουμένη καθ' ὅλας τὰς ἀπολήξεις· τὸ σωζόμενον μικρὸν τμήμα λαβῆς φέρει ἐμπρὸς συμφυῇ προτομὴν κόρης ἐνδεδυμένης φολιδωτὸν χιτῶνα. Στεφάνη ὀξέων φύλλων κοσμεῖ τὴν κεφαλὴν, ὁμοίαν δὲ φέρει καὶ ἡ προτομὴ τῆς πρόχου Tessin. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν βοστρύχων ἀποδίδονται διὰ λεπτῶν ἐγχαράξεων.

Τὸ ἀπότμημα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἰσθμίας δυνατὸν νὰ ἀνῆκεν καὶ εἰς τριφυλλόστομον οἰνοχόην³, ἐπειδὴ ὅμως οὐδὲν θετικὸν στοιχεῖον ὑπάρχει διὰ τὴν ἀπόδοσιν εἰς οἰνοχόην, ἀντιθέτως δὲ ἡ ὁμοιότης τῆς στεφάνης πρὸς τὴν τῆς Tessin (ἀρ. 20) καὶ ἡ ὅλη τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς ὁδηγοῦν πρὸς τὰς ραμφοστόμους πρόχους, εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ἐντάσσομεν τὴν ἐξεταζομένην λαβὴν. Εἶναι ἔργον πιθανώτατα τῆς περιόδου 525 - 500 π.Χ.

Κατὰ τὸν ἀνασκαφέα Ο. Broneer πρόκειται διὰ προτομὴν σφιγγός. Τὸ φολιδωτὸν τοῦ θώρακος ἐνισχύει αὐτὴν τὴν ἄποψιν, δεδομένου ὅτι πολλὰ ἀρχαῖα σφίγγες⁴ φέρουν τὸ κόσμημα τοῦτο ἐγχάρακτον ἢ γραπτὸν ἐπὶ τοῦ

1. Ἀνωτέρω σ. 31, σημ. 4. Βλ. ἐπίσης κατωτέρω, εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς κορινθιακῆς τέχνης εἰς τὴν Ἱπείρον.

2. Ο. BRONEER, *Hesperia* 28, 1959, σ. 327, πίν. 68c.

3. Πρβ. τὰς εἰκονιζομένας παρὰ BLATTER, ἔ.ἀ. σ. 48-58.

4. G. RICHTER, *The Archaic Gravestones of Attica*, London 1961, εἰκ. 41, 49, 65, 103, 110 κέ. (ἐφεξῆς RICHTER, *Gravestones*).

θώρακος. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὸν γνώρισμα τῶν σφιγγῶν, ἀφοῦ τὸ εὐρίσκομεν καὶ εἰς ἄλλας γυναικείας μορφὰς πρὸς δῆλωσιν τῆς διακοσμήσεως τοῦ χιτῶνος, π.χ. εἰς νηρηίδα τῆς κύλικος τοῦ ζωγράφου τοῦ Ξενοκλέους¹, εἰς τὴν κόρην τῆς Auxerre², εἰς τὴν κόρην χαλκῆς λαβῆς κορινθιακοῦ κατόπτρου τοῦ τέλους τοῦ 7ου π.Χ. αἰ.³ Ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι πρόκειται διὰ σφίγγα, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἐλλείπουν καὶ ἄλλα στοιχεῖα χαρακτηριστικὰ τῶν σφιγγῶν.

22. Κάτω πρόσφυσις λαβῆς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 379 (πίν. 26ε).

Σφζ. ὕψος : 0.07 μ. Πλάτος γοργονεῖου : 0.05 μ. Πάτινα πρασίνη.

Τὸ στέλεχος φέρει ἀνὰ μίαν σειρὰν ἀστραγάλου ἐπὶ ἐκάστης ἀκμῆς του — αἱ δύο προηγούμεναι λαβαὶ μόνον ἐπὶ τῆς μεσαίας — καὶ εἰς τὴν βάσιν του δύο συμπλεκόμενους ὄφεις, τῶν ὁποίων αἱ κεφαλαί, κλίνουσιν πρὸς τὰ κάτω, ἐπιστέφουν τὸ γοργόνειον. Τοῦτο φέρει βραχεῖς ἐλικοειδεῖς βοστρύχους μὲ πλουσίαν ἐγγάραξιν⁴, τὰ δὲ χαρακτηριστικὰ του εἶναι περισσότερον ἐξανθρωπισμένα ἀπὸ ὅσον εἰς τὸ γοργόνειον τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ ἀετώματος τῆς Ἐρετρίας (520-510 π.Χ.)⁵ καὶ τῆς πρόχου Tessin. Κατὰ τὸν Dunbabin⁶ ἐξανθρωπισμένα γοργόνεια, εἰς τὰ ὁποῖα ὡς μόνον ὑπόλοιπον τῆς παλαιᾶς ἀγριότητος παραμένει ἡ κρεμαμένη γλῶσσα, ἀπαντοῦν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰ μέσα τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἡ ἐξεταζομένη λαβή. Ἡ πρόχους, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἀνῆκε, θὰ εἶχεν ἐντόνως καμπύλον ὦμον, ὅπως ἡ τῆς Tessin ἢ ἡ τῆς Καρχηδόνας (ἀρ. 18), χωρὶς νὰ ἀποκλείεται νὰ ἀνῆκε καὶ εἰς τριφυλλόστομον οἰνοχόην. Ἡ μεγάλη ὅμως συγγένεια πρὸς τὰς λαβὰς τῆς παρούσης ομάδος τὴν ἐντάσσει πιθανώτερον εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν τῶν ἀγγείων, ἡ ὁποία μάλιστα ἀφθονεῖ εἰς Δωδώνην, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς τριφυλλοστόμους οἰνοχάας. Ἐξ ἄλλου, τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς εἶναι τελείως ὅμοιον πρὸς

1. P. ARIAS - M. HIRMER, Tausend Jahre griechische Vasenkunst, München 1960, πίν. XIV (ἐφεξῆς ARIAS - HIRMER, Vasenkunst).

2. RICHTER, Korai, εἰκ. 79.

3. Αὐτόθι εἰκ. 108. ROLLEY, Monumenta, πίν. 58, εἰκ. 169.

4. Διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν βοστρύχων πρβ. τὰς μορφὰς τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἰς Ὀλυμπίαν, ἐν B. ASHMOLE - N. YALOURIS, Olympia, London 1967, εἰκ. 16, 31-36, 106. Ἐπίσης τὴν κόμμωσιν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Kassel, ἐν E. SCHMIDT, Der kasseler Apollon und seine Repliken, Antike Plastik V, Berlin 1966, πίν. 7-11.

5. G. LIPPOLD, Die griechische Plastik, München 1950, πίν. 20, ἀρ. 4 (ἐφεξῆς LIPPOLD, Griech. Plastik).

6. Perachora I, σ. 163-4.

τὸ τῆς ἐκ Δωδώνης ὑπ' ἀρ. 10583 λαβῆς ραμφοστόμου πρόχου τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου, ἡ ὁποία θὰ ἐξετασθῇ κατωτέρω (βλ. ἀρ. 25), ἐνῶ ὁ λαιμὸς τοῦ γοργονείου τελειώνει καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὸν τῆς πρόχου Tessin.

δ. Λαβαὶ μετὰ γυναικείας προτομῆς, ἄνευ ροδάκων:

Εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν κατατάσσονται δύο μικραὶ λαβαὶ προχοϊσκῶν, ὅπου οἱ ρόδακες καὶ τὸ μεταξὺ τούτων ἔλασμα ἔχουν ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῶν χειρῶν τῆς γυναικείας προτομῆς. Βασικῶς ἡ ὁμάς αὕτη ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τῆς ὁμάδος β.

23. Λαβὴ πρόχου. Μουσεῖον Ὀλυμπίας, ἀρ. B 5850¹ (πίν. 25α-β).

Ύψος : 0.08 μ. Ἀνοιγμα χειρῶν : 0.036 μ.

Ἐχει γίνεи χημικὸς καθαρισμός. Στέλεχος ἀπλοῦν μετ' ἐλαφρῶς τριπλεύρου ράχεως λήγει κάτω εἰς κυκλικὸν ἀκόσμητον ἔλασμα. Ἡ γυναικεῖα προτομὴ φέρει πόλον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἀστραγαλωτὴ στεφάνη. Δι' ὀριζοντίων γραμμιδίων δηλοῦνται αἱ λεπτομέρειαι τῶν βοστρύχων, ἐνῶ ἡ ἀπόδοσις τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου εἶναι τελείως γενική, π.χ. δὲν δηλοῦνται αἱ ὀφρύες ἢ τὰ βλέφαρα. Οἱ δάκτυλοι τῶν ἄκρων χειρῶν ἀποδίδονται δι' ἐγχαράξεων. Κατὰ τὸν E. Kunze ἡ κόμμωσις καὶ τὸ λεπτὸν μακρόστενον πρόσωπον μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ γωνιώδους πηγουνίου ὁδηγοῦν εἰς συγκρίσεις πρὸς κορινθιακὰ ὑστεροαρχαῖκὰ εἰδῶλια καὶ ὡς ἐκ τούτου θεωρεῖ τὴν λαβὴν ταύτην καθὼς καὶ τὴν ἐπομένην κορινθιακὰ ἔργα.

24. Λαβὴ πρόχου ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 360 (εἰκ. XVIIγ, πίν. 25δ-ε).

Ύψος : 0.06 - 0.07 μ. Ἀνοιγμα χειρῶν : 0.027 μ. Ύψος προτομῆς : 0.022 μ. Πάτινα πρασίνη.

Ἡ ράχις τοῦ στελέχους φέρει στρεπτὸν κόσμημα. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ λαβὴ 360 ἐπαναλαμβάνει τὰς μορφὰς τῆς λαβῆς τῆς Ὀλυμπίας καὶ μάλιστα εἰς ἀπλουστεραν ἐκδοσιν : δὲν ὑπάρχουν ἐγχαράξεις εἰς τὴν κόμην οὔτε ἀποδίδεται ὁ ὑπὸ τὸν πόλον ἀστράγαλος. Συγκρίνεται καὶ αὕτη πρὸς κορινθιακὰ ὑστεροαρχαῖκὰ εἰδῶλια, ὡς τὰ ἐν Corinth XV, II πίν. 15, X, 1-2 (τέλους 6ου αἰ.) καὶ πίν. 17, XII, 3 (ἀρχῶν 5ου αἰ.). Πρόκειται δι' ὀρθίας καὶ καθημένας μορφὰς πο-

1. E. KUNZE, ΑΔ 19, 1964, Β' 2 Χρονικά, σ. 168-9, πίν. 172 β-γ.

λοφόρων θεαινῶν, με ὅμοιον περίγραμμα πόλου καὶ κόμης· ὑπάρχει ἡ αὐτὴ γενικὴ ἀπόδοσις τῶν χαρακτηριστικῶν με τὰς λεπτὰς παρειὰς καὶ τὸ σχεδὸν ἀνύπαρκτον στόμα.

Β' ΧΑΛΚΑΙ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΟΙ ΠΡΟΧΟΙ ΜΕΘ' ΟΛΟΣΩΜΟΥ ΜΟΡΦΗΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΒΗΝ

Ἡ ὀλιγάριθμος αὕτη ὁμάς περιλαμβάνει δέκα λαβὰς καὶ ἀκεραίας πρόχους τοποθετουμένας χρονολογικῶς εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ. Ἀποτελεῖ συνέχειαν καὶ ἐμπλουτισμὸν τοῦ τύπου τῶν πρόχων Αγ (οἶνοχόη Tessin κλπ.) τῆς ὑστεροαρχαϊκῆς περιόδου, ὡς παρετήρησεν ἤδη ἡ D. Kent Hill, τὸ σῶμα δὲ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ βάσις, φέρουν τὸ γλωσσοειδὲς κόσμημα τῆς πρόχου Tessin. Διακρίνονται δύο παραλλαγαί· εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλυτέραν (ἀρ. 25-32) τὴν προτομὴν εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν ἔχει ἀντικαταστήσει ἀνθρωπίνη μορφή περισφίγγουσα διὰ τῶν ἀνοικτῶν σκελῶν καὶ χειρῶν τὸ στόμιον· τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς εἶναι τριγωνικῆς τομῆς με ἀστράγαλον εἰς τὰς ἀκμὰς, ὡς εἰς τὴν ὁμάδα Αγ. Εἰς τὴν δευτέραν παραλλαγὴν (ἀρ. 33-34) τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς ἔχει ἀντικατασταθῇ ὑπὸ δευτέρας ὀλοσώμου ἀνθρωπίνης μορφῆς ἀναλόγου τῶν εἰς τὴν κορινθιακὴν οἶνοχόην τοῦ Petit Palais (πίν. 41α) καὶ εἰς τὴν τῆς Συλλογῆς Pomerance¹. Κατάλογον ὅλων τῶν πρόχων ἔδωσεν ἤδη ἡ D. Kent Hill ἐν AJA 1962, σ. 61-62, συμπληρώσασα τὰς συγκεντρωθείσας ὑπὸ τοῦ K. A. Neugebauer ἐν RM 1923-24, σ. 351-356, εἶναι δὲ αἱ κάτωθι :

α. Μετὰ μιᾶς μόνον μορφῆς εἰς τὴν λαβὴν :

25. Λαβὴ ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 10583² (πίν. 25γ, ε).

Ὑψος : 0.12 μ.

Φέρει τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν *Διὶ Ναϊῶι* ἐπὶ τῆς ράχεως τῆς λαβῆς, ἔμπροσθεν δὲ καὶ ὑπεράνω τῶν ὠτων τοῦ σειληνοῦ, τὰ γράμματα ΣΥ.

Εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν σάτυρος γυμνὸς κρατῶν ρυτά, ἀποκεκρουμένος τὴν ἀριστερὰν κνήμην. Εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν, εἰς ἀνάγλυφον, κοιμώμενος παῖς.

1. Ἡ οἶνοχόη Pomerance (MITTEN - DOERINGER, Master Bronzes, ἀρ. 77, ἐγχρωμος πίναξ, ταραντίνειον ἔργον τῆς δεκαετίας 530-20 π.Χ. κατὰ τοὺς συγγραφεῖς) εἶναι ἀδελφὸν ἔργον τῆς οἶνοχόης Petit Palais (CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, πίν. III, 1) καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κορινθιακόν.

2. NEUGEBAUER, RM 38-39, 1923/4, σ. 351-2, ἀρ. 6, εἰκ. 4. AA 52, 1937, στ. 508, εἰκ. 8. KEKULÉ-WINNEFELD, Bronzen aus Dodona, σ. 28, 45. Κατὰ πληροφориαν τοῦ κ. Heres, ἡ λαβὴ αὕτη ἀπωλέσθη κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον.

Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ σειληνοῦ κυριαρχοῦν τὰ ὑπερυψωμένα τόξα τῶν ὀφρύων καὶ ἡ ἐν εἵδει στεφάνης ἀνωρθωμένη κόμη ὑπεράνω τοῦ χαμηλοτάτου μετώπου. Παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸν χαλκοῦν σειληνὸν τοῦ Βερολίνου ἀπὸ τὸ Beneventum, ἐξαίρετον ἰταλιωτικὸν ἔργον κατὰ τὸν Neugebauer¹, ὁ ὁποῖος ἀνάγει τὸν τύπον εἰς κορινθιακὰ ἔργα, ὅπως οἱ σειληνοὶ Καραπάνου καὶ Ἀπολλωνίας² (πίν. 51α-γ). Στενοτέρα ἐξ ἄλλου εἶναι ἡ ὁμοιότης πρὸς τὸ σῶμα καὶ ἰδίως τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀναγλύφου σειληνοῦ χαλκοῦ λέβητος ἐκ Κύμης³. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται δι' ἰταλιωτικόν, ἴσως κυμαῖον, ἔργον (βλ. κατωτέρω σ. 133). Εἰς τὸν παῖδα εἶναι ἀξιοθαύμαστος ἡ ἀπόδοσις μιᾶς περιπλόκου στάσεως εἰς τόσον χαμηλὸν ἀνάγλυφον, ὅπου ἔχομεν ἔντονον τὴν αἰσθησιν τοῦ βάρους. Ἡ κεφαλὴ του ὁδηγεῖ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ πρωίμου αὐστηροῦ ρυθμοῦ. Βάσει τῆς κεφαλῆς τοῦ σειληνοῦ, ἡ λαβὴ τοῦ Βερολίνου πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (500 - 480 π.Χ.).

26. Πρόχους Grimani. Βουδαπέστη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 56. 11. Α⁴
(εἰκ. XIXβ, πίν. 30γ).

Ύψος : 0.325 μ.

Κατὰ τὸν 16ον αἰ. ὁ Ἑνετὸς ναύαρχος Grimani ἐπρομηθεύθη τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν πρόχουν εἰς Ἀθήνας. Τὸ 1863, κατὰ τὴν ἐκποίησιν τῆς Συλλογῆς Crimani, ἡ πρόχους ἡγοράσθη διὰ τὸ τότε Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βουδαπέστης⁵.

Σφύζεται εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Τὸ ὠοειδὲς σῶμα τοῦ ἀγγείου βαίνει ἐπὶ χυτῆς βάσεως κεκοσμημένης διὰ κοίλων γλωσσῶν καὶ ἀστραγάλου. Εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν σειληνὸς παρόμοιος πρὸς τὸν τῆς ὑπ' ἀρ. 25 λαβῆς περισφίγγει μεταξὺ τῶν χειρῶν καὶ τῶν σκελῶν του τὸ στόμιον τῆς πρόχου. Εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν σειρὴν βαίνει ἐπὶ λυροειδοῦς ἀνθεμίου. Ἀπὸ τὰς ὠραιότερας σφύζομενας πρόχους,

1. K. NEUGEBAUER, Kohlenbecken aus Clusium, RM 51, 1936, σ. 204, πίν. 27, 1-2. Führer durch das Antiquarium I, Bronzen, Berlin und Leipzig 1924, σ. 30, ἀρ. 8581. Staatliche Museen, Führer durch die Antikenabteilung, Berlin 1968, σ. 93, ἀρ. 8581, πίν. 24.

2. RM 51, 1936, σ. 205-8. CARAPANOS, Dodone, πίν. IX. ROLLEY, Monumenta, πίν. 25, ἀρ. 74.

3. MonAnt XXII, 1913 πίν. 78, 2.

4. K. NEUGEBAUER, Bronzegerät des Altertums, 1927, πίν. XXIV, 2. RM 38-39, 1923/4, σ. 352-4, Mon. Inst. 5, πίν. 52. HILL, AJA 1962, σ. 61, ἀρ. 22. J. SZILÁGYI - L. CASTIGLIONE, Griechisch-romische Sammlung, Führer, Budapest 1957, πίν. XIV, περὶ τὸ 450-25 π.Χ. κατὰ τοὺς συγγραφεῖς.

5. Ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία ἀναφέρει ὑποθετικῶς τὴν Καμπανίαν ὡς τόπον προελεύσεως τῆς πρόχου. Αἱ ἐνταῦθα παρεχόμεναι πληροφορίες ὀφείλονται εἰς τὸ λεύκωμα Les Musées de Budapest, Budapest 1969, σ. 27, ἀρ. καὶ πίν. 33a-b.

θα είχε πλέον ἀρμονικὰς ἀναλογίας ἐὰν ηῤῥξάνετο τὸ μέγεθος τῆς ἐκροῆς, ἐν σχέσει πρὸς τὸν σειληγόν· τὸ αὐτὸ μειονέκτημα παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν πρόχουν Tessin, ὀφειλόμενον ἴσως ἐκεῖ εἰς λαυθασμένην συμπλήρωσιν. Ἡ μείωσις πάντως τοῦ μεγέθους τοῦ στομίου εἶναι γενικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν χαλκῶν καὶ πηλίνων πρόχων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Εἰς τὸν σειληγόν παρατηροῦμεν, ὡς πρὸς τὸν τῆς ὑπ' ἀρ. 25 λαβῆς, ἐξέλιξιν πρὸς πλησιεστέρας εἰς τὴν φύσιν μορφάς, ἰδίως εἰς τὸ πρόσωπον, ὅπου ἐγκατελείφθη ἡ ἀρχαῖζουσα σχηματοποιήσις τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου, καθὼς καὶ εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἱππείων ὀπλῶν δι' ἀνθρωπίνων ποδῶν. Ἡ σειρήν¹ ἔχει λοξῶς πρὸς τὰ ἄνω ἀναπεπταμένας πτέρυγας· φέρει μακρὰν κυματοειδῆ κόμην μετὰ λεπτῆς ταινίας ὑπεράνω τοῦ μετώπου. Μεταξὺ τῶν πτερυγῶν καὶ τῶν ἐλίκων τοῦ ἀνεστραμμένου ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς λυροειδοῦς ἀνθεμίου φύονται ἡμίση ἀνθεμίων. Τὴν αὐτὴν λιτότητα συνθέσεως εὐρίσκομεν εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν τῆς λαβῆς κορινθιακῆς χαλκῆς οἰνοχόης εἰς Βοστώνην², περὶ τὸ 460 - 450 π.Χ., ὅπου τὸ ὅμοιον στέλεχος τῆς λαβῆς λήγει ἄνω εἰς γυναικεῖαν προτομὴν φέρουσαν κόμμωσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ σειληγοῦ.

Ἡ πρόχους Grimani προέρχεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἰταλιωτικοῦ ἐργαστηρίου μετὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 25 λαβῆς. Ἔργον ἐξόχου τεχνίτου, φανερώνει ἐναργέστερον τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς Κορίνθου εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦτο³. Νεωτέρα τῆς προηγούμενης κατὰ μίαν γενεάν, τοποθετεῖται καὶ ἐκ τοῦ σχήματός της⁴ εἰς τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

27. Λαβὴ ἐκ Καλοκάστρου Σερρών. Θεσσαλονίκη, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 10083⁵ (εἰκ. XIXα, πίν. 26α-δ).

Μῆκος: 0.133 μ. Ὑψος ὀπλίτου: 0.067 μ. Ἀνοιγμα στομίου: 0.021 μ.
Ὑψος ἀνθεμίου μετὰ τῆς σειρήνος: 0.041 μ.

1. G. WEICKER, *Der Seelenvogel*, Leipzig 1902, σ. 131, εἰκ. 57.

2. D. ROBINSON, *New Greek Bronze Vases*, AJA 46, 1942, σ. 185, εἰκ. 19-21 (ἐφεξῆς ROBINSON, AJA 1942). COMSTOCK - VERMEULE, σ. 297, ἀρ. 423.

3. Ο' NEUGEBAUER, AA 52, 1937, στ. 508, ὑποστηρίζει διὰ τὴν λαβὴν τοῦ Βερολίνου (ἀρ. 25) τὴν πιθανότητα νὰ κατεσκευάσθη εἰς ἰταλιωτικὸν παράρτημα κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου, ἐνῶ διὰ τὴν πρόχουν Grimani, εἰς τὴν τελευταίαν παρουσίαν της (ἀνωτέρω σ. 37, σημ. 5), ὑπετέθη ὅτι εἶναι κορινθιακὸν ἔργον. Θὰ ἦδύνατο πράγματι νὰ ἀποδοθῇ ἡ πρόχους εἰς τὴν Κόρινθον, ἐὰν δὲν ἦτο νεωτέρα τῆς ἐκ Δωδώνης λαβῆς τοῦ Βερολίνου (ἀνωτέρω ἀρ. 25), τῆς ὁποίας ὁ σειληγὸς εἶναι σαφῶς ἰταλιωτικοῦ τύπου.

4. Εἶναι ραδινωτέρα τῆς περὶ τὸ 460 π.Χ. χρονολογουμένης χαλκῆς οἰνοχόης τῆς Βοστώνης (AJA 46, 1942, σ. 186, εἰκ. 19-21), ἀλλ' ἔχει περισσότερον μεστὰς καμπύλας ἀπὸ τὴν ραμφόστομον προχοΐσκην τοῦ Τάραντος (περὶ τὸ 430 π.Χ., AA 71, 1956, στ. 229, εἰκ. 24-27), τοποθετουμένη οὕτω μετὰ τῶν δύο. Τὸ περίγραμμα τῆς κοιλίας εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ τῶν μελαμβαφῶν ἀμφορέων εἰς Βέρνην (INES JUCKER, *Aus der Antikensammlung des bernischen historischen Museums*, Bern 1970, ἀρ. 73-75), περὶ τὸ 450-425 π.Χ.

5. ΑΔ 23, 1968, Β' 2, Χρον. σ. 327. Παρεδόθη εἰς τὸ Μουσεῖον ὑπὸ ἰδιώτου καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ὑπάρχουν ἀνασκαφικὰ στοιχεῖα.

ἔχει ὑποστῇ χημικὸν καθαρισμόν. Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς, ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν δύο προηγούμενων, λήγει κάτω εἰς σειρῆνα βαίνουσιν ἐπὶ τοῦ πυρῆνος ἀνεστραμμένου λυροειδοῦς ἀνθεμίου, ἄνω δὲ εἰς ὀκλάζοντα γυμνὸν ὀπλίτην ἀποκεκρουμένον τὴν δεξιὰν κνήμην καὶ τὰς ἄκρας χεῖρας. Τὰ πρόσωπα ἀμφοτέρων εἶναι λίαν ἐφθαρμένα.

Ἡ σειρὴν φέρει ἡμίμακρον κόμμωσιν: οἱ κάθετοι βόστρυχοι φαίνεται νὰ σταματοῦν ἄνωθεν τῶν ὤμων. Τὸ γενικὸν σχῆμα τῆς καὶ ὁ τύπος τοῦ ἀνθεμίου παρουσιάζουν ἀρκετὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τῆς ὑπ' ἀρ. 10519 χαλκῆς ὑδρίας τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου¹, ἡ ὁποία χρονολογεῖται περὶ τὸ 460-450 π.Χ., καθὼς καὶ πρὸς τὰ τῆς κορινθιακῆς χαλκῆς οἰνοχόης εἰς Βοστώνην (ἀνωτέρω σ. 38, σημ. 2), ἐπίσης περὶ τὸ 460-450 π.Χ.

Ὁ ὀπλίτης εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐκράτει πιθανῶς ἀνὰ μίαν ἀσπίδα, ὡς δεικνύουν τὰ ἀποτμήματα ὀχάνων ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τῶν βραχιόνων του καὶ τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς αὐτῶν. Φέρει κορινθιακοῦ τύπου κρᾶνος ἀποκεκρουμένον καὶ συμπεπληρωμένον κατὰ τὸ ἐπὶ τοῦ μετώπου τμήμα· εἰς τὰς γωνίας, μεταξὺ παραγναθίδων καὶ κυρίως κρᾶνους, ἐγγάρακτα ἀνθέμια· τὸ ὅλον στέφεται ὑπὸ διπλοῦ ἐγκαρσίου λοφίου. Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις τοῦ λοφίου θεωρεῖται ἰταλιωτικὸν στοιχεῖον, διότι πράγματι ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων λαβῶν ἰταλιωτικῶν ὑδριῶν².

Τὸ σφικτὸν καὶ πλήρες ἐντάσεως ἀθλητικὸν σῶμα τοῦ ὀπλίτου, ἡ κατ' ἀφύσικον τρόπον διάταξις τῶν μυῶν τῆς κοιλίας διὰ τῶν δύο καθέτως διασταυρουμένων αὐλακώσεων μὲ κέντρον τὸν ὀμφαλόν, ἔχουν ἀκριβῆ ἀντίστοιχα εἰς χαλκᾶ ἰταλιωτικὰ ἀγαλμάτια τῶν περὶ τὸ 460 π.Χ. χρόνων³. Ἡ ὅλη στάσις καὶ ἡ διὰ τῶν χειρῶν περίσφιξις τοῦ στομίου τῆς πρόχου εἶναι ὅμοιαι πρὸς ἐκεῖνας τῶν σειληνῶν τῆς λαβῆς τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς πρόχου Grimaldi (ἀρ. 25-26). Ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἰταλιωτικοῦ ἐργαστηρίου προέλευσις καὶ τῶν τριῶν εἶναι λίαν πιθανή.

1. E. DIEHL, Die Hydria, Mainz 1964, σ. 28, πίν. 6 (ἐφεξῆς DIEHL, Die Hydria).

2. H. JUCKER, Bronzehenkel und Bronzhydria in Pesaro, StOliv XIII-XIV, 1965/6, σ. 50-51, εἰκ. 16, πίν. II (ἐφεξῆς JUCKER). "Ἐτερον ἰταλιωτικὸν παράδειγμα ὑστεροαρχαϊκῶν χρόνων προσφέρει τὸ ἐκκρουστον χαλκοῦν γοργόνειον-ἐπίσημα ἀσπίδος ἐξ Ὀλυμπίας, ΑΔ 17, 1961/2, Β' Χρονικά, σ. 119, πίν. 136. Πρβ. ἐπίσης τὴν κάτω πρόσφυσιν λαβῆς οἰνοχόης εἰς Καρχηδὸνα τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἡ ὁποία εἶναι τοπικὸν ἴσως ἔργον μιμούμενον ἰταλιωτικόν, ἐν RA 66, 1959, σ. 48, εἰκ. 14.

3. Πρβ. τὸν ἀθλητὴν ἐξ Adrano ἐν E. LANGLOTZ, Die Kunst der Westgriechen, München 1963, σ. 75, πίν. 84-85, X (ἐφεξῆς LANGLOTZ, Westgriechen).

28. Λαβή ἐκ Καρχηδόνος. Τύνις, Μουσείον Alaoui (Bardo), ἀρ. 76¹.

Ύψος : 0.15 μ.

Προέρχεται ἐκ νεκροταφείου τῆς Καρχηδόνος εἰς Ard El-Kheraïb. Εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἐκ Δωδώνης (ἀρ. 25), μὲ μικρὰν ἀπόκλινιν ὡς πρὸς τὴν στήλιν τοῦ παιδός, τοῦ ὁποίου τὴν κεφαλὴν πλαισιοῦν ἀνθέμια.

29. Λαβή ἐκ Καρχηδόνος. Τύνις, Μουσείον Alaoui (Bardo), ἀρ. 162².

Ύψος : 0.145 μ.

Ἐκ τῆς αὐτῆς νεκροπόλεως μὲ τὴν προηγουμένην (ἀνασκαφαὶ ἐτῶν 1906 - 1908). Εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν σειληγός, ὡς εἰς ὑπ' ἀρ. 25-26, 28, εἰς τὴν κάτω «σφιγξ» κατὰ μέτωπον.

30. Τεθραυσμένη πρόχους μετὰ λαβῆς. Τύνις, Μουσείον Alaoui (Bardo), ἀρ. 163³.

Ύψος : 0.135 μ.

Ἐκ τῆς αὐτῆς νεκροπόλεως μὲ τὴν προηγουμένην. Αὐλακωτὴ λαβὴ λήγει ἄνω εἰς προτομὴν γυναικὸς φερούσης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα καὶ πτυχωτὸν ἔνδυμα ἐπὶ τῶν ὤμων· ἀνυψώνει πρὸς τὰ ἔμπρὸς τὰς δύο χεῖρας. Εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν «σφιγξ» κατὰ μέτωπον καὶ ἀνθέμιον. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ τῆς γυναικὸς καὶ μία τῶν πτερυγῶν τῆς σφιγγὸς ἔχουν ἀποκρουσθῇ.

31. Λαβὴ ἐκ Καρχηδόνος. Καρχηδών, Μουσείον Lavigerie⁴.

Ύψος 0.14 μ.

Εὑρέθη εἰς τὴν παρὰ τὸν λόφον τῆς Sainte Monique νεκρόπολιν, τὸ 1898. Εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν καθιστὸς γυμνὸς ἔφηβος κατὰ τὸ σχῆμα τῶν σει-

1. A. MERLIN - L. DRAPPIER, Notes et Documents III, La nécropole punique d'Ard el Kheraïb à Carthage, Paris 1909, σ. 31-2, ἀρ. 22, εἰκ. 7. Catalogue du Musée Alaoui, Supplément I, Paris 1910, σ. 126, ἀρ. 76. HILL, A JA 1962, σ. 61, ἀρ. 24. C. PICARD, RA 66, 1959, σ. 39, σημ. 4.

2. Notes et Documents III, σ. 59, ἀρ. 61. Catalogue du Musée Alaoui, Supplément II, σ. 121, ἀρ. 162. HILL, A JA 1962, σ. 61, ἀρ. 25, συγγέει τὴν λαβὴν ταύτην πρὸς τὴν ἐπομένην, ἡ ὁποία περιγράφεται ὑπὸ τῆς PICARD ἐν RA 66, 1959, σ. 39 κέ.

3. Notes et Documents III, σ. 76, ἀρ. 90. Catalogue du Musée Alaoui, Supplément II, σ. 121, ἀρ. 163. HILL, A JA 1962, σ. 61, ἀρ. 25, παραπέμπει ἐσφαλμένως εἰς Notes et Documents III, σ. 59 ἀντὶ σ. 76.

4. P. DELATTRE, Carthage, La nécropole punique voisine de la colline de Sainte-Monique, 3ème mois des fouilles, Paris 1899, σ. 11-12, εἰκ. 19, ὅπου ἀναφέρει ὅτι εὑρέθη καὶ τὸ σῶμα τῆς πρόχους, οὐδαμοῦ εἰκονιζόμενον. P. DELATTRE, Musée Lavigerie I, Paris 1900, σ. 213, πίν. XXXI, 3. HILL, A JA 1962, σ. 61, ἀρ. 26.

ληνῶν τῶν λαβῶν 25-26, ἀνυψώνει τὴν μίαν σφζομένην χεῖρα, εἰς τὴν ὁποίαν κρατεῖ ἀντικείμενόν τι. Εἰς τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς τρεῖς σειραὶ ἀστραγάλων. Ἡ κάτω πρόσφυσις δυσδιάγνωστος.

32. Λαβὴ καὶ στόμιον ἐκ Κάτω Ἰταλίας. Λονδίνον, Βρεταννικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 656¹ (εἰκ. XXβ, πίν. 27α-β).

Ἦγοράσθη τὸ ἔτος 1873 ἐκ τῆς Συλλογῆς Castellani, τὰ ἀντικείμενα τῆς ὁποίας προήρχοντο ἀπὸ τὴν Κάτω Ἰταλίαν.

Σφιγξ μὲ ἀναπεπταμένας πτέρυγας περιβάλλει διὰ τῶν ποδῶν τῆς τὸ στόμιον· εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν προσωπεῖον Πανός. Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς κοσμοῦν τρεῖς διαμήκεις ταινίαι πλαισιούμεναι ὑπὸ λεπτοτάτων σχοινίων· εἰς τὴν πρὸς τὸ στόμιον ράχιν ἐλαφρῶς ἀνάγλυφον ἐνδεκάφυλλον ἀνθέμιον²· ἐκατέρωθεν τοῦ ἰσχυρῶς προβαλλομένου μεσαίου φύλλου ἀνὰ ἓν φυλλάριον κισσοῦ. Τὸ στόμιον εἶναι σφυρήλατον· τὸ περιχέλωμα κοσμεῖται μὲ ἀστράγαλον, ὧς καὶ λόγχας. Κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν χειλέων ἀνὰ τέσσαρες ἀργυροὶ ἡλίσκοι κατέχουν τὴν θέσιν τῶν ὀφθαλμῶν ἐγγαράκτου τρεχούσης σπείρας, μόλις διακρινόμενης³.

Οἱ βόστρυχοι τῆς κόρης ἔχουν ἐλικοειδεῖς πρὸς τὰ ἄνω φερομένας ἀπολήξεις⁴. Τὸ προσωπεῖον τοῦ Πανός εἶναι ἰδιαιτέρως ἐπιμελοῦς ἐργασίας. Ταινία ἐξ ἐνθέτου ἀργύρου ὑπάρχει ὑπεράνω τοῦ μετώπου. Τὸ πλούσιον γένειον ἔχει συνεχὲς περίγραμμα. Οἱ κανθοὶ τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι βαθέως ἐγκοιτασμένοι καὶ εἰς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου εἶναι διάχυτος ἡ μεγαλοπρεπὴς ἡρεμία τῆς ἀκμῆς τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἡ κεφαλὴ ἀκολουθεῖ εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τὸν τύπον τῶν φειδιακῶν γενειοφόρων κεφαλῶν τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.,

1. HILL, AJA 1962, σ. 62, ἀρ. 40. H. B. WALTERS, Catalogue of the Bronzes, British Museum, London 1899, σ. 109, ἀρ. 656 (ἐφεξῆς WALTERS, Bronzes Br. Mus.) Παλαιὰ φωτογραφία μὲ σύγχρονον ἀνάπλασιν τοῦ σώματος, ἡ ὁποία τώρα ἔχει ἀφαιρεθῇ, ὑπάρχει εἰς τὴν φωτοθήκην τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν· βάσει ταύτης ἐσχεδιάσθη ἡ εἰκὼν XXβ. Ὑψος ἀναπαρασταθείσης πρόχου: 0.25 μ. Ὅμοιαν λαβὴν φέρει τριφυλλόστομος οἰνοχόη εἰς Καρχηδόνα, Μουσεῖον Lavigerie (BOULANGER, Cat. Mus. Lavigerie, Suppl. I, σ. 74, πίν. XI, 2. HILL, AJA 1962, ἀρ. 41).

2. Διὰ τὸν τύπον τοῦ ἀνθемίου πρβ. τὸ τῆς χαλκῆς ὑδρίας ἐκ Κωπαίδος εἰς τὸ Λοῦβρον, ἀρ. 2673, ἐν DIEHL, Die Hydria, πίν. 17 (3) ἀρ. B 154, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ἐπίσης τὰ ἐντυπα ἀνθέμια μελαμβαφῶν ἀττικῶν κυλίκων, The Athenian Agora XII, 2, πίν. 47, ἀρ. 206 (450-440 π.Χ.), ἀρ. 1197-98 (450-400 π.Χ.) καὶ πίν. 48, ἀρ. 1150-51 (430-420 π.Χ.).

3. Πλοχμὸς ἐγγάρακτος ὑπὸ τὸ χεῖλος ἀπαντᾷ καὶ εἰς χαλκῆν ἰταλιωτικὴν πρόχουν μετὰ γωνιώδους κοιλίας, πιθανῶς ἐκ Καμπανίας, εἰς ἀμερικανικὴν ἰδιωτικὴν Συλλογὴν, Ancient Art in American Private Collections, Cambridge Mass. 1954, σ. 32, πίν. 71, ἀρ. 230, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Εἰς τὰς δύο προσφύσεις τῆς λαβῆς ἀνὰ ἓν προσωπεῖον σειληνοῦ.

4. Πρβ. κεφαλὰς πηλίνων εἰδωλίων τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος ἐν R. A. HIGGINS, Catalogue of the Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities, British Museum, London 1954, πίν. 175, ἀρ. 1275.

τὸν ὁποῖον ἐπαναλαμβάνουν Ἑρμαῖ ρωμαϊκῶν χρόνων¹. Συγγενῇ ἐπίσης εἶναι προσωπεῖα ποταμῶν τῆς αὐτῆς περιόδου², ὡς καὶ πηλίνη κεφαλὴ ἐκ Τάραντος τῆς δεκαετίας 450 - 440 π.Χ.³

Εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. ὁδηγεῖ καὶ τὸ ἀναπαρασταθὲν σχῆμα τῆς πρόχου⁴.

β. Μετὰ δύο μορφῶν εἰς τὴν λαβὴν:

33. Πρόχους ἐκ Καρχηδόνας. Καρχηδῶν, Μουσεῖον Lavigerie⁵ (εἰκ. XIXδ).

Σῶζεται ἀκεραία, ἀλλ' ὥξειδωμένη. Ὑψος: 0.26 μ. Προέλευσις ὡς εἰς τὴν προηγούμενην, ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἔτους 1901.

Γλῶσσαι ἐγχάρακτοι ἐπὶ τῶν ὠμων, ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ εἰς τὴν βάσιν. Δύο μορφαὶ εἰς τὴν λαβὴν: καθιστὸς ἔφηβος περιβάλλει τὴν ἐκροήν, ἐνῶ τὸ στέλεχος ἀντικαθιστᾷ γυμνὸς γενειοφόρος ἀνὴρ κλίνων πρὸς τὰ ὀπίσω διὰ τὰ στηριχθῆ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδός. Εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν προσωπεῖον σειληνοῦ.

34. Λαβὴ πρόχου. Λονδῖνον, Βρετανικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 508⁶.

Ὑψος: 0.078 μ.

Καθημένη γυναικεία μορφή φέρουσα βραχύτατον χιτωνίσκον περιβάλλει διὰ τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν τὸ στόμιον. Τὸ στέλεχος ἀντικαθιστᾷ καὶ ἐδῶ γυμνὸς νέος ἔχων βραχεῖαν κόμην, χαμηλότατον μέτωπον, μεγάλας παρειάς καὶ βαρέα βλέφαρα· χωρὶς πολλὴν πλαστικότητα, δι' ἐπιπέδων, ὁξέως τεμνομένων ἐπιφανειῶν ἀποδίδονται οἱ μῦες τοῦ γυμνασμένου σώματος. Χρονικῶς τοποθετεῖται

1. L. CURTIUS, Zeus und Hermes, München 1931, πίν. 13. Πρβ. ἐπίσης κεφαλὴν Διὸς εἰς Villa Borgese, ἐν JdI 46, 1931, πίν. 1-2.

2. P. J. RUS, Some Campanian Types of Heads from the Collections of the Ny Carlsberg Glyptothek II, 1938, σ. 145, εἰκ. 6, τύπος 8-9, σ. 151, εἰκ. 16-17 καὶ σ. 152 διὰ τὴν χρονολόγησιν.

3. H. HERDEJÜRGEN, Die Tarentinischen Terrakotten des 6. bis 4. Jahr. v. Chr. im Antikenmuseum Basel, Mainz 1971, σ. 42, ἀρ. 18-19, πίν. 5.

4. Πρβ. τὴν πηλίνην ἀττικὴν ἐκ Τάραντος, ἐν AA 74, 1956, στ. 231-34, εἰκ. 26 καὶ τὴν εἰς τὸ Ashmolean Museum Ὁξφόρδης ἀρ. 388, CVA I, πίν. 42 ἀρ. 6. Πλησιάζει ἐξ ἄλλου πρὸς τὸ σχῆμα τῆς ὑπ' ἀρ. 26 πρόχου τοῦ Μουσείου τῆς Βουδαπέστης καὶ δὴ ὡς πρὸς τὸ στόμιον, τὴν βάσιν καὶ τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς. Συγγενέστατον τὸ σχῆμα τῆς ἐπὶ ἰταλιωτικοῦ κωδωνοσχήμου κρατῆρος εἰκονιζομένης ραμφοστόμου πρόχου: Auktion XXII, Galerie am Neumarkt, Zürich, πίν. 18, περὶ τὸ 440-30 π.Χ.

5. Cat. Mus. Lavigerie Suppl. I, σ. 74, πίν. XI, 3. CRAI 29, 1901, σ. 590 κέ., εἰκ. 7 (σχέδιον ἀνακριβές). RA 66, 1959, σ. 36-38. HILL, AJA 1962, σ. 61, ἀρ. 27.

6. HILL αὐτόθι ἀρ. 28, πίν. 16, εἰκ. 8-9. WALTERS, Bronzes Br. Mus., σ. 70, ἀρ. 508, πίν. XII. Τὸ στόμιον εἰς τὰς ἀπεικονίσεις εἶναι σύγχρονος ἀνάπλασις· αἱ χεῖρες τῆς γυναικὸς ὑπερυφούντο αὐτοῦ.

ή μορφή τοῦ νέου εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἀετωμάτων τῆς Ὀλυμπίας, παρουσιάζουσα ἰδιαιτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Κλάδεον¹.

Τὴν ἐνότητα τῶν πρόχων τῆς ομάδος Β ἀνεγνώρισε πρῶτος ὁ Neugebauer² ἀποδώσας αὐτὰς εἰς ὑποθετικὸν ἐργαστήριον τοῦ Τάραντος. Τὸν ἀκολουθεῖ ἡ D. K. Hill, ἐνῶ ἡ C. Picard³ ἀποδίδει εἰς τοπικὸν καρχηδονιακὸν ἐργαστήριον τὰς εὑρεθείσας εἰς τὰ νεκροταφεῖα τῆς Καρχηδόνος, τὰς τοποθετεῖ δὲ εἰς τοὺς 4ον καὶ 3ον π.Χ. αἰ. Αἱ τελευταῖαι εἶναι τόσον ὠξειδωμέναι, ἀλλὰ καὶ κακῶς ἀπεικονισμέναι, ὥστε δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ ἐκ τῶν εἰκόνων καὶ μόνον ἔκφρασις γνώμης περὶ τῆς προελεύσεως καὶ χρονολογήσεως αὐτῶν.

Ἡ ὁμάς αὕτη φαίνεται πράγματι νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν κύκλον τῆς ἰταλιωτικῆς τέχνης, ἔχουσα ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως τὰς πρόχους τῆς ομάδος Tessin (Αγ). Ὁ ἔφηβος τῆς λαβῆς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου (ἀρ. 34) παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸν σπένδοντα χαλκοῦν ἀθλητὴν ἐξ Adrano εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Συρακουσῶν⁴ : τὸ αὐτὸ λιτὸν πλάσιμον τῶν μυῶν τοῦ θώρακος, χαμηλὸν μέτωπον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνοργάνως ἐπίμηκες κάτω τμήμα τοῦ προσώπου, ἐνιαία ἐν εἵδει καλύπτρας ἀπόδοσις τῆς κόμης. Τὰς ἰδίας ἀναλογίας εἰς τὸ πρόσωπον ἔχει καὶ ὁ κοιμώμενος παῖς τῆς ἐκ Δωδώνης (ἀρ. 25) λαβῆς. Ἐξ ἄλλου ἡ βαίνουσα ἐπὶ διατρήτου ἀνθεμίου σειρὴν τῆς πρόχου τῆς Βουδαπέστης (ἀρ. 26) εἶναι προσφιλὲς ἰταλιωτικὸν θέμα ἐπὶ κατόπτρων καὶ ὑδριῶν⁵, ὀφειλόμενον εἰς πελοποννησιακὴν ἐπίδρασιν, κορινθιακὴν κατὰ τὸν Langlotz⁶. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐπίσης τὸ ὅτι τὸ σχῆμα τῆς ὑπ' ἀρ. 32 πρόχου ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ ἰταλιωτικοῦ κωδωνοσχήμου κρατῆρος (βλ. ἀνωτέρω σ. 42, σημ. 4).

Ὅσον διὰ τὰς καρχηδονιακὰς πρόχους, θὰ πρέπει νὰ ἰσχύουν αἱ γενικαὶ παρατηρήσεις τῆς C. Picard⁷ διὰ τὰ χαλκᾶ ἐλληνικῆς τέχνης ἀργεῖα, τὰ εὑρεθέντα εἰς νεκροταφεῖα τῆς Καρχηδόνος τοῦ 5ου - 3ου π.Χ. αἰ. : τὰ καλύτερα ἐξ αὐτῶν, ὅπως π.χ. ἡ ὑπ' ἀρ. 33 πρόχους τοῦ Μουσείου Lavigerie, εἶναι

1. B. ASHMOLE - N. YALOURIS, Olympia, 1968, εἰκ. 7-9.

2. RM 38-39, 1923/4, σ. 351-356.

3. RA 66, 1959, σ. 45.

4. LANGLOTZ, Westgriechen, πίν. 84-5 καὶ X, περὶ τὸ 460 π.Χ.

5. Κάτοπτρα: LANGLOTZ αὐτόθι πίν. 89. NotSc 1913, Suppl. σ. 18, εἰκ. 18 καὶ σ. 20, εἰκ. 20. Ὑδρία: RM 38-39, 1923/4, σ. 371, εἰκ. 10 καὶ σ. 373, εἰκ. 11. Κατὰ τὸν Neugebauer σαφῶς ἰταλιωτικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ στεφάνη τῆς κόμης μετὰ τὰ ἐπίθετα τρία ἢ περισσότερα δισκάρια, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν σειρὴν τῆς πρόχου Grimaldi (WEICKER, Seelenvogel, σ. 131, εἰκ. 57). Πρβ. ὅμως τὸ ἀργεῖον χαλκοῦν εἰδώλιον Δήμητρος ἐν LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 24a.

6. LANGLOTZ, Westgriechen, σ. 77. ROBINSON, AJA 1942, σ. 172-197, σ. 185, εἰκ. 20-21 : κορινθιακὴ οἰνοχόη Βοστῶνης μετὰ σειρῆνος ἐπὶ ἀνθεμίου.

7. C. PICARD, RA 66, 1959, σ. 41-42.

κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔργα Ἑλλήνων, εἴτε εἰσηγμένα ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, εἴτε κατασκευασθέντα εἰς Καρχηδόνα ὑπὸ Ἑλλήνων αἰχμαλώτων τῶν εἰς Σικελίαν καρχηδονιακῶν πολέμων τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Τὰ δευτερεύοντα, ἀντιθέτως, ὅπως π.χ. ἡ ὑπ' ἀρ. 31 λαβή, εἶναι πιθανώτατα ἔργα ἐντοπίων κατασκευασθέντα συμφώνως πρὸς Ἑλληνικά πρότυπα, ἴσως εἰς χρόνον πολὺ μεταγενέστερον (4ον - 3ον π.Χ. αἰ.): ὅπως δὴ ποτε ὅλα ἐντάσσονται εἰς τὸν κύκλον τῆς ἰταλιωτικῆς παραλλαγῆς τῆς χαλκῆς πρόχου, ὅπου εἶναι φανερὰ μία διάθεσις πρὸς ἀφθονωτέραν διακόσμησιν, χαρακτηριστικὴ τῆς τέχνης τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος¹.

Γ' ΧΑΛΚΑΙ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΟΙ ΠΡΟΧΟΙ ΑΝΕΥ ΠΡΟΤΟΜΗΣ

Διακρίνομεν δύο ομάδας ὡς πρὸς τὸ σχῆμα: α) τὰς κανονικὰς ὀρθίου τύπου καὶ β) τὰς πεπλατυσμένας μικρογραφικὰς. Χρονολογικῶς ἀνήκουν εἰς τὸν 5ον κυρίως αἰ., ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ 6ου αἰ. ὑπῆρχον ἀπλούστεραι πρόχοι ἄνευ προτομῆς.

α. ΚΑΝΟΝΙΚΟΙ ΟΡΘΙΟΙ ΣΧΗΜΑΤΟΣ

Ι. Στέλεχος λαβῆς ταινιωτόν, δίσκοι ἀκόσμητοι ἢ μετ' ἐγχαρακτῶν ροδάκων:

35. Λαβὴ πρόχου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀρ. 1710 (εἰκ. X, πίν. 28β).

Ύψος: 0.123 μ. Ἀνοιγμα δίσκων: 0.03 μ. Ἑλλιπὴς κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἄνω προσφύσεως. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη.

Εὐρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον τοῦ 1967, μεταξὺ ναΐσκου Α καὶ Βουλευτηρίου. Εἶναι κατασκευασμένη ἐκ δύο χυτῶν μερῶν· τὸ στέλεχος ἐμπήγνυται ἐντὸς τοῦ ὀρθογωνίου πλακιδίου τῆς ἄνω προσφύσεως. Ἀκολουθεῖ τὸν τύπον τῶν λαβῶν τῆς πρωίμου ομάδος Αα εἰς ἀπλοποιημένην μορφήν, ἥτοι ἄνευ προτομῆς καὶ διακοσμήσεως εἰς τοὺς δίσκους καὶ τὴν κυκλικὴν σφυρήλατον κάτω πρόσφυσιν. Ἰδιαιτέρως πλησιάζει τὴν ὑπ' ἀρ. 341 λαβὴν τῆς συλλογῆς Καραπάνου (ἀρ. 1, τέλη 7ου π.Χ. αἰ.). Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. ὁδηγεῖ ἐξ ἄλλου ἢ σύγκρισις πρὸς λαβὰς ροδιακῶν οἰνοχοῶν, ὅπως ἡ εἰς Rijksmu-

1. LANGLOTZ, Westgriechen, σ. 18.

seum χαλκῇ λαβῇ¹ 7ου - 6ου π.Χ. αἰ. καὶ ἀκριβέστερον ἢ τῆς χαλκῆς οἰνοχόης τοῦ Βατικανοῦ² τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

36. Λαβὴ πρόχου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων ἀρ. 4912 (πρῶην 16521 Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν) (εἰκ. XVIIIα, πίν. 28α).

Ύψος : 0.10 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.04 μ. Ράχες καὶ κάτω πρόσφυσις λαβῆς ἐφθαρμένοι. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη. Χυτή, ἐκ δύο τεμαχίων συννηνωμένων εἰς τὸ μέσον τοῦ αὐχένος τῆς ἄνω προσφύσεως. Τὸ στέλεχος εἶναι ταινιοειδές, τριμεροῦς ράχεως, λήγει δὲ εἰς στρογγύλον ἀπλοῦν ἔλασμα μετὰ ὁπῆς διὰ τὴν προσήλωσιν εἰς τὸ ἀγγεῖον. Οἱ δύο δίσκοι φέρουν ἀμελῶς κεχαραγμένους ἐνδεκαφύλους ρόδακας μετὰ λοξῶν γραμμιδίων κατὰ τὴν περιφέρειάν των· κάτωθεν αὐτῶν ὥοιδεις ἀπολήξεις προσηλούμεναι εἰς τὸν λαιμόν.

Συγγενεστάτη πρὸς τὴν ἐπομένην καὶ τὰς πρόχους καὶ λαβάς, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν εἰς τοὺς ὑστεροαρχαϊκοὺς τάφους τοῦ Τρεμπενίστε (βλ. κατωτέρω ἀρ. 39 - 45), εἶναι δευτερευούσης ποιότητος ἔργον καὶ πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ «ἐπαρχιακὸν» ἐργαστήριον μιμούμενον τὰ προϊόντα ἄλλων. Ἡ ἀναπαράστασις τοῦ σχήματος (βλ. εἰκ. XVIIIα) βοηθεῖ εἰς τὴν χρονολογικὴν τοποθέτησίν της περὶ τὸ τέλος τοῦ 6ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος.

37. Στόμιον μετὰ λαβῆς ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου ἀρ. 2771³ (πίν. 28γ).

Ύψος : 0.07 μ. Προέρχεται ἐκ Δωδώνης, ἀποκτηθὲν τὸ ἔτος 1890.

Οἱ δύο δίσκοι φέρουν ἐγχαράκτους δις περιγεγραμμένους ρόδακας καὶ αἱ κάτωθεν αὐτῶν ἀπολήξεις εἶναι ἀπεστρογγυλωμένοι. Τὸ ταινιοειδές στέλεχος τῆς λαβῆς χωρίζεται εἰς πέντε διαμήκεις λωρίδας, ἐξ ὧν ἡ μεσαία φέρει ἀστράγαλον καὶ αἱ δύο προσκείμεναι λοξὰ γραμμίδια. Εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν ἐγγάρακτον ἀνθέμιον κάτωθεν ὀριζοντίου ἀστραγάλου.

Ὁ τύπος τῆς λαβῆς συγγενέστατος πρὸς τὸν τῆς προηγουμένης. Καὶ ἐδῶ ἡ πρόχους εἶναι εὐρύστομος. Κατὰ τὴν D. Kent Hill πρέπει νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου μετὰ τῶν ἐκ Τρεμπενίστε, πιθανώτατα ὑστεροαρχαϊκῶν χρόνων.

1. M. BOESTED, The Bronze Vessels in the Rijksmuseum, Nijmegen 1956, ἀρ. 231, πίν. X.

2. JdI 44, 1929, σ. 215, εἰκ. 21.

3. HILL, A JA 1962, σ. 58, ἀρ. 13, πίν. 16, εἰκ. 4. DE RIDDER, Bronzes du Louvre II, πίν. 100, ἀρ. 2771.

38. Πρόχους ἐκ Novi Pazar Σερβίας. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βελιγραδίου ἀρ. 658/1¹ (εἰκ. VIIIγ).

Ύψος : 0.11 μ. περίπου.

Ἑλλιπὴς τὴν βάσιν. Λαβὴ ἐντόνως ὑπερυψωμένη, ἄνευ προτομῆς. Οἱ δύο εὐμεγέθεις δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως φέρουν ἀμελῶς κεχαραγμένους ρόδακας. Ἡ κάτω πρόσφυσις φαίνεται νὰ ᾔτο ἄμορφος. Οἱ δημοσιεύσαντες αὐτὴν τὴν τοποθετοῦν εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

39-45. Ἐκ Τρεμπενίστε Ἀχρίδος :

39. Λαβὴ καὶ βάσις εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βελιγραδίου².

Ύψος : 0.10 μ. Πλάτος : 0.03 μ.

Προέρχεται ἐκ τῶν γιουγκοσλαβικῶν ἀνασκαφῶν τῶν ἐτῶν 1930 - 1933. Χυτὴ, φέρει τρεῖς ρόδακας πολυφύλλους εἰς τὰς ἰσαρίθμους δισκοειδεῖς ἀπολήξεις τῶν ἄνω καὶ κάτω προσφύσεων. Ἀπὸ τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ταινιωτῆς λαβῆς ἐκκινεῖ πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὀριζόντιον φύλλον διὰ τὴν στήριξιν τοῦ ἀντίχειρος, ἐκφυλισμένη μορφή τοῦ πόλου - στήριγματος τῆς ομάδος Αβ. Ἡ χυτὴ βάσις φέρει κόσμημα γωνιωδῶν γλωσσῶν.

Πιθανώτατα τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., εἶναι ὁμοία πρὸς τὰς δύο ἐπομένας.

40. Ὅμοια λαβὴ εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βελιγραδίου³.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου ὡς καὶ ἡ προηγούμενη.

41. Ραμφόστομος πρόχους εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας⁴ (εἰκ. VIIIβ).

Ύψος : 0.293 μ. Διάμ. κοιλίας : 0.193 μ. Συμπεπληρωμένη κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ τῆς κοιλίας πιθανώτατα ἐσφαλμένως : θὰ ᾔτο βραχυτέρα.

1. Ἀνήκει εἰς θησαυρὸν σημαντικῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν καὶ ἐγχωρίων ἀντικειμένων εὐρεθέντων ὑπὸ τὸν ἐξωνάρθηκα τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἀγίου Πέτρου εἰς Novi Pazar, τὸ ἔτος 1957. Ὁ ναὸς ἔχει κτισθῇ ἐπὶ ἑλνυρικοῦ τύμβου. Κυριώτεραι δημοσιεύσεις: D. MANO-ZISI καὶ L. POPOVIĆ, *Iliri I Grbi*, Beograd 1960, εἰκ. εἰς σ. 79, Οἱ αὐτοὶ συγγραφεῖς: Novi Pazar, Beograd 1969, πίν. V. D. MANO-ZISI, L. POPOVIĆ, *Antička Bronza u Jugoslaviji*, 1844-1969, Beograd 1969, εἰκ. 43, ὅπου ἔχει συμπληρωθῇ μετὰ βάσιν (ἐφεξῆς MANO-ZISI, POPOVIĆ).

2. L. POPOVIĆ, *Catalogue des objets decouverts près de Trebenischte*, Beograd 1956, σ. 118, ἀρ. 34, πίν. 29 (ἐφεξῆς POPOVIĆ, *Catalogue*). N. VULIĆ, *Ein neues Grab bei Trebenischte*, *ÖJh* 27, 1932, σ. 28 κέ., ἀρ. 30, εἰκ. 42-44: β' ἡμισυ 6ου αἰῶνος π.Χ. HILL, *AJA* 1962, σ. 58, ἀρ. 11.

3. *ÖJh*, εἰκ. HILL, *AJA* 1962, σ. 58, ἀρ. 12.

4. B. FILOW, *Trebenischte*, 1927, σ. 62 κέ., ἀρ. 74, εἰκ. 69 (ἐφεξῆς FILOW). HILL, *AJA* 1962, σ. 58, ἀρ. 6.

Ευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Βουλγάρων τοῦ ἔτους 1918 εἰς τὸν Τάφον II 31 τοῦ Τρεμπενίστε. Ἡ λαβή, ὡς ἡ ὑπ' ἀρ. 39. Ἡ βάσις φέρει ἐκγεωμετρισμένας ἐγχαράκτους γλώσσας, κατὰ τὸν Filow¹ χαρακτηριστικὸν τῆς ομάδος τῶν «βαρβαρικῶν - ἐλληνικῶν» ἐκ τῶν εὐρημάτων τοῦ Τρεμπενίστε. Κατὰ τὸν ἴδιον, τὰ κοσμήματα ταῦτα προέρχονται ἴσως ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ πολιτισμοῦ Hallstatt, ἡ δὲ ὅλη ὁμάς τῶν «βαρβαρικῶν - ἐλληνικῶν» ἀγγείων τοῦ Τρεμπενίστε πιθανῶς νὰ κατεσκευάσθη εἰς τὴν ΒΔ. Ἑλλάδα ἢ εἰς ἀποικίαν τῆς Ἀδριατικῆς ἢ εἰς κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἐκ τῶν συνευρεθέντων καθαρῶς εἰσηγμένων κορινθιακῶν ἀγγείων τὰ χρονολογεῖ εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ., μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τὴν ἐξεταζομένην πρόχουν. Ἡ D. Kent Hill θεωρεῖ πιθανὴν αὐτὴν τὴν χρονολόγησιν, τὰ ἀποδίδει δὲ ὅλα εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐντάσσει καὶ τὸ ἐκ Δωδώνης στόμιον μετὰ λαβῆς, ἀρ. 2771 τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου (βλ. ἄνωτέρω ἀρ. 37). Τὸ σχῆμα ὅμως τῆς πρόχου (βλ. κατωτέρω) καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ νεωτέρα ἔρευνα τοποθετεῖ τοὺς τάφους τοῦ Τρεμπενίστε εἰς τὸν 5ον αἰῶνα² ὑποστηρίζουν χρονολόγησιν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος.

42. Λαβή, βάσις καὶ τμήματα τῆς κοιλίας παρομοίας πρόχου. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας³.

Ὑψος : 0.15 μ. Ἐκ τοῦ τάφου IV 22(;). Ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην. Ράχις ταινιωτή, ἀδιακόσμητος.

43. Λαβὴ καὶ ἀσήμαντα τεμάχια ἐκ τῶν τοιχωμάτων ἐτέρας πρόχου. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας⁴.

Ὑψος : 0.115 μ. Ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην, ἐκ τοῦ Τάφου VII 42.

44. Λαβὴ (ἐλλιπὴς τὸ στέλεχος), βάσις καὶ τμήματα τοῦ στομίου παρομοίας πρόχου. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας⁵.

Οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως κοσμοῦνται διὰ ροδάκων, ὁ τῆς κάτω δι' ἐγχαράκτου ἀνθεμίου μεθ' ἐλίκων.

1. Filow, σ. 98 καὶ 105.

2. Popović, Catalogue, σ. 86.

3. Filow, ἀρ. 75, εἰκ. 70, σ. 67. Hill, AJA 1962, σ. 58, ἀρ. 7.

4. Filow, σ. 63, ἀρ. 76. Hill, AJA 1962, σ. 58, ἀρ. 8.

5. Filow, σ. 63, ἀρ. 77. Hill, AJA 1962, σ. 58, ἀρ. 9.

45. Κάτω πρόσφυσις, ἡ βάσις καὶ ἀσήμαντα τεμάχια ἐκ τῶν τοιχωμάτων παρομοίας πρόχου. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας¹.

Ἡ κάτω πρόσφυσις κοσμεῖται δι' ἐγχαράκτου ἀνθεμίου.

II. Στέλεχος τρίπλευρον, λεοντῆ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν:

46. Λαβὴ ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 447² (εἰκ. XXα, πίν. 29α-β).

Ύψος: 0.14 μ. Χυτὴ εἰς ἓν τεμάχιον. Ὁξείδωσις πρασίνη. Κατὰ τὴν εὐρεσιν διετῆρει ἀκόμη τμήμα τοῦ ἐλάσματος τοῦ στομίου, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς παρειᾶς τοῦ ὁποίου ἐσφύζοντο τὰ γράμματα: *ΙΣ ΔΙΑ*. Ἦτο λοιπὸν ἀνάθημα εἰς τὸν Δωδωναῖον Δία. Ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ τύπου τῶν λαβῶν τῆς ὁμάδος Αγ (ἀρ. 19 - 22): τὸ μὲν στέλεχος εἶναι ἀπλοποίησις τοῦ τῆς ἐν λόγῳ ὁμάδος (ἄνευ ἀστραγάλων καὶ ἀνθεμίου), ἀλλ' οἱ δίσκοι καὶ ἡ κάτω πρόσφυσις συνεχίζουσι τὴν παράδοσιν τοῦ πλουσίου ὑστεροαρχαικοῦ διακόσμου: εἰς τοὺς δίσκους, ἐντὸς ἀστραγαλωτοῦ κύκλου, οἱ δεκαπεντάφυλλοι ρόδακες ἀποδίδονται πλαστικῶς, ὀγκοῦμενοι πρὸς τὸ μέσον· ἀνὰ εἷς ἡλίσκος χρησιμεύει διὰ τὴν προσήλωσιν εἰς τὸ στόμιον. Ἡ κάτω πρόσφυσις φέρει δύο ὀριζοντίας σειρὰς ἀστραγάλου καὶ ὑπ' αὐτάς ἀνάγλυφον λεοντῆν (κεφαλὴ καὶ δύο πρόσθιοι πόδες).

Χρονολογικῶς πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν καμπυλῶν τῆς λαβῆς πρὸς τὰς τῆς μελαμβαφοῦς ραμφοστόμου προχοῖσκης τῆς Συλλογῆς Gallatin³ καὶ τῶν κατωτέρω ἐξεταζομένων πρόχων ἐκ Περαιώρας (ἀρ. 49 καὶ 53). Ἰδιαιτέρως μάλιστα συγγενὴς εἶναι ἡ ὑπ' ἀρ. 49 (460 - 450 π.Χ.), ἀλλ' ἡ ἐξεταζομένη λαβὴ εἶναι παλαιότερα ἐκείνης, διὰ τὴν διατήρησιν ἰσχυρῶν ἀναμνήσεων τοῦ ὑστεροαρχαικοῦ διακόσμου, ἥτοι τῶν ἐγχαράκτων ροδάκων καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ στελέχους τῆς λαβῆς. Ἡ λεοντῆ, ἐξ ἄλλου, φέρει στοιχεῖα ἀπὸ κεφαλὰς λεόντων τόσον τοῦ 6ου, ὅσον καὶ τοῦ 5ου αἰ.⁴, ὅπως τὸ καρδιόσχημον περίγραμμα τοῦ

1. FILOW, ἀρ. 78. HILL, AJA 1962, σ. 58, ἀρ. 10.

2. CARAPANOS, Dodone, σ. 48, ἀρ. 22, πίν. XXVI, ἀρ. 4-4b. HILL, AJA 1962, σ. 60, ἀρ. 18.

3. Τὸ σῶμα τῆς προχοῖσκης Gallatin εἶναι ἀύλακτον καὶ τὰ παλαιότερα αὐτοῦ τοῦ τύπου δὲν ἀνέρχονται πέραν τῆς περιόδου 450-425 π.Χ. Κατὰ τὸ σχῆμα ἡ πρόχους Gallatin δὲν πρέπει νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν ἐν G. RICHTER - M. MILNE, Shapes and Names of Athenian Vases, New York 1935, εἰκ. 128, περὶ τὸ 450-400 π.Χ. (ἐφεξῆς RICHTER - MILNE, Shapes and Names).

4. 6ου αἰ.: FR. WILLEMSSEN, Die Loewenkopf-Wasserspeier vom Dach des Zeustempels, Berlin 1959, πίν. I (λεοντόκρουον ἐκ τοῦ ναοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἀκράγαντος), πίν. 2-3 (λέοντες ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν). — 5ου αἰ.: Αὐτόθι πίν. 4-5, λεοντόκρουνα ἀπὸ δωρικὸν ναὸν τῆς Ἰμέρας. LANGLOTZ, Westgriechen, πίν. 78-79, περὶ τὸ 480-470 π.Χ.

προσώπου, τὰ βραχέα στρογγύλα ὦτα, αἱ τριγωνικαὶ κοιλότητες τῶν ὀφθαλμῶν καὶ αἱ ἀπὸ τῆς ρινὸς μέχρι τῶν ὀφθαλμῶν ἐγχαράξεις. Ὁμοία ὅμως λεοντῇ ἀπαντᾷ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἐπὶ τῆς χαλκῆς ἐκ Κορίνθου τριφυλλοστόμου οἰνοχόης τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ἀρ. 7588¹, χρονολογουμένης ἐκ τοῦ σχήματος τῆς εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Οὕτως ἡ λαβὴ ἀρ. 46 προῆλθε πιθανῶς ἐκ κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου, διότι ἀνάγλυφος λεοντῇ ὡς πρόσφυσις λαβῶν εἶναι συνήθης εἰς τὰ κορινθιακὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα (πρβ. κατωτέρω σ. 159). Τὴν χρονολόγησιν εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. ἐνισχύει καὶ ἡ ἀναπαράστασις τοῦ σχήματος τῆς πρόχου (βλ. κατωτέρω σ. 80 καὶ εἰκ. XVIII).

47. Λαβὴ πιθανῶς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1221 (πίν. 29γ-δ).

Σφίζονται δύο μὴ συνενούμενα τεμάχια· δύο ὅπαὶ εἰς τὸ στέλεχος μαρτυροῦν προσπάθειαν συγκολλήσεως. Ὑψος: α) 0.085, β) 0.042 μ. Τὸ τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος λήγει εἰς λεοντὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 46, ἀπλουστεράς ὅμως ἐργασίας. Ἐπὶ τῶν δίσκων ἀνὰ μία ἄτεχνος κεφαλὴ σειληνοῦ. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

48. Διμερὲς λαβὴ ραμφοστόμου προχοΐσκης. Ἀθῆναι, Μουσεῖον Παύλου Κανελλοπούλου, ἀρ. 53 (πίν. 31α-β).

Ὑψος: 0.082 μ. Ἀνοιγμα ροδάκων: 0.012 μ. Ὑψος κάτω προσφύσεως 0.017 μ. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη, ἐφθαρμένη κατὰ τόπους.

Οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως φέρουν ἀνάγλυφον ταινίαν εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ ἐξέχον κομβίον εἰς τὸ κέντρον. Ἡ κάτω πρόσφυσις ἀποτελεῖται ἀπὸ λεοντὴν ὁμοίου τύπου πρὸς τὴν τῆς ὑπ' ἀρ. 46 λαβῆς· ἄνωθεν ταύτης λεία ταινία μεταξὺ δύο ὀριζοντίων σειρῶν λεπτῶν ἀστραγάλων. Χρονολόγησις: β' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

49. Ραμφόστομος πρόχους ἐκ Περαιώρας. Ἀθῆναι, Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16196² (εἰκ. XXIγ, πίν. 30α-β).

Ὑψος, ὡς συνεπληρώθη: 0.17 μ. Ἐλλείπει τὸ πλεῖστον τῆς κοιλίας. Εὐρέθη εἰς τὸ τέμενος τῆς Ἡρας Λιμενίας τῆς Περαιώρας.

1. PAYNE, NC, πίν. 45, ἀρ. 7.

2. DUNBABIN, Perachora I, σ. 158-9, πίν. 61, ἀρ. 9-10.

Φέρει ύψηλόν στόμιον καὶ προτεταμένην ἐκροήν. Ἡ ὑπερυψωμένη λαβὴ λήγει ἄνω εἰς δύο δίσκους ὁμοίους πρὸς τοὺς τῆς ὑπ' ἀρ. 48. Ἡ κάτω πρόσφυσις ἔχει μορφὴν λεοντῆς. Κατὰ τὸν Dunbabin βάσει τοῦ σχήματος πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ὁρθότερον περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἢ ὀλίγον ἐνωρίτερον, ὡς αἱ συγγενοῦς μορφῆς ὑπ' ἀρ. 46 καὶ 48 λαβαί.

50. Ἄνω πρόσφυσις λαβῆς. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1215, πιθανῶς ἐκ Δωδώνης (πίν. 35α).

Σφζ. ὕψος : 0.035 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.01 μ. Χυτή.

Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη. Σφάζει μικρὸν τμήμα τοῦ στελέχους, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς ράχεως ἔφερε διαμήκη κοίλην αὐλακα. Εἰς τὸ κέντρον τῶν δίσκων κωνικὸν ἑξαρμα, ἐνῶ ἡ περιφέρειά των ἐξαίρεται ἐπίσης ἐν εἴδει ταινίας. Ἐκ τῆς ἐσωτερικῶς τοῦ δίσκου αὐλακος προσαρμογῆς φαίνεται ὅτι τὸ στόμιον εἶχε σχεδὸν κατακόρυφον φοράν. Ἐκ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὴν λαβὴν τῆς πρόχου τῆς Περachώρας προκύπτει ὅτι ἀνῆκεν εἰς ὄρθιον τύπον τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

51. Ἀπολεσθεῖσα λαβὴ ἐκ Πελοποννήσου¹.

Ἐνεφανίσθη περὶ τὸ 1899 εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον. Ἐφερεν ἀναθηματικὴν εἰς τὴν Ἀρτεμιν ἐπιγραφὴν εἰς ἀρκαδικὸν ἀλφάβητον. Οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως εἶχον ὠραίους ἐγχράκτους ρόδακας, εἰς δὲ τὴν κάτω πρόσφυσιν ὑπῆρχεν ἀνθέμιον κάτωθεν ἀστραγάλου. Εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς ἠκολούθει τὴν μορφὴν τῆς ἐκ Δωδώνης λαβῆς ἀρ. 447 τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (ἀρ. 46 τοῦ παρόντος καταλόγου) καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

52. Λαβὴ ραμφοστόμου προχοΐσκης ἐκ Περachώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον².

Ὑψος : 0.064 μ.

Ἐξαίρεται ἡ μεσαία ἀκμὴ τῆς ράχεως τῆς λαβῆς, ἡ ὁποία λήγει εἰς ἀκόσμητον ὠοειδὲς ἔλασμα. Εἰς τὴν βάσιν τοῦ στελέχους, ἄνωθεν τοῦ ἐλάσματος, τρεῖς ἐγχάρακτοι γραμμαί. Ἀποτελεῖ τὸ ἔσχατον δείγμα τοῦ τύπου τῆς ομάδος Αγ (πρόχου Tessin κλπ.).

1. P. PERDRIZET, REA I, 1899, σ. 281. HILL, AJA 1962, σ. 58, ἀρ. 17.

2. Perachora I, πίν. 68, 11. HILL, AJA 1962, σ. 62, ἀρ. 30.

III. Στέλεχος τρίπλευρον, σειρήν εις τὴν κάτω πρόσφυσιν:

53. Λαβὴ ἐκ Περαιχώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον¹ (εἰκ. XXIβ).

Ύψος: 0.097 μ. Λίαν ἐφθαρμένη.

Τὸ στέλεχος φέρει ἀστράγαλον εἰς τὸ μέσον τῆς ράχεως, λήγει δὲ κάτω εἰς σειρήνα, ἐνῶ οἱ δύο δίσκοι φέρουν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς των ὀψεως ἐξανθρωπισμένα γοργόνεια, τοποθετούμενα ὑπὸ τοῦ Dunbabin εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ἡ ἀνάγλυφος ὅμως σειρήν εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν τῶν λαβῶν χαλκῶν ἀγγείων δὲν ἀπαντᾷ πρὸ τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ, ἡ δὲ ἀναπαράστασις τοῦ σχήματος τῆς πρόχου ὁδηγεῖ εἰς χρονολογικὴν τοποθέτησιν τῆς ἐξεταζομένης λαβῆς ἐντὸς τοῦ β' τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (βλ. κατωτέρω σ. 80).

54. Λαβὴ Βοστώνης, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 64-303² (εἰκ. XXIα, πίν. 31γ).

Ύψος: 0.102 μ. Ἠγοράσθη εἰς Ἀθήνας. Πάτινα πρασίνη.

Τὸ τριπλεύρου τομῆς στέλεχος τῆς λαβῆς φέρει ἐμπρὸς ἀνάγλυφον γυναικείαν κεφαλὴν. Εἰς τοὺς δίσκους γοργόνεια καὶ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν σειρήν ἐπὶ ἀνθεμίου.

Ἐπαναλαμβάνει τὸν τύπον τῆς λαβῆς τῆς Περαιχώρας (ἀρ. 53), μὲ νέα στοιχεῖα τὴν προσθήκην τοῦ ἀνθεμίου καὶ τῆς γυναικείας κεφαλῆς. Ἡ ὁμοιότης τῶν γοργονείων καὶ τῶν σειρήνων ἀμφοτέρων τῶν λαβῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀναπαράσταθὲν σχῆμα τῆς πρόχου συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς συγχρόνου κατασκευῆς των, περίπου εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

55. Πρόχους. Würzburg, Martin von Wagner Museum, ἀρ. 4790³ (εἰκ. XXIδ).

Ύψος: 0.193 μ. Διάμ.: 0.052 μ.

Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη. Κατεσκευασμένη ἐκ τεσσάρων χυτῶν μερῶν, συνηρμοσμένων δι' ἀσημοκολλήσεως. Ἐγχάρακτος αὐλαξ εἰς τὸ περιχεῖλωμα.

1. Perachora I, σ. 163-4, εἰκ. 24, πίν. 68, ἀρ. 21-2. HILL, AJA 1962, σ. 60, ἀρ. 21.

2. COMSTOCK - VERMEULE, σ. 299, ἀρ. 425.

3. H. MÖBIUS, Antike Kunstwerke aus dem Martin von Wagner Museum, Erwerbungen 1945-1961, Würzburg 1962, σ. 19, ἀρ. 11, πίν. 12.

Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς φέρει τρεῖς διαμήκεις σειρὰς ἀστραγάλων, ἐξ ὧν ἡ μεσαία λήγει ἐμπρὸς εἰς ἀναγλύφον κεφαλὴν σειληνοῦ. Ἡ κάτω πρόσφυσις ἀποτελεῖται ἐξ ἀναγλύφου σειρῆνος μετὰ καθειμένων πτερύγων· ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς ἐκτείνονται τὰ φύλλα ἀνθεμίου. Εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν οἱ δίσκοι φέρουν ἀναγλύφους γυναικείας κεφαλᾶς, πιθανώτατα ἐξανθρωπισμένας μεδούσας.

Ἡ πρόχους τοῦ Würzburg ἀποτελεῖ περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν πρόχων τῶν δύο προηγουμένων λαβῶν (ἀρ. 53 - 54) ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, ὅπου τοὺς ὀριζοντίους ὤμους ἀντικατέστησε μία ἀπαλωτέρα καμπύλη, καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀναγλύφον διάκοσμον. Ὁ τύπος τῶν γυναικείων κεφαλῶν¹ καὶ τῆς σειρῆνος² ὁδηγοῦν εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

IV. Στέλεχος τριγωνικῆς τομῆς, φύλλον κισσοῦ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν:

56. Λαβὴ πρόχου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 166α³ (εἰκ. XXIIα, πίν. 31δ, 36α_{στ}).

Ύψος : 0.112 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.01 μ. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη. Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Δωδώνης 1935.

Ἡ στερέωσις τῆς λαβῆς ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἐγένετο δι' ἀπλῆς συγκολλήσεως, ἄνευ ἥλων. Τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος λήγει κάτω εἰς φύλλον κισσοῦ καὶ ἄνω εἰς δύο ἀδιακοσμήτους δίσκους. Βάσει τῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ σχήματος (εἰκ. XXIIα) καὶ τῆς συγκρίσεως πρὸς ἀττικὰς μελαμβαφεῖς προχοῖσκάς (κατωτέρω σ. 81) χρονολογεῖται εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Τὸ φύλλον τοῦ κισσοῦ ἀπαντᾷ ὡς κάτω πρόσφυσις τῶν λαβῶν μικρῶν χαλκῶν κορινθιακῶν οἶνοχοῶν κλασσικῶν χρόνων⁴.

57. Λαβὴ πρόχου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 166β (εἰκ. XXIIβ, πίν. 31δ, 36α_ς).

Ύψος : 0.09 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.01 μ. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη. Προέλευσις, περιγραφή, χρονολόγησις ὡς ἄνω.

1. Βλ. κατωτέρω πρόχουν ἀρ. 70.

2. Ἀνάλογος εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῶν πτερύγων σειρῆνος ἐπὶ χαλκῆς κάλπιδος εἰς Κωνσταντινούπολιν, Diehl, Die Hydria, πίν. 18, B 166, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

3. ἩπXρ 10, 1935, πίν. 20β, 7.

4. Corinth XII, πίν. 49, ἀρ. 522-23.

58. Ἀπότμημα στελέχους λαβῆς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 384 (πίν. 31ε).

Σφζ. ὕψος : 0.053 μ. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη.

Τριγωνικῆς τομῆς, θὰ ἦτο ὁμοία πρὸς τὰς προηγουμένας.

59. Ἀπότμημα στελέχους λαβῆς ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 648 (πίν. 36αη).

Σφζ. ὕψος : 0.044 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.012 μ.

Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη. Σφάζει τὴν ὑπερυψωμένην καμπύλην τοῦ τριγωνικοῦ στελέχους, ἓνα ἀκέραιον δίσκον καὶ τὸ ἐν τρίτον τοῦ ἄλλου.

60. Λαβὴ καὶ στόμιον πρόχου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, ἀρ. 2772-3. Δωρεὰ Κ. Καραπάνου.

Ὑψος στομίου : 0.05μ. Μῆκος λαβῆς : 0.09μ. Κατὰ τὸν De Ridder¹ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν φέρει δύο λοξὰ φύλλα. Ὅμοιου τύπου πρὸς τὰς προηγουμένας.

61-65. Πέντε στόμια μικρογραφικῶν ραμφοστόμων πρόχων ἐκ Περαχώρας².

Ὑψος: 0.04-0.05 μ.

Πιθανώτατα ἀνῆκον εἰς προχοῖσκας μετὰ λαβῶν τύπου φύλλου κισσοῦ, ὡς ἡ ἐπομένη.

66. Λαβὴ μετὰ τοῦ στομίου ραμφοστόμου προχοῖσκης³.

Ὑψος : 0.099 μ. Προέλευσις ὡς ἄνω.

Ὅμοία πρὸς τὰς ὑπ' ἀρ. 56 καὶ 57 (Δωδώνης), ἥτοι τὸ τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος λήγει κάτω εἰς φύλλον κισσοῦ.

67. Ὅμοία λαβὴ⁴.

Ὑψος 0.06 μ. Προέλευσις ὡς ἄνω.

1. DE RIDDER, Bronzes du Louvre II, πίν. 100. HILL, AJA 1962, σ. 62, ἀρ. 29.

2. HILL, αὐτόθι ἀρ. 32-36. Perachora I, σ. 163, πίν. 68, ἀρ. 3.

3. Perachora I, αὐτόθι ἀρ. 4. HILL, AJA 1962, ἀρ. 31.

4. Perachora I, σ. 163, πίν. 68, ἀρ. 12.

68. Τὸ κατώτατον τμήμα τοῦ στελέχους μετὰ τοῦ φύλλου κισσοῦ ὁμοίας λαβῆς ¹.

Ύψος : 0.036 μ. Προέλευσις ὡς ἄνω.

Συνολικῶς ἐκ τῆς Περαχώρας ἔχομεν ἑνδεκα παραδείγματα ραμφοστόμων προχοϊσκῶν, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὰ 0.15 - 0.18 μ. Ἀναθήματα εἰς κορινθιακὸν ἱερὸν ἀπὸ τοὺς πλείοντας πρὸς Δυσμᾶς Κορινθίους, ἐπόμενον εἶναι νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι θὰ ἦσαν καὶ ἔργα τῆς κορινθιακῆς τορευτικῆς. Ἀνήκουν ὅλοι εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα.

β. ΠΕΠΛΑΤΥΣΜΕΝΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ

Ι. Μετ' ἀναγλύφων γοργονείων ἢ σειληνῶν εἰς τὰς προσφύσεις :

69. Χαλκῇ προχοϊσκη ἐκ Λουσῶν Ἀρκαδίας. Βιέννη, Μουσεῖον Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀρ. 2903 (εἰκ. XXIII β, πίν. 32 α-β).

Ύψος : 0.072 μ. Ύψος λαιμοῦ : 0.043 μ. Ἀνοιγμα στομίου 0.013 μ. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη, στίλβουσα ἐπιφάνεια. Ἠγοράσθη τὸ ἔτος 1899, προερχομένη ἐκ Λουσῶν Ἀρκαδίας.

Ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τεμαχίων, ἥτοι ἐκ τῆς βάσεως, τοῦ σώματος μετὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ ἐκ τῆς λαβῆς. Ὡς βάσις ἐχρησιμοποιήθη, μετὰ τὴν πιθανὴν βλάβην τῆς ἀρχικῆς, χαλκοῦς ὀμφαλοφόρος δίσκος εἰς δευτέραν χρῆσιν, διότι πρόκειται διὰ γνωστὸν τύπον ὀμφαλίου θύρας κλασσικῆς οἰκίας². Εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὀμφαλοῦ ὑπάρχει ἡ συνήθης κυκλικὴ ὀπή, ἡ δὲ περιφερειακὴ ταινία τοῦ δίσκου εἶναι ἐλαφρῶς κοίλη καὶ φέρει τὰ ἴχνη τῆς δι' ἀργύρου ἐπ' αὐτῆς συγκολλήσεως τῆς κοιλίας τῆς προχοϊσκῆς.

Τὸ μικροσκοπικὸν μέγεθος καὶ τὸ πεπλατυσμένον μετὰ εὐρείας βάσεως σῶμα ἀντικατοπτρίζουν ὁμοίαν τάσιν τοῦ κορινθιακοῦ Κεραμεικοῦ εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.³ Ὁ λαιμὸς εἶναι πολὺ ὑψηλότερος τῆς κοιλίας⁴ περὶ τὸ χεῖλος φέρει ἐλαφρῶς ἀνάγλυφον ἀστράγαλον καὶ ὁμοίαν ζώνην περὶ τὴν βά-

1. Perachora I, σ. 163, πίν. 68, ἀρ. 2.

2. Ἐχρησίμεινε διὰ τὴν ἐξάρτησιν τῆς λαβῆς θύρας, ἔχων διάμετρον 0.069 μ. Πρβ. D. M. ROBINSON, Excavations at Olynthus, X, Metal and Minor Miscellaneous Finds, Baltimore 1941, πίν. LXXI, ἀρ. 1110-13.

3. PAYNE, NC, σ. 331. Perachora II, πίν. 117, ἀρ. 2880· εἰς τὴν σελίδα 291 τὰ μικροσκοπικὰ ἀγγεῖα γενικῶς χρονολογοῦνται εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου καὶ εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα.

4. PAYNE, NC, σ. 337, ἀρ. 1549 B, εἰκ. 192· μικροσκοπικὴ οἰνοχοϊσκη τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἀρ. A520, ὅπου ἔχομεν τὰς αὐτὰς ἀναλογίας λαιμοῦ πρὸς κοιλίαν καὶ ὑπερυψωμένην λαβήν.

σιν τοῦ λαιμοῦ, μεταξὺ δύο ὀριζοντίων ταινιῶν. Ἡ ταινιωτή, ἐλαφρῶς κοίλη, λαβὴ λήγει κάτω εἰς γοργόνειον (πίν. 32β), ἀποκεκρουμένον κατὰ τὴν δεξιάν του παρειάν· τὸ διακρίνει ἐπιπεδικότης καὶ γραμμικὴ κατασκευή. Ὡς πρὸς τὸν γενικὸν τύπον παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς γοργόνεια κορινθιακῆς τέχνης τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., ἔχοντα ἐλαφρῶς πεπλατυσμένον τὸ στρογγύλον περίγραμμα τοῦ προσώπου, ὥστε ἡ μεγαλύτερα ὀριζοντία διάμετρος νὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ ὕψος τῶν ὠτων¹. Τὴν στερεωτέραν βάσιν χρονολογήσεως προσφέρει τὸ σχῆμα τῆς προχοῖσκης τῆς Βιέννης, ἐκ τοῦ ὁποίου, ὡς εἶδομεν, χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

70. Πρόχους, πιθανῶς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 689 (εἰκ. XXIIIδ, πίν. 32δ).

Συνολικὸν ὕψος : 0.18 μ. Διάμ. κοιλίας : 0.087 μ. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη, ἀνομοιομερὴς εἰς τὴν κοιλίαν, ἡ ὁποία ἔχει θραυσθῇ κατὰ τόπους. Εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ τεσσάρων χωριστῶν τεμαχίων : λαβὴ καὶ στόμιον χυτά, κυρίως σῶμα καὶ ἐπίπεδος βάσις σφυρήλατα. Ἡ περιφέρεια τῆς βάσεως ἀναδιπλοῦται διὰ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλίας, σχηματιζομένου οὕτως ἐχινόμορφου δακτυλίου.

Τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς εἶναι ἀπλοποιημένη μορφή τοῦ τύπου τῶν πρόχων Tessin - Ashmolean Museum (ἀρ. 19 - 22) καὶ ἀκολουθεῖ ἐκ τοῦ σύνεργου τὴν λαβὴν 447 τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (ἀρ. 46), ἡ ὁποία, ὡς παλαιότερα, σχηματίζει μίαν μόνον αὐστηρὰν καμπύλην ἀντὶ τῆς διπλῆς τῆς ἐξεταζομένης. Εἰς τὴν θέσιν τῶν δίσκων τῆς ἄνω προσφύσεως καὶ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν φέρει ἀνὰ μίαν ἀνάγλυφον γυναικείαν κεφαλὴν μὲ κόμην χωριζομένην ἄνωθεν τοῦ μετώπου καὶ φερομένην πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐκ τῆς ὑπάρξεως γοργονείων εἰς τὰς αὐτὰς θέσεις ἐπὶ παλαιότερων πρόχων (εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν τῆς πρόχου Tessin, εἰς τὴν λαβὴν 379 τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, εἰς τοὺς δίσκους τῶν λαβῶν τῆς Περachώρας καὶ τῆς Βοστώνης²), συμπεραίνομεν ὅτι τὰ προσωπεῖα τῆς λαβῆς 689 δὲν εἶναι εἰ μὴ πλήρως ἐξανθρωπισμένα

1. Πρβ. ἰδίως τὸ τοῦ ποδὸς λέβητος ἐκ Δωδώνης, ΠΑΕ 1929, σ. 113, εἰκ. 5, ἐνταῦθα πίν. 46δ καὶ τὸ τῆς πρόχου Tessin, ἐν K. SCHEFOLD, Meisterwerke, σ. 39-40. Ἐπίσης τὸ ὁμοίωμα ἀσπιδίσκης ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ Κεραμεικοῦ, Corinth XV, II, πίν. 50, XXXVI, 4, σ. 226: β' ἡμισυ 6ου π.Χ. αἰ. Ὁμοίου τύπου ἐξ ἄλλου εἶναι τὸ εἰς Περachώραν εὐρεθὲν γοργόνειον ἐκ τῆς κάτω προσφύσεως χαλκῆς λαβῆς τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.: Perachora I, σ. 140, πίν. 44, ἀρ. 11.

2. Βλ. ἄνωτέρω ἀρ. 20, 22, 53, 54.

γοργόνεια. Ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀγριότητος ἀπομένει μόνον ἡ κυματοειδῶς πρὸς τὰ ὀπίσω φερομένη κόμμωσις, ἐνθυμίζουσα τοὺς ὄφεις τῶν ἀρχαϊκῶν γοργονείων¹.

Χρονολογικῶς, ἡ πεπλατυσμένη πρόχους τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Τὰ γοργόνεια ἀνήκουν εἰς τοὺς χρόνους τῆς δημιουργίας τοῦ τύπου τῶν ἀμαζόνων² (περὶ τὸ 440 π.Χ.), τῆς προτομῆς τῆς ἐξ Αἰγίου ὑδρίας τῆς Βαλτιμόρης καὶ ἐτέρας εἰς Βερολῖνον³, χρονολογουμένης περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ὅπου μάλιστα ἔχομεν ὁμοίαν κόμμωσιν. Ὁ τρόπος περιτυλίξεως τῆς κομμώσεως πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ λοξῶς περὶ ταινίαν χαρακτηρίζει κατὰ τὸν Payne⁴ τὴν Κόρινθον, χωρὶς νὰ ἀποτελῇ ἀποκλειστικὸν χαρακτηριστικόν τῆς, διότι ἀπαντᾷ καὶ εἰς γειτονικὰς περιοχὰς⁵ περὶ τὸ 470 - 450 π.Χ. Ἡ κατηφὴς ἐξ ἄλλου ἔκφρασις τοῦ προσώπου καὶ τὰ βαρέα βλέφαρα ἀρμόζουν εἰς ἐργαστήριον τῆς ΒΑ. Πελοποννήσου. Ἐπιπροσθέτως, ἡ αὐτὴ μορφή καὶ αἱ καμπύλαι τῆς λαβῆς ἀπαντοῦν ἐπὶ τῆς κορινθιακῆς οἰνοχόης τῆς Βοστώνης, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν ἀρ. 99.481⁶, περὶ τὸ 460 - 450 π.Χ. Πάντα τὰ ἀνωτέρω συνηγοροῦν ὑπὲρ μιᾶς κορινθιακῆς προελεύσεως τῆς ἐξεταζομένης πρόχους.

71. Λαβὴ καὶ συνανῆκον στόμιον ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 338 καὶ 327β (πίν. 32γ, ε₁).

Ύψος λαβῆς : 0.075 μ. Ύψος χυτοῦ στομίου : 0.04 μ.

Ἐχει γίνει χημικὸς καθαρισμὸς μετὰ συνέπειαν τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πάτινας.

Ἀπλουστέρα καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἔκδοσις τῆς προηγουμένης λαβῆς. Καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν τρία γοργόνεια μετὰ διαφορετικὴν ἀπόδοσιν τῆς κόμης : βραχεῖς βόστρυχοι, χωριζόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ μετώπου, φέρονται ἀτάκτως πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ κάτω, ὥστε νὰ δημιουργῇται ἐντύπωσις ἀγριότητος τονιζομένης ὑπὸ τῶν στρογγύλων ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ὁμοίως βαθέως κεχαραγμένων ἡμικυκλικῶν

1. Κατὰ τὸν E. BUSCHOR, *Medusa Rondanini*, Stuttgart 1958, σ. 13 καὶ 16, ὁ τύπος τοῦ τελείως ἐξανθρωπισμένου γοργονείου, ἄνευ κρεμαμένης γλώσσης, ἀνάγεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν Φειδίαν, δημιουργηθεὶς περὶ τὸ 440 π.Χ. Ἰσως διὰ τὸ ἐπίσημα τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου. Εἰς τὰ γοργόνεια πρᾶγματι τῶν ἀσπίδων τῶν ἀντιγράφων τῶν Πατρῶν (αὐτόθι πίν. 16, 2) καὶ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου (πίν. 16, 5) ἡ κόμμωσις φέρεται κυματοειδῶς πρὸς τὰ ὀπίσω, ἄνευ ὄψεων, ὅπως εἰς τὰ γοργόνεια τῆς ἐξεταζομένης πρόχους.

2. Πρβ. ρωμαϊκῶν χρόνων προτομὰς ἀμαζόνων ἐν G. RICHTER, *Three Critical Periods in Greek Sculpture*, Oxford 1951, εἰκ. 21-23, ἰδίως εἰκ. 21 εἰς Νεάπολιν.

3. ROBINSON, *AJA* 1942, σ. 173-178, εἰκ. 1-6, 14-15.

4. PAYNE, NC, σ. 220.

5. ROBINSON, *AJA* 1942, σ. 176, σημ. 16. LANGLOTZ, *Bildhauerschulen*, σ. 82.

6. ROBINSON, *AJA* 1942, σ. 185, εἰκ. 20-21.

ὀφρύων. Χρονικῶς πρέπει νὰ ἀπέχη ὀλίγον μόνον ἀπὸ τὴν προηγουμένην, ἀνήκουσα εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ δὴ εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ.

72. Λαβὴ ἐκ Περαιχώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16170¹ (εἰκ. XXIIIα, πίν. 34β-γ).

Ύψος : 0.087 μ.

Στέλεχος λαβῆς : ἀπλοποιημένη μορφή τῆς ομάδος Αγ· ἡ μεσαία ράχιν εἶναι ἐσχηματοποιημένος ὄφιν, ἡ κεφαλὴ τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα ἀνθεμίου· κάτωθεν τούτου ἀνάγλυφος κεφαλὴ λέοντος. Οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως κοσμοῦνται διὰ προσωπείου Μεδούσης, ἡ δὲ κάτω πρόσφυσις δι' ἀναγλύφου κεφαλῆς γενειῶντος ἀνδρός (σειληνοῦ;).

Ἡ χρονολόγησις τοῦ Dunbabin (Perachora I, σ. 163) εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὴν εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἀνήκουσαν προηγουμένην ὑπ' ἀρ. 71 λαβήν.

73. Κάτω πρόσφυσις λαβῆς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ, Καραπάνου, ἀρ. 38² (πίν. 33α).

Ύψος : 0.03 μ.

Ἐκ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὴν προηγουμένην ὡς πρὸς τὸν τύπον τῆς ἀναγλύφου κεφαλῆς σειληνοῦ καὶ τὰς ὀριζοντίας ταινίας τῆς βάσεως τοῦ στελέχους, συνάγομεν ὅτι ἐπρόκειτο διὰ λαβὴν ραμφοστόμου πεπλατυσμένης προχοΐσκης.

74. Λαβὴ προχοΐσκης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 18111 (πίν. 33β-γ).

Ἀγνώστου προελεύσεως.

Ἑλληντὴς τὴν κάτω πρόσφυσιν. Σφζ. ὕψος : 0.043 μ. Διάμ. δίσκων : 0 018 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.009 μ.

Ὁμοίου τύπου στέλεχος πρὸς τὸ τῆς ὑπ' ἀρ. 72 ἐκ Περαιχώρας, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει κοινὸν καὶ τὰ ἀνάγλυφα γοργόνεια τῶν δίσκων. Ταῦτα, χονδροειδοῦς ἐργασίας, διατηροῦνται καλῶς. Ἡ εἰς ἔλικας σχηματοποιήσις τῶν βοστρύχων τῆς κόμης ἐνθυμίζουν ἀνάλογα κοσμήματα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων μορφῶν τοῦ «πλου-

1. Perachora I, σ. 163, πίν. 68, ἀρ. 19-20. HILL, AJA 1962, σ. 60, ἀρ. 20.

2. CARAPANOS, Dodone, σ. 89, πίν. XLVI, ἀρ. 8.

σίου ρυθμοῦ» τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.¹ Ἡ ὀριζοντία γραμμὴ εἰς τὸ μέτωπον ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς σειληνοὺς τῶν ὑπ' ἀρ. 72 καὶ 73 λαβῶν.

75. Λαβὴ μετὰ στομίου, πιθανῶς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1219 (πίν. 33δ-ε, 34α₂).

Ύψος στομίου : 0.05 μ. Μῆκος λαβῆς : 0.10 μ. Διάμ. δίσκων : 0.018 μ.
Ἀνοιγμα αὐτῶν : 0.01 μ.

Καὶ τὰ δύο μέρη εἶναι χυτά. Τὸ τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος λήγει κάτω εἰς ἀνάγλυφον κεφαλὴν σειληνοῦ μὲ πλουσίαν κόμμωσιν καὶ γένειον, ἄνω δὲ οἱ δύο δίσκοι κοσμοῦνται δι' ἀτέχνων γοργονείων. Ἀμεσος ἡ συγγένεια πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 72 λαβὴν, τῆς ὁποίας ὁμοιάζει νὰ εἶναι χονδροειδῆς ἀπομίμησις.

Εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς λαβῆς ταύτης εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. βοηθεῖ ἡ σύγκρισις τοῦ σειληνοῦ πρὸς γενειοφόρους μορφὰς ἐπὶ ἀττικῶν ἀγγείων τῆς περιόδου αὐτῆς².

76. Ἀπότμημα λαβῆς. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Ἐμπεδοκλέους, ἀρ. 16424 (πίν. 34δ).

Σφζ. ὕψος : 0.025 μ. Διάμ. δίσκων : 0.02 μ. Ἀνοιγμα δίσκων : 0.007 μ.

Σφάζει τὴν ἄνω πρόσφυσιν. Ἐπὶ τῶν δίσκων ἀνάγλυφα γοργόνεια, χονδροειδοῦς τέχνης.

II. Μετὰ κεφαλῶν κριῶν εἰς τὰς προσφύσεις:

77. Πρόχους ἐκ Κορίνθου. Ἀμστερνταμ, Μουσεῖον Allard Pierson, ἀρ. 3367, πρῶν Scheurleer³ (εἰκ. XXIIIγ, πίν. 34ε).

Ύψος 0.10 μ.

Προέρχεται ἀπὸ τάφον τῆς περιοχῆς τῆς Κορίνθου.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον κατασκευῆς δὲν φαίνεται νὰ διαφέρει τοῦ τῆς πρό-

1. Πρβ. ARIAS - HIRMER, Vasenkunst, πίν. 215 ἄνω.

2. E. PFUHL, Malerei und Zeichnung der Griechen III, München 1923, πίν. 223, εἰκ. 568, πίν. 235, εἰκ. 586 (ἐφεξῆς PFUHL, Malerei).

3. HILL, AJA 1962, σ. 62, ἀρ. 39, πίν. 16, εἰκ. 10. J.R. GREEN, Oinochoe, ἐν Bull. of the Institute of Classical Studies, University of London, 19, 1972, σ. 1-16, πίν. IIIc. Εὐρέθη πρὸ τοῦ ἔτους 1874 εἰς τάφον τῆς Κορίνθου μετ' ἄλλων 19 χαλκῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα κατέληξαν εἰς τὸν συλλέκτην H. HOFFMANN. οὗτος ἐπώλησεν εἰς πλειστηριασμὸν τὴν συλλογὴν τοῦ τὸν Μάιον τοῦ 1888 καὶ τὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα τῆς Κορίνθου διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα εὐρωπαϊκὰ Μουσεία. Πρὸ τῆς ἐκποιήσεως ἐδημοσιεύθη κατάλογος ὑπὸ τοῦ

χου άρ. 689 τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Ἡ κοιλία της σχηματίζει περίπου τὸ ἥμισυ σφαίρας, ἐνῶ εἰς τὴν 689 εἶναι περισσότερον πεπλατυσμένη. Στόμιον ὅμοιον, ἡ αὐτὴ καμπύλη εἰς τὸ τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος τῆς λαβῆς. Ἀντὶ γοργονείων, εἰς τὰς ἀντιστοιχοῦς θέσεις φέρει ἀναγλύφους κεφαλὰς κριῶν, δύο δὲ συγκρουομένας εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν¹. Πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον μὲ τὴν πρόχουν 689 καὶ νὰ ἀνήκη καὶ αὐτὴ εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ἰδιαιτέραν σημασίαν δι' ὅλην τὴν ὁμάδα ἔχει τὸ γεγονὸς ὅτι εὑρέθη πλησίον τῆς Κορίνθου.

78. Ἀπότμημα λαβῆς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, άρ. 358² (πίν. 34ε).

Σφζ. ὕψος : 0.04 μ. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη.

Τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος, ἀποκεκρουμένον κατὰ τὸ κατώτερον τμήμα του, λήγει ἄνω εἰς δύο ἡμίτομα κριῶν. Δι' ἐγχαράξεων ἀποδίδονται αἱ λεπτομέρειαι. Πιθανώτατα ἀνήκεν εἰς ἀδελφὴν πρόχουν τῆς τοῦ Allard Pierson Museum.

III. Μετὰ φύλλου κισσοῦ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν:

79. Πεπλατυσμένη προχοῖσκη ἐκ Γαλαξειδίου (;). Λονδῖνον, Βρεταννικὸν Μουσεῖον, άρ. 78.10-12. 22 (εἰκ. XXIIIε, πίν. 35β).

Ὑψος : 0.097 μ. Ὑψος στομίου : 0.048 μ.

Ἡ ἀδιακόσμητος λαβὴ καὶ τὸ στόμιον εἶναι χυτὰ καὶ ὅμοια πρὸς τὰ τῶν ὀρθίων (π.χ. άρ. 56 - 57) καὶ πεπλατυσμένων προχοῖσκῶν (πρβ. ἐπομένην, άρ. 80) μετὰ τριγωνικῆς λαβῆς ληγούσης εἰς φύλλον κισσοῦ, ἐκ Δωδώνης καὶ Περachώρας. Ἡ κοιλία εἶναι σφυρήλατος καὶ ἐπ' αὐτῆς διακρίνεται ἶχνος τῆς ἀρχικῆς συγκολλήσεως τῆς λαβῆς εἰς ἐτέραν θέσιν ἀπ' ὅ,τι νῦν. Ἐκ χωριστοῦ ἐλάσματος ἔχει σφυρηλατηθῇ ἡ βάσις.

Τὸ ὅλον σχῆμα καὶ αἱ ἀναλογίαι στομίου - κοιλίας εἶναι λίαν συγγενῇ πρὸς τὰ τῆς ὑπ' άρ. 70 πεπλατυσμένης προχοῖσκης. Βάσει ταύτης καὶ ἐλλείπει ἄλλων τεκμηρίων χρονολογεῖται εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

W. FRÖHNER, Collection H. Hoffmann, Catalogue des objets d'art antique, Paris 1888· εἰς τὴν σελίδα 116, πίν. XXXIII, άρ. 433 εἰκονίζεται ἡ ἐξεταζομένη προχοῖσκη, ἡ ὁποία ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Ὁδηγὸν τοῦ Allard Pierson Museum (Algemeine Gids 1937, σ. 90, άρ. 785).

1. Τὸ αὐτὸ θέμα εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν χαλκῆς οἰνοχόης Καρχηδόνας εἰς τὸ Μουσεῖον Bardo Τύνιδος, RA 66, 1959, σ. 53 καὶ 55, εἰκ. 21. Ἀποδίδεται μὲ πλαστικότητα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ξηρὰν ἀπόδοσιν τῆς κριοκεφαλῆς τῆς ἐξεταζομένης πρόχου καὶ τῆς ἐπομένης ὑπ' άρ. 78 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου.

2. CARAPANOS, Dodone, σ. 89, άρ. 194 s, πίν. XLVI, 6. HILL, AJA 1962, σ. 62, άρ. 38.

80. Στόμιον μετὰ λαβῆς. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1222 (εἰκ. XXIIIστ', πίν. 35α₃).

Ύψος στομίου : 0.047 μ. Ύψος λαβῆς : 0.071 μ. Ἀνοίγμα δίσκων : 0.015 μ. Χυτά. Πάτινα πρασίνη. Ἀλατὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας.

Ἐλαφρῶς κυρτὸς δακτύλιος ἄνωθεν τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ. Περιχέλωμα εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐκροῆς εἰς σχῆμα U. Ἡ τριγωνικῆς τομῆς λαβὴ λήγει κάτω εἰς φύλλον κισσοῦ καὶ ἄνω εἰς δύο ἀδιακοσμήτους δίσκους.

Ἀνῆκεν εἰς μικρογραφικὴν πεπλατυσμένην πρόχουν, ἡ ὁποία, ἐκ τῆς συγκρίσεως πρὸς πῆλινα ἀττικὰ παραδείγματα, πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (βλ. κατωτέρω σ. 81). Ὁ τύπος οὗτος μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν τριγωνικὴν λαβὴν τὴν λήγουσαν κάτω εἰς φύλλον κισσοῦ, εἶναι λίαν διαδεδομένος κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς τὰ Ἱερὰ τῆς Δωδώνης καὶ τῆς Περachώρας.

81. Λαβὴ μετὰ στομίου προχοΐσκης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 17.033 (πίν. 35γ-δ).

Ύψος λαβῆς : 0.105 μ. Ύψος στομίου : 0.054 μ. Ἀνοίγμα δίσκων : 0.01 μ.

Ἀγνώστου προελεύσεως. Ἡ λαβὴ προσαρμόζεται διὰ συγκολλήσεως εἰς τὸ στόμιον ἁμφότερα εἶναι χυτά. Περιγραφή καὶ χρονολόγησις, ὡς ἄνω.

IV. Στόμια προχοΐσκων πεπλατυσμένου τύπου:

82. Στόμιον προχοΐσκης ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 327α¹ (πίν. 32ε₂).

Ύψος : 0.044 μ. Πάτινα πρασίνη.

Φέρει ἰσχυρὸν περιχέλωμα εἰς σχῆμα U εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐκροῆς. Ἀποκεκρουμένον κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς περιφερείας τῆς βάσεώς του, ὅπου ὑπῆρχον δύο ἐλαφρῶς ἀνάγλυφοι δακτύλιοι. Σφυρήλατον.

83. Στόμιον πρόχου πιθανῶς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1220 (πίν. 36β).

Χυτόν, ὕψους 0.048 μ., μήκους 0.055 μ.

1. CARAPANOS, Dodone, σ. 86, ἀρ. 135, 7, πίν. XLII, 11. HILL, AJA 1962, σ. 62, ἀρ. 37.

84. Στόμιον προχοΐσκης, πιθανῶς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1216 (πίν. 34α₁).

Ύψος : 0.045 μ. Χυτόν, ἀποκεκρουμένον τὸ ἄκρον τῆς ἐκροῆς. Πλαστικὸς δακτύλιος περὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ.

85. Στόμιον προχοΐσκης ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 1470 (πίν. 35α₈).

Εὑρέθη εἰς Δωδώνην κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἔτους 1966, εἰς τὴν τάφρον ἀνατολικῶς τῶν βάθρων τῶν στρατηγῶν.

Χυτόν, ὕψους 0.043 μ. Ἀνάγλυφος δακτύλιος ὀλίγον ὑπεράνω τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ. Ἐγχάρακτος γραμμὴ κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν χειλέων καὶ περιχέλωμα εἰς σχῆμα U ἐμπρός. Ἀδελφὸν τοῦ ὑπ' ἀρ. 82 τοῦ παρόντος καταλόγου.

86. Στόμιον προχοΐσκης ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 479 (πίν. 36α_γ).

Εὑρέθη εἰς ἀποθέτην τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς Εὐαγγελίδη τοῦ ἔτους 1953.

Ύψος : 0.06 μ. Πάτινα βαθεῖα πρασίνη. Ἀποκεκρουμένον κατὰ μικρὰ τμήματα τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν μακρῶν χειλέων.

Περὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ πέντε ἐγχάρακτοι γραμμαὶ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἵχνη ἀσημοκολλήσεως. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ στομίου περιχέλωμα εἰς σχῆμα διπλοῦ U (διπλοῦν U ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ στόμιον πηλίνης προχοΐσκης ἐκ Λάγκας Σουλίου, πίν. 54γβ, ὡς θὰ εἶδωμεν κατωτέρω). Οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως ἔχουν ἀφήσει ἐλαφρὰ ἵχνη ἐπὶ τοῦ στομίου.

87. Στόμιον προχοΐσκης. Μουσεῖον Ὀλυμπίας.

Ὅμοιον πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 86.

Ὡς ἐκ τοῦ σχήματός των αἱ πεπλατυσμένοι προχοΐσκει, ἐξαιρέσει τῆς ὑπ' ἀρ. 69, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι παλαιότεραι τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον αὐτοῦ. Ἐπὶ 19 περιγραφέντων παραδειγμάτων αἱ ἑννέα προέρχονται ἐκ Δωδώνης, ἀνὰ μία ἐκ Κορίνθου, Περαιχώρας, Λουσῶν, Ὀλυμπίας καὶ Γαλαξειδίου, αἱ δὲ λοιπαὶ πέντε εἶναι ἀγνώστου προελεύσεως· ὅπως δὴποτε ὅμως ἐκ τοῦ κυρίως Ἑλλαδικοῦ χώρου πρέπει νὰ προέρχονται, ἐφ' ὅσον ἀπόκεινται εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν. Ἀνήκουν ὅλοι εἰς προχοΐσκει τῶν αὐτῶν περίπου διαστάσεων : ἄνοιγμα δίσκων 0.01 μ. περίπου καὶ ὕψος 0.10 - 0.18 μ.

Δ' ΑΠΟΤΜΗΜΑΤΑ ΠΡΟΧΩΝ ΑΜΦΙΒΟΛΟΥ ΜΟΡΦΗΣ

88. Ἀπότμημα στομίου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 484¹ (πίν. 36αβ).

Σφζόμενον μῆκος : 0.05 μ. Ἀνοιγμα πεπιεσμένου στομίου : 0.025 μ. Πάτινα κυανοπρασίνη. Εὑρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1952.

Λοξῶς ἀποκεκρουμένον, τὸ στόμιον 484 ὁμοιάζει ὥς πρὸς τὴν κατασκευὴν μὲ τὸ τῆς πρόχου Α Βίτσας. Σφυρήλατον, μὲ ἀναδιπλωμένον χεῖλος εἰς τὰ πλάγια καὶ ἡμικυκλικὸν ἐμπρὸς περιχεῖλωμα, πιθανώτατα ἀνῆκεν εἰς πρόχουν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

89. Ἀπότμημα ἄνω προσφύσεως λαβῆς ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 485 (πίν. 36α^ο).

Σφζ. ὕψος : 0.032 μ. Διάμ. δίσκου : 0.015 μ. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη. Εὑρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1953. Χυτόν, σφῆζει ἓνα ἀκόσμητον δίσκον καὶ τὴν ὑπ' αὐτόν ὀξεῖαν ἀπόληξιν μετὰ τοῦ ἥλου, διὰ τὴν προσήλωσιν τῆς λαβῆς ἐπὶ τοῦ στομίου. Ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν, ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὴν τῆς λαβῆς 1710 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (ἀρ. 35 τοῦ παρόντος καταλόγου) καὶ πρέπει ἴσως νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸν πρώιμον 6ον π.Χ. αἰῶνα.

90. Τὸ ἥμισυ στομίου ραμφοστόμου πρόχου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 1782 (πίν. 36α^α).

Ὑψος : 0.093 μ. Μέγ. σφζ. πλάτος : 0.055 μ. Πάτινα βαθέος κυανοπρασίνου χρώματος. Εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἔτους 1967.

Σφυρήλατον, ἀναδιπλοῦται εἰς τὰ χεῖλη ὥστε νὰ σχηματίζεται περιχεῖλωμα τονιζόμενον κατὰ τόπους δι' ἐγχαράκτου γραμμῆς. Εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ ἔχνος ταινίας, ὕψους 0.003 μ., ἀνάλογον πρὸς τὸ σχοινίον τῆς πρόχου Β Βίτσας. Πλησιάζει τὸ σχῆμα τοῦ στομίου τοῦ Λούβρου ἀρ. 37 καὶ εἶναι πιθανώτατα ὕστεροαρχαϊκόν.

91. Ἀπότμημα προχοῆς. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1217 (πίν. 35αι).

Μέγ. σφζ. μῆκος : 0.023 μ. Διάμ. : 0.028 μ. Πάτινα ἀνοικτὴ πρασίνη. Φέρει περιχεῖλωμα εἰς σχῆμα U. Σφυρήλατον.

1. Δ. ΕΓΓΕΛΕΙΔΗΣ, ΠΑΕ 1952, σ. 296, εἰκ. 24, 3.

92. Κάτω πρόσφυσις λαβῆς ἐν εἵδει ἀνθεμίου, πιθανῶς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1214 (πίν. 36γ).

Σφζ. μῆκος : 0.092 μ. Ὑψος ἀνθεμίου : 0.042 μ. Πλάτος : 0.035 μ. Ἐλιπὲς τὸν ἓνα ὄφιν τῶν ἐλίκων. Σφῶζει καὶ τμῆμα τοῦ τριπλεύρου στελέχους, τὸ ὁποῖον ἦτο κοῖλον καὶ ἐπληροῦτο διὰ μολύβδου. Εἰς τὴν βάσιν αὐτοῦ εὐμεγέθους ἀστράγαλος ὑπὸ τοῦτον ἐννεάφυλλον ὀξύφυλλον ἀνθέμιον μετὰ σταγονομόρφου πυρῆνος καὶ κυρτῶν ἐλίκων, αἱ ὁποῖαι λήγουν εἰς κεφαλὰς ὄψεων ἐστραμμέναις πρὸς τὰ ἄνω.

Ὁ ἀστράγαλος εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν τῆς εἰς Ashmolean Museum λαβῆς (βλ. ἄνωτέρω ἀρ. 19). Ὅφεις εἰς τὰς ἀπολήξεις τῶν ἐλίκων ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 7, 9, καὶ 12 λαβὰς. Θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνῆκεν εἰς τριφυλλόστομον οἶνοχόην¹, ἀλλ' εἰς τὴν Δωδώνην τὸ σχῆμα τοῦτο εἶναι σπανιώτατον, ἐνῶ βρίθουν αἱ ραμφόστομοι πρόχοι. Τὸ μικρὸν ἐξ ἄλλου μέγεθος μὲ τὸ ἀδύνατον στέλεχος ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἀνῆκεν εἰς χαλκοῦν ἀμφορέα, ὅπως ὁ ἐκ Τρεμπενίστε εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βελιγραδίου², ὁ ὁποῖος φέρει ὅμοιον σχέδιον ἀνθεμίου εἰς τὰς λαβὰς. Περὶ τὸ γ' τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Εὐρώπης προέρχονται ὀλίγαι χαλκαῖ «ἐλληνοκελτικαὶ» πρόχοι³, ἔργα Ἑλλήνων προοριζόμενα διὰ Κέλτας. Ἀπόκεινται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Aar καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Metz. Ἡ λαβὴ ἔχει μορφήν ἄνωρθωμένου πάνθηρος, ἐλληνικῆς ἐπαρχιακῆς τέχνης τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἡ παραλλαγή τοῦ τύπου τοῦ ἀγγείου εἶναι κελτική ἐπινόησις, δηλαδὴ τὸ στόμιον διευρύνεται κυκλοτερῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς λαβῆς καὶ οὐσιαστικῶς αἱ «ἐλληνοκελτικαὶ» πρόχοι ἐκφεύγουν ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς παρούσης μελέτης, ὡς ἀφορῶσαι μίαν εἰδικήν, περιορισμένην τοπικῶς καὶ χρονικῶς, περίπτωσιν.

Οὕτως, αἱ μετὰ καὶ ἄνευ πλαστικοῦ διακόσμου χαλκαῖ ραμφόστομοι πρόχοι τῶν ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων ἀνέρχονται εἰς 92. Ἀπὸ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους δὲν ἔχομεν παραδείγματα, ἡ εὐρυτάτη δὲ διάδοσις των κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐκφεύγει ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου καὶ τὴν ἐνότητα τῶν ἐξεταζομένων πρόχων. Ἡ προέλευσις 15 ἐκ τῶν 92 τούτων πρόχων εἶναι ἄγνωστος. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 77, αἱ 40 προέρχονται ἐξ Ἡπείρου, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης, 12 ἐκ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἡρας

1. HILL, AntKunst 1967, πίν. II, ἀρ. 4-5.

2. N. VULIĆ, Öjh 27, 1932, σ. 26-27, εἰκ. 39-40: β' ἡμισυ 6ου π.Χ. αἰ.

3. P. JACOBSTHAL, Zwei keltische Bronzekannen aus Lenzburg, Germania 19, 1935, σ. 130-1, πίν. 10, ὕψους 0.165 μ. W. DRACK, Eine keltische Schnabelkanne von «Lenzburger Typus» aus Naix-aux-Forges (Meuse) Germania, 33, 1955, σ. 243, ὕψους 0.133 μ.

Λιμενίας εις Περαχώραν, 7 ἐκ τάφων τῆς Ἀχρίδος, 6 ἐκ Καρχηδόνος, 2 ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀλυμπίας, 1 ἐξ Ἰταλίας, 2 ἐκ Μακεδονίας, 1 ἐκ Γαλαξειδίου καὶ 2 ἐκ Κορινθίας. Ὅτι τὰ τρία πέμπτα τῶν γνωστῆς προελεύσεως πρόχων ἐντοπίζονται εἰς τὴν Ἑπειρον καὶ τὰς βορειοανατολικῶς αὐτῆς γειτονικὰς περιοχάς. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τῶν μετὰ προτομῆς ἀρχαϊκῶν χρόνων πρόχων, ἐπὶ 16 γνωστῆς προελεύσεως, αἱ 12 εὐρέθησαν εἰς τὴν Ἑπειρον, ἥτοι αἱ ἀρχαιότεραι καὶ πλέον ἐνδιαφέρουσαι τῆς ὅλης σειρᾶς. Μετὰ τὴν Δωδώνην, ἀπὸ ὅπου συνολικῶς ἔχομεν 37 παραδείγματα κατανεμόμενα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7ου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἔρχεται τὸ ἱερὸν τῆς Περαχώρας, ὅπου ὅμως καὶ τὰ 12 παραδείγματα ἀνήκουν εἰς τὸν 5ον αἰ. καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ β' ἡμισυ αὐτοῦ. Ἐκ τῶν λοιπῶν γνωστῆς προελεύσεως, αἱ 7 τῆς περιοχῆς τῆς Ἀχρίδος ἀποτελοῦν μίαν περιορισμένην χρονικῶς ὁμάδα ὑστεροαρχαϊκῶν χρόνων, προϊόντα ἐνὸς ἐπαρχιακοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ ὁποίου ἕτερα δείγματα προέρχονται καὶ ἐκ Δωδώνης (ἀρ. 36 - 37). Αἱ 6 τῆς Καρχηδόνος μετὰ τῆς μιᾶς τῆς Νοτίου Ἰταλίας ἀποτελοῦν ἰδίαν ὁμάδα, περιοριζομένην ὅμως ἐπίσης ἐντὸς τοῦ 5ου αἰῶνος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω στατιστικῶν στοιχείων προκύπτει ἡ μεγίστη σπουδαιότης τοῦ Ἑπειρωτικοῦ χώρου καὶ γενικώτερον τῆς ΒΔ. Ἑλλάδος διὰ τὴν δημιουργίαν καὶ διάδοσιν τοῦ τύπου. Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ προβλήματος τῆς ἐργαστηριακῆς προελεύσεως τῶν πρόχων, θὰ ἐξετάσωμεν τὰ τῆς ἐξελίξεως τοῦ σχήματος τῆς ραμφοστόμου πρόχου, τόσον εἰς τὰ χαλκᾶ, ὅσον καὶ εἰς τὰ πῆλινα ἀγγεῖα καὶ τὴν σχέσιν τῆς κατανομῆς τοῦ προϊστορικοῦ αὐτοῦ σχήματος πρὸς τὰ ἀντίστοιχα χαλκᾶ, καθόσον τοῦτο δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὸ θέμα τῆς προελεύσεως τῶν χαλκῶν πρόχων. Εἰς τὰ πλαίσια τοῦ σχήματος θὰ ἐξετασθοῦν ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τῶν πρόχων, ὡς αἱ πολοφόροι προτομαί, οἱ ρόδακες καὶ τὰ ἀνθέμια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΟ ΣΧΗΜΑ ΤΗΣ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΟΥ ΠΡΟΧΟΥ

1. ΚΑΤΑΓΩΓΗ - ΔΙΑΔΟΣΙΣ - ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΠΗΛΙΝΩΝ ΠΡΟΧΩΝ

Ἡ ραμφόστομος πρόχους εἶναι ἐν ἐκ τῶν σπανίων προϊστορικῶν σχημάτων ἀγγείων, τὸ ὁποῖον μὲ μικρὰς παραλλαγὰς συνεχίσθη καὶ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Πρωτοεμφανίζεται εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πρωτοχαλκῆς περιόδου (ΠΧ Ι) καὶ ἀποβαίνει συνηθέστατον σχῆμα τόσον εἰς τὴν Τροίαν¹, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐνδοχώραν (Kultepe, Alaca Hüyük, Alişar, εἰκ. Ι, α-δ)². Ἐνωρὶς ἐπίσης υἱοθετεῖται ὑπὸ τῆς μεταλλοτεχνίας καὶ ἤδη εἰς τὴν ΠΧ Ι περίοδον πῆλιναι πρόχοι φανερόνουν τὴν ὑπαρξίν μεταλλικῶν σκευῶν, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ πρῶτα σωζόμενα δείγματα ἔχομεν μόνον ἀπὸ τὴν ἐπομένην ΠΧ ΙΙ περίοδον³.

Κατὰ τὴν μεσοχαλκῆν καὶ τὴν ὑστεροχαλκῆν περίοδον ἀποτελεῖ ἀγαπητὸν σχῆμα τῆς χετταϊκῆς κεραμεικῆς, μὲ τολμηρὰ στόμια καὶ ὀξείας γωνίας εἰς τὸ σῶμα, ὀφειλομένης πάλιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεταλλικῶν πρόχων (εἰκ. Ιε)⁴. Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ΜΧ πρόχους ἀπὸ τὸ Alişar⁵, φέρουσα ἰσχυρῶς προτεταμένον στόμιον καὶ πλαστικὴν προτομὴν ἀντιλόπης εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν· τὰ κέρατα διαμορφοῦνται εἰς στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος, ὅπως εἰς τὰς ἑλληνικὰς πρόχους ὁ πόλος τῆς προτομῆς (εἰκ. Ιε). Χρονολογικῶς τὴν χωρίζουν 12 - 14 αἰῶνες ἀπὸ τῶν παλαιότερων ἑλληνικῶν ἀγγείων, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ σχέσεως τῶν τύπων, διότι ἡ μετὰ πλαστικῆς προτομῆς ραμφόστομος πρόχους δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ συνέχειαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἀπὸ τῆς μεσοχαλκῆς περιόδου εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐμφανίζεται ἡ γραπτὴ γεωμετρικὴ «καππαδοκικὴ» κεραμεικὴ, μεταξὺ τῶν σχημάτων

1. C. BLEGEN, J. CASKEY, M. RAWSON καὶ J. SPERLING, Troy I, Princeton 1950, πίν. 223α, 227-8.

2. N. ORTHMANN, Die Keramik der frühen Bronzezeit aus Inneranatolien, Berlin 1963, πίν. Ι, 45, 49. Anatolia VII, 1963, πίν. VIII.

3. J. MELLAART, Anatolia, 4.000 - 2.300 B.C. The Cambridge Ancient History, τ. Ι, κεφ. XVIII, Cambridge 1965, σ. 19 καὶ 35.

4. F. FISCHER, Die hethitische Keramik von Boğazköy, 1963, πίν. 25, ἀρ. 273, πίν. 26, ἀρ. 294.

5. K. EMRE, The Pottery of the Assyrian Colony Period, Anatolia VII, 1963, πίν. XXIII, 1.

τῆς ὁποίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ ραμφόστομος πρόχους (εἰκ. IIα)¹. Τόσον ἡ μονόχρωμος μεταλλικῆς ὑφῆς χετταϊκὴ κεραμεικὴ, ὅσον καὶ ἡ χειροποίητος καππαδοκικὴ ἤσκησαν βαθυτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν σχημάτων καὶ τῆς διακοσμῆσεως τῶν μεσοελλαδικῶν ἀγγείων².

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σιδήρου τὸ σχῆμα τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ δὴ εἰς τὴν φρυγίαν κεραμεικὴν³ (8ος - 6ος π.Χ. αἰ.), τὴν τελοῦσαν ὑπὸ ἐλληνικὴν ἐπίδρασιν (εἰκ. IIβ-γ). Αἱ ραμφόστομοι πρόχοι διαφέρουν ἀπὸ τὰς χετταϊκὰς τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος κατὰ τὸ ὅτι ἔχουν συντηρητικὰ ὀπισθόμητα στόμια καὶ στρογγύλα σώματα. Κατὰ τὸν E. Akurgal⁴ οὐδεμία ὑπάρχει σχέσις πρὸς τὴν χετταϊκὴν κεραμεικὴν, αἱ δὲ πρόχοι τοῦ 8ου αἰ. ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν γεωμετρικὴν διακόσμησιν παρουσιάζουν μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὰς μετ' ἁμαυροχρώμου γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως πρόχους τῆς βορειοδυτικῆς Μακεδονίας⁵. 'Η ὁμοιότης αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς μίμησιν, διότι εἶναι ἐν μέρει σύγχρονοι, ἀλλ' εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν καταγωγὴν τῆς φρυγίας κεραμεικῆς, δεδομένου ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν περὶ τὸ 1200 π.Χ. μεγάλων μεταναστεύσεων οἱ Φρύγες πρέπει νὰ ἔζων εἰς τὰς βορείους παρυφὰς τοῦ ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν βορειοδυτικῶν φύλων κατεχομένου χώρου, μετακινήθοντες ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ἰλλυριῶν⁶. Κατὰ τὴν ὑστέραν φρυγίαν περίοδον, ἡ ὁποία συμπίπτει μὲ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀρχαϊκῶν μετὰ προτομῆς ἐλληνικῶν πρόχων, ἡ ραμφόστομος πρόχους ἐξακολουθεῖ νὰ κατασκευάζεται εἰς τὴν Φρυγίαν⁷ (εἰκ. IIγ). Τὸ σχῆμα εἶναι συγγενές, ἀλλὰ στερεῖται τῆς

1. H. BOSSERT, *Altanatolien*, Berlin 1942, πίν. 73, ἀρ. 369, καὶ 75, ἀρ. 376.

2. FR. SCHACHERMEYER, *Die prähistorischen Kulturen Griechenlands*, RE XXII, 2, 1954, στ. 1469-70.

3. E. AKURGAL, *Die phrygische Kunst*, Ankara 1955, πίν. 9b, 16, 26-27.

4. Αὐτόθι σ. 26-7.

5. Αὐτόθι πίν. 27a καὶ παρένθ. πίν. A-B. W. HEURTLEY, *Prehistoric Macedonia*, Cambridge 1939, σ. 227-8, ἀρ. 463-465. Εἰς Μπουμπούσι ὁ βορειοδυτικὸς γεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐχρονολογήθη περὶ τὸ 1.300-900 π.Χ. (W. HEURTLEY, *A West Macedonian Site and the Dorian Invasion*, BSA 28, 1926/27, σ. 177). Τόσον τὸ ἀνώτερον, ὅσον καὶ τὸ κατώτερον ὄριον πρέπει νὰ καταβιβασθοῦν βάσει τῶν νεωτέρων ἀνασκαφικῶν δεδομένων.

6. 'Η παρουσία Φρυγῶν πλησίον τῆς Θεσπρωτίας μαρτυρεῖται εἰς τὴν Τηλεγονίαν τοῦ Εὐγάμονος καὶ εἰς τοὺς Νόστους (N. HAMMOND, *Epirus*, Oxford 1967, σ. 385: ἐφεξῆς HAMMOND, *Epirus*). 'Ο ΣΤΡΑΒΩΝ τοὺς ἀναφέρει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἰλλυρίας (VII, 7, 8). 'Ο E. AKURGAL, *Die Kunst Anatoliens*, Berlin 1961, σ. 5, δέχεται ὅτι ἡ μετανάστευσις τῶν Φρυγῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐγένετο μετὰ τὸ 1200 π.Χ., παρατηρεῖ ὅμως, ὅτι ἡ μέχρι τοῦ 750 π.Χ. περίοδος στερεῖται τελείως ἀρχαιολογικῶν τεκμηρίων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Φρυγίας. Τελευταίως ὁ N. HAMMOND, *A History of Macedonia*, I, Oxford 1972, σ. 407-414, ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ Φρύγες παρέμειναν εἰς τὸν χώρον τοῦ κάτω Ἀλιάκμονος ἔχοντες ὡς κέντρον τὴν Ἐδεσσαν μέχρι τοῦ 800 π.Χ., ὁπότε καὶ μετεκινήθησαν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ἰλλυριῶν. 'Η θεωρία αὕτη καλύπτει τὴν ἑλλειψιν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων παλαιότερων τοῦ 750 π.Χ. εἰς τὴν Φρυγίαν.

7. Πρβ. AKURGAL, ἑ.ἀ., πίν. 33. A JA 71, 1967, πίν. 56, εἰκ. 11.

τεκτονικῆς διαρθρώσεως τῶν ἑλληνικῶν πρόχων, ἐλλείπει δὲ ἡ πλαστικὴ διακόσμησης (προτομαί, ρόδακες, ἀνθέμια).

Εἰς τὸν ἑλλαδικὸν χῶρον, ἡ ραμφόστομος πρόχους κάμνει πρῶτον ἐμφάνισιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, πιθανώτατα ὀφειλομένην εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν¹ (εἰκ. IVα, 1 - 3). Οὕτως, ἀπαντᾷ εἰς τοὺς συνοικισμοὺς τῆς πρωτοχαλκῆς περιόδου εἰς τὴν Χαλκιδικήν, π.χ. εἰς τὰ Κριτσανά², ἐντὸς τῶν κατωτέρων στρωμάτων, ὅπου εὐρέθη κεραμεικὴ δεικνύουσα ἐπίδρασιν τῆς ὑστέρας Τροίας I³. Πράγματι ὑπάρχει ἄμεσος ὁμοιότης τῶν μακεδονικῶν σχημάτων πρὸς τὰ τῆς Τροίας⁴. Ἡ ἐν συνεχείᾳ ἐξέλιξις τῆς μακεδονικῆς πρόχου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Χαλκοῦ δεικνύει ἀνεξαρτησίαν τόσον ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν προτύπων, ὅσον καὶ ἀπὸ τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ κύκλου (εἰκ. IVα, 4 - 6). Δὲν φαίνεται ἐπίσης νὰ ὑπάρχῃ ἐπίδρασις μεταλλικῶν ἀγγείων, ἴσως ἐπειδὴ εἶναι χειροποίητος⁵.

Ἄμεσον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν φανερῶνουν καὶ αἱ πρωτομινωικαὶ πρόχοι τῆς Κρήτης⁶ (εἰκ. IIIγ). Κατὰ τοὺς μεσο- καὶ ὑστερομινωικοὺς χρόνους ἀκολουθοῦν πλέον αὐτόνομον ἐξέλιξιν.

Εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον κατὰ τὴν πρωτοελλαδικὴν II περίοδον ἀπαντᾷ εἰς γαστρώδης τύπος πρόχου μετὰ λοξοῦ, εὐρέος στομίου⁷ (εἰκ. IIIα, 1). Ἡ κατ' ἐξοχὴν ραμφόστομος πρόχους μὲ ὀπισθότμητον στόμιον ἐμφανίζεται κατὰ τὴν πρωτοελλαδικὴν III περίοδον⁸ (εἰκ. IIIα, 2 - 3). Ἐν ἐκ τῶν κέντρων κατασκευῆς αὐτοῦ τοῦ τύπου φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ Κόρινθος⁹ (εἰκ. IIIα, 2). Ἡ πρωτοελλαδικὴ III πρόχους ἔχει μεταλλικὴν ὕφην καὶ καλύπτεται ὅλη ἢ ἐν μέρει ὑπὸ γανώματος.

Κατὰ τοὺς μεσοελλαδικοὺς χρόνους συνεχίζεται ἡ κατασκευὴ χειροποίητων ραμφοστόμων πρόχων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀμαυροχρῶμων ἀγγείων

1. W. HEURTLEY - R. HUTCHINSON, *Vardaroftsa I*, BSA 27, 1925/26, σ. 52, 54. FR. SCHACHERMEYR, *Die ältesten Kulturen Griechenlands*, Stuttgart 1955, σ. 172.

2. W. HEURTLEY, *Pr. Macedonia*, ἔ.ἀ., σ. 168, ἀρ. 174-5.

3. J. CASKEY, *Greece, Crete and the Aegean Islands in the Early Bronze Age*, The Cambridge Ancient History, Cambridge 1971, τ. I, σ. 774.

4. Πρβ. W. HEURTLEY, ἔ.ἀ. ἀρ. 174-5 καὶ 394-5 ἐκ Κριτσανῶν Χαλκιδικῆς καὶ Μολυβοπύργου πρὸς τὰς ἐκ Τροίας, ἐν C. BLEGEN κ.ἀ., *Troy I*, Princeton 1950, πίν. 223a.

5. W. HEURTLEY, ἔ.ἀ. σ. 168, 176, 182.

6. J. CASKEY, ἔ.ἀ. σ. 32-33.

7. *Hesperia* 17, 1948, πίν. 70, A3-5, καὶ 71, A6.

8. Πρβ. *Tiryns IV*, πίν. VIII. C. BLEGEN, *Zygouries*, Cambridge, Mass. 1928, σ. 84, εἰκ. 71.

9. *Hesperia* 17, 1948, πίν. 71, A7.

(είκ. IIIβ)¹. Σημαντικὸν κέντρον κατασκευῆς εἶναι πάλιν ἡ Κόρινθος². Σχήματα καὶ διακοσμητικὰ θέματα τῶν μεσοελλαδικῶν ἀμαυροχρῶμων πρόχων θὰ ἐπιβιώσουν εἰς μὲν τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, εἰς δὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑπείρον μέχρι τῶν κλασσικῶν³.

Εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους συνεχίζεται ἡ παραγωγὴ τοῦ σχήματος, τροχηλάτου πλέον, εἰς τρεῖς τύπους (είκ. IIIδ), διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Furumark⁴ διακρίνει τριπλὴν καταγωγὴν: μινωικὴν διὰ τὴν ὑψηλὴν ραμφοστόμον πρόχουν, τὴν εἰσαχθεῖσαν κατὰ τὴν ὑστεροελλαδικὴν I-IIa περίοδον, μεσοελλαδικὴν διὰ τὴν μικρὰν ὀπισθότμητον (ἀπὸ τῆς ὑστεροελλαδικῆς I), ἐνῶ μυκηναϊκὴν ἐπινόησιν θεωρεῖ τὴν ὑψηλὴν ὀπισθότμητον πρόχουν, συνδυασμὸν τῶν δύο προηγουμένων (ὑστεροελλαδικῆς I-IIa).

Μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου ἡ ἀνωτέρω δοθεῖσα γενικὴ εἰκὼν διαδόσεως τῶν ραμφοστόμων πρόχων ἀλλάζει. Ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἑπειρος συνεχίζουν μὲ ἀδιάπτωτον ρυθμὸν τὴν κατασκευὴν ραμφοστόμων πρόχων, ἐνῶ εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα τὸ σχῆμα σχεδὸν λησμονεῖται, ἐξαιρέσει τῆς Εὐβοίας καὶ ἰδίως τῆς Κορίνθου. Ἀναλυτικώτερον ἡ εἰκὼν ἔχει ὡς ἑξῆς, ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον:

Εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀπὸ τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου ἡ ὀπισθότμητος βορειοελλαδικὴ πρόχους γνωρίζει νέαν μεγάλην ἀνθησιν. Εἰς τὴν Βεργίαν⁵ δὲν λείπει σχεδὸν ἀπὸ κανένα πρωτογεωμετρικὸν τάφον, ἐνῶ εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν φέρει συχνὰ καὶ ἀμαυρόχρωμον γεωμετρικὴν διακόσμησιν⁶ (είκ. IVβ, 1-4). Οὕτως εἰς τὴν Μακεδονίαν διαπιστοῦται μία αὐτόχθων συνεχῆς παράδοσις τοῦ σχήματος ἐπεκτεινομένη μέχρι καὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων⁷ (είκ. IVβ, 5). Τὸ πόσον ἦτο συνδεδεμένον μὲ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων τὸ σχῆμα τοῦτο, ἀποδεικνύει καὶ τὸ ὅτι χαλκᾶ ὁμοιώματα προχοϊσκῶν, ὕψους 0.04 - 0.08 μ. ἐχρησι-

1. Μυκητῶν: Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ, 'Ο ταφικὸς Κύκλος Β τῶν Μυκητῶν, Ἀθῆναι 1972, πίν. 89, 91.

Κίρρας: Kirrha, πίν. XLI-II.

Αἰγίνης: BCH 96, 1972, σ. 627, εἰκ. 93.

Διὰ τὴν σχέσιν πρὸς τὴν καππαδοικὴν κεραμεικὴν βλ. ἀνωτέρω σ. 66, σημ. 2.

2. Corinth XIII, πίν. 3 (2-1), 4 (5-2), πίν. 5 (13-1, 11-1).

3. Πρβ. εἰκ. Vβ,1 πρὸς εἰκ. IIIβ,1.

4. A. FURUMARK, The Mycenaean Pottery, Stockholm 1941, σ. 101-102, σ. 22, εἰκ. 3, σ. 30, εἰκ. 5 καὶ 31, εἰκ. 6.

5. Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, Βεργίνα I, Τὸ νεκροταφεῖον τῶν τύμβων, Ἀθῆναι 1969, σ. 194-201, εἰκ. 39-41. Παραπέμπομεν εἰς τὴν σ. 194: «ἀποτελεῖ τὸ συνηθέστερον χειροποίητον ἀγγεῖον τοῦ νεκροταφείου τῆς Βεργίνας, εἶναι δὲ ἀπὸ τὰ τυπικώτερα σχήματα τῆς Μακεδονικῆς κεραμεικῆς τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου».

6. Βλ. ἀνωτέρω σ. 66, σημ. 5.

7. Πρβ. τὰς ἐκ Κοζάνης τροχηλάτους κλασσικῶν χρόνων ἐν ΠΑΕ 1950, σ. 290, εἰκ. 6 (10), ΠΑΕ 1958, πίν. 78α καὶ BCH 75, 1951, σ. 117, εἰκ. 8.

μποιοῦντο ὡς περίαπτα¹. Χυτά, ἀμφικωνικοῦ σχήματος, μὲ ὀπισθότμητον προχοήν καὶ συχνὰ ἐγγάρακτον γεωμετρικὴν διακόσμησιν, εἶναι ἰδιαιτέρως διαδομένα εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὀλιγώτερον δὲ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Θεωροῦνται τυπικὰ μακεδονικὰ περίαπτα, γεωμετρικῶν χρόνων. Τὰ ὀλίγα εὐρεθέντα νοτιώτερον τῆς Θεσσαλίας πιστεύεται ὅτι εἶναι εἰσηγμένα ἐκ τῆς Μακεδονίας.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν, κατὰ τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς καὶ γεωμετρικοὺς χρόνους σύνθητες σχῆμα εἶναι ἡ διακεκοσμημένη τροχήλατος ὀπισθότμητος πρόχους. Θεωρεῖται ἐπέισακτος ἐκ τῆς Μακεδονίας², βελτιωθεῖσα εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν διακόσμησιν (εἰκ. IVγ).

Εἰς τὴν Ἠπειρον, ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ νεκροταφείου τῆς Βίτσας Ζαγορίου ἔδωκε νέαν ὄψιν εἰς τὸ θέμα τῆς διαδόσεως τῆς ραμφοστόμου πρόχου εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Ὅπως καὶ εἰς τὴν Βεργίαν, ὅλοι σχεδὸν οἱ γεωμετρικοὶ τάφοι ἦσαν ἐκτερισμένοι διὰ χειροποίητου πρόχου (εἰκ. Vα-β, πίν. 56β). Τὸ σχῆμα διαφέρει ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν κατὰ τὸ ὅτι οὐδέποτε παρετηρήθη γωνιωδῶς κεκαμμένη λαβή, συνήθης δὲ εἶναι ἡ ἀμαυρόχρωμος διακόσμησις. Χειροποίητος, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων τροχηλάτων (εἰκ. Vγ), ἐξακολουθεῖ νὰ κατασκευάζεται καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους. Ἰδιαιτέρως σημαντικὸν εἶναι, ὅτι ἀπὸ τὸν τάφον 82 τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. προέρχεται ἡ εἰς τὸν πίν. 55α (εἰκ. Vγ,1) τροχήλατος πρόχους (ἀρ. 2164 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων), ἡ ὁποία σαφῶς μιμεῖται μεταλλικὸν πρότυπον συγγενὲς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς χαλκῆς πρόχου Α τοῦ αὐτοῦ νεκροταφείου. Τὸ γεγονός τοῦτο, καθὼς καὶ ἡ μεγάλη ζήτησις τοῦ σχήματος εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Ἑλλάδα—ἐν προκειμένῳ δὲ ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχουν οἱ τάφοι τῆς Βίτσας—, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἄσχετα πρὸς τὸ ὅτι ἡ πλειονότης τῶν χαλκῶν πρόχων συγκεντροῦται εἰς τὸν αὐτὸν γεωγραφικὸν χῶρον.

Εἰς τὴν νοτίως τῆς Θεσσαλίας Ἑλλάδα, ἡ ραμφόστομος πρόχους σχεδὸν λησμονεῖται μετὰ τὴν δύσιν τοῦ μυκηναϊκοῦ κόσμου. Δὲν ἀπαντᾷ τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς τὰ μεγάλα κέντρα ἀκμῆς τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, πλὴν τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Κορίνθου. Εἰς τὴν Εὐβοίαν³ ἡ ἐμφάνισις μικροῦ ἀριθμοῦ ραμφοστόμων πρόχων κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 8ου π.Χ. αἰ. ἐρμηνεύεται ὡς ὀφειλομένη εἰς θεσ-

1. P. AMANDRY, Collection Stathatos, Les bijoux antiques, Strassbourg 1953, σ. 65, ἀρ. 176-177, εἰκ. 42, ὅπου καὶ πλήρης βιβλιογραφία. Τελευταία διεξοδικὴ διαπραγμάτευσις ἡ ὑπὸ τοῦ J. Bouzek, Graeco-macedonian Bronzes, Praha 1973, σ. 38-49, εἰκ. 11-14, ὅπου τὰ πρῶιμώτερα ἐξ αὐτῶν χρονολογεῖ εἰς τὸν 8ον π.Χ., αἰ.· συνεχίζονται μέχρι καὶ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

2. N. ΒΕΡΔΕΛΗΣ, Ὁ Πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας, Ἀθήναι 1958, σ. 64-65.

3. J. N. COLDSTREAM, Greek Geometric Pottery, London 1968, σ. 191, πίν. 41c. BSA 47, 1952, πίν. 3b. Bull. Inst. Class. Studies, University of London, 18, 1971, πίν. IIIF. Στόμιον πρόχου μὲ παρομοίαν διακόσμησιν εὐρέθη εἰς Ἀστὸν Ἰθάκης καὶ εἶναι πιθανώτατα Εὐβοϊκόν, BSA 43, 1948, πίν. 27, ἀρ. 427.

σαλικήν επίδρασιν (εἰκ. IVδ). Ἀντιθέτως ἡ Κόρινθος ἔχει νὰ παρουσιάσῃ συνεχῆ παραγωγὴν τοῦ σχήματος ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

Αἱ παλαιότεραι πῆλιναι κορινθιακαὶ ραμφόστομοι πρόχοι ἀνάγονται εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 8ου αἰ., ἔχουν δὲ εὐρεθῆ ἐκτὸς τῆς Κορίνθου :

1. Δελφοί, ἀρ. 7592 (εἰκ. VIα). Ὑψος 0.235 μ. Ἐκ τῆς γεωμετρικῆς οἰκίας ἀνατολικῶς τοῦ τεμένους¹.

2. Δελφοί, ἀρ. 7593. Ἀνω τμήμα ὁμοίας πρόχου. Προέλευσις ὡς ἄνω.

3. Δελφοί, ἐκ γεωμετρικῆς οἰκίας ἐντὸς τοῦ τεμένους² (εἰκ. VIβ).

4. Μεδεών, ἐκ τάφου³ (εἰκ. VIγ).

5. Βίτσα Ζαγορίου, ἐκ τοῦ τάφου 32. Ὑψος 0.32 μ. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2070 (εἰκ. Vγ,3).

Καὶ αἱ πέντε καλύπτονται ὑπὸ θαμποῦ μελανοῦ γανώματος· εἰς τὴν τελευταίαν τοῦτο ἔχει ἀπολεπισθῆ, ὥστε παντοῦ εἶναι ὁρατὸς ὁ τεφροκίτρινος καθαρὸς κορινθιακὸς πηλός. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, αἱ ὑπ' ἀρ. 1, 2, καὶ 5 ἀκολουθοῦν θεσσαλικά πρότυπα⁴· αἱ ὑπ' ἀρ. 3 καὶ 4 ἔχουν ἐπηρεασθῆ ἀπὸ ἓνα τύπον χαλαρῶν εὐρυστόμων κορινθιακῶν οἰνοχοῶν τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος⁵.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς ραμφοστόμου πρόχου εἰς τὰ κορινθιακὰ ἐργαστήρια τοῦ 8ου αἰ. δὲν εἶναι ἀνεξήγητον φαινόμενον. Ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Κόρινθος εὐρίσκεται ἤδη εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὰ ἔθνη τῆς Ἠπείρου⁶, ὅπου τὸ σχῆμα τοῦτο ἦτο δημοφιλέστατον. Ἡ εὐρεσις χειροποιήτου ἀμαυροχρώμου πρόχου βορειοδυτικοῦ τύπου ἐντὸς φρέατος τῆς Κορίνθου⁷ δεικνύει, ὅτι οἱ Κορίνθιοι δὲν περιεφρόνουν τὰ δημιουργήματα τῶν πελατῶν των, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐγνώριζον νὰ υἱοθετοῦν νέας ιδέας, πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἴσως καὶ τοῦ ἐξαγωγικοῦ των ἐμπορίου πρὸς τὰς περιοχὰς αὐτάς. Οὕτως ἐρμηνεύεται καὶ ἡ παρουσία κορινθιακῶν ραμφοστόμων πρόχων εἰς τὴν Βίτσαν.

Εἰς τὸν 7ον αἰ. ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐντοπίζεται μία μόνον πρόχους :

6. Κόρινθος, C-40-86 (εἰκ. VIδ, πίν. 56α,1)⁸. Εὐρέθη εἰς φρέαρ ἀνασκαφὴν τὸ ἔτος 1940 πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Μουσείου. Ὑψος 0.325 μ.

1. BCH 85, 1961, σ. 348, εἰκ. 34.

2. RA, 6, Série XII, 1938, σ. 216, ἀρ. 3. Ἡ αὐτόθι εἰκονιζομένη ὑπ' ἀρ. 7 μετὰ σχοινοειδοῦς λαβῆς εἶναι θεσσαλική.

3. CL. VATIN, Médéon, Paris 1969, σ. 69, εἰκ. 72.

4. Πρβ. Ν. ΒΕΡΔΕΛΗ, Ὁ Πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας, ἔ.ἀ. πίν. 6 καὶ BSA 18, 1911/12, σ. 18, εἰκ. 12.

5. Hesperia 17, 1948, πίν. 75, C4, C6.

6. Πολυάριθμα κορινθιακὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα εὐρέθησαν εἰς τοὺς τάφους τῆς Βίτσας Ζαγορίου, πρβ. ΑΔ 22, 1967, Β' 2 Χρονικά, πίν. 250γ. Ἐπίσης εἰς τὴν Ἄρταν, τὴν ἀρχαίαν Ἀμβρακίαν, διεπιστώθη ἡ εἰσαγωγὴ κορινθιακῶν ἀγγείων ἀπὸ τοῦ 8ου π.Χ. αἰ. (ΑΑΑ IV, 1971, σ. 335).

7. Hesperia 20, 1951, πίν. 93α.

8. Hesperia 17, 1948, σ. 217, πίν. 78, D6.

Καλύπτεται ὑπὸ λεπτοῦ καστανερύθρου γανώματος, τὸ δὲ χαλαρόν, ὥσειδές σχῆμα τῆς ἀκολουθεῖ τὸν τύπον τῶν ὑπ' ἀρ. 3 - 4 γεωμετρικῶν.

Εἰς τὸν 6ον αἰ. τοποθετοῦνται τὰ περισσότερα σωζόμενα παραδείγματα :

7. Μελαμβαφῆς προχοΐσκη. Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. C-39-109. Ἀδημοσίευτος. Ὑψος 0.159 μ. Οἱ ἰσχυρῶς καμπύλοι ὤμοι καὶ τὸ χαμηλόν, εὐρὺ στόμιον τὴν τοποθετοῦν εἰς τὴν MK I ἢ YK I περίοδον (εἰκ. VI στ, πίν. 56α,3)¹.

8. Πρόχους εἰς St. Louis Ἀμερικῆς, τῆς YK I περιόδου ² (575-550 π.Χ., εἰκ. VI ζ). Περαιτέρω ἐξέλιξις τοῦ σχήματος τῆς προηγουμένης πρόχου. Φέρει γυναικείαν πλαστικὴν προτομὴν μεταξὺ τῶν δίσκων εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν καὶ εἶναι ἡ μόνη, ἥ ὁποία ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸν τύπον τῶν χαλκῶν πρόχων (ὁμάς Αα).

9 - 10. Δύο στόμια πρόχων ἐξ Ἀλῶν Λοκρίδος ³. Τὸ ἓν, μελαμβαφές, εἶναι ὁμοιον πρὸς τὸ τῆς ὑπ' ἀρ. 7. Τὸ ἕτερον, τοῦ ὁποίου τὸ γάνωμα ἔχει ἀπολεπισθῇ, ὁμοιάζει πρὸς τὸ στόμιον τῆς ὑπ' ἀρ. 2 καὶ εἶναι ἴσως παλαιότερον τοῦ πρώτου (εἰκ. VII α).

11. Ἀκεραία μελαμβαφῆς πρόχους. Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. 983 ⁴ (εἰκ. VI ε). Ὑψος 0.361 μ. μὲ τὴν μεγαλυτέραν διάμετρον εἰς τὴν κοιλίαν. Ὑπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτὴν ἐθεωρήθη ἀττική, κατόπιν ὅμως τῶν εὐρημάτων τῶν Δελφῶν καὶ Μεδεδῶνος καὶ ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ γανώματος καὶ τοῦ πηλοῦ πρέπει νὰ θεωρηθῇ κορινθιακή. Τὸ σχῆμα εἶναι συγγενέστατον πρὸς τὸ τῶν γεωμετρικῶν πρόχων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων ἐχρονολογήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

12. Πρόχους ἐκ τύμβου εἰς Atenica Γιουγκοσλαβίας ⁵ (εἰκ. VI η). Ἐκ κιτρινερύθρου πηλοῦ, κοσμεῖται δι' ὀριζοντίων ταινιῶν ἐκ καστανερύθρου γανώματος. Ἐθεωρήθη ἰωνικῆς προελεύσεως, τὸ σχῆμα ὅμως εἶναι ἄγνωστον εἰς τὴν ἰωνικὴν ἀγγειοπλαστικὴν, τὸ δὲ χρῶμα τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ γανώματος ἀπαντοῦν συχνὰ εἰς τὰ κορινθιακὰ ἀγγεῖα ⁶. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου εἶναι ὁμοιον πρὸς τὸ τῆς πρόχου St. Louis καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὸ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

13. Πρόχους ἐκ τύμβου τοῦ Kuçi Zi Ἀλβανίας ⁷ (εἰκ. VII β). Πηλὸς καὶ διακόσμησις συγγενῇ πρὸς τὰ τῆς προηγουμένης. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

1. Πρβ. σχῆμα MK οἰνοχόης ἐν PAYNE, NC, σ. 33, εἰκ. 10ε.

2. Αὐτόθι ἀρ. 1405, σ. 326, πίν. 42, 2-3.

3. H. GOLDMAN, The Acropolis of Halae, Hesperia 9, 1940, σ. 493, ἀρ. 13, εἰκ. 239.

4. M. THORNE CAMPBELL, A Well of the Black-Figured Period at Corinth, Hesperia 7, 1938, σ. 581, ἀρ. 47, εἰκ. 10.

5. Illyriens et Daces. Musée National-Beograd, Musée Historique de la Transylvanie-Cluj. Cluj-Bucuresti 1972, πίν. XV. Archaeologia Jugoslavica VI, 1965, πίν. XXVI, I, σ. 20.

6. Πρβ. Hesperia 17, 1948, πίν. 79, D12, δι' ἐρυθρὸν γάνωμα καὶ διακόσμησιν δι' ὀριζοντίων ταινιῶν.

7. Studime Historike 1972, Tiranë 1972, πίν. XIII.

14. Ἀδημοσίευτος μελαμβαφής προχοῖσκη. Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. C-39-110 (εἰκ. VIIγ, πίν. 56α, 2). Ὑψος 0.23 μ. Τελευταῖον τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

15. Μελαμβαφής προχοῖσκη μετ' ἐγχαράκτων γλωσσῶν ἐπὶ τῶν ὤμων. Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. T 1541. Ἐκ τοῦ τάφου 254 τοῦ Β. Νεκροταφείου¹. Ὑψος 0.21 μ. (εἰκ. VIIδ).

16. Μελαμβαφής, προχοῖσκη τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. ἐκ τοῦ τάφου 287 τοῦ Β. Νεκροταφείου² Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. T 1758, (εἰκ. VIIε).

17. Πεπλατυσμένου τύπου προχοῖσκη εἰς Würzburg³ (εἰκ. VIIι). Περὶ τὸ 525 - 500 π.Χ.

18. Μικρογραφικὴ πρόχους εἰς Μόναχον⁴ (εἰκ. VIIη). Ἐκαλύπτετο ὁλόκληρος ὑπὸ ἐξιτήλου γανώματος. Τέλη 6ου αἰῶνος.

19. Μικρογραφικὴ πρόχους εἰς Cabinet des Médailles Παρισίων⁵ (εἰκ. VIIστ). Ὑψος 0.105. Στόμιον καὶ βάσις μελαμβαφεῖς, εἰς τὴν κοιλίαν ἐσχηματοποιημένος φυτικὸς διάκοσμος. Περὶ τὸ 500 - 480 π.Χ.

20. Μικρογραφικὴ πρόχους εἰς Δῆλον⁶ (εἰκ. VIIζ). Ὑψος 0.11 μ. Φέρει γραμμικὴν «γεωμετρικὴν» διακόσμησιν. Περὶ τὸ 500 - 480 π.Χ.

21. Στόμιον ὁμοίας προχοῖσκης εἰς τὸ Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. C-64-255. Ἀδημοσίευτον, ἐξ ἀποθέτου τῆς θέσεως Βρυσοῦλα.

22 - 23. Δύο μικρογραφικαὶ ἀδιακόσμητοι προχοῖσκαὶ ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ Κεραμεικοῦ, ὑπὸ στοιχεῖα KV 441 καὶ KP 246. Ὑψους 0.05 - 0.067 μ., 5ου - 4ου π.Χ. αἰ. Ἀδημοσίευτοι (εἰκ. VIIθ).

24. Στόμιον μικρογραφικῆς προχοῖσκης ἐκ Λάγκας Σουλίου Νομοῦ Ἰωαννίνων. Μουσεῖον Ἰωαννίνων (πίν. 54γβ). Ἐκ καθαροῦ, κιτρίνου κορινθιακοῦ πηλοῦ, περὶ τὸ 450 - 400 π.Χ.

Παρατηροῦμεν, ὅτι κατὰ τὸν 5ον αἰ. αἱ πῆλιναι προχοῖσκαὶ ἀποβαίνουν μικρογραφικαί, μόλις ὑπερβαίνουσαι τὸ ὕψος τῶν 0.10 μ. Ἡ τάσις αὕτη εἶναι

1. Corinth XIII, The North Cemetery, σ. 212, πίν. 34, ἀρ. 254, 1.

2. Αὐτόθι σ. 225, πίν. 40, ἀρ. 287, 3.

3. HILL, A JA 1962, σ. 66, σημ. 23. E. LANGLOTZ, Griechische Vasen der Universität Würzburg, München 1932, πίν. 10, σ. 15. Ὑψος 0.095 μ. Κοσμεῖται δι' ὀριζοντίων μελαινῶν καὶ κιτρινεῦθρων γραμμῶν. Κατὰ τὴν Hill ὑστεροκορινθιακὸν ἔργον. Τὴν τοποθέτησιν εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. ἐνισχύει ἡ εὑρεσις ὁμοίου τύπου τριφυλλοστόμων εἰς Κόρινθον (Corinth XIII, πίν. 35, ἀρ. 253, 2) καὶ Ριτσῶναν (BSA 14, 1907, πίν. II, e) ἐντὸς τάφων τοῦ 525-500 π.Χ.

4. PAYNE, NC, ἀρ. 1551. J. SIEVEKING-R. HACKL, Die königliche Vasensammlung zu München, 1912, πίν. 12. Ὑψος 0.09 μ.

5. CVA Bibl. Nat. I, πίν. 5, ἀρ. 13. PAYNE, NC, σ. 337, ἀρ. 1552.

6. Αὐτόθι ἀρ. 1550. Délos X, πίν. 35, ἀρ. 489. Ὑψος 0.11 μ. Ἐπὶ τῶν ὤμων γλωσσοειδὲς κόσμημα καὶ ἐνάλληλα τρίγωνα εἰς τὴν κοιλίαν.

παράλληλος πρὸς τὴν σημειουμένην εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σχήματος τῶν χαλκῶν πρόχων κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον.

Ἐνδείξεις περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ σχήματος τόσον ἀπὸ τὰ κεραμοπλαστικά, ὅσον καὶ ἀπὸ τὰ χαλκουργικά κορινθιακά ἐργαστήρια κατὰ τὸν 4ον αἰ. δὲν ἔχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Τὸ ὅτι ἀπὸ τὸν κορινθιακὸν Κεραμεικὸν διεσώθησαν τόσον ὀλίγα μόνον παραδείγματα ραμφοστόμων πρόχων εἶναι γεγονὸς τυχαῖον καὶ τοῦτο ἀποδεικνύουν οἱ πίνακες ἀπὸ τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς Πεντεσκούφια¹. Τρεῖς εἰκονίζουν πρόχους. Ὁ ἀρχαιότερος ἐξ αὐτῶν — ὁ ὑπ' ἀρ. 893 τοῦ Μουσείου Βερολίνου — εἶναι ἀμφίγραφος· ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως διασφύζει παράστασιν ἀνδρικής μορφῆς τύπου «κωμαστοῦ» ἱσταμένου ὀπισθεν βοός, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τομῆν κεραμικοῦ κλιβάνου, ὅπου εἰκονίζονται ἐννέα τοῦλάχιστον ραμφοστόμοι πρόχοι. Ὁ πίναξ αὐτὸς πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν μέσσην κορινθιακὴν περίοδον (600 - 575 π.Χ.)², παρουσιάζει δὲ ὑψίλαιμον τύπον πρόχου μετὰ στρογγύλης κοιλίας. Ἄλλος πίναξ, ὁ ὑπ' ἀρ. 827β τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου³, ἀπεικονίζει τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν κεραμικοῦ κλιβάνου, ὅπου ἀπὸ τινος ἡλίου κρέμαται μικρὰ ραμφοστόμος πρόχους· οὗτος πρέπει νὰ χρονολογηθῇ μᾶλλον εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου αἰ. Μεταξὺ τῶν δύο, περὶ τὸ β' τέταρτον τοῦ 6ου αἰ. θὰ τοποθετήσωμεν ἓν πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπότμημα πίνακος⁴ : ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως εἰκονίζεται βραχύπους ἱματιοφόρος ἀνδρική μορφή, ὀπισθεν δὲ ταύτης ἐντὸς στοᾶς(;) ἀργιλλωρύχος(;)· ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὑπάρχει παράστασις πλοίου, ὅπου ἐκαστέρωθεν τοῦ ἱστίου σειρὰ ἐπιμήκων χονδροειδῶς ἐζωγραφημένων πρόχων δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ φορτίου τοῦ πλοίου. Ἐπομένως οἱ πίνακες τῶν Πεντεσκούφίων μαρτυροῦν, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 6ου αἰ. ὁ κορινθιακὸς Κεραμεικὸς ἐντατικῶς παρῆγε ραμφοστόμους πρόχους καὶ τὰς ἐξῆγε μάλιστα εἰς ἄλλας ἀγοράς, πολὺ πιθανὸν μόνον πρὸς Δυσμάς, ὅπου τὸ σχῆμα ἦτο ἀπὸ αἰώνων ἀγαπητόν. Ἡ διαπίστωσις αὕτη συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν σωζομένων πη-

1. PAYNE, NC, σ. 92, σημ. 1 διὰ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Antike Denkmäler, hrsg. v. deutschen archäologischen Institut, I, Berlin 1891, πίν. 8, ἀρ. 3, 19, 22 (ἐφεξῆς AntDenk I).

2. Πρβ. J. BEAZLEY, The Development of Attic Black-Figure, London 1951, πίν. 7, ἀρ. 3. Εἰς τὴν ὑστέραν κορινθιακὴν I περίοδον (575-550 π.Χ.) τὸν τοποθετοῦν οἱ R. HAMPE - A. WINTER, Bei Töpfern und Ziegeln in Südtalien, Sizilien und Griechenland, Mainz 1965, σ. 221, εἰκ. 146-48.

3. AntDenk I, πίν. 8, ἀρ. 22. J. NOBLE, The Technique of Painted Attic Pottery, New York 1965, εἰκ. 235. G. RICHTER, The Craft of Athenian Pottery, New York 1923, σ. 77, εἰκ. 78. Τὴν ἀνάρτησιν τῆς πρόχου ἐπὶ τοῦ κλιβάνου ἐρμηνεύει ὁ FR. BREIN, Ein spätkorinthischer schwarz-bunter Aryballos in Wien, ÖJh 48, 1966/67, σ. 59, εἰκ. 31, ἐκ τοῦ προορισμοῦ τῆς ὡς βασκανίου· θὰ πρέπει δηλ. νὰ ἔφερε παραστάσεις γελοίας πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ φθόνου τῶν ἄλλων κεραμοπλαστῶν.

4. AntDenk I, πίν. 8, ἀρ. 3a. G. RICHTER, The Craft of Athenian Pottery, ἔ.δ. σ. 82, εἰκ. 86. PAYNE, NC, σ. 117, σημ. 2.

λίνων πρόχων διαγραφομένην εικόνα ηῤξημένης παραγωγῆς κατὰ τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα.

Τὴν ραμφόστομον πρόχουν υἰοθετεῖ ἀπὸ τῶν δύο τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ 6ου αἰ. ὁ ἄττικὸς Κεραμεικὸς καὶ ἀποβαίνει αὕτη λίαν διαδεδομένον σχῆμα κατὰ τὸν 5ον αἰ. εἰς τὴν ἀπλοποιημένην πλέον μορφήν, τὴν ὁποῖαν διεπιστώσαμεν καὶ εἰς τὰς χαλκᾶς. Αἱ πρῶται πρόχοι τοῦ τέλους τοῦ 6ου αἰ.¹ φέρουν πλαστικὴν προτομήν εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν, ἄνευ ἀνθεμίου εἰς τὴν κατωτέραν. Ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις τῆς πηλίνης ραμφοστόμου πρόχου εἰς τὴν Ἀττικὴν, περὶ τὰ διακόσια ἔτη ἀργότερον ἀπ' ὅτι εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἓνα αἰῶνα μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν πρώτων χαλκῶν, ὁμιλεῖ ἀφ' ἑαυτῆς, ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἐδῶ πρόκειται δι' ἐπέισακτον σχῆμα, ἄνευ ἐντοπίου προῖστορίας.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μάλιστα εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τοῦ Λούβρου F 118, πρωτοπόροι ἀγγειοπλάσται ἀρέσκονται εἰς τὴν παρουσίαν καινοφανῶν εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν σχημάτων, συχνὰ μιμούμενοι μεταλλικὰ σκεύη. Αἱ τρεῖς παλαιότεραι ἄττικαὶ πρόχοι — αἱ μόναι ἄλλωστε μετὰ γυναικείας προτομῆς εἰς τὴν πρόσφυσιν — προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τοῦ Λούβρου F 118. Εἶναι μελανόμορφοι, λευκοῦ ἐδάφους, καὶ τοποθετοῦνται εἰς τὴν περίοδον 520 - 500 π.Χ. Ἀπόκεινται εἰς τὸ Λοῦβρον², εἰς τὸ Μόναχον³ (εἰκ. VIIIα) καὶ ἡ τρίτη (εἰς θραύσματα) εἰς τὴν Βοστώνην. Ἡ μεγαλύτερα διάμετρος εὐρίσκεται ὑψηλὰ εἰς τοὺς ὤμους, ἡ δὲ κοιλία εἶναι ἀπιόσχημος· αἱ λαβαὶ κοῖλαι ταινιωταί. Ἀμέσως μετὰ ταύτας ἀκολουθοῦν εἰς τὴν περίοδον 510 - 470 π.Χ. πέντε μελανόμορφοι πρόχοι ἄνευ προτομῆς⁴ (εἰκ. VIIIβ), μετὰ δίσκων εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν καὶ δύο ἐρυθρόμορφοι⁵ (εἰκ. VIIIδ). Αἱ τελευταῖαι ἔχουν ιδιόρρυθμον ἀμφικωνικὸν σχῆμα μὲ καμπύλον, λοξὸν χεῖλος, ἐλαφρῶς διευρυνόμενον κατὰ τὴν πρόσφυσιν τῆς λαβῆς. Μιμοῦνται πιθανώτατα ἐτρουσκικὸν σχῆμα, διότι ἀντίστοιχα χαλκᾶ σκεύη τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. εὐρέθησαν εἰς Βολωνίαν⁶ μετ' ἄλλων ἰταλιωτικῶν-ἐτρουσκικῶν ἀγγ-

1. BEAZLEY, ABV, σ. 440, σχῆμα X, I

2. P. JACOBSTHAL, Ornamente griechischer Vasen, Berlin 1927, πίν. 30a, ἐκ Ν. Ἰταλίας (ἐφεξῆς JACOBSTHAL, Ornamente).

3. PFUHL, Malerei, πίν. 352 εἰκ. 788. RICHTER - MILNE, Shapes and Names, εἰκ. 127. Τὸ σχῆμα τῶν πρόχων Μόναχου καὶ Λούβρου φαίνεται νὰ ἀποδίδῃ ὁ ζωγράφος τοῦ Τριπτολέμου ἐπὶ τῆς κύλικος τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου F 2298, περὶ τὸ 490 π.Χ. (CVA Berlin 2, πίν. 64, 1-2).

4. BEAZLEY, ABV, σ. 440, σχῆμα X, II. Περὶ τῶν ἄττικῶν ραμφοστόμων πρόχων τοῦ 5ου αἰῶνος διαπραγματεύεται διεξοδικῶς ὁ J. R. GREEN, Oinochoe, ἐν Bull. Inst. Cl. St., Un. London 19, 1972, σ. 1-16.

5. K. MASNER, Die Sammlung antiker Vasen und Terracotten, Wien 1892, σ. 48, εἰκ. 27. Ἀποδίδεται εἰς τὸν ζωγράφον τῆς Γιγαντομαχίας τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ BEAZLEY, ARV, σ. 424, ἀρ. 134, ἀκόλουθον τοῦ ζωγράφου τοῦ Βρύγου, περὶ τὸ 490 π.Χ. Βερολῖνον, Antiquarium ἀρ. 2189, AJA 11, 1907, σ. 424, εἰκ. 6.

6. K. SCHUMACHER, Beschreibung der Sammlung antiker Bronzen, Karlsruhe 1890, σ. 102, 107, πίν. X, 19-20. Ἑτεροὶ δύο ὅμοιοι πρόχοι ἐξ Ἰταλίας ἀπόκεινται εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μουσεῖον τῆς Νέας Ὑόρκου.

γείων, ἡ δὲ ἀνάπτυξις τῶν παρὰ τὴν ἄνω πρόσφυσιν λοβῶν χαρακτηρίζει τὰς ἐτρουσκικὰς ραμφοστόμους πρόχους¹. Ἔτερα δύο ἐρυθρόμορφα παραδείγματα τῆς αὐτῆς παραλλαγῆς εὐρέθησαν εἰς τάφον τοῦ 450 - 420 π.Χ. εἰς Spina².

Ἀπὸ τοῦ 460 - 450 π.Χ. καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. ἔχομεν σειρὰν ἐρυθρομόρφων καὶ μελαμβαφῶν προχοϊσκῶν. Μεταξὺ τῶν πρώτων, δύο εἶναι κανονικοῦ ὀρθίου τύπου (εἰκ. VIIε) μὲ ραδινὸν ὠσειδὲς σῶμα, ὀφθαλμὸν εἰς τὸ κέντρον τοῦ δίσκου, σχῆμα λαβῆς ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς συγχρόνου πρόχου τῆς Περαιώρας, μερικαὶ μιμοῦνται ἐτρουσκικὸν σχῆμα (εἰκ. VIIγ) καὶ τρεῖς εἶναι πεπλατυσμένα³ μὲ διαμόρφωσιν τοῦ σχήματος ὡς εἰς τὰς ἀντιστοιχοῦς χαλκᾶς. Π.χ. ἡ εἰς Musées Royaux τῶν Βρυξελλῶν προχοϊσκη⁴ τοῦ ζωγράφου τῶν λουομένων γυναικῶν (περὶ τὸ 450 - 420 π.Χ., εἰκ. VIIIζ) πλησιάζει σημαντικῶς τὸ σχῆμα τῆς ὑπ' ἀρ. 70 πεπλατυσμένης χαλκῆς πρόχου τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (450 - 440 π.Χ.). Αἱ μελαμβαφεῖς ὀρθίου τύπου ραμφόστομοι προχοϊσκαὶ τῆς αὐτῆς περιόδου (εἰκ. VIIIστ) εἶναι εἴτε ἀπλαῖ, εἴτε ἀυλακωταί· αἱ τελευταῖαι τοποθετοῦνται μᾶλλον εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ αἰῶνος⁵. Εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν συγκαταλέγεται στόμιον μελαμβανοῦς προχοϊσκης εὐρεθὲν εἰς τὸν συνοικισμὸν τῆς Βίτσας Ζαγορίου, εἰς τὸ στρῶμα καταστροφῆς τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (πίν. 54γ_α). Ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων τῆς περιόδου 460 - 430 π.Χ., βασικῶς τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἀχιλλέως⁶, ἀπεικονίζονται συχνάκις αἱ ἀπλαῖ μελαμβαφεῖς προχοϊσκαὶ ὡς κομψότατα μεταλλικῆς ὑφῆς ἀγγεῖα ἀνηρτημένα εἰς τὸν τοῖχον μετ' ἄλλων ἀντικειμένων, κατόπτρων, κυλίκων, ἐνδυμάτων, ἀποδιδό-

κης: G. RICHTER, Greek, Etruscan and Roman Bronzes, New York 1915, σ. 190-1, ἀρ. καὶ εἰκ. 493-4, τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Πρβ. ἐπίσης τὴν πιθανῶς ἐξ Orvieto ἐτρουσκικὴν ὁμοίαν χαλκῆν πρόχουν εἰς ἰδιωτικὴν συλλογὴν τῆς Βασιλείας, ἐν R. HESS, Raccolta R. H. Aus einer privaten Antiken-Sammlung, Basel 1963, ἀρ. καὶ πίν. 73, ὅπου ἀναφέρονται καὶ ἄλλα παραδείγματα. Πέντε ἄλλαι πρόχοι, ἐπίσης τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., εὐρέθησαν εἰς τάφους τοῦ Melfi, N. Ἰταλίας: AA 81, 1966, στ. 311-12, εἰκ. 76. Ὑπὲρ τῆς ἐτρουσκικῆς καταγωγῆς τοῦ σχήματος ἐτάχθη καὶ ὁ J. R. GREEN, ἔ.ἀ. σ. 8-9.

Τὸ σχῆμα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς ἐτρουσκικοὺς τάφους τοῦ 4ου-3ου π.Χ. αἰ.: MILANI, Museo Archeologico di Firenze 1912, II, πίν. CXXI. Ἑλληνικαὶ παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου, τοποθετούμεναι εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., εὐρέθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης: δύο ἐκ τάφων τοῦ Δερβενίου, AD 18, 1963, B' 2, πίν. 225α καὶ μία ἐκ τάφου τῆς περιοχῆς κεραμοποιείου Ἀλλατίνι, AD 21, 1966, B' 2, σ. 340, ἀρ. εὐρετ. 5196.

1. Τὴν σχέσιν πρὸς τὰς ραμφοστόμους πρόχους ὑπέδειξαν οἱ P. JACOBSTHAL - A. LANGSDORF, Die Bronzeschnabelkannen, Berlin 1929, σ. 47, σημ. 1 (ἐφεξῆς JACOBSTHAL, Bronzeschnabelkannen).

2. S. AURIGEMMA, La necropoli di Spina in Valle Trebbia, I, Roma 1960, πίν. 172 καὶ 178 ἄνω.

3. HILL, AJA 1962, σ. 62, σημ. 24.

4. CVA Bruxelles 2, πίν. 11, 1, σ. 5-6. Ὑψος 0.13 μ.

5. Παραδείγματα ἀπλῶν μελαμβαφῶν εἰς Ρόδον (CVA Rodi II, πίν. 20, 5), Καρlsruhe (CVA Karlsruhe I, πίν. 35, 5), Ὁξφόρδην (CVA Oxford I, πίν. XLII, 6, XLVIII, 20-21) κ.ἄ. Παραδείγματα ἀυλακωτῶν εἰς Συλλογὴν Gallatin (CVA Gallatin, πίν. 31, ἀρ. 7), Μουσείον Σεβρῶν (CVA Sèvres πίν. 23, ἀρ. 26) κ.ἄ.

6. W. RIEZLER, Weissgrundige attische Lekythen, München 1914, πίν. 2-7 (ἐφεξῆς RIEZLER, Weissgrundige Lekythen).

μένων άλλοτε διὰ σκιαγραφίας καὶ άλλοτε διὰ περιγράμματος, ὥστε ἐκ τῆς τεχνικῆς μόνον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ διάκρισις τῶν μεταλλικῶν ἀπὸ τῶν πηλίνων. Εἶναι πιθανὸν αἱ εἰκονιζόμεναι προχοῖσται νὰ δηλοῦν τὰ χαλκᾶ πρότυπα, τὰ ὁποῖα μιμοῦνται αἱ μελαμβαφεῖς πηλίναι.

Οὕτω συνολικῶς ἔχομεν μερικὰς δεκάδας πηλίνων ἀττικῶν ραμφοστόμων πρόχων κατανεμομένας ἀνομοιομερῶς ἀπὸ τοῦ 520 π.Χ. ἕως τὸ 400 π.Χ. εἰς δύο χρονολογικὰς ομάδας, εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου καὶ εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἱ. Εἰς αὐτὰς δὲν συμπεριλαμβάνομεν τὴν εἰς Altenburg μελανόμορφον λήκυθον¹ (περὶ τὸ 540 π.Χ.), φέρουσιν ραμφοστόμον στόμιον καὶ γοργόνεια εἰς τοὺς δίσκους· πιθανώτατα εἶναι κίβδηλον κατασκευάσμα, διότι τὸ ὑπεράνω τῆς βάσεως τμήμα τῆς κοιλίας εἶναι αὐλακωτὸν μελαμβαφές, ὅπως εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἱ. ἡ Ἀττικὴ παύει νὰ παράγῃ τὸ σχῆμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον τώρα ἀποβαίνει δημοφιλέστατον εἰς τὰ ἐτρουσκικὰ καὶ ἰταλιωτικὰ ἐργαστήρια, εἴτε ὡς ἐρυθρόμορφον, εἴτε ὡς μελαμβαφές (εἰκ. IXα-στ). Ἡ εὐρυτάτη διάδοσις τοῦ σχήματος εἰς τὸν ἰταλικὸν χῶρον, μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἀττικῶν τύπων τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἱ. ἐρμηνεύεται ἴσως ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ραμφοστόμος — τρίλοβος ὅμως — χαλκῇ πρόχους ἦτο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἱ. ἀγαπητὸν σχῆμα τῆς ἐτρουσκικῆς τέχνης². Εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας ἡ ραμφοστόμος πρόχους γνωρίζει ποικιλίαν σχημάτων, ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ ὀρθίου ἀττικοῦ τύπου³ μέχρι τοῦ πεπιεσμένου αὐλακωτοῦ⁴ καὶ τῆς ἐπιχύσεως⁵, ἡ ὁποία εἶναι συνδυασμὸς κοίλης πυξίδος καὶ πεπλατυσμένης αὐλακωτῆς πρόχου. Ἡ κατηγορία τῶν «Γναθίων»⁶ ἰταλιωτικῶν ἀγγείων συνεχίζει κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἱ. τὰς βασικὰς ταύτας παραλλαγὰς καὶ εἰς τὸν αἰῶνα αὐτὸν φαίνεται νὰ σβῇ ἡ ἱστορία τῶν πηλίνων ραμφοστόμων πρόχων.

2. ΑΙ ΧΑΛΚΑΙ ΠΡΟΧΟΙ

α. Τὸ σχῆμα :

Τὴν μελέτην τοῦ σχήματος τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων δυσχεραίνει τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκ τῶν 92 ἀνιχνευθέντων παραδειγμάτων μόνον 17 σφάζουν καὶ

1. CVA Altenburg I, σ. 35-6, πίν. 36, περὶ τὸ 540 π.Χ. κατὰ BIELEFELD.

2. Π.χ. ἐρυθρόμορφοι εἰς Κοπεγχάγην, CVA 5, πίν. 218 καὶ μελαμβαφεῖς αὐτόθι, πίν. 223, β' ἡμίσεος 4ου αἰῶνος.

3. Π.χ. ἐρυθρόμορφος ἐν CVA Brit. Mus. 7, πίν. 4, ἀρ. 6 καὶ μελαμβαφῆς ἐν CVA Napoli 2, πίν. 17, ἀρ. 2.

4. Π.χ. ἐρυθρόμορφος ἐν CVA Lecce 2, πίν. 51, ἀρ. 1. Μελαμβαφῆς εἰς Stuttgart, CVA 1, πίν. 63, ἀρ. 8.

5. Διὰ παραδείγματα ἐρυθρομόρφων βλ. CVA Lecce, 2, πίν. 51.

6. Παραδείγματα ἐνιαίου τύπου (ἡ κοιλία χαμηλὰ) ἐν CVA Brit. Mus. I, πίν. 7, ἀρ. 2· CVA Napoli III, πίν. 68, ἀρ. 5. Παράδειγμα πεπλατυσμένου τύπου ἐν CVA Torino I, πίν. 1, 4 καὶ ἐπιχύσεων ἐν CVA Napoli III, πίν. 71-72.

τὸ σῶμα, πλὴν τῆς λαβῆς, ἐξ αὐτῶν δὲ ἐξ εἶναι ἀρχαῖκαί. Οὕτως, ἂν καὶ σφύζονται λαβαὶ ἀπὸ τοῦ 7ου αἰ., ἡ παλαιότερα ἀκεραία πρόχους εἶναι ἡ Α τῆς Βίτσας Ζαγορίου. Τὰ ὑπάρχοντα κενὰ καλύπτει ἡ ἀναπαράστασις τοῦ σχήματος τῶν ἀρτιωτέρων λαβῶν, ἡ ὁποία ἐνέχει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀκρίβειαν ὡς πρὸς τὰ κάτωθι στοιχεῖα : τὴν κλίσιν τοῦ ράμφους καὶ τοῦ λαιμοῦ, τὸ ὕψος τοῦ λαιμοῦ καὶ τὴν καμπυλότητα τῶν ὤμων. Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα προκύπτουν ἀπὸ τὴν μεταξὺ τῶν δίσκων τῆς ἄνω προσφύσεως ἀπόστασιν, ἀπὸ τὴν ἐγκοπὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν ταύτης πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ χείλους τοῦ σφυρηλάτου στομίου καὶ ἀπὸ τὴν καμπύλην τῆς κάτω προσφύσεως. Τὸ ὕψος τῆς κοιλίας δύναται νὰ ποικίλλῃ : εἰς τὰς γενομένας ἀναπαραστάσεις κατεβλήθη προσπάθεια συμβιβασμοῦ τῆς ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν ἀναλογιῶν προκυπτούσης μορφῆς πρὸς τὸ ἐκ τῆς χρονικῆς τοποθετήσεως τῆς λαβῆς ἀναμενόμενον σχῆμα τοῦ ἀγγείου. Οὕτως αἱ ἀναπαραστάσεις μετὰ τῶν σφριζομένων ἀκεραίων πρόχων δίδουν ἰδέαν μόνον τῆς ποικιλίας καὶ ἐξελίξεως τοῦ σχήματος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος¹.

Γενικῶς παρατηρεῖται ἐξέλιξις ἀπὸ τὰς στρογγυλωτέρας καὶ βαρείας μορφὰς πρὸς τὰς ραδινωτέρας. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως αὕτη δὲν ἀκολουθεῖ τὴν εὐθεῖαν, ἀλλὰ παρατηρεῖται ἐνίοτε ἐπάνοδος εἰς παλαιότερα σχήματα, ἰδίως κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου αἰ., ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν.

Εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. τρεῖς λαβαί, αἱ ὑπ' ἀρ. 35 (ἀρ. 1710 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, περὶ τὸ 600 - 580 π.Χ.), 7 (ἀρ. 339 τῆς Συλλογῆς Καραπάνου τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, περὶ τὸ 565 - 555 π.Χ.) καὶ 9 (ἀρ. Α360 τῶν Βρυξελλῶν, περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ.) ἐπιτρέπουν ἀναπαράστασιν τοῦ σχήματος τῶν ἀγγείων εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουν (εἰκ. X, XI, XII). Ἐμφανὴς εἶναι ἡ πλήρης ἐντάσεως καμπυλότης τῶν ὤμων, οἱ ὁποῖοι ἀνέρχονται μὲ μίαν δυνατὴν καμπύλην πρὸς τὸν λαιμόν, ἐνῶ τὸ ἀγγεῖον στενοῦται πρὸς τὴν βάσιν. Τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ κυριαρχοῦν εἰς τὰς συγχρόνους ἀττικὰς καὶ κορινθιακὰς πηλίνας ὑδρίας². Εἰς τὴν ὑστεροκορινθιακὴν I περίοδον ἀνήκει καὶ ἡ κορινθιακὴ πηλίνη ραμφόστομος πρόχους εἰς St. Louis τῆς Ἀμερικῆς (βλ. ἀνωτέρω σ. 71 καὶ εἰκ. VIζ), πρὸς τὸ σχῆμα τῆς ὁποίας συγγενεστάτη θὰ ἦτο ἡ πρόχους τῶν Βρυξελλῶν. Ἡ πρόχους τοῦ St. Louis ἄλλωστε καταφανῶς μιμεῖται μεταλλικὸν πρότυπον. Ἄλλ' ἀπτὴν ἰδέαν τοῦ σχήματος τῶν χαλκῶν πρόχων τῶν μέσων περιόδου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. παρέχει ὁ εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Πιτσᾶ Κορινθίας εὑρεθεὶς γραπτὸς ξύλινος πίναξ μὲ ἀπεικόνισιν προσφορᾶς θυσίας εἰς

1. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ τηρηθῇ ἐνιαία κλίμαξ εἰς τὰ σχέδια.

2. DIEHL, Die Hydria, σ. 56-58.

τάς Νύμφας¹. Ἡ πρὸ τοῦ βωμοῦ κορασὶς κρατεῖ λεπτομερῶς ἐξωγραφημένην χαλκῇν ραμφόστομον πρόχουν, ἡ μεταλλικὴ ὑφή τῆς ὁποίας ἀποδίδεται ὄχι μόνον διὰ τῶν περιγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς χρήσεως ὠχροπρασίνου χρώματος.

Τὴν παράδοσιν τῶν ἀνωτέρω πρόχων ὡς πρὸς τὴν στρογγυλότητα τῶν ὤμων ἀκολουθεῖ ἡ πρόχους Α τῆς Βίτσας (εἰκ. XIV), ἡ ὁποία ἐμφανίζει αὐξησιν τῆς χωρητικότητος τῆς κοιλίας, καθὼς καὶ ἡ πρόχους τῆς λαβῆς Schimmel (εἰκ. XIII). Ἡ καμπυλότης τῶν ὤμων εἶναι ἀντίστοιχος τῆς τῶν ὀλίγων παλαιότερων, περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. πηλίνων ἀττικῶν ὑδριῶν F39 καὶ F10 τοῦ Λούβρου². Ἡ σύγκρισις πρὸς τὴν πρώτην εἶναι ἀξιοσημείωτος καὶ κατὰ τὸ ὅτι αὕτη φέρει εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν τῆς καθέτου λαβῆς πλαστικὸν ἐξάφυλλον ἀνθέμιον, εἰς δὲ τὴν ἄνω γυναικείαν προτομὴν μεταξὺ ἡμιροδάκων. Ἀντίστοιχος ὑστεροκορινθιακὴ ὑδρία εἶναι ἡ τοῦ Λούβρου E642³, μιμουμένη ἐπίσης μεταλλικὸν πρότυπον· φέρει πηνία εἰς τὰς προσφύσεις τῆς λαβῆς καὶ γραπτὸν στρογγύλον ἀνθέμιον· ἡ κωνικὴ βάσις κοσμεῖται διὰ γλωσσῶν.

Τὴν παράδοσιν τοῦ σχήματος τῆς πρόχου Α ἀκολουθεῖ ἡ πρόχους Β τῆς Βίτσας, 510 - 490 π.Χ. (εἰκ. XV), καθ' ἣν ἐποχὴν κυριαρχοῦν αἱ ραδιναὶ μορφαί. Ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Bloesch⁴, οἱ περὶ τὸ 510 π.Χ. χρόνοι εἶναι κρίσιμοι διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σχήματος ἀμφορέων καὶ ὑδριῶν εἰς τὴν Ἀττικὴν, φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ παρατηρήσεις του ἰσχύουν καὶ εἰς εὐρύτερον τοῦ ἀττικοῦ Κεραμικοῦ κύκλον. Περὶ τὸ 510 π.Χ. μερικοὶ ἀγγειοπλάσται ἀντιδρῶν εἰς τὴν τάσιν πρὸς ὀλονὲν ραδινωτέρας καὶ κομψὰς μορφάς, ἀντλοῦντες δὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ παρελθὸν ἀναπτύσσουσιν εἰς πλάτος τὸ ἀγγεῖον, δίδουν εὐρύτητα εἰς τοὺς ὀριζοντίους ὤμους, κατασκευάζουσιν ἰσχυροὺς λαιμοὺς καὶ βάσεις, ἐνῶ εἰσάγουν νέας ἀρχάς, ὅπως ἡ ἰσορροπία τῶν ἀναλογιῶν καὶ ἡ χρήσις συσχετισμένων καμπυλῶν. Πάντα τὰ ἀνωτέρω χαρακτηριστικὰ τῶν περὶ τὸ 510 π.Χ. χρόνων ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν πρόχουν Β, ὅπου πράγματι ὑπάρχει καὶ ὁ ἀρμονικὸς συσχετισμὸς καμπύλης λαβῆς καὶ στομίου, προχοῆς καὶ κοιλίας. Εἰς τὴν πρόχουν Α ὁ συσχετισμὸς τῶν καμπυλῶν δὲν εἶναι τόσον ἐπιτυχής. Ἀντίστοιχα πῆλινα ἀγγεῖα διὰ τὴν πρόχουν Β εἶναι ἡ ἀττικὴ ἐρυθρόμορφος ὑδρία τοῦ Μονάχου ἀρ. 2421, περὶ τὸ 510 π.Χ.⁵ καὶ ἡ εἰς Δῆλον μικρογραφικὴ κορινθιακὴ ραμφόστομος προχοῖσκη⁶, λίαν συγγενὴς κατὰ τὴν ὅλην ἀντίληψιν τοῦ σχήματος.

1. EAA VI, 1964, πίν. ἔναντι σ. 202.

2. DIEHL, Die Hydria, πίν. 35. CVA Louvre 6, πίν. 62.

3. E. POTTIER, Les vases antiques du Louvre, I, Paris 1897, πίν. 50. DIEHL, Die Hydria, πίν. 32, 2 καὶ 33, 1.

4. H. BLOESCH, Stout and Slender in the Late Archaic Period, JHS 71, 1951, σ. 29-39.

5. Αὐτόθι πίν. XVIIIb.

6. Βλ. ἀνωτέρω σ. 72, ἀρ. 20.

Τὴν πρὸς τὰς ραδινὰς μορφὰς τάσιν, ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς τὸ ζενίθ κατὰ τὴν δεκαετίαν τοῦ καλοῦ Λεάγρου (510 - 500 π.Χ.), παρακολουθοῦμεν εἰς σειράν πρόχων τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰ. Ἡ ὑπ' ἀρ. 12 λαβὴ τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου ὡς καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 7, ἀνῆκεν εἰς πρόχουν, τῆς ὁποίας τὸ σχῆμα ἦτο ἐξέλιξις τῆς κατὰ μίαν γενεὰν παλαιότερας ὑπ' ἀρ. 7 : εἰς τὴν κοιλίαν κυριαρχεῖ ὁ κατακόρυφος ἄξων, ἐνῶ ἡ γραμμὴ τῶν ὠμων ἔχει καταπέσει αἰσθητῶς (εἰκ. XVIα). Ἡ πρόχους τοῦ Τσοτυλίου (εἰκ. XVIβ) μιμεῖται τὴν παράδοσιν τοῦ ἐργαστηρίου τῶν δύο ἀνωτέρω λαβῶν· τὸ συμπεπνευσμένον σχῆμα τῆς σχεδὸν ἀμφικωνικῆς κοιλίας τῆς συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν μικρογραφικὴν ραμφόστομον προχοῖσκήν τοῦ Μονάχου¹ (εἰκ. VIIη), συγχρόνως δὲ κατὰ περίεργον τρόπον ἐνθυμίζει τὰ ραμφόστομα γεωμετρικὰ προχοῖδια τῆς Μακεδονίας², τῆς περιοχῆς ὅπου εὑρέθη καὶ ἡ πρόχους τοῦ Τσοτυλίου.

Τὴν ἐκλεπτυσμένην χάριν καὶ ἐλαφρότητα τῶν σχημάτων τῆς ἐποχῆς τοῦ Λεάγρου ἔχει ἡ ἀπίσχημος ὑπ' ἀρ. 20 πρόχους Tessin (εἰκ. XVIIα) καὶ ὅμοιον ἦτο τὸ σχῆμα τῆς πρόχους τῆς ὑπ' ἀρ. 19 λαβῆς εἰς τὸ Ashmolean Museum (εἰκ. XVIIβ). Ὁμοιον εἶναι τὸ σχῆμα τῶν συγχρόνων ἀττικῶν πηλίνων ραμφοστόμων πρόχων τοῦ ζωγράφου τοῦ Λούβρου F118³ καὶ συγγενές τὸ τῶν δύο πρόχων ἐκ τοῦ βορείου νεκροταφείου τῆς Κορίνθου (ἀνωτέρω σ. 72, ἀρ. 15 - 16 καὶ εἰκ. VIIδ-ε).

Πρὸς τὰς τελευταίας ταύτας καὶ δὴ τὴν ὑπ' ἀρ. 15 θὰ προσήγγιζε τὸ σχῆμα τῆς πρόχους τῆς λαβῆς 4912 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (ἀρ. 36 τοῦ καταλόγου, εἰκ. XVIIIα)· αἱ κάπως βαρύτεραι γραμμαὶ ὁδηγοῦν μᾶλλον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο ἄσχετον καὶ πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἀττικῶν πηλίνων πρόχων τοῦ τέλους τοῦ 6ου - ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ὅπως τῆς τοῦ Μουσείου Νεαπόλεως⁴ ἢ τῆς ὑπ' ἀρ. 1828 τοῦ Μονάχου⁵ (εἰκ. VIIIα). Ἡ εἰς Musée Lavignerie Καρχηδόνας πρόχους ἀρ. 18, ἐκ τοῦ αὐτόθι νεκροταφείου, ἐντάσσεται εἰς τὴν αὐτὴν ὁμάδα τῶν ραδινῶν ἀγγείων τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος (εἰκ. XIXγ).

Διάφορον τελείως εἶναι τὸ σχῆμα τῆς πρόχους τοῦ Βοτονοσίου (ἀρ. 17, εἰκ. XVIIδ), περὶ τὸ 500 - 490 π.Χ., μὲ τὴν σχεδὸν σφαιρικὴν κοιλίαν, ἀνάλογον πρὸς τὴν τῆς πηλίνης ἀττικῆς πρόχους εἰς Leningrad⁶ ἐξ ἐργαστηρίου τοῦ κύκλου τοῦ Νικοσθένους. Τελείως ἰδιόμορφον ἦτο τὸ σχῆμα τῆς πρόχους τῶν λαβῶν 360

1. Βλ. ἀνωτέρω σ. 72, ἀρ. 18.

2. Βλ. ἀνωτέρω σ. 69, σημ. 1.

3. Βλ. ἀνωτέρω σ. 74, σημ. 2-3.

4. CVA Napoli I, πίν. 42, 3-4.

5. RICHTER - MILNE, Shapes and Names, εἰκ. 127.

6. JACOBSTHAL, Ornamente, πίν. 31b.

Καραπάνου καὶ Β 5850 Ὀλυμπίας (ἀρ. καταλόγου 23 - 24). Τὸ ὕψος των δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὰ 0.15 μ. (εἰκ. XVIIγ).

Ἡ πεπλατυσμένη προχοῖσκη τῆς Βιέννης (ἀρ. 69, εἰκ. XXIIIβ) δὲν ἔχει πολλὰ κοινὰ πρὸς τὴν σύγχρονον πηλίνην τοῦ Würzburg (σ. 72, εἰκ. VIIι), ἐνῶ ἀντιθέτως ἔχει τὰς αὐτὰς ἀναλογίας πρὸς κορινθιακὰς οἰνοχοῖσκάς τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος¹.

Αἱ πρόχοι τῆς Καρχηδόνας, π.χ. ἡ μετὰ δύο μορφῶν εἰς Musée Lavigerie (ἀρ. 33, εἰκ. XIXδ), ἀκολουθοῦν ἐντὸς τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ. τὴν παράδοσιν τῶν ἐκλεπτυσμένων ἀναλογιῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Λεάγρου. Ὡς ἐπαρχιακὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔργα, δὲν ἀποδίδουν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των, ὅπως αἱ πρόχοι εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἀνῆκον αἱ λαβαὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, Βοστώνης καὶ Περαιώρας μὲ λεοντῆν ἢ σειρῆνα εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν (ἀρ. 46, 53, 54, εἰκ. XXα, XXIα-β). Αἱ αὐστηραὶ καμπύλαι ὤμων καὶ κοιλίας καὶ ἡ ὅλη ἀνάτασις τοῦ ἀγγείου εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῶν ληκύθων, κρατήρων καὶ ἀμφορέων τοῦ αὐστηροῦ καὶ πρωίμου κλασσικοῦ ρυθμοῦ². Εἰς τὴν πρωίμον κλασσικὴν περίοδον ἐντάσσονται ἡ πρόχους τῆς Βουδαπέστης (ἀρ. 26, εἰκ. XIXβ) καὶ ἡ λαβὴ τῶν Σερρών (ἀρ. 27, εἰκ. XIXα)· ἡ πρώτη διατηρεῖται ἀκεραία καὶ ἐνισχύει τὴν ὀρθότητα τῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ σχήματος τῶν ὑπολοίπων πρόχων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὁμοιότης τῆς καμπύλης καὶ διακοσμητικῶν λεπτομερειῶν τοῦ στελέχους τῆς λαβῆς τῶν πέντε ἀνωτέρω πρόχων. Τὰ στόμια τῶν πρόχων τοῦ 5ου αἰ. μειοῦνται σημαντικῶς εἰς μέγεθος ὡς πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τῶν πρόχων τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

Αἱ πρόχοι τῆς Γιουγκοσλαβίας, μὲ τὴν ἐκ νέου ἐμφανιζομένην κατὰ πλάτος ἀνάπτυξιν τῶν ὤμων, παρουσιάζουν ἀναλογίας πρὸς ἀγγεῖα τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ ἐκ Novi Pazar πρόχους (ἀρ. 38, εἰκ. XVIIIγ) συγκρίνεται πρὸς χαλκῆν οἰνοχόην ἐκ Κορίνθου εἰς Βοστώνην³, ἐνῶ ἡ ἐκ Τρεμπενίστε πρόχους τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῆς Σόφιας (ἀρ. 41, εἰκ. XVIIIβ) ἔχει σχῆμα ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 504 ἀμφορέως τοῦ Ἐρμώνακτος εἰς Würzburg⁴ καὶ τῆς χαλκῆς ἐξ Αἰγίου ὑδρίας τῆς Βαλτιμόρης⁵, ἔργα τοποθετούμενα

1. Ἀνωτέρω σ. 54, σημ. 4.

2. Πρβ. J. BEAZLEY, *The Berlin Painter*, Melbourne Univ. Press 1964, πίν. 1, 6. ARIAS-HIRMER, *Vasenkunst*, πίν. 164, 181. Τὴν ὀρθότητα ἀναπαραστάσεως τοῦ σχήματος τῆς ὑπ' ἀρ. 36 λαβῆς ἐνισχύει ἡ ὁμοιότης πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν πρωίμων λευκῶν ληκύθων τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἀχιλλέως εἰκονιζομένας ραμφοστόμους προχοῖσκάς, ἰδίως ἐν RIEZLER, *Weissgrundige Lekythen*, πίν. 7, τῆς ἐποχῆς τοῦ «καλοῦ» Διφίλου: 460-450 π.Χ. PFUHL, *Malerei*, πίν. 201-202 (εἰκ. 529-530).

3. ROBINSON, *AJA* 1942, σ. 185, εἰκ. 20-22: περὶ τὸ 450 π.Χ.

4. E. LANGLOTZ, *Griechische Vasen der Universität Würzburg*, ἔ.ἀ. πίν. 171.

5. ROBINSON, *AJA* 1942, εἰκ. 1, 2, 4.

περί τὸ 450 π.Χ. Οὕτως ἡ μορφή τοῦ σχήματος τῶν πρόχων τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐνισχύει τὴν χρονικὴν ἔνταξιν των ἐντὸς τοῦ 5ου αἰ., ὡς ὑπεστήριξεν ἡ L. Poronici¹ ἀπορρίπτουσα τὴν ὑπὸ τοῦ Filow χρονολόγησιν τῶν τάφων τῆς Ἀχρίδος εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰῶνος.

Γενικῶς εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. παρατηρεῖται ἀπλοποίησις τοῦ σχήματος τῆς ραμφοστόμου πρόχου. Ἐὰν ἐξαίρεσωμεν τὰς ὀλιγαριθμούς μεθ' ὁλοσώμων ἀνθρωπίνων μορφῶν, ἐγκαταλείπονται αἱ περίτεχνοι λαβαὶ τοῦ 6ου αἰ. χάριν ἀπλουστερῶν, στερουμένων πλαστικοῦ διακόσμου. Τίποτε ὅμως δὲν ἀποκλείει τὸ συμπέρασμα τοῦτο νὰ εἶναι τυχαῖον, ὀφειλόμενον εἰς τὴν συμπτωματορικὴν μέχρι τοῦδε ἔλλειψιν ἐπαρκῶν εὐρημάτων ἐξ αὐτῆς τῆς περιόδου. Τὸ ὅτι τὸ σχῆμα ὁπωσδήποτε ἐξελίσσεται πρὸς ἀπλοποιημένας μορφάς δεικνύουν αἱ πολυαριθμοὶ προχοῖσκαὶ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ. Διακρίνομεν δύο βασικοὺς τύπους, τὸν κανονικὸν ὀρθιον καὶ τὸν πεπλατυσμένον.

Αἱ ὀρθιαι προχοῖσκαὶ, φέρουσαι συνήθως τριγωνικὴν λαβὴν λήγουσαν κάτω εἰς φύλλον κισσοῦ, ἀφθονοῦν εἰς Περαιχώραν καὶ Δωδώνην. Τὸ κυρίως σῶμα των ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ τῶν ὑπ' ἀρ. 46 καὶ 49 τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ.: ὠρειδὲς μὲ ἀπαλὴν καμπύλην εἰς τοὺς ὤμους, ἐνθυμίζει τὰς ληκύθους τῆς αὐτῆς περιόδου (πρβ. εἰκ. XXIIα-β, ἀναπαραστάσεις τῶν ὑπ' ἀρ. 56 - 57 λαβῶν τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων). Τὸ ὕψος των θὰ ἐκυμαίνετο μεταξὺ 0.10 - 0.20 μ. Ἡ ἐκ Περαιχώρας προχοῖσκη μὲ τοὺς ὀριζοντίους ὤμους (ἀρ. 49, εἰκ. XXIγ) πρέπει χρονολογικῶς νὰ κεῖται μεταξὺ τῆς πρόχου ἐκ Τρεμπενίστε καὶ τῶν μετὰ τῆς τυπικῆς λαβῆς τῆς ληγούσης εἰς φύλλον κισσοῦ (ἀρ. 56 - 57, κ.ἀ.). Αὗται ἔχουν ἀκριβῆ ἀντίστοιχα εἰς τὰς ἐπίσης πολυαριθμούς ἀττικὰς μελαμβαφεῖς ραμφοστόμους προχοῖσκάς τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.², καθὼς καὶ εἰς τὰς ἀπεικονίσεις ὁμοίων ἀγγείων ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων τῆς ὠρίμου περιόδου τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἀχιλλέως (450 - 430 π.Χ.)³. Ἡ πρόχους εἰς Würzburg (ἀρ. 55, εἰκ. XXIδ), ἡ μόνη ἀκεραία ἐκ τῶν ὀρθίου τύπου εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ., ἔχει ὁμοιότατον σχῆμα καὶ ἀναλογίας πρὸς τὴν πηλίνην ἀττικὴν τοῦ Τάραντος⁴.

Αἱ πεπλατυσμέναι προχοῖσκαὶ (εἰκ. XXIII) ἀκολουθοῦν ἐπίσης μίαν τάσιν τῆς αὐτῆς χρονικῆς περιόδου, ἐκδηλουμένην εἰς ληκύθους καὶ πρόχους. Ἀντίστοιχα παραδείγματα μεταξὺ τῶν πηλίνων ἔχομεν μόνον ἀττικὰ⁵. Ὁ ἀττικὸς

1. Poronici, Catalogue, σ. 118. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα τοῦ Τρεμπενίστε ἀνήκουν εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα.

2. Πρβ. ἰδίως τὰς εἰς Ρόδον (CVA Rodi II, πίν. 20, 5), Τάραντα (AA 1956, στ. 231-4, εἰκ. 26) καὶ Ashmolean Museum Ὁξφόρδης (CVA Oxford I, πίν. 42 ἀρ. 6 καὶ πίν. 48, ἀρ. 20-21).

3. RIEZLER, Weissgrundige Lekythen, πίν. 34-36. PFUHL, Malerei, πίν. 206, 209.

4. AA 71, 1956, στ. 231-234, εἰκ. 26: 450-400 π.Χ. κατὰ B. NEUTSCH.

5. Π.χ. CVA Bruxelles 2, πίν. 11, 1, τοῦ ζωγράφου τῶν λουομένων γυναικῶν.

Κεραμεικὸς ἔχει ἀναμφισβήτητως ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ ἐπικρατήσει εἰς τὴν διεθνῇ ἀγορὰν τῆς ἐποχῆς.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. ὁ ἐλλαδικὸς χῶρος δὲν ἔδωσεν ἄλλα παραδείγματα χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων. Τὸ σχῆμα φαίνεται ὅτι ἐγκαταλείπεται. Εἰς τὸν ἰταλιωτικὸν χῶρον ἐπιβιώνει εἰς τὰ πῆλινα τοῦ 4ου καὶ 3ου αἰ. (βλ. ἄνωτέρω σ. 76), ἐνῶ ἐξ ἀπομεμακρυσμένων περιοχῶν ἔχομεν ἐλάχιστα παραδείγματα χαλκῶν πρόχων, οὐχὶ ἀμιγοῦς ἐλληνικοῦ τύπου, ὅπως αἱ ἐλληνοκελτικαὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Ρήνου¹, τῶν ὁποίων τὸ στόμιον εἶναι τρίλοβον.

Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους συνήθης εἶναι μία παραλλαγή μετὰ χαμηλοῦ ραμφοειδοῦς στομίου καὶ λαβῆς φερούσης ἄνω Πήγασον ἢ γρυῖπα², ἡ ὁποία εἶναι μᾶλλον ἐπινόησις τῆς ἐποχῆς τῆς (1ος π.Χ. - 3ος μ.Χ. αἰ.), ἐμπνευσθεῖσα ἀπὸ τὸ ἐπιβιῶσαν εἰς τὰ πῆλινα ἰταλιωτικὰ καὶ ἐτρουσκικὰ ἀγγεῖα σχῆμα καὶ μὴ ἔχουσα ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰς ἐλληνικὰς χαλκᾶς πρόχους³.

Κλείοντες τὴν ἐξέτασιν τοῦ σχήματος τῆς ἐλληνικῆς ραμφοστόμου πρόχου πρέπει νὰ κάμωμεν σαφῇ διάκρισιν μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν ἐτρουσκικῶν⁴ χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν περιωρισμένην τοπικῶς καὶ χρονικῶς ἐνότητα, κατασκευασθεῖσαι πιθανώτατα εἰς ἐργαστήριον τοῦ Vulci κατὰ τὸ α' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Τὸ σχῆμα τῶν ἐτρουσκικῶν πρόχων μὲ τὸ ἄκομψον σῶμα καὶ τὸ τρίλοβον προτεταμένον ράμφος, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὰς ἐλληνικὰς πρόχους. Ἡ λαβὴ μόνον μὲ τὰς πλαστικὰς προτομὰς καὶ τὰ ἐπιμήκη ἄπνοα ἀνθέμια δεικνύει ἐπίδρασιν τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου.

β. Ὁ τύπος τῆς λαβῆς καὶ τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα του:

Ἡ χαρακτηρίζουσα τὰς ἀρχαϊκὰς ραμφοστόμους πρόχους λαβὴ μὲ τὸ ἀνθέμιον εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν καὶ τὴν προτομὴν ἐν μέσῳ τῶν δίσκων εἰς τὴν ἄνω τοιαύτην δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰς ραμφοστόμους πρόχους· τὴν εὐρίσκομεν καὶ εἰς πῆλινα ἀγγεῖα, ἀπομιμούμενα ὅμως μεταλλικά, ἀλλὰ καὶ εἰς χαλκᾶς ὑδρίας καὶ οἰνοχόας. Τὸ παλαιότερον παράδειγμα εἶναι ἡ ἐκ Σάμου λακωνικὴ ἀρυβαλλοειδὴς οἰνοχόη⁵ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἀποτελεῖ γνή-

1. 4ου π.Χ. αἰ., βλ. ἄνωτέρω σ. 63.

2. A. RADNOTTI, Roemische Bronzegefäßen von Pannonien, 1938, σ. 146. HILL, AJA 1962, σ. 62.

3. Κατὰ τὸν RADNOTTI (ἐ.δ. σ. 142) αἱ ρωμαϊκαὶ χαλκαῖ πρόχοι ἤντησαν τὸ σχῆμα ἐξ ἐλληνικῶν προτύπων.

4. JACOBSTHAL, Bronzeschnabelkannen, σ. 61-66.

5. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Λακωνικὴ οἰνοχόη ἀπὸ τὴν Σάμον, Ἐπιτύμβιον Χρήστου Τσοῦντα, Ἀθήναι 1941, σ. 504-518. Ὑψος 0.202 μ. C. M. STIBBE, Lakonische Vasenmaler des 6ten Jahrhunderts, 1972, σ. 178-81, πίν. 118-19. Ἡ οἰνοχόη ἀπωλέσθη κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον πόλεμον.

σιον τύπον ἀγγείου· εἶναι δημιούργημα τῆς φαντασίας τοῦ κεραμοπλάστου της. Οὗτος, τόσο εἰς τὸ σχῆμα, ὅσον καὶ εἰς τὸν πλαστικὸν διάκοσμον ἐδανείσθη μορφὰς ἀπὸ διάφορα ἀγγεῖα καὶ ἐργαστήρια : εἰς ἀρυβαλλοειδὲς σῶμα καὶ στόμιον προσέθεσε βάσιν κορινθιακῆς οἰνοχόης, πλαστικὰς προτομάς περὶ τὸν λαϊμόν, ὅπως εἰς τὰς κορινθιακὰς πυξίδας, ὑπερυψωμένην ταινιωτὴν λαβὴν μὲ πλαστικὸν ἐννεάφυλλον ἀνθέμιον εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν καὶ ἄνω γυναικείαν προτομὴν μεταξὺ δύο λεοντοκεφαλῶν, δάνειον ἐπίσης ἀπὸ κορινθιακὸν πρότυπον, ἀνοργάνως προσηρμοσμένον εἰς τὸ σφαιρικὸν σῶμα. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. τοποθετεῖται ἐξ ἄλλου ἢ ὑπ' ἄρ. F10 ἀττική ὑδρία τοῦ Λούβρου¹, τῆς ὁποίας ἡ κάθετος λαβὴ φέρει ὀξύφυλλον ἐννεάφυλλον πλαστικὸν ἀνθέμιον κάτω καὶ ἄνω γυναικείαν προτομὴν μεταξὺ ἡμιροδᾶκων. Ἡ ἔλλειψις προῖστορίας τοῦ τύπου αὐτοῦ τῆς λαβῆς μὲ τὴν γυναικείαν προτομὴν εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν, εἰς τὰς ἀττικὰς καὶ ἄλλης καταγωγῆς ὑδρίας, μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ἐδῶ πρόκειται διὰ μίμησιν μεταλλικοῦ προτύπου ἐτέρας κατηγορίας ἀγγείων.

Εἰς τὰς οἰνοχόας ἐμφανίζεται ὁ τύπος αὐτὸς τῆς λαβῆς κατὰ τὸ β' τέταρτον τοῦ 6ου αἰ. εἰς θραύσματα πηλίνων λακωνικῶν οἰνοχοῶν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος², τὰ ὁποῖα φέρουν μικρὰν γυναικείαν κεφαλὴν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἄνω προσφύσεως, μεταξὺ δύο ροδᾶκων, καὶ ἀνάγλυφον ὀξύφυλλον ἀνθέμιον εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν. Πλαστικαὶ προτομαὶ μικροῦ μεγέθους, χωρὶς μνημειώδη χαρακτηριστῆρα, ἀπαντοῦν εἰς τὰς λαβὰς καὶ ἄλλων λακωνικῶν ἀγγείων, ὅπως τῶν λακαινῶν, ἀρυβάλλων³ κλπ., ὁ ἀριθμὸς των ὅμως εἶναι ἐν γένει μικρὸς. Εἰδικῶς εἰς τὰς οἰνοχόας ἡ ἔλλειψις τοῦ μνημειώδους εἰς τὴν προτομὴν καὶ ἡ τρόπον τινὰ τυχαία καὶ ὄχι οὐσιαστικὴ παρουσία της εἰς τὴν θέσιν ταύτην δηλοῖ ὅτι δὲν πρόκειται δι' ἐπινόησιν, ἀλλὰ δι' υἱοθέτησιν ξένης πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ιδέας. Ὡστε δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν τὴν ὑπαρξίν καὶ παλαιοτέρων λακωνικῶν παραδειγμάτων οἰνοχοῶν, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ ἦντλησαν τὴν ἔμπνευσιν αἱ ραμφοστομοὶ πρόχοι. Ἀλλωστε δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ ὅτι αἱ παλαιότεραι μετὰ προτομῆς λαβαὶ ραμφοστόμων πρόχων τοποθετοῦνται εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 7ου αἰ. καὶ μόνον εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 6ου αἰ. ἔχομεν τὰς λακωνικὰς πηλίνας λαβὰς. Ἡ οἰνοχόη τῆς Σάμου ἀποτελεῖ μεμονωμένον παράδειγμα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπομίμησιν κορινθιακοῦ προτύπου.

Ἡ πρώτη χαλκῇ οἰνοχόη εἰς τὴν ὁποίαν ἐμφανίζονται τὰ στοιχεῖα τῆς λαβῆς τῶν ραμφοστόμων πρόχων μὲ ἀτυχὲς μᾶλλον ἀποτέλεσμα, ἀνάλογον τοῦ

1. CVA Louvre 6, πίν. 62. DIEHL, Die Hydria, πίν. 35, 2 καὶ 36.

2. DAWKINS, Artemis Orthia, εἰκ. 65.

3. Αὐτόθι εἰκ. 65, 70, καὶ πίν. VII - VIII.

τῶν λακωνικῶν οἰνοχοῶν, τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ Payne εἰς τὸν πρώιμον 6ον αἰ.: πρόκειται διὰ τὴν ὑπ' ἀρ. 7586 οἰνοχόην ἐκ Κορίνθου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν¹, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τὴν ομάδα τῶν μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος εἰς τοὺς ὤμους καὶ τὴν κοιλίαν οἰνοχοῶν². Διὰ τὴν χρονικὴν τοποθέτησιν ὁ Payne συγκρίνει τὴν γυναικεῖαν κεφαλὴν τῆς λαβῆς πρὸς προτομὰς πηλίνων μεσοκορινθιακῶν πυξίδων³, τὰ χαρακτηριστικὰ ὅμως τῆς προτομῆς τῆς οἰνοχόης εἶναι πολὺ λεπτότερα ἀπὸ τὰ τῶν MK πυξίδων, ἐνῶ ἡ ὅλη διάταξις τῆς κομμώσεως ἀπαντᾷ εἰς ὑστεροαρχαϊκὰς κόρας⁴. Ἐπὶ πλεόν τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς μετὰ τὸν ἀνάγλυφον σχηματικὸν ὄφιν εἰς τὴν μεσαίαν ἀκμὴν καὶ τὴν διπλὴν καμπύλην, εἶναι τοῦ τύπου τῶν ὑστεροαρχαϊκῶν πρόχων τῆς ὁμάδος Αγ καὶ τῶν τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ (π.χ. ὁμάδος Βα), ἐνῶ τὸ στρογγύλον σχῆμα τῆς ἄνευ βάσεως κοιλίας εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὴν πρόχουν τοῦ Βοτονοσίου. Ἀνάλογον εἶναι τὸ σχῆμα ἐτέρας οἰνοχόης εἰς Βοστώνην⁵, ἀνηκούσης ἐπίσης εἰς τὴν ομάδα τῶν μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος οἰνοχοῶν· εἰς ταύτην ἔχει μεταφερθῇ αὐτούσιος ὁ τύπος τῆς μετὰ προτομῆς λαβῆς τῆς ραμφοστόμου πρόχου, ἐνῶ εἰς τὴν οἰνοχόην τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, καθὼς καὶ εἰς δύο λαβὰς οἰνοχοῶν εἰς Νέαν Ὑόρκην⁶ καὶ εἰς Walters Art Gallery τῆς Βαλτιμόρης⁷ κατεβλήθη προσπάθεια προσαρμογῆς τοῦ κλειστοῦ σχήματος προτομῆς-ροδάκων τῆς ραμφοστόμου πρόχου εἰς τὸ ἀνοικτὸν χεῖλος τῆς οἰνοχόης: δύο ἄμορφοι βραχίονες ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν προτομὴν τοὺς δίσκους διὰ νὰ περιλάβουν τὸ εὐρύτερον χεῖλος τῆς τριφυλλοστόμου οἰνοχόης· τοῦτο προκαλεῖ διάσπασιν τῆς στενῆς σχέσεως ροδάκων-προτομῆς, ὅπως εἶχεν ἐπιβληθῇ ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ στομίου τῶν πρόχων. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι αἰσθητικῶς ικανοποιητικόν, ὥς εἶναι ἐμφανὲς ἰδίως εἰς τὴν οἰνοχόην τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου: καταλύεται ἡ ὀργανικὴ σύνδεσις δίσκων καὶ προτομῆς, ἡ ὁποία ἀγωνίζεται νὰ ἐπιβληθῇ μετὰ τὸ μικρόν της μέγεθος. Μόνον κατὰ τὸ α' ἥμισυ τοῦ 5ου αἰ. καὶ εἰς

1. PAYNE, NC, σ. 215, πίν. 45,1, 2, 6. LAMB, πίν. 46a.

2. K. A. NEUGEBAUER, Reifarchaische Bronzevasen mit Zungenmuster, RM 38-39, 1923/4, σ. 356. R. BLATTER, Zu einem griechischen Henkeltypus, AA 81, 1966, σ. 48-58.

3. PAYNE, NC, πίν. 48/1-3.

4. Πρβ. RICHTER, Korai, πίν. 416, 582 κ.ά. Καὶ ἡ LAMB (ξ.ά. σ. 136) τὴν τοποθετεῖ εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

5. Ἀρ. 99479· NEUGEBAUER, RM 1923/4, σ. 360, ἀρ. 14. COMSTOCK - VERMEULE, ἀρ. 436· τὴν χρονολογοῦν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

6. G. RICHTER, Metr. Mus. of Art. Handbook of the Greek Collection, Cambridge 1953, σ. 209, πίν. 49c, ἀρ. 22-139-34: περὶ τὸ 525 π.Χ.

7. ROBINSON, AJA 1942, σ. 184, εἰκ. 22. MITTEN - DOERING, Master Bronzes σ. 78, ἀρ. 73, περὶ τὸ 520-510 π.Χ.

ἀγγεῖα ὅπως αἱ ὑδρίαι Νέας Ὑόρκης καὶ Βαλτιμόρης¹ θὰ εὔρεθῃ λύσις διὰ τῆς στροφῆς τῶν ροδάκων πρὸς τὰ ἐμπρός.

Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἀνήκει καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος χαλκῶν οἰνοχοῶν, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν τὸν τύπον τῆς λαβῆς τῆς ραμφοστόμου πρόχου ἄνευ οἰασθήποτε προσαρμογῆς, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων. Τὰ καλύτερα δείγματα τῆς ομάδος ταύτης ἐθεωρήθησαν κορινθιακὰ ἔργα εἰσηγμένα εἰς Ἱταλίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἰταλιωτικά, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ταραντίνεια².

Ἐπομένως καὶ εἰς τὰς τριφυλλοστόμους οἰνοχόας ὁ πλήρης τύπος τῆς μετὰ προτομῆς λαβῆς ἐμφανίζεται κατ' ἀπομίμησιν τῆς ραμφοστόμου πρόχου, εἰς τὴν ὁποίαν προσαρμόζεται κατὰ θαυμαστὸν τρόπον, μὲ τοὺς δύο παραλλήλους δίσκους νὰ περισφίγγουν τὸ στόμιον καὶ τὴν προτομὴν νὰ ἀτενίζῃ πρὸς τὴν ἀνυψωμένην προχοήν.

Ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα, ἥτοι τὸ πλαστικὸν ἀνθέμιον, τοὺς δύο δίσκους μετὰ τῶν ροδάκων καὶ τὸν τύπον τῆς ταινιωτῆς λαβῆς φαίνεται νὰ ἐδανείσθῃ ἡ ραμφόστομος πρόχους ἀπὸ ἄλλα μεταλλικὰ σκεύη. Τοῦτο δεικνύουν αἱ μιμούμεναι μεταλλικὰ πρότυπα κορινθιακὰ οἰνοχόαι τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., ὡς ἡ ὑπ' ἀρ. 179 εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην Παρισίων, Cabinet des Médailles³. Αὕτη φέρει ταινιωτὴν τριμερῆ λαβὴν καὶ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν ἐπτάφυλλον, λίαν ἀνοικτὸν ἀνθέμιον μεθ' ἐλίκων. Ἀκόμη παλαιότερα, ἡ γρυπόμορφος κυκλαδικὴ οἰνοχόη τῆς Κοπεγχάγης⁴, καταφανῶς ἐξαρτωμένη ἐκ μεταλλικῶν προτύπων, φέρει ἐπτάφυλλον ριπιδοειδὲς πλαστικὸν ἀνθέμιον εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν τῆς λαβῆς. Γενικῶς τὸ ἀνθέμιον ὡς ἀπόληξις λαβῆς ἢ ταινιωτοῦ ἐλάσματος φαίνεται νὰ ἔχῃ ἀνατολικὴν καταγωγὴν. Ἀπαντᾷ ἤδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 8ου αἰ. εἰς τὴν ἀπόληξιν προρρινιδίων ἵππων ἐκ τῶν βασιλικῶν τάφων τῆς Σαλαμῖνος Κύπρου⁵, ἐνωρὶς δὲ υἱοθετήθη ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν τέχνην τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου.

Ἀλλὰ καὶ οἱ δίσκοι τῆς ἄνω προσφύσεως φαίνεται νὰ εἰσῆχθησαν ἐξ Ἀνατολῶν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8ου αἰ. ἀπαντᾷ εἰς τὰ φρύγια χαλκᾶ καὶ πήλινα ἀγγεῖα⁶, συχνὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑπερυψωμένης λα-

1. ROBINSON, AJA 1942, εἰκ. 1-2 καὶ 7-8.

2. R. BLATTER, AA 81, 1966 σ. 54 κέ.

3. CVA Bibl. Nat. I, πίν. 11, ἀρ. 9-11 καὶ πίν. 12. Δι' ἄλλα παραδείγματα βλ. PAYNE, NC, σ. 152-3.

4. A. RUMPF, Malerei und Zeichnung, München 1953, πίν. 6, ἀρ. 4 (ἐφεξῆς RUMPF, MuZ. LANE, Pottery, πίν. 15).

5. V. KARAGEORGHIS, Zypern, 1968, εἰκ. 121.

6. AJA 64, 1960, πίν. 56, εἰκ. 6, 8 καὶ πίν. 58, εἰκ. 22.

βῆς, πηνίον μετὰ δύο δίσκων εἰς τὰ ἄκρα του. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7ου αἰ., κατὰ τὸν ὕστερον πρωτοκορινθιακὸν ρυθμὸν (650 - 625 π.Χ.), ἐμφανίζονται δίσκοι μὲ γραπτὸς ρόδακας (στικτοὺς ἢ ἀκτινωτοὺς στικτοὺς) κάθετοι ἐπὶ τῶν χειλέων κορινθιακῶν οἰνοχοῶν καὶ ὀλπῶν, ὡς ἡ ὀλπη Chigi¹.

Ἡ ταινιωτὴ ἐξ ἄλλου λαβὴ μετὰ τῶν διαμήκων ραβδώσεων ἀπαντᾷ ἀπὸ τῶν μέσων ἐπίσης τοῦ 7ου αἰ. τόσον εἰς ροδιακάς, ὅσον καὶ εἰς κορινθιακάς οἰνοχόας, συνδυαζομένη πρὸς τοὺς πλευρικοὺς δίσκους τῆς ἄνω προσφύσεως καὶ ἐνίοτε πρὸς ὀρθογώνιον πλακίδιον μεταξὺ τούτων, ὡς εἰς τὴν ὀλπην Chigi καὶ εἰς τὴν ροδιακὴν οἰνοχόην Lévy². Ἐπὶ τοῦ ὀρθογωνίου τούτου πλακιδίου θὰ προβάλλῃ ἡ προτομὴ τῶν πρωϊμῶν ραμφοστόμων πρόχων τῆς ομάδος Αα (βλ. ἀνωτέρω σ. 11).

Ὡστε, ἐν κεφαλαίῳ, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τῆς λαβῆς τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων προϋπῆρχον εἰς τὴν κορινθιακὴν, ροδιακὴν καὶ κυκλαδικὴν κεραμεικὴν, συνεδυάσθησαν δὲ πρὸς τὴν γυναικείαν προτομὴν καὶ προσηρμόσθησαν εἰς τὸ εἰδικὸν σχῆμα τοῦ ἀγγείου διὰ πρῶτην φοράν εἰς τὰς ραμφοστόμους πρόχους. Ἡ ἀναλυτικὴ ἐξέτασις τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων καὶ ἡ σύγκρισις πρὸς ἄλλα σύγχρονα ἔργα παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ προσφέρει θετικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν χρονολόγησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐργαστηριακῆς ἐντάξεως τῶν πρόχων, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Τὸ ἀνθέμιον κατ' ἀρχὴν εἶναι βασικὸν στοιχεῖον τῆς λαβῆς, καθόσον ἀποτελεῖ τὴν κάτω πρόσφυσιν ταύτης, διὰ τῆς ὁποίας συνεκολλᾶτο ἢ προσηλοῦτο ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς πρόχου. Τὰ παλαιότερα τῆς σειρᾶς τῶν χαλκῶν πρόχων εἶναι τὰ τῶν ὑπ' ἀρ. 2 καὶ 6 λαβῶν (Γενεύη καὶ Βοστώνη, Museum of Fine Arts, ἀρ. 62188). Ἀποτελοῦνται ἀπὸ πέντε μόνον φύλλα ἀναπτυσσόμενα εἰς χαμηλὸν ἡμικύκλιον μεταξὺ τῶν δύο ὀγκωδῶν ἐλίκων. Παρόμοια πεντάφυλλα ἀνθέμια μετὰ ἰσχυρῶν ἐλίκων ἀπαντοῦν κατὰ τὸ α' τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. εἰς χαλκᾶ ἐλάσματα τῆς Ὀλυμπίας, εἰς ἀκροκεράμους τῆς Ἀκροπόλεως καὶ εἰς τὴν σαρκοφάγον τῆς Σάμου³. Τὸ τῆς ὑπ' ἀρ. 7 λαβῆς (ἀρ. 339 τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, πίν. 17α) εἶναι ἐπτάφυλλον μὲ ὀξέα, τριγωνικῆς τομῆς φύλλα καὶ πλαστικὰς ἑλικας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς ὄφεις μὲ τὰς κεφαλὰς πρὸς τὰ κάτω. Μεταξὺ τῶν ἐλίκων πυρὴν ἀπιόμορφος περιγεγραμμένος κατὰ τὸ ἄνω μέρος. Ὁμοίον ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου νεωτέραν ὑπ' ἀρ. 12

1. CVA Bibl. Nat. I, πίν. 9 καὶ 11. ARIAS - HIRMER, Vasenkunst, πίν. 16-17 καὶ ἔγχρωμος IV.

2. DEMARGNE, Naissance de l'art grec, εἰκ. 437.

3. Olympia IV, πίν. XLIII, ἀρ. 765, 768. E. BUSCHOR, Altsamische Grabstelen, AM 58, 1933, σ. 38,

41. Σαρκοφάγος Σάμου: AM 25, 1900, σ. 210.

λαβήν (άρ. 4920 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, πρώην 16533 τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, πίν. 18ε), ὅπου τὸ περίγραμμα τοῦ ἀνθεμίου εἶναι στρογγυλότερον. Ὁ τύπος αὐτὸς μετὰ τῶν ὑπὸ μορφὴν ὄφως ἀπολήξεων τῶν ἐλίκων εἶναι εὐρέως διαδεδομένος καὶ διεξοδικῶς ἠρευνήθη ὑπὸ τῆς D. Kent Hill¹. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν λαβῶν ἀμφορέων, ραμφοστόμων πρόχων, οἰνοχοῶν καὶ κατ' ἀπομίμησιν εἰς ἐτρουσκικὰ ἀγγεῖα. Κατὰ τὴν Hill, εἶναι ἐλληνικὸν δημιουργήμα τῆς Πελοποννήσου περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ., διαδοθὲν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Περὶ τὸ 565 - 555 π.Χ. λακωνικὴ οἰνοχόη καὶ ὑδρίαί φέρουν κάτωθεν τῆς λαβῆς πλαστικὸν ὁμοίου τύπου ἀνθέμιον², τὸ ὁποῖον θεωρεῖται οὕτω λακωνικὴ ἐπινόησις ὑπὸ τοῦ Cl. Rolley³, ἡ δὲ ἀποψις αὕτη φαίνεται νὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ ἀνθέμιον ταραντινείου - λακωνικῆς λαβῆς εἰς Βρυξελλας⁴ (περὶ τὸ 570 - 560 π.Χ.).

Ἡ λαβὴ ὅμως 339 Καραπάνου δὲν εἶναι νεωτέρα αὐτῶν, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, σύγχρονος πρὸς τὰς λακωνικὰς ὑδρίας εἶναι πηλίνη κορινθιακὴ πρόχους εἰς Musée Lavigerie τῆς Καρχηδόνας⁵ φέρουσα εἰς τὴν βάσιν τῆς λαβῆς πλαστικὸν ἀνθέμιον καὶ ὄφεις. Ἄρα, ἐξ ἴσου πρὸς τὴν Σπάρτην δύναται καὶ ἡ Κόρινθος νὰ διεκδικήσῃ τὴν πατρότητα τοῦ τύπου τούτου τοῦ ἀνθεμίου, δεδομένου μάλιστα ὅτι γίνεται μεγάλη χρῆσις του εἰς χαλκᾶ ἀγγεῖα κορινθιακῆς τέχνης. Ὁ τύπος αὐτὸς διατηρεῖται καὶ εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 6ου αἰ.⁶, ὅπως π.χ. καὶ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν λαβῆς τῆς συλλογῆς Καραπάνου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (άρ. 92 τοῦ καταλόγου, πίν. 36γ).

Τὸ ἀνθέμιον τῆς λαβῆς τῶν Βρυξελλῶν A365 (άρ. 9, πίν. 18β) ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν μετὰ τοῦ προηγουμένου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ὄφεις στρέφονται πρὸς τὰ ἄνω, ἡ δὲ τεχνικὴ τοῦ ἀνθεμίου (στερεῖται πλαστικότητος, τὰ περιγράμματα τῶν φύλλων καὶ ἐλίκων τονίζονται διὰ διπλῶν ἐγχαρακτῶν γραμμῶν) ἀντιγράφει τὴν τῶν ἀνθεμίων τῶν χαλκῶν ταινιῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν

1. D. KENT HILL, Palmette with Snakes, A Handle Ornament in Early Metalware, ἐν Ant Kunst 10, 1967, σ. 39-47 (ἐφεξῆς HILL, AntKunst 1967).

2. Ὑδρία Ἰαλυσσοῦ Ρόδου: Clara Rhodes VIII, 1936, πίν. IV, σ. 87, εἰκ. 71 κέ. Ὑστρακα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Σπάρτης: DAWKINS, Artemis Orthia, σ. 95, εἰκ. 65p,u.

3. CL. ROLLEY, Hydries de bronze dans le Péloponèse du Nord, BCH 87, 1963, σ. 477-481, ἰδίως σ. 481 (ἐφεξῆς ROLLEY, BCH 1963). Κατὰ τὸν ROLLEY, πιθανῶς δημιουργήμα τῶν λακωνῶν κεραμέων περὶ τὸ 565-555 π.Χ.

4. A JA 68, 1964, εἰκ. 1, πίν. 63, JUCKER, πίν. XXXIII.

5. PAYNE, NC, σ. 326 ἀρ. 1404, σ. 214 εἰκ. 98.

6. Πρβ. ὑδρίαν καὶ ἀμφορέα ἐκ τοῦ «Ὑπογείου» τῆς Ποσειδωνίας, ἐν Archaeology 1956, σ. 29-32, εἰκ. 11, 14, 16, ἑτέρας δύο ἐκ Τρεμπενίστε (ÖJh 28, 1933, σ. 175, εἰκ. 85-86, 89), καθὼς καὶ ἀμφορεῖς ἐκ Τρεμπενίστε (ÖJh 27, 1932, σ. 27, εἰκ. 39-40. AA 48, 1933, σ. 481, εἰκ. 18. Filow, εἰκ. 59-62).

τῶν ἀργείων ἀσπίδων¹. Εἰς τὰ ἀνθέμια τῶν ἐν λόγῳ ἐλασμάτων ὁ ἀριθμὸς ἐπτά διὰ τὰ φύλλα καὶ τὸ χαμηλὸν ἡμικυκλικὸν περίγραμμα εἶναι στοιχεῖα ἀρχαϊκότητος, τοποθετούμενα εἰς τὴν περίοδον 575 - 550 π.Χ. Τὸ περίγραμμα τοῦ ἀνθεμίου τῆς λαβῆς τῶν Βρυξελλῶν εἶναι ὀξυκόρυφον καὶ δὲν ἐντάσσεται εἰς τοὺς αὐτοὺς χρονολογικοὺς περιορισμούς.

Τὸ ἐπτάφυλλον μετὰ ὀξέων τριγωνικῆς τομῆς φύλλον ἀνθέμιον τῆς πρόχου Α τῆς Βίτσας Ζαγορίου (πίν. 75) φέρει ἡμικυκλικὸν περιγεγραμμένον πυρῆνα καὶ ἐπιπέδους ἑλικας μετ' ἐγχαράκτου γραμμῆς διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἀνελίζεως. Ἀπουσιάζουν οἱ ὄφεις. Καὶ ὁ τύπος οὗτος εἶναι εὐρέως διαδεδομένος, ἰδίως εἰς χαλκᾶς ὑδρίας τῶν δεκαετιῶν 540 - 500 π.Χ., ὅπου αἱ διαφοραὶ εἶναι μικραὶ : συνήθως ἐννεάφυλλα, μὲ ἐξέχοντας ἡμισφαιρικοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ κέντρον τῶν ἐπιπέδων ἢ ἐλαφρῶς κυρτῶν ἐλίκων. Μεγαλυτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὸ τῆς πρόχου Α παρουσιάζουν τὰ ἀνθέμια τῶν κάτωθι ὑδριῶν² : λαβὴ ὑδρίας ἐκ Ψωφίδος Ἡλιδος, λαβαὶ ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Kunsthistorisches Museum Βιέννης καὶ αἱ λαβαὶ τῆς ομάδος Ἐρετρίας — Sala Consilina καὶ Ποσειδωνίας, ὅπου μάλιστα τὸ ἀνθέμιον συνδυάζεται πρὸς ὅμοιον στέλεχος λαβῆς φέρον εἰς τὸ μέσον κατακόρυφον ἀστράγαλον ἢ προέλευσις τῆς ομάδος ταύτης θεωρεῖται λακωνικὴ ἢ κορινθιακὴ³, πρότυπα δὲ τῶν ἀνθεμίων τὰ ἀνάγλυφα τῶν λακωνικῶν πηλίων οἰνοχοῶν τῆς δεκαετίας 570 - 560 π.Χ.

Τὸ ἀνθέμιον τῆς πρόχου Β Βίτσας (πίν. 12γ) διαφέρει τῶν προηγουμένων κατὰ τὸ ὅτι τὰ χυμώδη καμπύλα φύλλα ἔχουν ἡμικυκλικὸν περίγραμμα, τονιζομένου τοῦ ἐλαφρῶς ἐξέχοντος μεσαίου φύλλου. Ἐξ ἴσου χυμώδεις καὶ πλαστικαὶ εἶναι αἱ ἑλικες μὲ τὰ καμπυλούμενα πρὸς τὰ ἄνω ἀπεστρογγυλωμένα ἄκρα μεταξὺ τῶν ράχεων τῶν ἐλίκων ἀπιόμορφος περιγεγραμμένος πυρῆν. Περίγραμμα καὶ μορφή τῶν φύλλον ὁδηγοῦν εἰς συγκρίσεις πρὸς ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἐπιτύμβια ἀνθέμια τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., ὅπως εἶναι ἀνθεμωτὴ ἀκροκέ-

1. E. KUNZE, *Archaische Schildbänder*, *Olympforsch* II, Berlin 1950 σ. 201-211, πίν. 75 (ἐφεξῆς KUNZE, *Schildbänder*). Ἰδίως τὸ ὑπ' ἀρ. 15/6 τῶν ἐτῶν 570-550 π.Χ. προσφέρεται εἰς σύγκρισιν πρὸς τὴν ἐξεταζομένην λαβὴν διὰ τὴν ὑπαρξίν ἐγκαρσίας ταινίας, ἢ ὅποια ἐνώνει τὰς δύο ἑλικας, διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ πυρῆνος τοῦ ἀνθεμίου καὶ τὸ δευτερεῦον ἀνθέμιον μεταξὺ τῶν δύο ἐλίκων.

2. ROLLEY, *BCH* 1963, σ. 471 κέ. Λαβὴ Ψωφίδος Ἡλιδος, αὐτόθι εἰκ. 20. Λαβαὶ εἰς *Kunsthist. Museum Βιέννης*: *BCH* 79, 1955, σ. 64, εἰκ. 14 καὶ *RM* 38-39, 1923/4, σ. 387, εἰκ. 19. Ὑδρία Ἐρετρίας: *AE* 1936, πίν. 1. Ὑδρία Ποσειδωνίας: φέρουν ἐπτάφυλλα ἀνθέμια μετ' ἐπιπέδων ἐλίκων εἰς τινὰς ὀρίζοντίας ἢ καθέτους λαβὰς (*Archaeology* 9, 1956, σ. 30, εἰκ. 13).

3. Τὸ θέμα τῆς προελεύσεως τῆς ομάδος ταύτης καὶ τῆς σχέσεως πρὸς τὰς ραμφοστόμους πρόχους ἐξετάζεται κατωτέρω, σ. 106 κέ.

ραμος τῆς Ἀκροπόλεως¹ καὶ ἡ στήλη τοῦ Ἀντιγένους². Ἐπὶ τῶν χαλκῶν ἀγγείων εἶδομεν ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν κυριαρχοῦν τὰ ὀξύφυλλα μετὰ γωνιωδῶν ἀκμῶν ἀνθέμια. Εἰς παλαιότερους χρόνους θὰ εὔρωμεν τὰ πρότυπα ἴσως τοῦ ἐξεταζομένου ἀνθεμίου, ὅπως εἰς τὴν κάθετον λαβὴν τῆς ὑδρίας 30880 τοῦ Βερολίνου (580 - 570 π.Χ.)³. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ νὰ ὑπῆρξε διακοπὴ τῆς παραδόσεως κατὰ τὸ διάστημα 570 - 510 π.Χ., ἡ δὲ μορφή τοῦ ἀνθεμίου τῆς πρόχου Β νὰ ὀφείλεται εἰς ἀπ' εὐθείας ἐπίδρασιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Ἰωνικὸν στοιχεῖον θέλουν τὴν στρογγύλην ἀπόληξιν τῶν ἐλίκων ὁ καθηγητὴς Γ. Μπακαλάκης⁴ καὶ ὁ Ε. Kunze⁵. Συγγενῇ πρὸς τὸ ἀνθέμιον τῆς πρόχου Β εἶναι συχνὰ τὰ γραπτὰ ἀνθέμια κάτωθεν τῆς λαβῆς μελανομόρφων ἀγγείων τῆς ἐποχῆς τοῦ «καλοῦ» Λεάγρου⁶.

Τὸ ἀνθέμιον τῆς πρόχου τοῦ Βοτονοσίου (πίν. 22β) συγκρίνεται καὶ αὐτὸ πρὸς τὸ τῆς στήλης τοῦ Ἀντιγένους (περὶ τὸ 510 - 500 π.Χ.). Εἶναι ἐκφυλισμένη μορφή τοῦ τῆς πρόχου Β τῆς Βίτσας.

Τὸ ἀνθέμιον τῆς ὑπ' ἀρ. 19 λαβῆς τοῦ Ashmolean Museum εἶναι ἐπτάφυλλον ὀξυκόρυφον καὶ βαίνει ἐπὶ διπλῶν λυροειδῶν ἐλίκων (πίν. 23α). Αἱ ἀττικαὶ στήλαι τῶν ἐτῶν 520 - 510 π.Χ., ὅπως ἡ τοῦ Ἀντιφάνους⁷ εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν καὶ ἡ τοῦ Λούβρου⁸ φέρουν παρομοίας ἐπιστέψεις ἐκ λυροειδῶν πολυφύλλων ἀνθεμίων μὲ ὑπερυψωμένον τὸ μεσαῖον φύλλον. Πλησίον αὐτῶν πρέπει νὰ ταχθῇ τὸ τῆς λαβῆς τῆς ραμφοστόμου πρόχου εἰς Ashmolean Museum.

Ἐνῷ εἰς τὰς χαλκᾶς ὑδρίας ἔχει παρατηρηθῇ ἐξέλιξις ἀπὸ τὰ πολύφυλλα ἀνθέμια (δεκάφυλλα - ἐννεάφυλλα) τῶν ἐτῶν 580 - 560 π.Χ. πρὸς τὰ ἐπτάφυλλα τῶν ὑστεροαρχαϊκῶν χρόνων καὶ ἀπὸ τὰ στρογγύλα πρὸς τὰ ὀξύτερα περιγράμματα⁹, τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ ἰσχύη καὶ διὰ τὰς ραμφοστόμους πρόχους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Εἰς ταύτας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπτὰ φύλλων δὲν μεταβάλλεται ἀπαντῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ 575 - 550 π.Χ., ὡς εἰς τὰ ἀνθέμια τῶν ἀργειοκορινθιακῶν ἀσπίδων¹⁰

1. E. BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis II, Berlin und Leipzig 1933, σ. 41-42, εἰκ. 56. Αὐτόθι πίν. 6 (XI).

2. RICHTER, Gravestones, σ. 45, εἰκ. 147.

3. AE 1936, σ. 156, εἰκ. 8.

4. Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ, Λακωνικά ἀνθέμια, Πελοποννησιακά Γ'-Δ', 1958/9, σ. 263-266. Τοῦ αὐτοῦ, Προανασκαφικὲς ἐρευνες στὴ Θράκη, 1958, σ. 11-17.

5. KUNZE, Schildbänder, σ. 210 (ἀνθέμιον ἀρ. 13).

6. Π.Χ. Μόναχον, CVA I, πίν. 52, ἀρ. 1410, 1413, 1415-6. Ars Antiqua, Auktion V, 1964, εἰκ. 118.

7. RICHTER, Gravestones, εἰκ. 137.

8. Αὐτόθι εἰκ. 138.

9. JUCKER, σ. 118-119.

10. KUNZE, Schildbänder, σ. 208.

καὶ παρατηρεῖται ἀντίστροφος ἐξέλιξις ἀπὸ τὰ ὀξέα (λαβαὶ ἀρ. 339 καὶ Βρυξελλῶν) πρὸς τὰ στρογγύλα περιγράμματα (πρόχοι Β Βίτσας καὶ πρόχους Βοτονοσίου)¹, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἀττικὰς καὶ σαμιακὰς ἐπιτυμβίους στήλας τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

Κατὰ τὸν 5ον αἰ. τὸ ἀνθέμιον, ὡς διαμόρφωσις τῆς κάτω προσφύσεως τῆς λαβῆς, ἐγκαταλείπεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων.

Τὸ στέλεχος τῶν λαβῶν τῶν πρόχων εἶδομεν ὅτι παρουσιάζει ποικιλίαν μορφῶν. Εἶναι ταινιωτὸν (λαβαὶ 1, 2, 3, 35), ὅπως εἰς τὰς πηλῖνας κορινθιακὰς καὶ ροδιακὰς οἰνοχόας τοῦ 7ου αἰ., στρεπτόν (λαβαὶ 7, 11, 12, 14 - 16, 18, 22, 23), ἀπλοῦν κυλινδρικόν, (λαβαὶ 4, 6, 9, 13, 17), τριπλεύρου τομῆς μετ' ἀστραγάλου εἰς τὴν ἥ τὰς ἀκμάς, ὅπως εἰς τὴν πρόχουν Α Βίτσας, τὸ ὑπ' ἀρ. 8 ἀπότμημα λαβῆς, εἰς τὴν πρόχουν Tessin, τὴν λαβὴν εἰς Ashmolean Museum καὶ τὴν λαβὴν τοῦ Βερολίνου μὲ καθήμενον σάτυρον εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν (ἀρ. 19, 20, 25 - 27, 46 κ.ἄ.). Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρει ἡ τελευταία ὁμάς, διότι τὸν τύπον αὐτὸν τοῦ στελέχους ὁ Α. Πολίτης² θεωρεῖ ἴδιον κορινθιακῶν ἔργων, γνῶμη ἐπιβεβαιουῖσα τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὁποῖα κατελήξαμεν ἐκ τῆς τεχνοτροπικῆς μελέτης τῶν προτομῶν τῶν πρόχων.

Κατὰ τὸ προσκείμενον εἰς τὴν προτομὴν τμήμα τοῦ στελέχους ὑπάρχει συνήθως κοῖλον στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος. Εἰς τὰ παλαιότερα παραδείγματα (ἀρ. 4, 6) εἶναι αὐτοτελὲς στοιχεῖον, εὐρισκόμενον ὀπισθεν τῆς γυναικείας κεφαλῆς· ὁ τρόπος οὗτος συνεχίζεται καὶ εἰς ὠρισμένας μεταγενεστέρας λαβάς (ἀρ. 10, 41)· ἐντὸς τοῦ β' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. λαμβάνει χώραν ὁ συγκερασμὸς τοῦ στηρίγματος πρὸς τὸν πόλον τῶν προτομῶν (ἀρ. 7, 9).

Οἱ ἐγχάρακτοι ρόδακες τῶν δίσκων τῆς ἄνω προσφύσεως κατέχουν τὴν θέσιν τῶν ἀποτροπαϊκῶν ὀφθαλμῶν ἢ πλαστικῶν ἀποφύσεων τῶν κρητομυκηναϊκῶν πρόχων, ὡς πρῶτος παρατήρησεν ὁ L. Heuzey³, ἀλλὰ τοῦτο συμπτωματικῶς, διότι, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω (σ. 85), ἡ καταγωγὴ τῶν δίσκων ἀνάγεται εἰς νεώτερα ἀνατολικά (φρύγια) πρότυπα. Ἀπετέλουν ἀρχικῶς τὰς ἀπολήξεις ὀριζοντίου πηνίου τοποθετημένου ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ κορινθιακοῦ ἢ ροδιακοῦ ἀγγείου κατὰ τὴν ἄνω πρόσφυσιν τῆς λαβῆς. Τὸ πηνίον βαθμηδὸν ἐξέλιπε διὰ νὰ ἀπομείνουν μόνον οἱ δίσκοι. Οἱ ἐπ' αὐτῶν ἐγχάρακτοι ρόδακες κατὰ τὸν W. Schiering⁴ ἀνάγονται, ὡς διακοσμητικὸν στοιχεῖον, εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν,

1. Πρβ. ἀντιθέτως φυτικὸν κόσμημα πρῶϊμου κορινθιακοῦ ἀρυβάλλου ἐν PAYNE, NC, σ. 152, εἰκ. 59A, ἀρ. 558, ὅπου τὰ ὀξυκόρυφα ἐπτάφυλλα ἀνθέμια συνυπάρχουν μετὰ τῶν ἡμικυκλικοῦ περιγράμματος.

2. Ἀνωτέρω, κεφάλαιον Β', σ. 30, σημ. 1.

3. CARAPANOS, Dodone, σ. 227.

4. W. SCHIERING, Werksätten orientalisierender Keramik auf Rhodos, Berlin 1957, σ. 89.

ἐπιβιώσαντες ὡς κόσμημα βαρυτίμων ὑφασμάτων, ἀπὸ ὅπου ἤντησαν θέματα οἱ ἀγγειογράφοι. Κατὰ τὴν ἀνατολίζουσαν περίοδον κατακλύζουν τὰ ἑλληνικὰ ἀγγεῖα, ἰδίως τὰ κορινθιακὰ καὶ ροδιακὰ, ὡς παραπληρωματικὰ κοσμήματα, εἴτε στικτοί, εἴτε μὲ πέταλα περιγεγραμμένα καὶ ἀπλᾶ. Πρὸς τὸν τελευταῖον τύπον πλησιάζει πολὺ ὁ ρόδαξ τῆς ὑπ' ἀρ. 5 λαβῆς, συγκρινόμενος πρὸς τοὺς τῆς ροδιακῆς οἰνοχόης Lénvy καὶ τοῦ παριακοῦ ἐραλδικοῦ πινακίου τῆς Μυκόνου¹, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος.

Εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 1 καὶ 2 λαβὰς δὲν ὑπάρχει φυλλωτὸς ρόδαξ, ἀλλὰ δύο ὁμόκεντροι στικτοὶ κύκλοι ἐνθυμίζοντες τοὺς ἀκτινωτοὺς στικτοὺς ρόδακας τῶν κορινθιακῶν ἀγγείων τῆς μεταξὺ πρωτοκορινθιακῆς καὶ πρωίμου κορινθιακῆς περιόδου μεταβατικῆς ἐποχῆς.

Οἱ ρόδακες τῶν λαβῶν 3 καὶ 7, αἱ ὁποῖαι εἶναι περίπου σύγχρονοι, ἐμφανίζουν κοίλην διαμόρφωσιν τῶν περιγεγραμμένων πετάλων καὶ ἡμισφαιρικὴν κοιλότητα εἰς τὸ κέντρον (πίν. 14δ, καὶ 17γ), χυμώδης δὲ ἀστράγαλος κοσμεῖ τὴν περιφέρειαν τῶν δίσκων. Ἡ διακοσμητικὴ διάθεσις ἐντείνεται εἰς τὴν ὁμάδα Tessin (Αγ), ὅπου ἀντὶ τῆς κεντρικῆς κοιλότητος ἐξέχει σφαιρικὸν κομβίον.

Οἱ ἐγγράφατοι ρόδακες τῶν λοιπῶν πρόχων δὲν παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Σημειωτέον, ὅτι τὰ συχνὰ μιμούμενα μεταλλικὰ σχήματα πῆλινα κορινθιακὰ ἀγγεῖα εἰς τοὺς δίσκους τῶν πηνίων τῆς ἄνω προσφύσεως φέρουν γραπτὺς ρόδακας, στικτοὺς οἱ ἀρύβαλλοι καὶ αἱ ὄλπαι τῆς πρωτοκορινθιακῆς καὶ μεταβατικῆς περιόδου² καὶ κανονικοὺς μετὰ πετάλων τὰ ἀγγεῖα τῆς κορινθιακῆς περιόδου³.

Αἱ γυναικεῖαι προτομαὶ ἀποτελοῦν τὸ ὠραιότερον κόσμημα τῶν λαβῶν τῶν ὀπισθοτήτων πρόχων. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὅλαι ἀνήκουν εἰς πρόχους ἀρχαϊκῶν καὶ ὑστεροαρχαϊκῶν χρόνων, ἐνῶ λείπουν ἀπὸ τὰς πρόχους τῶν κλασσικῶν χρόνων. Οὕτως, αἱ φέρουσαι γυναικεῖας προτομὰς 23 λαβαὶ ἐξικνοῦνται ἀπὸ τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 7ου μέχρι τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς πλαστικῆς προτομῆς εἰς τὰς ραμφοστόμους πρόχους δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ προϊστορίαν ὡς πρὸς τὸ ἴδιον τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου. Τόσον αἱ φρύγαι γεωμετρικαὶ καὶ ἀρχαῖαι πρόχοι, ὅσον καὶ αἱ τῆς βορείου καὶ βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος δὲν ἔφερον πλαστικὸν διάκοσμον. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι μεμονωμένον, διότι πλαστικαὶ προτομαὶ ζώων, μυθικῶν ὄντων ἢ ἀνθρώ-

1. DEMARGNE, Naissance de l'art grec, εἰκ. 437-8.

2. LANE, Pottery, πίν. 23a-b, 25a-c.

3. Αὐτόθι πίν. 26b. R. COOK, Greek Painted Pottery, London 1960, πίν. 10b-c καὶ 11b.

πων κάμνουν την έμφανισίν των επί των έλληνικῶν χαλκῶν καὶ πηλίνων ἀγγείων μετὴν ἑναρξίν τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου¹, προφανῶς λόγω ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τῶν ἀνατολικῶν προτύπων. Τοῦτο εἶναι ἀμέσως φανερόν εἰς τοὺς χαλκοῦς λέβητας μετὰ προτομῶν γρυπῶν ἢ σειρήνων ἢ βοῶν². Κατὰ τὸν D. Robinson³, εἰς τὰς χαλκᾶς σειρήνας τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου αἰ. πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς χρήσεως γυναικείων προτομῶν ὡς διακοσμητικῶν στοιχείων εἰς τὰ ἀγγεῖα. Ἡ ἀνατολικὴ προέλευσις τῶν προτομῶν γίνεται φανερὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι διαφόρου τεχνοτροπίας ἀνατολιζόντα ἑλληνικὰ πήλινα ἀγγεῖα κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐμφανίζονται πλαστικὰ προσωπεῖα ἢ προτομάς : περὶ τὸ 700 π.Χ. προσωπεῖα εἰς τὸν λαιμὸν σαμιακῶν ἀμφορίσκων καὶ εἰς μικρὰς ὑδρίας ἐκ Κρήτης καὶ Βοιωτίας⁴, ἐν συνεχείᾳ εἰς χιακά⁵, λακωνικά⁶, πρωτοαττικὰ καὶ πρωτοκορινθιακὰ ἀγγεῖα⁷.

Κατὰ τὸν 7ον αἰ. μόνον λέβητες καὶ ραμφόστομοι πρόχοι ἐκ τῶν χαλκῶν ἀγγείων φέρουν πλαστικὰς προτομάς. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ 6ου αἰ. τὰ παραδείγματα πληθύνονται ἀλματωδῶς. Μεγαλυτέραν διάδοσιν γνωρίζουν αἱ μετὰ πλαστικοῦ διακόσμου ὑδρίαι⁸, ὅπου αἱ γυναικεῖαι προτομαὶ ἔχουν πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὴν βάσιν τῆς καθέτου λαβῆς καὶ εἰς τὰς πλευρικὰς ὀριζοντίας λαβὰς ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 6ου αἰ.⁹. Εἰς θέσιν ἀντίστοιχον πρὸς τὴν τῶν ἀρχαϊκῶν ραμφοστόμων πρόχων θὰ ἐμφανισθῇ ἡ γυναικεῖα προτομὴ εἰς τὰς χαλκᾶς ὑδρίας μόνον τοῦ 5ου αἰῶνος (βλ. ἄνωτέρω σ. 85).

1. Δὲν γίνεται λόγος περὶ ὁλοσώμων μορφῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον ἤδη εἰς τὴν γεωμετρικὴν περίοδον ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν χαλκῶν λεβήτων. Πρβ. OlympBer VII, πίν. 62-67.

2. U. JANTZEN, Griechische Greifenkessel, Berlin 1955. H. HERRMANN, Die Kessel der orientalisierenden Zeit, Berlin 1966 (OlympForsch VI).

3. ROBINSON, AJA 1942, σ. 185.

4. W. SCHIERING, Masken am Hals kretisch-mykenischer u. frühgriechischer Tongefässe (JdI 79, 1964, σ. 1-64). Ὁ συγγραφεὺς πιστεύει ὅτι εἶναι δυνατὴ εἰς τὴν κεραμεικὴν ἢ ἐπιβίωσις τοῦ θέματος τῶν ὑστέρων κρητομυκηναϊκῶν προσωπείων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος. Λεῖπουν ὅμως τὰ ἐνδιάμεσα μνημεῖα διὰ νὰ στηρίξουν τὴν ὑπόθεσιν.

5. AD 2, 1916, Παράρτημα, πίν. 3, εἰκ. 20-21. LANE, Pottery, πίν. 17b.

6. BSA 33, 1932/3, σ. 74, εἰκ. 1.

7. Πρωτοκορινθιακά : K. FRIIS JOHANSEN, Les vases sicyoniens, Paris-Copenhagen 1923, πίν. XXXII, 1 καὶ XXXV, 1-2. PAYNE, NC, πίν. 17-11. Πρωτοαττικά : AD 18, 1963, A', πίν. 48.

8. Α. ΠΟΛΙΤΗΣ, Χαλκῇ ὑδρία ἐξ Ἐρετρίας, AE 1936, σ. 147-174.

9. G. HAFNER, Die Hydria des Telestas, ἐν Charites, Festschrift E. Langlotz, Bonn 1957, σ. 119-126, ὅπου κατάλογος τῶν ὑδριῶν καὶ λαβῶν τοῦ πρώτου 6ου αἰ. (ἐφεξῆς Fest. Langlotz). Ὑδρία εἰς Nîmes: DIEHL, Die Hydria, πίν. 3, 1-2. Ὑδρία εἰς Pesaro: H. JUCKER, Die Bronzhydria in Pesaro, AntKunst 7, 1964, σ. 3 κέ. Λαβὴ εἰς N. Ὑδρία: H. HOFMANN, Two Unknown Greek Bronzes of the Archaic Period, AJA 68, 1964, σ. 185 κέ. Διὰ τὰς λοιπὰς ὑδρίας τοῦ 6ου αἰ. βλ. προηγουμένην σημείωσιν. Εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ προστεθοῦν αἱ ὑδρίαι τοῦ ὑπογείου σηκοῦ τῆς Ποσειδωνίας : P. SESTIERI, An Underground Shrine at Paestum, Archaeology 9, 1956, σ. 22-33, εἰκ. 7 κέ.

Πήλινα άγγεϊα τοῦ θου αϊ. μιμούμενα μεταλλικὰ πρότυπα μαρτυροῦν τὴν μεγάλην διάδοσιν τῶν γυναικείων προτομῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Εἰς τὸν κύκλον τῆς κορινθιακῆς τέχνης αἱ πυξίδες συχνότατα κοσμοῦνται διὰ τριάδος προτομῶν, ἐνῶ ἡ πρόχους εἰς St. Louis¹ ἀντιγράφει χαλκῆν ραμφόστομον πρόχουν. Εἰς τὴν Σπάρτην, τὸ ἱερὸν τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος ἔδωσεν ἄρκετὰ θραύσματα οἰνοχοῶν καὶ λακαινῶν τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ θου αϊ., ὡς καὶ μίαν ἀκεραίαν λάκαιναν μετὰ γυναικείων προτομῶν ἐπὶ τῶν λαβῶν ἢ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χεῖλους² ἢ μίμησις μεταλλικῶν ἀγγείων εἶναι φανερά. Μικρὰ λακωνικὴ οἰνοχόη εἰς τὴν Σάμον³ τῶν ἀρχῶν τοῦ θου αϊ. φέρει προτομὰς εἰς τὴν λαβὴν καὶ περὶ τὸν λαιμόν, ὑπὸ κορινθιακὴν ἐπίδρασιν τελοῦσα. Εἰς τὴν Ἀττικὴν, μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ θου αϊ. ἔχομεν μεμονωμένον παράδειγμα, τὴν ὕδριαν τοῦ Λούβρου F10⁴, με γυναικεῖαν κεφαλὴν ἄνω μετὰξὺ ἡμιροδάκων, ἐνῶ εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ θου αϊ. τοποθετοῦνται αἱ ὀλίγαι ἀπομιμήσεις τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων (βλ. ἄνωτέρω σ. 74). Τὴν ἐπισκόπησιν πρέπει νὰ κλείσωμεν μετὰ τὰ ἐτρουσκικὰ Bucchero μετὰ πλαστικῶν προτομῶν⁵, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ χρονικὴ ἔνταξις (575 - 525 π.Χ.) καὶ ἡ ἀνόργανος τοποθέτησις τῶν προτομῶν εἰς τὰ πλέον ἀπίθανα μέρη τοῦ ἀγγείου μαρτυροῦν υἱοθέτησιν ξένων πρὸς τὴν ἐτρουσκικὴν παράδοσιν στοιχείων.

Ἐν μέσῳ ὅλης τῆς ἄνωτέρω ἐν ὀλίγοις διαγραφείσης ποικιλίας τῶν μετὰ γυναικείων προτομῶν χαλκῶν καὶ πηλίνων ἀγγείων, ἡ κατηγορία τῶν ραμφοστόμων πρόχων ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ λιτότητα καὶ ἀξιοθαύμαστον προσαρμογὴν τῆς προτομῆς εἰς τὸ σχῆμα τοῦ στομίου τῶν ἀγγείων. Ἡ γυναικεῖα μορφή ἄλλοτε ἀτενίζει τὸ ἐσωτερικόν, ἄλλοτε ἀναδύεται ἐξ αὐτοῦ. Πῶς θὰ πρέπει νὰ τὴν ὀνομάσωμεν : θεάν, νύμφην ἢ ἀπλὴν κόρην; Ἡ ἔλλειψις συσχετισμοῦ τῆς πρὸς ἄλλον πλαστικὸν διάκοσμον δυσχεραίνει τὴν ταύτισιν, ἐνῶ π.χ. αἱ μετὰξὺ ἵππων ἢ ἄλλων ζώων γυναικεῖαι μορφαὶ τῶν πρῶιμων χαλκῶν ὕδριων⁶ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν πότνιαι θηρῶν. Ἐν μόνον στοιχεῖον θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο χωρὶς μεγάλην ἀποδεικτικὴν ἰσχύν. Εἶναι ὁ «πόλος» τὸν ὁποῖον φέρουν αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν. Κατ' ἀρχὴν δύνανται νὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ ὀνομασία τοῦ πόλου, διότι μᾶλλον πρόκειται διὰ τὸ κοῖλον στήριγμα τοῦ ἀντί-

1. Βλ. ἄνωτέρω σ. 71, σημ. 2.

2. DAWKINS, Artemis Orthia, πίν. VII, VIII καὶ εἰκ. 65.

3. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, ξ.δ. σ. 504-518. Ἐνταῦθα σ. 82, σημ. 5.

4. CVA Louvre 6, πίν. 62. DIEHL, Die Hydria, πίν. 35, 2 καὶ 36.

5. CVA Brit. Mus. 7, IV. B. a, πίν. 17-20.

6. Ὑδρία Grächwil εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Βέρνης: H. BLOESCH, Antike Kunst in der Schweiz 1943, σ. 22-36, πίν. 3-7. H. JUCKER, Altes und neues zur Grächwiler Hydria, ἐν AntKunst 9. Beiheft 1973, σ. 42-62. Ὑδρία εἰς Pesaro (πλάγιαι λαβαὶ) καὶ ὕδρία εἰς Ν. Ὑόρκην: βλ. σ. 92, σημ. 9.

χειρός¹, τὸ ὁποῖον ἐπιμηκυνόμενον φέρεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ κρανίου τῆς κόρης, ὥστε ἡ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ὀψις νὰ δίδῃ πειστικῶς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ πόλου· ἡ πλαγία ὀψις ὅπωςδήποτε χωλαίνει. Μόνον ἡ λαβὴ τῶν Βρυξελλῶν² (ἀρ. 9) καὶ αἱ δύο παρόμοιαι λαβαὶ Καραπάνου (ἀρ. 24) καὶ Ὀλυμπίας (ἀρ. 23) φέρουν σαφῶς πόλον. Καὶ εἰς τὰς λοιπὰς θεωροῦμεν ὅτι ὑπάρχει πόλος (π.χ. λαβαὶ Βίτσας, Τσοτυλίου, Καραπάνου, Εὐαγγελίδου κλπ.), διότι ἀναγνωρίζομεν διπλῆν σκοπιμότητα εἰς τὸ σχῆμα τοῦ στηρίγματος, θαυμαστὴν ἐπινόησιν τορευτοῦ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Ὁ συνήθης λοιπὸν πόλος τῶν κορῶν τῶν ραμφοστόμων πρόχων κοσμεῖται δι' ὀρθίων φύλλων ἢ γλωσσῶν καὶ βαίνει ἐπὶ σειρᾷ ἀστραγάλων. Ὁμοίος εἶναι ὁ πόλος τῶν εἰδωλίων τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος³. Δὲν ἀποκλείεται ἐκεῖθεν νὰ ἦντλησαν τὸ σχῆμα οἱ τορευταὶ τῶν πρόχων, ἴσως μέσῳ τῶν πολοφόρων προτομῶν τῶν χαλκῶν ὑδριῶν λακωνικῆς τέχνης⁴, γνωστοῦ ἄλλωστε ὄντος τοῦ πόσον περισσότερον ἀπὸ ὅσον ὑπολογίζομεν ἦσαν ἀνοικτὰ εἰς ἀλληλεπιδράσεις τὰ διάφορα καλλιτεχνικὰ κέντρα τῆς ἀρχαϊκῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ προτομαὶ ἔχουν ἀπλῶς ψηφωτὴν στεφάνην (ἀρ. καταλόγου 1, 2, 3, 21), τὴν ὁποίαν ἔχουν τόσον οἱ θνητοί, ὅσον καὶ οἱ θεοί⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ πόλος δὲν ἀποτελεῖ ἀποκλειστικῶς σύμβολον θεᾶς. Κατὰ τὸν Payne⁶ αἱ τέσσαρες πολοφόροι κόραι τῆς Ἀκροπόλεως δὲν παριστοῦν ἀναγκαστικῶς θεάς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναθέτιδας. Κατὰ τὸν

1. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι εἰς τὰς πρόχους τοῦ Τρεμπενίστε ἐπιβιώνει τὸ στηρίγμα τοῦ ἀντίχειρος, ἔστω ἐκφυλισμένον, ἐνῶ ἡ προτομή ἔχει ἐκλείψει. Ὁ NEUGEBAUER, RM 1923/4, σ. 361, ἀναφέρει ὅμοιον στηρίγμα εἰς χαλκᾶς τριφυλλοστόμους οἰνοχόας.

2. Τὸ σχῆμα τῶν δύο ἀλλεπαλλήλων πόλων εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ τῶν γυναικείων προτομῶν τῆς λακαίνης ἐν Artemis Orthia, πίν. VII-VIII.

3. DAWKINS, Artemis Orthia, πίν. XXX-XXXII. Μερικὰ φέρουν καὶ ψηφωτὴν στεφάνην κάτωθεν τοῦ πόλου, ὅπως καὶ αἱ προτομαὶ τῶν πρόχων, π.χ. πίν. XXXI, 1.

4. Αἱ παλαιότεραι λαβαὶ χαλκῶν λακωνικῶν ὑδριῶν μετὰ πολοφόρων γυναικείων προτομῶν τοποθετοῦνται εἰς τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ 6ου αἰ., χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείεται ἡ γένεσις τοῦ σχήματος εἰς παλαιότερους χρόνους, ἀπὸ κακῆν δὲ σύμπτωσιν νὰ μὴ ἔχουν σωθῇ σχετικὰ δείγματα μέχρις ἡμῶν. Αὗται εἶναι:

Λαβαὶ ὑδρίας Τελέστα εἰς Mainz: Fest. Langlotz, πίν. XVI.

Λαβαὶ ἐκ Δωδώνης εἰς Βερολίνον, ἀρ. 10389: AA 1925, στ. 179, εἰκ. 3. AE 1936, σ. 154, εἰκ. 6.

Λαβὴ εἰς Ὀλυμπίαν: Fest. Langlotz, πίν. XVII, 1. OlympBer, II πίν. 54.

Λαβὴ εἰς Λοῦβρον ἀρ. 2645: Fest. Langlotz, πίν. XVII, 2. De Ridder, Bronzes du Louvre II πίν. 96.

Ἵδρία εἰς Nîmes: DIEHL, Die Hydria, πίν. 3, 1-2.

Περὶ τὰ μέσα ἐξ ἄλλου τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰ. τοποθετοῦνται αἱ κάτωθι λαβαὶ καὶ ὑδρίαί:

Ἵδρία Βερολίνου ἀρ. 30880 (αἱ πλαγίαι λαβαὶ φέρουν πολοφόρους προτομάς): AE 1936, σ. 155, εἰκ. 7-8.

Ἵδρία Gräichwil: βλ. σ. 93, σημ. 6.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος τοποθετοῦνται αἱ ἐξῆς:

Ἵδρία εἰς Pesaro (πλάγαι λαβαί): βλ. σ. 92, σημ. 9.

Λαβὴ εἰς Ν. Ὀρέκην: σ. 92, σημ. 9.

5. ΧΡ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ, Λακωνικὸς Ἀπόλλων, Πελοποννησιακὰ Ι'-Δ', 1958-1959, σ. 12, σημ. 1.

6. H. PAYNE, Archaic Marble Sculpture from the Acropolis, London 1936, σ. 15, σημ. 2.

V. K. Müller¹, τὸν πόλον φέρουν συνήθως θεαί, ἀλλὰ καὶ θνηταὶ εἰς νεκρικὰς καὶ θρησκευτικὰς τελετουργίας. "Ὅταν ὁ πόλος εἰσῆχθῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν θεματογραφίαν ἐξ Ἀνατολῶν κατὰ τὸν 7ον αἰ., οἱ τύποι τῶν θεαινῶν εἶχον σαφῶς καθορισθῇ καὶ δὲν ἐχρησιμοποιήθη ὡς σύμβολον οὐδεμιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ὡς κόσμημα τὸ ὁποῖον φέρουν ἀρκεταὶ θεαὶ καὶ νύμφαι.

Ὑποθετικῶς ὁ K. Schefold² ταυτίζει τὴν προτομὴν τῆς οἰνοχόης Tessenin πρὸς νύμφην. Κατὰ τὸν M. Gjødesen³ αἱ γυναικεῖαι προτομαὶ τῶν κορινθιακῶν πυξίδων, αἱ ὁποῖαι σημειωτέον σπανίως φέρουν πόλον, λόγω τῆς τριαδικῆς παρουσίας των συσχετίζονται πρὸς τὰς τριαδικὰς μορφὰς τῶν συγχρόνων ἀγγειογράφων (ζωγράφος τῶν τριῶν Παρθένων εἰς τὴν Κόρινθον, Σοφῖλος καὶ Κλειτίας εἰς τὰς Ἀθήνας), ὅπου ὀνομαστικῶς δηλοῦνται Μοῦσαι, Χάριτες, Ὡραι ἢ Νύμφαι ἢ Νηρηίδες καὶ πρέπει νὰ ἀποδίδουν μορφὰς τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν. Εἰς τὴν Κόρινθον κατ' ἐξοχὴν ἐλατρεῦντο αἱ Νηρηίδες ἢ Ἀμφιτρίτη, σύζυγος τοῦ Ποσειδῶνος, πολλάκις ἐμφανίζεται ἐπὶ τῶν πινακίδων τῶν Πεντεσκουφίων⁴, ἐνῶ ἡ Γλαύκη καὶ ἡ νύμφη Πειρήνη εἶχον δώσει τὸ ὄνομά των εἰς κρήνας τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἐπὶ σταθερωτέρων βάσεων στηρίζεται ἡ θεωρία τοῦ B. Neutsch διὰ τὰς συγγενεῖς ἄνευ πόλου προτομάς, αἱ ὁποῖαι κοσμοῦν τὰς καθέτους λαβὰς τῶν ὑδριῶν τῆς Ποσειδωνίας⁵. Ἑρμηνεύων τὸν μικρὸν ὑπόγειον σηκόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν αἱ ὑδρίαι, ὡς νυμφαῖον, πιστεύει ὅτι αἱ γυναικεῖαι προτομαὶ εἶναι συντετμημένη μορφή ἢ ἄλλη ἐπιφάνεια τῆς ἰδίας Ποτνιας Ἀρτέμιδος-Νύμφης, ἡ ὁποία παλαιότερον καὶ εἰς πλήρη μορφήν εἰκονίζεται ἐπὶ τῆς ὑδρίας Grächwil⁶. Ἀλλωστε ἡ Ἀρτεμις ἀνεδείχθη ἀπὸ τὴν χορείαν τῶν νυμφῶν καὶ παραμένει πάντοτε Ἑγεμόνη αὐτῶν.

Αἱ προτομαὶ τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων εἶναι ὄντως λίαν πιθανὸν νὰ παριστοῦν νύμφας, διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: τελείως ὅμοιαι προτομαὶ πρὸς

1. V. K. MÜLLER, *Der Polos*, Berlin 1915, σ. 55 κέ.

2. K. SCHEFOLD, *Meisterwerke griechischer Kunst*, 1960, σ. 39-40.

3. M. GJØDESEN, *Greek Bronzes, A Review Article*, A JA 67, 1963, σ. 342, σημ. 89.

4. RUMPF, *MuZ*, πίν. 17 ἀρ. 9. *AntDenk I*, πίν. 7, ἀρ. 1, 10, 11, 17, 25.

5. B. NEUTSCH, «Τὰς νύμφας ἐπὶ Ηιερὸν» — Zum unterirdischen Heiligtum von Paestum, *Abh HeidelbAk* 1957, 2, σ. 7-27 καὶ ἰδίως σ. 20, εἰκ. 1-24. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τελευταίως ἡ UTA KRON, *Zum Hypogäum von Paestum*, *JdI* 86, 1971, σ. 117-148. Ἡ Kron πιστεύει ὅτι δὲν πρόκειται δι' ἱερὸν νυμφῶν, διότι λείπουν τὰ τεκμήρια συνεχοῦς λατρείας, ἀλλὰ δι' ἀνάθημα ἱδρυθὲν, ἴσως κατόπιν χρησιμοῦ, πρὸς τιμὴν γυναικείας θεότητος — τῆς εἰς τὸ αὐτόθι εὐρεθὲν ὀστρακὸν ἀναφερομένης «νύμφας» —, ἡ ὁποία ὅμως πρέπει νὰ ἔχῃ οὐράνιον καὶ χθόνιον συγχρόνως χαρακτῆρα, ὅπως π.χ. ἡ Περσεφόνη. Ἡ ἐρμηνεία τῶν προτομῶν τῶν ὑδριῶν ὑπὸ τοῦ Neutsch, ὡς ἀπεικονιζουσῶν τὴν Ἀρτεμιν ὑπὸ τὴν χθόνιαν ιδιότητα τῆς Ποτνιας καὶ Ἑγεμόνης τῶν Νυμφῶν, προσαρμόζεται κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν θεωρίαν τῆς Kron, ἡ ὁποία ἀκριβῶς ἀποδίδει τὸ ἄβατον ἴσως ἱερὸν εἰς θεῶν-νύμφην.

6. J. CHARBONNEAUX, *Les bronzes grecs*, πίν. II, 2.

τάς τῆς πρόχου Β Βίτσας εὐρέθησαν εἰς δύο σπήλαια νυμφῶν, εἰς τὸ τοῦ Πιτσαῖ Κορινθίας καὶ εἰς τὸ τῆς Κουδουνότρυπας Ἄρτης (πίν. 13α-β)¹. Αἱ ραμφόστομοι πρόχοι φαίνεται ὅτι εἶχον ἰδιαίτεράν σχέσιν μετὰ τὴν λατρείαν τῶν νυμφῶν. Ὁ καλῦτερον σωζόμενος ξύλινος πίναξ τοῦ Πιτσαῖ² παριστᾷ πομπὴν θυσίας ἄμνου εἰς τὸν βωμὸν τῶν νυμφῶν ὑπὸ τριῶν γυναικῶν. Ἡ πρὸ τοῦ βωμοῦ κορασὶς φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κανοῦν μετὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν τελετὴν σκεύη, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς σπένδει ἤδη εἰς τὰς νύμφας διὰ χαλκῆς ραμφοστόμου πρόχου³. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς λαβὼν τοιούτων πρόχων, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν εἰς τὴν Δωδώνην, φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖος· σχετίζεται ἴσως πρὸς τὴν λατρείαν τῶν τοπικῶν Δωδωνίδων νυμφῶν, τῶν Ὑάδων, μία τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ κατόπιν γενομένη σύζυγος τοῦ Δωδωναίου Διὸς Διώνη. Αἱ Δωδωνίδες νύμφαι ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Φερεκύδου⁴ ὡς τροφοὶ τοῦ Διονύσου, ἡ ὑπαρξὶς δὲ αὐτῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ μαντείου τοῦ Διὸς δύνανται νὰ αἰτιολογηθῇ ἐκ τῶν ἀφθόνων βροχῶν ἢ ἐκ τῶν συνεπειᾶν τῶν ὑετῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους λιμναζόντων ὑδάτων. Δύο βεβαίως ἐκ τῶν ἄνευ προτομῆς πρόχων ἔφερον ἐπιγραφὴν ἀφιερώσεως εἰς τὸν Δία (ἀρ. 25 καὶ 46), δὲν ὑπῆρχεν ὅμως αὐστηρὰ ἐξειδίκευσις τῶν ἀναθημάτων καὶ ἦτο δυνατόν εἰς χαρακτηριστικὸς τύπος ἀναθήματος νὰ ἀφιερώνεται καὶ εἰς ἄλλον θεόν⁵. Ἡ χρῆσις πάντως τῆς ραμφοστόμου πρόχου κατὰ τὰς ἐν Δωδώνη, ἱερὰς τελετὰς ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἀπὸ τὸ χαλκοῦν εἰδώλιον πεπλοφόρου κόρης τῆς Συλλογῆς Καραπάνου⁶, τὸ ὁποῖον πιθανώτατα παριστᾷ Δωδωνίδα ἱέρειαν φέρουσαν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ραμφόστομον προχοῖσκη.

Ἡ παρουσία τῶν προτομῶν τῶν νυμφῶν καὶ εἰς πρόχους οἰκιακῆς χρήσεως⁷ δὲν εἶναι ἐπίσης ἄσχετος πρὸς τὴν λειτουργικότητα τοῦ σκεύους· εἴτε οἱ-

1. Προτομαὶ Πιτσαῖ: BCH 91, 1967, σ. 645, εἰκ. 2. A. K. ORLANDOS, EAA VI, 1964, σ. 203, εἰκ. 223. Προτομαὶ Κουδουνότρυπας: K. ΡΩΜΑΙΟΣ, ΑΔ 2, 1916, Παράρτημα, σ. 53-54. Φ. ΠΕΤΕΑΣ, ΑΕ 1952, Ἀρχαιολογικά Χρονικά, σ. 1-3, εἰκ. 3 (3).

2. A. K. ORLANDOS, ἑ.ἀ. ἔγχρωμος πίναξ ἔναντι σ. 202.

3. Εἰς τὰς νύμφας προσεφέροντο αἵματηραὶ καὶ ἀναίμακτοι θυσίαι· μεταξὺ τῶν τελευταίων αἱ ὕγραὶ σπονδαί, αἱ ὁποῖαι συνίσταντο ἐξ ὕδατος, ἐλαίου, γάλακτος, μελικράτου, ἥτοι ἦσαν νηφάλια ἱερά, ἄνευ οἴνου (H. HERTER, RE XVII, 2, στ. 1556). Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παραδίδουν ρητῶς διὰ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἡλείους, ὅτι εἰς τὰς νύμφας δὲν προσέφερον οἶνον (Σχόλια εἰς Τραγωδίας Σοφοκλέους, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, 100. ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ V, 15, 10).

4. CAR. et THEOD. MULLERI, Fragmenta Historicorum Graecorum, Parisiis 1841, I, σ. 84, F 46. F. JACOBY, Die Fragmente der griechischen Historiker I, Berlin 1923, σ. 84, F90. Ὡς Ὑάδες - Δωδωνίδες Νύμφαι ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς: Ἀμβροσία, Κορωνίς, Εὐδώρα, Διώνη (ἢ Θυώνη), Αἰσύλη, Πολυξὼ καὶ Φαῖω.

5. Corinth XV, II, σ. 7 κ.ε.

6. Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 10. Ὑψος 0.11 μ. C. KARAPANOS, Inscriptions de l'oracle et statuettes, BCH IV, 1890, σ. 160, D, πίν. V, μέσον. Τοπικοῦ πιθανώτατα ἐργαστηρίου, παρουσιάζει τεχνοτροπικὴν συγγένειαν πρὸς σύγχρονά του (μέσα 5ου π.Χ. αἰ.) χαλκᾶ εἰδώλια πεπλοφόρων ἐκ Διχομορίου Ἄρτης: ΑΔ 21, 1966, B3, πίν. 289στ.

7. Περὶ τῆς διπλῆς χρήσεως τῶν πρόχων βλ. ἀμέσως κατωτέρω.

νον περιεῖχεν εἴτε ὕδωρ, πρόκειται δι' ὑγρὰ στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σχετίζονται αἱ νύμφαι, ὡς θεότητες τῶν ὑδάτων, ἀκόλουθοι τοῦ Διονύσου, σύντροφοι τῶν σατύρων καὶ ἐν γένει ζωοδότειραι δυνάμεις ¹. Ἡ συνύπαρξις μετὰ γοργονείου εἰς τὴν λαβὴν τῆς πρόχου Tessin (ἀρ. 20) καὶ ἡ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν προτομῶν (5ος π.Χ. αἰ.) ὑποκατάστασις αὐτῶν δι' ἀναγλύφων γοργονείων ἐπὶ τῶν δίσκων τῆς ἄνω προσφύσεως δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἐκ τοῦ χθονίου χαρακτῆρος καὶ τῶν δύο θεοτήτων. Ἀμφότεραι συντελοῦν εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου, αἱ μὲν νύμφαι ὡς πηγαὶ εὐφορίας καὶ ζωῆς, τὸ δὲ γοργόνειον ὡς ἀποτρόπαιον παντὸς κακοῦ ².

γ. Χρῆσις τῶν πρόχων :

Ἀπὸ τὰς ἐξετασθείσας 92 λαβὰς καὶ πρόχους τὸ ἥμισυ περίπου εὐρέθη εἰς τὰ ἱερὰ Δωδώνης καὶ Περαιχώρας (συνολικῶς 45). Ἦσαν πράγματι πολύτιμα ἀναθήματα εἰς τοὺς ἐκεῖ λατρευομένους θεούς, δύο δὲ ἐξ αὐτῶν σφύζουν τμήματα ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν (αἱ ὑπ' ἀρ. 25 καὶ 46 λαβαί). Εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ μὴ ἦσαν ὅλαι αὐταὶ αἱ πρόχοι ἀφιερώματα πιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἱερατικὰ σκεύη, ἀπαραίτητα διὰ τὴν πρὸ τῶν θυσιῶν καθαρτήριον νίψιν τῶν χειρῶν καὶ τὴν προσφορὰν σπονδῶν εἰς τοὺς θεούς ³.

Ἰκανὸς ἐξ ἄλλου ἀριθμὸς πρόχων (14 ἐκ τῶν 92) εὐρέθη ἐντὸς τάφων. Ἡ παρουσία τῶν πρόχων ἐντὸς τοῦ τάφου δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ δύο τρόπους : εἴτε πρόκειται διὰ τελετουργικὸν σκεῦος τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆς χρήσεώς του, διὰ τὴν προσφορὰν χοῶν, ἐθεωρήθη καὶ ἀρμόζον κτέρισμα διὰ τὸν νεκρὸν, εἴτε διὰ σκεῦος τῆς καθημερινῆς ζωῆς τοῦ ἀποθανόντος, τὸ ὁποῖον ἀπέθεσαν πλησίον του οἱ οἰκεῖοι διὰ νὰ μὴ τοῦ τὸ στερήσουν εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν. Ἡ δευτέρα ὑπόθεσις φαίνεται νὰ εἶναι καὶ πιθανωτέρα, διότι ἡ πρόχους δὲν εἶναι τὸ μόνον σχῆμα ἀγγείου, τὸ ὁποῖον συνεδέετο πρὸς τὴν νεκρικὴν λατρείαν· εἰς τοὺς τάφους τοῦ Τρεμπενίστε ⁴ ἀπετίθεντο ποικίλων σχημάτων χαλκᾶ σκεύη, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ παράδοσις οὐδόλως ἀναφέρει ἀποκλει-

1. Τὸ ὕδωρ εἶναι τὸ δῶρον τῶν Νυμφῶν: *κρυστάλλινα Νυμφᾶν δῶρα*, Ἀνθολογία Παλατινὴ IX, 330. Αἱ νύμφαι ἀναφέρονται ἐπίσης ὡς *βιόδωροι, γενέθλια, γενέσεως ἑφοροι, κουροτρόφοι* (RE XVII, 2, στ. 1549). Αἱ Δωδωνίδες Ὑάδες νύμφαι συνδέονται στενῶς πρὸς τὸν χθόνιον γονιμοποιὸν χαρακτῆρα τοῦ Διονύσου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν Δωδώνην προσωνομάζετο Ὑῆς (ΣΟΓ·Ι·ΔΑΣ: Ὑῆς. Ἐπίθετον Διονύσου, ὡς *Κλείδημος, ἐπειδή, φησὶν, ἐπιτελοῦμεν τὰς θυσίας αὐτῷ καθ' ὃν ὁ θεὸς ὕει χρόνον. Ὁ δὲ Φερεκύδης τὴν Σεμέλην Ὑῆν λέγεσθαι καὶ τὰς τοῦ Διονύσου τροφούς Ὑάδας*).

2. Ὡς ἀποτροπαϊκὸς δαίμων τὸ γοργόνειον ἐπὶ ἀγγείων πόσεως ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ M. NILSSON, *Geschichte der griechischen Religion*, I, München 1955, σ. 227.

3. L. HEUZÉY, ἐν CARAPANOS, *Dodone*, σ. 224 κέ.

4. FILOW, σ. 4 κέ., εἰκ. 3-9.

στικῶς νεκρικὴν χρῆσιν. Ἐν τούτοις ἡ εἰς Βεργίαν¹ εὗρεσις πρόχου καὶ ἀνοι-
κτοῦ ἀγγείου εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γεωμετρικὰς ταφὰς ἐνισχύει τὴν πρώτην ὑπό-
θεσιν, ὥστε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀμφότεραι αἱ λύσεις ἐνέχουν ἀλήθειαν.

Τὸ ὅτι ἡ ραμφοστόμος ἢ ὀπισθότμητος πρόχους δὲν ἦτο ἀποκλειστικῶς
ἱερατικὸν σκεῦος, ἀλλὰ ἐξυπηρετεῖ καὶ ἀνάγκας τῆς καθημερινῆς πρακτικῆς ζωῆς
μαρτυροῦν ἀνασκαφικὰ δεδομένα : εἰς ὅλην τὴν βόρειον καὶ βορειοδυτικὴν Ἑλ-
λάδα² τὸ σχῆμα τῆς ραμφοστόμου πρόχου εἶναι συνηθέστατον εἰς τοὺς συνοικι-
σμοὺς καὶ τὰ νεκροταφεῖα ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν κλασσικῶν χρόνων·
τοῦτο ἄλλωστε ἐξηγεῖ καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν περισσοτέρων γνωστῆς προελεύ-
σεως χαλκῶν πρόχων εἰς αὐτὸν τὸν γεωγραφικὸν χῶρον. Χειροποίητος καὶ ἐνίο-
τε τροχήλατος ἐκτοπίζεται μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ., μὲ τὴν εἰσβο-
λὴν τῶν ἀττικῶν ἀγγείων, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ νεκροταφεῖον τῆς Βίτσας Ζαγο-
ρίου³. Ἐπὶ ἐξ αἰῶνας τοῦλάχιστον, ἦτο ἀπὸ τὰ πλέον ἀγαπητὰ σχήματα εἰς
τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Εἰς τὰς γεωμετρικὰς καὶ ἀρχαϊκὰς ταφὰς
τῆς Βίτσας ἔχομεν συχνὰ ὄχι μόνον μίαν, ἀλλὰ δύο ἕως τρεῖς πρόχους εἰς ἓνα καὶ
τὸν αὐτὸν τάφον ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἀγγείων καθημερινῆς χρήσεως, ὅπως π.χ.
καλλωπισμοῦ. Ἐξ ἄλλου μία πλέον βάσιμος πηγὴ, οἱ πίνακες ἀπὸ τὰ Πεντε-
σκούφια Κορινθίας, κατ' ἐναργῆ τρόπον φανερώνουν τὴν εἰς τὸν καθημερινὸν βί-
ον χρησιμοποίησιν τῆς ραμφοστόμου πρόχου (ἀνωτέρω σ. 73).

Αἱ φιλολογικαὶ πηγαὶ παρέχουν πολλὰ στοιχεῖα διὰ τὴν πολλαπλὴν χρῆ-
σιν τοῦ ἀγγείου. Εἰς τὸν Ὅμηρον ἡ πρόχους περιέχει εἴτε ὕδωρ, τὴν χέρνιβα⁴,
εἴτε οἶνον :

*Χέρνιβα δ' ἀμφίπολος προχόῳ ἐπέχευε φέρουσα
καλῇ χρυσεῖῃ, ὑπὲρ ἀργυρέοιο λέβητος,
νίψασθαι*

(δ 52-4)

*ὁ δ' ἄρ' οἶνοχόον βάλε χεῖρα
δεξιτερὴν· πρόχοος δέ χαμαὶ βόμβησε πεσοῦσα*

(σ 196-7)

Εἰς τὸν Ἡσίοδον ἀναφέρεται ὡς δοχεῖον ὕδατος :

*τηλόθεν ἐν χρυσέῃ πρόχῳ πολυνῶνυμον ὕδωρ,
ψυχρὸν*

(Θεογονία 785)

1. Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, Βεργίνα I, σ. 194 κέ.

2. Βλ. ἀνωτέρω σ. 64, 68 κ.έ.

3. Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν νεκροταφείων τῆς Βίτσας συνεχίζεται. Προσωριναὶ ἐκθέσεις ἔχουν δημοσιευθῇ εἰς τὰ Χρονικὰ τῶν τελευταίων τόμων τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, ἀπὸ τοῦ τόμου 21 (1966) κέ.

4. SP. MARINATOS, Le chérnibon homérique dans la civilisation créto-mycénienne, BCH 53, 1929, σ. 365-381, ἰδίως σ. 380.

Ἡ Ἀντιγόνη χρησιμοποιεῖ εὐκρότητον χαλκῇν πρόχουν διὰ τὰς σπονδὰς πρὸς τὸν νεκρὸν Πολυνείκην :

ἐκ τ' εὐκροτήτου χαλκέας ἄρδην πρόχου
χοαῖσι τρισπόνδοισι τὸν νέκυν στέφει

(Σοφ. Ἀντιγ. 430 - 1)

Εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους μαρτυρεῖται ἐπίσης ἡ χρῆσις τῆς πρόχου εἰς τὰς σπονδὰς :

καὶ σπονδὰς εἶδον ἐγκεκραμένας οὐκ ἐν ἀργυροῖς καὶ χρυσοῖς
ἄγγεσιν, ἀλλ' ἐν ὀστρακίναῖς κυλίσκαις καὶ πρόχοις

(Διον. Ἀλικ., Ρωμ. Ἀρχ. II, 23, 5)

Ἡ παλαιότερα ἐν τούτοις μνεῖα τῆς λέξεως πρόχους εὐρίσκεται εἰς τὰς πινακίδας τῆς Γραμμικῆς γραφῆς Β, ὅπου μάλιστα ἀπεικονίζονται χέρνιβα (ἢ χερνιβεῖα) : λεκάναι ἢ λέβητες καὶ ἐπ' αὐτῶν ραμφόστομος ἢ μετὰ στρογγύλου στομίου πρόχους¹. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, καθὼς καὶ ὁ συσχετισμὸς τῆς παραστάσεως τοῦ πίνακος τοῦ Πιτσᾶ (ἀνωτέρω σ. 96) πρὸς τοὺς στίχους 430-1 τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους, ὡς καὶ τὸ χωρίον τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεύς, ἀποδεικνύουν τὴν ὀρθότητα ἀποδόσεως τοῦ ὀνόματος «πρόχους» εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν σχῆμα ὑπὸ τοῦ L. Heuzey². Ἐπειδὴ ὅμως φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ ὅρος ἦτο ἀνέκαθεν γενικὸς καὶ ἐδήλου πᾶν ἀγγεῖον προχέον ὑγρὸν τι, ἥτοι καὶ τὰς οἰνοχόας μετὰ τριλόβου ἢ κυκλικοῦ στομίου³, διὰ τοῦτο ἀπαραίτητος εἶναι ὁ ἐξειδικεῖων προσδιορισμὸς «ραμφόστομος» ἢ «ὀπισθότμητος» πρόχους.

Τὴν εὐρύτητα τῆς ἐννοίας «πρόχους» φανερώνει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰς παραστάσεις προσφορᾶς σπονδῶν⁴ τὰ χρησιμοποιούμενα ἀγγεῖα δὲν εἶναι πάντοτε ραμφόστομοι πρόχοι, ὅπως εἰς τὸν πίνακα τοῦ Πιτσᾶ, ἀλλὰ συνήθως τριφυλλόστομοι οἰνοχόαι· ἢ ἐξ Ἀλβανίας ἱέρεια τοῦ Λούβρου⁵ κρατεῖ χέρνιβον,

1. M. VENTRIS-J. CHADWICK, Documents in Mycenaean Greek, Cambridge 1956, σ. 325, εἰκ. 17 καὶ σ. 331-332.

2. CARAPANOS, Dodone, σ. 225.

3. Πρβ. M. VENTRIS-J. CHADWICK, ἔ.δ. σ. 325, εἰκ. 17. ΙΩ. TZETZΗΣ, Σχόλια εἰς Ἀριστοφάνους Νεφέλας, στ. 271 : χρυσάεις ἀνέσθε προχοῖσιν καὶ πρόχοι μὲν οἱ ξέσται καὶ πᾶν ἀγγεῖον ἔχον ὑγρὸν καὶ προχέον αὐτό, προχοαὶ δὲ αἱ ἐκχύσεις (Scholia in Aristophanem IV, ὑπὸ W. J. W. KOSTER, Groningen-Amsterdam 1960). Πρβ. ἐπίσης ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ, Σχόλια εἰς Ὀδύσειαν, σ. 397, ὅπου ἀναφέρει καὶ ὀστεοδόχον πρόχουν.

4. Πρβ. σπονδὴν ὑπὸ ζεύγους πρὸ βωμοῦ, CVA Wien 2, πίν. 62, 1-2 καὶ 93, 4.

5. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, πίν. XX, 1 ἐνταῦθα πίν. 39δ.

τοῦ ὁποίου ἡ πρόχους ἔχει σχῆμα «ὄλπης»¹ μὲ ὑπερυψωμένην λαβήν. Τὴν ραμφόστομον προχοῖσκην εὐρίσκομεν πάλιν εἰς παράστασιν προσφορᾶς σπονδῆς εἰς τὸν Διόνυσον ἐπὶ ἰταλιωτικοῦ κωδωνοσχήμου κρατῆρος τῆς δεκαετίας 440 - 430 π.Χ.² Διὰ προχοῖδίου προσεφέρετο καὶ ὁ ἐρμῆς, ἡ πρὸς τὸν Ἑρμῆν σπονδὴ εἰς τὸ τέλος ἐκάστου γεύματος³.

Αἱ μικροῦ μεγέθους χαλκαῖ πρόχοι θὰ περιεῖχον ἀρωματικὰ ἔλαια διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν γυναικῶν, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Λουκιανοῦ⁴, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει λεκανίδας ἀργυρᾶς καὶ πρόχους, ἀπαριθμῶν καλλωπιστικὰ ἀγγεῖα. Τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λουκιανοῦ ἐνισχύει ἡ ἀπεικονίσις ραμφοστόμων προχοῖσκων ἀνηρτημένων εἰς τοὺς τοίχους τοῦ γυναικωνίτου ἐπὶ τῶν λευκοῦ ἐδάφους ληκύθων τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τὴν περίοδον 460 - 430 π.Χ.⁵ Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Ἀττικὴν αἱ ραμφόστομοι προχοῖσται δὲν τίθενται ὡς κτερίσματα ἐντὸς τῶν τάφων, οὔτε ἀπεικονίζονται μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ ταφικοῦ μνημείου προσφερομένων ληκυθίων εἰς τὰς ἐπὶ τῶν λευκῶν ληκύθων σχετικὰς παραστάσεις. Εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν χρῆσιν των τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ζωγράφος τοῦ Ἀχιλλέως τὰς ἀπεικονίζει μόνον ἐπὶ τῶν ληκύθων ὅπου ὁ νεκρὸς εἶναι γυνή καὶ νοερὸς τόπος δράσεως ὁ γυναικωνίτης⁶. Αἱ μικροῦ μεγέθους πεπλατυσμέναι ἢ ὀρθαὶ πρόχοι τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἀσφαλῶς τοιοῦτον προορισμὸν θὰ εἶχον, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ὁ ἀναθηματικὸς χαρακτήρ, καθόσον μάλιστα εὐρέθησαν εἰς τὰ ἱερὰ Περαιχώρας καὶ Δωδώνης.

Ἐνδειξιν περὶ τοῦ ὅτι ἡ μικρογραφικὴ ὀπισθότμητος πρόχους εἶχεν εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἀναθηματικὸν χαρακτήρα παρέχει ἡ εὑρεσις δεκάδων ἀκοσμήτων ἐξ αὐτῶν εἰς ἀποθέτας τοῦ ἱεροῦ Δήμητρος καὶ Κόρης, εἰς τὰς ὑπὸ-ρείας τοῦ Ἀκροκορίνθου⁷.

1. Ἡ ἀπόδοσις τῆς ὀνομασίας ὄλπη εἰς τὸ σχῆμα αὐτὸ ἀπεδείχθη ἀβάσιμος ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ κορινθιακοῦ ἀρυβάλλου τοῦ Πυρρίου ἐπιγραφὴν, ὅπου ρητῶς ὁ ἀρύβαλλος ὀνομάζεται ὄλπα, M. GUARDUCCI, *Epigrafia Greca I*, σ. 175-6.

2. Auktion XXII, Galerie am Neumarkt, Zürich, πίν. 18, περὶ τὸ 440-430 π.Χ.

3. ΑΘΗΝΑΙΟΣ XI, 473 C, ἐρμῆς, ὃν ἔλκουσι οἱ μὲν ἐκ προχοῖδίου, οἱ δὲ ἐκ καδίσκου γ' ἴσον ἴσῳ κεκραμένον.

4. Ἑρωτες 39.

5. RIEZLER, Weissgründige Lekythen, πίν. 2-7, 34-36. E. BUSCHOR, Grab eines attischen Mädchens, München 1939, εἰκ. 28, 32-34. K. RHOMAIOS - S. PAPASPYRIDIS, CVA Athènes I, III Jb, πίν. 2-4.

6. RIEZLER, ἔ.ἀ. σ. 19, ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ἀπεικονίζεται ἡ νεκρά, ἀλλὰ ἡ προετοιμασία γυναικῶν πρὸς μετάβασιν εἰς τὸ νεκροταφεῖον. Ἦδη ὅμως ὁ K. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, AE 1906, σ. 14-18, διετύπωσε τὴν ὀρθὴν ἀποψιν, ὅτι πρόκειται διὰ σκηνὰς νεκρικῆς λατρείας.

7. Κατὰ πληροφορίαν τῆς ἀνασκαφῆς δ. Ναυσικᾶς Μπουκίδου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ ραμφόστομος πρόχους εἰς τὴν ἀρχαιότητα εἶχε ποικίλην χρῆσιν, ἀπαραίτητος τόσον εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἱεροτελεστίας. Ἰδιαιτέρως αἱ χαλκαῖ πρόχοι τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων ἦσαν πολύτιμα ἀγγεῖα, ἀναθήματα ἀντάξια τῆς φήμης τοῦ ἀρχαιότερου μαντείου τῆς Ἑλλάδος, τῆς Δωδώνης, ἀλλὰ καὶ περίτεχνα κοσμήματα τῆς τραπέζης τῶν πλουσίων ἰδιωτῶν.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΧΑΛΚΩΝ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΩΝ
ΠΡΟΧΩΝ

1. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΩΝ ΧΑΛΚΩΝ ΠΡΟΧΩΝ

Αἱ ἀρχαῖαι πρόχοι τοῦ 7ου καὶ 6ου π.Χ. αἰ., εἰς τὰς ὁποίας ἐντάσσονται ὅλαι αἱ μετὰ γυναικείας προτομῆς λαβαί (ἀρ. 1 - 24 τοῦ καταλόγου), καθὼς καὶ τινες ἄνευ προτομῆς (ἀρ. 35 - 45, 69) ἢ ἀμφιβόλου μορφῆς ὡς πρὸς τὴν ἄνω πρόσφυσιν (ἀρ. 88 - 92) ἀποτελοῦν, σχεδὸν εἰς τὸ σύνολόν των, μίαν ἐνότητα με ἐσωτερικὴν συνοχήν. Ἐὰν λάβωμεν ὡς ἀφετηρίαν τὰς δύο πρόχους τῆς Βίτσας Ζαγορίου, αἱ ὁποῖαι τόσον διὰ τεχνικὰς, τεχνοτροπικὰς καὶ μορφολογικὰς λεπτομερείας, ὅσον καὶ διὰ τὰς συνθήκας εὐρέσεως εἶναι ἀναμφιβόλως προϊόντα ἐνὸς ἐργαστηρίου, θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι πέριξ αὐτῶν συσπειροῦνται ἄνευ δυσκολίας αἱ μετὰ γυναικείας προτομῆς λαβαὶ καὶ πρόχοι.

Οὕτως, αἱ ἐκ Δωδώνης ὑπ' ἀρ. 7 καὶ 12 ἀδελφαὶ λαβαί, καθὼς καὶ ἡ ἀγνώστου προελεύσεως ἀρ. 15, μετὰ τὸ στρεπτόν στέλεχος καὶ τὰ ὀξύφυλλα ἀνθέμια, συνδέονται στενῶς πρὸς τὰς δύο πρόχους τῆς Βίτσας καὶ θὰ πρέπει νὰ τὰς ἀποδώσωμεν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 8 ἀποτμημα λαβῆς. Πρόδρομον μορφήν τοῦ τύπου τῆς λαβῆς τῆς ἐν λόγω ομάδος ἀποτελεῖ ἡ ὑπ' ἀρ. 5, εἰς τὸν 7ον αἰ. τοποθετουμένη. Αἱ λαβαὶ Ἀθηνῶν (ἀρ. 4), καὶ Schimmel (ἀρ. 11), ὡς καὶ αἱ πρόχοι Τσοτυλίου (ἀρ. 14) καὶ Βοτονοσίου (ἀρ. 17) πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν εἰς ἐπαρχιακὰ ἐργαστήρια, μιμούμενα τὰ προϊόντα τῆς ἀνωτέρω ομάδος. Ἡ πρόχους τοῦ Τσοτυλίου (ἀρ. 14) εἶναι ἐπίσης πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον τῆς ομάδος τῆς Βίτσας, ὡς ἔργον οὐχὶ πρώτης τάξεως τεχνίτου, ὁ ὁποῖος νὰ ἀπέφυγε τὴν ἐν ψυχρῷ ἐργασίαν μετὰ τὸ χύσιμον τῆς λαβῆς· διότι οὔτε εἰς τὸ ἐν εἶδει πόλου στήριγμα τοῦ ἀντίχειρος, οὔτε εἰς τὸ πρόσωπον ἢ τοὺς δίσκους δηλοῦνται δι' ἐγγαράξεων αἱ λεπτομέρειαι. Οἷονδῆποτε πολυάνθρωπον ἐργαστήριον δὲν παρῆγε συνεχῶς ἀριστουργήματα, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε καὶ δευτέρας σειρᾶς ἔργα, ἀναλόγως τῶν δυνατοτήτων τοῦ προσωπικοῦ του.

Αἱ ἐκ Δωδώνης καὶ ἐξ ἐνὸς ἐργαστηρίου προερχόμεναι ὑπ' ἀρ. 1 καὶ 2 λαβαί, ὡς καὶ ἡ ἄνευ προτομῆς ἀρ. 35, ἀνήκουν εἰς τὴν ἄνευ πόλου ἢ κοίλου

στηρίγματος τοῦ ἀντίχειρος παραλλαγὴν. Ἀντίστοιχος, τυπολογικῶς μόνον, ὁμάς ὑπάρχει εἰς τοὺς ὑστέρους ἀρχαῖκούς χρόνους καὶ τὴν ἀποτελοῦν ἡ πρόχους Tessin (ἀρ. 20), ἡ προτομὴ ἐξ Ἰσθμίας (ἀρ. 21) καὶ ἡ λαβὴ εἰς τὸ Ashmolean Museum (ἀρ. 19). Ἡ τεχνοτροπικὴ σύγκρισις αὐτῶν, ὡς εἶδομεν, καθὼς καὶ ἐπὶ μέρους μορφολογικὰ στοιχεῖα, ὅπως οἱ ρόδακες μετὰ τὰ κοῖλα φύλλα περὶ κεντρικὴν κοιλότητα, ὁ ἀστράγαλος εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν δίσκων καὶ ἡ εἰς ὀριζόντια πρίσματα διαμήκως τῶν βοστρύχων, φέρουν τὰς ἐν λόγῳ λαβὰς πολὺ πλησίον τῆς ὁμάδος τῆς Βίτσας. Ἀναμφιβόλως εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ καλλιτεχνικοῦ κύκλου, ἐκ διαφόρων ἐργαστηρίων προερχόμενα. Ἡ ὑπ' ἀρ. 3 λαβὴ συγγενεῖ πολὺ πρὸς τὴν προτομὴν τῆς πρόχου Β τῆς Βίτσας, ὡς πρὸς τὸν ρόδακα δὲ πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 7, ὥστε δὲν ἀποκλείεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἐν τῇ στενῇ ἐννοίᾳ, ἐργαστηρίου νὰ προῆλθε καὶ αὕτη.

Διάφορος εἶναι ἡ παράδοσις τῆς λαβῆς τῶν Βρυξελλῶν (ἀρ. 9), τόσον ὡς πρὸς τὴν γυναικεῖαν προτομήν, ὅσον καὶ πρὸς τὸ ἀνθέμιον. Τεχνοτροπικοὶ ὅμως λόγοι, καθὼς καὶ τὸ γενικὸν σχῆμα τῆς λαβῆς, τὸ ὅποῖον παραμένει ἀναλλοίωτον, τὴν τοποθετοῦν εἰς τὴν αὐτὴν καλλιτεχνικὴν παράδοσιν, εἰς διάφορον πάντως ἐργαστήριον. Εἰς τὸ ἴδιον ἐργαστήριον ἴσως ἀνήκουν αἱ λαβαὶ τῆς Βοστῶνης (ἀρ. 6, 13).

Αἱ δύο λαβαὶ προχοῖσκῶν ἐκ Δωδώνης (ἀρ. 24) καὶ ἐξ Ὀλυμπίας (ἀρ. 23), ὅπου τοὺς δίσκους ἀντικαθιστοῦν αἱ χεῖρες τῶν προτομῶν, ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν ὁμάδα.

Οὕτως εἰς τὰς μετὰ γυναικεῖας προτομῆς λαβὰς καὶ πρόχους διακρίνομεν ἐξ τοῦλάχιστον ἐργαστήρια, τὰ ὅποια ὅμως στενότερα συνδέονται μετὰξὺ των, διότι ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν καλλιτεχνικὴν παράδοσιν ἐνὸς μεγάλου κέντρου, τῆς Κόρινθου. Τοῦτο προέκυψεν ἐκ τῆς τεχνοτροπικῆς μελέτης ἐκάστης ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως, κατὰ τὴν ὁποίαν διεπιστώθη ὅτι τὰ πλησιέστερα πρὸς σύγκρισιν ἔργα τέχνης ἦσαν πάντοτε κορινθιακά. Εἰς τὴν Κόρινθον μᾶς ὠδήγησε καὶ ἡ μελέτη τοῦ σχήματος τῆς πρόχου, διότι ὁ κορινθιακὸς Κεραμεικὸς ἔχει νὰ ἐπιδείξη τὰ παλαιότερα ὑπάρχοντα πῆλινα παραδείγματα τοῦ σχήματος, τοῦ ὁποῦ μικρογραφίαι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀναθήματα εἰς ἱερὰ ἢ ὡς κτερίσματα τῶν νεκρῶν. Εἰς τὴν Κόρινθον ἡ ραμφόστομος πρόχους κατεσκευάζετο ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 8ου π.Χ. αἰ. καὶ μάλιστα ἐξήγετο εἰς ὑπερποντίους ἀγοράς (ἀνωτέρω σ. 70 κέ.). Οἱ πῆλινοι πίνακες τοῦ ἱεροῦ τῶν Πεντεσκουφίων καὶ ὁ γραπτὸς ξύλινος πίναξ ἐκ τοῦ σπηλαίου τῶν νυμφῶν εἰς Πιτσᾶ Κορινθίας¹ μαρτυροῦν ἡύξησιν παραγωγὴν καὶ χρῆσιν τῶν πρόχων κατὰ τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα.

1. Ἀνωτέρω σ. 73 καὶ 96.

Ἡ γεωγραφικὴ ἐξ ἄλλου κατανομὴ τῶν χαλκῶν πρόχων ὀδηγεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ΒΔ. Ἑλλάδος, ἥτοι εἰς τὴν σφαῖραν ἐπιρροῆς τῆς κορινθιακῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ ἐμπορίου, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω. Ὁ μέγας μάλιστα ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης εὐρεθεισῶν πρόχων καὶ λαβῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὑπάρξεως τοπικοῦ ἐργαστηρίου ὑπὸ κορινθιακὴν ἐπίδρασιν. Τοῦτο δὲν θὰ ἦτο παράλογον καὶ ὁ νοῦς στρέφεται ἀμέσως πρὸς τὰς μεγάλας ἀποικίας τῆς Κορίνθου Ἀμβρακίαν, Κέρκυραν, Ἀπολλωνίαν. Τὰ ἄφθονα εὐρήματα χαλκῶν ἀγγείων εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς Ἡπείρου (εἰς Δωδώνην, Βοτονόσι Μετσόβου καὶ εἰς τὴν Βίτσαν), ἢ εἰς τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἀναγομένη καλλιέργεια τῆς μεταλλοτεχνίας εἰς τὴν νεωτέραν Ἡπειρον, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐρωτήσεις χαλκῶν περὶ τῆς χαλκικῆς τέχνης εἰς τὸ Μαντιεῖον τοῦ Διὸς ἐν Δωδώνῃ¹ θὰ ἠδύνατο νὰ στηρίζουν τὴν θεωρίαν τῆς ἐπιτοπίου, εἰς κορινθιακὴν ἀποικίαν, κατασκευῆς τῶν χαλκῶν πρόχων. Ἡ ὑψηλὴ ὅμως καλλιτεχνικὴ στάθμη τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν τὰς ἐπαναφέρει εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς προέλευσιν εἶδομεν ὅτι ἔχομεν ἀφθόνους ἐμμέσους μαρτυρίας. Τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν Κόρινθον δὲν ἔχει εὐρεθῇ παρὰ μόνον μία χαλκῇ προτομή, ἀπότμημα λαβῆς πρόχου, δὲν εἶναι ἀρνητικόν· τὰ ὠραιότερα ἀττικὰ ἀλλὰ καὶ κορινθιακὰ ἀγγεῖα δὲν ἔχουν εὐρεθῇ εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ εἰς τὴν Κόρινθον, ἀλλ' εἰς τὰς ἀγοράς ὅπου αἱ πόλεις αὗται διωχέτευον τὰ προϊόντα των.

Συχνὰ ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ ἀποδίδωμεν εἰς «ἐπαρχιακὸν» ἢ ἀποικιακὸν ἐργαστήριον ἔργα κατωτέρας ποιότητος, τὰ ὁποῖα μιμοῦνται ὑψηλοτέρας στάθμης παραδείγματα. Αἱ τοιαῦται ἀποδόσεις ἀποτελοῦν πάντοτε μίαν ἀναπόδεικτον ὑπόθεσιν καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατὰχρησις αὐτῶν, ὥστε νὰ λησμονῶμεν τὴν πιθανωτάτην ὑπαρξίν δευτερευόντων ἐργαστηρίων εἰς αὐτὰ τὰ μεγάλα καλλιτεχνικὰ κέντρα. Ὅπως δὲποτε τὰ πράγματα εἶναι περίπλοκα, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν αἱ κορινθιακαὶ ἀποικίαι νὰ μὴ εἶχον καὶ χαλκοπλαστικὰ ἐργαστήρια διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Εἰς τοιαῦτα ἐργαστήρια θὰ πρέπει ἴσως νὰ ἀποδώσωμεν τὰς ὑπ' ἀρ. 4, 11, 17, 35 - 45, ἴσως καὶ τὰς ὑπ' ἀρ. 6 καὶ 14 λαβὰς καὶ πρόχους μετὰ ἢ ἄνευ πλαστικοῦ διακόσμου². Ἀνάλογον εἶναι τὸ πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀντιμετώπισεν ὁ Filow³ μετὰ τὴν β'

1. Δύο ἀδημοσίευτα μολύβδινα χρηστήρια ἐλάσματα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων, εὐρήματα τῶν ἀνασκαφικῶν περιόδων 1952 /3, φέρουν τὰς κάτωθι ἐρωτήσεις:

A. Ἡ μὴ ἐργάζεται τὰν χαλκικὰν τέχνην (5ος-4ος π.Χ. αἰ.).

B. Πότερα μ[οι]...κα τὰν τέχνην
ἐργαζομένοι ὄναιον εἰ.....αν
χαλκῆν (5ος π.Χ. αἰ.).

2. Βλ. σχετικῶς εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν ἀποικιακῶν ἐργαστηρίων, σ. 161 κ.έ.

3. Filow, σ. 98 κ.έ.

ὁμάδα τῶν «βαρβαρικῶν ἑλληνικῶν» χαλκῶν τοῦ Τρεμπενίστε, εἰς τὰ ὁποῖα περιέλαβε καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 41 πρόχουν τοῦ παρόντος καταλόγου. Ταῦτα ἀπέδωκεν εἰς τὴν ΒΔ. Ἑλλάδα, εἴτε εἰς ἀποικίαν τῆς Ἀδριατικῆς, εἴτε εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰ. διασπᾶται ἡ ἐνότης τῶν ἐργαστηρίων κατασκευῆς τῶν χαλκῶν πρόχων. Τὰ καθ' ἑαυτὸ κορινθιακὰ ἐργαστήρια ἐξακολουθοῦν νὰ κατασκευάζουν πρόχους, ἀλλ' ἄνευ διακόσμου καὶ μικροῦ μεγέθους. Εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν κορινθιακὸν ἱερὸν τῆς Ἥρας εἰς Περαιχώραν εὐρέθησαν ὀκτὼ ἀποτμήματα λαβῶν προχοῖσκῶν, ὕψους τὸ πολὺ 0.10 μ., μὲ τριγωνικῆς τομῆς στέλεχος λῆγον εἰς φύλλον κισσοῦ (ἀρ. 61 - 68). Σχεδὸν διπλάσια ἔδωκεν ἡ Δωδώνη (ἀρ. 50, 56 - 60, 70 - 71, 82 - 86), ἀπὸ ὅπου ἔχομεν καὶ τὴν πλειονότητα τῶν πεπλατυσμένων προχοῖσκῶν. Καὶ οἱ δύο τύποι φέρουν χαρακτηριστικῶς ὅμοια στόμια μετὰ μακρᾶς καὶ στενῆς προχοῆς καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου προέλευσίς των εἶναι πιθανωτάτη. Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ἀποικιακὸν ἐργαστήριον, ἐξάγον τὰ προϊόντα του εἰς τὸ ἔναντι τῆς Κορίνθου κορινθιακὸν ἱερὸν. Ἡ εὕρεσις τῆς προχοῖσκης τοῦ Amsterdam (ἀρ. 77) εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κορίνθου ἐνισχύει τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις.

Κατὰ τὸ α' ἡμῖς τοῦ 5ου αἰ. κάμνουν τὴν ἐμφάνισίν των — αἰσθητὴν ἄλλωστε εἰς πολλὰς ἐκφάνσεις τῆς τέχνης — τὰ ἰταλιωτικὰ ἐργαστήρια. Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν ἡ μετὰ σειληνοῦ λαβὴ ἐκ Δωδώνης εἰς Βερολῖνον (ἀπολεσθεῖσα νῦν), ἡ πρόχους εἰς Βουδαπέστην καὶ ἡ λαβὴ τῶν Σερρών (ἀρ. 25-27), ἐνῶ αἱ εἰς τὰ νεκροταφεῖα τῆς Καρχηδόνας εὐρεθεῖσαι (ἀρ. 28 κέ.) εἶναι πιθανώτερον νὰ εἶναι εἰσηγμένα ἰταλιωτικὰ ἔργα παρὰ καρχηδονιακὰ ἀπομιμήσεις ἐκείνων¹. Ἡ ἀτελής δημοσίευσίς των δὲν ἐπιτρέπει νὰ εἴπωμεν περισσότερα ἐπ' αὐτῶν. Ἡ ὑπαρξίς δύο μορφῶν εἰς τὴν λαβὴν δὲν εἶναι κάτι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ἀρεσκόμενον εἰς τὴν διακοσμητικὴν ἀφθονίαν ἰταλιωτικὸν πνεῦμα.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπισκοπῆσεως προκύπτει ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν ἐξετασθεισῶν πρόχων ἀποδίδονται εἰς κορινθιακὰ ἐργαστήρια καὶ ἐξ αὐτῶν προέρχονται αἱ παλαιότεραι καὶ ὠραιότεραι, αἱ μετὰ γυναικείας προτομῆς εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν τῆς λαβῆς.

Ἀλλ' οἱ Κορίνθιοι χαλκουργοὶ δὲν εἶναι νοητὸν νὰ κατεσκευάζον ἐν μόνον σχῆμα χαλκῶν ἀγγείων. Ἡ μελέτη τῶν χαλκῶν πρόχων ἔδειξεν ὅτι δὲν πρό-

1. Βλ. ἀνωτέρω σ. 43. Τὴν καρχηδονιακὴν κατασκευὴν τῶν εἰς τὰ νεκροταφεῖα τῆς Καρχηδόνας εὐρεθέντων χαλκῶν ἀγγείων ὑπεστήριξεν ἡ COL. PICARD, *Les oenochoés de bronze de Carthage*, RA 66, 1959, σ. 29-64. Μετὰ τὸν καθαρισμόν των ἴσως ἀλλάξουν πολλὰ διατυπωθεῖσαι σχετικῶς μὲ αὐτὰ ἀπόψεις, ὅπως ἤδη ἐγένετο διὰ λαβὴν ὑδρίας μετὰ ὀλοσώμου κούρου: D. KENT HILL, *A Class of Bronze Handles of the Archaic and Classical Periods*, AJA 62, 1958, σ. 195, ἀρ. 18 (ἐφεξῆς HILL, AJA 1958) καὶ ἐνταῦθα κατωτέρω σ. 124, ἀρ. 6· τῆς αὐτῆς λαβῆς ἐγχρωμὸς ἀπεικόνισις εἰς τὸ περιοδικὸν *Le Courrier* τῆς Unesco, τεύχος Δεκεμβρίου 1970, ἀφιερωμένον εἰς τὴν Καρχηδόνα.

κειται διὰ μεμονωμένην παραγωγήν. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ομάδες χαλκῶν ἀγγείων πρὸς τὰς ὁποίας ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σχετίζονται αὗται, εἰς τὴν παρουσίαν δὲ τούτων προβαίνομεν ἀμέσως κατωτέρω.

2. ΣΧΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΪΚΩΝ ΠΡΟΧΩΝ ΠΡΟΣ ΑΛΛΑΣ ΟΜΑΔΑΣ ΧΑΛΚΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ

Τρία σπουδαῖα εὐρήματα χαλκῶν ἀγγείων ἀπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐξῆς προώθησαν σημαντικῶς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τορευτικῆς καὶ ἰδίως τῶν ἀγγείων. Τὸ πρῶτον σύνολον προέρχεται ἀπὸ τοὺς τάφους τοῦ Τρεμπενίστε¹ πλησίον τῆς Ἀχρίδος, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν εἰς δύο κυρίως περιόδους, τὸ 1918 κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Βουλγάρων καὶ τὸ 1932 - 34 κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Γιουγκοσλάβων πλοῦσιον ἀμνητὸν χαλκῶν ἀγγείων, κυρίως κρατῆρων «ἐλικοειδῶν» ἢ «μετὰ κιονίσκων», ἀλλὰ καὶ οἰνοχόας, ἀμφορεῖς καὶ ὑδρίας. Ἠκολούθησε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1953 τὸ καταπληκτικὸν εὖρημα τοῦ μεγαλυτέρου σωθέντος ἐκ τῆς ἀρχαιότητος χαλκοῦ ἀγγείου, τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix² (πίν. 42β, 43-44) εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἡ θαυμασίας διατηρήσεως ὁμάς ἐξ ὀκτὼ χαλκῶν ὑδριῶν καὶ ἀμφορέων εἰς τὸν ὑπόγειον σηκὸν τῆς Ποσειδωνίας³ (πίν. 46α-γ).

Κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάστημα μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων ἐδημοσιεύθησαν αἱ πρῶται βασικαὶ μελέται περὶ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν χαλκῶν ἀγγείων. Τὸ 1923-24 ὁ K. A. Neugebauer εἰς ἐκτενέστατον ἄρθρον ἡσχολήθη μὲ τὰ φέροντα γλωσσοειδῆ κόσμημα ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ ἐπὶ τῆς κοιλίας χαλκᾶ ἀγγεῖα⁴, τὰ ὁποῖα ἀπέδωκεν εἰς ἰταλιωτικὰ ἐργαστήρια, μὲ κέντρον τὸν Τάραντα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος⁵ ἐπανῆλθε διὰ τὴν ἀποδῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον τὰς ὑδρίας Grächwil, Nîmes, Βερολίνου 30880, Petit Palais ἐκ τῆς Sala Consilina, Randazzo εἰς Βερολῖνον κ.ἄ. Ἐκτοτε ὁ Τάρας ἢ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις

1. Αἱ κυριώτεραι δημοσιεύσεις τῶν εὐρημάτων τοῦ Τρεμπενίστε εἶναι αἱ ἐξῆς: B. FILOW, Die archaische Nekropole von Trebenischte am Ochrida See, Berlin und Leipzig 1927. A. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἀρχαία νεκρόπολις τοῦ Τρεμπενίστε παρὰ τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος, ΑΕ 1927/8, σ. 41-105. N. VULIĆ, Ein neues Grab bei Trebenischte, ÖJh, 1932, σ. 1-42 καὶ σ. 106-114: C. PRASCHNIKER, Zu den neuen Funden von Trebenischte. N. VULIĆ, Neue Gräber bei Trebenischte, AA 48, 1933, σ. 459-484. L. POPOVIĆ, Catalogue des objets trouvés près de Trebenischte, Beograd 1956 (ἐφεξῆς POPOVIĆ, Catalogue).

2. Βασικαὶ δημοσιεύσεις: R. JOFFROY, La tombe de Vix, MonPiot. 48, I, Paris 1954 (ἐφεξῆς MonPiot 48). Τοῦ αὐτοῦ, Le Trésor de Vix, Paris 1962. G. VALLET - FR. VILLARD, Un atelier de bronziers: sur l'école du cratère de Vix, BCH 79, 1955, σ. 50-74 (ἐφεξῆς VALLET - VILLARD).

3. P. SESTIERI, An Underground Shrine at Paestum, Archaeology 9, 1956, σ. 22-33, (ἐφεξῆς SESTIERI, Archaeology 1956).

4. K. A. NEUGEBAUER, Reifarchaische Bronzevasen mit Zungenmuster, RM 38-39, 1923/4, σ. 341-440 (ἐφεξῆς NEUGEBAUER, RM 1923/4).

5. AA 40, 1925, σ. 177-203.

τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος θὰ ἀποτελοῦν τὰ προτιμώμενα κέντρα ἀποδόσεως πολλῶν καὶ διαφόρων ομάδων ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἀγγείων, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ παρέχουν αἱ ἴδιαι πόλεις οἵανδήποτε βάσιν πρὸς τοῦτο. Ὁ ἴδιος ὁ Neugebauer ἀργότερον¹ θὰ ἀνακαλέσῃ τὰς ἀπόψεις του τῶν ἐτῶν 1923-25. Τὸ 1927 ὁ Filow δημοσιεύει τὰ εὐρήματα τοῦ Τρεμπενίστε καὶ ἀνοίγει νέας ὁδοὺς εἰς τὴν ἔρευναν ἀποδίδων τὰ ὠραιότερα ἐκ τῶν χαλκῶν ἀγγείων τῆς Ἀχρίδος εἰς τὴν Κόρινθον, μὲ πολὺ πειστικὰ ἐπιχειρήματα. Τὸν ἀκολουθεῖ ὁ Payne εἰς τὸ περὶ τῶν χαλκῶν κορινθιακῶν ἀγγείων κεφάλαιον ἐν *Necrocorinthia*, σ. 210 - 221, ὅπου εἰς τὴν κορινθιακὴν ομάδα προσθέτει καὶ τὰ μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος τοῦ Neugebauer, συνθέτει δὲ ἐξελικτικῶς τὴν σειρὰν τῶν μεθ' ἐλικοειδῶν λαβῶν χαλκῶν κρατήρων. Κρίνων τὸ ἔργον τοῦ Payne ὁ Langlotz² θεωρεῖ καὶ αὐτὸς λίαν πιθανὴν τὴν ἐκ Κόρινθου καταγωγὴν τῶν οἰνοχοῶν μὲ τὸ γλωσσοειδὲς κόσμημα, κλίνει ὅμως ὑπὲρ μιᾶς χαλκιδικῆς καταγωγῆς τῶν χαλκῶν τοῦ Τρεμπενίστε. Ὑπὲρ τῆς κορινθιακῆς καταγωγῆς τάσσονται καὶ ἄλλοι ἐρευνηταί³, ὁ Ch. Picard, ὁ C. Praschniker, ὁ K. A. Neugebauer, ὁ G. Lippold καὶ ὁ N. Gjødesen, διευρύνοντες συνεχῶς τὸν κατάλογον τῶν χαλκῶν ἀγγείων καὶ ἀγαλματίων τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὴν κορινθιακὴν τορευτικὴν.

Σταθμὸν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν χαλκῶν ὑδριῶν ἀποτελεῖ ἡ μελέτη τοῦ Λ. Πολίτη, «Χαλκῇ ὑδρία ἐξ Ἑρετρίας» εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα τοῦ 1936. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη κατὰτάξις τῶν ὑδριῶν βάσει τοῦ τύπου τῆς καθέτου λαβῆς υἱοθετήθη ὑπὸ πολλῶν ἐρευνητῶν⁴, καθὼς καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν ομάδων εἰς λακωνικά καὶ κορινθιακά ἐργαστήρια. Εἰς τὰ πρῶτα περιλαμβάνει τὸν τύπον τῆς λαβῆς μετὰ γυναικείας προτομῆς ἢ ἀνθεμίου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν, ἐνῶ εἰς τὰ δεύτερα κατατάσσονται αἱ λαβαὶ μετὰ γοργονείου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν καὶ τριπλεύρου στελέχους (ὁμάς IV), καθὼς καὶ αἱ λήγουςαι εἰς ἀνθέμιον μετ' ἀναδιπλουμένων ἐλίκων, ἄνευ προτομῆς (ὁμάς V, π.χ. ὑδρία Αἰγίου). Τὰς μεθ' ὀλοσώμου μορφῆς νεανίου ἀντὶ στελέχους κατανέμει εἰς διάφορα ἐργαστήρια δίδων τὸ προβάδισμα εἰς τὸ λακωνικόν, ἐνῶ τὴν οἰνοχόην τοῦ Petit Palais⁵ (πίν. 41α) θεωρεῖ κορινθιακὸν ἔργον. Γενικῶς ὁ Πολίτης ρίπτει τὸ βάρος εἰς τὰ λακω-

1. K. A. NEUGEBAUER, *Die Toreutik Korinths im 6. Jahrhundert v. Chr.*, FuF 1931, σ. 193-4 (ἐφεξῆς NEUGEBAUER, FuF 1931). Ὁ αὐτὸς ἐν JdI 58, 1943, σ. 235 σημ. 3 δικαιώνει τὴν ἄποψιν τοῦ PAYNE, NC, σ. 215 κέ.

2. *Gnomon* 10, 1934, σ. 424-425.

3. CH. PICARD, *Manuel d'archéologie grecque - La Sculpture*, I, Paris 1935, σ. 475 κέ. (ἐφεξῆς PICARD, Manuel I). C. PRASCHNIKER, ἐ.ἀ. NEUGEBAUER, FuF 1931. LIPPOLD, *Griech. Plastik*, σ. 29.

4. ROLLEY, BCH 1963, σ. 471-477. HILL, AJA 1958, σ. 193-201.

5. AE 1936, σ. 168, εἰκ. 19. BCH 1955, σ. 61, εἰκ. 10. CHARBONNEAUX, *Les bronzes grecs*, πίν. III. ROLLEY, *Monumenta*, ἀρ. 144.

νικά έργαστήρια, ἐνῶ ἡ μέχρι τοῦ 1936 ἔρευνα, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν εὐρημάτων τοῦ Τρεμπενίστε καὶ τῶν μελετῶν τῶν Neugebauer καὶ Payne εἶχε στραφῇ πρὸς τὴν Κόρινθον. Ὁ Payne ὅμως εἰς τὰς προχείρους σημειώσεις του διὰ τὰ χαλκᾶ τῆς Περαιχώρας, αἱ ὁποῖαι εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος¹ πρὶν τύχουν δευτέρας ἐπεξεργασίας ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ μεταξύ θανόντος συγγραφέως, καταπλήσσει μετὰ τὴν ἄρνησιν², ἴσως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πολίτη, τῆς κορινθιακῆς θεωρίας του, τὴν ὁποίαν εἶχε διατυπώσει εἰς τὰ Necrocorinthia.

Τὴν κορινθιακὴν θέσιν ἐνισχύουν καὶ πάλιν ὁ D. Robinson³, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει εἰς τὴν Κόρινθον οἰνοχόας καὶ ὑδρίας 6ου - 5ου αἰ., μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὰς ὑδρίας Petit Palais (πίν. 41β), Ἑρετριάς καὶ Αἰγίου, ὁ M. Gjødese⁴, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει μετ' ἐπιφυλάξεως τὸν τύπον τῆς μετ' ἀνθρωπομόρφου λαβῆς χαλκῆς φιάλης εἰς τὴν Κόρινθον, συγχρόνως δὲ προβαίνει εἰς ἐνδιαφέρουσαν γενικὴν θεώρησιν τῆς κορινθιακῆς τορευτικῆς, καθὼς καὶ ὁ N. Βερδελῆς⁵ ἀποδίδων εἰς τὴν Κόρινθον τὴν ὑδρίαν τῶν Τρικχάλων μετ' ἀνθρωπομόρφου λαβῆς. Εἰς τοὺς δύο τελευταίους ἐρευνητὰς εἶναι φανερά ἡ ἐπίδρασις τῆς δημοσιεύσεως τῶν χαλκῶν ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ ἱεροῦ τῆς Περαιχώρας⁶, τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ ὀλιγάριθμα, ἀπετέλεσαν μίαν σταθερὰν βάσιν συγκεντρώσεως περὶ αὐτῶν καὶ ἄλλων ἀδιαγνώστων ἢ ἀμφισβητούμενων μέχρι τότε κορινθιακῶν ἔργων.

Τὰ δύο σπουδαιότατα καὶ σχεδὸν σύγχρονα εὐρήματα τοῦ Vix καὶ τῆς Ποσειδωνίας ἔδωσαν μοναδικὴν ὥθησιν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τορευτικῆς, ἐνισχύσαντα κυρίως τὴν λακωνικὴν-ταραντίνειον θεωρίαν. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἐρευνητῶν θεωρεῖ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix ἔργον λακωνικὸν ἢ ὑπὸ ἰσχυρὰν λακωνικὴν ἐπίδρασιν, πιθανώτατα ταραντίνειον. Εἰς αὐτοὺς περιλαμβάνονται ὀνόματα ὅπως οἱ A. Rumpf⁷, E. Kunze⁸, Σ. Καρούζου⁹, E. Homann -

1. Perachora I, σ. 105, σημ. 2.

2. Ὡς ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ M. GJØDESEN, Bronze Paterae with Anthropomorphous Handles, ActaArch XV, 1944, σ. 145, σημ. 31 (ἐφεξῆς GJØDESEN ActaArch 1944), ἐὰν ὁ Payne εἶχε προλάβει νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του, ζήτημα εἶναι ἐὰν θὰ διετήρει τὴν αὐτὴν ἀποψιν. Τὸν παρέσυρε εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἡ εὗρεσις ἐντὸς τῶν τάφων τοῦ Τρεμπενίστε ἐνὸς χαλκοῦ τρίποδος (AA 48, 1933, στ. 467, εἰκ. 2-5), ἀλλ' ἐκ τοῦ μέρους δὲν πρέπει νὰ χαρακτηρίζωμεν τὸ ὅλον καὶ εἶναι δυνατόν μόνος ὁ τρίπους νὰ εἴναι λακωνικός.

3. ROBINSON, A JA 1942, σ. 172-197.

4. GJØDESEN, Acta Arch. 1944, σ. 101-187.

5. N. ΒΕΡΔΕΛΗΣ, Χαλκῇ τεφροδόχος κάλπις ἐκ Τρικχάλων, AE 1953-1954, I, σ. 189-199 (ἐφεξῆς ΒΕΡΔΕΛΗΣ, AE 1953/4).

6. H. PAYNE and Others, Perachora. The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia, Oxford 1940 (ἐφεξῆς Perachora). Τὰ χαλκᾶ ἀγαλμάτια ἐδημοσιεύθησαν βάσει προχείρων σημειώσεων τοῦ PAYNE, σ. 123-148, τὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα ὑπὸ τοῦ DUNBAPIN αὐτόθι σ. 148-166.

7. A. RUMPF, Zum Krater von Vix, Bull. van. Ver. 1954, σ. 8-11 καὶ «Κρατῆρ λακωνικός», Fest. Langlotz, σ. 127-35.

8. E. KUNZE, OlympBer VII, σ. 175.

9. S. ΚΑΡΟΥΖΟΥ, Fragments d'un cratère à volutes, BCH 79, 1955, σ. 197-8.

Wedeking¹, H. Jucker² καὶ ὁ εὐρὼν καὶ πρῶτος δημοσιεύσας τὸ μνημειῶδες σκεῦος R. Joffroy³. Κύριον ἐπιχείρημα τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς λακωνικῆς καταγωγῆς εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ κρατῆρος, τὸ ὁποῖον κατ' αὐτοὺς ἀποδίδει τὸν *χάλκεον κρητῆρα* τοῦ Ἡροδότου⁴. Ὁμῶς δὲν συνεπάγεται ὅτι κάθε λακωνικοῦ τύπου κρατῆρ εἶναι καὶ λακωνικῆς κατασκευῆς⁵. Τὸ 1955 ἐθεμελιώθη ὑπὸ τῶν G. Vallet καὶ Fr. Villard⁶ ἄλλη θεωρία περὶ προελεύσεως τοῦ κρατῆρος ἐκ τινος δυσκόλως ἐντοπιζομένου — ἴσως εἰς τὸ Ρήγιον — «χαλκιδικοῦ» ἰταλιωτικοῦ ἐργαστηρίου· τὴν ἰδέαν υἱοθέτησε καὶ ὁ J. Charbonneaux⁷. Οἱ Vallet-Villard διὰ πειστικῶν ἐπιχειρημάτων συνιστοῦν περὶ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix ἓν πολυσύνθετον ἐργαστήριον, τοῦ ὁποῖου προῖόντα θὰ ἦσαν οἱ κρατῆρες τοῦ Τρεμπενίστε καὶ αἱ ὑδρίαι Ποσειδωνίας, Ἐρετρίας, καὶ Sala Consilina, ἡ οἶνοχόη Petit Palais, αἱ ὑδρίαι Randazzo καὶ Τρικκάλων, αἱ λαβαὶ ὑδριῶν μετὰ γοργονεῖου ἢ ἀνθεμίου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν (ὁμάς IV Πολίτη). Οὕτως οἱ Vallet-Villard συγκεντρώνουν περίπου τὰς ὑδρίας τὰς ὁποίας εἶχε συγκεντρώσει ὁ Πολίτης καὶ τὰς ἀποδίδουν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον τῶν κρατῆρων Vix καὶ Τρεμπενίστε, τὸ ὁποῖον ταυτίζουν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρήγαγε καὶ τὴν «χαλκιδικήν» κεραμεικὴν, ὑπονοοῦντες τὸ Ρήγιον. Ὡς πρότυπα τοῦ ἐργαστηρίου τούτου ἄλλοτε ὑποδεικνύουν κορινθιακά, ἄλλοτε λακωνικά (ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ὑδριῶν καὶ τὰ πλαστικὰ ἀνθέμια). Ἡ συνοχὴ τοῦ ἐργαστηρίου τῶν Vallet-Villard δὲν βασίζεται τόσον εἰς τεχνοτροπικὰ τεκμήρια, ὅσον εἰς διακοσμητικὰ θέματα. Μέρος τῶν ὑδριῶν εἶχεν ἤδη ὁ Πολίτης ἀποδώσει εἰς τὴν Κόρινθον, συγκεκριμένως τὴν ὁμάδα IV⁸ μὲ τὸ γοργόνειον εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν. Ἡ ἀπόδοσις ὅμως ὅλου τοῦ πλήθους τούτου τῶν θαυμασίων χαλκῶν ἀγγείων εἰς ἓν ἀσαφές «χαλκιδικόν» ἐργαστήριον συνήντησε πολλὰς ἀντιρρήσεις. Εἰς τὸν Τάραντα ἐπανερχοῦνται ὁ H. Jucker⁹ καὶ ὁ Cl. Rolley¹⁰, ὁ πρῶτος βασιζόμενος εἰς τὰ ἐπιχειρή-

1. Von spartanischer Art und Kunst, Antike und Abendland VII, 1958, σ. 70 κέ.

2. JUCKER, σ. 107 κέ.

3. R. JOFFROY, Le Trésor de Vix, σ. 83 κέ.

4. Ἱστοριῶν Α, 70.

5. VALLET - VILLARD, σ. 66, σημ. 5.

6. Αὐτόθι σ. 73.

7. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs σ. 43-45.

8. AE 1936, σ. 161-2, εἰκ. 14. VALLET - VILLARD, σ. 62, εἰκ. 11-12. Τὴν ἀπόδοσιν αὐτὴν ἐδέχθη καὶ ὁ ROLLEY, BCH 1963, σ. 474-75.

9. JUCKER, σ. 109 κέ.

10. BCH 1963, σ. 483.

ματα τῶν προηγούμενων ἐρευνητῶν· ὁ δεύτερος ἐκκινῶν ἀπὸ τὰς λακωνικὰς ομάδας ὑδριῶν τοῦ Πολίτη ἀποδίδει τὰς ὑδρίας Ἑρετρίας - Sala Consilina - Ποσειδωνίας εἰς ἰταλιωτικὸν ὑπὸ ἰσχυρὰν λακωνικὴν ἐπίδρασιν ἐργαστήριον.

Δὲν ἔλειψαν ὅμως καὶ οἱ ἔνθερμοι ὑποστηρικταὶ τῆς κορινθιακῆς προελεύσεως τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix. Ἐπανειλημμένως ὁ Ch. Picard¹ ἐξέφρασε τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ κρατῆρ Vix, ἀδελφὸς τῶν τοῦ Τρεμπενίστε, πρέπει νὰ εἶναι κορινθιακὸν ἔργον, δὲν ἐπρόλαβεν ὅμως νὰ ἀναπτύξῃ, ὡς ὑπέσχετο, τὰς ἀπόψεις του. Ἀντιθέτως, ὁ M. Gjesdesen² εἰς ἓν ὀξύτατον ἄρθρον καταρρίπτει πολλὰ παραδεδεγμένα σχετικῶς πρὸς τὸν μοναδικὸν κρατῆρα: τὴν χρονολογικὴν του τοποθέτησιν καὶ κατασκευὴν του. Τὸν θεωρεῖ ἔργον τῶν χρόνων περὶ τὸ 570 π.Χ., κορινθιακῆς δὲ τέχνης. Ἡ χρονολόγησίς του εἶναι ὅπως δὴποτε ὑψηλὴ, ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς κορινθιακῆς καταγωγῆς ἐπιχειρήματα εἶναι ἄκρως πειστικά.

Παραλλήλως προωθείται ἡ ἔρευνα καὶ ἄλλων ομάδων χαλκῶν ἀγγείων. Ὁ G. Hafner³ συγκεντρώνει περὶ τὴν λαβὴν τοῦ λάκωνος χαλκοπλάστου Τελέστα μίαν συμπαγῆ ομάδα πρωίμων λακωνικῶν ὑδριῶν, ἐνῶ ὁ H. Jucker⁴ συνιστᾷ τὴν ομάδα τῶν σχεδὸν λακωνικῶν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἰταλιωτικῶν καὶ δὴ ταραντινείων ὑδριῶν ἐκ Grächwil εἰς Βέρνην καὶ ἐκ Pesaro.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω γενομένης ἐπισκοπῆσεως τῆς πορείας τῆς ἐρεῦνης περὶ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα γίνεται φανερά ἡ διάστασις γνωμῶν κατὰ τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν εἰς συγκεκριμένα ἐργαστήρια. Εἰς ὀλίγας μόνον περιπτώσεις ὑπάρχει ταυτότης ἀπόψεων, ὅπως διὰ τὴν ἀπόδοσιν εἰς τὸν Τάραντα τῶν ὑδριῶν Grächwil καὶ Pesaro ἢ εἰς τὴν Σπάρτην τῆς ομάδος τῶν περὶ τὴν λαβὴν τοῦ Τελέστα ὑδριῶν.

Εἰς τὴν Κόρινθον σχεδὸν ἐν ὁμοφωνίᾳ ἀπεδόθησαν οἱ χαλκοῖ κρατῆρες τοῦ Τρεμπενίστε, ἡ οἰνοχόη εἰς Petit Palais ἀπὸ τὴν Sala Consilina, ἡ ὑδρία τῶν Τρικκάλων, ἡ ὑδρία τοῦ Αἰγίου, αἱ λαβαὶ μετὰ γοργονείου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν (ἀνωτέρω σ. 107 κέ.) καί, ὑπὸ τῶν Picard καὶ Gjesdesen, ὁ κρατῆρ τοῦ Vix.

1. RA 61, 1954, σ. 77, RA 67, 1960, σ. 129, ὅπου ἀμφισβητεῖ τὴν ἀπόδοσιν εἰς τὸ Ρήγιον τῆς ομάδος τῶν ἀγγείων τῶν Vallet-Villard.

2. M. GJESDESEN, Greek Bronzes: A Review Article, AJA 67, 1963, σ. 333-51 (ἐφεξῆς GJDESSEN, AJA 1963).

3. G. HAFNER, Die Hydria des Telestas, σ. 119-126.

4. H. JUCKER, Die Bronzhydria in Pesaro, AntKunst 1964, σ. 3 κέ. καὶ StudOliv 1965/66, ὅπου συνεξετάζει τρεῖς ἄλλας λαβάς, δύο εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην, Συλλογὴ Schimmel καὶ Μητροπολιτικὸν Μουσεῖον, καὶ μίαν εἰς Βρυξέλλας, Musées Royaux, ἅπαντα ἰταλιωτικὰ ἔργα. Βλ. σχετικῶς καὶ H. HOFFMANN, Two Unknown Greek Bronzes of the Archaic Period, AJA 68, 1964, σ. 185-188.

Ἐφ' ὅσον ἀπεδώσαμεν εἰς τὴν Κόρινθον τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν μετὰ γυναικειᾶς προτομῆς χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων, θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὰς τυχόν σχέσεις τῆς κατηγορίας ταύτης πρὸς τὰ ὑπὸ διαφόρων ἐρευνητῶν ἀποδοθέντα εἰς τὸν κορινθιακὸν κύκλον χαλκᾶ ἀγγεῖα, συγχρόνως δὲ νὰ ἐλέγξωμεν τὸ βάσιμον αὐτῶν τῶν θεωριῶν.

Τὰ ὡς ἄνω ἀποδοθέντα εἰς τὴν Κόρινθον χαλκᾶ ἀγγεῖα συμπεριλαμβάνονται μετ' ἄλλων πολλῶν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Vallet-Villard συσταθὲν περὶ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix πολύμορφον ἐργαστήριον, «χαλκιδικόν»-ἰταλιωτικὸν κατ' αὐτούς, τοῦ ὁποίου τὰ προϊόντα διακρίνουν ὠρισμένα τυπικὰ χαρκτηριστικά¹. Τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ραμφοστόμων πρόχων, ὅπως τὰ ὀξύφυλλα ἀνθέμια μὲ τριγωνικῆς τομῆς φύλλα καὶ πεπλατυσμένας ἢ κυρτάς ἑλικας, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν τόσον εἰς τὴν πρόχου A Βίτσας, ἢ τὰς λαβὰς 7 καὶ 12 ἐκ Δωδώνης (πίν. 75, 17α, 18ε), ὅσον καὶ εἰς τὸν κρατῆρα Vix (πίν. 44α), τὰς ὑδρίας Sala Consilina-Ποσειδωνίας² (πίν. 41αβ, 46α-β) κλπ. καὶ εἰς τὴν οἰνοχόην, τὸν κρατῆρα μὲ τὴν ζωφόρον τῶν ἱππέων καὶ τοὺς ἀμφορεῖς ἐκ Τρεμπενίστε³. Στρεπταὶ λαβαί, λήγουσαι ἐνίοτε εἰς παρόμοια ἀνθέμια, ἀπαντοῦν τόσον εἰς τὰς πρόχους⁴, ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ Τρεμπενίστε⁵. Τὸ κόσμημα τοῦ ἀστραγάλου εἶναι συνηθέστατον ἀμφοτέρωθεν, ὡς καὶ αἱ κοῖλαι, περιγεγραμμέναι ἢ μὴ, γλῶσσαι, π.χ. εἰς τοὺς ρόδακας τῶν λαβῶν τῆς Δωδώνης καὶ τῆς πρόχου Tessin. Τὸ γλωσσοειδὲς κόσμημα τῶν ὦμων τῆς πρόχου Tessin ἀπαντᾷ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς τοὺς κρατῆρας Vix καὶ Τρεμπενίστε, εἰς πλείστας ὑδρίας τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηριακοῦ κύκλου, ὅπως εἰς τὴν τῶν Τρικκάλων⁶, τῆς Ποσειδωνίας μὲ τὰς σφίγγας εἰς τὴν κάθετον λαβὴν καὶ τὰς προτομὰς λεόντων εἰς τὰς πλαγίας⁷, καθὼς καὶ εἰς τὴν οἰνοχόην Petit Palais⁸ ἀπὸ τὴν Sala Consilina (πίν. 41α)· μὲ τὴν τελευταίαν ἢ πρόχους Tessin συγγενεῖ ἀμέσως ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καὶ τὸν ἄφθονον καὶ ὅμοιον ἐν πολλοῖς διακοσμητικὸν πλοῦτον. Ἡ βᾶσις τῆς αὐτῆς πρόχου εἶναι μικρογραφία τῆς βάσεως τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix (πίν. 44β), τὴν δὲ προτομὴν τῆς συνεκρίναμεν ἤδη ὡς πρὸς τὴν ἐκφραζομένην διάθεσιν καὶ τὰς

1. VALLET - VILLARD, σ. 56.

2. Αὐτόθι σ. 57-8, εἰκ. 4, 7-9.

3. FILOW, σ. 60, εἰκ. 62, καὶ σ. 62, εἰκ. 64. ÖJh 27, 1932, σ. 24, εἰκ. 37.

4. Λαβαὶ 7, 12 ἐκ Δωδώνης, πρόχοι B Βίτσας καὶ Τσοτυλίου (ἀρ. 14, 16), λαβαὶ Schimmel καὶ Symes (ἀρ. 11, 15), Δωδώνης καὶ Ὀλυμπίας (ἀρ. 23-24).

5. FILOW, σ. 58 κέ., εἰκ. 59-61.

6. ΒΕΡΔΕΛΗΣ, ΑΕ 1953/4, 1, πίν. 1 ἔναντι σ. 196.

7. SESTIERI, Archaeology 1956, σ. 27, εἰκ. 8.

8. Ἀνωτέρω σ. 107, σημ. 5.

λεπτομερείας αποδόσεως τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ στόματος πρὸς τὴν γυναικεῖαν μορφήν τοῦ πώματος-ἡθμοῦ τοῦ αὐτοῦ κρατῆρος καὶ τὴν προτομὴν τῆς ὑδρίας ἐκ Sala Consilina (πίν. 41β, 43γ). Διὰ τὴν ἐφθαρμένην προτομὴν τῆς λαβῆς τῆς Βοστῶνης (ἀρ. 13) εὗρομεν συγγενέστερα παραδείγματα εἰς τὰς προτομὰς τῶν ὑδριῶν Ἐρετρίας-Ποσειδωνίας. Ὁ ἰδιαίτερος ἐξ ἄλλου τρόπος αποδόσεως τῶν βοστρύχων τῶν περισσοτέρων προτομῶν τῶν ραμφοστόμων πρόχων ἀπαντᾷ τελείως ὁμοίος εἰς τοὺς ἵππους τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, εἰς τὰ γοργόνεια ὁμοίων κρατήρων¹ εἰς τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον, εἰς τὸ Λοῦβρον καὶ Nîmes καὶ εἰς τὴν προτομὴν τῆς ὑδρίας ἐκ Sala Consilina, χαρακτηρίζει δὲ πλεῖστα εἰδῶλια² κατὰ καιροὺς αποδοθέντα εἰς τὴν Κόρινθον.

Ὑπάρχει λοιπὸν καταφανὴς σχέσις τῶν ραμφοστόμων κορινθιακῶν πρόχων πρὸς τὰ προϊόντα τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Vix, τοῦ ὁποῖου τὰ εὐρέα ὄρια ὀρθῶς διεγράφησαν ὑπὸ τῶν Vallet-Villard. Πλὴν τῶν λεπτομερειῶν, φανερὰ εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ συγγένεια εἰς τὴν καθαρότητα τῶν σχημάτων, τὸν ἀπέριττον διάκοσμον, τὸν προσαρμοζόμενον κατὰ θαυμάσιον τρόπον εἰς τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων. Ἐπομένως κατ' ἀρχὴν δεχόμεθα τὴν κορινθιακὴν καταγωγὴν τόσον τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix καὶ τῶν ἀδελφῶν του ἐκ Τρεμπενίστε, ὅσον καὶ τῶν ὑδριῶν καὶ ἄλλων ἀγγείων, τῶν συσπειρωθέντων περὶ αὐτὸν ὑπὸ τῶν Vallet-Villard καὶ Rolley. Ἐνῶ ὅμως πολλοὶ παρεδέχθησαν τὴν κορινθιακὴν προέλευσιν τῶν χαλκῶν τοῦ Τρεμπενίστε, περιέργως ὁ M. Gjødeseu ὑπῆρξε σχεδὸν ὁ μόνος ὑποστηρικτὴς τῆς αὐτῆς θεωρίας διὰ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix, αἱ δὲ ἀπόψεις του συνήνευσαν ἀμέσως ἀντίδρασιν, δι' αὐτὸ καὶ θὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐνίσχυσιν αὐτῶν, καθὼς καὶ ὑποστήριξιν τοῦ κορινθιακοῦ χαρακτῆρος καὶ ἄλλων συγγενῶν ἀγγείων, μὲ τὰ ὁποῖα δὲν ἡσχολήθη ὁ M. Gjødeseu.

Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐπιχειρημάτων τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς λακωνικῆς-ταραντινείου θεωρίας περὶ τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix—διότι ἡ προταθεῖσα «χαλκιδικὴ» λύσις ὑπὸ τῶν Vallet-Villard ἀπεδείχθη ἀρκούντως ὑπὸ τοῦ Gjødeseu οὐσιαστικῶς κορινθιάζουσα³—εἶναι τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ κρατῆρος. Καὶ ἐὰν ἀκόμη

1. PAYNE, NC, σ. 218, σημ. 2, ὅπου αἱ σχετικαὶ παραπομπαί. MonPiot 48, πίν. XXII, 2, XXIII, 1.

2. Ζεὺς καὶ Ἄρτεμις ἐξ Ὀλυμπίας εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, Ζεὺς Λυκαίου, χαλκοῦν εἰδῶλιον κούρου ἐξ Ὀλυμπίας εἰς τὴν Βοστῶνην κ. ἄ. (πίν. 37α, 38, 39).

3. Τὸ ἐργαστήριον αὐτὸ οἱ Vallet-Villard ὑπονοοῦν ὅτι πρέπει νὰ ἐντοπισθῇ εἰς τὸ Ρήγιον (BCH 1955, σ. 66, σημ. 5 καὶ F. VILLARD, La céramique grecque de Marseille, Paris 1960, σ. 141-142). Πράγματι ἡ παράδοσις ὁμιλεῖ περὶ ἀναπτύξεως τῆς χαλκοουργίας εἰς τὸ Ρήγιον καὶ ὑπάρξεως ἐκεῖ σχολῆς χαλκοπλαστῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου. (H. BLÜMNER, Die gewerbliche Tätigkeit der Völker des klassischen Altertums, Leipzig 1869. Ἀνατύπωσις Λειψίας 1969, σ. 121 καὶ σημ. 6 (ἐφεξῆς BLÜMNER, Die gewerbliche Tätigkeit).

ή θεωρία του A. Rumpf¹ περί ταυτίσεως του αρχαίου ὄρου λακωνικός κρατῆρ πρὸς τὸν μεθ' ἐλικοειδῶν λαβῶν εἶναι ὀρθή, τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι πᾶς μεθ' ἐλικοειδῶν λαβῶν κρατῆρ εἶναι λακωνικός². Οἱ ἀρχαῖοι ὄροι ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὸν τύπον τοῦ ἀγγείου³. Κορινθιουργεῖς κρατῆρες, οἱ μετὰ «κιονίσκων», κατεσκευάζοντο καὶ εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ παλαιότεροι πῆλινι «λακωνικοῦ» τύπου κρατῆρες εἶναι λακωνικοί, ὅμως ὁ παλαιότερος ὁμοίου τύπου χαλκοῦς εἶναι κορινθιακός, ἔστω καὶ ἐπαρχιακός⁴. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὅπωςδήποτε ἐνωρὶς ἡ κορινθιακὴ μεταλλοτεχνία εἶχεν υἱοθετήσῃ τὸ σχῆμα καὶ εἶχε θέσῃ τὴν ἰδικήν της σφραγίδα εἰς αὐτό, διότι μὲ τοὺς χαλκοῦς κρατῆρας τοῦ Τρεμπενίστε δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν οὔτε αἱ ἀπεικονίσεις «ἐλικοειδῶν» κρατῆρων ἐπὶ λακωνικῶν ἀγγείων⁵, οὔτε οἱ ἀνάγλυφοι σπαρτιατικοὶ πιθοειδεῖς ἀμφορεῖς⁶. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι συγκρινόμενοι πρὸς τοὺς ἐξεταζομένους χαλκοῦς δεικνύουν ἐναργῶς τὸ αἰσθητικὸν χάσμα μεταξὺ τῶν δύο σχολῶν : ὁ ὑπερβολικὸς φόρτος τῶν μιμουμένων μεταλλικῶν πρότυπα ἀναγλύφων λακωνικῶν πίθων εἶναι κάτι τὸ τελείως ξένον πρὸς τὴν λιτότητα τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix· βεβαίως ἔχομεν καὶ εἰς τοὺς πίθους τὸ γλωσσοειδὲς κόσμημα καὶ τὰς ζωφόρους⁷, ἀλλ' εἶναι καὶ τὰ δύο ἀποτελέσματα τῆς ἐπὶ τῆς λακωνικῆς τέχνης ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως

Κύριος ἐκπρόσωπος τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξεν ὁ Πυθαγόρας, ὁ ὁποῖος εἶχε διδάσκαλον τὸν ἐπίσης Ρηγῖνον Κλέαρχον· οὗτος ὅμως ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Κορινθίου Εὐχείρου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναγόμεθα εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ 6ου αἰ. καὶ διαπιστοῦμεν ὅτι ἐπικεφαλῆς τῆς σχολῆς χαλκοπλαστικῆς τοῦ Ρηγίου ἦτο εἰς Κορίνθιος. Πρόκειται διὰ μίαν ἀκόμη μαρτυρίαν περὶ λειτουργίας ἐργαστηρίου Κορινθίου τεχνίτου εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους (βλ. καὶ κατωτέρω σ. 114, σημ. 5). Ἐπομένως καὶ ἐὰν ἀκόμη δεχθῶμεν τὴν γνώμην τῶν V.V. διὰ τὸ ἐργαστήριον τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, αὐτομάτως τοῦτο ἐντάσσεται εἰς τὸν εὐρύτερον κύκλον τῆς κορινθιακῆς τέχνης.

1. Ἀνωτέρω σ. 109, σημ. 1.

2. Ἡ ἀπεικόνισις τοιοῦτου κρατῆρος ἐπὶ τοῦ ἀσφαλῶς μὴ λακωνικοῦ νέου ἀρχαῖκου ἀετώματος τῆς Κερκύρας (AAA VII, 1974, ἐξώφυλλον καὶ σ. 184, εἰκ. 1) ἀποτελεῖ ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως.

3. Βλ. παρατηρήσεις τοῦ KUNZE εἰς OlympBer VII, σ. 56 καὶ 174, σημ. 68. Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (I, 70) περιγραφόμενος κρατῆρ δὲν προκύπτει ὅτι ἦτο τοῦ λεγομένου σήμερον «λακωνικοῦ» τύπου, ἦτοι μὲ ἐλικοειδεῖς λαβάς. Ὁ Kunze τὸν ἐρμηνεύει ὡς ἔχοντα περίοπτα ἀγαλμάτια ἐπὶ τοῦ χεῖλους. Ἀντιθέτως ἀπὸ τὸν Ἀθήναιον (V 193 e) προκύπτει ὅτι ὁ κορινθιουργὴς κρατῆρ ἔφερεν ἀγαλμάτια ὀλόγλυφα ἐπὶ τοῦ χεῖλους καὶ ἀνάγλυφον διακόσμησιν εἰς τὸν λαιμὸν καὶ τὴν κοιλίαν· ἡ παρεχόμενη περιγραφή ἀρμόζει ὄντως εἰς τοὺς χαλκοῦς κορινθιακοὺς ἐλικοειδεῖς κρατῆρας, πλὴν τοῦ ὅτι δὲν φέρουν ἀνάγλυφον διακόσμησιν εἰς τὴν κοιλίαν. Τὸ κείμενον ὅμως τοῦ Ἀθηναίου ἀναφέρεται εἰς πομπὴν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ἥδη δὲ ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. ἐμφανίζεται ἡ ἐπὶ τῆς γάστρας τῶν ἐλικοειδῶν κρατῆρων ἀνάγλυφος διακόσμησις, ὡς π.χ. εἰς τὸν τοῦ Δερβενίου, ΑΔ 18, 1963, Β' 2, Χρονικά, πίν. 230-234.

4. Ἡ Σ. ΚΑΡΟΤΖΟΥ, Fragments d'un cratère à volutes, BCH 79, 1955, σ. 195, σημ. 4, δίδει σειρὰν πρωίμων λακωνικῶν κρατῆρων. Χαλκοῦς κρατῆρ San Mauro: MonAnt 20, 1911, πίν. 8.

5. Ὁ RUMPF, ἐν Fest. Langlotz, σ. 127-35, εὐρίσκει ἀντιθέτως ὁμοιότητα.

6. ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Λακωνικοὶ μετ' ἀναγλύφων ἀμφορεῖς, ΑΔ 19, 1964, Α', σ. 164-265, πίν. 78-81.

7. Αὐτόθι πίν. 78, 80.

τῆς Κορίνθου¹. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπλοῖ πῆλινοι λακωνικοὶ κρατῆρες διαφέρουν κατὰ τὸ σχῆμα ἀπὸ τοὺς χαλκοῦς κορινθιακοὺς². Δὲν πρέπει νὰ προξενῇ ἐντύπωσιν ἡ ἔλλειψις τῶν ἐλικοειδῶν κρατῆρων ἀπὸ τὸν κορινθιακὸν Κεραμεικόν, διότι εἶναι νοητὸν νὰ κατεσκευάζοντο κατὰ προτίμησιν χαλκοῖ εἰς τὴν Κόρινθον, προοριζόμενοι διὰ τὰς βορειοδυτικὰς καὶ δυτικὰς ἀγοράς, ὅπου ὑπῆρχε ζήτησις, ὡς παρατήρησεν ἤδη ἡ Σ. Καρούζου³. Ἀλλωστε κάτι ἀνάλογον ὑπεθέσαμεν καὶ διὰ τὴν πρὸς Δυσμὰς ἀποκλειστικὴν ἐξαγωγὴν τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων, εἰς τὰς ἀγοράς δηλαδή, ὅπου ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἦτο γνωστὸν καὶ ἐν χρήσει τὸ σχῆμα αὐτό.

Οἱ αὐτοὶ ὑποστηρικταὶ τῆς λακωνικῆς-ταραντινείου καταγωγῆς, κυρίως ὁ H. Jucker, ἀποδίδουν εἰς τὸν Τάραντα καὶ τὴν ὁμάδα τῶν ὕδριων Grächwil-Pesaro. Δὲν παρατηροῦν ὅμως ποῖον χάος χωρίζει τὸν κρατῆρα τοῦ Vix καὶ τὰς συναφεῖς ὕδριās Ποσειδωνίας κλπ. ἀπὸ τὰς ὑπερφορτωμένας, ἐξωλογικὰς λαβὰς τῶν ὕδριων αὐτῶν⁴, αἱ ὁποῖαι θαυμασίως ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀρεσκομένου εἰς τὸν ὑπερβολικὸν καὶ φανταστικὸν διάκοσμον ἰταλιωτικοῦ πνεύματος· ὅπως δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ αἱ δύο ὁμάδες νὰ εἶναι προϊόντα μιᾶς πόλεως.

Ὅσον διὰ τὸ λακωνίζον ἀλφάβητον, τὸ ὁποῖον ἐχαράχθη ὡς ὁδηγὸς διὰ τὴν ἀκριβῆ προσκόλλησιν τῶν μορφῶν τῆς ζωφόρου, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ βαρύτητα διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κρατῆρος εἰς ἀνάλογον ἐργαστήριον, διότι ἂν ἑνὸς μὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ἀπησχολεῖτο Λάκων τεχνίτης εἰς τὸ κορινθιακὸν ἐργαστήριον, ἂν ἑτέρου δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν πιθανότητα κατασκευῆς τοῦ κρατῆρος εἰς τὴν Ν. Ἰταλίαν ὑπὸ Κορινθίου τορευτοῦ, ἔχοντος ἐκεῖ ἐργαστήριον καὶ ἀπασχολοῦντος βοηθητικὸν προσωπικὸν ἐξ ἀποικίας λακωνικῆς, ὡς ὁ Τάρας. Εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι ὑπῆρχον περιοδεύοντες καλλιτέχναι ἢ μετανάσται, ὅπως οἱ κοροπλάσται Εὐχειρος, Δίοπος καὶ Εὐγραμμος, τοὺς ὁποίους ὁ Βακχιάδης Δημάρατος ὠδήγησεν εἰς Ἐτρουρίαν περὶ τὸ 660 π.Χ.⁵

Αἱ τεχνοτροπικαὶ συγκρίσεις τοῦ ζωικοῦ διακόσμου τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix ὑπὸ τοῦ M. Gjesen⁶ εἶναι ἀληθοφανέσταται διὰ νὰ στηρίξουν τὴν κορινθιακὴν κατασκευὴν. Εἰς αὐτὰς θὰ προσθέσωμεν τὴν σύγκρισιν τῶν λεόντων τῶν λα-

1. Χρ. Χρηστοῦ, ΑΔ 19, 1964, σ. 203.

2. Αἱ ἔλικες π.χ. ποτὲ δὲν ἐλίσσονται ὅπως εἰς τοὺς χαλκοῦς κρατῆρας· ἀντ' αὐτῶν ὑπάρχουν συμπαγεῖς δίσκοι (E. Buschor, Griechische Vasen, München 1969, σ. 81, εἰκ. 87) ἢ ἀγκιστροειδεῖς ἔλικες (CVA Louvre 1, III DC, πίν. 1-2).

3. BCH 79, 1955, σ. 197.

4. Πρβ. Jucker, πίν. I-III, XII.

5. Picard, Manuel I, σ. 469. A. Blakeway, «Demaratus», A Study in some Aspects of the earliest Hellenisation of Latium and Etruria, JRS 25, 1935, σ. 129-149 (ιδίως σ. 147).

6. AJA 1963, σ. 338-342.

βῶν πρὸς τὸν κατὰ πολὺ παλαιότερον λέοντα τῆς Περαχώρας¹: κοινὸν χαρακτηριστικὸν ἔχουν τὸ ἐλαστικὸν πλήρες δυνάμεως σῶμα, ὅπου δὲν τονίζονται οἱ μύες· ἡ χαίτη τῶν τοῦ Vix εἶναι ἡ περαιτέρω πλαστικὴ ἐξέλιξις τῶν ἐγχαράκτων βοστρύχων τοῦ λέοντος τῆς Περαχώρας. Ἐπίσης, τὸν τρόπον ἀποδόσεως τῆς χαίτης δι' ἀγκιστροειδῶν βοστρύχων τοποθετημένων μετὰ τάξιν εἰς διαμήκεις σειρὰς εὐρίσκομεν τόσον εἰς τὰς ἐκτύπους παραστάσεις λεόντων ἐπὶ τῶν ἐλασμάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἀργειοκορινθιακῶν ἀσπίδων², ὅσον καὶ εἰς χαλκᾶ εἰδώλια καὶ λίθινα ἀγάλματα λεόντων ἀποδιδόμενων ὑπὸ τοῦ Payne εἰς τὴν Κόρινθον³. Τὸ κόσμημα τῆς τρεχούσης σπείρας μετὰ τῶν φυομένων ἀπὸ τῶν κόλπων τῶν ἀνελίξεων φυλλαρίων ἀπαντᾷ τελείως ὅμοιον ἐπὶ τοῦ γείσου τοῦ κορινθιακῆς τέχνης ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος-Γοργοῦς εἰς Κέρκυραν⁴. Ἡ προσθήκη τριῶν ἕως τεσσάρων φυλλαρίων εἰς τοὺς γωνιώδεις κόλπους τῶν ἀνελίξεων τῶν ἐλίκων χαρακτηρίζει κορινθιακὰ ἀνθήμια⁵. ἀνάλογος διάθεσις ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν βάσιν τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix.

Ἡ γυναικεῖα μορφή τοῦ ἡθμοῦ⁶ (πίν. 43γ) συγγενεῦει εἰς τὰς λεπτομερεῖας προσώπου καὶ κατατομῆς μετὰ τὴν καθημένην γυναικεῖαν μορφήν ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ Κεραμικοῦ ἐν Corinth XV, I, πίν. 9 ἀρ. 9· ἡ χρονολόγησις ταύτης εἰς τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰ. φαίνεται πολὺ ὑψηλὴ. Μεταξὺ τῶν γυναικεῖων χαλκῶν ἀγαλματίων συγγενεστάτη πρὸς τὴν κόρην τοῦ Vix εἶναι ἡ τοξεύουσα Ἀρτεμις ἐκ Θεσπρωτίας εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, ἀνήκουσα κάποτε εἰς τὴν ζωφόρον χαλκοῦ, κορινθιακῆς τέχνης, κρατῆρος⁷ (πίν. 45β-γ). Κατὰ τὴν πλαγίαν ὄψιν τὰ πρόσωπα ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν παρουσιάζουν καταφανῆ ὁμοιότητα εἰς τὰς ἀναλογίας, τὰς εὐσάρκους παρειὰς μετὰ τὸ μικρὸν στόμα, τὴν προεξέχουσαν ρῖνα, τὴν ὑπεράνω τοῦ μετώπου κόμμωσιν. Ἀπτύχωτα, ἐφαρμοστὰ ἐνδύματα κα-

1. MonPiot 48, πίν. VII (διὰ τοὺς λέοντας τοῦ Vix). Perachora I, πίν. 39-40. ROLLEY, Monumenta, ἀρ. 91.

2. KUNZE, Schilddänder, πίν. 25, VIII. Ἡ ἀρχὴ τοῦ τύπου εὐρίσκεται εἰς τὴν πρωτοκορινθιακὴν περίοδον, πρβ. ὅλην Chigi ἐν ARIAS - HIRMER, Vasenkunst, πίν. 17. PAYNE, NC, πίν. 15, ἀρ. 7, 11. Ὁ τύπος τῶν λεόντων τῶν ἐλασμάτων τῶν ἀργείων ἀσπίδων πρέπει νὰ ἀνάγεται εἰς κορινθιακὰ πρότυπα.

3. PAYNE, NC, πίν. 50. Συγγενέστατος εἶναι ὁ λίθινος λέων ἐκ Περαχώρας εἰς τὴν Βοστώνην, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῆς κεφαλῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν βοστρύχων. Ἡ ἀπόδοσις τῶν πλαστικῶν ἐπιφανειῶν εἶναι περισσότερον προηγμένη εἰς τοὺς λέοντας τοῦ Vix. Ὁ H. GABELMANN, Studien zum frühgriechischen Loewenbild, Berlin 1965, σ. 48 κέ., ἀρ. 29, πίν. 5, τὸν τοποθετεῖ περὶ τὸ 580 π.Χ.

4. PAYNE, NC, σ. 256, εἰκ. 108b. H. SCHLEIF - K. RHOMAIOS - G. KLAFFENBACH, Korkyra I, Berlin 1940, σ. 98, εἰκ. 73 καὶ ἐγχρωμὸς πίναξ.

5. PAYNE, NC, σ. 256, εἰκ. 107, 108, 109, 111, 112b.

6. MonPiot 48, πίν. XVI-XVIII. BCH 1955, σ. 57, εἰκ. 6.

7. Βλ. κατωτέρω σ. 156. Ὁ ἀριστερὸς ὦμος καὶ ἡ ὀπισθία ὄψις τῶν σκελῶν εἶναι ἐπίπεδοι. Ὁ NEUGEBAUER, Katalog I, σ. 107 ἀρ. 214, πίν. 39, τὴν θεωρεῖ «βορειοελλαδικόν» ἔργον.

λύπτουν τὰ ἀπεστρογγυλωμένα σώματα· εἰς τὴν ὀπισθίαν ὕψιν, ἡ κόμμωσις τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τμήμα τοῦ χιτῶνος τῆς κόρης τοῦ Vix ὑπὸ τὸν πέπλον, ἀποδίδονται καθ' ὅμοιον τρόπον, ὡς κάθετοι κυλινδρικοὶ ραβδώσεις· πρόκειται διὰ τέχνασμα, τὸ ὁποῖον ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ διασκεδάσῃ κατὰ ἥπιον τρόπον τὴν μονοτονίαν τῶν ἐνιαίων καμπύλων ἐπιφανειῶν, ἡ δὲ σύμπτωσις αὕτη ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τυχαία.

Ὅσον διὰ τοὺς ὀπλίτας (πίν. 50α), δυνατόν ὁ τύπος νὰ ἐδημιουργήθῃ εἰς τὴν Σπάρτην¹, ἀπαντᾷ ὅμως πολὺ ἐνωρὶς εἰς τὴν κορινθιακὴν θεματογραφίαν· ὁ κρατῆρ τοῦ Ἀμφιαράου εἰς τὸ Βερολῖνον² δίδει τὸ πλησιέστερον πρὸς σύγκρισιν παράδειγμα. Διὰ παρόμοιον ὀπλίτην ἐκ τῆς Δωδώνης³ ὁ Neugebauer ἐκφράζει ὑπόνοιαν περὶ κορινθιακῆς κατασκευῆς του. Ἄλλωστε συνηθέστατος εἶναι ὁ τύπος ἐπὶ τῶν ἐκκρούστων μετοπῶν τῶν χαλκῶν ταινιῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἀσπίδων ἀργειοκορινθιακοῦ κύκλου⁴.

Ὡς πρὸς τὰ γοργόνεια, τὰ αὐτὰ δὲ ἰσχύουν καὶ διὰ τὰ σχεδὸν πανομοιότυπα τοῦ κρατῆρος Μονάχου καὶ τῶν λαβῶν Λούβρου-Nîmes, ὁ τύπος μὲ τὸ πεντάπλευρον πρόσωπον εἶναι ὁ παραδεδεγμένος κορινθιακός⁵. Οἱ Vallet-Villard ἐθεώρησαν «χαλκιδικόν» στοιχεῖον τὴν ὑπαρξίν μιᾶς πλαστικῆς ἀποφύσεως ἐν εἴδει σταγόνος μεταξὺ τῶν ὀφρύων⁶. Αὕτη ὅμως ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὴν πηλίνην κορινθιακὴν μετόπην τοῦ Ἀθηναίου τῶν Συρακουσῶν⁷, παλαιότερον εἰς λακωνικά γοργόνεια⁸, εἰς τὴν ὁμάδα τῶν λαβῶν τῶν κορινθιακῶν ὕδριων μετὰ γοργονείου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν⁹, τὸ κυριώτερον δὲ εἰς μήτραν¹⁰ γοργονείου ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ Κεραμεικοῦ εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Κορίνθου (πίν. 45α), παρομοίου πρὸς τὰ ἐκ Vix καὶ Τρεμπενίστε. Καὶ ἄλλα σαφῶς κορινθιακὰ γορ-

1. Πρβ. ἐλεφάντινα πλακίδια 7ου αἰ. ἐκ Δημητσάνης ἐν E.-L. MARANGOU, Lakonische Elfenbein- und Beinschnitzereien, Tübingen 1969, εἰκ. 147-8 καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος, αὐτόθι εἰκ. 149.

2. GJØRSEN, AJA 1963, πίν. 70, εἰκ. 3. K. SCHEFOLD, Frühgriechische Sagenbilder, München 1964, πίν. 67a: περὶ τὸ 560 π.Χ.

3. NEUGEBAUER, Katalog I, σ. 110, ἀρ. 216, πίν. 40.

4. KUNZE, Schildbänder, πίν. 5, 18, 20, 29.

5. Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Λακωνικά Γοργόνεια, ΑΔ 19, 1964, σ. 116-122, ἰδίως σ. 117. PAYNE, NC, σ. 79 κέ., εἰκ. 24-25, πίν. 20, 2.

6. BCH 1955, σ. 70.

7. LANGLOTZ, Westgriechen, ἔγχρ. πίν. I.

8. Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, ἔ. ἀ. σ. 119, ὅπου θεωρεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο ὡς ἴδιον τῶν λακωνικῶν γοργονείων.

9. Ἀνωτέρω σ. 107. Πρβ. ΠΟΛΙΤΗΝ, ΑΕ 1936, σ. 162, εἰκ. 14. NEUGEBAUER, RM 1923/4, σ. 387, εἰκ. 19. PAYNE, NC, πίν. 46, 3. Ὁ τύπος τῶν γοργονείων ὁμοιότατος πρὸς τὸν τοῦ κρατῆρος τοῦ Μονάχου. Αἱ πλάγαι λαβαὶ τῆς ὁμάδος ταύτης φέρουν ἐξύφυλλα ἀνθέμια ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ πώματος τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, τῆς βάσεως τοῦ νεωτέρου κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε, τῶν ὕδριων Ποσειδωνίας καὶ ἐνίων ραμφοστόμων πρόχων, ὡς π.χ. ἡ τῆς Βίτσας Α.

10. Corinth XV, I, πίν. 43, ἀρ. 83.

γόνεια παρουσιάζουν άμεσον πλαστικήν καὶ μορφολογικήν συγγένειαν πρὸς τὰ τῶν χαλκῶν κρατῆρων, ὅπως π.χ. ἡ ἱππεύουσα πηλίνη Γοργῶ τῶν Συρακουσῶν¹ καὶ ἡ τοῦ ἐν Βασιλείᾳ (;) πλαστικοῦ ἀγγείου² εἶναι ὁμοιόταται πρὸς τὰς τοῦ κρατῆρος τοῦ Μονάχου, ἐνῶ ἡ Γοργῶ τοῦ ἀετώματος τῆς Κερκύρας³ εἶναι ἡ πρόδρομος μορφή τῶν γοργονείων τοῦ Vix (πίν. 43α-β), τόσον εἰς τὸ γενικὸν σχῆμα, ὅσον καὶ εἰς λεπτομερείας, ὅπως ἡ διάταξις τῆς κομμώσεως μὲ τὰς ὑπεράνω τοῦ μετώπου ὀφιομόρφους ἑλικας, τὰς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ κρανίου φερομένας παραλλήλους σειρὰς καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων πίπτοντας βοστρύχους μὲ τὰς λοξὰς ἐγχαράξεις. Ὅσον διὰ τὴν εἰς Α διάταξιν τῶν τελευταίων τούτων, τὴν ὁποίαν ὁ Πολίτης⁴ ἐθεώρησε λακωνικὸν χαρακτηριστικόν, αὕτη ἀπαντᾷ εἰς πλεῖστα κορινθιακὰ ἔργα, ὅπως ἡ Γοργῶ τῆς Κερκύρας, ὁ κοῦρος τῆς Βιέννης (πίν. 37α), ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἐτυμοκλείδα (πίν. 53γ), ἡ λαβὴ ραμφοστόμου πρόχου εἰς τὸ Ashmolean Museum (ἀρ. 19 καταλόγου) κ.ἄ. Μεταξὺ τῶν χαλκῶν ἐλασμάτων ἐκ τῶν ἀργαιοκορινθιακῶν ἀσπίδων⁵ ἀνευρίσκομεν ἐπίσης τύπους συγγενεῖς πρὸς τοὺς τῶν γοργονείων τῶν χαλκῶν κρατῆρων.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα παρέσχε τὸ ἔδαφος τῆς Κορινθίας μὲ τὰς δύο κεφαλὰς ἵππων ἀπὸ τὴν Ἰσθμίαν⁶ : διαμόρφωσις ρύγχους, ὀφθαλμῶν καὶ χαίτης ὑπεράνω τοῦ μετώπου εἶναι τελείως ὅμοια μὲ τὰ τῶν ἵππων τοῦ Vix. Ὁ εὐρὼν Ο. Broneer τοὺς θεωρεῖ παλαιότερους τοῦ Vix, ἀλλὰ διατί νὰ μὴ εἶναι σύγχρονοι, δηλαδὴ κατὰ τοὺς ἵππους τῆς Ἰσθμίας νὰ χρονολογηθοῦν καὶ οἱ τοῦ Vix. Εἰς τοὺς ἵππους τοῦ κρατῆρος νομίζομεν ὅτι ἀρμόζουν ἀπολύτως αἱ παρατηρήσεις τῆς Σ. Καρούζου περὶ τῶν ἵππων τῶν κορινθιακῶν ἀγγειογραφῶν τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. : ἂν καὶ εἰκονίζονται ἐν κινήσει, τοὺς χαρακτηρίζει μία ἀγαλματικὴ ἀκίνησις, ἡ κυριαρχία τοῦ σχήματος, τῆς καλλιγραμμίας, ἡ μελωδία τῶν περιγραμμάτων⁷.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Gjødeseu χρονολογικὴ τοποθέτησις τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix εἶναι ὀπωσδήποτε ὑψηλὴ : περὶ τὸ 575 π.Χ., ἐνῶ ἡ συνήθης χρονολόγησις κυμαίνεται μεταξὺ 530-510 π.Χ. Ὡδηγήθη εἰς ταύτην ἐκ τῶν συγκρίσεων πρὸς ἀγγειογραφίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως κατὰ κανόνα προηγοῦνται τῆς πλαστικῆς εἰς τὴν παρουσίαν νεωτερισμῶν. Ἐξ ἄλλου, ἴδιον τῆς κορινθιακῆς τέχνης εἶναι ἡ ἐμμονὴ εἰς

1. LANGLOTZ, Westgriechen, πίν. 12.

2. Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Γοργεῖη κεφαλὴ, Ἀθῆναι 1970, πίν. 11γ.

3. G. RODENWALDT, Die Bildwerke des Artemistempels von Korkyra, Berlin 1939, πίν. 4-5.

4. AE 1936, σ. 154-5.

5. KUNZE, Schildbänder, πίν. 25, ἀρ. VIIIa.

6. O. BRONEER, Hesperia 28, 1959, πίν. 69a, σ. 328-9.

7. Σ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ, Οἱ ἵπποι τῆς Δωδώνης, ἐν ΘΕΩΡΙΑ, Festschrift für W.H. Schuchhardt, Baden-Baden 1960, σ. 247 (ἐφεξῆς Fest. Schuchhardt).

βασικά χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα παραμένουν σταθερά, ὥστε καὶ ἔργα ἀπέχοντα χρονικῶς, νὰ ἐμφανίζουν συγγένειαν μεταξὺ των¹. Ἦδη παρατηρήθη ὑπὸ τοῦ H. Jucker² ἡ συνύπαρξις εἰς τὸν κρατῆρα ὀπισθοδρομικῶν στοιχείων, ὅπως ὁ τύπος τῶν ἵππων καὶ ἡ γυναικεία μορφή, καὶ νεωτερικῶν, ὅπως οἱ ὀπλῖται, κατ' αὐτὸν δὲ τὸ ὅλον πρέπει νὰ ταχθῇ πλησίον τῶν προοδευτικωτέρων. Κατ' ἀρχήν, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ ἴδιος ὁ Jucker παραδέχεται ὅτι πρόκειται δι' ἐξαίρετον ἔργον σημαντικοῦ ἐργαστηρίου τῆς Σπάρτης ἢ, καλύτερον, τοῦ Τάραντος, διατί νὰ μὴ δικαιολογοῦνται εἰς τὰ δημιουργήματά του πρωτοπόροι νεωτερισμοὶ καὶ νὰ εἶναι τελικῶς παλαιότερον ἀπὸ ὅσον φαίνεται; Ὡς πρὸς τὰ κατ' αὐτὸν νεωτερικὰ στοιχεῖα, τοὺς ὀπλίτας, ἡ πλαστικότητα των δὲν εἶναι περισσότερο προηγμένη τῆς τῆς «δρομάδος» τῆς Δωδώνης³ (μέσα 6ου π.Χ. αἰ.· πίν. 53α-β)· ἡ κοίλανσις τοῦ ἄνω ὀρίου τῆς ἥβης, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ 550 π.Χ., ἐμφανίζει ἐδῶ πρῶτον σχῆμα καὶ δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰς βουβωνικὰς πτυχάς⁴.

Εἰς τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. ὁδηγεῖ καὶ ἡ συγκριτικὴ μελέτη τοῦ σχήματος τοῦ κρατῆρος, διὰ τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἰσχύη ἡ ὑπὸ τοῦ Payne γενομένη κατάταξις τῶν χαλκῶν κρατῆρων τοῦ Τρεμπενίστε⁵. Πράγματι, τὰ εἰς πηλὸν ἀντίστοιχα τῶν πολυτίμων αὐτῶν σκευῶν ἐπιβεβαιώνουν τὴν ὑποδειχθεῖσαν χρονολογικὴν των σειράν. Τοῦ πρῶτου χαλκοῦ κρατῆρος ἐκ San Mauro⁶ μὲ τὰς μόλις ἐλίσσομένας πρὸς τὰ ἄνω λαβὰς, ἀντίστοιχος εἰς πηλὸν εἶναι εἷς μελαμβαφῆς λακωνικὸς («ἐλικοειδῆς») κρατῆρ εἰς τὸ Λοῦβρον⁷, πιθανώτατα τῶν ἀρχῶν τοῦ λακωνικοῦ III ρυθμοῦ (590 - 550 π.Χ.), ὅταν ὑπὸ τὴν ζωογόνον κορινθιακὴν ἐπίδρασιν⁸ ἀνθῇ ἡ λακωνικὴ κεραμεικὴ. Τότε ἐμφανίζονται καὶ πολλοὶ λακωνικοὶ κρατῆρες κορινθιουργοῦς τύπου (μετὰ «κιονίσκων») ⁹. Εἰς τὸν ἀναφερθέντα κρατῆρα τοῦ Λοῦβρου παρατηροῦμεν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ San Mauro μικρὰν κωνικὴν βάσιν καὶ ἀναλογίαν λαιμοῦ πρὸς τὴν κοιλίαν, ἥτις εἶναι βαθεῖα μὲ τὴν μεγαλυτέραν διάμετρον ὑψηλά. Ὁ κρατῆρ τοῦ Vix (πίν. 42β) τοποθετεῖται εἰς τὴν α' ὁμάδα τοῦ Payne μετὰ τοῦ κρατῆρος τοῦ Μονάχου¹⁰ καὶ τῶν λαβῶν Λοῦβρου-

1. HIMMELMANN, JdI 1965, σ. 133.

2. JUCKER, σ. 110.

3. LAMB, πίν. XXXIII, b. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 48b.

4. ΧΡ. ΚΑΡΟΖΟΣ, Ἀριστόδικος, Ἀθῆναι 1961, σ. 79-80.

5. PAYNE, NC, σ. 218, σημ. 2.

6. MonAnt 20, 1911, πίν. 8.

7. CVA Louvre 1, III Dc, πίν. 2, ἀρ. 7.

8. LANE, BSA 34, 1933/34, σ. 122. R.M. COOK, Greek Painted Pottery, London 1960, σ. 94. ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΥ, ΑΔ 19, 1964, Μελέται, σ. 258. Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, ΑΔ 1964, ξ.ζ. σ. 117.

9. CVA Louvre 1, III Dc, πίν. 1-2.

10. FILOW σ. 42-43, εἰκ. 37-8.

Nîmes και Λονδίνου¹, αντίστοιχος δὲ αὐτοῦ εἶναι εἷς λακωνικὸς κρατῆρ τοῦ Λούβρου περὶ τὸ 550 π.Χ.² : κατατομὴ βάσεως, ἀναλογία ὕψους λαιμοῦ πρὸς τὴν κοιλίαν, σχῆμα κοιλίας μὲ τὸ βάρος ὑψηλὰ εἰς τοὺς ὤμους εἶναι συγγενέστατα πρὸς τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix. Ὁ κρατῆρ τοῦ Μονάχου εἶναι κάπως ραδινώτερος, ἀλλὰ πλησίον αὐτῶν, σύγχρονος τοῦ Vix. Καὶ εἰς τοὺς δύο αἱ ἑλικες ἀφήνουν κενὸν κατὰ τὴν ἀνέλιξιν των, οἱ δὲ ὀφειόμορφοι πόδες τῶν γοργόνων ἀκκουμβοῦν ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ἀγγείων. Εἰς τὸν κρατῆρα τοῦ Τρεμπενίστε μὲ τὴν ζωφόρον τῶν βοῶν³ τὸ σχῆμα εἶναι πλέον ἐλεύθερον ἀπὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix καὶ εὐρυθμότερα ἢ ἀναλογία λαιμοῦ-κοιλίας· ἡ γοργὴ τῶν λαβῶν εἶναι ἐξειλιγμένη μορφολογικῶς, τόσον ὥς πρὸς τὴν πλαστικότητα τοῦ προσώπου, ὅσον καὶ ὥς πρὸς τὸ σχῆμα : εὐφυὲς ἐφεύρημα τὸ ἀνάπτυγμα τῶν πτερῶν εἰς τὰ πλάγια καὶ ἡ ἀνύψωσις τῶν ποδῶν-ὄψεων διὰ νὰ καλύψουν τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον διεσκέδαζον πρὶν ἑλικες μόναι ἢ μετὰ λεόντων. Ἐπομένως πρέπει νὰ εἶναι μεταγενέστερος τοῦ κρατῆρος Vix (540 - 530 π.Χ.). Ὁ ἕτερος κρατῆρ τοῦ Τρεμπενίστε, μὲ τὴν ζωφόρον τῶν καλπαζόντων ἵππεων⁴ (πίν. 40β), ἐμφανίζει ἐξέλιξιν τοῦ τύπου τῆς λαβῆς, περισσοτέραν ἐλευθερίαν καὶ ἄνεσιν, σχῆμα πλουσιώτερον καὶ ἀνθηρόν (530 - 520 π.Χ.). Τὸ γοργόνειον εἶναι στρογγυλώτερον, ὁ λαιμὸς τοῦ ἀγγείου ὑψηλότερος, ἡ κοιλία στενοῦται περισσότερον πρὸς τὰ κάτω καὶ ἡ μεγαλύτερα διάμετρος κατῆλθεν εἰς τὸ ἄνω μέρος αὐτῆς (ἀντὶ τῶν ὤμων τοῦ προηγούμενου). Καὶ εἰς τοὺς δύο κρατῆρας τοῦ Τρεμπενίστε αἱ ἑλικες τῶν λαβῶν ἐνοῦνται κατὰ τὴν ἀνέλιξιν χωρὶς νὰ ἀφήνουν κενόν. Τὸ σχῆμα των εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ τῶν ἀττικῶν κρατῆρων εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου⁵, περὶ τὸ 520 π.Χ., ἂν καὶ βαρύτερον. Εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἐξελίξεως ὁ κρατῆρ θὰ ἀποβῇ ραδινώτερος, μὲ στενοὺς ὤμους καὶ λαιμόν⁶.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπισκοπῆσεως προκύπτει ὅτι ὁ κρατῆρ δὲν πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τοὺς ὑστεροαρχαϊκοὺς χρόνους, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἱ. Τὸ ὅτι μετ' αὐτοῦ εὐρέθησαν ἀρκετὰ ἀγγεῖα τῶν ἐτῶν 520 - 510, οὐδόλως πρέπει νὰ μᾶς ἐπηρεάζῃ, διότι ὁπωσδήποτε τὰ χαλκᾶ σκεύη εἶχον μακροτέραν διάρκειαν, λόγῳ δὲ τῆς ἀξίας των δὲν θὰ ἀπεφάσιζε κανεὶς εὐκόλως νὰ τὰ χρησιμοποίησῃ ἅμα τῇ ἀγορᾷ των ὡς κτερίσματα.

1. Ἐνταῦθα σ. 112, σημ. 1.

2. CVA Louvre 1, III Dc, πίν. 6, 1.

3. Filow, πίν. VII.

4. BCH 1955, σ. 69, εἰκ. 22. ÖJh 27, 1932, σ. 19 κέ., εἰκ. 31-37. MonPiot 48, πίν. XX-XXI.

5. CVA Louvre 4, III He, πίν. 31 (3).

6. DE RIDDER, Les bronzes antiques du Louvre II, 1915, πίν. 95, ἀρ. 2634.

“Όλα τὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, πλὴν τῶν ζωομόρφων, ἐπανευρίσκονται εἰς τὴν ομάδα τῶν ὑδριῶν Ἑρετρίας, Sala Consilina, Ποσειδωνίας. Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Λ. Πολίτη καὶ ἐξῆς οἱ ἐρευνῶνται τὰς ἐτοποθέτησαν εἰς τὸν κύκλον τῆς λακωνικῆς τέχνης καὶ κατὰ προτίμησιν ἀπεδόθησαν εἰς τὸν Τάραντα. Ἀμεσος πρόδρομος αὐτῶν ὠνομάσθη ἡ χαλκῇ ὑδρία τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου, ἀρ. 30880¹. Αὕτη ἐθεωρήθη ἀπὸ τὸν Λ. Πολίτην λακωνική, ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν ομάδα τῆς λαβῆς τοῦ λάκωνος τορευτοῦ Τελέστα. Τυπολογικῶς δυνατόν νὰ εἶναι συνέχεια ἐκείνης, ἡ τεχνοτροπία τῆς ὅμως καὶ τὸ ἀνθέμιον δὲν ὀδηγοῦν ἀναγκαστικῶς πρὸς τὴν Σπάρτην. Τοῦ τελευταίου τούτου παραδείγματα ἀνάλογα ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐννεὰ φύλλων, τὸ ἡμικυκλικὸν περιγράμμα καὶ τὰς ἑλικας ἔχομεν εἰς τὰς ἀπολήξεις τῶν ἐκκρούστων ταινιῶν τῶν ἀργειοκορινθιακῶν ἀσπίδων², πολὺ πλησιέστερα ὅμως εἶναι τὰ ἀνθέμια τῶν ἰταλιωτικῶν τριπόδων τοῦ Μεταποντίου καὶ τοῦ Τρεμπενίστε³. Διάφορος εἶναι ὁ τρόπος ἀποδόσεως τῶν βοστρύχων ἀπὸ τὰς λοιπὰς λαβὰς τῆς ομάδος I τοῦ Λ. Πολίτη ἢ τῆς ομάδος Τελέστα τοῦ Hafner⁴, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου. Τὸ πλῆρες ἐντάσεως καὶ ζωηρότητος βλέμμα τῶν προτομῶν τῆς ὑδρίας τοῦ Βερολίνου ἔχει ἐπιτυχῇ ἀντίστοιχα εἰς τὰς ἐλεφαντίνας μορφὰς τῆς λάρνακος τῶν Δελφῶν⁵ καὶ εἰς προτομὰς μεσοκορινθιακῶν πυξίδων⁶, τὴν προτομὴν τῆς κορινθιακῆς πρόχου Α τῆς Βίτσας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μορφὰς γέροντος καὶ ὀπλίτου ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν⁷. Τὰ τελευταῖα ταῦτα θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ Kunze ὡς λακωνικὰ ἔργα, ἡ ἔξυπνος ὅμως ἔκφρασις των δὲν συμβιβάζεται καθόλου πρὸς τὴν ἐπιτυ-

1. ΠΟΛΙΤΗΣ, AE 1936, σ. 155-6, εἰκ. 7-8. Ἰταλιωτικὴ κατὰ τὸν NEUGEBAUER, AA 1925, στ. 191, εἰκ. 8. Ταραντίνειος κατὰ τὸν ROLLEY, BCH 1963, σ. 476-7 καὶ 483. AntKunst 9, Beiheft 1973, πίν. 13,4.

2. Πρβ. OlympBer II, σ. 88, εἰκ. 58. Νέον ἐπίσης στοιχεῖον, ἄγνωστον εἰς τὴν ομάδα τῶν λακωνικῶν ὑδριῶν, εἶναι ἡ προσθήκη τοῦ ἀστραγάλου εἰς τὴν ράχιν τῆς λαβῆς. Τὸ κόσμημα τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὰς λαβὰς τῶν περισσοτέρων κορινθιακῶν ἀρχαϊκῶν καὶ πρωίμων κλασσικῶν ἀγγείων.

3. Τρίπους Μεταποντίου: ROLLEY, Monumenta, πίν. 46 (136). Τρίπους Τρεμπενίστε: AA 1933, στ. 467, εἰκ. 2. Ἐνταῦθα πίν. 40β.

4. Festschrift Langlotz, σ. 119-126. Ἡ διαφορὰ ἐγκτεται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν κατακορύφων βοστρύχων. Διὰ τὴν ὑπεράνω τοῦ μετώπου διαμόρφωσιν τῆς κομμώσεως μετὰ τρίγωνον ἄνοιγμα εἰς τὸ μέσον, βλ. παραδείγματα τοῦ β' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. παρὰ Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝ, Zur archaischen Bronzestatue aus dem Piräus, Opus Nobile, Festschrift U. Jantzen, 1969, σ. 96, σημ. 21. Ὁ τρόπος αὐτὸς ἀπαντᾷ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου αἰ. εἰς τὴν Ἡρὰν τῆς Ὀλυμπίας (RICHTER, Korai, εἰκ. 118-121), εἰς τὴν προτομὴν τῆς ὑδρίας τοῦ Τελέστα (Festschrift Langlotz, πίν. XVI) καὶ ἐτέρας εἰς τὸ Λοῦβρον (αὐτόθι πίν. XVII, 2).

5. AA 57, 1942, στ. 127, εἰκ. 18. SCHEFOLD, Frühgr. Sagen., πίν. 64b, περὶ τὸ 570 π.Χ. E.-L. MARANGOU, Lakonische Elfenbein- und Beinschnitzereien, σ. 192.

6. PAYNE, NC, πίν. 47 ἀρ. 12, πίν. 48 ἀρ. 1-2. A JA 67, 1963, πίν. 73, ἀρ. 24-25. Πρβ. ἐπίσης πλαστικὸν κορινθιακὸν ἀγγεῖον τύπου σειρήνος ἐν CVA Cambridge I, πίν. VI (ἀρ. 99a), περὶ τὸ 580-570 π.Χ.

7. E. KUNZE, OlympBer VII, 1961, σ. 171-175, πίν. 74-77: περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

χεστάτην ὑπὸ τοῦ Χρ. Καρούζου¹ περιγραφὴν τῆς ἀκάμπτου ἐκφράσεως τῶν λακωνικῶν εἰδωλίων, ὡς παρομοίας ἐκείνης τοῦ «ἀγουροξυπνημένου» ἀνθρώπου καὶ ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὰ ἀπεικονιζόμενα ὡς λακωνικά ἔργα ὑπὸ τοῦ Langlotz ἐν Bildhauerschulen, πίν. 44 - 47 καὶ 49-53 (βλ. ἰδίως τὴν χαλκὴν κεφαλὴν τῆς Βοστῶνης, πίν. 53 κάτω).

Ἐν κατακλεῖδι, ἡ ὑδρία τοῦ Βερολίνου ἀρ. 30880 εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἰταλιωτικὸν ἔργον τῶν μέσων τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., μὲ φανεράν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κορινθιακῆς τέχνης. Ἀκολουθεῖ τὸν τύπον τῶν λακωνικῶν ὑδριῶν τῆς ὁμάδος Τελέστα, διὰ δὲ τῆς προσθήκης τοῦ ἀνθεμίου κάτω καὶ τῶν λεόντων ἄνω ἐτέθησαν αἱ βάσεις διὰ τὴν περαιτέρω δημιουργίαν τοῦ τύπου τῶν λαβῶν τῶν ὑδριῶν Ἐρετρίας-Ποσειδωνίας-Sala Consilina, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἄνω λέοντας καὶ κριούς, γυναικείαν δὲ προτομὴν καὶ ἀνθέμιον κάτω. Ἡ ἐν λόγῳ ὁμὰς τῶν ὑδριῶν πρέπει ὅμως νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἐργαστήριον κορινθιακοῦ κύκλου βάσει τόσο τῶν κοινῶν στοιχείων πρὸς τὸν κρατῆρα τοῦ Vix καὶ τῆς τεχνικῆς τελειότητος καὶ κομψότητος, χαρακτηριστικῶν τῆς κορινθιακῆς τέχνης², ὅσον καὶ διὰ τὸ ὅτι μερικαὶ παραλλαγαὶ αὐτοῦ τοῦ τύπου καὶ σχετικαὶ οἰνοχόαι συμπεριληφθεῖσαι εἰς τὴν αὐτὴν ἐνότητα, ἀπεδόθησαν ἤδη διὰ τεχνοτροπικοὺς λόγους εἰς τὴν Κόρινθον (βλ. ἄνωτέρω σ. 107-108). Πρόκειται διὰ τὴν ὑδρίαν Τρικκάλων μὲ τὸν γονατιστὸν κοῦρον εἰς τὴν λαβὴν, τὴν οἰνοχόην εἰς Petit Palais ἐκ τῆς Sala Consilina, τὰς λαβὰς ὑδριῶν μετὰ γοργονείου τύπου Vix-Τρεμπενίστε (σταγῶν μεταξὺ τῶν ὀφρύων) εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν, τὴν ὑδρίαν ἐξ Αἰγίου καὶ τὴν ὑδρίαν ἐκ Randazzo Σικελίας εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου³. Ἀπασαὶ αἱ ὑδρίαὶ φέρουν ὀριζοντίας λαβὰς ἐνιαίου τύπου : καμπύλον, ἀπλοῦν ἢ μετ' ἀστραγάλου στέλεχος λήγει εἰς ὀξύφυλλα, μεθ' ἐλίκων ἀνθέμια καὶ εἰς ἡμίση πηνίων· ἀνάγλυφοι κεφαλαὶ κύκνων βαίνουν ἐπὶ τοῦ στελέχους, μεταξὺ τῶν πηνίων. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι τοιαύτη ὀριζοντία λαβὴ ἀποκειμένη εἰς τὸ Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν τῆς Βοστῶνης⁴, προέρχεται ἀπὸ τὴν Κόρινθον.

1. Χρ. ΚΑΡΟΥΖΟΣ, Λακωνικὸς Ἀπόλλων, Πελοποννησιακὰ Γ'-Δ', 1958-9, σ. 16. Ἡ U. HÄFNER, Das Kunstschaffen Lakoniens in archaischer Zeit, Münster 1965, σ. 53, ἡμφεσβήτησεν ἐπίσης τὸν λακωνικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐν λόγῳ εἰδωλίων, κλίνει δὲ ὑπὲρ τῆς ἀργεῖας προελεύσεως αὐτῶν.

2. H. PAYNE, A Bronze Herakles in the Museum Benaki at Athens, JHS 54, 1934, σ. 174. NEUGEBAUER, AA 57, 1942, σ. 470. Κατὰ τὴν DIEHL (Die Hydria, σ. 14) ὅλη ἡ ὁμὰς δὲν εἶναι ἐπαρχιακὴ, ἀλλ' ἔχει ἀσφαλῆ προέλευσιν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἀπαντοῦν ὁμοίου τύπου ὀριζόντιαι λαβαί· μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρει καὶ τὰς ἐκ Κόρινθου ὑπ' ἀρ. 99465 τοῦ Μουσείου Καλῶν Τεχνῶν τῆς Βοστῶνης. Θεωρεῖ πιθανὴν τὴν ἐκ Σπάρτης προέλευσιν καὶ πιστεύει ὅτι ἡ ὑδρία τῆς Sala Consilina εἶναι παλαιότερα τῶν τῆς Ποσειδωνίας καὶ Ἐρετρίας, τὰς ὁποίας τοποθετεῖ περὶ τὸ 540-30 π.Χ.

3. Ὑδρία Randazzo: LAMB, πίν. 46b. Führer durch das Antiquarium I. Die Bronzen, Berlin 1924, σ. 68, πίν. 26. Σχεδὸν ἅπαντα τὰ ἀπαριθμηθέντα ἀγγεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν περὶ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix συγκροτηθεῖσαν ὁμάδα τῶν VALLET-VILLARD, ἐν BCH 1955, σ. 55 κέ.

4. Ἀρ. εὐρ. 99465: COMSTOCK - VERMEULE, σ. 292, ἀρ. 418.

“Ολοι αἱ ἀνωτέρω ὑδρίαι δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ προέρχωνται ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν Κόρινθον. Ἰδιαιτέρως ἡ ὁμάς Sala Consilina-Ποσειδωνίας, λόγῳ τῆς προϊστορίας της εἰς τὸν ἰταλικὸν χῶρον, δὲν ἀποκλείεται νὰ κατάγεται ἀπὸ ἐλληνικὴν ἀποικίαν τῆς Ν. Ἰταλίας, ὅπου νὰ ἦτο ἔντονος ἡ παρουσία τῆς κορινθιακῆς τέχνης καὶ συνεχῆς ἡ ἀνανεωτικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν Κόρινθον. Τοὺς ὅρους αὐτοὺς φαίνεται νὰ πληροῖ ἡ Κύμη¹, ἡ ὁποία ἦτο ὀνομαστὴ διὰ τὴν χαλκουργίαν της.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω θεωρούμενα κορινθιακὰ ἔργα πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ ἐξῆς χαλκᾶ ἀγγεῖα :

1. Ὑδρία ἐκ τοῦ τύμβου τοῦ Novi-Pazar².

Μετὰ λαβῆς τύπου ὑδρίας Randazzo, ἀλλὰ μετὰ γοργονεῖου ἀντὶ ἀνθεμίου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν. Κατὰ τὰ ἄλλα, τόσον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν τύπον τῶν ὀριζοντίων λαβῶν καὶ τῶν ζῶν τῆς καθέτου, φέρει ὅλα τὰ κοινὰ στοιχεῖα τοῦ ἐργαστηρίου τῶν χαλκῶν ἀγγείων Vix-Ποσειδωνίας καὶ ὁρθῶς προσετέθη εἰς τὰ προϊόντα τοῦ ὑπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτὴν L. Poronjić, ἥτις ὅμως ὑποστηρίζει ἰταλιωτικὴν προέλευσιν. Προσεκτικὴ ἐν τούτοις τεχνοτροπικὴ ἐξέτασις φέρει τὴν ὑδρίαν εἰς τὸν κύκλον τῆς κορινθιακῆς τέχνης καὶ συγχρόνως ἐνισχύει τὴν θέσιν μας περὶ τῆς ἐκεῖθεν καταγωγῆς καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν ἀγγείων. Οὕτω, τὸ γοργόνειον τῆς κάτω προσφύσεως εἶναι ὁμοίωτατον πρὸς τὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ Μονάχου³, ἀδελφοῦ τῶν κρατῆρων Τρεμπενίστε καὶ Vix καὶ συγγενὲς μὲ τὸ τοῦ Vix· ὁ κοῦρος τῆς λαβῆς ἔχει τὰς λεπτὰς ἀναλογίας καὶ τὴν σφικτὴν κατασκευὴν τοῦ ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Βοστώνην χαλκοῦ εἰδωλίου⁴, κορινθιακοῦ ἔργου, παρόμοια χαρακτηριστικά, ἀνάλογα καὶ πρὸς τὰ τοῦ Διὸς τοῦ Λυκαίου καὶ τοῦ κούρου τῆς ὑδρίας τῶν Τρικκάλων. Ἡ διάταξις τῆς κομμώσεως εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ἀναθήματος τοῦ Ἐτυμοκλείδα, ἐνῶ ὅλοι οἱ βόστρυχοι ἀνθρωπίνων ἢ ζωικῶν μορφῶν—πλὴν τῶν λεόντων τῆς λαβῆς—ἀποδίδονται δι’ ἐγκαρσίων πρισμάτων (βλ. ἀνωτέρω σ. 112, σημ. 2). Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα συνηγοροῦν ὑπὲρ τοῦ κορινθιακοῦ χαρακτῆρος τῆς ὑδρίας τοῦ Novi Pazar. Ἐξ ἄλλου θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἐκεῖ βαρβαρικὸς πληθυσμὸς θὰ εἶχεν εὐκολωτέρας ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ν. Ἰταλίαν διὰ τῆς

1. Βλ. κατωτέρω σ. 131 κέ.

2. D. MANO-ZISI, L. PORONJIĆ, Novi Pazar, Beograd 1969, σ. 78, πίν. IIIa-h.

3. FILOW, εἰκ. 37-38.

4. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 35a.

μακρᾶς ὁδοῦ πρὸς Ἀπολλωνίαν - Ἐπίδαμνον παρὰ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ πρὸς τὴν κορινθιακὴν Ποτεΐδαιαν.

2. Λαβὴ οἰνοχόης εἰς Walters Art Gallery Βαλτιμόρης, ἀρ. 54.912¹.

Ὅμοιου τύπου πρὸς τὴν προηγουμένην. Τὸ γοργόνειον ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ Μονάχου καὶ συγγενὲς πρὸς τὰ τῶν ὑδριῶν μετὰ τριπλεύρου λαβῆς ληγούσης εἰς γοργόνειον. Ἦδη ἡ D. K. Hill τὴν εἶχε θεωρήσει βόρειον πελοποννησιακὸν ἔργον.

3. Λαβὴ οἰνοχόης εἰς Thorwaldsen Museum Κοπεγχάγης, ἀρ. 237².

Κάτω λήγει εἰς ὀξύφυλλον ἀνθέμιον. Ὁ κοῦρος συγγενὴς πρὸς τοὺς τῆς ὑδρίας ἐκ Novi Pazar καὶ τῆς οἰνοχόης ἐκ Τρεμπενίστε καὶ πρὸς τὸν χαλκοῦν κοῦρον τῆς Βιέννης.

4. Οἰνοχόη Βρετανικοῦ Μουσείου, ἀρ. 2473³.

Λίαν ἐφθαρμένη. Ἡ μορφή τοῦ κούρου συγγενεστάτη πρὸς τὴν τῶν προηγούμενων.

5. Κάτω τμήμα ὁμοίου τύπου λαβῆς μετὰ γοργονείου, ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Στοᾶς Ἀττάλου⁴.

Ἀπὸ τὸν κοῦρον σφίζονται ἡ μία κνήμη καὶ οἱ ἄκροι πόδες. Τὸ γοργόνειον ἐντάσσεται εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὥς καὶ τὰ προηγούμενα· ἐγκάρσια πρίσματα ἀποδίδουν τοὺς βοστρύχους αὐτοῦ καὶ τῶν κριῶν. Εἰς τοὺς κριοὺς παρατηροῦμεν μίαν λεπτομέρειαν, ἥτοι ὀριζοντίαν, ἐλαφρῶς καμπύλην βαθεῖαν ἐγχάρακτον γραμμὴν, ἡ ὁποία διήκει ἐν μέσῳ τῶν βοστρύχων ἀπὸ τοῦ στήθους μέχρι τῆς οὐρᾶς. Αὕτη ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους κριοὺς ἀγγείων ἀποδιδομένων εἰς τὴν Κόρινθον, π.χ. εἰς τὴν οἰνοχόην τοῦ Petit Palais, τὴν ἀνωτέρω λαβὴν εἰς Thorwaldsen Museum, ἀλλὰ καὶ εἰς εἰδώλια τράγων ἀποδιδομένων ἐπίσης εἰς τὴν Κόρινθον, ὥς εἰς τὸν ἐκ Δωδώνης εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, ἀρ. 10584⁵ (πίν. 47β).

1. HILL, A JA 1958, σ. 193-201, πίν. 51, εἰκ. 6-8.

2. Αὐτόθι πίν. 52, εἰκ. 10-11.

3. Αὐτόθι πίν. 50, εἰκ. 4-5.

4. Αὐτόθι πίν. 50, εἰκ. 9.

5. NEUGEBAUER, Katalog I, σ. 80, ἀρ. 181, πίν. 29.

6. Λαβή εις τὸ Μουσεῖον Lavigerie Καρχηδόνας ¹.

Ὅμοιου τύπου πρὸς τὴν εἰς Thorwaldsen Museum.

7. Οἰνοχόη συλλογῆς Pomerance ².

Αὕτη ἤδη ἐνετάχθη μετ' ἐπιφυλάξεως ὑπὸ τοῦ δημοσιεύσαντος D. G. Mitten εἰς τὴν περὶ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix ὁμάδα χαλκῶν ἀγγείων, ὡς ταραντί-νειον ἔργον τῆς δεκαετίας 530-520 π.Χ. Ὁ τρόπος ἀποδόσεως τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ὀφρύων τοῦ κούρου εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν τῆς προτομῆς τῆς κορινθιακῆς λαβῆς οἰνοχόης εἰς τὴν Walters Art Gallery τῆς Βαλτιμόρης ³, ἡ ὁποία ἔχει δανεισθῇ πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰς λαβὰς τῶν χαλκῶν ραμφοστόμων πρόχων (βλ. ἀνωτέρω σ. 84), ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς τὸν τῆς γυναικείας μορφῆς τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, τῆς προτομῆς τῆς ὑδρίας ἐκ Sala Consilina καὶ τοῦ Διὸς τοῦ Λυκαίου.

Εἰς ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἔργα αἱ ὀφρύες δηλοῦνται διὰ μιᾶς ἐγχαράκτου καμπύλης γραμμῆς, τὰ δὲ βλέφαρα καλύπτουν ἐν μέρει τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ τελευταία αὕτη λεπτομέρεια θεωρεῖται ἴδιον χαρακτηριστικὸν τῶν ἰωνικῶν ἔργων καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἔντονον ἐπίδρασιν τῆς Ἰωνίας ἐπὶ τῆς τέχνης τῆς κυρίως Ἑλλάδος κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Ἴσως ἐξ αἰτίας τῆς ἰδίας λεπτομερείας ἰωνίζει καὶ ἡ ἐκ Randazzo τῆς Σικελίας ὑδρία τοῦ Βερολίνου (ἀνωτέρω σ. 121, σημ. 3), ἡ ὁποία ὅμως κατὰ τὰ ἄλλα οὐδὲν ἰωνικὸν στοιχεῖον φέρει, ἀλλ' ἐντάσσεται εἰς τὸ ἐργαστήριον τῶν ὑδριῶν Ποσειδωνίας κλπ. Ἡ κεφαλὴ μάλιστα τοῦ κούρου εἶναι ὁμοιοτάτη ὡς πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὸν τύπον τῆς κομμώσεως (κυματοειδῆς ἄνωθεν τοῦ μετώπου, κάθετοι βόστρυχοι εἰς σχῆμα Λ ἐκατέρωθεν τοῦ λαιμοῦ) πρὸς τὴν προτομὴν τῆς ὑδρίας ἐκ Sala Consilina, ὃ δὲ ζωικὸς καὶ φυτικὸς πλαστικὸς διάκοσμος τῶν λαβῶν εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν τῶν ἀνωτέρω ὑδριῶν.

Ἡ πρὸς τὰ ἄνω φερομένη κόμμωσις τοῦ κούρου τῆς οἰνοχόης Pomerance ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλα κορινθιακὰ ἔργα, ὅπως τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ἐτυμοκλείδα, τὸν Δία τοῦ Λυκαίου, τὸν κοῦρον τῆς ὑδρίας τοῦ Novi Pazar, τὸν ἀντίστοιχον τῆς λαβῆς τῆς Κοπεγχάγης (ἀνωτέρω ἀρ. 1 καὶ 3), ἐνῶ ἡ διάταξις καὶ τὸ σχῆμα τῶν βοστρύχων τῆς χαίτης τῶν λεόντων εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, πρὸς τὸν ὁποῖον σχετίζεται καὶ διὰ τοῦ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος τῶν ὠμων καὶ τοῦ πλουσίου διακόσμου τῆς βάσεως.

1. AJA 1958, σ. 195, ἀρ. 18.

2. MITTEN - DOERINGER, Master Bronzes, ἐγχρωμος πίναξ καὶ ἀρ. 77, σ. 83.

3. Αὐτόθι σ. 78, ἀρ. 73.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα¹, τὴν διὰ γλωσσῶν διακόσμησιν καὶ τὸν τύπον τῆς λαβῆς ἢ οἰνοχόῃ Pomerance πλησιάζει πολὺ καὶ τὴν οἰνοχόην τῶν τάφων τοῦ Τρεμπενίστε (Filow, πίν. X-XI). Ἡ πρώτη εἶναι ἔργον ἱκανωτέρου τεχνίτου, ἂν καὶ ὠρισμένα στοιχεῖα τῆς δευτέρας, ὅπως τὸ ἀνθέμιον καὶ ἡ βάσις ὑπερέχουν τῶν τῆς πρώτης. Εἶναι φανερόν ὅτι εἰς τὰ ἐργαστήρια ὑπῆρχε παρακαταθήκη τυποποιημένων διακοσμητικῶν θεμάτων, τὰ ὅποια οἱ τεχνῖται ἐπέλεγον καὶ συνεδύαζον κατὰ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῇ τρόπον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φύλλων τῶν ἀνθεμίων καὶ εἰς τὰς δύο εἶναι ἐπτά, ὅμοιον τὸ ἡμικυκλικὸν περιγράμμα καὶ ἡ φορά τῶν διπλῶν ἐλίκων· ἐνῶ ὅμως τὸ ἀνθέμιον τῆς οἰνοχόῃς Pomerance εἶναι τελείως ἐπίπεδον καὶ ξηρόν, τὸ τῆς ἐκ Τρεμπενίστε, μὲ τὴν κοίλῃν διαμόρφωσιν τῶν ἐλίκων καὶ τῶν φύλλων, τὰ ἐκ τῶν κόλπων τῶν ἀνελίζων φυόμενα φυλλάρια καὶ τὴν διπλὴν καμπύλῃν τῶν ἐξωτερικῶν ἐλίκων², εἶναι πλήρες ζωῆς καὶ κινήσεως. Ἡ μορφή ὅμως τοῦ κούρου τῆς οἰνοχόῃς τοῦ Τρεμπενίστε εἶναι καταφανῶς κατωτέρας τέχνης ἀπὸ τὴν τῆς Συλλογῆς Pomerance.

8. Οἰνοχόη ἐκ Σμύρνης εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου, ἀρ. 10409³.

Κατόπιν τοῦ καθορισμοῦ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου (ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ· θὰ ἔπρεπε νὰ κάμνωμεν χρῆσιν τοῦ πληθυντικοῦ, διότι ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται δι' ἓν, ἀλλὰ διὰ πολλὰ ἐργαστήρια ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Κορίνθου) πρέπει νὰ φέρωμεν καὶ τὴν οἰνοχόην ταύτην μετὰ τῶν ἔργων τῆς Κορίνθου, διότι οὐδὲν ἰδιαιτέρως ἰωνικὸν χαρακτηριστικὸν ὑπάρχει εἰς αὐτήν. Ἀντιθέτως τὸ μὲν σχῆμα τοῦ ἀγγείου εἶναι συγγενὲς πρὸς τὰς οἰνοχόας Τρεμπενίστε καὶ Pomerance, τὸ δὲ ἀνθέμιον, ὡς καὶ οἱ λέοντες καὶ κριοὶ τῆς λαβῆς ἀπαντοῦν εἰς πλεῖστα ἄλλα ἀγγεῖα τοῦ αὐτοῦ κύκλου, ὅπως εἰς τὴν λαβὴν τῆς οἰνοχόῃς τῆς Κοπεγχάγης (ἀρ. 3). Οἱ λέοντες ἔχουν τελείως ὁμοίαν τὴν ἀπόδοσιν τῆς χαίτης πρὸς τὴν τῶν λεόντων τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, μὲ τὸν ὅποιον ἐπίσης συμμερίζεται τὸ γλωσσοειδὲς τῶν ὠμων καὶ τὸν τύπον τοῦ ἀνθεμίου : ὀξύφυλλα ἐνδεκάφυλλα ἕως δωδεκάφυλλα, ἀμφοτέρω με σταγονόμορφον κυρτὸν πυρῆνα καὶ κυρτὰς ἐλικας, τῶν ὁποίων αἱ ράχεις δὲν ἐφάπτονται. Ἡ οἰνοχόη τοῦ Βερολίνου θὰ πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονος καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου μὲ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix. Ὁ Πολίτης τὴν ἀπέδωκεν εἰς τὴν Ἰωνίαν βασιζόμενος εἰς τὸν

1. Τὸ κάπως σφαιρικὸν σχῆμα τῆς οἰνοχόῃς Pomerance ἔχει τὴν ἀρχὴν του εἰς οἰνοχόας τῆς ὑστεροκορινθιακῆς περιόδου: PAYNE, NC, πίν. 39, 3.

2. Πρβ. συγγενῇ ἀνθέμια κορινθιακῶν ἀεροκεράμων ἐν NC, σ. 257, εἰκ. 109 καὶ 111.

3. ΠΟΛΙΤΗΣ, ΑΕ 1936, σ. 160, εἰκ. 12-13.

τόπον προελεύσεως, στοιχεῖον ἀβάσιμον, καὶ εἰς τὸν τύπον τῶν λεόντων· οἱ κορινθιακοὶ ὅμως λέοντες¹ εἶναι πολὺ συγγενέστεροι πρὸς τοὺς τῆς οἰνοχόης τοῦ Βερολίνου ἀπὸ ὅσων οἱ ὑπὸ τοῦ Πολίτη προτεινόμενοι πρὸς σύγκρισιν ἰωνικοί².

Τὸ χαλαρὸν ῥοειδὲς σχῆμα τῆς οἰνοχόης τοῦ Βερολίνου μὲ τοὺς ἀπεστρογγυλωμένους ὤμους, ὅπου λείπει οἰαδήποτε διάθεσις τεκτονικῆς διαρθρώσεως, ἐπανευρίσκωμεν κατὰ τὸ α' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. εἰς χαλκᾶς ὑδρίας, ὅπως ἡ ἐξ Ἀργους εἰς τὸ Metropolitan Museum τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ἡ τῆς Βαλτιμόρης³. Πρόκειται πιθανώτατα διὰ μίαν παραλλαγὴν τοῦ σχήματος ἐπινοηθεῖσαν εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Πελοπόννησον, παρ' ὅλον ὅτι ἡ χαλαρότης καὶ τὸ μαλακὸν τῶν περιγραμμάτων θεωρεῖται ἰωνικὸν χαρακτηριστικόν. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν βλέπομεν ἐπαληθευομένην τὴν ἄποψιν τοῦ καθηγητοῦ Ν. Κοντολέοντος, ὅτι ἡ ἰδιομορφία καὶ παραγωγὴ τῶν ἀρχαϊκῶν ἐργαστηρίων δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν διαχωρισμὸν τῶν Ἑλλήνων εἰς ἔθνη, ἀλλ' ὅτι αἱ πόλεις — ἀσχέτως φυλετικῆς καταγωγῆς — εἶναι οἱ φορεῖς τῶν διαφόρων τεχνοτροπιῶν καὶ ἐπινοήσεων⁴. Περαιτέρω διάδοσιν τοῦ ῥοειδοῦς-χαλαροῦ τύπου οἰνοχοῶν θὰ ἔχωμεν εἰς τὴν ὑπὸ κορινθιακὴν ἐπίδρασιν περιοχὴν τῆς Καμπανίας-Κύμης καὶ εἰς τὴν Ἐτρουρίαν⁵.

9-10. Δύο κάθετοι λαβαὶ ὑδριῶν εἰς τὸ Μόναχον, ἀρ. 3440 καὶ 3810⁶.

Ἀμφότεραι φέρουν λέοντας ἄνω, κριοὺς καὶ ἀνθέμιον εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν μὲ ἔντονον ἀστράγαλον μεταξὺ τῶν κριῶν, ὅπως εἰς τὴν οἰνοχόην τοῦ Βερολίνου (ἄνωτέρω ἀρ. 8) καὶ τὴν ὁμάδα τῶν κορινθιακῶν λαβῶν μὲ τὸ γοργόνειον εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀνθεμίου⁷. Τὴν κορινθιακὴν καταγωγὴν ἐνισχύει καὶ ἡ εἰς τὴν λαβὴν 3440 ὑπαρξίς ἐγχαράκτου γραμμῆς διὰ μέσου τῶν βοστρύχων τῶν κριῶν, χαρακτηριστικὸν καὶ ἄλλων κορινθιακῆς τέχνης κριῶν καὶ τράγων (ἄνωτέρω σ. 123, ἀρ. 5).

1. PAYNE, NC, πίν. 50.

2. AE 1936, σ. 160.

3. ROBINSON, A JA 1942, σ. 172-197, εἰκ. 1-4 καὶ 7-9.

4. Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝ, *Aspects de la Grèce préclassique*, Paris 1970 : Les Écoles de l'art grec archaïque, σ. 82-83.

5. NEUGEBAUER, RM 1923/4, σ. 409-10. Δι' ἐτρουσκιᾶς οἰνοχόας βλ. BEAZLEY-MAGI, *Raccolta B. Guglielmi*, πίν. 43.

6. Ἀρ. 3440 (ἀγορασθεῖσα εἰς Ἀθήνας): DIEHL, *Die Hydria*, πίν. 4, 2. Ἀρ. 3810: AE 1936, πίν. 2β.

7. Ἡ DIEHL (*Die Hydria*, σ. 18) ἀποδίδει τὰς λαβὰς τοῦ Μονάχου εἰς τὸ ἐργαστήριον τῶν λαβῶν μετὰ γοργονείου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν.

11. Λαβή ύδριας τύπου *Sala Consilina* εις 'Ολυμπίαν ¹.

Τὸ ἀνθήμιον εἶναι τελείως ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς ύδριας ἐκ *Sala Consilina* καὶ τῶν ύδριῶν τῆς Ποσειδωνίας. Οἱ κριοὶ προδίδουν ἀμελεστέραν ἐργασίαν.

12. 'Υδρία εις Ν. 'Υόρκην, *Metropolitan Museum* ².

Προερχομένη πιθανῶς ἐκ Σικελίας, ἡγοράσθη τὸ ἔτος 1967. Ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ύδριῶν *Sala Consilina*-Ποσειδωνίας (ἀνωτέρω σ. 109) καὶ φέρει λαβὰς ὁμοιοτάτας πρὸς τὰς τῆς ύδριας τοῦ *Petit Palais*. Ἡ κάθετος διαφέρει μόνον κατὰ τὸ ὅτι ἀντὶ κριῶν φέρει πηνία. Τὸ σχῆμα εἶναι ἀρχαϊκώτερον, μὲ στρογγυλωτέρους ὤμους. Ὁ Bothmer τὴν χρονολογεῖ περὶ τὸ 550 - 525 π.Χ. Τοποθετούμενη μεταξὺ ύδριας Βερολίνου 30880 καὶ ὁμάδος *Sala Consilina*-Ποσειδωνίας, ἡ νέα ύδρία τῆς Ν. Ὑόρκης πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς περὶ τὸ 550 - 540 π.Χ. χρόνους.

13. Χαλκοῦς κρατῆρ κορινθιουργοῦς τύπου (μετὰ «κιονίσκων»).

Ἀπεικονίζεται εἰς τὸν κατάλογον Sotheby 1971, 6 Δεκεμβρίου, πίν. XVIII. Ὁμοιος πρὸς τοὺς ὑπ' ἀρ. 64 - 66 κρατῆρας τοῦ Τρεμπενίστε ³, πιθανώτατα προέρχεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου. Ἴσως νὰ εἶναι ὀλίγον παλαιότερος ἐκείνων λόγῳ τοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον πλησιάζει τὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix.

Τὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα τῶν τάφων τοῦ Τρεμπενίστε παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν μελέτην διαφορῶν πλευρῶν τῆς κορινθιακῆς τορευτικῆς, λόγῳ τῆς ποικιλίας σχημάτων καὶ καλλιτεχνικῆς στάθμης. Πλησίον ἔργων ὑψηλῆς ποιότητος, ὅπως οἱ κρατῆρες μὲ τὰς ἀναγλύφους ζωφόρους, οἱ κρατῆρες μετὰ κιονίσκων, οἱ κρατῆρες-δῖνοι, ἡ οἶνοχόη, ἡ ἀνθρωπόμορφος λαβὴ πινακίου καὶ ὁ μικρὸς ἡθμός, ὑπάρχουν ἔργα δευτερεύοντα, τὰ ὁποῖα συνδέονται διὰ διαφορῶν διακοσμητικῶν θεμάτων πρὸς τὰ πρῶτα, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον. Ἡδὴ διὰ τὴν οἶνοχόην μὲ τὸν κοῦρον εἰς τὴν λαβὴν ἐξεφράσθη ὑπὸ τοῦ Payne ⁴ ἀβεβαιότης ὡς πρὸς τὴν κορινθιακὴν τῆς προέλευ-

1. ΑΔ 18, 1963, Χρονικά Α', πίν. 145β.

2. D. VON BOTHMER, *Metr. Mus. Bull.* 26, 1967/68, εἰκ. εἰς σ. 74.

3. FILLOW, εἰκ. 40-48.

4. PAYNE, NC, σ. 219. Εἰς τὴν οἶνοχόην αὐτὴν ξενίζει πράγματι ἡ χονδροειδὴς ἀπόδοσις τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου, γεγονός δὲ μὴ δυνάμενον νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἀνικανότητα ἢ ἀμέλειαν τοῦ τεχνίτου.

σιν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἀμφιβάλλει ὁ Langlotz¹. Πράγματι, ἡ ἐν λόγῳ οἰνο-
χόη ἐντάσσεται εὐκόλως εἰς τὴν χορείαν τῶν κορινθιακῶν ἔργων· ἀρκεῖ νὰ ὑπεν-
θυμίσωμεν τρία χαρακτηριστικὰ σημεῖα : ἡ χαίτη τῶν λεόντων ἀποδίδεται ὡς
εἰς ἄλλα κορινθιακὰ ἔργα καὶ τὸν κρατῆρα τοῦ Vix (ἀνωτέρω σ. 115), ἡ κόμ-
μωσις τοῦ κούρου εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ κούρου τῆς Βιέννης καὶ τῆς λαβῆς
οἰνοχόης εἰς Thorwaldsen Museum τῆς Κοπεγχάγης (ἀνωτέρω σ. 123), ἡ δὲ βάσις
φέρει ἀνθεμωτὸν κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε μὲ τὴν
ζωφόρον τῶν βοῶν². Τὸ κόσμημα τοῦτο εἶναι σαφῶς κορινθιακῆς καταγωγῆς,
ἔχει δὲ ὡς πρότυπον τὸ ἄνθος τοῦ λωτοῦ τῶν διακοσμητικῶν συμπλεγμάτων ἀν-
θεμίων-καλύκων λωτοῦ. Τὸ εὐρίσκομεν εἰς ἀρκετὰ κορινθιακὰ ἔργα, ὅπως τὰ
χρυσᾶ ἐλάσματα τοῦ Τρεμπενίστε³, τὴν χαλκῆν ζώνην ἐξ Ἑλευθερῶν⁴, εἰς
ἀργυρᾶν φιάλην ἐκ Κοζάνης τοῦ τέλους τοῦ βου π.Χ. αἰ.⁵, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ «τε-
τράφυλλα» φυτικά κοσμήματα κορινθιακῶν ἀρυβάλλων, ὅπως ὁ ἀργυροῦς ἐκ
Λεοντίνων⁶ καὶ πολυάριθμοι πήλινοι, καθὼς καὶ εἰς ἄλλου σχήματος ἀγγεῖα⁷.
Τὸ κόσμημα τοῦτο θὰ διαδοθῇ καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνεται ἀπεξηραμένον πλέον εἰς
τὴν Ἰταλίαν, ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους⁸.

Τὰ λοιπὰ δευτερεύοντα ἔργα τῶν χαλκῶν τοῦ Τρεμπενίστε εἶναι τὰ ἐξῆς :

1. Ὑδρία εἰς τὸ Ἑθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας⁹.

Ἡ κάθετος λαβὴ λήγει εἰς γοργόνειον, ἄνω δὲ εἰς λέοντας· αἱ ὀριζόντιαι
φέρουν ζεύγη ἀναγλύφων προτομῶν ἵππων· καὶ αἱ τρεῖς εἶναι ταινιωταὶ μετὰ
διαμήκων ραβδώσεων.

1. Gnomon 10, 1934, σ. 424-25.

2. Filow, πίν. VIII, σ. 41, εἰκ. 36. Πρβ. καὶ χαλκᾶ ἐλάσματα ἐν KUNZE, Schildbänder, Beil. 16, 1-2.

3. Αὐτόθι σ. 26, εἰκ. 23.

4. PAYNE, NC, σ. 229, εἰκ. 104 E.

5. B. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗΣ - D. FEYTMANS, Νεκρόπολις κλασσικῶν χρόνων ἐν Κοζάνῃ, AE 1948/49, σ. 92 κέ., εἰκ. 8-9.

6. 59 Winckelmannsprogramm, Berlin 1899, σ. 30-31.

7. Πρβ. P. URE, Aryballoi and Figurines from Rhitsona, 1934, πίν. IX, ἀρ. 95.53 καὶ πίν. X, ἀρ. 86.198. Perachora II, πίν. 68a καὶ 76, ἀρ. 1973.

8. E. PERNICE, Gefässe und Geräte aus Bronze (F. WINTER, Die hellenistische Kunst in Pompeji IV), Berlin und Leipzig 1925, σ. 34-35, εἰκ. 45-46. Φιάλαι φέρουσαι τὸ αὐτὸ κόσμημα εἰκονίζονται ἐπὶ τῶν λο-
κρικῶν ἀναγλύφων πινάκων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.: H. PRÜCKNER, Die lokrischen Tonreliefs, Mainz am Rhein 1968, πίν. 7, ἀρ. 1 καὶ 6.

9. Filow, σ. 54 ἀρ. 70, πίν. IX. Ἡ βάσις δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ὑδρίαν, ἀλλὰ πιθανώτατα εἰς κρατηρό-
σχημον δῖνον.

2. Ύδρία εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βελιγραδίου, ἐκ τῶν γιουγκοσλαβικῶν ἀνασκαφῶν¹.

Ἡ κάθετος λαβὴ φέρει δύο κεφαλὰς λεόντων εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν καὶ λήγει εἰς ἀνθέμιον μετὰ κεφαλῶν ὄφρων, αἱ δὲ ὀριζόντιαι εἰς παλάμας ἀνθρωπίνων χειρῶν. Τὸ στέλεχος ὅλων τῶν λαβῶν εἶναι ταινιωτὸν μετὰ διαμήκους σειρᾶς ἀστραγάλων εἰς τὸ μέσον.

3. Στόμιον μετὰ λαβῆς ὕδριας εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βελιγραδίου².

Ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς προηγουμένης ὕδριας.

4. Στόμιον μετὰ λαβῆς ἀμφορέως εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βελιγραδίου³.

Τὸ στέλεχος εἶναι στρεπτόν· ἑλικες εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν καὶ ὀξύφυλλον ἀνθέμιον μετὰ ὄφρων εἰς τὴν κάτω.

5. Ἀμφορεὺς εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας⁴.

Αἱ λαβαὶ φέρουν τὸ τυπικὸν ἀνθέμιον κάτω· ἄνω δύο κεφαλαὶ δυσδιαγνώστου ζώου (κυνὸς ἢ πιθήκου)· τὸ κυλινδρικὸν στέλεχος περιζώννυται ὑπὸ κοχλιοειδοῦς ταινίας, ὥστε νὰ ἀπομιμῇται τὸ στρεπτόν.

6. Ἄλλος παρόμοιος εὑρεθεὶς εἰς Μοναστήριον⁵.

Τὸ στέλεχος φέρει ζευγὸς ἐγχαρακτῶν κοχλιοειδῶν γραμμῶν· ἄνω δύο κεφαλὰς λεόντων καὶ κάτω ἐπίπεδον ἐγχάρακτον ἀνθέμιον.

7. Οἶνοχόη εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας⁶.

Τὸ ὠοειδὲς σχῆμα καὶ ἡ τριμερὲς λαβὴ μὲ τὸ ἀνθέμιον ἔλκουν τὴν καταγωγὴν τῶν ἀπὸ τὴν οἶνοχόην ἐκ Σμύρνης εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Ὁ-

1. MANO-ZISI, ΡΟΡΟΝΙĆ, ἀρ. καὶ εἰκ. 34. ΡΟΡΟΝΙĆ, Catalogue, πίν. XXXI-XXXIa.

2. MANO-ZISI, ΡΟΡΟΝΙĆ, εἰκ. 35. ΡΟΡΟΝΙĆ, Catalogue, πίν. XXVII.

3. MANO-ZISI, ΡΟΡΟΝΙĆ, εἰκ. 36. ΡΟΡΟΝΙĆ, Catalogue, πίν. XXXIII, ἀρ. 43, ὅπου ἔχει συμπληρωθῇ τὸ σχῆμα.

4. FILOW, σ. 57 κέ., ἀρ. 71, εἰκ. 59-62.

5. ΡΟΡΟΝΙĆ, ἀρ. 39. MANO-ZISI, ΡΟΡΟΝΙĆ, σ. 73.

6. FILOW, σ. 61, ἀρ. 73, κέ., εἰκ. 64-67.

μοιαι εύρέθησαν εἰς Κύμην καὶ Matera τῆς Ἰταλίας¹. Τὸ ἀνθέμιον τῆς κάτω προσφύσεως εἶναι ὅμοιον πρὸς τὰ ὀξύφυλλα μετὰ ὄψεων τῶν προηγουμένων ἀγγείων.

Τόσον αἱ ὑδρίαι ὅσον καὶ οἱ ἀμφορεῖς τοῦ Τρεμπενίστε εἶναι φανερόν ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἓν ἐργαστήριον. Ἔχουν τὸ αὐτὸ σχῆμα : σχεδὸν ὀξυπύθμενοι, μὲ τὴν μεγαλυτέραν διάμετρον ὑψηλὰ εἰς τοὺς στρογγύλους ὤμους, φέρουν χαμηλὸν καὶ στενὸν κυλινδρικὸν λαιμὸν ἄνευ ἐξέχοντος χείλους. Συμμερίζονται ἐπίσης κοινὸν τύπον ἀνθεμίων μὲ ὀξέα φύλλα καὶ ἔλικας ληγουσας εἰς κεφαλὰς ὄψεων, καθὼς καὶ σχοινοειδεῖς λαβάς. Αἱ ἀνωτέρω ὑδρίαι καὶ ἀμφορεῖς τοῦ Τρεμπενίστε δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένην παρουσίαν. Ἀπὸ τὸ αὐτό, ἐν στενῇ ἐννοίᾳ, ἐργαστήριον πρέπει νὰ προέρχωνται τρία χαλκᾶ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ εύρήματος τῆς Ποσειδωνίας² :

8. Ὑδρία εἰς τὸ Μουσεῖον Ποσειδωνίας.

Παρομοία πρὸς τὴν τοῦ Μουσείου Βελιγραδίου (μετὰ ὀριζοντίων λαβῶν τύπου παλάμης) (πίν. 46γ).

9. Ἀμφορεὺς εἰς τὸ Μουσεῖον Ποσειδωνίας.

Μετὰ στρεπτῶν λαβῶν ὅμοιος πρὸς τὸν τοῦ Μουσείου τῆς Σόφιας (ἐλλείπουν μόνον αἱ προτομαὶ ζώων εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν).

10. Ἀμφορίσκος εἰς τὸ Μουσεῖον Ποσειδωνίας.

Εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν τῶν λαβῶν φέρει ζεύγη κλειστῶν παλαμῶν, εἰς δὲ τὴν κάτω ἐπίπεδον ἐγχάρακτον ἀνθέμιον.

Ἡ οὕτω σχηματιζομένη ὁμάς τῶν δέκα ἀγγείων συνδέεται πρὸς τὰ ἀνώτερα ποιοτικῶς χαλκᾶ ἀγγεῖα τοῦ Τρεμπενίστε καὶ τῆς Ποσειδωνίας διὰ τοῦ τύπου τῶν ὀξύφυλλων ἀνθεμίων καὶ τῶν ὀριζοντίων λαβῶν μετὰ προτομῶν ἵππων³.

1. FILOW, εἰκ. 68. MonAnt 1922, σ. 588, εἰκ. 205. F. Lo Porto, Bd'A 1968, σ. 111, εἰκ. 21-23, ἑτέρα οἰνοχόη εἰς Matera N. Ἰταλίας, κορινθιακὴ κατὰ τὸν συγγραφέα.

2. CL. SESTIERI, Il sacello-heroon Posidoniate, Bd'A 40, 1955, σ. 53-63, εἰκ. 22 (ἡ ὑδρία), 20 (ὁ ἀμφορεὺς) καὶ 21 (ὁ ἀμφορίσκος) (ἐφεξῆς SESTIERI, Bd'A 1955). Τὴν ἐνότητα τῶν ἀπαριθμουμένων ἀγγείων διείδεν καὶ ἡ DIEHL, Die Hydria, σ. 16-17, ἀποδίδουσα αὐτὰ εἰς ἰταλιωτικὸν ἐργαστήριον.

3. Τοιαῦται προτομαὶ ἀπαντοῦν εἰς δύο σαφῶς κορινθιακὰ ἔργα, τὴν ὑδρίαν τῆς Ποσειδωνίας μὲ τὸν ἀνωρθωμένον λέοντα εἰς τὴν κάθετον λαβὴν, (περὶ τῆς ὁποίας κατωτέρω σ. 105) καὶ τὰς ἐκ Πελοποννήσου λαβάς ὑδρίας εἰς Βιέννην, FILOW, σ. 57, εἰκ. 57-58, κορινθιακὸν ἔργον κατὰ ΠΟΛΙΤΗΝ (AE 1936, σ. 164) καὶ πελοποννησιακὸν κατὰ PAYNE (NC, σ. 224). Αἱ διπλαῖ προτομαὶ ἵππων, συνδυαζόμεναι εἰς τὰ παλαιότερα παραδείγματα πρὸς

Τὸ ιδιόρρυθμον ὅμως σχῆμα, αἱ σχοινοειδεῖς λαβαί, ἡ χρῆσις λεοντοκεφαλῶν κατὰ μέτωπον εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν τῶν λαβῶν καὶ αἱ ἐν εἵδει παλάμης προσφύσεις τῶν ὀριζοντίων λαβῶν τὰ ἀπομακρύνουν ἐκείνων. Ἡδη ὁ Filow¹ διέκρινε τῶν λοιπῶν ἀγγείων τοῦ Τρεμπενίστε τὸν ἀμφορέα ἀρ. 71 (ἀρ. 5 ἡμετ. καταλόγου), τὴν οἶνοχόην ἀρ. 73 (ἀρ. 7) καί, μετ' ἐπιφυλάξεως, τὴν ὑδρίαν ἀρ. 70 (ἀρ. 1). Ἀναγνωρίζων ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν καλλιτεχνικὴν περιοχὴν μὲ τὰ σαφῶς κορινθιακά, ὑπέθεσεν ὅτι θὰ πρέπει νὰ κατεσκευάσθησαν εἰς κορινθιακὴν ἀποικίαν ἢ εἰς μίαν πόλιν στενωῶς συνδεομένην πρὸς τὴν Κόρινθον· διὰ τῆς οἶνοχόης τῆς Κύμης (ἀνωτέρω σ. 130, σημ. 1) ὠδηγήθη πρὸς τὴν Χαλκίδα, πιστεύων ὅτι θὰ ἦνθιζε καὶ ἐκεῖ χαλκουργία ἡσσονος σημασίας τῆς κορινθιακῆς καὶ συγγενῆς τεχνοτροπικῶς πρὸς ἐκείνην. Εἶναι ὅμως προτιμότερον νὰ τὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἀποικίαν Κύμην καὶ ὄχι εἰς τὴν Χαλκίδα², διότι ὑπὲρ τῆς ἐν Κύμῃ

γυναικεῖαν προτομήν «ποτνίας» ἵππων (πρβ. ἐλεφάντινον καὶ μολύβδινα συμπλέγματα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος, χαλκοῦν σύμπλεγμα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν κ.ά. ἐν JUCKER, σ. 52 κέ., εἰκ. 20-21, πίν. 40) εἶναι δημιούργημα τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ δὴ τῆς Πελοποννήσου, ἔλκει δὲ τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τύπους τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων (JUCKER, σ. 53, εἰκ. 18). Πλὴν τῆς Σπάρτης καὶ ἡ Κόρινθος θὰ πρέπει νὰ συνέβαλεν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ τύπου, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρῆσιν του εἰς τὰ χαλκᾶ σκεύη, ὅπως αἱ λαβαὶ τῶν ὑδριῶν καὶ τὰ πινάκια μὲ τὰς προτομάς ἵππων ἢ πηγᾶσων, διότι τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν πρῶτων γεωμετρικῶν χρόνων θὰ πρέπει νὰ ἐλατρεύετο ἐκεῖ ἡ Ἀθηνᾶ ὡς Ποτνία Ἴππων ἢ Χαλινίτις (πρβ. N. GALOURIS, *Athena als Herrin der Pferde*, *MusHelv* 7, 1950, σ. 19-101, ἰδίως σ. 26). Εἰς τὸν μῦθον τοῦ Βελλερεφόντου-Πηγᾶσου ἡ Ἀθηνᾶ βοηθεῖ τὸν ἥρωα παρέχουσα εἰς αὐτὸν τὸν χαλινόν, ἐμφανιζομένη οὕτως ὡς διδάξασα τὴν ἱππικὴν εἰς τὸν Βελλερεφόντην, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν παράδοσιν ἔθεωρεῖτο ὡς εὐρετῆς τῆς ἱππικῆς, κατ' ἐξοχὴν λατρουόμενος εἰς τὴν Κόρινθον (GALOURIS, σ. 30). Πλὴν τῆς Ἀθηνᾶς Ἰππίας, ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ποσειδῶν Ἴππιος εἰς τὴν Κόρινθον, οἱ δὲ νικηταὶ τῶν ἵπποδρομιῶν τῶν Ἰσθμίων ἀνέθετον εἰς αὐτὸν πολυτίμους ἵπποσκευάς (GALOURIS, σ. 29). Ἐπόμενον εἶναι νὰ ἀτελέῃ ὁ ἵππος — ἀπλοῦς ἢ ὡς Πήγασος — σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν θεματογραφίαν τῆς κορινθιακῆς τέχνης· ἀδιάψευστον τεκμήριον οἱ πῆγασοι («πῶλοι») τῶν κορινθιακῶν νομισμάτων καὶ οἱ τῶν λαβῶν κορινθιακῶν χαλκῶν πινάκων, ὅπως τὸ ἐκ Δωδωνῆς εἰς τὸ Βερολίον (LAMB, πίν. XLVIIIb), ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδιαιτέρας συχνὴ ἐμφάνισις εἰς τὰ ἀργειοκορινθιακά χαλκᾶ ἐλάσματα ἀσπίδων (KUNZE, *Schildbänder*, πίν. 10, 42, 46) καὶ εἰς τὴν κορινθιακὴν ἀγγειογραφίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ζωφόρος τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix δὲν ἔχει θέμα ξένον πρὸς τὴν κορινθιακὴν παράδοσιν, αἱ δὲ λαβαὶ τῶν ὑδριῶν μὲ τὰς προτομάς ἵππων ἐντάσσονται ἐπίσης εἰς αὐτήν, ἔχουσαι συγγενῆ παραδείγματα εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἵππων τῶν ἐλασμάτων τῶν ἀργειοκορινθιακῶν ἀσπίδων (KUNZE, *Schildbänder*, πίν. 46, XVIIIa καὶ Beil. 15, 2). Ἐπομένως εἶναι λίαν πιθανὸν καὶ αἱ ἐκ Πελοποννήσου λαβαὶ εἰς τὴν Βιέννην νὰ εἶναι κορινθιακαί, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ ΠΟΛΙΤΗΣ δι' αὐτάς καὶ τὰς ἄλλας ὑδρίας τὰς ἐχούσας τὸν αὐτὸν τύπον καθέτου λαβῆς (AE 1936, σ. 164).

1. Filow, σ. 105.

2. Τὸ θέμα τῆς χαλκουργίας εἰς τὴν Χαλκίδα ἐπανειλημμένως ἔχει ἀπασχολήσει τὴν ἔρευναν. Οἱ DUHN (*Annali D. Inst.* LI, 1879, 119 κέ.) καὶ HELBIG (*Annali* LII, 1880, σ. 223 κέ.) διετύπωσαν τὴν θεωρίαν περὶ τῆς μεγίστης ἀναπτύξεως τῆς χαλκιδικῆς βιοτεχνίας χαλκοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Τὴν θεωρίαν ταύτην διέσεισεν ὁ NEUGEBAUER (*RM* 1923/24, σ. 393 κέ.) καὶ τὸν ἠκολούθησεν ὁ FILOW (*Trebenische*, σ. 105), ὑποστηρίζοντες ὅτι ἡ παράδοσις ὁμιλεῖ πολὺ ὀλιγώτερον διὰ τὴν χαλκουργίαν τῆς Χαλκίδος ἀπὸ ὅσον διὰ τὴν τῆς Κορίνθου ἢ τῆς Αἰγίνης καὶ Δήλου καὶ ὅτι δὲν πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ἦνθιζεν ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἀπλῶς ὑπῆρχον ὀρυχεῖα χαλκοῦ. Ὁ BLÜMNER, *Die Gewerbliche Tätigkeit*, σ. 87, ἀναφέρει ὅτι σίδηρος καὶ χαλκὸς ὠρύσσοντο εἰς τὸ Ἀηλάντιον πεδῖον καὶ ὑποθέτει ὅτι ἡ ἔλλειψις εἰδήσεων διὰ τὴν χαλκιδικὴν χαλκουργίαν πρέπει νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν βραχυχρόνιον ἀπόδοσιν τῶν ὀρυχείων. Ἡ παράδοσις ὁμιλεῖ διὰ βιοτεχνίαν σιδηρῶν ξιφῶν καὶ φαίνεται ὅτι οἱ Εὐβοεῖς ἐπεδίδοντο περισσότερον εἰς τὴν σιδηρουργίαν ἀπὸ ὅσον εἰς τὴν χαλκουργίαν, διότι κατὰ τὸν ΣΤΕΦΑΝΟΝ

ιταλιωτικῆς κατασκευῆς των συνηγοροῦν αἱ ἐξῆς συγκρίσεις : τὸ λακωνικοῦ τύπου γοργόνειον τῆς ὑδρίας τοῦ Μουσείου τῆς Σόφιας¹ ἔχει ἀκριβῆς ἀντίστοιχον εἰς πῆλινον εὐρεθὲν εἰς τὴν Κύμην, ἐντόπιον ἴσως ἔργον μιμούμενον λακωνικὸν πρότυπον². αἱ διπλαῖ προτομαὶ ἵππων, πελοποννησιακῆς καὶ ἴσως κορινθιακῆς καταγωγῆς, ἔχουν μακρὰν ἱστορίαν εἰς ἰταλιωτικὰς λαβὰς³, ἀπαντοῦν δὲ καὶ εἰς ὑδρίαν εὐρεθεῖσαν εἰς τὴν Κύμην⁴, ἐντόπιον ἔργον τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι καὶ αὕτη φέρει κεφαλὰς λεόντων εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν, αἱ δὲ ὀριζόντιαι λαβαὶ ἔχουν ταινιωτὸν στέλεχος, ὅμοιον πρὸς τὰ τῆς ὑδρίας τοῦ Τρεμπενίστε μὲ τὸ γοργόνειον. Αἱ λαβαὶ τύπου παλάμης⁵ ἀπαντοῦν εἰς ἰταλιωτικοὺς καὶ ἐτρουσκικοὺς κἀδους συχνότατα ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. καὶ ἐξῆς, ἡ δὲ παρουσία των εἰς τὰς ὑδρίας Τρεμπενίστε καὶ Ποσειδωνίας ἐνοχλεῖ, ὡς ἐν ξένον πρὸς τὴν ἐλληνικὴν τέχνην θέμα, τὸ ὅποῖον δὲν ἐναρμονίζεται πρὸς τὰς ἀναλογίας τῶν ὑδριῶν. Ἡ εὐρεθεῖσα μετὰ τῶν ἀγγείων τοῦ Τρεμπενίστε οἰνοχόη εἶναι πανομοίᾳ πρὸς ἀνακαλυφθεῖσας εἰς Κύμην καὶ Matera⁶ ἡ καταγωγή τοῦ ὠοειδοῦς αὐτοῦ τύπου μὲ τὸ γλωσσοειδὲς κόσμημα εἶναι κορινθιακὴ (βλ. ἄνωτέρω σ. 125, οἰνοχόην Βερολίνου), ἔχει δὲ μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰ ἰταλιωτικὰ ἐργαστήρια⁶.

Οὕτως ἡ ἄνωτέρω ὁμάς ἀγγείων ἐμφανίζει συμφυρμὸν ἐντοπίων στοιχείων μετὰ κορινθιακῶν καὶ ὀλίγων λακωνικῶν, ὁ δὲ ἐντοπισμὸς τῆς εἰς τὴν Κύ-

BYZANTION: οἱ γὰρ Εὐβοεῖς σιδηροουργοὶ καὶ χαλκεῖς ἀριστοί. Ἡ ἀπουσία σχετικῶν εὐρημάτων ἀπὸ τὴν Χαλκίδα καὶ ἡ ἀβεβαιότης περὶ τὴν καταγωγὴν τῶν «χαλκιδικῶν» ἀγγείων δὲν προωθοῦν τὴν διαφώτισιν τοῦ προβλήματος τῆς χαλκουργίας τῆς Χαλκίδος.

1. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, ΑΔ 19, 1964, Α, σ. 121, ἀρ. 31, πίν. 71. Ἡ προτεινομένη χρονολόγησις εἰς τὸ α' τέταρτον τοῦ 6ου αἰ. εἶναι λίαν ὑψηλὴ. Ἡ ὑδρία τοῦ Τρεμπενίστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι παλαιότερα τῶν μέσων τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., ὅπου ἄλλωστε ἡ συγγραφεὺς τοποθετεῖ τὸ παρόμοιον πῆλινον γοργόνειον τῆς Κύμης (βλ. ἀμέσως ἐπομένην σημείωσιν), διότι ὁμοίου τύπου ὑδρίαὶ καὶ ἀμφορεῖς εὐρέθησαν πάντοτε εἰς τάφους τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 6ου ἢ καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

2. MonAnt XXII, πίν. 71,3. ΑΔ 1964, Α, πίν. 70β.

3. Πρβ. περίοπτος ἀνωρθωμένης προτομᾶς ἵππων εἰς τὰς πλαγίας λαβὰς ὑδρίας ἐκ Treia εἰς Pesaro (JUCKER, πίν. III-IV, VIII), εἰς τὴν κάθετον λαβὴν τῆς Συλλογῆς Schimmel εἰς Νέαν Ὑόρκην (JUCKER, πίν. XXXV) καὶ εἰς τὰς ὀριζοντίας λαβὰς ὑδρίας εἰς Βρυξέλλας (αὐτόθι πίν. XXXVIII).

4. MonAnt XXII, πίν. 78, I. Κατὰ τὸν PAYNE (NC, σ. 221) πελοποννησιακὸν ἔργον, κατὰ τὸν NEUGEBAUER ταραντίνειον (AA 1925, σ. 196) καὶ κυμαῖον κατὰ τὴν DIEHL (Die Hydria, σ. 20).

5. E. PERNICE, Gefässe und Geräte aus Bronze, 1925, σ. 30-33, εἰκ. 41-44. DE RIDDER, Bronzes du Louvre II, πίν. 97, ἀρ. 2657 καὶ 2672. Λαβαὶ ὁμοίου τύπου καὶ σύγχρονοι πρὸς τὰς τῶν ὑδριῶν Τρεμπενίστε καὶ Ποσειδωνίας ἔχουν εὐρεθῆ καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα: εἰς Δελφούς (FdD V, σ. 74, εἰκ. 246-7), εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ ὑπ' ἀρ. 7158 τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, εἰς Ἀνθοχώριον Μετσόβου τὸ ἡμισυ λαβῆς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων καὶ εἰς Δωδώνην λαβὴ λεκανίδος μὲ παλάμης: ἩπΧρ 10, 1935, πίν. 20, α, 5. Ἡ εἰς τὸ Μενελάιον τῆς Σπάρτης εὐρεθεῖσα ἀνήκει εἰς ἐλληνιστικῶν χρόνων ἐτρουσκικὸν ἢ ἰταλιωτικὸν σκεῦος (BSA 15, 1908/9, σ. 149, εἰκ. 14, 1).

6. NEUGEBAUER, RM 1923/24, σ. 409.

μην δὲν εἶναι ἀβάσιμος. Ἡ τέχνη τῆς Κύμης ὑπέστη ἐπὶ ἓνα καὶ πλεον αἰῶνα τὴν βαθεῖαν καὶ συνεχῇ ἐπίδρασιν τῆς κορινθιακῆς, διότι ἡ Κόρινθος εἶχε τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Δύσιν ἀκόμη καὶ εἰς τὰς χαλκιδικὰς ἀποικίας¹, διοχετεύουσα εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας τὰ προϊόντα τῆς εἰς ἀσυναγωνίστους διὰ τὴν ἐντοπίαν βιοτεχνίαν τιμάς. Τοῦτο μαρτυροῦν τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀποικίας, ὅπου ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 8ου καὶ καθ' ὅλον τὸν 7ον αἰ. αἱ εἰσαγωγαὶ περιορίζονται εἰς κορινθιακὰ ἀγγεῖα. Κορίνθιοι τεχνῖται θὰ πρέπει συχνὰ νὰ μετηνάστευον ἀκόμη καὶ εἰς τὰς μὴ κορινθιακὰς ἀποικίας — τὰ κυμαῖα πρωτοκορινθιακὰ ἀγγεῖα ἀπομιμοῦνται τόσον πιστὰ τὰ ἀντίστοιχα τῆς Κόρινθου, ὥστε πρέπει νὰ εἶναι ἔργα Κορινθίων ἀγγειοπλαστῶν ἐργασθέντων ἐκεῖ². Ὁ Βακχιάδης Δημάρατος ὠδήγησεν εἰς τὴν Ἑτρουρίαν τρεῖς Κορινθίους κοροπλάστας, ἐνῶ εἰς τὸ Ρήγιον ἱδρυσε σχολὴν χαλκοπλαστικῆς ὁ Κορίνθιος Εὐχειρος³.

Ἡ Κύμη ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικῆς φύσεως ἀποικία, μὲ κύριον στόχον τὰ μεταλλεύματα χαλκοῦ τῆς Καμπανίας ἢ τῆς νήσου Ἑλβα⁴, ἡ δὲ μεταλλοτεχνία⁵ ἤνθιζεν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν πρὸ καὶ μετὰ τὸν ἀποικισμὸν. Ἡ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 8ου αἰ. πιεστικὴ παρουσία τῆς κορινθιακῆς τέχνης εἶναι ἐπόμενον νὰ εἶχεν ἀφήσει ἀνεξίτηλα ἴχνη ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς ἐντοπίου χαλκουργίας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἔντονος ἡ σφραγὶς τῆς κορινθιακῆς τέχνης ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω εἰς τὴν Κύμην ἀποδοθείσης ομάδος χαλκῶν ἀμφορέων καὶ οἰνοχοῶν, καθὼς καὶ ἐπὶ μερικῶν ἄλλων ἔργων, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν ἐπίσης εἰς τὴν Κύμην. Οὕτως, ὁ ἐκ Καμπανίας σειληνὸς τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου, ἰταλιωτικὸν ἔργον κατὰ τὸν Neugebauer⁶, ἔχει ταυτόσημα χαρακτηριστικὰ προσώπου πρὸς κεφαλὴν σειληνοῦ κοσμοῦσαν πλαστικὸν ἀγγεῖον ἐκ Κύμης⁷, πρὸς τὸν ἀνάγλυφον σειληνὸν τῶν λαβῶν χαλκοῦ λέβητος⁸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἐπίσης ἐκ Κύ-

1. J. DUNBABIN, *The Western Greeks*, Oxford 1948, σ. 16-17.

2. Αὐτόθι σ. 263.

3. Ἐνταῦθα, ἀνωτέρω σ. 112, σημ. 3 καὶ σ. 114, σημ. 5.

4. DUNBABIN, ἑ.ἀ. σ. 7-8.

5. Περὶ τῆς χαλκουργίας τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Κύμης βλ. BLÜMNER, ἑ.ἀ. σ. 116: ἡ χαλκουργία ἤνθει εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ τὸ ἐκεῖ χρησιμοποιοῦμενον κρᾶμα χαλκοῦ ἦτο ἰδιαιτέρως καλὸν δι' ἀγγεῖα καὶ σκεύη (PLINIUS, *Naturalis Historia* XXXIV, 95. ACRO, *Scholia ad Hor. Serm. I*, 6, 118: *In Campania dicebantur aeneae res optime fabricari*). Σημαντικώτερα μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Καμπανίας ἀπὸ βιοτεχνικῆς ἀπόψεως ἦτο ἡ Κύμη.

6. RM 51, 1936, σ. 204, πίν. 27, 1-2. *Führer durch das Antiquarium I*, 1924, σ. 30, ἀρ. 8581. *Staatliche Museen, Führer durch die Antikenabteilung*, Berlin 1968, σ. 93, ἀρ. 8581, πίν. 24, περὶ τὸ 500 π.Χ.

7. MonAnt XXII, πίν. 74, 6.

8. MonAnt XXII, στ. 560, εἰκ. 208, πίν. 78, 2. Ὑπὲρ τῆς ἰταλιωτικῆς κατασκευῆς τοῦ ἐτάχθη καὶ ὁ NEUGEBAUER, RM 1923/24, σ. 406-7.

μης καὶ πρὸς τὸν σειληγὸν τῆς ἐκ Δωδώνης λαβῆς ραμφοστόμου πρόχου εἰς Βερολῖνον (ἀρ. 25 καταλόγου, ἀνωτέρω σ. 36, πίν. 25γ, ^ε). Ἰδιαιτέρως πλησιάζουν μετὰξὺ των οἱ δύο πρῶτοι κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὑψηλοῦ μετώπου καὶ οἱ δύο ἐπόμενοι (λέβητος καὶ λαβῆς Δωδώνης) διὰ τὸ χαμηλότατον μέτωπον καὶ τὴν ἄνωθεν αὐτοῦ ἐν εἵδει στεφάνης ἀνωρθωμένην κόμην. Καὶ εἰς τοὺς τέσσαρας ὁ τρόπος ἀποδόσεως ὀφθαλμῶν, γενείων καὶ μυστάκων εἶναι καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας ὁμοιος, ὁ δὲ τόπος εὐρέσεως τῶν τριῶν ἐξ αὐτῶν περιορίζεται εἰς τὴν Καμπανίαν - Κύμην, ὥστε ἡ ἐκ τῆς Κύμης προέλευσις νὰ εἶναι βεβαία. Κατὰ τὸν Neugebauer οἱ ἰταλιωτικοὶ σειληγοὶ μιμοῦνται κορινθιακὰ πρότυπα, ὅπως π.χ. τὸν σειληγὸν τῆς Συλλογῆς Καραπάνου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν καὶ τὸν ἐξ Ἀπολλωνίας εἰς τὸ Λοῦβρον ¹. Ἡ γνώμη αὕτη συμφωνεῖ πρὸς τὴν διαπίστωσιν τῆς βαθείας διεισδύσεως τῆς κορινθιακῆς τέχνης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κύμης. "Ομοιον τύπον σειληγοῦ, ἀλλ' ἐξειλιγμένον τεχνοτροπικῶς, ἔχομεν εἰς οἶνοχόην τοῦ θησαυροῦ τοῦ Βοτονοσίου ², ὅπου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα χαλκᾶ ἀγγεῖα ἰταλιωτικῆς προελεύσεως. Ἡ παρουσία ἰταλιωτικῶν ἀγγείων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀχρίδος καὶ τῆς Ἡπείρου ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως κορινθιακῶν ἀποικιῶν εἰς τὰ παράλια· τὰ ἴδια τὰ κορινθιακὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον τὴν ἀποκλειστικότητα τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Δύσιν, θὰ μετέφερον ἐκεῖθεν προϊόντα εἰς τὰς ἰδικὰς τῶν ἀποικίας.

Εἰς τὴν Κύμην ἐπίσης θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποδώσωμεν καὶ ἄλλα χαλκᾶ ἰταλιωτικὰ ἀγγεῖα τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ὅπως τὴν ἐκ Καμπανίας— ἡ ὁποία σημειωτέον ἀπετέλει τὴν ἐνδοχώραν τῆς Κύμης— ραμφόστομον πρόχουν Grimani (ἀρ. 26 καταλόγου) καὶ τὴν ὑδρίαν τοῦ Μουσείου Νεαπόλεως ³, τὸν ἀμφορέα τοῦ Βερολίνου ἐκ Schwarzenbach καὶ τὸν τοῦ Βατικανοῦ ⁴, οἱ ὁποῖοι φέρουν σειληγὸν εἰς τὴν λαβὴν καὶ συνεχίζουν ἐντὸς τοῦ 5ου αἰ. τὸ σχῆμα τῶν ἀμφορέων Ποσειδωνίας - Τρεμπενίστε (ἀνωτέρω σ. 129, ἀρ. 5 καὶ σ. 130, ἀρ. 9).

Οὕτω πολυάριθμα κυμαῖα χαλκᾶ ἀγγεῖα τοποθετοῦνται εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ., ὅποτε ἔλαβε μεγάλην αὔξησιν ἡ ἰταλιωτικὴ χαλκουργία ⁵. Καὶ εἰς τὰ κυμαῖα χαλκᾶ τοῦ 5ου αἰ. παρατηροῦμεν ἔντονον τὴν ἐπιβίωσιν κορινθιακῶν τύ-

1. Σειληγὸς Συλλογῆς Καραπάνου: OlympBer VII, σ. 247, εἰκ. 94. Ἐνταῦθα πίν. 51α-β. Σειληγὸς Ἀπολλωνίας εἰς τὸ Λοῦβρον: ROLLEY, Monumenta, εἰκ. 74. Ἐνταῦθα πίν. 51γ.

2. VERDÉLIS, BCH 73, 1949, σ. 22-3, εἰκ. 6-7. Γ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ. Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, Ἀθήναι 1973, σ. 52, πίν. 18β. Ὁ θησαυρὸς τοῦ Βοτονοσίου θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸ BCH 99, 1975, τεῦχος II (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).

3. RM 1923/4, σ. 379, εἰκ. 15. E. LANGLOTZ, Westgriechen, πίν. 93.

4. RM 1923/4, σ. 366, εἰκ. 8. LAMB, πίν. LIXb.

5. DUNBABIN, ξ.α. σ. 267.

πων, ὅπως τὸ γλωσσοειδὲς κόσμημα εἰς τοὺς ὤμους, οἱ ἀστράγαλοι εἰς τὰς λαβὰς καὶ οἱ σειληνοί.

Ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Ἑρέτρια ὑπῆρξαν αἱ μητροπόλεις τῆς Κύμης, ἡ τέχνη των ὅμως δὲν ἄφησε τὴν σφραγίδα της εἰς τὴν ἀποικίαν¹, διότι ἐξ ἀρχῆς οἱ Κορίνθιοι ἀνέλαβον τὴν ἀποκλειστικὴν ἐμπορικὴν καὶ βιοτεχνικὴν ἀνταλλαγὴν μετὰ τὴν Κύμην, ὅπως δὴποτε κατόπιν κάποιας συμφωνίας μετὰ τὴν Χαλκίδα — καὶ ἴσως ἐναντι ὑπηρεσιῶν τὰς ὁποίας προσέφερεν ἡ Κόρινθος εἰς τὴν Χαλκίδα κατὰ τὸν πόλεμόν της πρὸς τὴν Ἑρέτριαν. Ὁ καθηγητὴς Ν. Κοντολέων² διευκρινίζει ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῆς Κορίνθου εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸ Ληλάντιον πεδῖον ὡς συμμάχου τῆς Χαλκίδος ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς ἐπιθυμίας της, ὅπως καταστραφῇ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἑρετρίας, διὰ νὰ κυριαρχήσῃ ἡ ἰδία ἐλευθέρως εἰς τὴν Δύσιν. Πολὺ ἐναργῶς διασαφηνίζει τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν Χαλκιδέων, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε διέθετον ναυτικόν, καὶ τῶν ναυτιλλομένων Ἑρετριέων, οἱ ὁποῖοι διέθεσαν τὰ πλοῖα των εἰς τοὺς Χαλκιδεῖς διὰ τὴν διενέργειαν τοῦ πρὸς Δυσμᾶς ἀποικισμοῦ των, ἐνῶ οἱ ἴδιοι παρέμειναν «ἀειναῦται», ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἀγορῶν καὶ θαλασσίων ὁδῶν. Ἡ ἤττα εἰς τὸ Ληλάντιον πεδῖον ἐτερμάτισε τὴν ναυτικὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑρετριέων πρὸς ἄμεσον ὠφέλειαν τῶν Κορινθίων.

Ἡ παρουσία τῶν κυμαίων χαλκῶν εἰς τὸ εὔρημα τῆς Ποσειδωνίας ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς γειτνιασεως τῶν δύο περιοχῶν· τὰ ἀγγεῖα τοῦ ὑπογείου σηκοῦ διεκρίθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνασκαφέως εἰς τρεῖς ομάδας³· μίαν ἀποτελοῦν τὰ μετ' ἐγγχωρίων στοιχείων κυμαῖα ἀγγεῖα, ἑτέραν αἱ τρίδυμοι ὕδρῃαι τύπου Sala Consilina, διὰ τὰς ὁποίας ἤδη (ἀνωτέρω σ. 122) ὑπεθέσαμεν ὅτι εἶναι πιθανὸν νὰ κατεσκευάσθησαν καὶ ἐκτὸς τῆς Κορίνθου, εἰς κορινθιάζον ἐργαστήριον τῆς Κύμης καὶ τρίτην δύο ἰδιόμορφοι ὕδρῃαι· ἡ πρώτη⁴ φέρει ἀνωρθωμένον λέοντα εἰς τὴν κάθετον λαβὴν καὶ προτομὰς ἵππων εἰς τὰς πλαγίας, ἡ δὲ ἄλλη⁵ γλωσσοειδὲς κόσμημα εἰς τοὺς ὤμους, εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν τῆς καθέτου λαβῆς κεφαλὴν λέοντος ἀτενίζουσαν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ στομίου, εἰς δὲ τὴν κάτω δύο ἀντινώτους σφίγγας καὶ ὀξύφυλλον ἀνθέμιον· εἰς τὰς πλαγίας λαβὰς ζεύγη προτομῶν λεόντων (πίν. 46α). Καὶ αἱ δύο προέρχονται ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον, διότι αἱ κεφαλαὶ καὶ ἡ χαίτη τῶν λεόντων πρέπει νὰ ἔχουν γίνει ἀπὸ ἓνα τεχνίτην· ἐπίσης ὅμοιον εἶναι

1. Ὁ J. BOARDMAN, *Gnomon* 42, 1970, σ. 502, παρατηρεῖ ὅτι οἱ Εὐβοεῖς εἰς τὴν Δύσιν «ἐκορινθιάζον» εἰς τὰς προτιμήσεις των.

2. Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ, Οἱ Ἀειναῦται τῆς Ἑρετρίας, *ΑΕ* 1963, σ. 26.

3. SESTIERI, *Bd'A* 1955, σ. 53-63.

4. Αὐτόθι εἰκ. 11-13. Β. NEUTSCH, *AbhHeidelbAk* 1957, 2, εἰκ. 1, 8, 11, 13-14. LANGLOTZ, *Westgriechen*, πίν. 25.

5. SESTIERI, *Bd'A* 1955, εἰκ. 10 καὶ 14.

καὶ τὸ ταινιοειδὲς στέλεχος τῶν ὀριζοντίων λαβῶν μὲ τὸν ἀστράγαλον εἰς τὸ μέσον. Ἀμφότεραι συγκρίνονται ἀμέσως πρὸς κορινθιακὰ ἔργα : τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου, τὸ γλωσσοειδὲς κόσμημα τῶν ὤμων, αἱ σφίγγες καὶ τὸ ἀνθέμιον ἀπαντοῦν εἰς μίαν μόνον ἄλλην ὑδρίαν, τὴν κορινθιακὴν τῶν Τρικκάλων¹, ἐνῶ τὰ ρέοντα περιγράμματα τοῦ λέοντος, αἱ μαλακαὶ καὶ συγχρόνως πλήρεις δυνάμει ἐπιφάνειαι, ὁ τρόπος ἀποδόσεως τῆς χαίτης εἶναι ἀντίστοιχοι τῶν τῶν λεόντων τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix². τὸ σχῆμα τῆς πρώτης ὑδρίας εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν τριδύμων ὑδριῶν τοῦ αὐτοῦ εὐρήματος. Ὡστε καὶ αἱ δύο ἰδιόμορφοι ὑδρίαὶ τῆς Ποσειδωνίας ἐντάσσονται εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῆς κορινθιακῆς χαλκουργίας.

Πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεταμένην ὁμάδα τῶν κορινθιακῶν ἢ κορινθιαζόντων χαλκῶν ἀγγείων συνδέονται καὶ αἱ ὑστεροαρχαϊκαὶ τριφυλλόστομοι οἰνοχοαὶ μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος καὶ γυναικείας προτομῆς εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν, προφανῶς διότι εἶναι καὶ αὗται προϊόντα κορινθιακοῦ ἐργαστηρίου (ἀνωτέρω σ. 107). Ἡ κορινθιακὴ καταγωγὴ τῶν ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἰς μερικὰς ἐξ αὐτῶν ἔχει χρησιμοποιηθῇ αὐτοῦσιος ὁ τύπος τῆς λαβῆς τῆς ραμφοστόμου πρόχου, ἄνευ δηλαδὴ προσαρμογῆς τοῦ εἰς τὸ τρίλοβον στόμιον τῆς οἰνοχόης. Τοῦτο εἶναι νοητὸν νὰ ἐγένετο εἰς ἓν ἐργαστήριον, τὸ ὁποῖον νὰ παρήγε ποικιλίαν σχημάτων χαλκῶν ἀγγείων, ὥστε οἱ τεχνῖται νὰ δανείζονται διάφορα στοιχεῖα καὶ νὰ κάμνουν ποικίλους συνδυασμούς. Ἡ ὁμὰς αὕτη θὰ συνεχισθῇ καὶ ἐντὸς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. μετὰ τὰς οἰνοχόας τοῦ Λούβρου ἐξ Ἀργολίδος καὶ τῆς Βοστώνης ἐξ Ἰταλίας³, θὰ τύχη δὲ τότε ἀπομιμήσεως εἰς τὰ ἰταλιωτικὰ ἐργαστήρια τῆς Καμπανίας, τῆς περιοχῆς δηλαδὴ ἡ ὁποία ἀπὸ αἰώνων ἦτο δεκτικὴ κορινθιακῆς ἐπιδράσεως, ὅπως ἀνωτέρω εἶδομεν (σ. 131 κέ.).

Τὴν ἐπισκόπησιν τῶν ἀρχαϊκῶν ἀγγείων τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὴν Κόρινθον συνεχίζομεν μὲ δύο ἄλλας κατηγορίας χαλκῶν σκευῶν, τὰς φιάλας μὲ ἀνθρωπομόρφους λαβὰς καὶ τὰ πινάκια μὲ τοὺς πηγάσους. Κατὰ τὸν κυριώτερον μελετητὴν τῆς πρώτης κατηγορίας M. Gjesen⁴, ἡ μετ' ἀνθρωπομόρφου λαβῆς φιάλη πρέπει νὰ ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, πιθανῶς εἰς τὴν Πελοπόν-

1. ΒΕΡΔΕΛΗΣ, AE 1953/4, I, σ. 196, πίν. I. Τὴν αὐτὴν παρατήρησιν ἔκαμε καὶ ἡ DIEHL, Die Hydria, σ. 27, ἡ ὁποία κλίνει ὑπὲρ τῆς κορινθιακῆς προελεύσεως τῶν ὑδριῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. μετὰ λεοντοκεφαλῆς εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν τῆς κατακόρυφου λαβῆς.

2. Κατὰ τοὺς VALLET-VILLARD, BCH 1955, σ. 63, καὶ αἱ δύο ὑδρίαὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix.

3. NEUGEBAUER, RM 1923/4, σ. 346/7, εἰκ. 1-2.

4. M. GJESSEN, ActaArch 1944, σ. 101-187. U. JANTZEN, Griechische Griffphialen, 114. Winckelmannsprogramm, Berlin 1958. P. AMANDRY, Manches de patère et de miroir grecs, Mon Piot 47, 1953, σ. 47-70.

νησον καὶ δὴ εἰς τὴν Κόρινθον, περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Ἐν συνεχείᾳ τὴν υἱοθετοῦν τὰ ἰταλιωτικὰ ἐργαστήρια, ἰδιαιτέρως δὲ εὐδοκιμεῖ ἐκεῖ ἡ παραλλαγή, πελοποννησιακὴ καὶ αὐτὴ, μὲ τὰς κριοκεφαλὰς ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ γυμνοῦ κούρου. Συμφωνεῖ μὲ τὸν Payne ὅτι ἡ λαβὴ τοιοῦτου σκεύους ἀπὸ τὸ Τρεμπενίστε¹ εἶναι κορινθιακὴ, ὅχι ὅμως καὶ διὰ τὴν ἐν NC, πίν. 46, 5, τὴν ὁποίαν κατατάσσει εἰς ἀττικὴν ὁμάδα. Τὰ χαλκᾶ πινάκια μὲ τὰς προτομὰς πηγάσων ἐκατέρωθεν τῆς ὀρθογωνίας λαβῆς ἐμελετήθησαν ἀπὸ τὸν U. Jantzen², ὁ ὁποῖος δοκιμαστικῶς τὰ κατανέμει εἰς κορινθιακά, λακωνικά, ἀττικά, ἀργεῖα καὶ ἰταλιωτικὰ ἐργαστήρια, δίδων τὸ βάρος εἰς τὰ πρῶτα, ὅπου κατατάσσει ἀρκετάς λαβὰς μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος καὶ ἄλλας μὲ προτομὰς πηγάσων ἢ ὁλοσώμους ἴππους. Διὰ τὸ ἐκ Δωδώνης εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου³ διστάζει μεταξὺ ἀργεῖου καὶ λακωνικοῦ ἐργαστηρίου, ἐνῶ ἄλλοι ἐρευνῶνται⁴ τὸ ἀπέδωσαν ἤδη εἰς τὴν Κόρινθον. Καὶ εἰς τὰς δύο ἀνωτέρω κατηγορίας χαλκῶν σκευῶν φαίνεται ὅπωςδήποτε ὅτι ὁ ρόλος τῆς Κορίνθου διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν τύπων ὑπῆρξεν ἀποφασιστικός.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν καὶ τὴν κατηγορίαν τῶν χαλκῶν μεσομφάλων ἢ ἀνευ ὀμφαλοῦ φιαλῶν, τῶν ὁποίων ἡ κορινθιακὴ τορευτικὴ ἔδωσεν ἄφθονα δείγματα εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἥρας ἐν Περαιχώρα⁵. Ἡ χρυσὴ φιάλη ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Βοστώνην⁶, μὲ τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τῶν Κυψελιδῶν, πρέπει νὰ εἶναι γνήσιον ἔργον, κατόπιν τῶν εὐρημάτων τῆς Περαιχώρας καὶ τοῦ πηλίνου ὁμοιώματος εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Κορίνθου⁷.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ὁμάδας χαλκῶν ἀγγείων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν ἀκόμη γίνεαι ἐπαρκῶς γνωσταί, θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθοῦν προϊόντα τῶν κορινθιακῶν ἐργαστηρίων. Π.χ. ἀρκεταὶ λεκανίδες ἐπὶ τριποδικῶν βάσεων, ἀνήκουσαι ὅμως εἰς τὴν δευτερεύουσαν ὁμάδα τῶν ἀποικιακῶν ἔργων, εὐρέθησαν εἰς Τρεμπενίστε⁸. Εἰς τὴν Sala Consilina ὅμως, μετὰ τῶν ἄλλων κορινθιακῶν χαλκῶν ἀριστουργημάτων, ὅπως ἡ ὑδρία καὶ ἡ οἰνοχόη εἰς Petit Palais, εὐρέθη καὶ μία

1. FILOW, πίν. XII-XXII.

2. U. JANTZEN, Griechische Bronzeteller, AM 63, 1938/39, σ. 140-155.

3. AM 1938/39, πίν. 36. FILOW, σ. 77, εἰκ. 91. Führer durch das Antiquarium I. Die Bronzen, πίν. 7. LAMB, πίν. XLVIIIb.

4. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, σ. 48.

5. Perachora I, πίν. 52-56.

6. G. RICHTER, Archaic Greek Art, New York 1949, εἰκ. 18. L. JEFFERY, The Local Scripts of Archaic Greece, Oxford 1961, σ. 127-8, πίν. 19, ἀρ. 13.

7. Πήλινον ὁμοίωμα: GJ ØDESEN, AJA 1963, σ. 346, πίν. 78, εἰκ. 46-47. Περὶ τῆς γνησιότητος τῆς χρυσῆς φιάλης βλ. E. WILL, Korinthiska, Paris 1955, σ. 517, σημ. 1.

8. FILOW, σ. 68 κέ., εἰκ. 72-88.

θαυμασίας διατηρήσεως λεκανίς¹. αὕτη ἀνήκει ἐμφανῶς εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον μετὰ τῶν ἄλλων δύο χαλκῶν ἀγγείων. Παρομοίου τύπου λαβαὶ ἐξ ἴσου καλῆς ἐργασίας ἔχουν εὑρεθῇ εἰς τὴν Δωδώνην, καθὼς καὶ πόδες φέροντες ἀναγλύφους γοργόνας κορινθιακοῦ τύπου². Τέλος μερικοὶ τῶν πρωίμων λεβήτων τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου αἰ. μὲ προτομὰς σειρήνων ἐπὶ τοῦ χείλους ἀπεδόθησαν εἰς τὴν τέχνην τῆς Κορίνθου³, ἐνῶ εἰς χαρακτηριστικὸς τύπος χυτῶν κατόπτρων τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., μετ' ἐπιθέτων ἀναγλύφων ἐλασμάτων εἰς τὴν ταινιωτὴν λαβὴν, εἶναι ἀσφαλῶς κορινθιακὸν δημιούργημα⁴.

3. ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗ ΧΑΛΚΟΥΡΓΙΑ⁵

Ἡ ἀρχαία παράδοσις οὐδόλως εἶναι φειδωλὴ εἰς μαρτυρίας περὶ τῆς χαλκουργίας τῆς Κορίνθου⁶, τὴν ὁποίαν φέρει ἐπικεφαλῆς τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων. Δὲν ἀναφέρονται ἐν τούτοις ὀνόματα μεγάλων Κορινθίων χαλκοπλαστῶν⁷, ὅπως ἔχομεν π.χ. διὰ τὴν γειτονικὴν Σικυῶνα καὶ τοῦτο, διότι οἱ Κορίνθιοι τορευταὶ ἡσχολήθησαν κυρίως μὲ τὴν μικροτεχνίαν, τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξετίμων πολὺ οἱ Ρωμαῖοι συλλογεῖς καὶ τὰ ὀνόμαζον *signa corinthia*, καὶ ἰδίως χαλκῶν σκευῶν συχνὰ κεκοσμημένων διὰ περιτέχνων ἀνα-

1. Ἀπόκειται καὶ αὕτη εἰς Petit Palais: BCH 1955, πίν. II, κάτω.

2. Λαβαί: ἩπΧρ 10, 1935, πίν. 20α, 4-6. Πόδες: ΠΑΕ 1929, σ. 113-4, εἰκ. 5-6, GJ Ø DESEN, ActaArch 1944, σ. 181. Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ, Δωδώνη, 1971, πίν. 31, 2. Ἐνταῦθα πίν. 46δ.

3. R. HAMPE - U. JANTZEN, OlympBer I σ. 73-75. H. V. HERRMANN, Die Kessel der Orientalisierender Zeit I, Berlin 1966 (OlympForsch VI), σ. 102, ἀρ. 8-11, σ. 109-112, πίν. 32, 33, 38, 40 (1-3). τὰς τοποθετεῖ εἰς τὸ α' τέταρτον τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. καὶ τὰς ἀποδίδει εἰς τὴν τέχνην Σικυῶνος - Κορίνθου.

4. P. OBERLÄNDER, Griechische Handspiegel, Hamburg 1967, σ. 7-20.

5. Συχνὰ γίνεται ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου *τορευτική* πρὸς δῆλωσιν τῆς χαλκουργίας. Ὁ ὅρος ὅμως τορευτική (ταυτόσημος ὁ λατινικὸς *caelatura*) εἶναι μερικὴ καὶ ὅχι γενικὴ ἔννοια, ὅπως σαφῶς διευκρινίζει ὁ H. BLÜMNER, Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, Leipzig 1886, τόμος IV, σ. 232-33. Ἀρχικῶς ἐσήμαινε τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ χυτοῦ ἢ σφυρηλάτου μετάλλου δι' ἐνὸς ὀξέος ἐργαλείου, τοῦ τορέως (*caelum*). κατόπιν τὴν τεχνικὴν κατασκευῆς ἀναγλύφων μορφῶν δι' ἐκκρούσεως μεταλλικοῦ ἐλάσματος, δεδομένου ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν τεχνικὴν ἐγένετο κατ' ἐξοχὴν χρῆσις τοῦ τορέως διὰ τὰς λεπτομερείας. Ὁ ὅρος ἐν συνεχείᾳ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰ ἐξ ἄλλων ὑλικῶν ἀνάγλυφα, ἐκ ξύλου, λίθου, πηλοῦ, ὕλου κ.ά. (π.χ. ΣΤΡΑΒΩΝ VIII, C 381: ὁστράκινα τορευμάτα), ἀκόμη καὶ εἰς τὰ περίοπτα χαλκῆ ἀγάλματα καὶ ἀγαλμάτια (ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ V, 17, 4 καὶ ΑΘΗΝΑΙΟΣ V, 199E). Πάντως κυρία ἔννοια παρέμεινεν ἡ δι' ἐκκρούσεως κατασκευὴ μεταλλικῶν ἀναγλύφων, ἰδίως ἐξ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ, ὁ δὲ Πλίνιος κάμνει διάκρισιν τῆς τορευτικῆς (*toreutice*) ἀπὸ τὴν *statuaria*: κατασκευὴν χυτῶν ἀνδριάντων (BLÜMNER, ἔ.ά. σ. 233, σημ. 7). Διὰ ταῦτα εἶναι προτιμότερον νὰ μὴ χρησιμοποιῇται ὁ ἐξειδικευμένος ὅρος τορευτικὴ ἀντὶ τοῦ γενικοῦ χαλκουργία.

6. BLÜMNER, Die gewerbliche Tätigkeit, σ. 72-76. Ἐκεῖθεν τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ παραπομπαὶ διὰ τὴν πρώτην ταύτην παράγραφον.

7. Ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ (X 13, 7) ἀναφέρει τρεῖς Κορινθίους χαλκοπλάστας, τοὺς Διύλλον, Ἀμυκλαῖον καὶ Χίονιν ὡς κατασκευάσαντας ἀνάθημα τῶν Φωκέων εἰς τοὺς Δελφοὺς περὶ τὸ 485 π.Χ. Κατὰ τὸν LIPPOLD (Griech. Plastik, σ. 87) τὰ ὀνόματα Ἀμυκλαῖος καὶ Χίονις δεικνύουν λακωνικὴν καταγωγὴν τῶν χαλκοπλαστῶν.

γλύφων καὶ περιόπτων ἀγαλματίων (aera corinthia). Εἰς τὰ συληθέντα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου νεκροκορίνθια¹ περιελαμβάνοντο καὶ πολλὰ χαλκώματα κορινθιουργῆ². Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μᾶς παραδίδουν ὄρους δηλωτικoὺς τῆς ἐπιδόσεως τῶν Κορινθίων εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν χαλκῶν ἀγγείων³: κορίνθιοι κάδοι, κορινθιακαὶ ὑδρίαι, χαλκοὶ πίνακες, κορινθιουργεῖς κρατῆρες, candelabra corinthia. Αἱ «loricae galeaeque aeneae, coelatae opere corinthio», ὁ τύπος τοῦ κορινθιακοῦ κράνους μαρτυροῦν περὶ βιοτεχνίας χαλκῶν ὅπλων. Πολλάκις μνημονεύεται εἰς τὴν ὑστέραν ἀρχαιότητα τὸ κορινθιακὸν κράμα χαλκοῦ, τοῦ ὁποῦ τοῦ μυστικὸν κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχε χαθῆ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως, δι' αὐτὸ καὶ εἶχον μεγαλύτεραν ἀξίαν διὰ τοὺς συλλογεῖς τὰ νεκροκορίνθια. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (II, 167) ἦλιστα Κορίνθιοι ὄνουν τοὺς χειροτέχνους ἀσχολούμενοι οἱ ἴδιοι καὶ ὄχι μόνον οἱ δοῦλοι των ἢ οἱ μέτοικοι μετὰ τὴν βιοτεχνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὰ καλύτερα προϊόντα των διωχέτευον εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Δύσεως, τὸν χῶρον ἐπιρροῆς των, ὅπου, ὅπως δεικνύουν τὰ εὐρήματα, ἦσαν περιζήτητα.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἀκμῆς τῆς κορινθιακῆς χαλκουργίας αἱ φιλολογικαὶ πηγαὶ δὲν παρέχουν στοιχεῖα. Κατὰ κανόνα πρόκειται διὰ κείμενα ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, τὰ ὅποια ὁμιλοῦν γενικῶς περὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Κορινθίων εἰς τὴν χαλκουργίαν πρὸ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Τὰ ἴδια τὰ μνημεῖα ὅμως μαρτυροῦν περὶ μεγίστης ἀκμῆς τῆς κορινθιακῆς μεταλλοτεχνίας κατὰ τοὺς ἀρχαῖους χρόνους καὶ δὴ τὸν 6ον π.Χ. αἰ.⁴ Τὴν ἀρχὴν τῆς χαλκουργικῆς δραστηριότητος τῶν Κορινθίων θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους⁵ ἥδη ἀπεδόθησαν γεωμετρικοὶ τρίποδες, ἀναθηματικά ἱππάρια, πολεμισταὶ καὶ γυναικεῖα εἰδώλια εἰς τὴν Κόρινθον⁶, ἐνῶ οἱ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰ. τοποθετούμενοι λέβητες μετὰ προτομῶν

1. PAYNE, NC, σ. 348.

2. ΣΤΡΑΒΩΝ VIII, κεφ. 6, παρ. 23.

3. Κορίνθιοι κάδοι: ΑΘΗΝΑΙΟΣ, Δειπνοσοφισταὶ VI, 236b. Ὑδρίαι: αὐτόθι XI, 488d. Πίνακες: αὐτόθι IV, 128d. Κρατῆρες: αὐτόθι V, 199e. Λυχνοστάται: ΠΑΙΝΙΟΣ XXXIV, 12. MARTIALIS, Epigrammaton Liber XIV, 43. Ὅπλα: ΗΡΟΔΟΤΟΣ IV, 180. CICERO, Verr. IV, 44, 97.

4. Βλ. κατωτέρω πίνακα ἔργων ἀρχαῖκῆς κορινθιακῆς χαλκουργίας, σ. 182 κέ.

5. 'Ο FR. WILLEMSSEN, Dreifusskessel von Olympia, Berlin 1957 (OlympForsch III), σ. 177, ἀποδίδει τοὺς χυτοὺς τρίποδας εἰς τὸ Ἄργος καὶ τοὺς σφυρηλάτους εἰς τὴν Κόρινθον. 'Ο H.V. HERRMANN (Werkstätten geometrischer Bronzeplastik, JdI 79, 1964, σ. 17-71, ἰδίως σ. 33 καὶ 37) συμφωνεῖ εἰς γενικὰς γραμμὰς μετὰ τὸν Willemsen, ὑποστηρίζει ὅμως ὅτι εἰς τὴν ὑστέραν γεωμετρικὴν περίοδον πρέπει νὰ ὑπῆρχον ἀλληλεπιδράσεις καὶ ἀναμίξεις τύπων μεταξὺ τῶν δύο πόλεων, ἐπὶ πλέον δὲ πρέπει ὡς οὐδέποτε νὰ ὑπῆρχεν ἐργαστήριον εἰς Ἀθήνας. Τελευταίως ἡ M. WEBER (Die geometrischen Dreifusskessel, AM 86, 1971, σ. 13-30, ἰδίως σ. 19-21) ἀποδίδει τοὺς σφυρηλάτους εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐνῶ εἰς τὴν Κόρινθον ἐντοπίζει τὴν ὁμάδα τῶν τριπόδων μετὰ χυτὰς λαβὰς καὶ πόδας καὶ χαρακτηριστικὰ βαθμιδωτὰ ἀνάγλυφα κοσμήματα, ἐκ τῆς εὐρέσεως ὁμοίων τεμαχίων εἰς Ἰθάκην.

Διὰ κορινθιακὰ γεωμετρικὰ ἱππάρια βλ. HERRMANN, JdI 79, 1964, ε.ἀ. σ. 28-32, διὰ γυναικεῖα καὶ ἀνδρικὰ εἰδώλια, αὐτόθι σ. 47-57.

σειρήνων (βλ. άνωτέρω σ. 138) μαρτυρούν προκεχωρημένην τεχνικήν ικανότητα καί μακροχρόνιον έργαστηριακήν παράδοσιν. Τά κορινθιακά έργαστήρια παρουσιάζουν έντονον παραγωγικότητα καί μετά την άρχαϊκήν έποχήν, κατά τούς κλασσικούς καί έλληνιστικούς χρόνους. Χαλκαῖ ύδρίαι, οίνοχόαι, πρόχοι καί άλλα άγγεῖα συνεχώς κατασκευάζονται, ένῶ τά κορινθιακά κάτοπτρα¹ μετά ίσταμένης κόρης εἰς τήν λαβήν κατά τόν 5ον αἰ., πτυκτά μέ έκκρουστα ανάγλυφα άπό τοῦ τέλους τοῦ 5ου μέχρι καί τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. κατακλύζουν τās άγοράς.

Τήν έπίδοσιν τῶν κορινθιακῶν έργαστηρίων εἰς τήν χαλκουργίαν φανερώνουν καί τὰ φέροντα έμπίεστον ἢ ανάγλυφον διά μήτρας διακόσμησιν κορινθιακά λουτήρια ἢ λεκανίδες, τὰ όποῖα εύρέθησαν εἰς τήν 'Αγοράν τῶν 'Αθηνῶν², όπου άπαντοῦν γλωσσοειδῆ κοσμήματα, τρέχουσα σπεῖρα καί ανάγλυφα πηνία ὡς λαβαί. "Αλλωστε αὐτό τὸ σχῆμα τῶν πρωτοκορινθιακῶν καί κορινθιακῶν άγγείων μαρτυρεῖ γινῶσιν μεταλλικῶν άγγείων καί ὁ Blümner³ ὁρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ἡ μεγάλη ανάπτυξις τῆς χαλκουργίας συχνά συμβαδίζει μέ μίαν άνθισιν τῆς άγγειοπλαστικῆς.

Έν συγκρίσει πρὸς τās έν ὀλίγοις έκτεθείσας πολυαρίθμους μαρτυρίας περί έπιδόσεως τῶν κορινθιακῶν χαλκουργικῶν έργαστηρίων εἰς τήν παραγωγήν έργων τῆς μικροτεχνίας (άγγείων, σκευῶν καί άγαλματίων), αἱ μνεῖαι δι' αντίστοιχον δραστηριότητα τῆς Σπάρτης εἶναι περιωρισμένου άριθμοῦ⁴. Κατά κόρον γίνεται χρῆσις τοῦ χωρίου τοῦ 'Ηροδότου (I, 70), όπου περιγράφεται ὁ χαλκοῦς κρατήρ τὸν όποῖον έστειλαν οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τὸν Κροῖσον⁵. Οὐδαμοῦ ὅμως αναφέρει ἡ παράδοσις ὅρους σχετικούς πρὸς τήν λακωνικήν χαλκουργίαν. Τά λακωνικά έν τούτοις άγγεῖα, άγαλμάτια καί κάτοπτρα εἶναι άδιάψευστοι μάρτυρες άνθήσεως τῆς μεταλλοτεχνίας καί εἰς τήν Σπάρτην. Κατά τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη ύπάρχει ἡ τάσις έξογκώσεως τῆς σημασίας τῆς λακωνικῆς μεταλλουργίας μέ μεγάλην εύκολίαν προστίθενται τὰ νέα εύρήματα τῶν ιερῶν, ιδαιτέρως τῆς 'Ολυμπίας, εἰς τήν χορείαν τῶν σπαρτιατικῶν έργων. Χωρὶς νά θέλωμεν νά μειώσωμεν τήν ποιότητα αὐτῶν, νομίζομεν ὅτι υπερβολικῶς πολλά ἔχουν άποδοθῇ εἰς τήν Σπάρτην, δυσανάλογα πρὸς τήν περί τῆς έπιδόσεώς της εἰς τήν χαλκο-

1. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, σ. 31, 33, 76. LIPPOLD, Gr. Pl., σ. 87-8, 105.

2. The Athenian Agora XII, πίν. 89.

3. BLÜMNER, Die gewerbliche Tätigkeit, σ. 121.

4. ΧΡΗΣΤΟΥ, ΑΔ 19, 1964, Μελέται, σ. 255, σημ. 351. BLÜMNER, ξ.ά. σ. 80. H. BRUNN, Griech. Künstlernamen I, σ. 45, 52, 114. 'Η παράδοσις διέσωσεν ὀνόματα Λακῶνων χαλκοπλαστῶν, οὐδέν ὅμως αναφέρει περί βιοτεχνίας χαλκῶν σκευῶν.

5. Βασική μελέτη ἡ τοῦ A. RUMPF, Κρατήρ Λακωνικός, έν Festschrift Langlotz, 1957, σ. 127-135.

πλαστικήν παράδοσιν. Ἀντιθέτως τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὴν Κόρινθον ἦσαν ὀλίγα, παρὰ τὰς ἀφθόνους περὶ τῆς μεταλλοτεχνίας τῆς ἀρχαίας μαρτυρίας· τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν ἔλλειψιν εὐρημάτων ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν Κόρινθον, τὰ ὅποια νὰ ἔδιδον βάσιν δι' ἄλλας ἀποδόσεις. Τὸ μνημειῶδες ἔργον τοῦ Payne, τὰ χαλκᾶ εὐρήματα τοῦ Τρεμπενίστε καὶ τῆς Περαχώρας καὶ ἡ δημοσίευσίς τῶν πηλίνων εἰδωλίων τοῦ κορινθιακοῦ Κεραμεικοῦ παρέσχον τελικῶς τὴν ἀφετηρίαν διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν βασικῶν ποικίλων χαρακτηριστικῶν τῆς κορινθιακῆς τέχνης¹. Σημαντικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ συμβολὴ τῆς ἐξ ἀναγλύφου ἐλεφαντοστοῦ ἐπενδύσεως τῆς λάρνακος τῶν Δελφῶν, εὐρεθείσης πλησίον τοῦ θησαυροῦ τῶν Κορινθίων², διὰ τὴν μόρφωσιν εἰκόνης περὶ τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς τῶν μέσων τοῦ α' ἡμίστου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Τέλος τὰ ὀλίγα γλυπτὰ ἀπὸ τὴν Κόρινθον³ παρέχουν ἐπίσης σταθερὰς βάσεις, ἀλλ' ἐν γένει σφύζονται πολὺ ὀλίγα, ἐνῶ τὰ ἐξ ἴσου εὐάριθμα χαλκᾶ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν τῆς Ἰσθμίας⁴ εἶναι σημαντικώτατα κατὰ τὸ ὅτι ἐπιβεβαιώνουν ἀποδόσεις εἰς τὴν Κόρινθον ὁλοκλήρων κατηγοριῶν χαλκῶν ἀγγείων. Πρόκειται διὰ δύο εἰδῶλια κούρων, ἐν εἰδῶλιον ἀνακεκλιμένου τράγου, ὁμοίου πρὸς τὸν ἐπὶ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε καὶ πρὸς ἄλλους εὐρεθέντας εἰς τὴν Δωδώνην, διὰ τὰς δύο κεφαλὰς ἵππων πανομοιῶν πρὸς τὰς τῶν ἵππων τοῦ κρατῆρος Vix, διὰ τὴν ὑπ' ἀρ. 21 προτομὴν τοῦ καταλόγου τῶν ραμφοστόμων πρόχων, μίαν σφίγγα καὶ ἐν εἰδῶλιον Ποσειδῶνος. Ἐξ ἄλλου, τὰ ἐκ Κορίνθου εἰς διάφορα μουσεῖα χαλκᾶ κάτοπτρα μετὰ κορῶν εἰς τὸ στέλεχος τῆς λαβῆς ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ διαπιστωθῇ ἡ ποικιλία τεχνοτροπίας εἰς τὴν Κόρινθον τῶν ὑστάτων ἀρχαϊκῶν χρόνων καὶ ἡ σημαντικὴ συμβολὴ τῆς πόλεως εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ τύπου αὐτοῦ τῶν κατόπτρων⁵.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω εὐρημάτων ὁ Payne καὶ νεώτεροι ἐρευνηταί⁶, ὅπως οἱ M. Gjesdesen, N. Himmelmann - Wildschütz καὶ Γ. Δοντᾶς κατῆρτισαν πίνακας ἔργων ἀποδιδομένων εἰς τὴν Κόρινθον καὶ διετύπωσαν ὡς ἐξῆς τοὺς βασικοὺς χαρακτῆρας τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς κατὰ τὸν 6ον π.Χ. αἰ. : βαρεῖα κυβικὴ κατασκευὴ τῆς κεφαλῆς εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ αἰῶνος συνδυά-

1. Δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν τὴν συμβολὴν τοῦ Langlotz εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν βασικῶν χαρακτήρων τῆς κορινθιακῆς τέχνης, ἀλλ' ὅπως παρετήρησεν ὁ PAYNE (JHS 54, 1934, σ. 173), ἡ κορινθιακὴ ὁμάς τοῦ Langlotz δὲν ἔχει ἰδικὴν τῆς ὑπόστασιν· βασίζεται εἰς τὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε διὰ τὰς γειτονικὰς πόλεις (μὲ ὑπερβολικὴν διαχωριστικὴν διάθεσιν, ὡς ἐσημείωσαν πολλοὶ καὶ δικαίως).

2. Βλ. ἀνωτέρω σ. 120, σημ. 5.

3. Βλ. κατάλογον ὑπὸ ΔΟΝΤΑ, Πελοποννησιακὰ Ζ', 1969, σ. 40-46.

4. O. BRONNER, Hesperia 28, 1959, σ. 328-9, πίν. 67-9.

5. Perachora I, σ. 106, 142. PAYNE, NC, σ. 247. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, σ. 31 καὶ 76.

6. PAYNE, Perachora I, σ. 141. GJESDESSEN, ActaArch 1944, σ. 174 : Further Notes on Corinthian Plastic Art. HIMMELMANN, JdI 1965, σ. 130. ΔΟΝΤΑΣ, Πελοποννησιακὰ Ζ', 1969, σ. 40-46.

ζεται πρὸς ἐξαιρετικὴν ὀξύτητα καὶ ἔντασιν χαρακτηριστικῶν· ἔκφρασις ἔντονος καὶ ἔξυπνος, ἐνθυμίζουσα ἀπὸ μίαν ἄποψιν τὴν ἔκφρασιν τοῦ 7ου αἰ., προδίδει «ἀνθρώπους εὐστρόφους, μὲ μικρὲς πνευματικὲς ἀνατάσεις, μὰ μὲ ἰσορροπημένη, πρακτικὴ, σκέψι». Ἡ ὀξύτης, τὸ γωνιῶδες καὶ τό «ἀφρημένον» εἶναι χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῶν κορινθιακῶν ἔργων· τονίζεται ὁξέως ἡ σιγῶν, τὰ χεῖλη εἶναι στενά, ὅχι τόσον ὁμιλητικά, τὰ βλέφαρα βαρέα. Ἐπικρατεῖ μία σφικτὴ, ἀκριβὴς καὶ συγχρόνως εὐκίνητος - ρέουσα κατασκευὴ εἰς τὰ λεπτὰ σώματα. Ἀπὸ τοῦ β' τετάρτου τοῦ 6ου αἰ. ἐκκινεῖ μία τάσις ἡ ὁποία ἐκατέρωθεν τῶν μέσων αὐτοῦ ὁδηγεῖ εἰς ἐπιμήκεις κεφαλὰς. Ὁ Himmelman παρατηρεῖ ὅτι τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς παραμένουν σταθερά, ὥστε νὰ συγγενεύουν μεταξὺ των ἔργα ἀπέχοντα χρονικῶς, ἀλλὰ καὶ διαφόρου ὕλικῆς κατασκευῆς.

Ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ σώματος τῶν κορινθιακῶν εἰδωλίων, παρατηροῦμεν ὅτι, πλὴν τῆς συνήθους λεπτῆς δομῆς, ἐπικρατεῖ εἰς ἄρκετὰ ἐξ αὐτῶν μία πλουσία εἰς πλαστικότητα καὶ στρογγύλας ἐπιφανείας ἀνάπτυξις τοῦ μυϊκοῦ συστήματος· ἰσχυροὶ μῆροὶ καὶ λαγόνες στηρίζουν σχετικῶς λεπτόν, ἀλλὰ σφριγηλὸν ἄνω κορμόν. Ἡ διάπλασις αὕτη ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰ. εἰς τὸ μικρὸν εἰδῶλιον κούρου τῆς Ἰσθμίας καὶ τοὺς ἵππους καὶ ἱππέα - Διόσκουρον τῆς Δωδώνης (πίν. 52α-β). Εἰς τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν παράδοσιν ἡ δρομὰς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (πίν. 53α-β), ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἐτυμοκλείδα (πίν. 53γ), ἡ Ἀρτεμις τῆς Θεσπρωτίας (πίν. 45β-γ), ὁ κοῦρος τοῦ κατόπτρου τῆς Ρηνείας καὶ εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου αἰ. ἡ μαινὰς ἀπὸ τὸ Τέτοβον (πίν. 54α), ὁ νεώτερος κοῦρος τῆς Ἰσθμίας (πίν. 37β), ὁ σειληνὸς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (πίν. 51α-β) καὶ ὁ ἐξ Ἀπολλωνίας σειληνὸς τοῦ Λούβρου (πίν. 51γ), ὁ Ζεὺς τοῦ Μονάχου, οἱ ἱππεῖς καὶ ἵπποι τοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε (πίν. 40β), ἐν μικρὸν εἰδῶλιον πύκτου εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων (πίν. 53δ), στενῶς συνδεδεμένον πρὸς τοὺς ἱππεῖς τούτους καὶ τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ἐτυμοκλείδα¹. Μερικὰ ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἐμφανίζουν ὑπερβολικὸν τονισμόν τῶν ἐπὶ μέρους μυῶν, ὥστε νὰ ὑποχωρῇ ἡ ἀντίληψις τῆς ἐνότητος τοῦ σώματος χάριν τῆς ἀναδείξεως τῶν μυῶν· συναποτελοῦν ἰδιαιτέραν ὁμάδα ἐντὸς τοῦ κορινθιακοῦ κύκλου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, σ. 163-4.

Ὡστε εἰς τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κορινθιακῶν εἰδωλίων πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ αὕτη ἡ τελείως διάφορος τάσις τῆς

1. Εἰς τὰ ἀπαραριθμούμενα ἐνταῦθα κορινθιακὰ ἢ κορινθιάζοντα ἀγαλμάτια θὰ ἀναφερθῶμεν κατωτέρω λεπτομερέστερον, εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς κορινθιακῆς τέχνης εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὰς γειτονικὰς περιοχάς (σ. 155 κέ.) καὶ εἰς τὸ περὶ ἀποικιακῶν ἐργαστηρίων (σ. 161 κέ.).

κορινθιακῆς τέχνης πρὸς ἀπόδοσιν τῶν γυμνασμένων σωμάτων διὰ στρογγυλῶν ἰσχυρῶν μυῶν. Ἐν συνδυασμῷ μάλιστα πρὸς τὴν στερεὰν κυβικὴν δομὴν τῆς κεφαλῆς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιβάλλωνται περισσότερο οἱ ὀριζόντιοι ἄξονες διαρθρώσεως τοῦ σώματος ἀπὸ τοὺς κατακορύφους¹.

Τὰς ραδινὰς ἐξ ἄλλου ἀναλογίας μετὰ κυβικῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἢ καὶ ἐνίοτε λεπτοφυοῦς κεφαλῆς εὐρίσκομεν κατὰ τὸ β' τέταρτον τοῦ βου αἰῶνος εἰς ἔργα ὅπως ὁ κοῦρος - Ἀπόλλων τῆς Βιέννης (πίν. 37α) καὶ ἡ πολοφόρος κόρη τοῦ Cambridge κατὰ τὸ γ' τέταρτον εἰς τὸν Δία τοῦ Λυκαίου (πίν. 38γ), τὸν ἐκ Δωδώνης συμποσιαστὴν τοῦ Λονδίνου (πίν. 38δ) καὶ τὴν κόρην τοῦ κατόπτρου τῆς Θάσου, κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον τέταρτον εἰς τὰ ἐξ Ὀλυμπίας εἰδώλια κούρου εἰς Βοστώνην (πίν. 38α-β), Διὸς καὶ Ἀρτέμιδος εἰς Ἀθήνας (πίν. 39α-γ), εἰς τὴν κόρην κατόπτρου καὶ τὸν Ἡρακλέα ἐκ Περαιχώρας².

Δύο εἰδώλια ὀπλιτῶν ἐκ Δωδώνης εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων (πίν. 48α-β, καὶ 49α-β)³ πρέπει ἐπίσης νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὴν χορείαν τῶν κορινθιακῶν ἔργων. Εἶναι οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ τῶν ὀπλιτῶν τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, μὲ μεγαλυτέραν πλαστικότητα εἰς τὸ σῶμα καὶ πλέον ἐλευθέραν κίνησιν, συγγενεῖς πρὸς ἐκείνους κατὰ πολλὰς λεπτομερείας τοῦ κράνους καὶ τῆς κομμώσεως. Τὸ σφι-

1. Τὴν αὐτὴν κατασκευὴν καὶ ἀναλογίας σώματος ἔχουν πλεῖσται μορφαὶ ἐπὶ ἀγγείων τῆς μέσης καὶ τῆς ὑστερας κορινθιακῆς περιόδου. Πρβ. PAYNE, NC, πίν. 34 (8), 39 (1), 40 (2). Ἀντιθέτως, ραδινὰ ἀναλογία ἀπαντοῦν εἰς μορφὰς ἄλλων ἀγγείων τῶν αὐτῶν περιόδων NC, πίν. 33 (5), 34 (5, 7), 41 (1, 3, 4).

2. Παραπομπὰς εἰς εἰκόνας βλ. εἰς Μέρος Β', σ. 187-9. Ἡ κόρη τοῦ κατόπτρου τῆς Θάσου (BCH 93, 1969, σ. 951 κέ., πίν. XXI-XXII. WALLENSTEIN VII/B 18, πίν. 21, 2. 3) ἀναμένει ἀκόμη τὴν πρώτην δημοσίευσίν της. Ἡ πολοφόρος κόρη ἢ θεὰ τοῦ Cambridge ἐχρονολογήθη εἰς τὸ Handbook to the Fitzwilliam Museum, Cambridge 1971, πίν. III, περὶ τὸ 540-530 π.Χ. ὡς κορινθιακὸν ἢ ἄττικόν ἔργον. Τὸ ἐξάπλευρον γωνιώδες πρόσωπον μὲ τὰς ἐπιπέδους παρειὰς δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίας διὰ τὴν κορινθιακὴν κατασκευὴν τοῦ εἰδωλίου. Χρονολογικῶς πρέπει νὰ τοποθετηθῇ πρὸ τῶν κορῶν τῶν κατόπτρων τῆς Θάσου καὶ Βαρσοβίας, εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ βου π.Χ. αἰ., διότι τὸ πρόσωπον καὶ ἡ κόμμιωσις τὴν φέρουν πλησιέστερον πρὸς τὴν πηλίνην σφίγγα τῆς Καλυδῶνος, παρὰ πρὸς ἔργα τοῦ γ' τετάρτου τοῦ βου αἰῶνος.

3. Ὁ ὑπ' ἀρ. 4913, ὕψους 0.154 μ., εὐρέθη τὸ ἔτος 1935 κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Δημ. Εὐαγγελίδη. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκλάπη ἐκ τοῦ Δημοτικοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων καταλήξας εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μουσεῖον τῆς Νέας Ὑόρκης (Metropol. Mus. Bull. 1945/46, σ. 249 κέ. G. RICHTER, Handbook of the Greek Collection, Metropol. Museum, N. York 1953, σ. 51, πίν. 36e), ὁπόθεν ἐπανεπατρίσθη, εἰσαχθεὶς εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, ὑπ' ἀρ. 16197. Εἰς Ἀθήνας παρέμεινε μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1970, ὁπότε εἰσῆχθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων μετὰ τῶν ἄλλων μέχρι τότε εἰς Ἀθήνας ἀποκειμένων ἀγαλματίων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Εὐαγγελίδη εἰς Δωδώνην. Ἀπεικονίζεται ἐν ἩπΧρ 10, 1935, πίν. 13· Σ. ΔΑΚΑΡΗ, Δωδώνη, 1971, πίν. 26 καὶ I. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁδηγὸς Μουσείου Ἰωαννίνων, 1973, πίν. 25.

Ὁ ὑπ' ἀρ. 1411, ὕψ. 0.135 μ., εὐρέθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Σ. Δάκαρη κατὰ τὴν ἀνασκαφικὴν περίοδον τοῦ 1966: ΠΑΕ 1966, πίν. 81β. ΔΑΚΑΡΗΣ, Δωδώνη, πίν. 27. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁδηγὸς Μουσείου Ἰωαννίνων, ἐγχρωμος πίν. III καὶ πίν. 34α.

κτὸν εὐκίνητον σῶμα των μὲ τὸν τριγωνικόν, λεπτὸν ἄνω κορμὸν καὶ τοὺς ἰσχυροὺς μηρούς, ἡ σπινθηροβόλος ἔκφρασις τοῦ προσώπου, ἡ ὀρμητικὴ ἐξωστρεφὴς διάθεσις καὶ ἡ καλλιγραμμία τῶν περιγραμμάτων τοὺς ἐντάσσουν εἰς τὴν κορινθιακὴν τέχνην καὶ τοὺς ἀπομακρύνουν ἐκ τῆς ομάδος τῶν κλειστών, ἀπνόνων καὶ σκυθρωπῶν Λακωνῶν ὀπλιτῶν, ὡς ὁ ὑπ' ἀρ. 4914 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων¹ (πίν. 49γ-δ) καὶ οἱ δύο τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν². Οἱ «Λάκωνες ὀπλῖται» πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἡ πελοποννησιακὴ ἀπόδοσις τοῦ τύπου τοῦ ὀπλίτου καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς λακωνικῆς κατασκευῆς ἔργα³.

Οἱ δύο Κορίνθιοι ὀπλῖται τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων εἶναι ἀνίσου ποιότητος ἔργα. Ὁ ὑπ' ἀρ. 1411 (πίν. 48α-β) εἶναι δημιούργημα σπουδαίου χαλκοπλάστου, καταφανῶς ἀνωτέρου εἰς τὴν ἐναρμόνισιν τῶν ἀναλογιῶν καὶ περιγραμμάτων τοῦ σώματος πρὸς τὰς τοῦ λοφίου τῆς περικεφαλαίας, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν λεπτομερειῶν κατὰ τὴν ἐν ψυχρῷ ἐργασίαν. Αἱ ὁμοιότητες εἰς τὸν ὀπλισμὸν καὶ τὴν στάσιν⁴ καὶ ἡ σύγχρονος κατασκευὴ των περὶ τὸ 530 - 520 π.Χ. μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ τοὺς ἀποδώσωμεν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον, ὡς ἔργα δύο συγχρόνων καὶ ἀνίσου ἱκανότητος τεχνιτῶν. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ἀμφότεροι νὰ ἴσταντο ἐπὶ τοῦ χεῖλους ἐνὸς χαλκοῦ λέβητος. Τὴν δυνατότητα ταύτην ἐδίδαξεν ἡ εἰς Ὀλυμπίαν εὑρεσις τριῶν εἰδωλίων ἀνακεκλιμένων σειληνῶν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ E. Kunze⁵ ἀναγνώρισίς των, ὡς ἀνηκόντων εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ χεῖλους διάκοσμον ἐνὸς λέβητος, ὅπως εἶναι ὁ ἐκ Τρεμπενίστε χαλκοῦς δινοειδὴς κρατὴρ μὲ τοὺς περὶ τὸ στόμιον ἀνακεκλιμένους τράγους⁶.

Οἱ σειληνοὶ τοῦ λέβητος τῆς Ὀλυμπίας (πίν. 51δ) ἀπεδόθησαν ὑπὸ τοῦ E. Kunze εἰς τὴν λακωνικὴν χαλκουργίαν· ὁ ἴδιος ὅμως ἀναγνωρίζει τὴν ἀναμφισβήτητον πνευματικὴν καὶ τεχνοτροπικὴν των συγγένειαν πρὸς τὸν μνημειώδη

1. ΠΑΕ 1930, πίν. 2-3. ΑΑ 1932, σ. 146, εἰκ. 19. Μέχρι τοῦ ἔτους 1970, ὅποτε μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀπέκειτο εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 15174.

2. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 49d (ἐκ Κυνουρίας, ἀνάθημα τοῦ Χερῖλλου) καὶ 50b (ἐκ Λογῶν Μεσσηνίας).

3. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐκφράζει καὶ ἡ U. HÄFNER, Das Kunstschaffen Lakoniens in archaischer Zeit, 1965, σ. 49-50, ἡ ὁποία ὅμως δὲν θεωρεῖ λακωνικὸν ἔργον τὸν ὀπλίτην 4914 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, διότι δὲν ἔχει τὴν ραδινότητα ἀναλογιῶν τοῦ ἐκ Λογῶν ὀπλίτου τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (LANGLOTZ, ἔ.ἀ. πίν. 50b)· ὅμως τὰς αὐτὰς ἀναλογίας καὶ ἔκφρασιν μὲ τὸν ὀπλίτην τῶν Ἰωαννίνων ἔχει ὁ ἐκ Κυνουρίας τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (LANGLOTZ, ἔ.ἀ. πίν. 49d).

4. Ὑψους 0 135 μ. ὁ 1411 (ἀποκεκρουμένος τοὺς πόδας) καὶ 0 154 μ. ὁ 4913. Ἀμφότεροι φέρουν θώρακα μὲ πτέρυγας περὶ τὴν ὀσφύν καὶ κράνος, εἰς ἐκάστην δὲ χεῖρα ἐκράτουν ἀνὰ ἓν δόρυ. Τὸ βάρος τοῦ σώματος στηρίζουν ἐπὶ τοῦ προβαλλομένου εἰς ἔντονον διασκελισμὸν ἀριστεροῦ ποδός.

5. E. KUNZE, Archaische Silene, OlympBer VIII, Berlin 1967, σ. 236-245, πίν. 114-117.

6. FILOW, σ. 53, ἀρ. 69, εἰκ. 52.

σειληνόν της Συλλογής Καραπάνου¹ (πίν. 51α-β), γενικῶς παραδεδεγμένον κορινθιακὸν ἔργον· ἡ ἐπιτυχὴς σύγκρισίς του ὑπὸ τοῦ Gjødeseen πρὸς τοὺς ἀναγλύφους σειληνοὺς τοῦ πηλίνου κορινθιακοῦ κρατῆρος της Κοπεγχάγης² δὲν ἀφήνει πλέον ἀμφιβολίας διὰ τὴν κορινθιακὴν καταγωγὴν τοῦ σειληνοῦ της Δωδώνης. Οἱ σειληνοὶ της Ὀλυμπίας συνδέονται ἐξ ἄλλου ὡς πρὸς τὴν ὅλην ἔκφρασιν καὶ τὴν ἀπόδοσιν λεπτομερειῶν καὶ πρὸς ἕτερα ἔργα της κορινθιακῆς μικροτεχνίας³.

Τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ὁ ἵππος εἰς τὴν κορινθιακὴν θεματογραφίαν ἐθίξαμεν ἀνωτέρω σ. 130, σημ. 3. Αἱ ἀπεικονίσεις ἵππέων ὑπὸ τῶν Κορινθίων χαλκουργῶν τοῦ 6ου π.Χ. αἱ παρουσιάζουν ἐσωτερικὴν συνοχὴν. Περὶ τὸ 570 π.Χ. τοποθετοῦνται οἱ ἐκ Δωδώνης ἵπποι μετὰ τοῦ ἐνὸς ἵππέως (πίν. 52α-β) εἰς τὸ Ἑθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν (Συλλογὴ Καραπάνου) καὶ εἰς τὸ Λοῦβρον⁴· τὰ ἰσχυρὰ ἀπεστρογγυλωμένα σώματα ἵππων καὶ ἵππέως συμβαδίζουν πρὸς ἀγγειογραφίας της μεσοκορινθιακῆς περιόδου⁵, ὅπου ἐπίσης ἀπαντᾷ καὶ ἕτερος τύπος ἵππων μὲ ἐπίμηκες σῶμα⁶. Πρὸς τὸν τελευταῖον αὐτὸν δυνάμεθα νὰ παραβάλωμεν τὸν καλπάζοντα ἵππον τοῦ ὑπ' ἀρ. 36 ἀναγλύφου της Συλλογῆς Καραπάνου⁷ (πίν. 52γ), τὸ ὁποῖον θὰ ἐκόσμει λαιμὸν χαλκοῦ κρατῆρος· καθ' ὅμοιον τρόπον ἀποδίδεται ἡ χαίτη, ἐνῶ οἱ κροταφικοὶ βόστρυχοι ἀνεμίζουν πρὸς τὰ ὀπίσω· ὅχι μόνον ὁ ἵππος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἵππεὺς ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα τῶν ραδινωτέρων μορφῶν της κορινθιακῆς τέχνης, ἡ δὲ κεφαλὴ του δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν της σφιγγὸς της Καλυδῶνος⁸. Μία χρονολογικὴ τοποθέτησις τοῦ ἀναγλύφου εἰς τὴν μετὰβασιν ἀπὸ της μεσοκορινθιακῆς εἰς τὴν ὑστεροκορινθιακὴν περίοδον (περὶ τὸ 580 - 570 π.Χ.) φαίνεται πιθανωτέρα.

Οἱ ἵπποι τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix⁹ συνεκρίθησαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Gjødeseen πρὸς κορινθιακὰς ἀγγειογραφίας της μέσης καὶ ὑστέρας κορινθιακῆς περιόδου, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ αὐτὴ κομψότης καὶ εὐγένεια μορφῆς καὶ δηλοῦνται τελείως

1. OlympBer VIII, σ. 247-9, σημ. 77, εἰκ. 94.

2. A JA 1963, σ. 344, πίν. 78, εἰκ. 44-45.

3. Ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν πρβ. τὸν συμποσιαστὴν τοῦ Λονδίνου ἢ τὸν Δία τοῦ Λυκαίου· ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὑπ' ἀρ. B4232, πρβ. τὴν δρομάδα της Συλλογῆς Καραπάνου.

4. Σ. ΚΑΡΟΥΖΟΓ, Οἱ ἵππεῖς της Δωδώνης, ἐν Festschrift Schuchhardt, σ. 231-250. Ἡ συγγραφεὺς ἐστήριξε τὴν κορινθιακὴν καταγωγὴν των καὶ διετύπωσε τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται δι' ἀπεικόνισιν τῶν Διοσκούρων.

5. PAYNE, NC, πίν. 42 (2-3) καὶ 39 (1, 3).

6. Αὐτόθι πίν. 42 (1). A JA 1963, πίν. 80, εἰκ. 56-58.

7. CARAPANOS, Dodone, σ. 32, ἀρ. 11, πίν. 13, 1. CHR. ZERVOS, L'Art en Grèce, εἰκ. 76. NEUGEHAUER, FuF 1931, σ. 193. Συγγενέστεροι πρὸς αὐτὸν οἱ ἵπποι μεσοκορινθιακοῦ κρατῆρος τοῦ Βερολίνου, AJA 1963, εἰκ. 58, πίν. 80.

8. CHARBONNEAUX - VILLARD, Grèce archaïque, σ. 179, εἰκ. 218.

9. MonPiot 48, πίν. IX-XII.

ὅμοιαι λεπτομέρειαι εἰς τὴν ἀπόδοσιν χαίτης, οὐρῶν καὶ χαλινῶν. Αἱ κεφαλαὶ ἵππων τῆς Ἰσθμίας¹ εἶναι σύγχρονοι πρὸς τοὺς ἵππους τοῦ κρατῆρος Vix καὶ θὰ πρέπει νὰ προέρχωνται ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἐν στενῇ ἐννοίᾳ, ἐργαστηρίου κατασκευῆς χαλκῶν ἀγγείων. Τὸ ἱππάριον τοῦ Μουσείου τοῦ Mariemont² ἀποτελεῖ περαιτέρω πλαστικὴν ἐξέλιξιν τῶν ἵππων τοῦ κρατῆρος τοῦ Vix, διὰ τὴν ὁμοίαν, ἀλλὰ πλέον ἐλευθέραν ἀπόδοσιν τῆς χαίτης.

Γοητευτικὸν σύμπλεγμα ἱππέως-ἵππου ἀπόκειται εἰς τὸ Museum of Fine Arts τῆς Βοστώνης³ προερχόμενον ἐκ Θεσσαλίας· νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ ἀναγλύφου τῆς Δωδώνης, ὁ ἱππεὺς μὲ τὸ πεντάπλευρον γωνιῶδες πρόσωπον συγκρίνεται εὐκόλως πρὸς κορινθιακὰ ἔργα, ὡς ὁ κοῦρος τῆς Βιέννης ἢ ὁ Ἀπόλλων τῆς Τενέας, ὁ δὲ ἵππος τοῦ ἀνῆκει εἰς τὸν τύπον τοῦ Mariemont, σύγχρονος περίπου μὲ αὐτόν (περὶ τὸ 550 - 540 π.Χ.).

Οἱ ἀνάγλυφοι ἱππεῖς τοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε⁴ ἐπαναλαμβάνουν πιστῶς εἰς κάθε λεπτομέρειαν τὸν ἀνάγλυφον ἱππέα τῆς Δωδώνης· ὁ γυμνὸς ἀναβάτης διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ τὰ ἡνία, διὰ τῆς δεξιᾶς ραβδίον φερόμενον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ἵππου, ἐνῶ ὅλος ὁ ἄνω κορμὸς τοῦ στρέφεται πλαγίως, ὥστε νὰ ἀτενίζῃ κατ' ἐνώπιον τὸν θεατὴν⁵. Ἡ τοιαύτη ἐπανάληψις τοῦ θέματος ὑποδεικνύει τὴν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ καλλιτεχνικοῦ κύκλου κατασκευὴν τῶν δύο κρατήρων· τεσσαράκοντα περίπου ἔτη μεσολαβοῦν μεταξὺ τῶν δύο ἔργων, τὸ νεώτερον ὅμως ἐργαστήριον μὲ ἔντονον συντηρητικότητα, ὀφειλομένην ἴσως εἰς τὸν περιφερειακὸν του χαρακτῆρα, ἡντλεῖ ἐκ τῶν παλαιότερων δημιουργηθέντων τύπων⁶. Εἰς τὸν κρατῆρα τοῦ Τρεμπενίστε εἶναι φανερὰ ἡ προσαρμογὴ τῶν ἵππων εἰς τὴν πλαστικὴν ἀντίληψιν τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. (περὶ τὸ 540 - 530 π.Χ.).

Ἄλλος ἀδελφὸς ἱππεὺς ἐξ ἀναγλύφου ζωφόρου χαλκοῦ κρατῆρος εἰς τὴν Συλλογὴν Καραπάνου πρέπει ἐπίσης νὰ εἶναι κορινθιακὸν ἔργον τοῦ

1. Hesperia 1959, σ. 328-9, πίν. 69a.

2. GJ ØDESEN, AJA 1963, σ. 338, σημ. 33, πίν. 71, εἰκ. 8. KUNZE, OlympBer III, σ. 141, σημ. 3: ὕστερο-κορινθιακόν. Τὴν αὐτὴν χρονολόγησιν δίδει καὶ ἡ Σ. KAPOTZKY, Fest. Schuchhardt, σ. 242. P. LÉVEQUE - G. DONNAY, L'Art Grec du Musée de Mariemont, Belgique, Bordeaux 1967, σ. 55, ἀρ. 19· τὸ τοποθετοῦν εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

3. COMSTOCK - VERMEULE, σ. 35, ἀρ. 33.

4. ÖJh 27, 1932, σ. 19 κέ., εἰκ. 31-34.

5. Ἡ στροφὴ αὕτη ἐθεωρήθη ὡς τεκμήριον ὑπὲρ τῆς «χαλκιδικῆς» κατασκευῆς τοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ εἶναι «χαλκιδικὸς» ὁ κατὰ 40 ἔτη παλαιότερος ἱππεὺς τῆς Δωδώνης, ὁ ὁποῖος φέρει τόσον ἐμφανῆ κορινθιακὰ χαρακτηριστικά;

6. Βλ. παρατηρήσεις κατωτέρω σ. 163-65.

550 - 525 π.Χ.¹ Πιθανώτατα κορινθιακὸν ἔργον εἶναι καὶ ὁ ἐκ Μαντινείας ἱππεὺς τῆς Βοστώνης² περὶ τὸ 525 - 500 π.Χ., ἐνῶ, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ. τοποθετεῖ ὁ Kunze ἱππάριον νῦν εἰς Princeton³, ὑποδεικνύων κορινθιακὴν προέλευσιν καὶ δι' αὐτό, ἐκ τῆς τυπολογικῆς του ὁμοιότητος πρὸς τὸ ἐκ Μαντινείας εἰς Βοστώνην.

Εἰς τὰς σ. 182 - 89 τῆς παρούσης μελέτης παραθέτομεν πίνακα τῶν ἀποδοτέων εἰς τὴν κορινθιακὴν χαλκουργίαν εἰδωλίων καὶ χαλκῶν ἀγγείων. Διαγράφεται οὕτως ὁ ὄγκος καὶ ἡ ποικιλία τῆς παραγωγῆς τοῦ σημαντικωτέρου ἴσως κέντρου μεταλλοτεχνίας κατὰ τοὺς ἀρχαῖκους χρόνους. Εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μητροπολιτικὴν Κόρινθον θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχον πολυάριθμα ἐργαστήρια, ἱκανὰ νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς πόλεως, ἀλληλοδανειζόμενα νέους τύπους καὶ παραλλαγὰς παλαιῶν σχημάτων, ἀνοικτὰ συγχρόνως εἰς ἐπιδράσεις ἀπὸ ἄλλα πελοποννησιακὰ κέντρα, ὅπως ἡ Σπάρτη ἢ τὸ Ἄργος. Ἐπανειλημμένως ἔχει τονισθῇ ἡ στενὴ ἐπαφὴ τῶν ἐργαστηρίων τῆς Ἀργολιδοκορινθίας⁴, ἀλλὰ καὶ αἱ καλλιτεχνικαὶ ἀνταλλαγαὶ Κορίνθου - Σπάρτης⁵. Κατὰ τὸν 7ον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰ. ἡ Κόρινθος ἦτο ἐκείνη ἡ ὁποία ἐδάνειζε τύπους καὶ μορφὰς εἰς τὴν Σπάρτην· κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 6ου αἰ. δέχεται καὶ αὕτη ἰδέας ἀπὸ τὴν Λακωνίαν.

Καθὼς ὅμως τονίζει ὁ καθηγητὴς Ν. Κοντολέων⁶, παρὰ τὰς ἀμοιβαίας ἀλληλεπιδράσεις ἡ τέχνη τῆς Σπάρτης εἶναι οὐσιαστικῶς διάφορος τῆς τῆς Κορίνθου, σχετιζόμενη πολὺ περισσότερον πρὸς ἐκείνην τῆς Νάξου καὶ Σάμου παρὰ πρὸς τὴν τῆς Κορίνθου.

Παραλλήλως πρὸς τὴν μητρόπολιν εἶναι λογικὸν νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξίν τοπικῶν ἐργαστηρίων καὶ εἰς τὰς ἀποικίας της. Ἐθίξαμεν ἤδη τὸ θέμα (ἀνωτέρω σ. 104) καὶ ἐπανερχόμεθα ἐπ' αὐτοῦ ἀμέσως κατωτέρω ἐξετάζοντες τὰ τῶν κορινθιακῶν ἀποικιῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἡπείρου.

1. Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 26. CARAPANOS, Dodone, σ. 32, ἀρ. 10, πίν. XII, 2. Τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ KUNZE ὡς κορινθιακόν, ἐν OlympBer III, σ. 141, σημ. 3 καὶ σ. 146, σημ. 3.

2. COMSTOCK - VERMEULE, σ. 34, ἀρ. 32.

3. OlympBer III, σ. 147, εἰκ. 108. MITTEN - DOERINGER, Master Bronzes, σ. 67, ἀρ. 58.

4. PAYNE, JHS 54, 1934, σ. 173-4. J. DUNBABIN, The Early History of Corinth, JHS 68, 1948, σ. 63.

5. ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΥ, ΑΔ 19, 1964, Μελέται, σ. 203, 258. NEUGEBAUER, Katalog I, σ. 111.

6. Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ, Aspects de la Grèce préclassique, σ. 83.

ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ

1. ΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟΝ ΧΩΡΟΝ

Πολὺ ἐνωρὶς ἡ Κόρινθος ἔδειξεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὸν βορειοδυτικὸν Ἑλλαδικὸν χώρον. Ἦδη ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ὡς παρατηρεῖ ὁ E. Will¹, θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχεν ἰδιαίτερος σύνδεσμος τῆς Κορίνθου μὲ τὴν Δωδώνην: ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Κορίνθου Ἀλήτης ἐκλήθη ἀπὸ τὸν χώρον αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας ἔγινε βασιλεὺς κατόπιν χρησιμοῦ τοῦ Δωδωναίου Διός. Ὁ Ἀλήτης φέρεται ἰδρυτὴς τῶν Ἑλλωτίων² εἰς τὴν Κόρινθον· ἐτυμολογικῶς ἡ λέξις δύναται νὰ συσχετισθῇ πρὸς τοὺς Ἑλλούς, τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς τῆς Δωδώνης, ὅπου πιθανὴ καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἑλλωτίδος, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ νεωτέρα ἔρευνα³ βεβαιώνει τὴν λατρείαν γυναικείας χθονίας θεότητος εἰς τὴν Δωδώνην. Ἐξ ἄλλου, εἰς υἱὸς τῆς Μηδείας⁴ ἀπέθανεν εἰς τὴν Θεσπρωτίαν.

Ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα ἡ Δωδώνη, πολὺ περισσότερον δὲ ἄλλαι περιοχαὶ τῆς Ἡπείρου⁵, ἔχουν δώσει ἀρκετὰ τεκμήρια — κυρίως χαλκᾶ ὅπλα — ἐπικοινωνίας καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων μὲ τὴν μυκηναϊκὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν κατὰ πόσον προήρχοντο ἀπὸ τὴν Κορινθίαν⁶.

Τὰ πρῶτα ἀπτὰ τεκμήρια τῆς παρουσίας τῶν Κορινθίων εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὴν Ἡπειρον παρέχει ἡ εὕρεσις κορινθιακῆς κεραμεικῆς τῶν μέσων γεωμετρι-

1. E. WILL, *Korinthiaka*, Paris 1955, σ. 100, 285-6 (ἐφεξῆς WILL).

2. Αὐτόθι σ. 100, σημ. 2 καὶ σ. 131.

3. Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ, Οἱ γενεαλογικοὶ μῦθοι τῶν Μολοσσῶν, Ἀθήναι 1964, σ. 4. Τοῦ αὐτοῦ, Δωδώνη, 1971, σ. 78-81.

4. WILL, σ. 100, σημ. 2.

5. Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ, Προϊστορικοὶ τάφοι παρὰ τὸ Καλμπάκι Ἰωαννίνων, ΑΕ 1956, σ. 114-153, καὶ PPrS 1967: A Mycenaean IIIB Dagger from Kastritsa, σ. 30-36. I. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Νέοι κιβωτιόσχημοι τάφοι τῆς ΥΕ IIIβ-γ περιόδου ἐξ Ἡπείρου, ΑΕ 1969, σ. 179-207.

6. Πρβ. WILL, σ. 257-8.

κῶν χρόνων εἰς τὸν Ἀετὸν καὶ τὸ Πόλι τῆς Ἰθάκης¹, προσφάτως δὲ εἰς τὴν Βίτσαν Ζαγορίου τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων² καὶ εἰς τὴν Ἄρταν³. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιοχὰς ἡ κορινθιακὴ κεραμεικὴ εἶναι παλαιότερα τοῦ πρώτου μεγάλου πρὸς Δυσμὰς ἀποικιακοῦ κύματος τῆς Κορίνθου, κατὰ τὸ ὅποῖον ἐπραγματοποιήθη ἡ ἱδρυσις τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Συρακουσῶν (734 π.Χ.). Εἰς τὸν Ἀετὸν εἶναι ἄφθονος· ἀρχίζει ἀπὸ τὸν 9ον π.Χ. αἰ., ἡ δὲ παρουσία της ἐθεωρήθη ἀπὸ τὸν Will⁴ ὡς δυσερμηνευτος, διότι ἡ Ἰθάκη δὲν ἔχει νὰ προσφέρῃ προϊόντα δι' ἐμπορικὰς ἀνταλλαγὰς· τελικῶς ἡρμήνευσε τὴν ἐκεῖ κορινθιακὴν ἐγκατάστασιν ὡς σταθμὸν τῆς ὁδοῦ προμηθείας χάλυβος, ὁ ὅποῖος κατόπιν ἐχρησίμευσε καὶ ὡς βᾶσις διὰ τοὺς πρὸς Σικελίαν ἢ Ἰταλίαν πλόας.

Εἰς τὴν Βίτσαν Ζαγορίου ἐντὸς τῶν τάφων τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς, μετὰ τῶν ἐγχωρίων ΒΔ. μακεδονικοῦ τύπου ἀγγείων εὐρέθησαν καὶ ὀλίγαι δεκάδες κορινθιακῶν, τῶν ὁποίων τὰ παλαιότερα ἀνάγονται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου π.Χ. αἰ.⁵ Ὁ τόπος εὐρέσεώς των κεῖται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἠπείρου, ἐπὶ τῶν δυτικῶν ὁροσειρῶν τῆς Πίνδου καὶ εἰς ὑψόμετρον 1100 μ., εἶναι δὲ ἐκτὸς πάσης ἐμπορικῆς ὁδοῦ, διότι αἱ ὁδοὶ αὗται εἰς τὴν Ἠπειρον εἶναι εὐλογον νὰ ἡκολούθουν τὰς κοιλάδας τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς⁶. Ἡ παρουσία τῶν πρωίμων αὐτῶν κορινθιακῶν ἀγγείων εἰς τὴν Βίτσαν μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν ἐμπορικοῦ κορινθιακοῦ σταθμοῦ κάπου εἰς τὴν Ἠπειρον, εἶναι δὲ πολὺ πιθανὸν νὰ ἐντοπίζεται οὗτος εἰς τὴν Ἄρταν, τὴν ἀρχαίαν Ἀμβρακίαν, τὴν ἀποικισθεῖσαν κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ νόθου υἱοῦ τοῦ Κυψέλου Γόργου περὶ τὸ 625 π.Χ.⁷ Ἡ πρόσφατος εὑρεσις ὀστράκων κορινθιακῶν ἀγγείων τοῦ 8ου π.Χ. αἰ. εἰς Ἄρταν⁸, μαρτυρεῖ, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ Κορίνθιοι εἶχον ἔλθει εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, διεισδύσαντες μάλιστα εἰρηνικῶς, χωρὶς νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς ἐντοπίους κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλήφθη καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως⁹. Τὴν συνύπαρξιν μὲ τοὺς ἐντοπίους Θεσπρωτοὺς ἀποδεικνύει ἡ μετὰ τῶν κο-

1. G. N. COLDSTREAM, *Greek Geometric Pottery*, London 1968, σ. 104· εἰς τὰς σ. 409-410 ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. ΑΔ 22, 1967, Β2 Χρονικά, σ. 348, πίν. 250γ.

3. AAA IV, 1971, σ. 335.

4. WILL, σ. 39, 321-2 καὶ 528-30.

5. Βλ. ἀνωτέρω σημ. 2.

6. R. BEAUMONT, *Corinth - Ambracia - Apollonia*, JHS 72, 1952, σ. 62-73.

7. N. HAMMOND, *Epirus*, Oxford 1967, σ. 425.

8. Βλ. ἀνωτέρω σημ. 3 καὶ ΑΔ 26, 1971, Β2, Χρονικά σ. 331

9. Τοῦτο συμπεραίνει ὁ HAMMOND (ξ.ἀ.) ἐκ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Ἀμβρακία ἐκ τοῦ Ἀμβρακος, υἱοῦ τοῦ Θεσπρωτοῦ ἢ ἐκ τῆς Ἀμβρακίας, θυγατρὸς τοῦ Μελανέως.

ρινθιακῶν γεωμετρικῶν ὁστράκων εὗρεσις γεωμετρικῶν ἐγχωρίων ἀγγείων ΒΔ. μακεδονικοῦ τύπου. Ἐπιστέγασμα τῶν ἐμπορικῶν ἐνδιαφερόντων τῆς Κορίνθου εἰς τὴν ΒΔ. Ἑλλάδα κατὰ τὴν γεωμετρικὴν περίοδον ὑπῆρξεν ἡ ἱδρυσις τῆς ἀποικίας τῆς Κερκύρας.

Ἀπὸ τὰ τέλη τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου ἀποικιακοῦ κύματος τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 8ου αἰ., ἡ Κόρινθος, ἔχουσα ἐρευνήσει καὶ δημιουργήσει βάσεις εἰς τὸ Ἴόνιον καὶ τὴν Ἡπειρον, στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον της πρὸς τὰς ἀγοράς τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἱδρύει τὴν ἄλλην κορυφαίαν ἀποικίαν της, τὰς Συρακούσας. Αἱ νεοῖδρυθεῖσαι ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ οἱ γείτονες λαοί, κατακλύζονται ἀπὸ τὴν πρωτοκορινθιακὴν κεραμεικὴν, ἡ ὁποία κυριολεκτικῶς κυριαρχεῖ εἰς τὰς ἀγοράς των.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ 6ου αἰ. ἀρχίζει ἡ ὑποχώρησις τοῦ κορινθιακοῦ ἐμπορίου πηλίνων ἀγγείων εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνῶ ἡ Ἀττικὴ κατακτᾷ σταθερῶς τὰς ἀγοράς. Οἱ Κυψελίδαι μὲ διορατικότητά περιορίζουν τὸ κύριον ἐνδιαφέρον των εἰς τὴν περιοχὴν τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος¹, ἀπὸ ὅπου ἐξεκίνησαν οἱ Κορίνθιοι διὰ νὰ κατακτήσουν τὰς ἀγοράς τῆς Δύσεως. Ὁργανώνουν συστηματικὸν ἀποικισμὸν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, Ἡπείρου καὶ ἀκτῶν Ἀδριατικῆς. Οὕτως, ἐπὶ Κυψέλου, εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., «ἱδρύνονται» — ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀμβρακίας ἡ ἱδρυσις μιᾶς ἀποικίας δὲν ἐγένετο ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλ' ἐβασίζετο τὰς περισσοτέρας φορὰς εἰς προϋπάρχουσιν ἐγκατάστασιν — εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν τὸ Μολύκρειον καὶ ἡ Χαλκίς, ἐκατέρωθεν τοῦ Ἀντιρρίου, τὸ Ἀνακτόριον (625 π.Χ.), τὸ Σόλλιον, καὶ ἡ Ἡράκλεια (620 π.Χ.) πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, καὶ ἡ Λευκὰς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἡπείρου ἱδρύεται ἡ Ἀμβρακία (625 π.Χ.) καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰλλυρίας ἡ Ἐπίδαμνος (626 π.Χ.), κτίσμα Κορινθίων καὶ Κερκυραίων κατὰ τὸν Στράβωνα. Ἐπὶ Περιάνδρου ἱδρύεται εἰς τὴν βόρειον Ἡπειρον, κατὰ τὸν κάτω ροῦν τοῦ Ἀφίου, ἡ Ἀπολλωνία (588 π.Χ.), μὲ οἰκιστὴν τὸν Γύλακα, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀρχικῶς τὴν ὠνόμασε Γυλακείαν. Τὸ δίκτυον τοῦτο τῶν ἀποικιῶν ἀσφαλίζεται μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Κυψέλου ὑπόταξιν τῆς Κερκύρας καὶ τὴν τοποθέτησιν ἐκεῖ τοῦ υἱοῦ του Λυκόφρονος.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ Will², τὸ σύστημα ἱδρύσεως τῶν νέων αὐτῶν ἀποικιῶν τῆς Κορίνθου διαφέρει ἀπὸ τὸ τοῦ 8ου αἰ. κατὰ τὸ ὅτι τὴν ἐλευθερίαν τῶν παλαιοτέρων ἀντικατέστησεν ὁ συγκεντρωτισμὸς περὶ τὴν μητρόπολιν καὶ ἡ στενὴ ἐκ ταύτης ἐξάρτησις τοῦτο τοῦλάχιστον δεικνύει ἡ τοποθέτησις ἐπὶ κε-

1. WILL, σ. 531 κέ.

2. Αὐτόθι σ. 521-522.

φαλῆς αὐτῶν νομίμων καὶ νόθων υἱῶν τοῦ Κυψέλου. Πληροφορίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν πόλεων τούτων δὲν ἔχομεν παρὰ μόνον ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅποτε, ὅλαι, πλὴν τῆς Κερκύρας, ἦσαν σύμμαχοι τῆς Κορίνθου. Τὴν στενὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν Κόρινθον φανερώνει καὶ ἡ ἔναντι τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων ὑπεροχὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κορινθιακῶν νομισμάτων τοῦ βου μέχρι τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., τῶν εὐρεθέντων εἰς τὴν Ἡπειρον¹. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πολιτειακοὺς θεσμοὺς θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν κορινθιακαὶ ἐπιδράσεις, ὅπως π.χ. μαρτυρεῖ ἡ εἰς ἡπειρωτικὴν ἐπιγραφὴν μνεία τοῦ μηνὸς Φοινικαίου, γνωστοῦ καὶ ἀπὸ κορινθιακὰς ἐπιγραφάς².

Ἡ τοιαύτη δικτύωσις τῶν ἀκτῶν Ἀκαρνανίας, Ἡπείρου καὶ Ἰλλυρίας διὰ τῶν ἀποικιῶν μαρτυρεῖ ἀσφαλῶς κάποιον προδιαγεγραμμένον σκοπὸν ἐκ μέρους τῆς Κορίνθου. Αἱ ἀποικίαι τῶν νοτίων ἀκτῶν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἡ Λευκάς ἐρμηνεύονται κατ' ἀρχὴν ὡς ἀπαραίτητοι διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ λόγος ὅμως αὐτὸς δὲν δικαιολογεῖ καὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀμβρακίας ἢ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ τῆς Ἐπιδάμνου. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἱστορικοὶ Beaumont καὶ Will³ βλέπουν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν τὴν πρόθεσιν διατηρήσεως ἐλευθέρως ἐπικοινωνίας μετὰ τὴν Ἰλλυρίαν εἴτε διὰ ξηρᾶς — ἔλεγχος διὰ τῆς Ἀμβρακίας καὶ τῆς Ἀπολλωνίας τῶν δύο ἀπολήξεων τῆς φυσικῆς ὁδοῦ τοῦ ἐμπορίου κατὰ μῆκος τῶν ποταμῶν Λούρου, Δρίνου καὶ Ἀφύου — εἴτε ἀπ' εὐθείας διὰ θαλάσσης. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰλλυρίας μεταξὺ Λυχνιδοῦ καὶ Λυγκηστίδος, παρὰ τὴν Ἀχρίδα, ὑπῆρχον τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Δαμαστίου⁴ καὶ ἴσως δὲν εἶναι σύμπτωσις τὸ ὅτι ἡ ἵδρυσις ὅλων τῶν κορινθιακῶν τούτων ἀποικιῶν συμπίπτει μετὰ τὰς ἀρχὰς τῆς κορινθιακῆς νομισματοκοπίας. Ἐνδεικτικὰ τῆς ἐντόνου παρουσίας τῆς Κορίνθου εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἀποτελοῦν ἡ ὑπαρξὶς κορινθιακῆς καταγωγῆς δυναστείας εἰς τὴν Λυγκηστίδα⁵ καὶ ἡ εὐρεσις σημαντικῶν κορινθιακῶν ἔργων τέχνης εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὅπως τὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα

1. Βλ. σχετικὸν κατάλογον ἐν HAMMOND, Epirus, σ. 717 κέ., ἰδίως σ. 721.

2. Ὁ WILL, σ. 143, ἀναφέρει δύο ἐπιγραφὰς ἐκ Κορίνθου, ὅπου γίνεται μνεία τοῦ μηνὸς Φοινικαίου (Corinth VIII, I, ἀρ. 1-2. Dow, Corinthiaka I. The Month Phoinikaios, A J A 46, 1942, σ. 69-72). Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1969 εἰς τὸ Βουλευτήριον τῆς Δωδώνης εὐρέθη ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν (234-168 π.Χ.) συνταχθεῖσα κατὰ μῆνα Φοινικαῖον: Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ, Ἀνασκαφὴ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Δωδώνης, ΠΑΕ 1969, σ. 35, πίν. 43α. Πρόκειται διὰ τὴν πρώτην μνείαν τοῦ μηνὸς τούτου εἰς ἡπειρωτικὴν ἐπιγραφὴν.

3. WILL, σ. 535-8.

4. Πιθανώτατα ὑπῆρχον καὶ εἰς ἄλλα σημεία τῆς ΒΔ. ἐνδοχώρας ἀργυρωρυχεῖα. Εἰς χρηστήριον ἐπιγραφὴν ἐκ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν τῆς Δωδώνης, ὁ Δωριεὺς Τιμόδαμος ἐρωτᾷ τὸν Δία κατὰ ποῖον τρόπον νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰς προσόδους ἀπὸ τὸ ἀργυρωρυχεῖον του: Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ, ΠΑΕ 1968, σ. 54-55.

5. ΣΤΡΑΒΩΝ VII, κεφ. 7, παρ. 8. WILL, σ. 517, σημ. 1.

τῶν τάφων τοῦ Τρεμπενίστε καὶ Novi Pazar καὶ ἡ μαινὰς ἀπὸ τὸ Τέτοβον¹. Τὰ ἐν λόγῳ εὐρήματα, καθὼς καὶ τὰ τῆς Βίτσας Ζαγορίου καὶ τὰ χαλκῆ ἀγγεῖα τοῦ Βοτονοσίου², πείθουν ἐξ ἄλλου ὅτι πλὴν τῶν ἄλλων αἱ ἀποικίαι αὗται προσέφερον νέας ἀγορὰς τῶν προϊόντων τῆς κορινθιακῆς βιοτεχνίας, τὰ ὅποια διωχετεύοντο μέσῳ τούτων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἰλλυρίας.

Ἀποτέλεσμα τῆς διὰ τοῦ ἐμπορίου ἐπικοινωνίας ταύτης ἦτο νὰ γίνῃ ἀρκετὰ γνωστὴ ἡ ἐνδοχώρα τῆς Ἡπείρου εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας, ἥδη ἀπὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.· τοῦτο πιστεύει ὁ N. Hammond³ ἀποδεικνύων ὅτι πηγὴ τοῦ Στράβωνος εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Ἡπείρου ὑπῆρξεν ὁ Ἐκαταῖος.

Ἐκ τῶν πλησιεστέρων πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἡπείρου τριῶν μεγάλων ἀποικιῶν σημαντικώτερον ρόλον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν προϊόντων τῆς κορινθιακῆς βιοτεχνίας πρὸς τὴν ἐνδοχώραν πρέπει νὰ ἔπαιζαν ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Ἀμβρακία, πολὺ δὲ περιωρισμένον ἂν μὴ καὶ ἀνύπαρκτον, ἡ Κέρκυρα. Καὶ τοῦτο διότι ἡ Κέρκυρα ἀπεσπάρσθη ἐνωρὶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν μὲ τὴν ὁποίαν ἥδη ἀπὸ τοῦ 7ου αἰ. εὐρίσκετο συχνὰ εἰς ἐχθροπραξίας, ὥστε θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ εἶχεν ἐμπορικὰς μετ' ἐκείνης σχέσεις. Ἀντιθέτως οἱ δεσμοὶ Ἀμβρακίας καὶ Ἀπολλωνίας ἦσαν στενοὶ μὲ τὴν μητρόπολιν· ἰδίως τῆς πρώτης, διὰ τὴν ὁποίαν πληροφορούμεθα ὅτι πρέπει περίπου συγχρόνως μὲ τὴν Κόρινθον νὰ ἐξεδίωξε τὸν τελευταῖον τύραννον, τὸν Φάλαικον, καὶ νὰ ἤρchiσε νὰ τιμᾷ τὸν Ἀπόλλωνα ὡς Πύθιον Σωτῆρα, διότι ἀποκατέστησε τὴν Εὐνομίαν, Θέμιν καὶ Δίκην⁴. Ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰ ἀνάλογα συμβάντα εἰς τὴν Κόρινθον εἶναι στενότατος, ὡς παρατηρεῖ ὁ Will⁵, διότι ἐκεῖ ἀνεγείρεται μεγαλοπρεπὴς πῶριος ναὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, πιθανώτατα διὰ τὴν βοήθειάν του εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἐλευθέρου καθεστῶτος καὶ τῆς «Εὐνομίας - Θέμιδος - Δίκης», αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Πίνδαρον⁶ ἐπεκράτουν εἰς τὴν Κόρινθον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ὀλίγον ἀργότερον εἰς τὴν Ἀμβρακίαν

1. Τρεμπενίστε: ἐνταῦθα σ. 106, σημ. 1. D. MANO-ZISI - L. POPOVIĆ: Novi Pazar, Beograd 1969. Οἱ αὐτοὶ συγγραφεῖς: Der Fund von Novi-Pazar, 50. Bericht der Röm-german. Kommission 1969, σ. 191-208. Μαινὰς Τετόβου: AA 48, 1933 στ. 479, εἰκ. 19-20. CH. PICARD, Manuel I, σ. 473, εἰκ. 142.

2. VERDÉLIS, BCH 1949, σ. 19-28.

3. HAMMOND, Epirus, σ. 476.

4. ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ ΛΙΒΕΡΑΛΙΣ, Μεταμορφώσεων συναγωγὴ, IV, 4.

5. WILL, σ. 411.

6. Ὀλυμπ. XIII, στ. 6-10:

*ἐν τᾷ γὰρ Εὐνομία ναίει καοί-
γνηταί τε, βάθρον πολίων ἀσφαλές,
Δίκα καὶ ὁμότροφος Εἰρήνη, τάμει' ἀνδράσι πλούτον,
χρύσειαι παῖδες ἐδβούλων Θέμιτος.*

ἀνεγείρεται μέγας ναός¹, τοῦ ὁποῖου τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εἶναι ἴσως ἐκ τοῦ αὐτοῦ πωρολίθου ὡς καὶ τοῦ τῆς Κορίνθου. Ἡ ἀνασκαφή του δὲν ἔχει ὀλοκληρωθῇ, ἀλλ' ὁ συσχετισμός του μὲ τὴν πληροφορίαν περὶ λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος Πυθίου ὡς Σωτῆρος εἰς τὴν Ἀμβρακίαν μετὰ τὴν πτώσιν τῶν τυράννων, καθιστᾷ πιθανωτάτην τὴν ταύτισίν του πρὸς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἡ Ἀμβρακία, πιστὴ σύμμαχος τῶν Κορινθίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὑπέστη χάριν αὐτῶν δεινὴν σφαγὴν τοῦ στρατοῦ της μετὰ τὴν μάχην τῶν Ὀλπῶν, ὅτε ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης ἐπέπεσε κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀμβρακιωτῶν. Χίλιοι ἄνδρες ἀπωλέσθησαν· βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ὁ τότε πληθυσμὸς τῆς Ἀμβρακίας ὑπελογίσθη εἰς 25.000 ἀνθρώπων². Εἰς στενὴν λοιπὸν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν μητρόπολιν καὶ κατέχουσα θέσιν «κλειδί» τῆς ὁδοῦ πρὸς Δωδώνην καὶ πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων, τὸ κέντρον τῶν ἰσχυρῶν Μολοσσῶν, θὰ ἦτο ἐπόμενον νὰ εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας της τὸν κύριον ὄγκον τοῦ κορινθιακοῦ ἐμπορίου μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἡπείρου, συγχρόνως δὲ νὰ ἐχρησίμευεν ὡς σταθμὸς διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ἡπειρωτικῶν προϊόντων νοτίως τοῦ Θυάμιδος³, διότι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (I, 47.3), κατὰ παράδοσιν οἱ Ἡπειρώται ἦσαν φίλοι τῶν Κορινθίων : οἱ γὰρ ταύτη ἡπειρώται αἰεὶ ποτε αὐτοῖς φίλοι εἰσίν. Τὴν παράδοσιν ταύτην θὰ πρέπει νὰ ἐκαλλιέργησαν αἱ ἀπὸ αἰώνων σχέσεις τῆς Κορίνθου πρὸς τὴν Δωδώνην καὶ ἡ εἰς Ἡπειρον ἐμφάνις τῶν κορινθιακῶν προϊόντων, συγχρόνως δὲ καὶ τῶν πρώτων ἐγκαταστάσεων, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 8ου π.Χ. αἰ. Ἴσως μάλιστα ἡ πρώιμος γνωριμία τῆς Κορίνθου μὲ τὴν Δωδώνην νὰ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, εἰς χῶρον κείμενον πλησίον τοῦ ἱεροῦ, συγχρόνως δὲ ἱκανὸν νὰ ἐλέγχῃ τὴν μόνην ἀπὸ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος ὁδὸν προσπελάσεως. Ἀντιστρόφως, εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ περὶ χρησιμοῦ σχετικῶς μὲ τὸν Ἀλήτην παράδοσις, ὡς ἐνδεικτικὴ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀσκοῦν οἱ Κορίνθιοι εἰς τὴν Δωδώνην μέσῳ τῆς Ἀμβρακίας.

Κατὰ τὸν 4ον αἰ. ἡ Ἀμβρακία ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ πιστὴ εἰς τὴν παλαιὰν μητρόπολιν καὶ τὸ 343-2 π.Χ. δέχεται ἐνίσχυσιν ἀπὸ ἐκείνην κατὰ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας, τελικῶς ὅμως ὑποκύπτει καὶ μακεδονικῇ φρου-

1. Σ. ΔΑΚΑΡΗΣ, ΑΔ 20, 1965, Β' 2, σ. 347. I. ΒΟΚΟΤΟΠΟΓΛΟΥ, ΑΑΑ II, 1969, σ.39-43. ΑΔ 24, 1969, Β2 Χρονικά, σ. 246-47, πίν. 247-8. Δυστυχῶς ἡ ἀνασκαφή δὲν ἔχει εἰσέτι ὀλοκληρωθῇ καὶ λείπουν τὰ τεκμήρια ἀσφαλοῦς ἀποδόσεως τοῦ ναοῦ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα.

2. RE I, 2, στ. 1807 (Hirschfeld). HAMMOND, Epirus, σ. 503.

3. HAMMOND, αὐτόθι σ. 490. Τὸν 4ον π.Χ. αἰ. ἡ Κόρινθος ἡγόραζε σίτον ἀπὸ τὴν Ἡπειρον (ΔΓΚ., Λεωκρ. 26).

ρά μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰ. γίνεται ἡ περίλαμπρος πρωτεύουσα τοῦ Πύρρου καὶ γνωρίζει μεγάλην ἀκμήν. Ἐκτοτε ἡ τύχη τῆς συνδέεται πρὸς τοὺς Αἰακίδας καὶ τὴν μετέπειτα ἱστορίαν τῶν ἡπειρωτικῶν φύλων, ἕως ὅτου καταστρέφεται ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ M. Fulvii Nobilioris τὸ 189 π.Χ. Τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς ἐξησθενημένης πόλεως ἐπέφερεν ἡ ἀναγκαστικὴ συμμετοχὴ εἰς τὴν ἱδρυσιν τῆς Νικοπόλεως.

Ἡ Ἀμβρακία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν κίνησιν. Ἡ γραπτὴ παράδοσις μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Δαιδάλου Δίποινος καὶ Σκύλλης¹ εἰργάσθησαν ἐκεῖ μετὰ τὸ Θέρμον. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀμβρακιώτης γλύπτης Πολύστρατος² κατεσκεύασεν ἀνδριάντα τοῦ τυράννου τοῦ Ἀκράγαντος Φαλάρεως. Ἀλλὰ καὶ εἷς μουσικός, ὁ Ἐπίγονος³, ἦτο ἀπὸ τὴν Ἀμβρακίαν, καθὼς καὶ εἷς ποιητὴς τῆς Μέσης Κωμωδίας, ὁ Ἐπικράτης ὁ Ἀμβρακιώτης⁴.

Ἀπὸ τὰς λοιπὰς κορινθιακὰς ἀποικίας, ἡ Ἀπολλωνία ἤλεγχε τὸ ἐμπόριον τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀφίου καὶ τοῦ παραποτάμου Δρίνου, κειμένη εἰς τὴν ἔξοδον ταύτης. Ἐκεῖ κατέληγεν ἡ ἀπὸ τῆς Ἀμβρακίας σπουδαιοτάτη στρατιωτικὴ καὶ ἐμπορικὴ διάβασις διὰ τῶν κοιλάδων τῶν ποταμῶν τῆς Ἡπείρου, ἡ ὁποία τόσον περισσότερον ἦτο εἰς χρῆσιν, ὅσον ὑπῆρχον ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Κορίνθου - Ἀμβρακίας ἀφ' ἑνὸς καὶ Κερκύρας ἀφ' ἑτέρου, ἡ δὲ Κέρκυρα ἦτο εἰς θέσιν νὰ παρεμποδίξῃ τὸν πλοῦν κατὰ μῆκος τῶν Κεραυνίων ὁρέων⁵. Ἡ Ἐπίδαμνος ἐξ ἄλλου θὰ πρέπει νὰ ἤλεγχε τὸ ἐμπόριον μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν, πρὸς τὰς ὁποίας ἔκειτο πλησιέστερον ἀπὸ τὰς ἄλλας κορινθιακὰς ἀποικίας.

Οὕτως, ἔχουσα ἰσχυρὰς βάσεις τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμβρακίαν, Ἀπολλωνίαν καὶ Ἐπίδαμνον, ἡ Κόρινθος κατὰ τοὺς ἀρχαῖκούς καὶ κλασσικούς χρόνους ἤλεγχε τὸ ἐμπόριον τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἰλλυρίας, προσπορίζομένη ἐκεῖθεν σῖτον, ξυλείαν, κτηνοτροφικὰ προϊόντα καὶ μέταλλα, προσφέρονσα δὲ εἰς ἀντάλλαγμα τὰ προϊόντα τῆς βιοτεχνίας τῆς.

1. C. PLINII SECUNDI, *Naturalis Historiae* XXXVI, 5, 14.

2. ΤΑΤΙΑΝΟΣ, Πρὸς Ἑλληνας 34, 18. G. LIPPOLD, *RE* XXI, 2, στ. 1833-34.

3. ΑΘΗΝΑΙΟΣ, *Δειπνοσοφισταί* IV, 183d.

4. ΑΘΗΝΑΙΟΣ, *ἐ.δ.* X, 422.

5. WILL, σ. 535-537. ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ I, 26, 2.

2. Η ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΑΣ ΠΕΡΙΟΧΑΣ

Μετά τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐντόνου οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς Κορίνθου εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ Ἰλλυρίαν, θὰ πρέπει νὰ ἀναμένεται καὶ βαθεῖα διείσδυσις τῆς κορινθιακῆς τέχνης εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας. Ἀλλωστε τὰ διοχετεύόμενα προϊόντα τῆς βιοτεχνίας ἦσαν καὶ ἔργα τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἐν μέτρον τῆς διεισδύσεως τῆς κορινθιακῆς τέχνης εἰς τὴν Ἡπειρον παρέχει ἡ ἐξέτασις τῶν χαλκῶν ἀναθημάτων εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης. Ἦδη παρατηρήθη ὑπὸ τοῦ M. Gj̄desen¹ ὅτι εἰς Δωδώνην ἀπαντοῦν ἐξ ἴσου κορινθιακὰ καὶ σπαρτιατικὰ ἔργα. Ἐὰν ὅμως προσθέσωμεν τὴν ὁμάδα τῶν μετὰ γυναικείας προτομῆς ραμφοστόμων πρόχων εἰς τὰ ἤδη ἀναγνωρισθέντα ὡς κορινθιακά, ὅπως εἶναι ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἐτυμοκλείδα εἰς τὸ Λοῦβρον (πίν. 53γ), ὁ συμποσιαστής τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου (πίν. 38δ), ὁ ἵππεὺς - Διόσκουρος καὶ οἱ συναφεῖς ἵπποι εἰς Ἀθήνας καὶ Λοῦβρον (πίν. 52α-β), ὁ χορεύων σειληνὸς (πίν. 51α-β) καὶ τὸ ἀνάγλυφον καλπάζοντος ἵππέως τῆς Συλλογῆς Καραπάνου εἰς Ἀθήνας (πίν. 52γ)², ἡ πλάστιγξ ἀρχίζει καταφανῶς νὰ κλίνη ὑπὲρ τῆς Κορίνθου. Ἐὰν παρατηρήσωμεν καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ χαλκὰ τῆς Δωδώνης, τὰ θεωρούμενα γενικῶς ὡς σπαρτιατικά, θὰ ἴδωμεν ὅτι καὶ διὰ ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ προβληθοῦν ἰσχυραὶ ἀντιρρήσεις.

Οὕτως, ἡ δρομὰς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου³ (πίν. 53α-β) ἀποδοθεῖσα εἰς τὴν Κόρινθον ἀπὸ τὸν C. Praschniker καὶ τὸν Ch. Picard⁴ καὶ εἰς κορινθιακὴν ἀποικίαν ἀπὸ τὸν K. A. Neugebauer⁵ θεωρεῖται ἀναμφισβητήτως σπαρτιατικὸν ἔργον ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν⁶, βασιζομένων εἰς τὸν Langlotz. Λησμονεῖται ὅμως ἡ πολὺ ἐπιτυχὴς σύγκρισίς της ὑπὸ τοῦ Neugebauer πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ἐτυμοκλείδα⁷ (πίν. 53γ), μὲ τὸν ὁποῖον συμμερίζεται τὰς εὐσάρκους στρογ-

1. GJ̄DESEN, ActaArch 1944, σ. 179 κέ.

2. Βασικὰς παραπομπὰς διὰ τὰ ἀνωτέρω ἔργα βλ. εἰς Μέρος Β', σ. 187 κέ. Ὁ GJ̄DESEN, ἔ.ἀ. σ.174 κέ., κατονομάζει ὡς κορινθιακὰ μετὰ τῶν χαλκῶν τῆς Δωδώνης τὰ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου ἀγαλμάτια Διός, ἐφορμῶντος ὀπλίτου καὶ κυρίσοντος τράγου· τὰς λαβὰς πινακίων μετὰ προτομῶν πηγᾶσιν εἰς Ἀθήνας καὶ Λοῦβρον, τοὺς ἵππους μετὰ τοῦ ἐνὸς εὐρεθέντος ἵππέως - Διοσκούρου εἰς Ἀθήνας καὶ Λοῦβρον, τὸν χορεύοντα σειληνὸν καὶ τὸν αὐλητὴν εἰς Ἀθήνας, ὡς καὶ τὸν φέροντα προτομὴν Γοργοῦς πόδα τριποδικῆς λεκάνης εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων (ΠΑΕ 1929, σ. 113, εἰκ. 5-6. Ἐνταῦθα πίν. 46δ).

3. LAMB, πίν. XXXIIIb. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 48b.

4. ÖJh 1932, σ. 107, σμ. 6. Manuel I, 1935, σ. 475.

5. FuF 1931, σ. 194.

6. GJ̄DESEN, ActaArch 1944, σ. 180. KUNZE, OlympBer VII, σ. 174. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, σ. 93, πίν. 48b.

7. Kohlenbecken aus Clusium und Verwandtes, RM 51, 1936, σ. 205-8.

γύλας παρειάς και τούς έξωγκωμένους μῦς τοῦ ἰσχυροῦ σώματος· ὁμοία εἶναι και ἡ ἀπόδοσις τῆς κόμης ἄνωθεν τοῦ μετώπου, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ και εἰς ἄλλα κορινθιακά ἔργα ¹, ὅπως τὸν Δία τῆς Δωδώνης εἰς τὸ Βερολῖνον, τούς σειληνοὺς Δωδώνης και Αὐλῶνος, τὸν Δία τοῦ Λυκαίου, τὸν ἱππέα «Διόσκουρον» τῆς Δωδώνης κ.ἄ. Ἡ ζωηρὰ ἔκφρασις τοῦ ἐξύπνου προσώπου προσιδιάζει περισσότερον πρὸς τὸ κορινθιακὸν ἐξωστρεφές και ἀνήσυχον πνεῦμα, παρὰ πρὸς τὴν βαρύτητα και ἐσωστρεφῆ διάθεσιν τῶν σπαρτιατικῶν. Τὸ ὠοειδὲς σχῆμα τοῦ κρανίου ἀμφοτέρων τῶν εἰδωλίων θεωρεῖται σπαρτιατικὸν χαρακτηριστικὸν και ἀπαντᾷ πράγματι και εἰς ἄλλα ἔργα τῆς λακωνικῆς ομάδος τοῦ Langlotz ². Ὁ Neugebauer ³ παρατήρησεν ἤδη ὅτι ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἐτυμοκλείδα ὑποδηλοῖ στενὰς σχέσεις τῆς Κορίνθου μὲ τὴν Σπάρτην, πιθανώτατα δὲ ἡ Κόρινθος ἦτο ἐκεῖνη ἡ ὁποία προσέφερε τὰ νέα στοιχεῖα εἰς τὴν δευτέραν.

Συγγενῇ πρὸς τὴν δρομάδα εἶναι δύο ἄλλα ἔργα· ἡ πιθανῶς ἐκ Δωδώνης τοξεύουσα Ἀρτεμις τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου ⁴ (πίν. 45β-γ), ἔχουσα τὴν αὐτὴν ἔντασιν εἰς τὸ πρόσωπον και κίνησιν εἰς τὴν σύνθεσιν και ἡ δρομάς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἀπὸ τὸ Prizren ⁵. Τὸ μακρόστενον πρόσωπον τῆς πρώτης μὲ τὰς εὐρείας παρειάς και τὴν «ὀμιλητικὴν» ἔκφρασιν συγκρίνεται εὐκόλως πρὸς πλαστικὰς προτομὰς κορινθιακῶν πυξίδων ἢ πρὸς γυναικείας μορφὰς κορινθιακῶν κρατήρων ⁶. Ἡ δευτέρα ἔχει παρομοίαν κίνησιν και κόμμωσιν ὑπεράνω τοῦ μετώπου πρὸς τὴν τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἡ δομὴ ὅμως τοῦ λεπτοφυοῦς σώματος εἶναι τελείως διάφορος· ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου, οὐδετέρα και συγκρατημένη, τὴν φέρει ἐγγύτερον πρὸς σπαρτιατικὰ ἔργα, ὅπου ὁδηγεῖ και τὸ λεπτοφυὲς σῶμα.

Εἰς τούς «Λάκωνας» πολεμιστὰς ἀνεφέρθημεν και ἄνωτέρω, σ. 143-4, ὅπου διεκρίναμεν δύο κορινθιακά ἔργα μετὰξὺ αὐτῶν, τούς ὀπλίτας ὑπ' ἀρ. 1411 και 4913 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (πίν. 48α-β, 49α-β). Ἡδὴ ὁ Neugebauer εἰς ἕτερον ἑφορμῶντα ὀπλίτην ἐκ Δωδώνης ⁷ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου (πίν. 50β),

1. Ζεὺς Δωδώνης: NEUGEBAUER, Katalog II, πίν. 2-3. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 37. ROLLEY, Monumenta, πίν. 16. ἀρ. 51. Σειληνὸς Ἀπολλωνίας: ROLLEY, ἔ.ἄ. πίν. 25, ἀρ. 74. Σειληνὸς Αὐλῶνος: NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 39, ἀρ. 215. Ζεὺς Λυκαίου: LANGLOTZ, ἔ.ἄ. πίν. 41b. ROLLEY, ἔ.ἄ. πίν. 15, ἀρ. 48.

2. Bildhauerschulen, πίν. 45-46, 49a,c.

3. Katalog I, σ. 111.

4. NEUGEBAUER, Katalog I, σ. 107 κέ. ἀρ. 214, πίν. 39· «βορειοελλαδικόν» ἔργον κατ' αὐτόν.

5. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 48a. LAMB, πίν. XXXIIIa.

6. A J A 1963, πίν. 71, εἰκ. 14, πίν. 72, εἰκ. 22, πίν. 73, εἰκ. 26-27. Πρβ. ἐπίσης προτομὴν πυξίδος εἰς St. Louis, ἐν RICHTER, Archaic Art, εἰκ. 134-135.

7. Katalog I, σ. 110, ἀρ. 216, πίν. 40.

δευτέρως ποιότητος ἔργον, ἀνεγνώρισε κορινθιακὴν ἐπίδρασιν. Καὶ ἐδῶ ἐντύπων προξενεῖ ἡ ζωγραφικὴ κινητικότης τῆς μορφῆς καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἐξωστρεφὴς διάθεσις, βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κορινθιακῶν χαλκῶν ἔργων¹.

Μεταξὺ τῶν ἀδημοσιεύτων ἀκόμη χαλκῶν τῆς Δωδώνης ἀσφαλῶς ὑπάρχουν καὶ ἄλλα κορινθιακὰ ἔργα, ὅπως ὁ ἀνακεκλιμένος τράγος, ἀρ. 4911 τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (πίν. 47α). Ἀντίστοιχα χαλκᾶ εἰδώλια ἐκ Δωδώνης εἰς τὸ Βερολῖνον (πίν. 47β) ὁ Neugebauer² ἀποδίδει εἰς κορινθιακὸν κύκλον τέχνης· τὴν ἀπόδοσιν ταύτην ἐνισχύουν τὸ ζευγὸς ἐραλδικῶν τράγων τοῦ Λούβρου³ ἐκ Κορίνθου καὶ ὁ ἀνακεκλιμένος τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν τῆς Ἰσθμίας⁴. Εἰς τὴν κορινθιακὴν τορευτικὴν πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν καὶ τὸν πόδα τριποδικῆς λεκανίδος μετὰ τὴν ἀνάγλυφον Γοργῶ (πίν. 46δ, ἀνωτέρω σ. 138, σημ. 2), ὡς καὶ χαλκοῦν εἰδῶλιον καθημένου ἱματιοφόρου ἀνδρός⁵ (πίν. 53ε), ἀμφοτέρω εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ὑπ' ἀρ. 4904 καὶ 4903. Τὸ τελευταῖον εἶναι ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ φανερόν· ὅτι δὲν ἦτο περίοπτον, ἀλλ' ἐκόσμει τὴν ζωφόρον χαλκοῦ κρατῆρος ἀναλόγου τοῦ Vix. Φέρει τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κορινθιακῶν εἰδωλίων εἰς ἀπλοποιημένην μορφήν, κεῖται δὲ πλησιέστερον πρὸς τὰ ἔργα τῆς βορειοδυτικῆς ομάδος (κατωτέρω σ. 163). Ἄλλος ἱματιοφόρος τῆς Συλλογῆς Καραπάνου⁶ εἶναι καλυτέρας ἐργασίας κορινθιακὸν ἔργον, ὅπως καὶ εἰς ἱππεὺς⁷ ἐξ ἀναγλύφου ζωφόρου κρατῆρος τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Τὸ εἰς χαμηλὸν ἀνάγλυφον σύμπλεγμα ἱππέως - ἵππου (πίν. 52γ), ὁμοίως ἐκ ζωφόρου κρατῆρος προερχόμενον⁸, εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον κορινθιακὸν ἔργον, ὀλίγον ἀρχαιότερον τῶν δύο ἵππων καὶ τοῦ «Διοσκούρου» τῆς αὐτῆς Συλλογῆς. Ὁ αὐλητὴς τῆς Δωδώνης ἐντάσσεται ἐπίσης εἰς τὴν πλουσίαν παραγωγὴν τῶν κορινθιακῶν ἐργαστηρίων⁹. Τέλος, εἰς μικροσκοπικὸς πύκτης τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων¹⁰ (πίν. 53δ) συνδέεται στενότατα τεχνοτροπικῶς πρὸς τοὺς ἱππεῖς

1. K. A. NEUGEBAUER, Peloponnesische Bronzestatuetten des 5. Jh. im Berliner Antiquarium, AA 57, 1942, σ. 469. Πολὺ διδακτικὴ εἶναι καὶ ἡ σύγκρισις πρὸς τὸν Δία τοῦ Λυκαίου, γενικῶς ἀναγνωριζόμενον ὡς κορινθιακὸν ἔργον. Οἱ δύο ὀπλῆται τῆς Δωδώνης συμμερίζονται τὴν αὐτὴν ἔξυπνον ἔκφρασιν καὶ πλήρη ζωτικότητος συγκρατημένην κίνησιν.

2. NEUGEBAUER, Katalog I, σ. 86, ἀρ. 181, 185.

3. DE RIDDER, Bronzes du Louvre I, σ. 29, ἀρ. 150.

4. Hesperia 28, 1959, σ. 327, πίν. 68b.

5. ΠΑΕ 1954, σ. 190, εἰκ. 2-3.

6. CARAPANOS, Dodone, πίν. X, 2 - Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 28.

7. Αὐτόθι πίν. XII, 2 - Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 27.

8. Αὐτόθι πίν. XIII, 1 - Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 36.

9. Αὐτόθι πίν. X, 1 FdD V, σ. 130, εἰκ. 43-45 - Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 25.

10. ΠΑΕ 1952, σ. 283, εἰκ. 5. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4915 (πρώην Ἐθν. Ἀρχαιολ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν, ἀρ. 16520). Τὴν ἐπιτυχὴ σύγκρισιν πρὸς τοὺς ἱππεῖς τοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε ἔκαμε ἡ U. HÄFNER, Kunstschaffen, σ. 57-8, ὅπου ὁμοῦ ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι θὰ ἐκόσμει ὁμοῦ μετὰ τῆς δρομάδος τῆς Συλ-

τοῦ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βελιγραδίου κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε (πίν. 40β) καὶ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ἐτυμοκλείδα, τόσον ὡς πρὸς τὴν ἔντονον πλαστικότητα τῶν μυῶν καὶ τὴν ἰσχυρὰν δομὴν τοῦ βραχέος σώματος, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας ἀποδόσεως τῆς ὑπεράνω τοῦ μετώπου κόμης, τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ σώματος.

Ἐν εἰδώλιον κεραυνίου Διός, πρόσφατον ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου, προέρχεται, κατ' ἀνεπίσημον πληροφορίαν, ἀπὸ τὴν Δωδώνην¹. Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλῆς παρουσιάζουν μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὰ τοῦ Διὸς Λυκαίου, ἀλλ' εἶναι νεώτερος ἐκεῖνου, ἀρχαιώτερος τοῦ Ἡρακλέους τῆς Περαιώρας καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κορινθιακῆς κατασκευῆς.

Ὁ ἐπαρχιακὸς κοῦρος τοῦ Βερολίνου², ἀντιθέτως, δυσκόλως δύναται νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς Κορίνθου ἢ κάποιας κορινθιακῆς ἀποικίας τοῦ βορειοδυτικοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου. Ἡ στεγνὴ, ἐπίπεδος πλαστικότητα του εὐρίσκει ἀναλογία εἰς ἔργα τῆς Ἰταλίας, ὅπως ὁ «Ἀπόλλων» τῆς Βοστώνης³, ὁ ὁποῖος ἐπιτυχῶς ἐχαρακτηρίσθη ὡς «μεταγραφὴ» ἑλληνικοῦ κούρου. Ὁ κοῦρος τοῦ Βερολίνου εἶναι περιφερειακὸν ἐπαρχιακὸν ἔργον, μὲ ἀμυδρὰν ἐπίδρασιν τῆς κορινθιακῆς πλαστικῆς εἰς τὸ πρόσωπον. Ἡ ὑπὸ τοῦ Δοντᾶ⁴ προταθεῖσα χαμηλὴ χρονολόγησις του εἶναι λίαν πιθανή. Ὁ ἐπίσης εἰς Βερολῖνον ἐφορμῶν ὀπλίτης ἐκ Δωδώνης εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος ἰταλιωτικὸν ἔργον⁵.

Οὕτως, ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸν εἰς τὴν σ. 190 πίναν τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὴν Σπάρτην χαλκῶν τῆς Δωδώνης θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι ἀριθμητικῶς ὑπερτεροῦν καταφανῶς τὰ κορινθιακά. Τὰ πλεῖστα τῶν χαλκῶν τούτων εἰδωλίων ἐκόσμου τὸ χεῖλος ἢ τὸν λαιμὸν μεγάλων χαλκῶν κρατῆρων⁶. ἐπομένως ἔντονος ἦτο ἡ εἰς Δωδώνην παρουσία τῶν χαλκῶν κορινθιακῶν ἀγγείων⁷, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς τάφους τοῦ Τρεμπενίστε, ὅπου διετηρήθησαν ἀκέραια.

λογῆς Καραπάνου τὸ χεῖλος ἑνὸς κρατῆρος. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι πιθανόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὴν θεματολογικὴν διαφορὰν, ἀφ' ὅσον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εὐρημάτων γνωρίζομεν ὅτι τὰ περιφανῆ ἑῶα τῶν κρατῆρων ἦσαν ὁμοειδῆ (π.χ. σειληνοὶ Ὀλυμπίας, ὀπλῖται Ἰωαννίνων, τράγοι κρατῆρων Τρεμπενίστε), ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν μεγάλην διαφορὰν μεγέθους: ἐναντι τῶν 0.12 μ. τῆς δρομάδος, ὁ πύκτης εἶναι μόλις 0.072 μ.

1. Münchener Jahrbuch 1973, σ. 240, εἰκ. 3, περὶ τὸ 520 π.Χ. Μουσεῖον Μονάχου, ἀρ. 4339. Ὑψὸς 0.185 μ.

2. NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 38.

3. COMSTOCK - VERMEULE, σ. 156-7, ἀρ. 178.

4. Πελοποννησιακά Ζ', 1969, σ. 44.

5. Ἀρ. 7470. Κορινθιακὸν κατὰ τὸν NEUGEBAUER, Katalog II, ἀρ. 46. Τὸν ἰταλιωτικὸν χαρακτήρα του διείδεν ὀρθῶς ὁ A. GREIFENHAGEN, Antike Kunstwerke, σ. 9, ἀρ. 16.

6. E. KUNZE, Kleinplastik aus Bronze, OlympBer VII, Berlin 1961, σ. 172-4. OlympBer VIII, Berlin 1967, σ. 239-41.

7. Ὁ HAMMOND, Epirus, σ. 434, παρατηρεῖ ὅτι κατὰ τὸν 6ον αἰ. κυριαρχοῦν οἱ Κορίνθιοι εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν χαλκῶν ἀγγείων.

Αἱ ραμφόστομοι πρόχοι τῆς Βίτσας Ζαγορίου προσέθεσαν ἓνα νέον τόπον διαδόσεως τῶν κορινθιακῶν χαλκῶν σκευῶν. Ἐκτὸς τούτων εὐρέθησαν καὶ ἄλλα χαλκᾶ ἀγγεῖα εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Βίτσας, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἀξιοσημεῖωτοι τρεῖς πρόχοι (πίν. 55γ) μὲ κυλινδρικήν κοιλίαν, στρογγύλον στόμιον καὶ στρεπτήν λαβὴν λήγουσαν εἰς φύλλον κισσοῦ ἢ λεοντῆν ἀνάλογον τῆς ὑπ' ἀρ. 33 λαβῆς ραμφοστόμου πρόχου. Ὁμοίαι χαλκαῖ πρόχοι (ἢ οἶνοχοαί) εὐρέθησαν εἰς τὴν Δωδώνην, δύο εἰς τὸν θησαυρὸν Βοτονοσίου, ἕτεραι δύο εἰς τάφους τῆς Ἀμβρακίας, χρονολογικῶς δὲ ἀνήκουν εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ. Ὁμοία, πηλίνη ὅμως πρόχους, ἐκ κιτρίνου κορινθιακοῦ πηλοῦ, ἀπομιμουμένη τὰς μεταλλικάς, εὐρέθη εἰς τὴν Κόρινθον (πίν. 55β). Τὸ σχῆμα τοῦτο δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, εἰ μὴ μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., μὲ ἀπλοποιημένην ταινιωτὴν λαβὴν¹. Προφανῶς πρόκειται διὰ κορινθιακῆς τέχνης δημιουργήμα μὲ ἀποκλειστικὴν διάδοσιν εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα.

Καὶ εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ Βοτονοσίου περιλαμβάνονται κορινθιακῆς τέχνης ἀγγεῖα, ὅπως ἡ ραμφόστομος πρόχους ἀρ. 17 καὶ αἱ δύο ἀνωτέρω πρόχοι².

Ἡ Ἀμβρακία τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων δυστυχῶς μᾶς εἶναι ἀκόμῃ ἀγνωστος. Τὸ νεκροταφεῖον τῆς Κουτσομύτας³ τοποθετεῖται εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ. Εἰς τοὺς τάφους εὐρέθησαν ἀρκετὰ χαλκᾶ ἀγγεῖα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ πρόχους τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος τύπου, καθὼς καὶ δεκάδες χαλκῶν στλεγγίδων.

Ἡ κορινθιακὴ τέχνη τῶν ἀγγείων τοῦ Τρεμπενίστε εἶναι πλέον ἀναμφισβήτητος. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ χώρου προέρχονται καὶ ἄλλα κορινθιακὰ τορευτικὰ ἔργα, ὅπως ἡ ὑδρία καὶ ἡ ραμφόστομος πρόχους ἀπὸ τὸ Novi - Pazari εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βελιγραδίου⁴ καὶ ἡ μαινὰς ἀπὸ τὸ Τέτοβον εἰς τὰ Σκόπια (πίν. 54α), τὴν ὁποίαν ἤδη ὁ Gjødeseu ἀνεγνώρισεν ὡς κορινθιακὴν⁵. Πράγματι, τὸ εὐρὺ τετράπλευρον πρόσωπον μὲ τὰς στρογγύλας παρειὰς παρουσιάζει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ἱππεῖς τοῦ χαλκοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε (πίν. 40β), ἐνῶ ἡ χορευτικὴ τῆς κίνησις εἶναι συγγενεστάτη πρὸς τὴν τοῦ σειληνοῦ καὶ τῆς δρομάδος τῆς Συλλογῆς Καραπάνου⁶ (πίν. 51α-β, 53α-β).

1. Τρία παραδείγματα εἰς τὸ Μουσεῖον Θεσσαλονίκης : δύο ἐκ τῶν τάφων τοῦ Δερβενίου καὶ ἓν ἐκ τάφου τῆς περιοχῆς τοῦ κεραμοποιείου Ἀλλατίνι.

2. BCH 73 1949, σ. 19-20, εἰκ. 1-2. Περὶ τοῦ τύπου τῆς κυλινδρικῆς πρόχου βλ. ἐκτενέστερον J. Vocoτοροῦλου, Le trésor de vases de bronze de Votonosi, BCH 99, 1975, II, ὑπὸ ἐκτύπωσιν.

3. Ν. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀνασκαφὴ τάφων τῆς Ἀμβρακίας, ΠΑΕ 1957, σ. 85 - 88.

4. Ἀρ. 38 τοῦ ἡμετέρου καταλόγου.

5. AA 1933, σ. 479, εἰκ. 19-20. Gjødeseu, Acta Arch 1944, σ. 182-3· τὴν συγκρίνει πρὸς τὸν Δία τοῦ Λυκαίου.

6. CARAPANOS, Dodone, πίν. IX. OlympBer VIII, σ. 247, εἰκ. 94.

Ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Ἀπολλωνίας ἔχομεν ὀλίγα ἀρχαῖα κορινθιακὰ ἔργα¹, κυρίως τὸν σειληνὸν εἰς τὸ Λοῦβρον (πίν. 51γ) καὶ τὸν ἐξ Αὐλῶνος σειληνὸν εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου². Ὁ πρῶτος εἶναι γνησίου κορινθιακοῦ τύπου³, ὁ δεῦτερος ἔχει μᾶλλον ἐπαρχιακὸν χαρακτῆρα.

Ἀκόμη βορειότερον, εἰς τὸ Σκούταρι τῆς Ἀλβανίας, εὐρέθη ἡ φέρουσα πρόχουν καὶ κύλικα («ἰέρεια») τοῦ Λοῦβρου⁴ (πίν. 39δ). Ἐχρησίμευσεν ὡς στήριγμα ἄλλου ἀντικειμένου καὶ ὑπετέθη ὅτι ἀπεικονίζει Δωδωνίδα ἰέρειαν. Κατὰ καιροὺς ἐθεωρήθη κορινθιακόν, σικυώνιον ἢ καὶ κορινθιακὸν ἀποικιακὸν ἔργον. Θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ τὴν ἀποδώσωμεν εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς Κορίνθου, διὰ τὴν ὁμοιότητά της πρὸς τὴν κορινθιακὴν πηλίνην Ἀθηνᾶν καὶ τὴν μαινάδα τῆς Ὀλυμπίας⁵. Σημειωτέον, ὅτι ὁμοία χαλκῇ οἰνοχόῃ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ἱερείας φερομένην εὐρέθη εἰς Κόρινθον⁶.

Ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ χαλκᾶ κορινθιακὰ ἔργα, τὰ εὐρεθέντα πήλινα ἀγγεῖα εἰς τὰς ἐξετασθείσας περιοχὰς εἶναι ἐλάχιστα. Ἡ Βίτσα ἔδωσεν ἀρκετὰ γεωμετρικὰ κορινθιακὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰ. παρατηρεῖται κενόν, ἐνῶ ἀπὸ τὸν 6ον ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ἀρύβαλλοι. Ἡ κορινθιακὴ κεραμικὴ ἀπουσιάζει σχεδὸν τελείως ἀπὸ τοὺς τάφους τοῦ Τρεμπενίστε καὶ Novi Pazar καὶ ἀπὸ τὴν Δωδώνην· εἰς τὸ ἡπειρωτικὸν ὅμως αὐτὸ ἱερὸν ἐλλείπει καὶ οἰαδήποτε ἄλλη ἐπίσκατος κεραμικὴ κατὰ τοὺς ἀρχαῖκους χρόνους. Γενικῶς εἰς τὸν ΒΔ. ἑλλαδικὸν χῶρον παρατηρεῖται μία σαφὴς προτίμησις πρὸς τὰ χαλκᾶ σκεύη καθημερινῆς χρήσεως, ὅπως καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὥστε διότι τοῦτο ἐπέβαλεν ἡ μετὰ συχνῶν μετακινήσεων ποιμενικὴ ζωὴ. Ἐκτὸς τούτου, ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς κορινθιακῆς χαλκουργίας καὶ ἡ διὰ τοῦ ἐμπορίου διάδοσις τῶν προϊόντων της κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου καὶ τὸν 5ον αἰ. συμβαδίζει χρονολογικῶς μὲ τὴν παρακμὴν τοῦ κορινθιακοῦ Κεραμικοῦ, τὴν ὁποῖαν ἐπέφερεν ἡ ἐπικράτησις τῶν ἀνωτέρων ποιοτικῶς ἀττικῶν ἀγγείων.

1. Ὁ GJ ØDESEN, *ActaArch* σ. 182, ἀριθμ. 5.

2. ROLLEY, *Monumenta*, εἰκ. 74. DE RIDDER I, πίν. 15, ἀρ. 131. NEUGEBAUER, *Katalog I*, πίν. 39, ἀρ. 215.

3. Εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν ἀνάγλυφον τοῦ πηλίνου κορινθιακοῦ κρατῆρος τῆς Κοπεγχάγης, *AJA* 67, 1963, πίν. 78, εἰκ. 44. Κορινθιακὸν ἔργον καὶ κατὰ τὸν NEUGEBAUER, *RM* 51, 1936, σ. 208, ἀνω.

4. Ἀρ. 41. Ὑψος 0.28μ. Βλ. βιβλιογραφίαν εἰς σ. 31, σημ. 4.

5. Ἀθηνᾶ : CHARBONNEAUX-VILLARD, *Grèce archaïque*, εἰκ. 319. Μαινάς : *OlympBer* III, σ. 37, πίν. 7,2-3, καὶ 8,1-2.

6. Ὁξφόρδη, *Ashmolean Museum*, ἀρ. 1889-1009.

3. ΑΠΟΙΚΙΑΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

Ἡ εἰκὼν ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν χαλκῶν εὐρημάτων τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν εἶναι ἡ τῆς κυριαρχίας τῶν κορινθιακῶν ἔργων. Ἦδη γεννᾶται τὸ ἐρώτημα : προήρχοντο ὅλα ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἢ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν συμβολὴν καὶ τῶν κορινθιακῶν ἀποικιῶν; Εἰδομεν ὅτι ὁ δεσμός των πρὸς τὴν μητρόπολιν ἦτο στενός, αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὡς πρὸς τὰ βιοτεχνικὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα μέσῳ αὐτῶν διετίθεντο εἰς τὴν ἐνδοχώαν, ἐζηρτῶντο ἀπὸ τὴν παραγωγὴν τῆς Κορίνθου. Ἐπειδὴ ἦσαν πολυάνθρωποι πόλεις, εἶναι φυσικὸν νὰ ἀναμένωμεν τὴν ὑπαρξίν τοπικῶν χαλκουργικῶν ἐργαστηρίων διὰ τὴν κατασκευὴν εἰδῶν καθημερινῆς χρήσεως, ἰδίως προκειμένου περὶ τῆς Ἀμβρακίας, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰ. ἠρίθμει περίπου 25.000 κατοίκων, μὲ τὸ ὄνομά της δὲ συνεδέθησαν καλλιτέχναι ὅπως οἱ Δίποινος καὶ Σκύλλης καὶ ὁ γλύπτῃς Πολύστρατος, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη πλησίον τοῦ τυράννου Φαλάρεως¹. Λόγῳ τῆς στενῆς πρὸς τὴν μητρόπολιν ἐπαφῆς εἶναι ἐπίσης εὐλογον ἡ τέχνη των νὰ ἐπηρεάζετο ἀμέσως ἀπὸ ἐκείνην καὶ ἐξ αἰτίας τῆς αὐτῆς καταγωγῆς τῶν φορέων της νὰ ἐξεφράζετο διὰ ταύτης τὸ ἴδιον ἢ παραπλήσιον πνευματικὸν περιεχόμενον.

Δυστυχῶς τὰ εὐρήματα ἀπὸ τὰς κορινθιακὰς ἀποικίας τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀδριατικῆς εἶναι πολὺ πτωχὰ διὰ νὰ ἐπιτρέψουν τὴν μόρφωσιν εἰκόνος περὶ τῶν τοπικῶν αὐτῶν ἐργαστηρίων. Ἀπὸ τὴν Ἀμβρακίαν, ὡς εἶδομεν, ἀπουσιάζουν τὰ εὐρήματα τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων : ὀλίγα χαλκᾶ εἰδώλια τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἀπὸ τὴν Ἄρταν ἢ τὰς γειτονικὰς περιοχάς, ὅπως τὸ χωρίον Διχομοίριον², μαρτυροῦν προχειρότητα εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἔχουν ἐπαρχιακὸν χαρακτῆρα, ὅπως καὶ τὸ ἀποδοθὲν εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ὑπὸ τῆς Ἰ. Κωνσταντίνου³ χαλκοῦν κάτοπτρον μὲ πεπλοφόρον κόρην εἰς τὴν λαβὴν ἀπὸ τὸν Παλαιορόφον Πρεβέζης. Αἱ χαλκαῖ κυλινδρिकाὶ πρόχοι ἢ οἰνοχόαι (βλ. ἀνωτέρω σ. 159 - 160), αἱ ὁποῖαι εἶναι διαδεδομέναι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἡπειρον, εἶναι πιθανὸν νὰ κατασκευάζοντο εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, ὅπου μέχρι τοῦδε εὐρέθησαν τρεῖς. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπομιμήσεις εἰς πηλὸν τοῦ αὐτοῦ σχήματος ἐπλάθοντο εἰς τὸν Κεραμεικὸν τῆς Κορίνθου περιπλέκει πάλιν τὰ πράγματα, διότι δὲν εἶναι καὶ τόσον πιθανόν, ὅχι ὅμως καὶ ἀδύνατον, οἱ Κορίνθιοι κεραμεῖς νὰ ἐμιμήθησαν σχῆμα ἐπαρχιακοῦ χαλκοῦ σκεύους. Θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, εἰ-

1. Ἀνωτέρω σ. 154.

2. ΑΔ 21, 1966, Β2, Χρονικά, σ. 285, πίν. 289ε-στ.

3. ΑΑ 1938, στ. 543-549, εἰκ. 1-5.

τε ὅτι τὸ σχῆμα τοῦτο κατεσκευάζετο εἰς τὴν Κόρινθον διὰ τὰς ἀγορὰς τῆς Ἑπείρου, ὅπως σχεδὸν συνέβαινε καὶ μὲ τὰς ραμφοστόμους πρόχους, εἴτε ὅτι κατεσκευάζετο εἰς τὴν Ἀμβρακίαν εἴτε καὶ εἰς ἀμφοτέρας. Ἡ δευτέρα ὑπόθεσις φαίνεται νὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸ τὸ σχῆμα τῆς χαλκῆς οἰνοχόης σπανίζει ἐκτὸς τῆς Ἑπείρου, πιθανωτέρα ὅμως εἶναι ἡ τρίτη¹.

Μετὰ τὴν διαπίστωσιν, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐντοπίσωμεν εἰς τὴν Ἀμβρακίαν χαλκουργικὰ ἐργαστήρια κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰ., ἃς κάμωμεν μίαν ἀναδρομὴν εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰ. Τὸ ὅτι ὁ αἰὼν οὗτος ἦτο ἐποχὴ ἀκμῆς τῆς τέχνης εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, συμπεραίνομεν ἀπὸ τὴν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος του φήμην τοῦ γλύπτου Πολυστράτου, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εἰργάσθῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.² Ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν Ἀμβρακίαν δὲν ἔχομεν εὐρήματα, εἶναι ὅμως εὐλογον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι μεταξὺ τῶν χαλκῶν ἀναθημάτων τῆς Δωδώνης θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ προϊόντα Ἀμβρακικῶν ἐργαστηρίων. Κατὰ τοὺς ἀρχαῖους χρόνους ἡ Ἀμβρακία ἦτο ἡ πλησιεστέρα πρὸς τὸ ἱερὸν ἐμπορικὴ πόλις, κειμένη ἐπὶ τῆς πρὸς αὐτὸ ἀπὸ τοῦ Νότου ὁδοῦ. Εἶναι ἐπόμενον νὰ ἦτο ὁ τελευταῖος ἀστικὸς σταθμὸς τῶν ἐκ τῆς κατευθύνσεως ταύτης ἐρχομένων προσκυνητῶν, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ θὰ ἐπρομηθεύοντο ἐκεῖ τὰ ἀναθήματά των.

Ἐν τοιοῦτον ἀνάθημα εἶναι πιθανώτατα ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἑτυμοκλείδα³ (πίν. 53γ). Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐγχάρακτος ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή *Τοι Δι Ἑτυμοκλέδας ἀνέθεκε* εἶναι κατὰ τὴν Jeffery⁴ γραμμένη εἰς παραλλαγὴν τοῦ κορινθιακοῦ ἀλφαβήτου—ὅπως καὶ αἱ πλεῖσται ἐκ τῶν ἀρχαῖκῶν χρηστηρίων ἐπιγραφῶν τῆς Δωδώνης—, πατρὶς τοῦ ὁποῖου εἶναι πιθανώτατα ἡ Ἀμβρακία. Τὸ ἴδιον τὸ ἀγαλμάτιον πράγματι ἔχει ἐπαρχιακὸν χαρακτῆρα ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα κορινθιακὰ ἔργα, ὡς π.χ. ὁ Ζεὺς τοῦ Λυκαίου ἢ ὁ κοῦρος τῆς Βιέννης· τὸ διακρίνει βαρύτης κατασκευῆς καὶ κάποια προχειρότης εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου. Τὴν αὐτὴν προχειρότητα εἶδομεν ὅτι παρουσιάζουν καὶ τὰ εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ἀποδιδόμενα ἀγαλμάτια τοῦ 5ου αἰ. (ἀνωτέρω σ. 161). Ἐν τούτοις ἡ ἀπὸ τεχνοτροπικῆς πλευρᾶς στενωῶς συνδεομένη πρὸς τὸν Ἀπόλ-

1. Ἐξετυποῦτο ἤδη ἡ παρούσα διατριβή, ὅτε ἐκυκλοφόρησε τὸ τεῦχος I τοῦ BCH 99, 1975, ὅπου ἡ δ. Α. ΑΝΔΡΕΙΩΜΕΝΟΥ, Vases et lampes de bronze dans des collections privées d' Athènes, σ. 535-580, δημοσιεύει μετὰξὺ ἄλλων καὶ μίαν καθαρῶς κορινθιακῆς τέχνης πρόχουν τοῦ ἐξεταζομένου τύπου, ἀποκειμένην εἰς τὴν Συλλογὴν Α. Ἰόλα (σ. 555 κέ.). Ἀγνώστου προελεύσεως, ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς συγγραφῆς εἰς τὴν Κόρινθον καὶ χρονολογεῖται εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

2. Ἡ ἀρχὴ τοῦ τυράννου τοῦ Ἀκράγαντος Φαλάρεως, τοῦ ὁποῖου ἀνδριάντα ἐποίησεν ὁ Πολύστρατος, τοποθετεῖται περὶ τὸ 565 - 549 π.Χ. (RE XIX, 2, στ. 1649).

3. Εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, ἐκ Δωδώνης. LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 42a. CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, πίν. XI, 1.

4. L. JEFFERY, The Local Scripts of Archaic Greece, Oxford 1961, σ. 228 - 229.

λωνα τοῦ Ἐτυμοκλείδα δρομάς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (άνωτέρω σ. 155 κέ.) μᾶς δίδει ἐν μέτρον τῆς ὑψηλῆς ποιότητος ἐργασίας τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν οἱ τεχνῖται τῆς Ἀμβρακίας.

Ἡ δὲ ἢ W. Lamb¹ ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν ὑπάρξεως περὶ τὴν Δωδώνην ἰδίας Βορειοδυτικῆς Σχολῆς, τῆς ὁποίας χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ βαρύτης τοῦ σχήματος καὶ τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν, ἡ πρωτοτυπία εἰς τὰ θέματα καὶ ἡ ζωρότης τῶν κινήσεων. Εἰς τὴν ὁμάδα ταύτην, διὰ τὴν ὁποίαν προϋποθέτει κορινθιακὴν ἐπίδρασιν, κατατάσσει τὰ κάτωθι ἔργα τῆς Συλλογῆς Καραπάνου : τὸν ὀρχούμενον σειληνόν (ἀρ. 22), τὸν αὐλητὴν (ἀρ. 25), τὸν «Διόσκουρον» ἵππεά μετὰ τοῦ ἵππου (ἀρ. 27), τὸ ἀνάγλυφον ἵππου - ἵππέως (ἀρ. 36) καὶ τὴν δρομάδα (ἀρ. 24), καθὼς καὶ τὴν ἐκ Prizren δρομάδα τοῦ Βρεταννικοῦ Μουσείου². Κορινθιακὸν ἔργον θεωρεῖ τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ἐτυμοκλείδα, ὁ ὁποῖος ὅμως, ὅπως εἶδομεν, παρουσιάζει ἰσχυρὰς ἐνδείξεις ὑπὲρ μιᾶς Ἀμβρακικῆς προελεύσεως.

Ἐκ τῶν ἔργων τῆς Βορειοδυτικῆς Σχολῆς τῆς Lamb, ἡ ἐκ Prizren δρομάς τοῦ Βρεταννικοῦ Μουσείου, λόγῳ τῆς ἐπιπεδικότητος καὶ τῆς ἐπιμηκύνσεως τῶν μελῶν της, πρέπει μᾶλλον νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὴν χορείαν τῶν λακωνικῶν ἔργων. Ὁ ἰδιόμορφος αὐλητής (πίν. 54β) δὲν συνδέεται τόσον πρὸς τὰ ἔργα τῆς ὁμάδος ταύτης, ὅσον πρὸς τὴν ἐκ Θεσπρωτίας ἢ Δωδώνης Ἀρτεμιν τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου³ (πίν. 45β-γ), ἡ ὁποία ὅμως εἶδομεν ὅτι εἶχε πολλὰ κοινὰ σημεῖα μὲ τὴν δρομάδα Καραπάνου (άνωτέρω σ. 156). Ὁ σειληνὸς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἐπαρχιακὸν ἔργον· ναὶ μὲν συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ὁμάδα διὰ τῆς ἐντόνου κινήσεως καὶ τῆς σφριγηλῆς πλαστικότητος, πρόκειται ὅμως διὰ σπουδαίας ἐμπνεύσεως πρωτότυπον κορινθιακὸν ἔργον, τοῦ ὁποίου ὁ δημιουργὸς ἐγνώριζε νὰ ὑποτάσῃ εἰς ἐνιαῖον σύνολον τοὺς μῦς τοῦ σώματος, χωρὶς νὰ τοὺς διασπᾷ εἰς αὐθυπάρχοντας ἐνότητας διὰ νὰ τονισθῇ τὸ γυμνασμένον σῶμα, ὅπως π.χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς δρομάδος τῆς αὐτῆς Συλλογῆς. Ὡς χαρακτηριστικὸν ἀκριβῶς γνῶρισμα τῆς Βορειοδυτικῆς Σχολῆς, τῆς τελοῦσης ὑπὸ ἄμεσον κορινθιακὴν ἐπίδρασιν, πρέπει νὰ ληφθῇ αὐτὸς ὁ εἰς βάρος τῆς πλαστικῆς ἐνότητος ἔντονος τονισμὸς τῶν στρογγυλῶν μυῶν, καθὼς καὶ ἡ ἐπικράτησις τῶν ὀριζοντίων ἀξόνων εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἀναλογιῶν τοῦ σώμα-

1. LAMB, σ. 96-98.

2. Παραπομπὰς εἰς ἀπεικονίσεις βλ. εἰς Μέρος Β', σ. 187 κέ. Δρομάς Prizren: LAMB, πίν. XXXIIIb.

3. Καθ' ὅμοιον τρόπον εἰς ἀμφοτέρω τὰ εἰδῶλια ὁ ποδῆρης ἀπύχωτος χιτὼν διαγράφει τὴν κίνησιν τῶν σκελῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων δύο ζεύγη ἐγχαράκτων καμπύλων γραμμῶν ἀποδίδουν ἐλαφρὰς πτυχώσεις τοῦ ἐνδύματος.

τος. Ταῦτα εἶναι ἔκδηλα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Ἐτυμοκλείδα, τὴν δρομάδα (πίν. 53α-β) καὶ τὸν «Διόσκουρον»-ἱππέα τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (πίν. 52α-β), εἰς τὸν μικρὸν πύκτην ἐκ Δωδώνης τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (πίν. 53δ), εἰς τοὺς ἱππεῖς τοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε εἰς τὸ Μουσεῖον Βελιγραδίου, εἰς τὸν καθήμενον ἱματιοφόρον τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (πίν. 53ε) καὶ εἰς τὴν ἐκ Τετόβου μαινάδα τοῦ Μουσείου τῶν Σκοπίων (πίν. 54α). Τὰ ἐν λόγῳ ἔργα συνδέουν προσέτι μεταξὺ των, ὥστε ὄντως νὰ ἀποτελοῦν μίαν ιδιόμορφον ομάδα, καὶ ἀρκετὰ ἄλλα κοινὰ στοιχεῖα : ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ χώρου προέλευσις, ζωηραὶ πρωτότυποι κινήσεις, ἐφαρμοστὰ ἀπτύχωτα ἐνδύματα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα διαγράφονται οἱ ἐντόνως καμπυλούμενοι μῦες καὶ ὁμοιομορφία εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἄνωθεν τοῦ μετώπου κομμώσεως διὰ λοξῶς πρὸς τὰ ἄνω φερομένων βοστρύχων, ὥστε νὰ σχηματίζεται εἶδος στεφάνης.

Παρὰ τὰς ιδιομορφίας τῆς ἡ ἀνωτέρω ὁμάς στενῶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τέχνην τῆς Κορίνθου, ἐντασσομένη εἰς τὸ πνεῦμα τῆς τάσεως ἐκείνης τῆς κορινθιακῆς τέχνης πρὸς ἀπόδοσιν σφριγηλῶν καὶ συγχρόνως ἀπεστρογγυλωμένων σωμάτων (ἀνωτέρω σ. 142). Λεπτομέρειαι εἰς τὸν τρόπον ἀποδόσεως τῆς κομμώσεως καὶ τῶν ὀφθαλμῶν κατὰγονται ἀπὸ κορινθιακὰ ἔργα, ἐνῶ ἡ ὅλη κινητικότης καὶ ἡ ἐγρήγορσις τῶν μορφῶν εἶναι ἔκφρασις τοῦ αὐτοῦ ἀνησύχου πνεύματος τῆς Κορίνθου.

Εἶναι ἴσως ἀκόμη πρόωρον νὰ ἀποδοθοῦν τὰ κορινθιακὰ ἔργα τῆς Βορειοδυτικῆς ὁμάδος βάσει τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἐτυμοκλείδα εἰς τὴν Ἀμβρακίαν¹, δεδομένου ὅτι λείπουν τὰ ἐξ αὐτῆς εὐρήματα. Ἐξ ἴσου ἀπουσιάζουν τοπικὰ ἔργα καὶ ἀπὸ τὴν Κέρκυραν, ἐὰν λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν τὸ ὅτι ἡ Ἀμβρακία κεῖται πλησιέστερον πρὸς τὴν Δωδώνην καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐκ τοῦ Νότου προσκυνητῶν, ὅτι τὸ ἀνάθημα τοῦ Ἐτυμοκλείδα φέρει ἐπιγραφὴν εἰς ἀλφάβητον πιθανώτατα Ἀμβρακίας, τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν εἰδωλίων τῆς ὁμάδος ταύτης εὐρέθησαν εἰς Δωδώνην καὶ τὸ ὅτι δὲν μαρτυροῦνται ἰδιαίτεραι σχέσεις τῆς Κερκύρας μετὰ τοῦ μαντείου τοῦ Διὸς κατὰ τοὺς ἀρχαίκοις χρόνους², ἀποβαίνει

1. Ο HAMMOND, Epirus σ. 434, ὑποστηρίζει ἐπίσης τὴν Ἀμβρακίαν ὡς τόπον προελεύσεως τῆς Βορειοδυτικῆς ὁμάδος τῆς Lamb, θεωρῶν ὅμως ἐξ ἴσου πιθανὰς καὶ τὰς ἀποικίας τῶν Ἠλείων εἰς τὴν Ἠπειρον.

2. Ἀντιθέτως μάλιστα, ἐφ' ὅσον τὸ μαντεῖον φαίνεται ὅτι ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιτροπὴν τῆς Κορίνθου, ἐπομένως καὶ τῆς φιλικῶς πρὸς τὴν μητρόπολιν διακειμένης Ἀμβρακίας, εἶναι φυσικὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἐχθρική πρὸς τὴν Κόρινθον Κέρκυρα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Δωδώνην. Ἐχθρικά πιθανῶς νὰ ἦσαν αἱ σχέσεις Ἀμβρακίας - Κερκύρας κατὰ τοὺς ἀρχαίκοις χρόνους. Τὸ ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα τοῦ Κερκυραίου Ἀρνιαδά (M. Ton, A Selection of Greek Historical Inscriptions, Oxford 1933, σ. 3 - 4), ὁ ὁποῖος ἔπεσε μαχόμενος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀράχθου περὶ τὸ 630-600 π.Χ., μαρτυρεῖ ἴσως τὰς ἐπεκτατικὰς τάσεις τῆς Κερκύρας εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀράχθου, ἐπιτυχῶς ἀποκρουσθεῖσας ὑπὸ τῶν Ἀμβρακιωτῶν (N. HAMMOND, A History of Greece to 322 B.C., Oxford 1959, σ. 136).

πολύ πιθανώτερον ἢ ἀνωτέρω ὁμάς νὰ εἶναι ἀμβρακικῆς προελεύσεως. Δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν ὅμως καὶ τὴν πιθανότητα ὑπάρξεως κορινθιαζόντων χαλκουργικῶν ἐργαστηρίων καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης, ὅπου συχνάκις κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀνευρίσκονται ἄμορφα τεμάχια τηγμένου χαλκοῦ προερχόμενα ἐκ τῆς χύσεως χαλκῶν ἔργων, ἀγνώστου ὅμως χρονολογήσεως.

Ἡ πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξάρτησις τῶν βορειοδυτικῶν ἀποικιῶν ἀπὸ τὴν μητρόπολιν των ἦτο στενὴ καὶ ὅπωςδήποτε εἰσῆγοντο ἐκεῖθεν προϊόντα κορινθιακῶν ἐργαστηρίων, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον εἰς τὰ τοπικὰ ὡς πηγὴ ἐμπνεύσεως διὰ τὴν δημιουργίαν νέων ἔργων ¹ ἢ ὡς πρότυπα δουλικῆς ἀπομιμήσεως ². Εἶναι πολὺ πιθανὸν ἐξ ἄλλου ἢ ἐπαφῇ μετὰ τὴν τέχνην τῆς Κορίνθου νὰ ἀνενεοῦτο καὶ διὰ τῆς κατὰ καιροὺς μεταναστεύσεως εἰς τὰς ἀποικίας Κορινθίων τεχνιτῶν, ὥστε νὰ ἀληθεύῃ ἡ γνώμη τοῦ Neugebauer ³, ὅτι τὰ κορινθιακὰ χαλκᾶ δυνατόν νὰ κατεσκευάζοντο καὶ ἐκτὸς τῆς Κορίνθου.

Μία ἄλλη ἀποψις ὅμως περιπλέκει τὰς ἀνωτέρω ὑποθέσεις : τὰ κορινθιακὰ χαλκουργικὰ ἐργαστήρια μετὰ τὴν μακραίωνα παράδοσιν καὶ τὴν μεγάλην καὶ πολύμορφον παραγωγὴν εἶναι εὐλογον νὰ παρῇγον ποικίλης τεχνοτροπίας καὶ ἀνίσου ποιότητος ἔργα. Τὴν ποικιλίαν τεχνοτροπίας τῶν κορινθιακῶν χαλκῶν παρατήρησεν ἤδη ὁ Payne ⁴, διεπιστώσαμεν δὲ αὐτὴν καὶ ἀνωτέρω (σ. 141 κέ.). Ἐὰν κάμωμεν παραλληλισμὸν τῆς κεραμεικῆς πρὸς τὴν τορευτικὴν παραγωγὴν, θὰ πρέπει νὰ ἀναμένωμεν καὶ δευτέρας ποιότητος, μαζικῆς παραγωγῆς, ἔργα καὶ μεταξὺ τῶν χαλκῶν. Αὕτη εἶναι μία ἄλλη δυσκολία διὰ τὴν διάκρισιν τῶν τυχόν ἀποικιακῶν ἐργαστηρίων, ὅπου συνήθως ἀποδίδονται τὰ ἀπλῶς δευτερεύοντα ἔργα. Φυσικῶς τῷ λόγῳ ἢ ὅπωςδήποτε γενομένη εἰς τὴν ἀποικίαν ἀπομίμησης προτύπων τῆς μητροπόλεως γεννᾷ δευτέρας τάξεως ἔργα, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἀποδίδουν καὶ τὸν ἴδιον χαρακτῆρα τῆς παραγωγῆς τῆς ἀποικίας. Ἐν καταλήξει βεβαίως, εἴτε θεωρήσωμεν τὴν πρόχουν τοῦ Βοτονοσίου ὡς μητροπολιτικὸν δευτερεῦον ἔργον, εἴτε ὡς κατασκευασθεῖσαν εἰς τινὰ ἀποικίαν κατὰ μητροπολιτικὸν πρότυπον, οὐσιαστικῶς δὲν ἀλλάζει τίποτε· ἀπλῶς μεταθέτομεν τὸν τόπον κατασκευῆς τῆς ἐντὸς τοῦ κορινθιακοῦ κύκλου.

1. Οὕτω, τὸ θέμα τοῦ ἀναγλύφου ἱππέως-ἵππου τῆς Συλλογῆς Καραπάνου ἐπαναλαμβάνουν μετὰ 40 ἔτη, κατὰ δημιουργικὸν ὅμως τρόπον, οἱ ἱππεῖς τοῦ κρατῆρος τοῦ Τρεμπενίστε, ἐνῶ ὁ σειληνὸς τῆς αὐτῆς Συλλογῆς εἶναι ἡ πηγὴ ἐμπνεύσεως τοῦ ἐξ Ἀπολλωνίας σειληνοῦ τοῦ Λούβρου (ἐνταῦθα πίν. 51γ).

2. Π.χ. ὁ ἐκ Δωδώνης ἐφορμῶν ὀπλίτης τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου εἶναι ἄψυχον ἔργον, ὅπως καὶ αἱ πρόχοι τοῦ Βοτονοσίου, τοῦ Τσοτυλίου καὶ αἱ ραμφόστομοι πρόχοι τῶν τάφων τοῦ Τρεμπενίστε.

3. FuF 1931, σ. 193-4.

4. Perachora I, σ. 106.

Ἐνῷ λοιπὸν εἶναι λογικὸν νὰ ἀναμένωμεν τὴν ὑπαρξίν τοπικῶν ἐργαστηρίων εἰς τὰς κορινθιακὰς ἀποικίας τῆς Ἡπείρου, ὅμως οὐδὲν τῶν «ἐπαρχιακῶν» ἔργων εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ ἀσφαλῶς εἰς συγκεκριμένην ἀποικίαν. Ὅλα φέρουν ἔντονον τὴν σφραγίδα τῆς κορινθιακῆς ποικιλομόρφου τέχνης, διὰ τοῦτο εἶναι προτιμότερον νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Neugebauer¹ διὰ τὴν ὁμάδα τῶν μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος χαλκῶν ἀγγείων, ὅτι ἀνήκει εἰς ἓνα εὐρύτερον «κύκλον χαλκουργίας, ἣ ὁποία ἤνθιζεν ἐπὶ γενεὰς καὶ περιελάμβανε πλεῖστα ἐργαστήρια ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ χώρου». Τὸν γεωγραφικὸν αὐτὸν χῶρον πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κορίνθου καὶ τῶν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Ἑλλάδα ἀποικιῶν της, καὶ ἀκόμη δυτικώτερον, εἰς τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα.

1. RM 38-39, 1923/4, σ. 393.

SUMMARY

CORINTHIAN BRONZE PROCHOI

A Contribution to the Study of Ancient Greek Bronzeworking

A. THE PROCHOI OF THE ANCIENT CEMETERY AT VITSA

The two bronze prochoi (beaked jugs), which formed the nucleus of this thesis, are presented in the first chapter. Both of them were found in 1966, in a grave of the ancient cemetery at Vitsa, district of Ioannina, which is situated on the west Pindus at an altitude of 1030 m.

They are adorned with female head on the upper attachment of the handle and palmette at the lower one. Prochous A (pls 3ε, 4-7) is dated to about 550 - 540 B.C. Prochous B (pls 8-12) was probably made at the end of the 6th or the beginning of the 5th century B.C. They are both attributed to a Corinthian workshop on stylistic grounds, as well as on the basis of their affinity to well known Corinthian bronzes.

B. CATALOGUE OF THE BRONZE PROCHOI

A catalogue of ninety two bronze prochoi is given in the second chapter—most of them handles or other various fragments. The study is limited to jugs of Greek workmanship of the Archaic and Classical periods.

The provenience of seventy seven out of these prochoi is known : 40 come from Epirus (the majority—37 pieces have been found at Dodona), 12 from Perachora, 7 from Trebenishte, 6 from Carthage, 2 from Olympia, 2 from Macedonia, 1 from Galaxidi, 2 from Corinth. Thus the three fifths of them have been found in Epirus and the adjacent areas. The majority of those, bearing an archaic female protome at the upper attachment of the handle, have been found in Epirus (12 out of 16 of known provenience). It is, therefore, evident that Epirus and more generally NW. Greece played an important role in the distribution and perhaps the manufacture of the bronze prochoi.

C. ANALYSIS OF THE SHAPE OF THE PROCHOI

1. The origin, distribution and evolution of the pottery jugs.

The Early Bronze Age Macedonian, Hellenic and Minoan beaked jugs are very strongly connected with the Anatolian ones. The shape seems to have appeared first in NW. Asia Minor, in the Troy I stratum. The earliest jugs of the greek mainland, those of Chalcidice and Macedonia, show an influence of the late Trojan I examples. The beaked jug was a favourite shape of the Middle Helladic matt-painted ware and quite common throughout the Mycenaean era.

In Macedonia the beaked jug was in use continuously during the Bronze Age and the Early Iron Age down to the Classical period. The Macedonian jug, whether decorated or not, is a hand made one. The matt-painted NW. Macedonian jugs, as well as those of Epirus, appear at the end of the Late Bronze Age and show close affinities with Middle Helladic ware; they were in use until the end of the 6th century B.C.

The Thessalian Protogeometric and Geometric beaked jugs are wheel made and owe much of their decoration to the Macedonian ones.

South of Thessaly, with the exception of Euboea and Corinth, the fall of the Mycenaean Age brought the end of the use of this vase. In Euboea, the small number of the late 8th century jugs is explained by the proximity of Thessaly; on the other hand, the Corinthian Kerameikos was producing this shape continuously from the middle of the 8th down to the 4th century B.C. Twenty four examples are listed. Three 6th century clay pinakes from Penteskoufia, near Corinth, represent beaked jugs inside a kiln or hanging from the masts of a trading ship.

The same shape appears suddenly at the end of the 6th century at Athens, obviously through Corinthian influence; it was a quite familiar shape in the 5th century, usually black-glazed. During the 4th and 3rd centuries it had a wide distribution in Italy.

2. The bronze jugs.

a. The shape. Only seventeen out of the examples catalogued are entirely preserved. In order to attempt a study of the evolution of the shape, some of them are tentatively reconstructed (figs I-XXIII). A general evolution from the heavy round forms to the slender and more elegant ones can be seen, but this is not a rule, because at the end of the 6th century a return to the older forms, a phenomenon not unknown to the development of the contemporary pottery, is noticed. At any rate the development of the shape of the bronze jug follows a parallel course to that of the clay one as proved by numerous comparisons.

b. The handle. There are four basic elements of the handle: the rotelles and the female head at the upper attachment, the plastic palmette or the gorgoneion at the lower one and the shaft.

The handle type of the beaked jug appears at the second half of the 7th century B.C., but does not imitate the handle of any other shape; on the contrary, it is the oinochoe that late in the 6th century adapts the handle with a female head between rotelles to its trilobe mouth; on the hydria it comes into use only in the early 5th century. On the other hand, the 7th century bronze workers, who made the first prochoi with a female head between rotelles, had probably picked up separately the various constituent elements of the handle from other bronze or clay vases. Female heads adorned the big Corinthian cauldrons or the small clay aryballoi, while similar strap handles and palmettes existed on the Rhodian bronze oinochoai or on the Cycladic clay ones and rotelles on the rims of the Corinthian olpai and oinochoai. All these elements appear in the 7th century through contact with the Near East.

It is maintained that the palmette with snakes is not a Laconian invention, because it appears simultaneously on the Corinthian jugs. The number of the leaves in the palmette does not have any chronological significance.

The female head of the upper attachment was probably meant to represent a Nymph and the bronze prochoi seem to be connected with the cult of the Nymphs : on the best preserved wooden pinax from Pitsa, a cave near Corinth dedicated to the Nymphs, the priestess is pouring a libation out of a bronze beaked jug. The majority of the jugs with a female head have been found in the sanctuary of Dodona, where the Dodonides nymphs or Hyades were believed to dwell.

c. The use of the bronze prochoi. Heuzey first suggested that the bronze beaked jugs should be called prochoi (Carapanos, Dodone, p. 224). The prochous, together with a basin, figures on the linear B tablets and is repeatedly mentioned by Homer as a vessel in daily use, containing water or wine. In Archaic and Classical and as late as the Roman period it was used either for pouring libations or as a container for perfumes. The last use is confirmed by the appearance of small beaked jugs on the walls of women's rooms, on the Attic white lekythoi of the 5th century B.C.

D. THE MANUFACTURE OF THE BRONZE PROCHOI AND THE RELATED BRONZE WORKSHOPS

1. Places of manufacture of the bronze prochoi.

The bronze prochoi of the Archaic period are all attributed to the School of Corinth. They can be divided into groups, which are all interconnected and bear definite characteristics of the Corinthian art. They may be attributed to at least nine different workshops :

1. Workshop of the Vitsa prochoi : prochoi and handles nos 3,5,7,8,10,12,16.
2. Workshop of the handles nos 1,2 and 35.
3. Workshop of the Tessin prochous (very close to the first workshop) : catalogue nos 19 - 22.
4. Workshop of the Brussels handle : catalogue no. 9. Nos 6 and 13 are very close to it.
5. Workshop of the Olympia handle : catalogue nos 23 - 24.
6. A number of prochoi and handles are attributed to provincial or second rate metropolitan workshops : catalogue nos 4 and 6 (close to group 4), 11,14 and 17 (close to group 1).
7. Catalogue nos 35 - 45 are definitely provincial, products of a Corinthian colony at NW. Greece.
8. In the first half of the 5th century there emerges a Greek-Italiote workshop, probably that of Cumae, whose products are stamped by the influence of the Corinthian art : nos 25 - 27, 32.
9. The early 5th century jugs of the Carthaginian cemeteries are also Italiote imports : nos 18, 28 - 31, 33 - 34.

From the second quarter until the end of the 5th century only the Corinthian workshops produced very simple little prochoi of the usual or the squat type : the handles have

only rotelles at the upper attachment and a lion's mask, a gorgoneion, a satyr's head or an ivy leaf at the lower one. They have been found at the Corinthian sanctuary of Perachora and at Dodona, which lies in the heart of NW. Greece, a region of utmost importance for the Corinthian commerce and foreign policy.

2. Relationship of the Archaic prochoi to other groups of bronze vases.

The Corinthian beaked jugs (prochoi) of the Archaic period bear many characteristics similar to those on the bronze oinochoai and hydriai from Sala Consilina and Paestum, which Vallet and Villard (BCH 79, 1955) have grouped together with the crater of Vix, believing that they originated in a «Chalcidian» workshop. Gjødesen's view (AJA 67, 1963) that the crater of Vix may be a Corinthian masterpiece is supported here on further evidence. Its manufacture in a Corinthian workshop in South Italy cannot be excluded, because of the Laconising alphabet engraved behind the figures of the frieze. A date at about the middle of the 6th century is proposed.

The bronze vases of Trebenishte are also Corinthian, some of them being the output of Corinthian colonies of the NW. region of the Greek mainland or of Italiote workshops.

The group of bronze hydriai from Sala Consilina-Paestum have an Italiote predecessor, the Berlin hydria 10880; they might be products of a strongly corinthianising workshop of SW. Italy, perhaps located at Cumae, but manufacture in Corinth itself is most probable.

On pages 182-185 a list of bronze vases attributed to Corinth is given.

A group of ten hydriai and amphoras from Trebenishte and Paestum share many common characteristics (p. 128 ff). Filow had already attributed some of them to Chalkis, stressing at the same time the influence of Corinth on the Chalcidian bronzeworking, but similar finds at Cumae (Campania) lead us towards this corinthianising Chalcidian colony as their most probable place of manufacture. On page 186 a list of bronze vases attributed to Cumae is included; among them figure three prochoi of our catalogue, nos 25-27.

Many oinochoae, plates with winged Pegasoi at the handles, phialai and basins bear definitely Corinthian characteristics.

3. Corinthian bronze industry.

The ancient authors make numerous references to the flourishing state of the Corinthian bronze industry. References to Corinthian bronze vases outnumber those for any other Greek city.

The relatively recent bronze finds at Perachora and Isthmia gave a basis for the attribution of many bronze statuettes and vases to the Corinthian School. They also lead many scholars to the definition of the main stylistic characteristics of Corinthian statuettes, as follows: there is a tension in the structure of the slender bodies, which have well defined muscles and clear contours; the love for precise details and the perfection in the technical execution, as well as the lively expression of the faces and the alert movements are the main features of the Corinthian bronzes. The heads have very often a cubic structure, but there is a tendency to slenderer forms from the middle of the 6th century on. Two

basic trends in the representation of the human body are distinguished: besides the already stressed slender proportions of the Corinthian kouroi or korai, there steps a parallel tendency to represent heavy athletic youths with round, well trained muscles, like the Etymokleidas' Apollo in the Louvre or the kouros from Isthmia (pl. 37β). The basic difference between the Spartan and the Corinthian statuettes, which otherwise can be alike, lies in the expression of the faces and the movements of the bodies. Laconian statuettes usually bear a tired and sober expression on the face and stand quietly before us; on the other hand the Corinthians picture clever people, full of life, with expressive features and always ready to move, even when they seem to stand still.

On pages 187-9 a list of Archaic statuettes attributed to Corinth is given; to those already known, the majority of the bronzes found at Dodona, e.g. the two hoplites in the Museum of Ioannina, the silens from Olympia and other are added.

E. CORINTHIAN ART AND COMMERCE IN EPIRUS

1. The Corinthian colonies in N.W. Greece.

The interests of Corinth in the Ionian islands and the N.W. region of mainland Greece were evident well before the official date of the foundation of Kerkyra (734 B.C.). The tradition about the first king of Corinth, Aletes, speaks of an oracle given by Zeus Dodonaeos. Corinthian Geometric pottery of the 9th century in Ithaca or of the early 8th in Vitsa and Arta (the site of ancient Ambrakia) are almost two centuries older than the official settlement of the Corinthians in their colonies on the Acarnanian and Epirote coasts. These early commercial posts, as well as the foundation of Kerkyra, have been explained as destined to serve as a base for the Corinthian expansion westwards.

The systematic colonisation of this same region in the late 7th and early 6th centuries, during which Anaktorion (625 B.C.), Sollion, Herakleia (620), Leukas, Ambrakia (625), Epidamnos (626) and Apollonia (588) were founded, had another character: the new colonies kept political links with their metropolis for centuries, while Kerkyra had to fight in order to keep her independence. This tight link of Corinth with the Epirote colonies and through them with the Epirote tribes has been explained by the interests of Corinth in the silver mines of Damastion. These colonies could ensure the inland route to the mines in case of a war with Kerkyra.

Ambrakia played probably the most important role of maintaining good relations with the Epirote tribes, in order to keep the passage through inland Epirus to Damastion free. This may also have been the most important centre of Corinthian commerce in Epirus; her position on the main road to the sanctuary of Dodona added much to her importance.

2. Corinthian art in Epirus and the adjacent areas.

The majority of the famous Dodona bronzes bear the characteristics of the many-sided Corinthian art; their presence is the natural result of the financial predominance of Corinth in Epirus. Bronzes from Spartan or other Schools are a rarity at Dodona (see list on page 190).

Bronze statuettes that contemporary scholars assign to Sparta, such as the runner of the Carapanos Collection (pl. 53 α - β) or the Artemis in Berlin (pl. 45 β - γ), are closely connected with other works, whose Corinthian origin is evident, such as the Etymokleidas' Apollo in the Louvre (pl. 53 γ); Neugebauer had already remarked the close affinities between this statuette and the Carapanos runner, believing that it was Sparta that imitated the innovations of Corinth. A small wrestler in the Museum of Ioannina (pl. 53 δ) is close to these bronzes as well as to the riders of the Trebenishte crater (pl. 40 β). The two hoplites from recent excavations in Dodona (pl. 48-49) bear the clever expression, the neat, precise details and the lively gestures which characterise most Corinthian bronzes. A couple of unpublished bronzes from Dodona are also attributed to Corinth.

North of Dodona, Vitsa has yielded the two bronze prochoi, masterpieces of Corinthian bronzeworking, as well as three round-mouthed prochoi (pl. 55 γ), a shape common in Dodona, Ambrakia, Corinth and Perachora and, therefore, most probably Corinthian.

Two bronze satyrs from North Epirus, of which one from Apollonia in the Louvre (pl. 51 γ) and the second from Avlon in Berlin, are also products of Corinthian workshops, the latter perhaps a provincial one.

Further north, the «priestess» from Scutari in the Louvre (pl. 39 δ) is a charming Corinthian work.

3. Provincial workshops:

The possibility of the existence of provincial bronze workshops in NW. Greece had long ago been put forward by W. Lamb (*Greek and Roman Bronzes*, London 1929) and supported by K.A. Neugebauer (*Katalog der statuarischen Bronzen im Antiquarium I*, Berlin 1931), but this theory did not receive general recognition.

It is, however, self-evident, that the big Corinthian colonies of this region did not satisfy their needs with the imports from their metropolis. Ambrakia had 25.000 inhabitants in the 5th century and the ancient authors mention the Ambrakiot sculptor Polystratos as working there at about the middle of the 6th century. It is, therefore, most probable that Ambrakia was a centre of bronze-working. As the last major city on the way to Dodona, this might have been a place where southern visitors could buy bronze votive offerings for the Oracle.

The Apollo offered by Etymokleidas to Zeus Dodonaeos (pl. 53 γ) is perhaps of Ambrakiot workmanship. The dedicatory inscription is written in the same alphabet as some other archaic inscriptions on the oracular tablets of Dodona; according to L. Jeffery (*The Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961, p. 228) this alphabet is a variant of the Corinthian one and most probably Ambrakiot. It is not indeed a first rate work, but a rather «provincial» one, heavy, with protruding musculature. The Carapanos runner, the small wrestler at the Ioannina Museum, the riders of the Trebenishte crater and the maenad from Tetovo (pl. 54 α), near Skopje, are all very close to this statuette in structure and details of the hair. The Berlin Artemis from «Thesprotia» (perhaps Dodona), the Carapanos rider and the two horses in Paris and Athens are closely related to this group. The two main characteristics of this probably Ambrakiot group are the stressed plasticity of the muscles at the expense of the conception of the body as an entity and the predominance of

horizontal lines in the syntax of the proportions. Lamb had already grouped some of these bronzes to form her NW. Workshop, where she also included the dancing satyr of the Carapanos Collection, a superb metropolitan masterpiece, and the runner from Prizren, Jugoslavia, in the British Museum (Lamb, pl. XXXIIIb); the latter, to judge by her slender proportions and inexpressive face, is a Laconian work.

In spite of its peculiarities this group of «Ambrakiot» bronzes (which could as well have been manufactured at Dodona) cannot easily be separated from the output of Corinth; they are stamped with the immediate presence and influence of Corinthian art, whose many various tendencies have been already stressed by Payne.

ΧΗΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΧΩΝ ΤΗΣ ΒΙΤΣΑΣ

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Louvain κ. Tony Hackens εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν χημικὴν ἀνάλυσιν δύο δειγμάτων τῶν πρόχων τῆς Βίτσας, βάρους 120 mg ἑκάστον, εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Μεταλλουργίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Louvain (καθηγητὴς J. De Cuyper). Τὰ ἀποτελέσματα ἔχουν ὡς ἑξῆς, εἰς ἑκατοστιαῖα ποσοστά:

	Ἀργυρος Ag	Κασσίτερος Sn	Χαλκός Cu	Σίδηρος Fe	Νικέλιον Ni
Πρόχους Α :	0,011	11,70	81,10	0,15	0,16
Πρόχους Β :	0,034	11,90	82,50	0,55	0,02

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ὑπαρξὶς ἀργύρου εἰς ἡϋξημένον ποσοστὸν ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα χαλκᾶ (πρβ. Κ. Ζέγγελιν, Παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐκ βρούνζου ἀρχαίων ἀντικειμένων, ΑΕ 1924, σ. 89), διότι κατὰ τὴν παράδοσιν τὸ κορινθιακὸν κράμα χαλκοῦ ἐφημίζετο διὰ τὴν πρόσμιξιν ἀργύρου ἢ χρυσοῦ (Blümner, Die gewerbliche Tätigkeit, σ. 74). Ἐπομένως ἡ χημικὴ ἀνάλυσις ἐπιβεβαιώνει τὴν ἐκ τῆς τεχνοτροπικῆς μελέτης ἀπόδοσιν τῶν πρόχων τῆς Βίτσας εἰς κορινθιακὸν ἐργαστήριον.

Φασματοσκοπικὴ ἐξ ἄλλου ἀνάλυσις ἐφάνερωσεν ἔχνη ἀργιλίου, ἀσβεστίου, βορίου, μαγγανίου, μαγνησίου, μολύβδου, πυριτίου καὶ φωσφόρου.

ΜΕΡΟΣ Β

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΛΚΩΝ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΩΝ ΠΡΟΧΩΝ

Α/Α	ΠΡΟΧΟΙ	ΤΟΠΟΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ	ΥΨΟΣ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΣ
Α' ΜΕΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΠΡΟΤΟΜΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΤΟΜΙΟΝ				
α. Γυναικεία προτομή άνευ πόλου, ἐπὶ ὀρθογωνίου πλακιδίου.				
1.	Λαβή Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογή Καραπάνου, ἀρ. 341	Δωδώνη	0.072μ.	τέλη 7ου π.Χ. αἰ.
2.	Λαβή μετὰ στομίου. Γενεύη, ἰδιωτικὴ συλλογή	Δωδώνη(;)	0.116μ.	585-575 π.Χ.
3.	Λαβή Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογή Καραπάνου, ἀρ. 340	Δωδώνη	0.115μ.	560-550 π.Χ.
β. Γυναικεία πολυφόρος προτομή.				
4.	Λαβή Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀρ. 18112	—	0.12μ.	650-625 π.Χ.
5.	Λαβή Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογή Καραπάνου, ἀρ. 372	Δωδώνη	0.05μ.	625-600 π.Χ.
6.	Λαβή Μουσείου Καλῶν Τεχνῶν Βοστώνης, ἀρ. 62.188	—	0.14μ.	590-580 π.Χ.
7.	Λαβή Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογή Καραπάνου, ἀρ. 339	Δωδώνη	0.14μ.	565-555 π.Χ.
8.	Ἀπότμημα λαβῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογή Καραπάνου, ἀρ. 1218	Δωδώνη	0.095μ.	560-550 π.Χ.
9.	Λαβή Βρυξελλῶν, Musées Royaux, ἀρ. A365	—	0.155μ.	555-550 π.Χ.
10.	Πρόχους Α Βίτσας Ζαγορίου, Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2258	Βίτσα	0.315μ.	550-540 π.Χ.
11.	Λαβή μετὰ στομίου. Συλλογή N. Schimmel	—	0.158μ.	540-530 π.Χ.
12.	Λαβή Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 4920	Δωδώνη	0.142μ.	περ. 530 π.Χ.
13.	Λαβή Μουσείου Καλῶν Τεχνῶν Βοστώνης, ἀρ. 60.233	—	0.085μ.	530-525 π.Χ.
14.	Πρόχους Τσοτύλιου, Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείον Ἀθηνῶν, ἀρ. 15244	Τσοτύλιον	0.222μ.	525-500 π.Χ.
15.	Λαβή R. Symes. Λονδίνον	—	0.125μ.	520-500 π.Χ.
16.	Πρόχους Β Βίτσας Ζαγορίου, Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2259	Βίτσα	0.31μ.	510-490 π.Χ.
17.	Πρόχους Βοτονοσίου, Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 290	Βοτονόσι	0.203μ.	500-490 π.Χ.
18.	Πρόχους Μουσείου Lavigerie Καρχηδόνος	Καρχηδών	0.31μ.	500-480 π.Χ.

Α/Α	ΠΡΟΧΟΙ	ΤΟΠΟΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ	ΥΨΟΣ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΣ
	γ. Προτομή ἄνευ πόλου, πλούσιος διάκοσμος.			
19.	Λαβή Ὀξφόρδης, Ashmolean Museum, ἀρ. 56	—	0.16μ.	520-510 π.Χ.
20.	Πρόχους Tessin, Βασιλεία, Antikenmuseum	—	0.167	510-500 π.Χ.
21.	Προτομή λαβῆς ἐξ Ἴσθμίας, Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. IM2485	Ἴσθμία	0.04μ.	525-500 π.Χ.
22.	Κάτω πρόσφυσις λαβῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 379	Δωδώνη	0.07μ.	470-460 π.Χ.
	δ. Ἄνευ ροδάκων εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν.			
23.	Λαβή Μουσείου Ὀλυμπίας, ἀρ. Β 5850	Ὀλυμπία	0.08μ.	510-500 π.Χ.
24.	Λαβή Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 360	Δωδώνη	0.07 μ.	510-500 π.Χ.

Β'. ΜΕΤΑ ΟΛΟΣΩΜΟΥ ΜΟΡΦΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΒΗΝ

	α. Μία μόνον μορφή εἰς τὴν ἄνω πρόσφυσιν.			
25.	Λαβή Μουσείου Βερολίνου, ἀρ. 10583	Δωδώνη	0.12μ.	500-480 π.Χ.
26.	Πρόχους Grimani, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν Βουδαπέστης, ἀρ. 56. 11. Α.	Ἑλλάς	0.325μ.	460-450 π.Χ.
27.	Λαβή Καλοκάστρου Σερρών, Μουσεῖον Θεσσαλονίκης, ἀρ. 10083	Καλόκαστρον	0.133μ.	460-450 π.Χ.
28.	Λαβή Μουσείου Bardo Τύνιδος, ἀρ. 76	Καρχηδών	0.15μ.	470-450 π.Χ.
29.	Λαβή Μουσείου Bardo Τύνιδος, ἀρ. 162	Καρχηδών	0.145μ.	470-450 π.Χ.
30.	Λαβή Μουσείου Bardo Τύνιδος, ἀρ. 163	Καρχηδών	0.135μ.	470-450 π.Χ.
31.	Λαβή Μουσείου Lavignerie Καρχηδόνος	Καρχηδών	0.14μ.	470-450 π.Χ.
32.	Λαβή μετὰ στομίου Βρετανικοῦ Μουσείου, ἀρ. 656	Κάτω Ἰταλία		450-425 π.Χ.
	β. Δύο μορφαὶ εἰς τὴν λαβήν.			
33.	Πρόχους Μουσείου Lavignerie Καρχηδόνος	Καρχηδών	0.26μ.	470-450 π.Χ.
34.	Λαβή μετὰ στομίου Βρετανικοῦ Μουσείου, ἀρ. 508	—	0.078μ.	470-450 π.Χ.

Γ'. ΠΡΟΧΟΙ ΑΝΕΥ ΠΡΟΤΟΜΗΣ

	α. Κανονικοῦ ὀρθίου σχήματος.			
	Ι. Στέλεχος λαβῆς ταινιωτὸν, δίσκοι ἀκόσμητοι ἢ μετ' ἐγχαρακτῶν ροδάκων.			
35.	Λαβή Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 1710	Δωδώνη	0.123μ.	600-580 π.Χ.

Α/Α	ΠΡΟΧΟΙ	ΤΟΠΟΣ ΕΓΓΡΕΣΕΩΣ	ΥΨΟΣ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΣ
36.	Λαβή Μουσείου Ίωαννίνων, άρ. 4912	Δωδώνη	0.10μ.	510-480 π.Χ.
37.	Λαβή μετά στομίου Λούβρου, άρ. 2771	Δωδώνη	0.07μ.	510-480 π.Χ.
38.	Πρόχους Έθν. Μουσείου Βελιγραδίου, άρ. 658/1	Novi Pazar	0.11μ.	510-480 π.Χ.
39.	Λαβή και βάσις Έθν. Μουσείου Βελιγραδίου	Τρεμπενίστε	0.10μ.	500-480 π.Χ.
40.	Λαβή Έθν. Μουσείου Βελιγραδίου	Τρεμπενίστε		500-480 π.Χ.
41.	Πρόχους Έθν. Μουσείου Σόφιας	Τρεμπενίστε	0.293μ.	500-480 π.Χ.
42.	Λαβή και βάσις Έθν. Μουσείου Σόφιας	Τρεμπενίστε		500-480 π.Χ.
43.	Λαβή πρόχου Έθν. Μουσείου Σόφιας	Τρεμπενίστε		500-480 π.Χ.
44.	Βάσις, τμήμα λαβής και στομίου Έθν. Μουσείου Σόφιας	Τρεμπενίστε		500-480 π.Χ.
45.	Βάσις, τμήμα λαβής, στομίου και κοιλίας Έθν. Μουσείου Σόφιας	Τρεμπενίστε		500-480 π.Χ.
<i>II. Στέλεχος λαβής τριπλευρον, λεοντή εις την κάτω πρόσφυσιν.</i>				
46.	Λαβή Έθν. Αρχ. Μουσείου Αθηνών, Συλλογή Καραπάνου, άρ. 447	Δωδώνη	0.14μ.	475-450 π.Χ.
47.	Λαβή Έθν. Αρχ. Μουσείου Αθηνών, Συλλογή Καραπάνου, άρ. 1221	Δωδώνη	0.085μ.	450 π.Χ.
48.	Λαβή Μουσείου Π. Κανελλοπούλου, άρ. 53, Αθῆναι	—	0.08μ.	475-450 π.Χ.
49.	Πρόχους Έθν. Αρχ. Μουσείου Αθηνών, άρ. 16196	Περαχώρα	0.17μ.	460-450 π.Χ.
50.	Απότμημα λαβής Έθν. Αρχ. Μουσείου Αθηνών, Συλλογή Καραπάνου, άρ. 1215	Δωδώνη	0.035μ.	460-450 π.Χ.
51.	Απολεσθεῖσα λαβή εκ Πελοποννήσου	Πελοπόννησος		475-450 π.Χ.
52.	Λαβή προχοῦσκης Έθν. Αρχ. Μουσείου Αθηνών	Περαχώρα	0.064μ.	450-425 π.Χ.
<i>III. Στέλεχος τριπλευρον, σειρήν εις την κάτω πρόσφυσιν.</i>				
53.	Λαβή πρόχου Έθν. Αρχ. Μουσείου Αθηνών	Περαχώρα	0.097μ.	475-450 π.Χ.
54.	Λαβή Μουσείου Καλών Τεχνών Βοστώνης άρ. 64.303	—	0.102μ.	475-450 π.Χ.
55.	Πρόχους Würzburg, M. von Wagner Museum άρ. 4790	—	0.193μ.	450-425 π.Χ.
<i>IV. Στέλεχος τριγωνικῆς τομῆς, φύλλον κισσοῦ εις την κάτω πρόσφυσιν.</i>				
56.	Λαβή πρόχου Μουσείου Ίωαννίνων, άρ. 166α	Δωδώνη	0.112μ.	450-425 π.Χ.
57.	Λαβή πρόχου Μουσείου Ίωαννίνων, άρ. 166β	Δωδώνη	0.09μ.	450-425 π.Χ.

Α/Α	ΠΡΟΧΟΙ	ΤΟΠΟΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ	ΥΨΟΣ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΣ
58.	Ἀπότμημα λαβῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 384	Δωδώνη	0.053μ.	450-425 π.Χ.
59.	Ἀπότμημα λαβῆς Μουσείου Ἰωαννίνων ἀρ. 648	Δωδώνη	0.044μ.	450-425 π.Χ.
60.	Λαβὴ καὶ στόμιον πρόχου Μουσείου τοῦ Λούβρου, ἀρ. 2772-3	Δωδώνη	0.09μ.	450-425 π.Χ.
61-65	Πέντε στόμια μικρογραφικῶν ραμφοστόμων πρόχων Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν	Περαχώρα	0.04-5μ.	450-425 π.Χ.
66.	Λαβὴ μετὰ τοῦ στομίου Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν	Περαχώρα	0.099μ.	450-425 π.Χ.
67.	Λαβὴ προχοῦσσης Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν	Περαχώρα	0.06μ.	450-425 π.Χ.
68.	Ἀπότμημα λαβῆς προχοῦσσης, Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν	Περαχώρα	0.036μ.	450-425 π.Χ.

β. Π ε π λ α τ υ σ μ έ ν ο υ τ ύ π ο υ .

I. Μετ' ἀναγλύφων γοργονείων ἢ σειληνῶν εἰς τὰς προσφύσεις.

69.	Προχοῦσκη Βιέννης, Μουσεῖον Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀρ. 2903	Λουσοὶ	0.072μ.	510-500 π.Χ.
70.	Πρόχους Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 689	Δωδώνη(;)	0.18μ.	450-440 π.Χ.
71.	Λαβὴ μετὰ στομίου Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 338, 327β	Δωδώνη	0.075μ.	425-400 π.Χ.
72.	Λαβὴ Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀρ. 16170	Περαχώρα	0.087μ.	425-400 π.Χ.
73.	Ἀπότμημα λαβῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 38	Δωδώνη		425-400 π.Χ.
74.	Λαβὴ Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀρ. 18111	—	0.043μ.	425-400 π.Χ.
75.	Λαβὴ μετὰ στομίου Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1219	Δωδώνη(;)	0.05μ.	425-400 π.Χ.
76.	Ἀπότμημα λαβῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Ἐμπεδοκλέους, ἀρ. 16424	—	0.025μ.	425-400 π.Χ.

II. Μετὰ κεφαλῶν κριῶν εἰς τὰς προσφύσεις.

77.	Πρόχους Ἀμστερνταμ, Μουσεῖον Allard Pierson, ἀρ. 3367	Κόρινθος	0.10μ.	450-400 π.Χ.
78.	Ἀπότμημα λαβῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 358	Δωδώνη	0.04μ.	450-440 π.Χ.

III. Μετὰ φύλλου κισσοῦ εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν.

79.	Προχοῦσκη Βρετανικοῦ Μουσείου, ἀρ. 78. 10-1222	Γαλαξείδι	0.097	450-400 π.Χ.
-----	--	-----------	-------	--------------

A/A	ΠΡΟΧΟΙ	ΤΟΠΟΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ	ΥΨΟΣ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΣ
80.	Λαβή μετὰ στομίου Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1222	Δωδώνη	0.047μ.	450-400 π.Χ.
81.	Λαβή μετὰ στομίου Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀρ. 17033	—	0.105μ.	450-400 π.Χ.
<i>IV. Στόμια προσχοϊσκῶν πεπλατυσμένου τύπου.</i>				
82.	Στόμιον Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 327α	Δωδώνη	0.044μ.	450-400 π.Χ.
83.	Στόμιον Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1220	Δωδώνη(;)	0.055μ.	450-400 π.Χ.
84.	Στόμιον Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1216	Δωδώνη	0.045μ.	450-400 π.Χ.
85.	Στόμιον Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 1470	Δωδώνη	0.043μ.	450-400 π.Χ.
86.	Στόμιον Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 479	Δωδώνη	0.06μ.	450-400 π.Χ.
87.	Στόμιον Μουσείου Ὀλυμπίας	Ὀλυμπία		450-400 π.Χ.
<i>Ἀποτμήματα ἀβεβαίου τύπου.</i>				
88.	Ἀπότμημα στομίου Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 484	Δωδώνη	0.05μ.	550-500 π.Χ.
89.	Ἀπότμημα λαβῆς Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 485	Δωδώνη	0.032μ.	600-550 π.Χ.
90.	Ἀπότμημα στομίου Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 1782	Δωδώνη	0.093μ.	530-500 π.Χ.
91.	Ἀπότμημα προχοῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1217	Δωδώνη	0.023μ.	
92.	Κάτω πρόσφυσις λαβῆς Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1214	Δωδώνη	0.092μ.	550-525 π.Χ.

ΧΑΛΚΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΑΡΧΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α' Κρατήρες

1. Κρατήρ ἐκ San Mauro Σικελίας, Μουσείον Συρακουσῶν. "Υψος: 0.52μ. 590-570 π.Χ.
MonAnt XX, πίν. 8.
2. 'Ανάγλυφος ἱππεὺς Δωδώνης. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν 'Αρχαιολογικὸν Μουσείον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 36. Μῆκος: 0.12μ. 580-570 π.Χ.
CARAPANOS, Dodone, πίν. XIII, 1. 'Ενταῦθα πίν. 52γ.
3. Κρατήρ ἐκ Vix, Μουσείον Châtillon-sur-Seine. "Υψος: 1.64μ. 550 π.Χ.
Mon. Piot 48, 1954, 'Ενταῦθα πίν. 42β.
4. Κρατήρ Μουσείου Μονάχου. "Υψος: 0.64μ. 550 π.Χ.
FILOW, εἰκ. 37-38.
5. Κρατήρ «κορινθιοῦργος», πωληθεὶς εἰς Λονδίνον. "Υψος 0.63μ. 550 π.Χ.
Cat. Sotheby, Δεκ. 1971, πίν. 18.
- 6-8. Λαβαὶ τριῶν κρατήρων μετὰ γοργόνων εἰς Λοῦβρον-Nîmes, Βρεταννικὸν Μουσείον καὶ Leningrad. 550-530 π.Χ.
MonPiot 48, 1954, πίν. XXII - XXIII.
9. Κρατήρ Τρεμπενίστε μετὰ ζωφόρου ἀγελάδων. 'Εθνικὸν Μουσείον Σόφιας. "Υψος: 0.68μ. 540-530 π.Χ.
FILOW, πίν. VII.
10. Κρατήρ ἐκ Τρεμπενίστε μετὰ ζωφόρου ἱππέων. 'Εθνικὸν Μουσείον Βελιγραδίου, ἀρ. 3164. "Υψος: 0.72μ. 530 π.Χ.
MonPiot 48, 1954, πίν. XX. 'Ενταῦθα πίν. 40β.
- 11-13. Τρεῖς κρατήρες ἐκ Τρεμπενίστε «κορινθιοῦργοῦς» τύπου. 'Εθνικὸν Μουσείον Σόφιας. "Υψος: 0.44-0.50μ. 540-530 π.Χ.
FILOW, εἰκ. 40-48.
- 14-15. Δύο δῖνοι ἢ «ἀργολικοὶ κρατήρες» ἐκ Τρεμπενίστε. 'Εθνικὸν Μουσείον Σόφιας. "Υψος: 0.52μ. 520-500 π.Χ.
FILOW, εἰκ. 49-53.
16. Εἰδώλια τράγων ἐξ ἀργολικῶν κρατήρων εἰς 'Ιωάννινα (ἐνταῦθα πίν. 47), Βερολῖνον (NEUGEBAUER, Katalog I, ἀρ. 181, 185), Λοῦβρον (DE RIDDER I, ἀρ. 150), Κόρινθον (Hesperia 1959, πίν. 68b), 'Αθήνας (CARAPANOS, Dodone πίν. XXI, 2) κ.ἄ.

Β' Ὑδρία

1. Ὑδρία εἰς Μητροπολιτικὸν Μουσείον Ν. Ὑόρκης, ἀρ. 67.11.7. "Υψος: 0.42μ. 550-540 π.Χ.
MMB 1967/68, σ. 73-74.

2. Ύδρία ἐκ Τρικκάλων. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.
"Υψος: 0.42μ. 540-530 π.Χ.
AE 1953 /4, Α' σ. 189 κέ.
- 3-8. Ἐξ λαβαὶ ὕδριων μετὰ γοργονείου εἰς τὴν κάτω πρόσφυσιν. Βερολῖνον, ἀρ. 10821a-c. "Υψος: 0.21μ. (PAYNE, NC, πίν. 46, 3). Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 01.7474. "Υψος: 0.208μ. (COMSTOCK - VERMEULE, ἀρ. 413). Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν ἀρ. 99.462. "Υψος: 0.204μ. (COMSTOCK - VERMEULE, ἀρ. 414). Collection Le Clercq, ἀρ. 140. "Υψος: 0.19μ. (BCH 79, 1955, σ. 62, εἰκ. 11). Βιέννη, Μουσεῖον Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀρ. 3022. (RM 38-39, 1923 /24, σ. 387, εἰκ. 19). καὶ Λυών, Palais des Beaux Arts, ἀρ. E413. (BCH 79, 1955, σ. 62, εἰκ. 12). 550-525 π.Χ.
- 9-13. Πέντε χαλκαῖ ὕδρια ἐκ τοῦ ὑπογείου σηκοῦ τῆς Ποσειδωνίας: τρεῖς τριδμοι τύπου «Sala Consilina», μία μετὰ ἀνωρθωμένου λέοντος εἰς τὴν λαβὴν καὶ πέμπτη μετὰ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος εἰς τοὺς ὤμους καὶ σφηγῶν εἰς τὴν κάθετον λαβήν. "Υψος: 0.41 - 0.45μ. 540-520 π.Χ.
Archaeology 9, 1956, σ. 22-33. Bd'A 40, 1955, σ. 53-63. Ἐνταῦθα πίν. 46α-γ.
14. Ύδρία ἐξ Ἐρετρίας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 15137. Σφζ. "Υψος: 0.19μ. 540-520 π.Χ.
AE 1936, σ. 148, εἰκ. I.
15. Ύδρία ἐκ Sala Consilina εἰς Petit Palais Παρισίων. "Υψος: 0.41μ. 540-520 π.Χ.
ROLLEY, Monumenta εἰκ. 143.
16. Ὀριζοντία λαβὴ ὕδριας τύπου Sala Consilina. Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν. 540-520 π.Χ.
COMSTOCK - VERMEULE ἀρ. 418.
17. Κάθετος λαβὴ ὕδριας τύπου Sala Consilina. Μουσεῖον Ὀλυμπίας. ΑΔ 18, 1963, B1, Χρονικά πίν. 145β. 540-520 π.Χ.
18. Ύδρία ἐξ Αἰγίου. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 7915. "Υψος: 0.434μ. 530-520 π.Χ.
AE 1936, σ. 165, πίν. 2α.
19. Κάθετος λαβὴ ὕδριας τύπου Αἰγίου. Ἀθῆναι, Μουσεῖον Κανελλοπούλου, ἀρ. 20. "Υψος: 0.21μ. 530-520 π.Χ.
AAA IV, 1971, σ. 428, εἰκ. 1-2.
20. Λαβὴ ὡς ἄνω. Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 99.461. Ἡγοράσθη εἰς Κόρινθον. "Υψος: 0.197μ. 530-520 π.Χ.
COMSTOCK - VERMEULE, ἀρ. 416.
21. Λαβαὶ ὕδριας εἰς Βιέννην· ἡ κάθετος τύπου Αἰγίου, αἱ ὀριζόντιαι μετὰ προτομῶν ἱππῶν. 530-520 π.Χ.
AA 40, 1925, στ. 188, εἰκ. 6-7.
22. Ύδρία ἐκ Randazzo Σικελίας. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 8467. 530-510 π.Χ.
LAMB, πίν. XLVI b.
23. Ύδρία ἐκ Novi Pazar. Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βελιγραδίου ἀρ. 648/1. 540-520 π.Χ.
"Υψος: 0.43μ.
MANO ZISI-POPOVIĆ, Novi Pazar, πίν. III.

- 24-25. Δύο κάθετοι λαβαί υδριῶν εἰς τὸ Μόναχον, Ἀρχαιολογικαὶ Συλλογαὶ
ἀρ. 3440 καὶ 3810. 540-520 π.Χ.
DIEHL, Die Hydria, πίν. 4, 2. AE 1936, πίν. 2β.

Γ' Οἰνοχόαι

1. Οἰνοχόη ἐκ Κορίνθου, μετὰ γυναικείας κεφαλῆς ἄνω. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν
Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 7586. Ὑψος: 0.15 μ. 525-500 π.Χ.
LAMB, πίν. XLVIa. PAYNE, NC, πίν. 45, 6.
2. Οἰνοχόη μετὰ κούρου εἰς τὴν λαβὴν ἐκ Sala Consilina εἰς Petit Palais
Παρισίων. Ὑψος: 0.20 μ. 520-500 π.Χ.
ROLLEY, Monumenta, εἰκ. 144. Ἐνταῦθα πίν. 41α.
3. Οἰνοχόη μετὰ κούρου εἰς τὴν λαβὴν. Ν. Ὑόρκη, Συλλογὴ Pomerance.
Ὑψος: 0.175 μ. 530-510 π.Χ.
MITTEN-DOERING, Master Bronzes, ἑγχρωμος πίναξ.
4. Οἰνοχόη ἐκ Τρεμπενίστε, Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας. Ὑψος: 0.257 μ. 540-520 π.Χ.
FILOW, πίν. X-XI.
5. Οἰνοχόη ἐκ Σμύρνης, Μουσεῖον Βερολίνου 10409. Ὑψος: 0.30 μ.
AE 1936, σ. 160, εἰκ. 12. 530-510 π.Χ.
6. Λαβὴ οἰνοχόης μετὰ γυναικείας προτομῆς. Βαλτιμόρη, Walters Art
Gallery 54.776. Ὑψος: 0.247 μ. 540-530 π.Χ.
AJA 46, 1942, σ. 185, εἰκ. 22.
7. Λαβὴ οἰνοχόης μετὰ κούρου. Βαλτιμόρη, Walters Art Gallery 54.912.
AJA 62, 1958, πίν. 51, 6-8. 540-520 π.Χ.
8. Λαβὴ οἰνοχόης μετὰ κούρου. Κοπεγχάγη, Thorwaldsen Museum, ἀρ. 273.
AJA 62, 1958, πίν. 52, 10-11. 540-520 π.Χ.
9. Οἰνοχόη μετὰ κούρου. Λονδῖνον, Βρετανικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 2473.
AJA 62, 1958, πίν. 50, 4-5. 530-520 π.Χ.
10. Κάτω τμήμα λαβῆς οἰνοχόης ὁμοίου τύπου ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.
Ἀθῆναι, Μουσεῖον Στοᾶς Ἀττάλου, ἀρ. 21. 540-520 π.Χ.
AJA 62, 1958, πίν. 50, 9.
11. Λαβὴ οἰνοχόης μετὰ κούρου εἰς Μουσεῖον Καρχηδόνας.
DELATTRE, Musée Lavigerie, πίν. 30, 1.

Δ' Ραμφόστομοι πρόχοι

Βλ. κατάλογον εἰς σ. 177-181. Αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν ἀπεδείχθησαν κορινθιακὰ ἔργα, πλὴν τῶν ἰταλιωτικῶν (ἀρ. 25-34), καὶ μερικῶν ἐπαρχιακῶν-ἀποικιακῶν: ἀρ. 4, 6, 11, 14, 17, 35-45.

Τέλος, μεταξὺ τῶν πινακίων μετὰ προτομῶν πηγᾶσων (AM 63, 1938-39) τῶν φιαλῶν καὶ κατόπτρων μετ' ἀνθρωπομόρφων λαβῶν (ActaArch 1944. MonPiot 47, 1953) καὶ τῶν τριποδικῶν λεκανίδων (FILOW, εἰκ. 72-89) ἀρκετὰ ἔργα ἀπεδόθησαν ἤδη εἰς τὴν κορινθιακὴν βιοτεχνίαν.

Ε' Ήξαοτήματα άγγείων ζωόμορφα

(Λαβαί, πόδες, διακοσμητικά στοιχεία)

1. Ήφορμών λέων έκ Περαχώρας. Ήθῆναι, Ήθνικόν Ήρχαιολογικόν Μουσείον, άρ. 16147. Μῆκος: 0.152 μ. 600-575 π.Χ.
Perachora I, πίν. 39-40.
2. Ήνάγλυφος νίκη έκ Περαχώρας. Ήθῆναι, Ήθνικόν Ήρχαιολογικόν Μουσείον, άρ. 16148. 560-550 π.Χ.
Perachora I, πίν. 42 (3-4).
- 3-4. Σφίγγες είς Λοῦβρον (άρ. 1680) καί Weimar. 560-550 π.Χ.
JANTZEN, Bronzeworkstätten, πίν. 33.
5. Σφίγξ έκ Περαχώρας. Ήθῆναι, Ήθνικόν Ήρχαιολογικόν Μουσείον, άρ. 16151. Ήψος: 0.057 μ. 550 π.Χ.
Perachora I, πίν. 43 (1-2).
- 6-7. Γοργόνες έκ Περαχώρας. Ήθῆναι, Ήθνικόν Ήρχαιολογικόν Μουσείον, άρ. 16149-1650. Ήψος: 0.075 μ. 550-525 π.Χ.
Perachora I, πίν. 34 (1-2), 42 (1-2).
- 8-9. Δύο καθήμενοι λέοντες Περαχώρας. Ήθῆναι, Ήθνικόν Ήρχαιολογικόν Μουσείον, άρ. 16153-4. Μῆκος: 0.093 μ. 550-525 π.Χ.
Perachora I, πίν. 43 (8-9).
10. Καθήμενος λέων έκ Μακεδονίας. Λονδῖνον, Βρεταννικόν Μουσείον, άρ. 1913, 11-13. 6. 550-525 π.Χ.
Perachora I, παρ. πίν. 19, 1.
11. Καθήμενος λέων έκ Δωδώνης. Μουσείον Ήωαννίνων. άρ. 5829. Μῆκος: 0.078. Ήψος: 0.053 μ. 550-525 π.Χ.
Τό Ήργον 1974, σ. 48, είκ. 38.
12. Πούς τριποδικῆς λεκανίδος έκ Δωδώνης, Μουσείον Ήωαννίνων 540-520 π.Χ.
άρ. 4904. Ήψος: 0.079 μ.
Ήνταῦθα πίν. 458.
13. Λαβή κάδου έκ Περαχώρας. Ήθῆναι, Ήθνικόν Ήρχαιολογικόν Μουσείον, άρ. 16155. Ήψος: 0.058 μ. 520-510 π.Χ.
Perachora I, πίν. 44(8-9).

ΧΑΛΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑΖΟΝΤΩΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ
ΤΗΣ ΚΥΜΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

- 1-6. Ύδρῖαι καὶ ἀμφορεῖς ἐκ Τρεμπενίστε καὶ Μοναστηρίου εἰς τὰ Ἐθνικὰ Μουσεῖα Βελιγραδίου καὶ Σόφιας. 550-525 π.Χ.
(Βλ. ἄνωτέρω σ. 128-129)
7. Οἶνοχόη ἐκ Τρεμπενίστε, Ἐθνικὸν Μουσεῖον Σόφιας. Ὑψος: 0.257 μ. 525-500 π.Χ.
FiLow, εἰκ. 64-67.
8. Οἶνοχόη ἐκ Κύμης. 525-500 π.Χ.
FiLow, εἰκ. 68.
9. Οἶνοχόη εἰς Μουσεῖον Matera, ἀρ. 12291 Ὑψος: 0.145μ. 525-500 π.Χ.
Bd'A 53, 1968, σ. 111, εἰκ. 21-23.
- 10-12. Ύδρῖα καὶ ἀμφορεῖς Ποσειδωνίας. 540-520 π.Χ.
Bd'A 40, 1955, σ. 53 κ.έ., εἰκ. 20-22. Ἐνταῦθα σ. 130.
13. Ύδρῖα ἐκ Κύμης. 550-525 π.Χ.
MonAnt 22, πίν. 78, 1.
14. Χαλκοῦς λέβης ἐκ Κύμης. 500-480 π.Χ.
MonAnt 22, πίν. 78, 2.
15. Λαβὴ ραμφοστόμου πρόχου ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 10583. 470-460 π.Χ.
Ὑψος: 0.12 μ.
Ἐνταῦθα ἀρ. 25, πίν. 25γ,ς'.
16. Πρόχους Grimani, ἐξ Ἑλλάδος. Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν Βουδαπέστης, 460-450 π.Χ.
ἀρ. 56. 11. Α. Ὑψος: 0.325 μ.
SZILAGYI, Führer, πίν. XIV. Ἐνταῦθα ἀρ. 26, πίν. 30γ.
17. Λαβὴ Σερρών, Μουσεῖον Θεσσαλονίκης, ἀρ. 10083. Μῆκος: 0.133 μ. 460-450 π.Χ.
Ἐνταῦθα ἀρ. 27, πίν. 26α-δ.
18. Ύδρῖα Μουσείου Νεαπόλεως, ἀρ. 1609. Ὑψος: 0.545 μ. 460 π.Χ.
LANGLOTZ, Westgriechen, πίν. 93
19. Ἀμφορεὺς ἐκ Schwarzenbach. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 674. 460-450 π.Χ.
Ὑψος: 0.383 μ.
RM 38-39, 1923/24, σ. 366, εἰκ. 8.
20. Ἀμφορεὺς Βατικανοῦ, ἀρ. 701. Ὑψος: 0.58 μ. 460-450 π.Χ.
LAMB, πίν. LIXb.
21. Οἶνοχόη Βοτονοσίου. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 291. 480-470 π.Χ.
Ὑψος: 0.192 μ.
BCH 73, 1949, σ. 19, εἰκ. 1.
22. Οἶνοχόη εἰς Cambridge, Fitzwilliam Museum, ἀρ. 18-1955, ὁμοία 480-470 π.Χ.
πρὸς τὴν προηγούμενην. Ὑψος: 0.189 μ.
BCH 99, 1975, σ. 566, εἰκ. 36 - 37.
23. Οἶνοχόη εἰς Ἀθήνας, Συλλογὴ Λ. Μελεᾶ, ἀρ. 12, ὁμοία πρὸς τὰς δύο 480-470 π.Χ.
προηγούμενας. Ὑψος: 0.187 μ.
BCH 99, 1975, σ. 564, εἰκ. 33 - 35.

ΧΑΛΚΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑ ΕΙΔΩΛΙΑ
ΑΡΧΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΎΣΤΕΡΟΑΡΧΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α' Κατασκευασθέντα εις κορινθιακά έργα στήρια.

1. Κοῦρος ἐξ Ἴσθμίας. Μουσείον Κορίνθου IM 2089. "Υψος: 0.105 μ. 600-570 π.Χ.
Hesperia 28, 1959, πίν. 67d.
2. Πολοφόρος Κόρη εις Cambridge, Fitzwilliam Museum, ἀρ. 10.1928. 570-550 π.Χ.
"Υψος: 0.136 μ.
LAMB, πίν. XXXV a-b.
3. Κοῦρος - Ἀπόλλων Μουσείου Βιέννης, ἀρ. 2333. "Υψος: 0.127 μ. 560-550 π.Χ.
JdI 80, 1965, σ. 126, εἰκ. 1-3. Ἐνταῦθα πίν. 37α.
4. Κοῦρος κατόπτρου Ρηγείας. Μουσείον Μυκόνου. "Υψος: 0.162 μ. 550 π.Χ.
AE 1953/4, A, σ. 196, εἰκ. 6.
5. Κάτοπτρον μετὰ κόρης εις τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βαρσοβίας, 550-540 π.Χ.
ἀρ. 198308. "Υψος: 0.19 - 0.232 μ.
A JA 70, 1966, πίν. 43.
6. Κόρη κατόπτρου Μουσείου Θάσου, ἀρ. 1464. "Υψος: 0.15μ. 550-540 π.Χ.
BCH 93, 1969, πίν. XXI-XXII
7. Κοῦρος ἐξ Ἴσθμίας. Μουσείον Κορίνθου, ἀρ. IM 2360. "Υψος: 0.08μ. 540-530 π.Χ.
Hesperia 28, 1959, πίν. 67b-c. Ἐνταῦθα πίν. 37β.
8. Ζεὺς Λυκαίου. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 13209. 540-530 π.Χ.
"Υψος: 0.098μ.
LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 41b. Ἐνταῦθα πίν. 38γ.
9. Συμποσιαστὴς ἐκ Δωδώνης. Λονδῖνον, Βρετανικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 1954 540-530 π.Χ.
10-18-1. Μῆκος: 0.10μ.
Br. Mus. Qu. 1955/56, πίν. XII. Ἐνταῦθα πίν. 38δ.
10. Σειληνὸς ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλ- 540-530 π.Χ.
λογὴ Καραπάνου, ἀρ. 22. "Υψος: 0.20μ.
OlympBer VIII, σ. 247, εἰκ. 94. Ἐνταῦθα πίν. 51α-β.
11. Σειληνοὶ λέβητος Μουσείου Ὀλυμπίας, ἀρ. B4232, 4200, 4700. "Υψος: 0.051 μ. 540-520 π.Χ.
OlympBer VIII, πίν. 114-117. Ἐνταῦθα πίν. 51δ.
12. Σειληνὸς ἐξ Ἀπολλωνίας εις Λοῦβρον, ἀρ. MNC 1737. "Υψος: 0.135 μ. 530-520 π.Χ.
ROLLEY, Monumenta, εἰκ. 74. Ἐνταῦθα πίν. 51γ.
13. Σειληνὸς ἐκ Bonete Ἰσπανίας εις Λοῦβρον, ἀρ. MNC 2375. "Υψος: 0.092 μ. 525-500 π.Χ.
DE RIDDER, I, πίν. 15, ἀρ. 133
14. Ἴππάριον ἐκ Λοκρίδος εις τὸ Μουσεῖον τοῦ Mariemont, ἀρ. B187. 540-530 π.Χ.
Μῆκος: 0.22 μ.
AJA 67, 1963, πίν. 71, 8.
15. Ἴππεὺς ἐκ Θεσσαλίας εις τὸ Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν Βοστώνης, 550-540 π.Χ.
ἀρ. 98.659. "Υψος: 0.10 μ.
COMSTOCK - VERMEULE, ἀρ. 33.

16. Ἴππεὺς ἀναγλύφου ζωφόρου κρατῆρος ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 26. Ὑψος: 0.10 μ. 550-525 π.Χ.
CARAPANOS, Dodone, πίν. XII, 2. Ἐνταῦθα πίν. 52γ.
17. Ἴππεὺς ἐκ Μαντινείας. Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 03.993. Ὑψος: 0.115 μ. 525-500 π.Χ.
COMSTOCK - VERMEULE, ἀρ. 32.
18. Ἴππάριον εἰς Art Museum, Princeton University. Ὑψος: 0.084 μ. 500-490 π.Χ.
MITTEN - DOERINGER, ἀρ. 58.
19. Καθήμενος ἱματιοφόρος ἐκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 28. Ὑψος: 0.08 μ. 530-520 π.Χ.
CARAPANOS, Dodone, πίν. X, 2.
20. Κοῦρος ἐξ Ὀλυμπίας. Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 03.996. Ὑψος: 0.166 μ. 530-520 π.Χ.
LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 35a. Ἐνταῦθα πίν. 38α-β.
21. Ὀπλίτης ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4913. Ὑψος: 0.154 μ. 530-520 π.Χ.
Ἐνταῦθα πίν. 49α-β.
22. Ὀπλίτης ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 1411. Ὑψος: 0.135 μ. 530-520 π.Χ.
Ἐνταῦθα πίν. 48α-β.
23. Ἀρτεμις ἐξ Ὀλυμπίας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 6086. Ὑψος: 0.188 μ. 520-510 π.Χ.
CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, πίν. XI, 2. Ἐνταῦθα πίν. 39α-β.
24. Κάτοπτρον μετὰ κόρης ἐκ Κορίνθου, Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 11691. Ὑψος: 0,29 μ. 520-510 π.Χ.
CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, πίν. XI, 3. Ἐνταῦθα πίν. 40α.
25. Κόρη κατόπτρου ἐκ Περαχώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16146. Ὑψος: 0.246 μ. 510-500 π.Χ.
Perachora I, πίν. 34, 4-5.
26. Ἱέρεια ἐξ Ἀλβανίας. Λοῦβρον, ἀρ. MNB 2854. Ὑψος: 0.28 μ. 510-500 π.Χ.
CHARBONNEAUX, Les bronzes grecs, πίν. XX, I. Ἐνταῦθα πίν. 39δ.
27. Ζεὺς ἐξ Ὀλυμπίας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 6163. Ὑψος: 0.288 μ. 510-500 π.Χ.
LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 40a. Ἐνταῦθα πίν. 39γ.
28. Ἡρακλῆς ἐκ Περαχώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16152. Ὑψος: 0.127 μ. 500 π.Χ.
Perachora I, πίν. 45.
29. Ποσειδῶν ἐξ Ἰσθμίας. Μουσεῖον Κορίνθου, ἀρ. IM2356. Ὑψος: 0.117 μ. 525-500 π.Χ.
Hesperia 28, 1959, πίν. 67e.
30. Αὐλητὴς ἐκ Δελφῶν. Μουσεῖον Δελφῶν, ἀρ. 7724. Ὑψος: 0.149 μ. 500-490 π.Χ.
ROLLEY, FdD V, πίν. XXXV.
31. Περσιστερά ἐκ Περαχώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16173. Μῆκος: 0.18, ὕψος: 0.10 μ. 640-600 π.Χ.
Perachora I, πίν. 41.

Β' Ἀποικιακὰ ἔργα.

1. Ἴππεὺς («Διόσκουρος») καὶ ἵπποι εἰς Συλλογὴν Καραπάνου, ἀρ. 27 καὶ Λοῦβρον, ἀρ. MNC 1240. Ὑψος: 0.095 μ. 570 π.Χ.
LAMB, πίν. 32b, 38b. Ἐνταῦθα πίν. 52α-β.
2. Δρομᾶς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 24. Ὑψος: 0.12 μ. 550-540 π.Χ.
LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 48b. Ἐνταῦθα πίν. 53α-β.
3. Ἀπόλλων Ἐτυμοκλείδα ἐκ Δωδώνης. Λοῦβρον, ἀρ. MNC 1239. Ὑψος: 0.103 μ. 550 π.Χ.
LANGLOTZ, Bildhauerschulen, πίν. 42a. Ἐνταῦθα πίν. 53γ.
4. Πύκτης ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4915. Ὑψος: 0.072 μ. 550-530 π.Χ.
Ἐνταῦθα πίν. 53δ.
5. Μαινᾶς ἐκ Τετόβου. Μουσεῖον Σμοπίων. Ὑψος: 0.094 μ. 550-540 π.Χ.
ΛΑ 48, 1933, στ. 479, εἰκ. 19-20. Ἐνταῦθα πίν. 54α.
6. Ἀρτεμις ἐκ Θεσπρωτίας. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 7971. Ὑψος: 0.12 μ. 550-540 π.Χ.
NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 39. Ἐνταῦθα πίν. 45β-γ.
7. Αὐλητὴς Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 25. Ὑψος: 0.12 μ. 550-540 π.Χ.
LAMB, πίν. 32c. Ἐνταῦθα πίν. 54β.
8. Σειληνὸς ἐξ Αὐλῶνος. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 6252. Ὑψος: 0.115 μ. 540-520 π.Χ.
NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 39.
9. Καθήμενος ἱματιοφόρος ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4903. Ὑψος: 0.072 μ. 525-500 π.Χ.
ΠΑΕ 1954, σ. 190, εἰκ. 2-3. Ἐνταῦθα πίν. 53ε.
10. Ἐφορμῶν ὀπλίτης ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 7470. Ὑψος: 0.16 μ. 510-500 π.Χ.
NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 40. Ἐνταῦθα πίν. 50β.

Γ' Ἐπαρχιακὰ - περιφερειακὰ ἔργα ἀρχαῖων χρόνων.

1. Κοῦρος «Ἀπόλλων» ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 7976. Ὑψος: 0.18 μ. 580-570 ἢ 530-520 π.Χ.
NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 38.
2. Μικρὸς συμποσιαστὴς ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 10586. Ὑψος: 0.035 μ. 540-520 π.Χ.
NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 36.

ΧΑΛΚΑ ΑΡΧΑΪΚΑ ΕΙΔΩΛΙΑ ΔΩΔΩΝΗΣ

ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΑ ΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ

Μουσείο Ἰωαννίνων:

Πύκτης ἀρ. 4915.

Ἐνταῦθα πίν. 53δ.

Ὀπλίτης ἀρ. 4913.

Ἐνταῦθα πίν. 49.

Ὀπλίτης ἀρ. 1411.

Ἐνταῦθα πίν. 48.

Καθήμενος ἱματιοφόρος ἀρ. 4903.

Ἐνταῦθα πίν. 53ε.

Τράγος ἀρ. 4911.

Ἐνταῦθα πίν. 47α.

Ποὺς λεκανίδος ἀρ. 4904.

Ἐνταῦθα πίν. 46δ.

Καθήμενος λέων ἀρ. 5829.

Τὸ Ἔργον 1974, σ. 48, εἰκ. 38 - 39.

Μουσείο Βερολίνου:

Ἐφορμῶν Ὀπλίτης ἀρ. 7470.

NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 40.

Ἐνταῦθα πίν. 50β.

Τράγος κυρίσων.

NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 29, 181.

Ἐνταῦθα πίν. 47β.

Καθήμενος τράγος.

NEUGEBAUER, Katalog I, πίν. 29, 185

Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν

Μουσείο Ἀθηνῶν,

Συλλογὴ Καραπάνου:

«Διόσκουρος» καὶ ἵππος ἀρ. 27.

Ἐνταῦθα πίν. 52α-β.

Ἀνάγλυφον ἱππέως ἀρ. 36.

Ἐνταῦθα πίν. 52γ.

Δρομᾶς ἀρ. 24.

Ἐνταῦθα πίν. 53α-β.

Σειληνὸς ἀρ. 22.

Ἐνταῦθα πίν. 51α-β.

Αὐλητὴς ἀρ. 25.

Ἐνταῦθα πίν. 54β.

Καθήμενος ἱματιοφόρος ἀρ. 28.

CARAPANOS, Dodone, πίν. X,2.

Ἴππεύς ἐξ ἀναγλύφου ἀρ. 26.

CARAPANOS, Dodone, πίν. XII,2.

Καθήμενος τράγος.

CARAPANOS, Dodone, πίν. XX,1.

Μουσείο Λούβρου:

Ἀπόλλων Ἐτυμοκλείδα.

Ἐνταῦθα πίν. 53γ.

ΛΑΚΩΝΙΚΑ

Μουσείο Ἰωαννίνων:

Καθήμενος λέων ἀρ. 2674.

ΠΑΕ 1967, πίν. 27β.

Ὀπλίτης ἀρ. 4914.

Ἐνταῦθα πίν. 50γ-δ.

ΜΕΡΟΣ Γ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

- Ἀθῆναι, Μουσεῖον Ἀκροπόλεως
 — ἀρ. 684, κόρη, 9.
 — ἀρ. 701, γοργόνειον, 12, 2.
 Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον,
 Συλλογὴ Καραπάνου
 — χαλκᾶ εἰδώλια:
 — ἀρ. 10, πεπλοφόρος, 96.
 — ἀρ. 22, σειληνός, 37, 145, 155, 156, 159, 163, 165, 1, 187.
 — ἀρ. 24, δρομάς, 118, 142, 155, 157, 10, 163, 164, 189.
 — ἀρ. 25, ἀλλητής, 158, 163, 189.
 — ἀρ. 26, ἵππεύς, 146, 157, 188.
 — ἀρ. 27, Διδόσκουρος, - ἵππος, 142, 145, 155, 156, 157, 164, 165, 1, 189.
 — ἀρ. 28, ἱματιοφόρος, 157, 188.
 — ἀρ. 36, ἀνάγλυφος ἵππεύς, 145, 155, 157, 163, 182.
 — χαλκαῖ πρόχοι καὶ τμήματα αὐτῶν:
 — ἀρ. 38 (κατ. 73), 57.
 — ἀρ. 327α (κατ. 82), 60.
 — ἀρ. 327β, 338 (κατ. 71), 56.
 — ἀρ. 339 (κατ. 7), 20, 22, 25, 77, 86, 87, 90, 111.
 — ἀρ. 340 (κατ. 3), 15, 22, 23, 25, 103.
 — ἀρ. 341 (κατ. 1), 11, 12, 13, 15, 44, 102.
 — ἀρ. 358 (κατ. 78), 59.
 — ἀρ. 360 (κατ. 24), 35, 80, 94, 103.
 — ἀρ. 372 (κατ. 5), 18, 19, 22, 102.
 — ἀρ. 379 (κατ. 22), 34, 55.
 — ἀρ. 384 (κατ. 58), 53.
 — ἀρ. 447 (κατ. 46), 48, 49, 50, 55, 80.
 — ἀρ. 689 (κατ. 70), 55, 56, 59, 75.
 — ἀρ. 1214 (κατ. 92), 63, 87.
 — ἀρ. 1215 (κατ. 50), 50.
 — ἀρ. 1216 (κατ. 84), 61.
 — ἀρ. 1217 (κατ. 91), 62.
 — ἀρ. 1218 (κατ. 8), 21, 102.
 — ἀρ. 1219 (κατ. 75), 58.
 — ἀρ. 1220 (κατ. 83), 60.
 — ἀρ. 1221 (κατ. 47), 49.
 — ἀρ. 1222 (κατ. 80), 60.
 Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον
 — χαλκαῖ πρόχοι καὶ τμήματα αὐτῶν:
 — ἀρ. 15244 (κατ. 14), 27, 28, 94, 102, 165, 2.
 — ἀρ. 16170 (κατ. 72), 57.
 — ἀρ. 16196 (κατ. 49), 49, 50, 81.
 — ἀρ. 16424 (κατ. 76), 58.
 — ἀρ. 16521 (κατ. 36), βλ. Μουσεῖον Ἰωαννίνων 4912.
 — ἀρ. 16533 (κατ. 12), βλ. Μουσεῖον Ἰωαννίνων 4920.
 — ἀρ. 17033 (κατ. 81), 60.
 — ἀρ. 18111 (κατ. 74), 57.
 — ἀρ. 18112 (κατ. 4), 17, 102, 104.
 — λαβὴ Περαιχώρας (κατ. 53), 51, 80.
 — χαλκᾶ ἀγγεῖα καὶ σκεύη:
 — ἀρ. 7158, λαβὴ ὕδριας, 132, 5.
 — ἀρ. 7586, οἰνοχόη, 84, 184.
 — ἀρ. 7588, οἰνοχόη, 49.
 — ἀρ. 7915, ὕδρια Αἰγίου, 108, 110, 121, 183.
 — ὕδρια Τρικκάλων, 108, 109, 110, 111, 121, 183.
 — ἀρ. 11691, κάτοπτρον, 31, 188.
 — ἀρ. 15137, ὕδρια Ἐρετρίας, 9, 107, 108, 109, 121, 183.
 — χαλκᾶ εἰδώλια:
 — ἀρ. 6086, Ἀρτεμις Ὀλυμπίας, 26, 188.
 — ἀρ. 6163, Ζεὺς Ὀλυμπίας, 26, 1, 143, 188.
 — ἀρ. 7598, ὀπλίτης, 144, 2.
 — ἀρ. 13209, Ζεὺς Λυκαίου, 13, 15, 2, 23, 124, 156, 158, 162, 187.
 — ἀρ. 14789, ὀπλίτης, 144, 2.
 — ἀρ. 15174, βλ. Μουσεῖον Ἰωαννίνων 4914.
 — ἀρ. 16146, κόρη Περαιχώρας, 143, 188.
 — ἀρ. 16147, λέων Περαιχώρας, 185.
 — ἀρ. 16148, νίκη Περαιχώρας, 185.
 — ἀρ. 16149-50, γοργόνες Περαιχώρας, 185.
 — ἀρ. 16151, σφίγξ Περαιχώρας, 22, 23, 185.
 — ἀρ. 16152, Ἡρακλῆς Περαιχώρας, 143, 158, 188.
 — ἀρ. 16153-54, λέοντες Περαιχώρας, 185.
 — ἀρ. 16155, λαβὴ κάδου, 185.
 — ἀρ. 16197, βλ. Μουσεῖον Ἰωαννίνων 4913.
 Ἀθῆναι, Μουσεῖον Στοᾶς Ἀττάλου, 123, 184.
 Ἀθῆναι, Συλλογὴ Ἀ. Ἰόλα, 162, 1, 186.
 Ἀθῆναι, Μουσεῖον Π. Κανελλοπούλου
 — ἀρ. 53 (κατ. 48), 49.
 — ἀρ. 20, λαβὴ χ. ὕδριας, 183.
 Ἀμστερνταμ, Allard Pierson Museum
 — ἀρ. 3367 (πρόχους κατ. 77), 58, 59, 105.
 Βαλτιμόρη, Walters Art Gallery
 — ἀρ. 54770, χ. σφίγξ, 23.
 — ἀρ. 54776, χ. λαβὴ οἰνοχόης, 84, 184.
 — ἀρ. 54912, χ. λαβὴ οἰνοχόης, 123, 124, 184.
 — ὕδρια χ. 56, 80, 84, 126.

Βαρσοβία, Έθνικόν Μουσείον

- άρ. 198308, κόρη κατόπτρου, 143, 2, 187.

Βασιλεία, Antikenmuseum

- Πρόχους Tessin (κατ. 20), 11, 26, 31, 34, 35, 36, 38, 43, 55, 55, 1, 79, 90, 91, 95, 97, 103, 111.

Βατικανόν, Μουσείον

- άρ. 701, χ. άμφορεύς, 134, 186.

Βελιγράδιον, Έθνικόν Μουσείον

- άρ. 173/1, χ. τρίπους Τρεμπενίστε, 108, 2, 120.
- άρ. 174/1, χ. κρατήρ Τρεμπενίστε, 119, 146, 157, 10, 158, 159, 164, 165, 1, 182.
- τμήματα χ. πρόχων Τρεμπενίστε (κατ. 39-41), 46.
- άρ. 648/1, χ. ύδρία Novi Pazar, 122, 123, 124, 159, 184.
- άρ. 658/1, χ. πρόχους Novi Pazar (κατ. 38), 46, 80, 159.

Βέρνη, Μουσείον Ιστορίας τής Τέχνης

- Έδρία Grächwil, 93, 6, 106, 110, 114.

Βερολίνον, Staatliche Museen

- άρ. 647, χ. άμφορεύς Schwarzenbach, 134, 186.
- άρ. 768, χ. τρίπους Μεταποντίου, 120.
- άρ. 827β, 893, πίνακες Πεντεσκούφίων, 73.
- άρ. 10409, χ. οινόχνη, 125, 126, 129, 184.
- άρ. 6252, χ. σειληνός Αύλωνος, 156, 160, 189.
- άρ. 7470, χ. όπλίτης Δωδώνης, 116, 156, 158, 165, 2, 189.
- άρ. 7971, χ. Άρτεμις Θεσπρωτίας, 7, 115, 116, 142, 156, 163, 189.
- άρ. 7976, χ. έπαρχιακός κοῦρος, 12, 158, 189.
- άρ. 8467, χ. ύδρία Randazzo, 106, 109, 121, 124, 183.
- άρ. 8581, χ. σειληνός Beneventum, 37, 133.
- άρ. 10389, λαβαί χ. ύδρίας, 94, 4.
- άρ. 10583, λαβή χ. πρόχου (κατ. 25), 35, 36, 105, 134.
- άρ. 10584, χ. τράγος, 123, .
- άρ. 10821 a-c, λαβή χ. ύδρίας, 183.
- άρ. 10880, χ. ύδρία, 15, 94, 4, 106, 120, 127.
- άρ. 10588, χ. πινάκιον, 137.
- άρ. F 2298, κύλιξ, 74, 3.

Βιέννη, Μουσείον Ιστορίας τής Τέχνης

- άρ. 2333, χαλκοῦς κοῦρος, 7, 8, 13, 15, 2, 16, 117, 128, 143, 146, 162, 187.
- άρ. 2903, χ. προχοΐσκη (κατ. 69), 54, 55, 80.
- άρ. 3022, λαβαί χ. ύδρίας, 88, 2, 130, 3, 183.

Βοστώνη, Μουσείον Καλών Τεχνών

- άρ. 98.659, χ. ίππεύς, 146, 188.
- άρ. 98.653, χ. «Απόλλων», 158.
- άρ. 99.461, χ. λαβή ύδρίας, 121, 183.

- άρ. 99.462, χ. λαβή ύδρίας, 121, 2, 183.

- άρ. 99.481, χ. οινόχνη, 38, 39, 56, 80, 84, 136.

- άρ. 03.993, χ. ίππεύς, 147, 188.

- άρ. 03.996, χ. κοῦρος Όλυμπίας, 15, 2, 25, 122, 143, 188.

- άρ. 60.2333, λαβή πρόχου, (κατ. 6), 19, 20, 86, 103.

- άρ. 64.303, λαβή πρόχου (κατ. 54), 51, 80.

- άρ. 62.188, λαβή πρόχου (κατ. 6), 19, 20, 86, 103.

- χρυσή φιάλη, 137.

- μελαν. πρόχους, 74.

Βουδαπέστη, Μουσείον Καλών Τεχνών

- άρ. 56.11. A, πρόχους Grimani (κατ. 26), 37, 38, 39, 43, 80, 105, 134.

Βρυξέλλαι, Musées Royaux

- άρ. A365, λαβή πρόχου (κατ. 9), 22, 23, 77, 87, 88, 94, 103.

- πηλ. προχοΐσκη, 75.

- λαβή χ. ύδρίας, 87, 110, 4, 132, 3.

Cambridge, Fitzwilliam Museum

- άρ. 10.1928, χ. πολοφόρος θεά, 143, 143, 2, 187.

- άρ. 18.1955, χ. οινόχνη, 186.

Γενεύη, ιδιωτική συλλογή

- λαβή μετά στομίου (κατ. 2), 14, 86, 102.

Δελφοί, Μουσείον

- άρ. 7592-3, πήλιναι ραμφ. πρόχοι, 70.

- άρ. 3691, 4461, χ. λαβαί, 132, 5.

- άρ. 7724, χ. αύλητής, 188.

Θάσος, Μουσείον

- άρ. 1464, κόρη κατόπτρου, 143, 143, 2, 187.

Θεσσαλονίκη, Αρχαιολογικόν Μουσείον

- άρ. 10083, λαβή πρόχου (κατ. 27), 38, 39, 80.

- χ. πρόχοι, 159, 1.

Ίωάννινα, Μουσείον

- χαλκαϊ πρόχοι καί λαβαί:

- άρ. 166α-β (κατ. 56-57), 52, 81.

- άρ. 290 (κατ. 17), 28, 29, 79, 84, 89, 90, 102, 104, 165.

- άρ. 479 (κατ. 86), 61.

- άρ. 484 (κατ. 88), 62.

- άρ. 485 (κατ. 89), 62.

- άρ. 648 (κατ. 59), 53.

- άρ. 1470 (κατ. 85), 61.

- άρ. 1710 (κατ. 35), 44, 62, 77, 102.

- άρ. 1782 (κατ. 90), 62.

- άρ. 2258 (πρόχους Α Βίτσας, κατ. 10) 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 62, 77, 78, 88, 102.

- άρ. 2259 (πρόχους Β Βίτσας, κατ. 16), 3, 3, 5, 6, 9, 10, 21, 24, 27, 28, 29, 32, 62, 78, 88, 89, 90, 96, 102.

- άρ. 4912 (κατ. 36), 45, 79.

- άρ. 4920 (κατ. 12), 24, 25, 86, 102, 111.
- χαλκᾶ εἰδῶλια καὶ ἀγγεῖα:
- άρ. 291, οἰνοχόη, 186.
- άρ. 1411, ὀπλίτης, 15, 2, 143, 144, 156, 188.
- άρ. 2252, πρόχους, 159.
- άρ. 2674, λέων, 190.
- άρ. 4903, ἱματιοφόρος καθιστός, 157, 164, 189.
- άρ. 4904, πούς λεκανίδος, 55, 1, 157, 185.
- άρ. 4911, τράγος, 157.
- άρ. 4913, ὀπλίτης, 15, 2, 143, 144, 188.
- άρ. 4914, ὀπλίτης, 144, 190.
- άρ. 4915, πύκτης, 142, 158, 164, 189.
- άρ. 5829, λέων 185.
- πήλινα ἀγγεῖα:
- άρ. 2125, 10.
- άρ. 2130, 10.
- Καρχηδών, Μουσεῖον Lavigerie
- πρόχους (κατ. 18), 29, 30, 79.
- λαβή (κατ. 31), 40.
- πρόχους (κατ. 33), 42, 43, 80.
- πηλ. πρόχους 87.
- λαβή οἰνοχόης, 124, 184.
- χ. οἰνοχόη, 41, 1, 59, 1.
- Κοπεγχάγη, Ἑθνικὸν Μουσεῖον
- VII 940, πηλ. κρατὴρ, 145, 160, 2.
- Κοπεγχάγη, Thorwaldsen Museum
- άρ. 237, λαβή οἰνοχόης, 123, 128, 184.
- Κόρινθος, Μουσεῖον
- χαλκᾶ εἰδῶλια καὶ ἀγγεῖα:
- IM 2089 (κοῦρος), 141, 142, 187.
- IM 2360 (κοῦρος Ἰσθμίας), 8, 141, 142, 187.
- IM 2366 (Ποσειδῶν), 14, 188.
- IM 2485 (κατ. 21), 33, 103, 141.
- τράγος Ἰσθμίας, 157.
- κεφαλὴ ἑπταν Ἰσθμίας, 117, 141, 146.
- ἀνάγλυφος κεφαλῇ, 8, 9, 1.
- μαρμ. περιρραντήριον, 12, 3.
- πήλινα:
- C. 39.109 : 71.
- C. 39.110, T1541, T1758, KV441, KP246: 72.
- KP 242 : 159.
- μῆτρα γοργονεῖου, 116.
- ὁμοίωμα φιάλης, 137.
- Κωνσταντινούπολις, Μουσεῖον, 52, 5.
- Λονδίνον, Βρετανικὸν Μουσεῖον.
- άρ. 656, λαβή καὶ στόμιον πρόχου (κατ. 32), 41.
- άρ. 508, λαβή πρόχου (κατ. 34), 42, 43.
- άρ. 78.10-12.22, πρόχους Γαλαξειδίου (κατ. 79), 59.
- άρ. A520, πηλ. οἰνοχοῖσκη, 54, 4.
- άρ. 1954.10-18-1, συμποσιαστής, 143, 155, 187.
- άρ. 208, δρομάς ἐκ Prizren, 156, 163.
- άρ. 2473, χ. οἰνοχόη, 184.
- St. Louis, Washington University Collection
- πηλ. πρόχους, 16, 71.
- Λυών, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν
- α' Αφροδίτη τῆς Λυῶν, 6.
- άρ. E 152, χ. κάτοπτρον, 7.
- άρ. E 413, χ. λαβή, 183.
- Mariemont, Μουσεῖον
- άρ. B 187, χ. ἱππάριον, 146, 188.
- Matera, Μουσεῖον
- άρ. 12291, χ. οἰνοχόη, 130, 132, 186.
- Metz, Μουσεῖον.
- ἑλληνοκελτική πρόχους, 63.
- Μόναχον, Antikensammlungen
- χ. κρατὴρ, 116, 118, 119, 122, 182.
- άρ. 241, πηλ. πρόχους, 72, 79.
- άρ. 1828, μελαν. πρόχους, 74, 79.
- άρ. 3440, 3810, κάθετοι λαβαὶ ὑδριῶν, 126, 184.
- άρ. 4339, χ. εἰδῶλιον Διός, 142, 158.
- Μύκονος, Μουσεῖον
- κοῦρος κατόπτρου, 142, 187.
- Νεάπολις, Ἑθνικὸν Μουσεῖον
- ἀττική πηλ. πρόχους, 79.
- χ. ὑδρία, 134, 186.
- Ὀλυμπία, Μουσεῖον
- B 25, χ. εἰδῶλιον γέροντος, 120.
- B 4200, 4232, 4700, χ. σειληνοί, 145, 187.
- B 5000, χ. ὀπλίτης, 120.
- B 5850, λαβή πρόχου (κατ. 23), 35, 80, 94, 103.
- στόμιον προχοῖσκης (κατ. 86), 61.
- λαβή χ. ὑδρίας, 94, 4.
- λαβή χ. ὑδρίας, 127, 183.
- Ἥρα, 120, 4.
- Ὁξφόρδη, Ashmolean Museum
- Oldfield Bequest 56 (κατ. 19), 31, 55, 63, 75, 4, 81, 2, 79, 89, 90, 103, 117.
- Παρίσιον, Bibl. Nationale, Cab. des Médailles, 72, 85.
- Παρίσιον, Μουσεῖον τοῦ Λούβρου
- χαλκᾶ εἰδῶλια καὶ σκεύη:
- MNC 1239, Ἀπόλλων Ἑτυμοκλείδα, 117, 122, 124, 142, 155, 156, 158, 162, 163-4, 189.
- MNC 1240, ἵππος Δωδώνης, 145, 155.
- MNC 1737, σειληνός Ἀπολλωνίας, 37, 142, 160, 165, 1, 187.
- άρ. MNC 2375, χ. σειληνός, 187.
- άρ. 2645, λαβή ὑδρίας, 94, 4, 187.
- άρ. 2771, στόμιον πρόχου (κατ. 37), 45, 47.
- άρ. 2772-3, στόμιον καὶ λαβή (κατ. 60), 53.
- MNB 2854, ἱέρεια Ἀλβανίας, 7, 33, 99, 160, 188.

- ζεύγος τράγων, 157.
- πηλίνα:
- F 118 : 74, 79.
- E 642, F 39, F 10 : 78, 83, 93.
- άττική στήλη, 89.
- Παρίσιον, Μουσείον Petit Palais
- ύδρία έκ Sala Consilina, 10, 26, 88, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 121, 122, 124, 127, 183.
- οίνοχόη έκ Sala Consilina, 32, 2, 36, 107, 110, 111, 121, 184.
- Παρίσιον, Μουσείον Σεβρών, 75, 4.
- Πεζάρω, Μουσείον
- χ. ύδριαί, 132, 3.
- Ποσειδωνία, Μουσείον
- ύδριαί ύπογείου σηκοῦ, 10, 26, 87, 6, 88, 93, 6, 95, 106, 109, 110, 111, 121, 124, 127, 135, 136, 183.
- Princeton University, The Art Museum
- άρ. 48-8, χ. ήπάριον, 147, 188.
- Σκόπια, Μουσείον
- μαινάς Τετόβου, 142, 159, 164, 189.
- Σόφια, Έθνικόν Μουσείον
- χαλκᾶ άγγεῖα έκ Τρεμπενίστε:
- άμφορεύς, 129.
- κρατήρες, 119, 128, 182.
- λαβαί καί βάσεις πρόχων (κατ. 42-45), 47, 48.
- οίνοχόη μετά κούρου, 123, 125, 127, 184.
- οίνοχόη άπλῆ, 129, 186.
- πρόχους (κατ. 41), 47, 80.
- ύδριαί, 128, 132, 132, 1.
- Συρακοῦσαι, Μουσείον
- έφηβος Adrano, 43.
- χ. κρατήρ San Mauro, 118, 182.
- Τύνις, Μουσείον Bardo
- F 76, λαβή πρόχου (κατ. 28), 40.
- F 162, λαβή πρόχου (κατ. 29), 40.
- F 163, πρόχους (κατ. 30), 40.
- Νέα Έόρκη, Great Neck, Συλλογή Pomerance
- χαλκῆ οίνοχόη, 32, 2, 36, 124, 125, 184.
- Νέα Έόρκη, Συλλογή Gallatin, 75, 4.
- μελαμβαφῆς πρόχους, 48.
- Νέα Έόρκη, Μητροπολιτικόν Μουσείον
- στήλη Άντιγένους, 10.
- χαλκαῖ πρόχοι, 74, 6.
- άρ. 22.139-34, λαβή οίνοχόης, 84.
- χ. ύδρια Άργους, 56, 85, 126.
- χ. ύδρια άρ. 67. 11-7 : 127, 182.
- Νέα Έόρκη, Συλλογή Schimmel
- λαβή καί στόμιον πρόχου (κατ. 11), 23, 24, 78, 102, 105.
- χ. λαβή ύδρίας 110, 4, 132, 3.
- Würzburg, Μουσείον τοῦ Πανεπιστημίου, 72, 80.
- Würzburg, Martin von Wagner Museum
- άρ. 4790, χ. πρόχους (κατ. 55), 51, 52, 81.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

- Άθηναιος, IV, 183d : 154, 3. V, 193e : 113, 3. IV, 128d, V, 199e, VI 1236b, XI, 488d : 138, 5. 139, 3, XI, 473c : 100, 3. X, 422 : 154, 4.
- Acro, Scholia ad Horat. Serm. I, 6, 118 : 133, 5.
- Άνθολογία Παλατινή, IX, 330 : 97, 1.
- Άντωνίνος Λιβεράλης, IV, 4 : 152, 4.
- Διονύσιος Άλικαρνασσεύς, Ρωμ. Άρχαιολ. II, 23, 5 : 99.
- Εύσταθιος, Σχόλια εις Όδύσσειαν Σ 397:99, 3.
- Έρόδοτος, I, 70 : 113, 3, 140. IV, 180 : 139, 3. II, 167 : 139.
- Έσίοδος, Θεογονία 785 : 98.
- Θουκυδίδης, I, 47, 3 : 153. I, 26, 2 : 154, 5.
- Λουκιανός, Έρωτες 39 : 100.
- Martialis, XIV, 43 : 139, 3.
- Όμηρος, δ 52-54, σ 196-7 : 98.
- Παυσανίας, V, 15, 10 : 96, 3. V, 17, 4 : 138, 5. X, 13, 7 : 138, 7.
- Πίνδαρος, Όλυμπιονίκαι XIII, 6-10 : 152, 6.
- Plinius, Nat. Hist. XXXIV, 12 : 139, 3. XXXIV, 95 : 133, 5. XXXVI, 5, 14 : 154, 1.
- Πολυδεύκης, I, 157 : 1.
- Σοφοκλής, Άντιγόνη 430-1 : 99.
- Σουίδας, 97, 1.
- Στέφανος Βυζάντιος, 131, 2.
- Στράβων, VIII, 384 : 1. VII, 7, 8 : 66, 6. VIII, 381 : 138, 5. VIII, 6, 23 : 139, 2.
- Σχόλια εις Σοφοκλέους τραγωδίας: Οιδ. επί Κολωνῶ, 100 : 96, 3.
- Τατιανός, πρὸς Έλληνας 34, 18 : 154, 2.
- Έω. Έζέτιζης, Σχόλια Άριστοφ. Νεφ. 271 : 99, 3.
- Φερεικίδης, Jacoby, Fragm. F 90 : 96, 4, 97, 1.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- Adrano**, ἔφηβος, 43.
Ἀδριατική, 47, 105, 150, 161.
Aera Corinthia, 139.
Ἀθηνᾶ,
 — πηλίνη Μ. Ὀλυμπίας, 31, 160.
 — Παρθένος, 56, 1.
 — ποτνία ἑππων, 130, 3.
 — Χαλινίτις, 130, 3.
Ἀθῆναι, 51, 74, 95, 104, 139, 5.
 — Ἀγορά, 140.
 — Ἀκρόπολις, 89, 94, 123.
Αἰακίδαί, 154.
Αἶγινα, 68, 1, 131, 2.
Ἀκαρνανία, 150, 151.
Ἀκράγας, 154.
Ἀκροκόρινθος, 19, 1, 21, 2.
 — Ἰερὸν Δήμητρος - Κόρης, 100.
Alaça Hüyük, 65.
Ἄλαι Λοκρίδος, 871.
Ἀλβανία, 7, 31, 71, 99, 160.
Ἀλήτης, 148, 153.
Ἀλιάκμων, 66, 6.
Aliçar, 65.
Ἀλλατίνι, κεραμοποιεῖον 74, 6, 159, 1.
Altenburg, 76.
Ἀμβρακία, 70, 6, 104, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 159, 161, 162, 163, 164.
Ἀμβραξ, 149, 9.
Ἀμυκλαῖος, 138, 7.
Ἀμφιάραος, κρατήρ, 23, 116.
Ἀμφιτρίτη, 95.
Ἀνακτόριον, 150.
Ἀνάλυσις χημικῆ πρόχων Βίτσας, 174.
Ἀνθέμιον, 4, 5, 6, 10, 14, 19, 20, 22, 24, 25, 29, 31, 39, 41, 41, 2, 51, 52, 63, 82, 83, 86-90, 107, 109, 111, 116, 9, 121, 125, 126, 130, 136.
Ἀνθοχώριον Μετσόβου, 132, 5.
Ἀντιγένης, ἐπιτ. στήλη, 10, 89.
Ἀντίρριον, 150.
Ἀντιφάνης, ἐπιτ. στήλη, 89.
Ἀξιός, 123.
Ἀπόλλων,
 — Ἐτυμοκλείδα, βλ. Μουσεῖον Λούβρου.
 — Kassel, 34, 4.
 — ναός, βλ. Κόρινθος.
 — Τενέας, βλ. Τενέα.
 — Πύθιος Σωτήρ, 152, 153.
Ἀπολλωνία, 104, 123, 150, 151, 152, 154, 160.
Ἀπουλία, 76.
Ἀραχθος, 164, 2.
Ἄργος, 126, 139, 5.
Ἀρνιαδάς, 164, 2.
Ἄρτα, 70, 6, 149.
Ἄρτεμις, 50, 95.
 — Ἡγεμόνη, Ποτνία, 95, 5.
Ἀσημοκόλλησις, 3, 1.
Ἀσία, Μικρά, 65, 66, 67.
Atenica, 71.
Ἀττική, 76, 78, 93, 150.
Ἀχρίς, 63, 64, 81, 106, 107, 134, 151.
Ἄφος, 150, 151, 154.
Βακχιάδης, 114, 133.
Βελλερεφόντης, 130, 3.
Βεργίνα, 68, 98.
Βίτσα Ζαγορίου, 1, 98, 104, 149, 152, 159, 160.
 — νεκροταφεῖον, 1, 2, 2.
 — πήλιναι πρόχοι, 69, 70, 75.
 — χαλκαῖ πρόχοι, βλ. Μουσεῖον Ἰωαννίνων 2258, 2259.
Βοιωτία, 92.
Βολωνία, 74.
Βοσνία, 69.
Βοτονόσι, 11, 28, 29, 79, 84, 89, 104, 134, 152, 159, 165.
 — πρόχους, βλ. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, 290.
Bucchero, 93.
Caelatura - Caelum, 138, 5.
Castellani, 41.
Γαλαξειδί, 61, 64.
 — πρόχους χ., βλ. Βρεταννικὸν Μουσεῖον.
Γιουγκοσλαβία, 71, 80.
Γλαύκη, 95.
Γνάθια, 76.
Γοργόνειον, 32, 34, 39, 2, 51, 55, 56, 57, 58, 76, 97, 109, 112, 116, 117, 119, 122, 123, 126.
Γόργος, 149.
Γραμμικὴ Β, 99.
Γυλακεία, 150.

Γύλαξ, 150.

Δαίδαλος, 154.

Δαμάστιον, 151.

Δελφοί, 70, 71, 138, 7.

— έλεφαντίνη λάρναξ, 120, 141.

— θησαυρός Κορινθίων, 141.

Δερβένι, 74, 6, 159, 1.

Δῆλος,

— Μουσεῖον, 72.

— χαλκουργία, 131, 2.

Δημάρατος, 114, 133.

Δημητσάνα, 116, 1.

Δημοσθένης, 153.

Διόνυσος, 96, 97, 100.

Δίοπος, 114.

Διόσκουροι, 142, 145, 4.

Δίποινος, 154, 161.

Διύλλος, 138, 7.

Δίφιλος, 80, 2.

Διχομοίριον, 96, 6, 161.

Διώνη, 96.

Δρῖνος, 151, 154.

Δωδώνη, 7, 21, 33, 47, 61, 63, 64, 94, 4, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 116, 134, 137, 138, 141, 143, 145, 148, 153, 155, 156, 158, 159, 160, 164, 165.

— Βουλευτήριον, 151, 2.

— λαβαί χαλκῶν πρόχων, 11 (κατ. 1), 14 (κατ. 2), 15 (κατ. 3), 18 (κατ. 5), 20 (κατ. 7), 21 (κατ. 8), 24 (κατ. 12), 34 (κατ. 22), 35 (κατ. 23), 35 (κατ. 24), 36 (κατ. 25), 43 (κατ. 25), 44 (κατ. 35), 45 (κατ. 36-37), 48 (κατ. 46), 49 (κατ. 47), 52 (κατ. 56-57), 53 (κατ. 59-60), 56 (κατ. 71), 61 (κατ. 85-86).

— μαντεῖον Διός, 104, 164.

— χρηστήρια ἐλάσματα, 104, 1.

Ἐδεσσα, 66, 6.

Ἐκαταῖος, 152.

Ἐλβα, 133.

Ἐλευθεραί, 128.

Μεγάλη Ἑλλάς, 107, 133, 166.

Ἑλλοί, 148.

Ἑλλωτία - Ἑλλωτίς, 148.

— ὕδρια, βλ. Ἑθν. Μ. Ἀθηνῶν, ἀρ. 15137.

Ἐπίγονος ὁ Ἀμβρακιώτης, 154.

Ἐπίδαμνος, 123, 150, 151, 154.

Ἐπικράτης ὁ Ἀμβρακιώτης, 154.

Ἐρέτρια, 135.

Ἐρμᾶ, 42.

Ἐρμῆς, 100.

έρμῆς, 100.

Ἐρμῶναξ, 80.

Ἐτρουρία, 114, 126.

Ἐτυμοκλείδας, βλ. Μουσεῖον Λούβρου MNC 1239.

Εὐβοία, 68, 69.

Εὐγραμμος, 114.

Εὐχειρος, 112, 3, 114, 133.

Grimani, 37, 39.

— πρόχους, βλ. Μουσεῖον Βουδαπέστης 56.11. Α.

Ζεύς,

— Δωδωναῖος, 48, 96, 148, 162.

— ναός Διός Ὀλυμπίας, 34, 4.

— Λυκαῖος, βλ. Ἑθν. Μουσ. Ἀθηνῶν 13209.

— Νάιος, 36.

Ζωγράφος τοῦ Ἀχιλλέως, 75, 80, 2, 81, 100.

Ζωγράφος τοῦ Βρύγου, 74, 5.

Ζωγράφος Γιγαντομαχίας Παρισίων, 74, 5.

Ζωγράφος Λούβρου F 118, 74.

Ζωγράφος λουομένων γυναικῶν, 75.

Ζωγράφος Ξενοκλέους, 34.

Ζωγράφος τριῶν παρθένων, 95.

Ζωγράφος Τριπτολέμου, 74, 3.

Halstatt, 47.

Ἡλείοι, 164, 1.

Hoffmann, Συλλογή, 58, 3.

Ἡπειρος, 1, 63, 64, 68, 69, 70, 98, 104, 134, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 155, 161, 166.

Ἡρα,

— Λιμενία, 49, 64.

— Ὀλυμπίας, 120, 4.

Ἡράκλεια, 150.

Θέρμον, 154.

Θεσπρωτία, 66, 6, 148.

Θεσπρωτὸς - οἱ, 149, 149, 9.

Θεσσαλία, 69.

Θεσσαλονίκη, 74, 6.

Ἱερά, νηφάλια, 96, 3.

Ἱθάκη, 139, 5.

— Ἀετός, 69, 3, 149.

— Πόλι, 149.

Ἰλνυρία, 66, 6, 150, 151, 152, 154, 155.

Ἰλλυριοί, 66.

Ἰόνιον, 148, 150.

Ἴππος,

— προτομαὶ ἵππων ἐπὶ χαλκῶν ἀγγείων, 128, 130, 130, 3, 132.

Ἰσθμία, 8, 33, 117, 157.

- χαλκᾶ εἰδώλια, 141.
- Ἰσθμία, 130, 3.
- Ἰταλία, 41, 64, 87, 114, 122, 128, 149, 150, 151.
- Ἰταλιωτική τέχνη, 37, 38, 38, 3, 39, 39, 2, 41, 3, 43, 44, 76, 85, 105, 106, 109, 110, 121, 122, 134, 137.
- Ἰωνία, 126.
- Ἰωάννινα, 153.

- Κάδος** κορίνθιος, 139, 2.
- Καλόκαστρον, 38.
- Καμπανία, 37, 5, 41, 3, 76, 126, 133, 134, 136.
- χαλκουργία, 133, 5.
- Candelabra Corinthia, 139
- Καρχηδών, 11, 29, 34, 40, 42, 43, 64, 105, 105, 1, 124.
- Κάτοπτρον, 138, 140, 141.
- Κέλται, 63.
- Κεράνεια ὄρη, 154.
- Κέρκυρα, 104, 149, 150, 151, 152, 154, 164.
- ναὸς Ἀρτέμιδος, 115.
- Γοργώ, 117.
- Κίρρα, 68, 1.
- Κισσός (ὡς κάτω πρόσφυσις), 52, 53, 54, 59, 60, 81, 105.
- Κλάδεος, 43.
- Κλέαρχος, 112, 3.
- Κλειτίας, 95.
- Κοζάνη, 68, 7, 128.
- Κοπεγχάγη, 76, 2, 85, 145.
- Κόρινθος, 9, 13, 1, 16, 17, 18, 23, 38, 56, 58, 3, 61, 67, 68, 70, 74, 79, 87, 95, 103, 104, 107, 108, 109, 111, 114, 115, 121, 122, 125, 130, 3, 131, 133, 137, 138, 141, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 166, 164, 2.
- ἀποικίαι βορειοδυτικαί, 148-154.
- ἀποικιακὰ ἐργαστήρια, 104, 161-166.
- Ἀπόλλωνος ναός, 9, 1, 152.
- ἐμπόριον, 133, 135.
- χαλκουργία, 103, 107, 108, 110, 111, 113, 114, 121, 122-127, 131, 2, 136, 137, 138-147, 155-160, 164.
- Κουδουνότρυπα Ἄρτης, 96.
- Κουτσομύτα, 159.
- Κράνος κορινθιακόν, 139.
- Κρατήρ,
 - Δερβενίου, 113, 3.
 - κορινθιουργής, 113, 113, 3, 118, 139.
 - λακωνικός, 109, 113.
 - Μονάχου, βλ. Μουσείον Μονάχου.
 - San Mauro, 118.

- Κρατήρ τοῦ Vix, 15, 2, 32, 106, 109-118, 122, 182.
- ἀλφάβητον, 114.
- γοργόνεια, 116.
- γυνή πώματος, 112, 115, 124.
- ἵπποι, 117, 141, 145.
- λέοντες, 115.
- ὀπλῖται, 116.
- σχῆμα, 113.
- χρονολόγησις, 117-119.
- Κρήτη, 67, 92.
- Κριός (ὡς κάτω πρόσφυσις), 58, 59, 125, 126.
- Κριτσανά, 67.
- Κροῖσος, 140.
- Kültepe, 65.
- Κύμη Ἰταλίας, 37, 122, 126, 130, 131.
- λέβης, 133.
- οἶνοχόη, 130, 132.
- χαλκουργία, 131-135, 186.
- Κυψελίδα, 137, 150.
- Κύψελος, 149, 150.
- Λάκκα** Σουλίου, 72.
- Λέαγρος, 79, 89.
- Λέβης μετὰ προτομῶν σειρήνων, 138, 139.
- Λεκανὶς τριποδική, 137, 138.
- πηλίνη, 140.
- Leningrad, 79.
- Λεοντή, 48, 49, 50.
- Λεοντῖνοι, 128.
- Λεοντόκρουνον, 48, 4.
- Λευκάς, 151.
- Λέων, 48, 48, 4, 57, 115, 125, 126, 135, 136.
- Λήκυθος, 75, 76, 80, 2, 80, 81, 100.
- Ληλάντιον πεδῖον, 131, 2, 135.
- Λοῦρος, 151.
- Λουσοὶ Ἀρκαδίας, 54.
- Λυγκηστίς, 151.
- Λυκόφρων, 150.
- Λυχνιδός, 151.
- Μακεδονία**, 27, 64, 66, 68, 69, 98, 154, 159.
- Matera, 130, 132.
- Μεδεών, 70, 71.
- Μέδουσα, 52, 56, 1, 57.
- Μελανεύς, 149, 9.
- Melfi, 74, 6.
- Μενελάιον, 132, 5.
- Μήδεια, 148.
- Μολοσσοί, 153.
- Μολύκρειον, 150.
- Μοναστήριον,
 - χαλκοῦς ἀμφορεῦς, 129.

- Μόναχον, 72.
 Μελίκρατον, 96, 3.
 Μεταπόντιον,
 — τρίπους, 120.
 Μονοδένδρι, 1.
 Μπουμπούστι, 66, 5.
 Μυκῆναι, 68, 1.
 Μύκονος, 18, 2, 91.
- Νάξος**, 147.
 Νεκροκορίνθια, 139.
 Νηρηίς, 34, 95.
 Νικόπολις, 154.
 Νόστοι, 66, 6.
 Novi Pazar, 46, 152, 160.
 — ὕδρια, βλ. Μουσείον Βελιγραδίου.
 Νύμφαι 78, 95, 96, 3.
 — Δωδωνίδες, 96.
 — Ὑάδες, 96, 97, 1.
- Οἶνοχόαι** πηλίναι,
 — Κοπεγχάγης, 85.
 — κορινθιακαί, 85, 86.
 — λακωνικαί, 83, 87.
 — Levy, 18, 2, 91.
 — ροδιακαί, 86.
 — Σάμου, 82, 83, 93.
 — στρογγύλου στομίου, 99.
Οἶνοχόαι χαλκαῖ,
 — Ἑθν. Ἀρχ. Μουσ. Ἀθηνῶν, ἀρ. 7588, 49.
 — Βερολίνου, ἀρ. 1049, βλ. Μουσ. Βερολίνου.
 — Βοστώνης, βλ. Μουσείον Βοστώνης.
 — Καρχηδόνας, 41, 1, 59, 1.
 — Petit Palais, βλ. Μουσείον Petit Palais.
 — Pomerance, βλ. Συλλογὴ Pomerance.
 — Τρεμπενίστε, βλ. Μουσείον Σόφιας.
 — τριφυλλόστομοι, 32, 33, 34, 63, 85, 136.
 Ὀλπαι, 153.
 Ὀλπη Chigi, 86.
 Ὀλυμπία, 86, 88, 120, 137.
 — Ναός Διός, βλ. Ζεύς.
 — μαινάς, 160.
 — Ἀθηνᾶ πηλίνη, 31, 160.
 Ὀρθία Ἀρτεμις, 83, 93, 94, 116, 1, 130, 3.
 Orvieto, 74, 6.
- Παλαιορόφορος** Πρεβέζης, 161.
 Παλάμη,
 — λαβαί ἐν εἶδει παλάμης, 129, 130, 131, 132, 5.
 Πάν, 41.
 Πάτινα, 2, 3, 4.
 Πειρήνη, 95.
- Πελοπόννησος, 50, 56, 67, 87, 121, 2, 130, 3, 136.
 — Πελοποννησιακὸς πόλεμος, 151.
 Πεντεσκούφια, 73, 95, 98, 103.
 Περαιώρα, 18, 21, 61, 64, 97, 100, 105, 108, 137.
 — λαβαί, στόμια πρόχων (κατ. 53, 61-68, 72),
 49, 51, 53-54, 56.
 — ραμφ. πρόχους (κατ. 49), 49.
 — σειρὴν πηλίνη, 6, 20, 1.
 — σφιγξ ἐλεφαντίνης, 12.
 — σφιγξ χαλκῆ, 22, 23.
 Περσεφόνη, 95, 5.
 Πήγασος, 130, 3, 136-137.
 Πινάκιον, 130, 3, 136.
 Πίναξ κορινθιακός, 139.
 Πίνδος, 1, 149.
 Πιτσᾶ σπήλαιον, 9, 3, 77, 96, 99, 103.
 Πόλος, 3, 4, 17, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 35,
 46, 65, 90, 93, 94, 95.
 Πολύστρατος ὁ Ἀμβρακιώτης, 154, 161, 162.
 Ποσειδών, 73, 95, 141.
 — ἔπιας, 130, 3.
 Ποσειδωνία, 106, 120, 121, 135.
 — ὕδρια, βλ. Μουσείον Ποσειδωνίας.
 — «κυμαῖα» χαλκᾶ, 130-1, 186.
 Ποτεΐδαια, 123.
 Προτομή γυναικεία πρόχων, 91-97.
 Πρόχοι,
 — Ἀττικαὶ μελανόμορφοι, 74.
 — — ἐρυθρόμορφοι, 75, 76.
 — — μελαμβαφεῖς, 75, 81.
 — ἀμφικωνικοῦ τύπου, 74.
 — Ἑτρουσκιαί, 74, 75, 76.
 — κορινθιουργεῖς, 1, 1.
 — ὀπισθότμητοι, 99.
 — Πηλιναι: Τροίας, 65. Χετταϊκαί, 65, «Καπ-
 παδοικαί», 65-66. Φρύγαι, 66. Μακεδο-
 νικαί, 67, 68, 69. Κρήτης, 67. Πρωτο-καὶ
 μεσοελλαδικαί, 67-68. Μυκηναϊκαί, 68.
 Θεσσαλικαί, 69. Ἡπείρου, 69. Εὐβοίας, 69.
 Κορινθιακαί, 70-72.
 — πεπλατυσμέναι, 54 κέ., 81.
 — ραμφόστομος, 3, 2, 97-100.
 — στρογγύλου στομίου, 159, 161.
 — St. Louis, 16, 77, 93.
 — Χαλκαῖ: Ἑλληνοκελτικαί, 63, 82. Ἑτρου-
 σκιαί, 82. Ἰταλιωτικαί, 43, 44. Ρωμαϊκαί,
 82.
- Πυθαγόρας, 112, 3.
 Πυρείας, 100, 1.
 Πύρρος, 154.
- Ρήγιον**, 109, 112, 3, 133.

Ριτσώνα, 72, 3.
 Ρόδαξ, 4, 5, 15, 18, 20, 22, 25, 26, 28, 45, 46,
 48, 86, 90-91, 111.
 Ρόδος, 75, 4, 81, 2.
 Ρυθμός, Βορειοδυτικός γεωμετρικός, 66, 5.
 Ρωμαῖοι, 139.

Sala Consilina, 137.

— λεκανίς S.C., 138.

Σαλαμίς (Κύπρου), 85.

Σάμις, 147.

— σαρκοφάγος, 86.

— λακων. οἶνοχόη, 82, 83, 93.

Σειληνός, 37, 38, 40, 41, 3, 42, 49, 57, 58, 133,
 134, 142, 144, 145.

Σειρήν, 92.

— ὡς κάτω πρόσφυσις χαλκῶν λαβῶν: 38, 39,
 43, 43, 5, 51, 52.

— λαβαὶ χαλκαῖ Ἀκροπόλεως - Ὀλυμπίας, 12.

— πῆλινον ἀγγεῖον Περαιχώρας, 6, 20, 1.

Σέρραι, 38.

Signa Corinthia, 138.

Σικελία, 44, 133, 149.

Σικυών, 13, 1, 138, 3.

Σκούταρι, 160.

— ἱέρεια, βλ. Μουσ. Λούβρου MNB 2854.

Σκύλλης, 154, 161.

Σόλλιον, 150.

Σοφίλος, 95.

Σπάρτη, 87, 93, 110, 113, 116, 118, 120, 121, 2,
 130, 3, 140, 147, 156, 158.

Spina, 75.

Statuaria, 138, 5.

Στέλεχος λαβῆς, 4, 5, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 22,
 25, 26, 27, 29, 30, 1, 34, 35, 39, 41, 42, 44, 45,
 48, 49, 50, 51, 52, 53, 58, 59, 90, 121, 129,
 136.

Συρακοῦσαι, 149, 150.

— Ἀθήναιον, 116.

— Γοργώ, 117.

Σφίγξ, 33, 34, 40, 41, 141, 143, 2.

— Ἀλῶν (πηλίνη), 9, 4.

— Βαλτιμόρης χαλκῆ, 23.

— Καλυδῶνος (πηλίνη), 13, 13, 3, 145.

— Κορίνθου μαρμαρίνη, 23.

— εἰς λαβὰς χαλκῶν ὑδριῶν, 111, 135, 136.

— Περαιχώρας ἐλεφαντίνη, 12.

— — χαλκῆ, 22, 23.

Σχολή Βορειοδυτική, 163, 164.

Τάρας, 33, 42, 42, 4, 43, 106, 109, 110, 114, 118,
 120.

— ταραντίνιος, 32, 1, 36, 1.

Τελέστας, 94, 4, 110, 120, 120, 4, 121.

Τενέα (κοῦρος), 16, 22, 146.

Tessin, βλ. Μουσείον Βασιλείας.

Τηλεγονία Εὐγάμονος, 66, 6.

Τιμόδαμος, 151, 4.

Τορευτική, 138, 5.

Τρεμπενίστε, 45, 46, 47, 63, 87, 6, 94, 1, 97, 105,
 106, 107, 108, 109, 111, 127-131, 137, 141,
 152, 159, 160.

— βιβλιογραφία, 106, 1.

— χ. κρατῆρες, 106, 110, 111, 112, 118.

— μετὰ ζωφόρου βοῶν, βλ. Μουσείον Σόφιας.

— ἱππέων, βλ. Μουσείον Βελιγραδίου.

— χ. πρόχοι, 165, 2. Βλ. ἐπίσης Μουσείον
 Βελιγραδίου καὶ Σόφιας.

— χ. οἶνοχόη, βλ. Μουσείον Σόφιας.

— χ. τρίπους, Μουσείον Βελιγραδίου.

— «Κυμαῖα» χαλκῆ, 127-131.

— χ. φιάλη, 137.

Τροία, 65, 67.

Τροτύλιον, 11, 24, 27, 28.

Ὑδρία κορινθιακή, 139.

Ὑδρία χαλκαῖ, 106, 107, 108.

— Αἰγαίου, βλ. Ἐθν. Ἀρχ. Μουσ. 7915.

— Βαλτιμόρης, βλ. Μουσείον Βαλτιμόρης.

— Βερολίνου, βλ. Μουσείον Βερολίνου 10880.

— Ἐρετρίας, βλ. Ἐθν. Ἀρχ. Μουσ. Ἀθηνῶν
 15137.

— Grächwil, 93, 6.

— Nîmes, 92, 9, 94, 4, 106.

— Novi Pazar, βλ. Μουσ. Βελιγραδίου.

— Pesaro, 93, 6, 92, 9, 110.

— Ποσειδωνίας, βλ. Μουσ. Ποσειδωνίας.

— Randazzo, βλ. Μουσ. Βερολίνου.

— Sala Consilina, βλ. Μουσείον Petit Palais
 Παρισίων.

— Τρικκάλων, βλ. Ἐθν. Ἀρχ. Μουσ. Ἀθηνῶν.

— Τελέστα, 94, 4.

— Νέας Ὑόρκης, 56.

Ὑγης, ἐπιθ. Διονύσου, 97, 1.

Φάλακκος, 152.

Φάλαρις, 154, 161, 162, 2.

Φειδίας, 56, 1.

Φιάλη,

— μετ' ἀνθρωπομόρφου λαβῆς, 136, 137.

— μεσόμφαλος ἢ ἀπλῆ, 128, 8, 137.

— χρυσῇ Κυψελιδῶν, 137.

Φίλιππος, 153.

Φοινικαῖος, 151.

Φρῦγες, 66, 6.

Φρυγία, 66.

Χαλκιδική, 67.

Χαλκίς, 131, 135.

— Αιτωλίας, 150.

— «χαλκιδικὸν» ἐργαστήριον, 109, 112, 3, 146, 5.

— χαλκουργία, 131, 2.

Χαλκώματα κορινθιουργῆ, 139.

Χαρίλλος, 144, 2.

Χέρνιβον, -εῖον, 99.

Χέρνιψ, ἡ, 98.

Χίονις, 138, 7.

Ψωφίς Ἡλιδος, 88.

ᾠραι, 95.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ ΧΑΛΚΩΝ ΡΑΜΦΟΣΤΟΜΩΝ ΠΡΟΧΩΝ

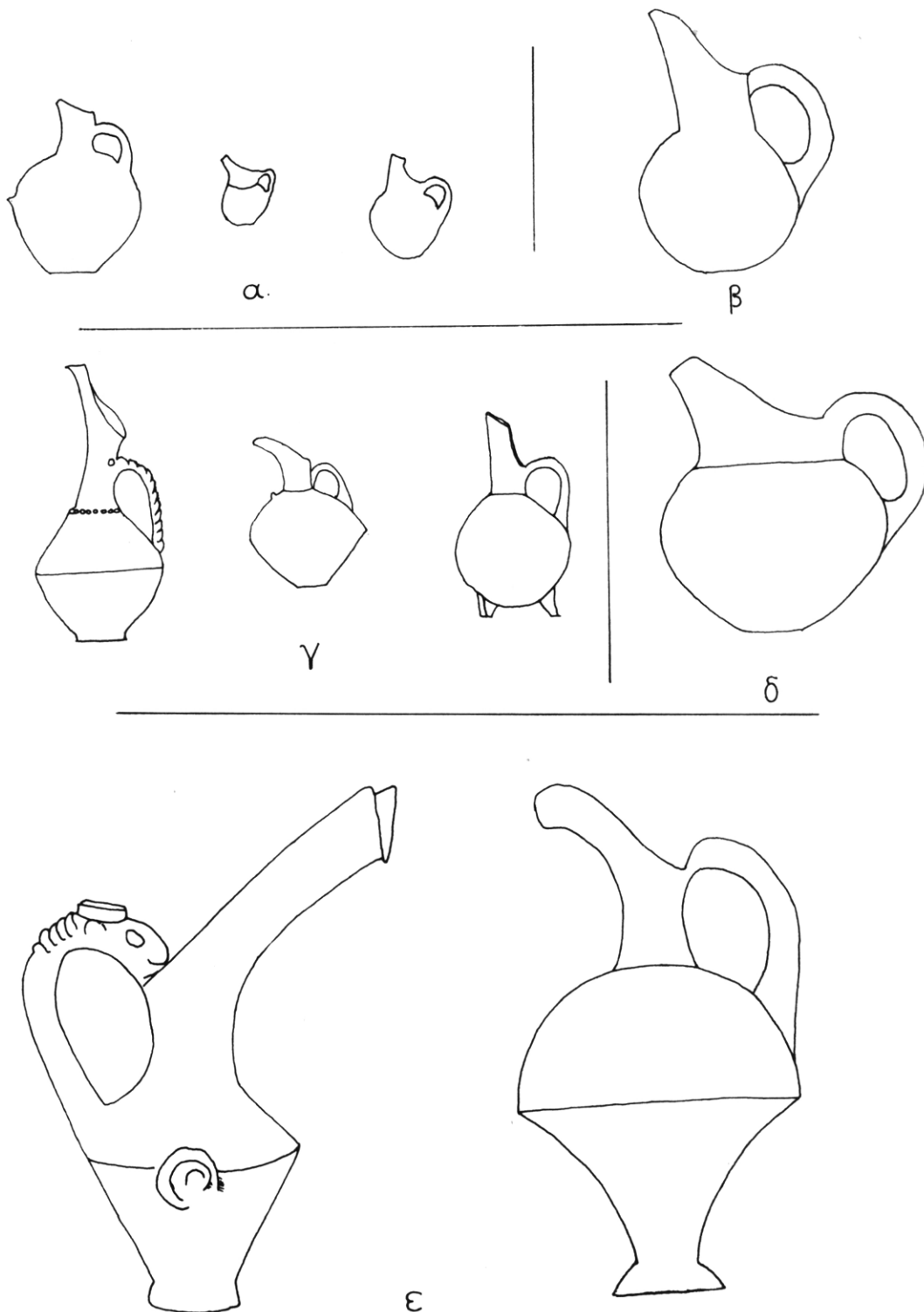
Ἀρ. Κατ.	Μουσείον	Ἀρ. Μουσείου	Σελίς	Εικὼν	Πίναξ
1	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 341	11, 12, 13, 15, 44, 102.		14α-β
2	Γενεύη, ἰδιωτικὴ συλλογὴ		14, 86, 102, 177.		15
3	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 340	15, 22, 23, 25, 103, 177.		14γ-δ
4	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	18112	17, 102, 104, 177.		16α-β
5	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 372	18, 19, 22, 102, 177.		16δ-ε
6	Βοστώνη, Μουσ. Καλῶν Τεχνῶν	62.188	19, 20, 86, 103, 177.		19γ
7	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 339	20, 22, 25, 77, 86, 87, 90, 111, 177.	XI	17α-γ
8	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1218	21, 102, 177.		16γ
9	Βρυξέλλαι, Musées Royaux	A365	22, 23, 77, 87, 88, 94, 103, 177.	XII	18α-β
10	Ἰωάννινα, Μουσείον	2258	2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 62, 77, 78, 88, 102, 177.	XIV	2β, 3ε, 4-7, ἐγχρ. πίν.
11	N. Ὑόρκη, Συλλογὴ Schimmel		23, 24, 78, 102, 105, 177.	XIII	
12	Ἰωάννινα, Μουσείον	4920	24, 25, 86, 102, 111, 177.	XVIα	18γ-ε
13	Βοστώνη, Μουσ. Καλῶν Τεχνῶν	60.233	26, 103, 112, 177.		19α-β
14	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	15244	27, 28, 94, 102, 165, 2', 177.	XVIβ	20α-β
15	Λονδῖνον, R. Symes		28, 177.		21α-β
16	Ἰωάννινα, Μουσείον	2259	3, 3, 5, 6, 9, 10, 21, 24, 27, 28, 29, 32, 62, 78, 88, 89, 90, 96, 102, 177.	XV	2β, 3α-δ, 8-12 ἐγχρ. πίν.
17	Ἰωάννινα, Μουσείον	290	28, 29, 79, 84, 89, 90, 102, 104, 165, 177.	XVIIδ	22α-γ
18	Καρχηδών, Μουσείον Lavigerie		29, 30, 79, 177.	XIXγ	
19	Ὁξφόρδη, Ashmolean Museum	56	31, 55, 63, 75, 4, 81, 2, 79, 89, 90, 103, 117, 178.	XVIIβ	23
20	Βασιλεία, Antikenmuseum		11, 26, 31, 34, 35, 36, 38, 43, 55, 79, 90, 91, 95, 97, 103, 111, 178.	XVIIα	24
21	Κόρινθος, Μουσείον	IM2485	33, 103, 141, 178.		
22	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 379	34, 55, 178.		26ε
23	Ὀλυμπία, Μουσείον	B5850	35, 80, 94, 103, 178.		25α-β
24	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 360	35, 80, 94, 103, 178.	XVIIγ	25δ-ε
25	Βερολῖνον, Staatliche Museen	10583	35, 36, 105, 134, 178, 186.		25γ, στ
26	Βουδαπέστη, Μουσ. Καλῶν Τεχνῶν	56-11-A	37, 38, 39, 43, 80, 105, 134, 178, 186.	XIXβ	30γ
27	Θεσσαλονίκη, Μουσείον	10083	38, 39, 80, 178, 186.	XIXα	26α-δ
28	Τύνις, Μουσείον Bardo	76	40, 178.		
29	Τύνις, Μουσείον Bardo	162	40, 178.		

Ἀρ. Κατ.	Μουσείον	Ἀρ. Μουσείου	Σελίς	Εἰκὼν	Πίναξ
30	Τύνις, Μουσείον Bardo	163	40, 178.		
31	Καρχηδών, Μουσείον Lavigerie		40, 178.		
32	Λονδίνον, Βρεταννικὸν Μουσ.	656	41, 178.	XXβ	27α-β
33	Καρχηδών, Μουσείον Lavigerie		42, 43, 80, 178.	XIXδ	
34	Λονδίνον, Βρεταννικὸν Μουσ.	508	42, 43, 178.		
35	Ἰωάννινα, Μουσείον	1710	44, 62, 77, 102, 178.	X	28β, 36α/ε
36	Ἰωάννινα, Μουσείον	4912	45, 79, 179.	XVIIIα	28α
37	Παρίσιοι, Λοῦβρον	2771	45, 47, 179.		28γ
38	Βελιγράδιον, Ἑθν. Μουσείον	658/1,	46, 80, 159, 179.	XVIIIγ	
39	Βελιγράδιον, Ἑθν. Μουσείον		46, 179.		
40	Βελιγράδιον, Ἑθν. Μουσείον		46, 179.		
41	Σόφια, Ἑθνικὸν Μουσείον		46, 179.	XVIIIβ	
42	Σόφια, Ἑθνικὸν Μουσείον		47, 179.		
43	Σόφια, Ἑθνικὸν Μουσείον		47, 179.		
44	Σόφια, Ἑθνικὸν Μουσείον		47, 179.		
45	Σόφια, Ἑθνικὸν Μουσείον		48, 179.		
46	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 447	48, 49, 50, 55, 80, 179.	XXα	29α-β
47	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1221	49, 179.		29γ-δ
48	Ἀθῆναι, Μουσ. Κανελλοπούλου	53	49, 179.		31α-β
49	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	16196	49, 50, 81, 179.	XXIγ	30α-β
50	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1215	50, 179.		35α/2
51			50, 179.		
52	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		50, 179.		
53	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		51, 80, 179.	XXIβ	
54	Βοστώνη, Μουσ. Καλῶν Τεχνῶν	64. 303	51, 80, 179.	XXIα	31γ
55	Würzburg	4790	51, 52, 81, 179.	XXIδ	
56	Ἰωάννινα, Μουσείον	166α	52, 81, 179.	XXIIα	31δ, 36α/στ
57	Ἰωάννινα, Μουσείον	166β	52, 81, 179.	XXIIβ	31δ, 36α/ζ
58	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 384	53, 180.		31ε
59	Ἰωάννινα, Μουσείον	648	53, 180.		36α/η
60	Παρίσιοι, Λοῦβρον	2772-3	53, 180.		
61	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		53, 180.		
62	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		53, 180.		
63	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		53, 180.		
64	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		53, 180.		
65	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		53, 180.		
66	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		53, 180.		
67	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		53, 180.		
68	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.		54, 180.		
69	Βιέννη, Μ. Ἱστορίας Τέχνης	2903	54, 55, 80, 180.	XXIIIβ	32α-β
70	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 689	55, 56, 59, 75, 180.	XXIIIδ	32δ
71	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 338-327β	56, 180.		32γ, ε/1
72	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	16170	57, 180.	XXIIIα	34β-γ
73	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 38	57, 180.		33α
74	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	18111	57, 180.		33β-γ
75	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1219	58, 180.		33δ-ε, 34α/2
76	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	16424	58, 180.		34δ
77	Ἀμστερνταμ, Allard Pierson	3367	58, 59, 105, 180.	XXIIIγ	34ε
78	Ἀθῆναι, Ἑθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 358	59, 180.		34στ

Ἀρ. Κατ.	Μουσείον	Ἀρ. Μουσείου	Σελίς	Εἰκὼν	Πίναξ
79	Λονδῖνον, Βρεταννικὸν Μουσ.	78.10.1222	59, 180.	XXIIIε	35β
80	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1222	60, 181.	XXIIIστ	35α/3
81	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	17033	60, 181.		35γ-δ
82	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 327α	60, 181.		32ε/2
83	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1220	60, 181.		36β
84	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1216	61, 181.		34α/1
85	Ἰωάννινα, Μουσεῖον	1470	61, 181.		36α/δ
86	Ἰωάννινα, Μουσεῖον	479	61, 181.		36α/γ
87	Ὀλυμπία, Μουσεῖον		61, 181.		
88	Ἰωάννινα, Μουσεῖον	484	62, 181.		36α/β
89	Ἰωάννινα, Μουσεῖον	485	62, 181.		36α/θ
90	Ἰωάννινα, Μουσεῖον	1782	62, 181.		36α/α
91	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1217	62, 181.		35α/1
92	Ἀθῆναι, Ἐθν. Ἀρχαιολ.	Καρ. 1214	63, 87, 181.		36γ

E I K O N E Σ

ΕΙΚΩΝ Ι

Πρόχοι Μικράς Ἀσίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ: α) Τροίας Ι. β) Αλαῶ. γ) Beycesultan. δ) Kültepe.
 ε) Χετταϊκαὶ πρόχοι.

ΕΙΚΩΝ ΙΙ

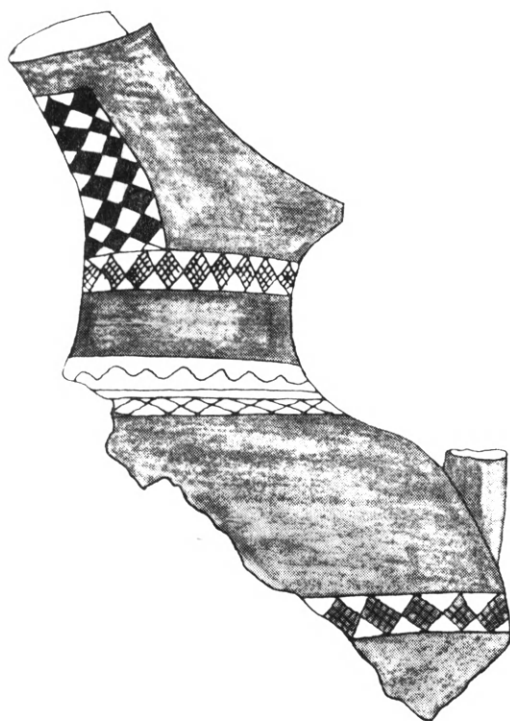

1

α

2

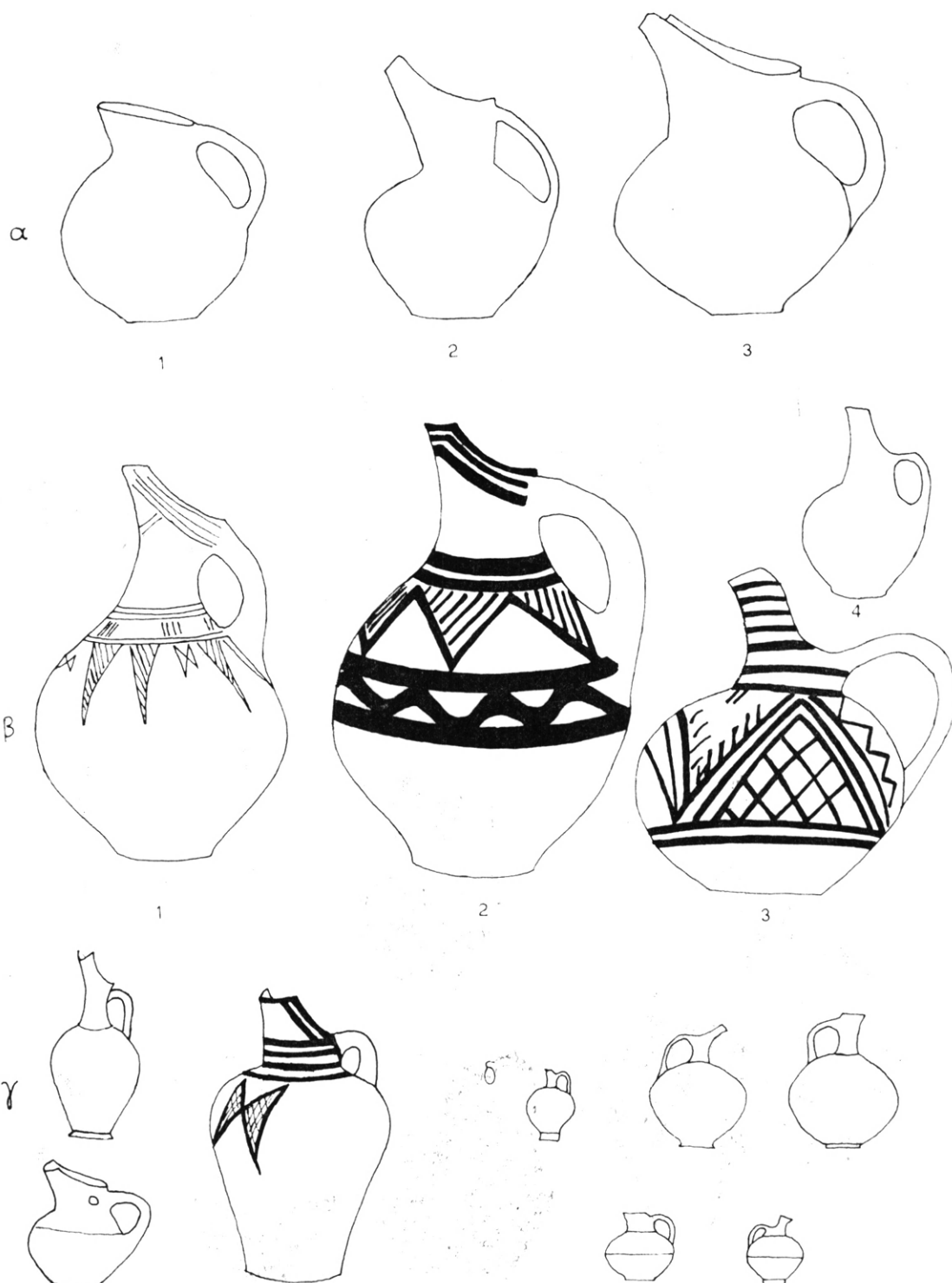
β

γ

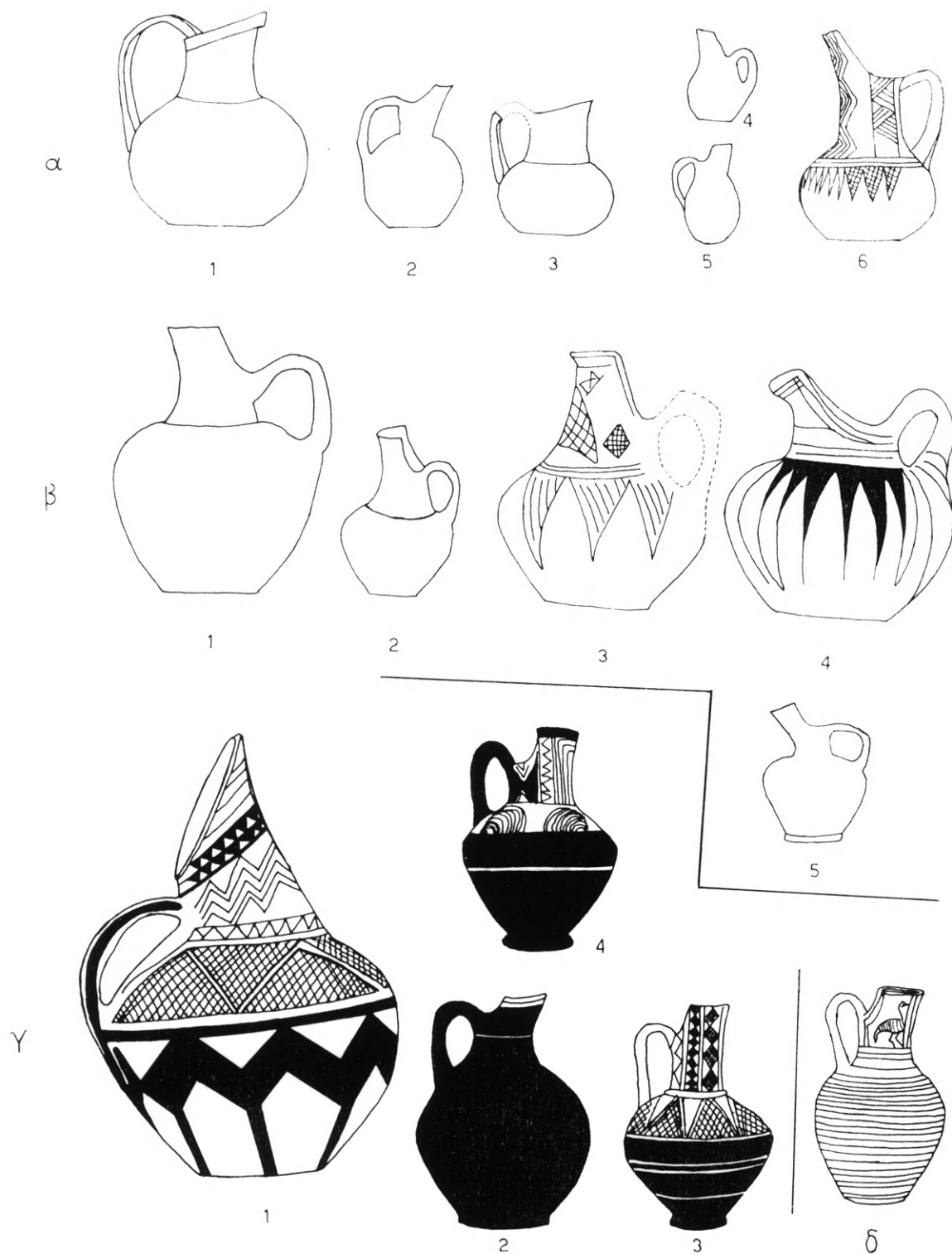
Πρόχοι Μικράς 'Ασίας: α) Καππαδοκική κεραμεική εκ Kültepe. β-γ) Φρύγιοι πρόχοι 8ου-6ου π.Χ. αιώνας.

ΕΙΚΩΝ ΙΙΙ

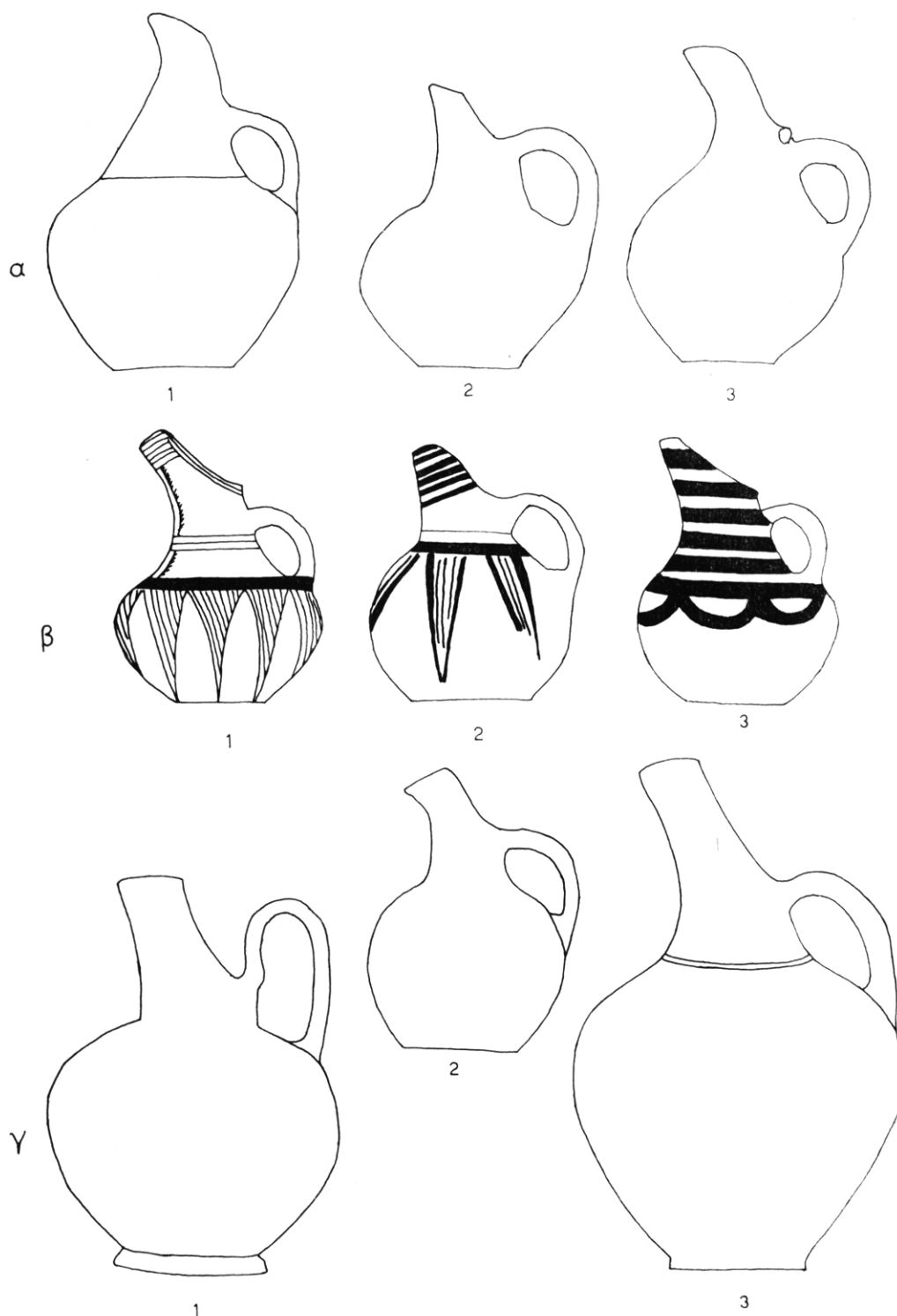
Πρόχοι εποχής του Χαλκού: α) Πρωτοελλαδικά. 1. Κορίνθου, ΠΕ ΙΙ. 2. Κορίνθου, ΠΕ ΙΙΙ. 3. Τίρυνθος, ΠΕ ΙΙΙ. β) Μεσοελλαδικά: 1. Αιγίνης. 2. Μυκηνών. 3. Κίρρας. 4. Προσύμνης. γ) Μινωικά πρόχοι. δ) Μυκηναϊκά πρόχοι.

ΕΙΚΩΝ IV

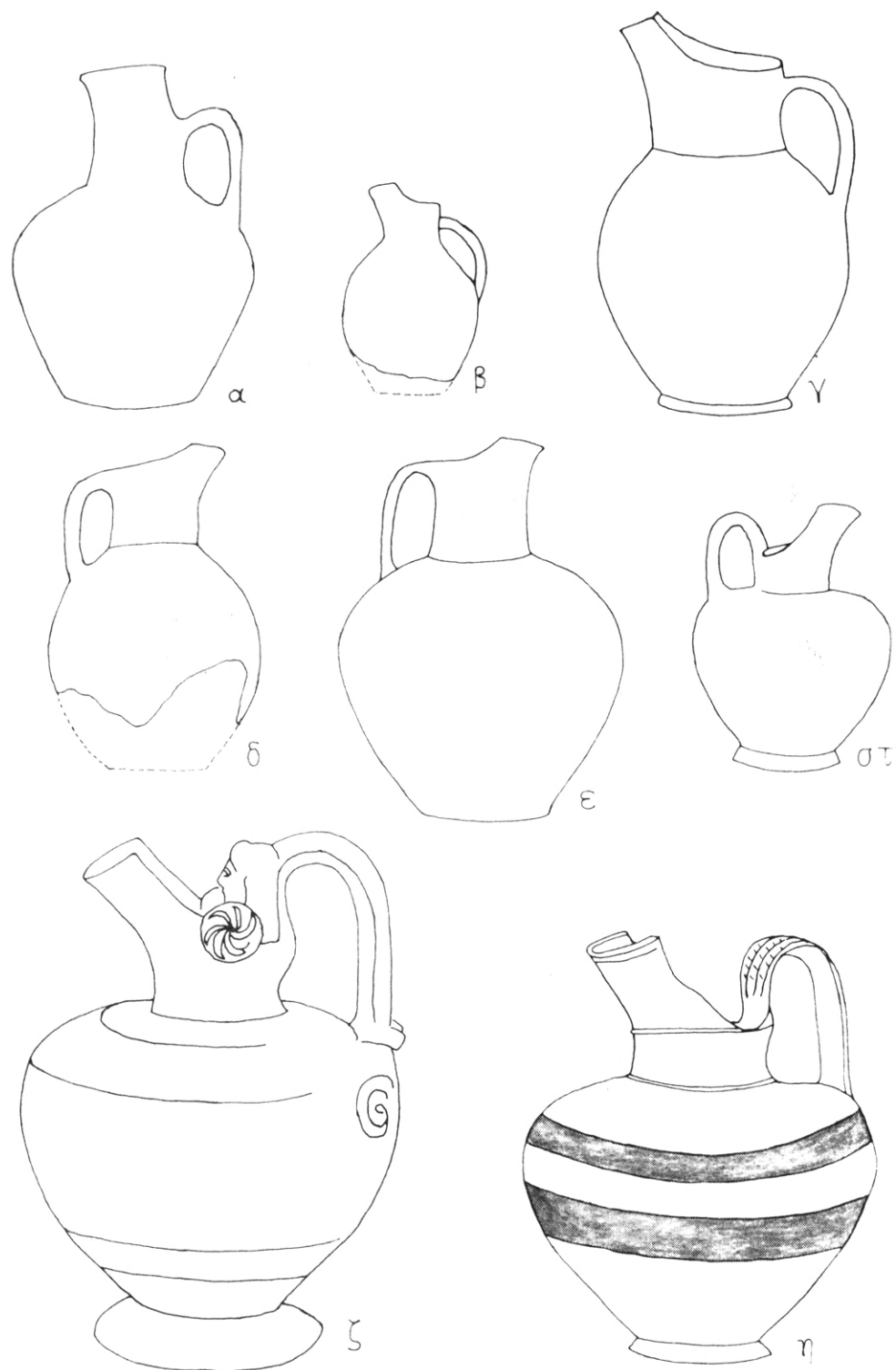
α) Πρόχοι Μακεδονίας τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ: 1-3. ΠΕ πρόχοι. 4-5. ΜΕ καὶ 6. ΥΕ πρόχοι. β) Μακεδονικαὶ πρόχοι τῆς ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου: 1. Βεργίνας. 2. Πάτελε. 3-4. Πελαγονίας. 5. Κοζάνης. γ) Θεσσαλικάι πρόχοι: (1,4). Μαρμάριανης. 2-3. Καπακλῆ. δ) Ὑστερογεωμετρικὴ πρόχους Ἐρετρίας.

ΕΙΚΩΝ V

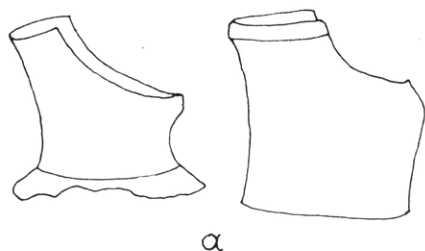
Ραμφοστόμοι πρόχοι Ἡπείρου (Βίτσας Ζαγορίου): α) Χειροποίητοι, ἄνευ διακοσμήσεως. β) Χειροποίητοι μετ' ἀμαυροχρώμου διακοσμήσεως. γ) Τροχήλατοι.

ΕΙΚΩΝ VI

Κορινθιακαὶ πρόχοι γεωμετρικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν χρόνων : α-β) Δελφῶν. γ) Μεδεῶνος. δ-στ) Κορίνθου.
ζ) Πρόχους εἰς St Louis. η) Ἐκ τύμβου τῆς Atenica Γιουγκοσλαβίας.

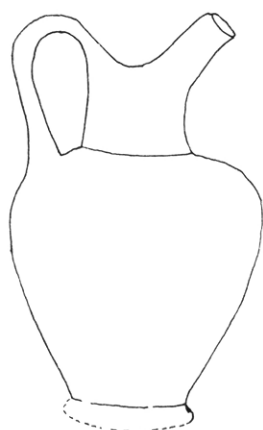
ΕΙΚΩΝ VII

α

β

γ

δ

ε

στ

ζ

η

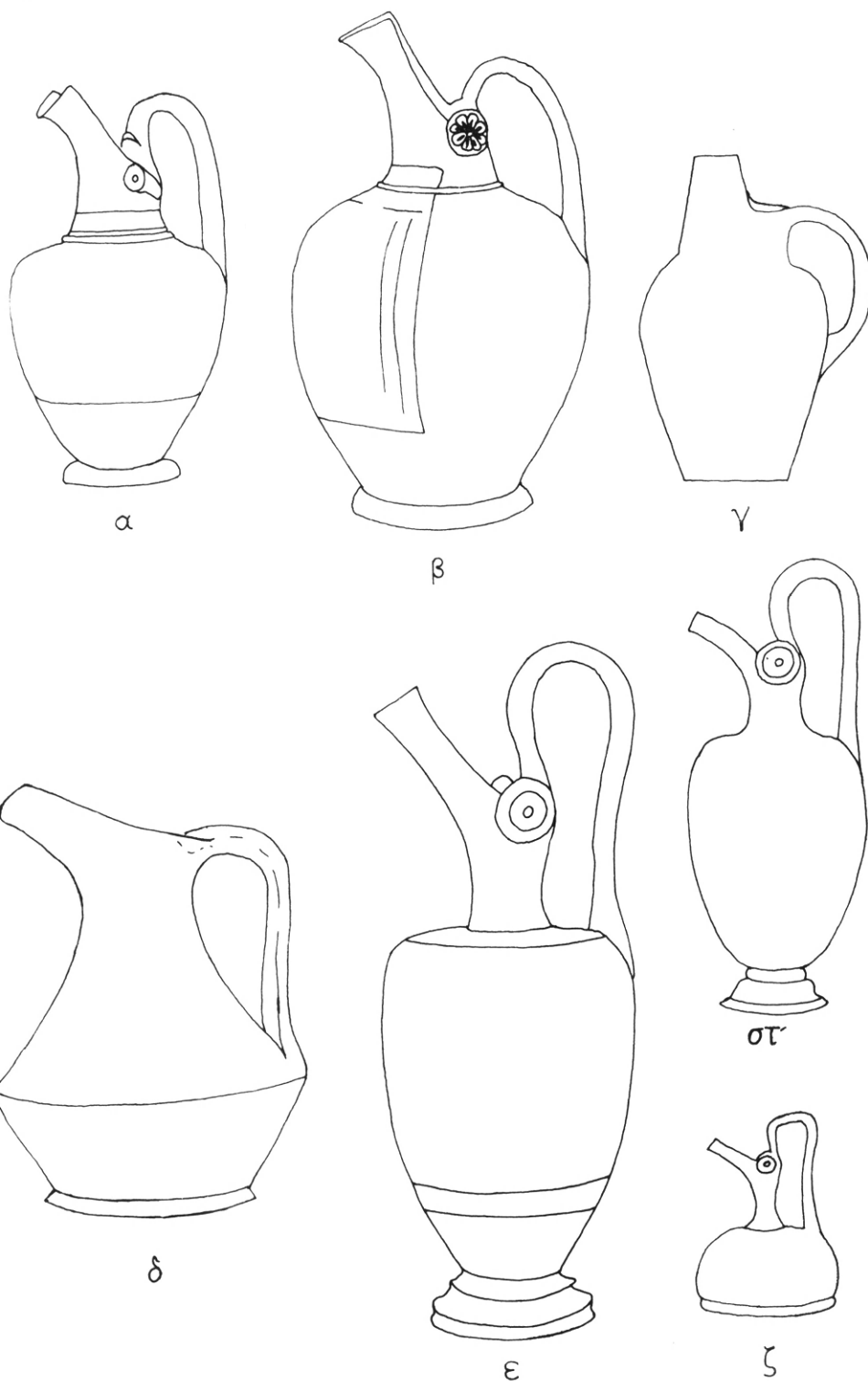
θ

ι

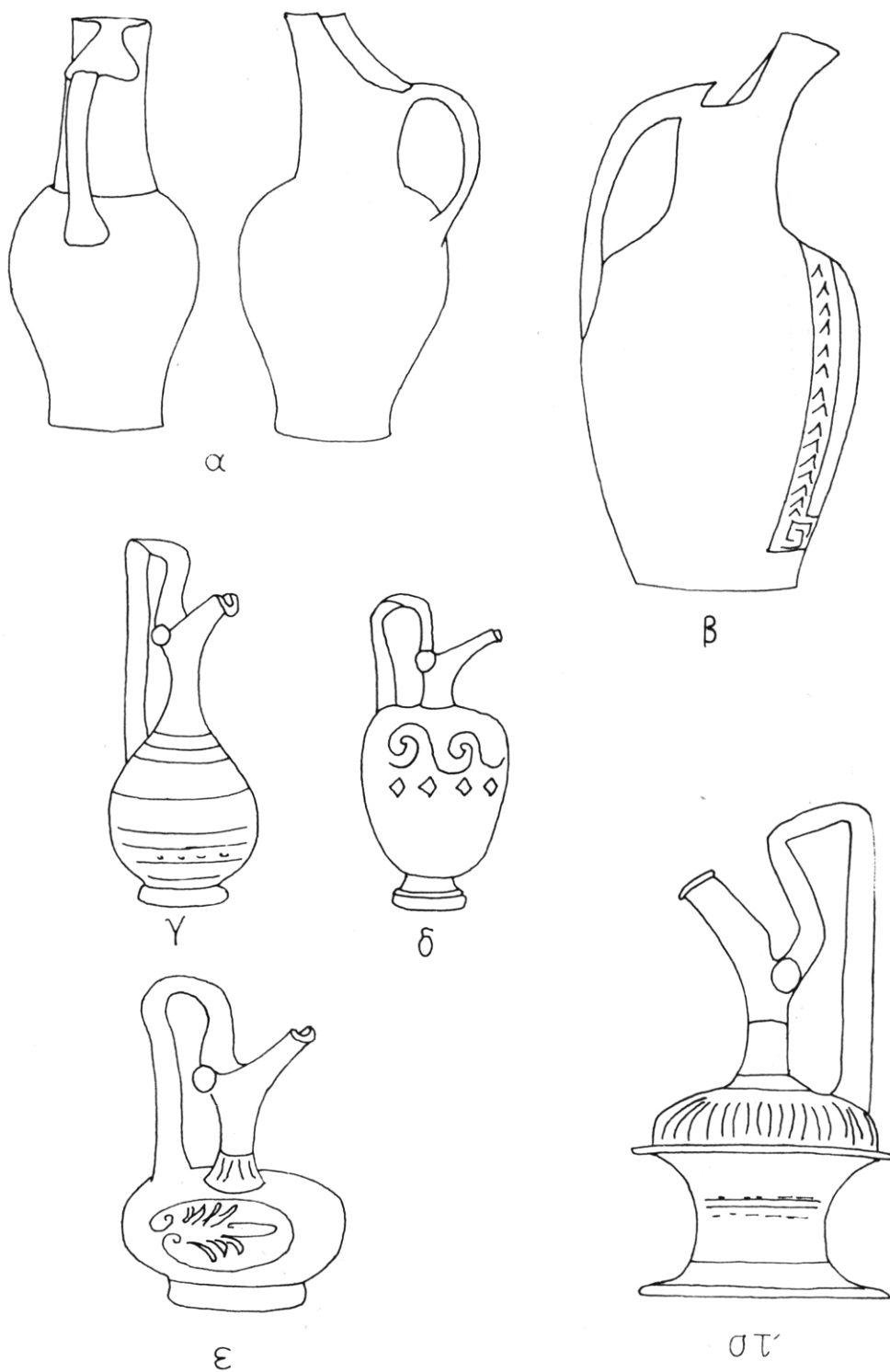
Κορινθιακαὶ πρόχοι ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων: α) Ἐλῶν Λοκρίδος. β) K̑ui zi Ἀλβανίας. γ-ε,θ) Κορίνθου. στ) Εἰς Παρισίους. ζ) Εἰς Δῆλον. η) Εἰς Μόναχον. ι) Εἰς Würzburg.

ΕΙΚΩΝ VIII

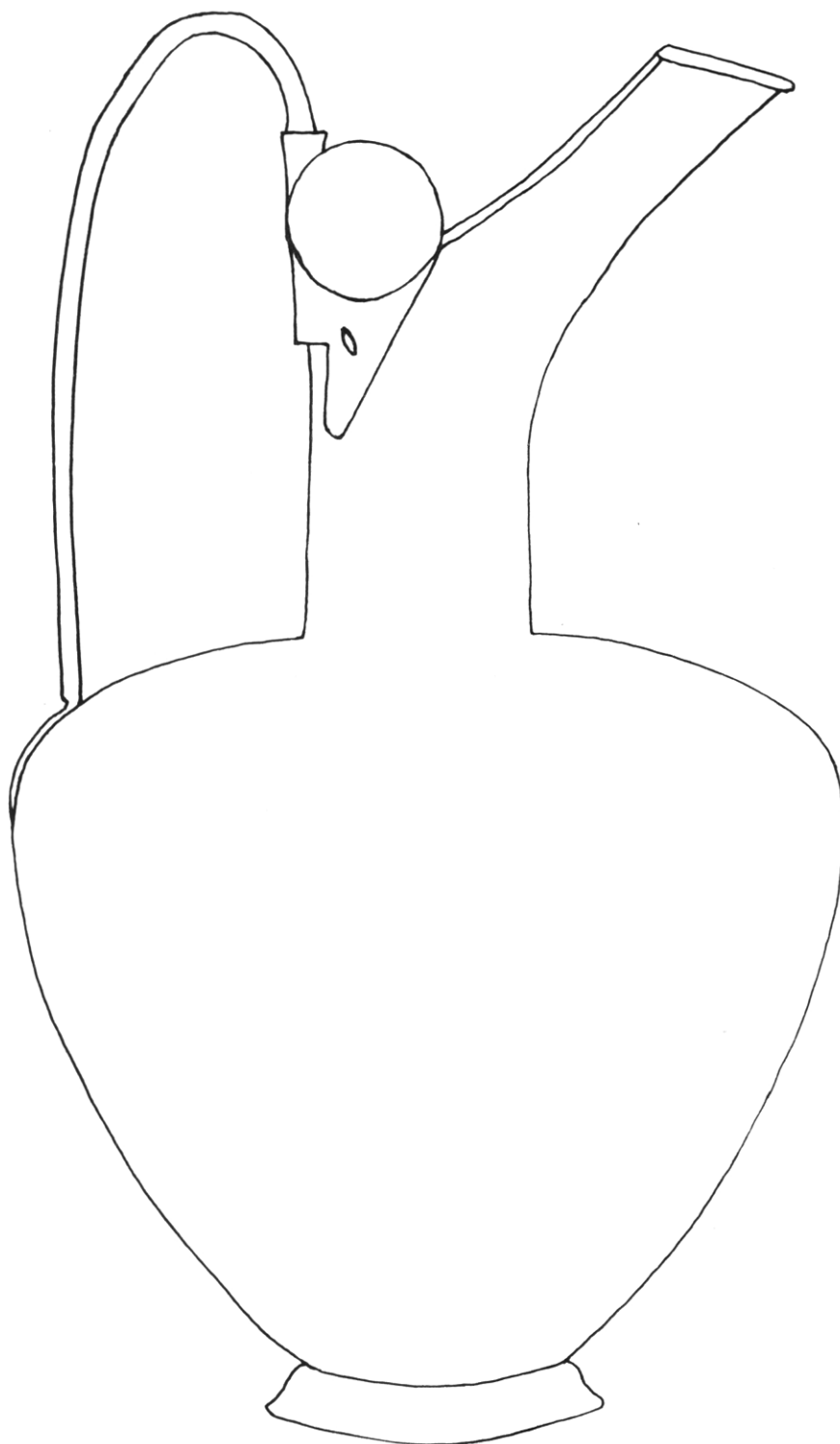
Ἀττικά πρόχοι ὑστεροαρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων : Μελανόμορφοι εἰς Μόναχον (α) καὶ Νεάπολιν (β). Ἐρυθρόμορφοι εἰς Mannheim (γ), Βιέννην (δ) καὶ Τάραντα (ε). Μελαμβαφῆς εἰς Ὁξφόρδην (στ). Πεπλατυσμένη ἐρυθρόμορφος εἰς Βρυξέλλας (ζ).

ΕΙΚΩΝ ΙΧ

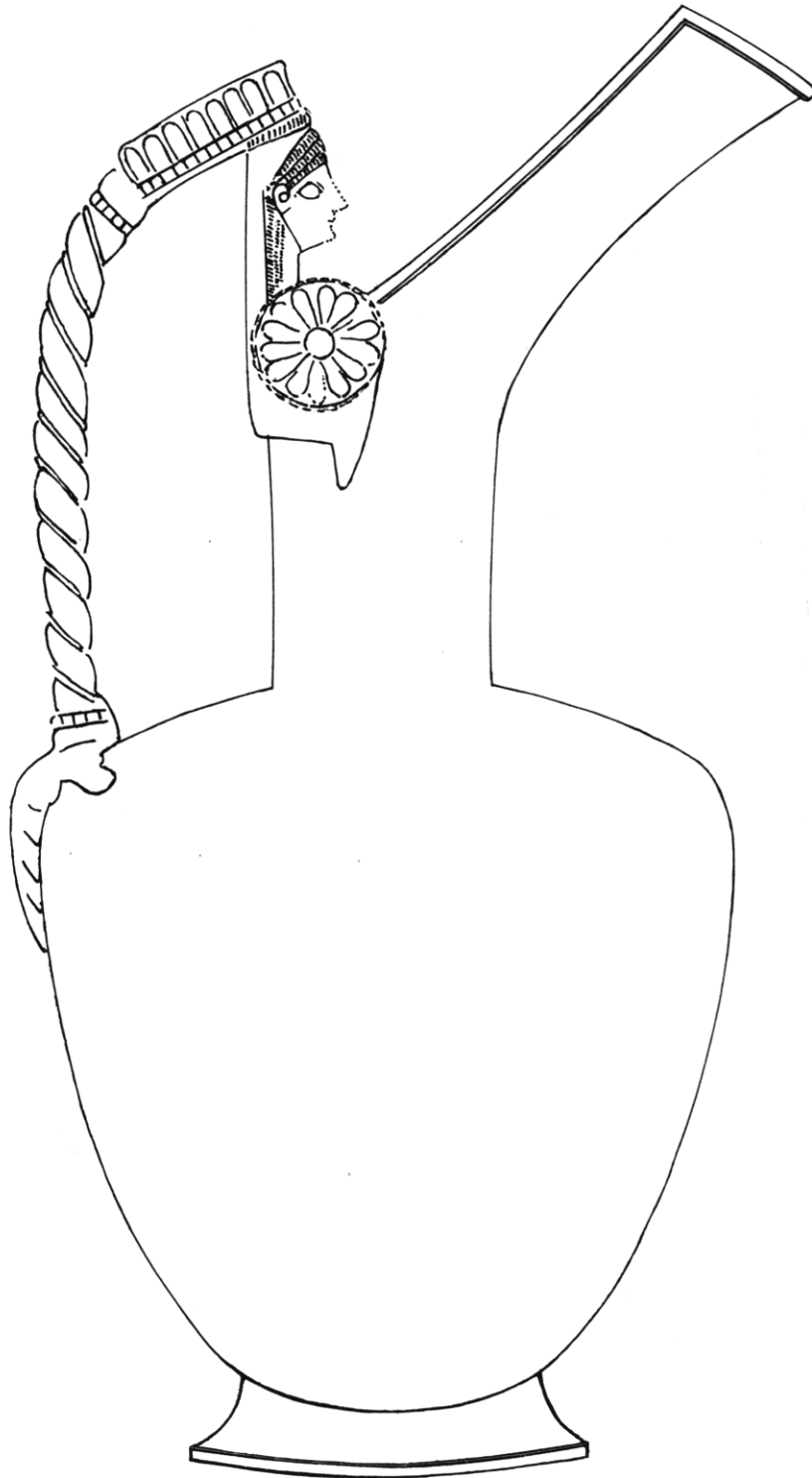

Ετρουσκικά και Ίταλιωτικά πρόχοι 5ου-3ου π.Χ. αιώνας. α) Ετρουσκικά. β,δ) Καμπανίας. γ) Τύπου «Γνάθια». ε) Απουλίας. στ) Επίχρσις.

ΕΙΚΩΝ Χ

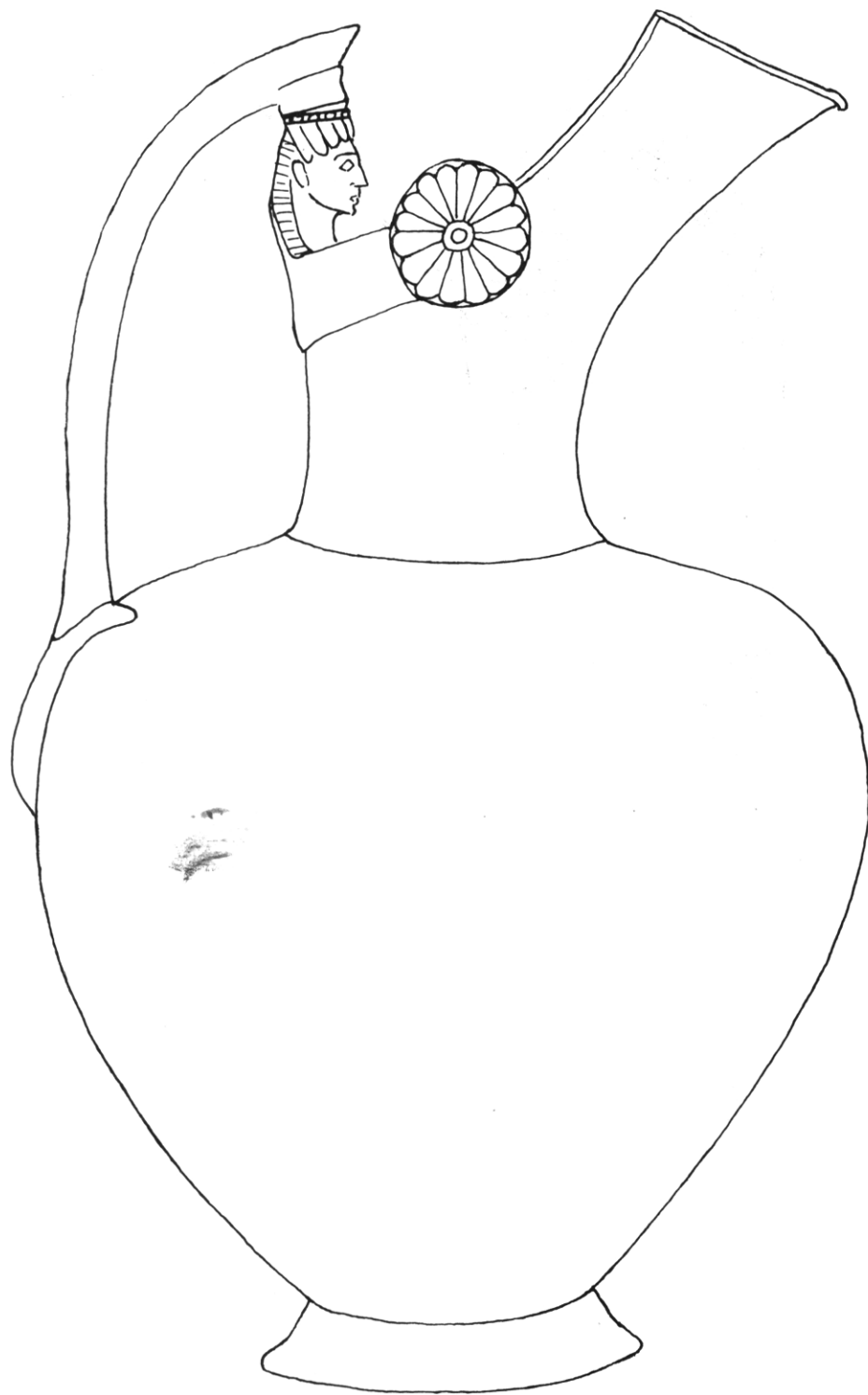

Ἀναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 1710 λαβῆς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 35).

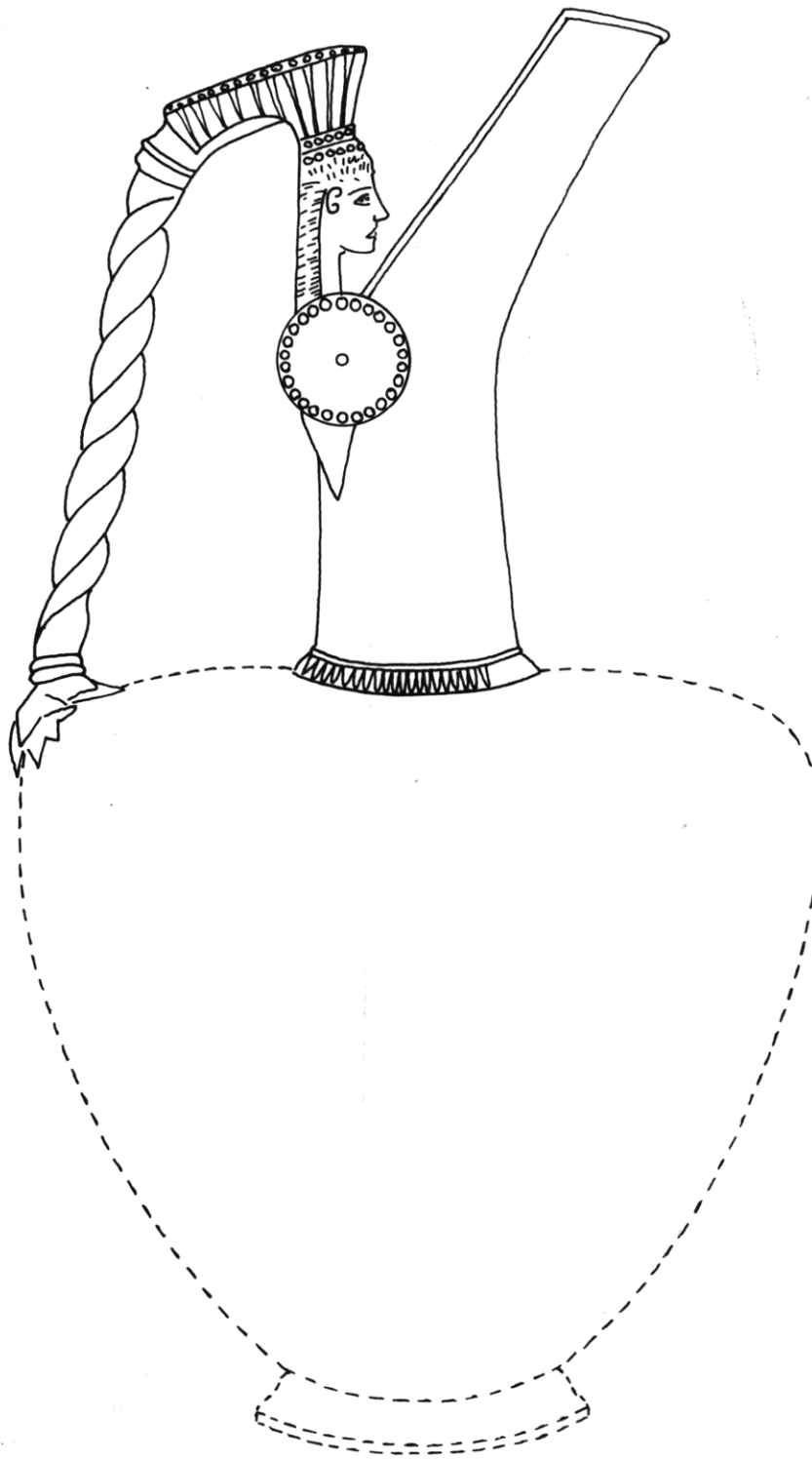

*Αναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 339 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 7).

ΕΙΚΩΝ XII

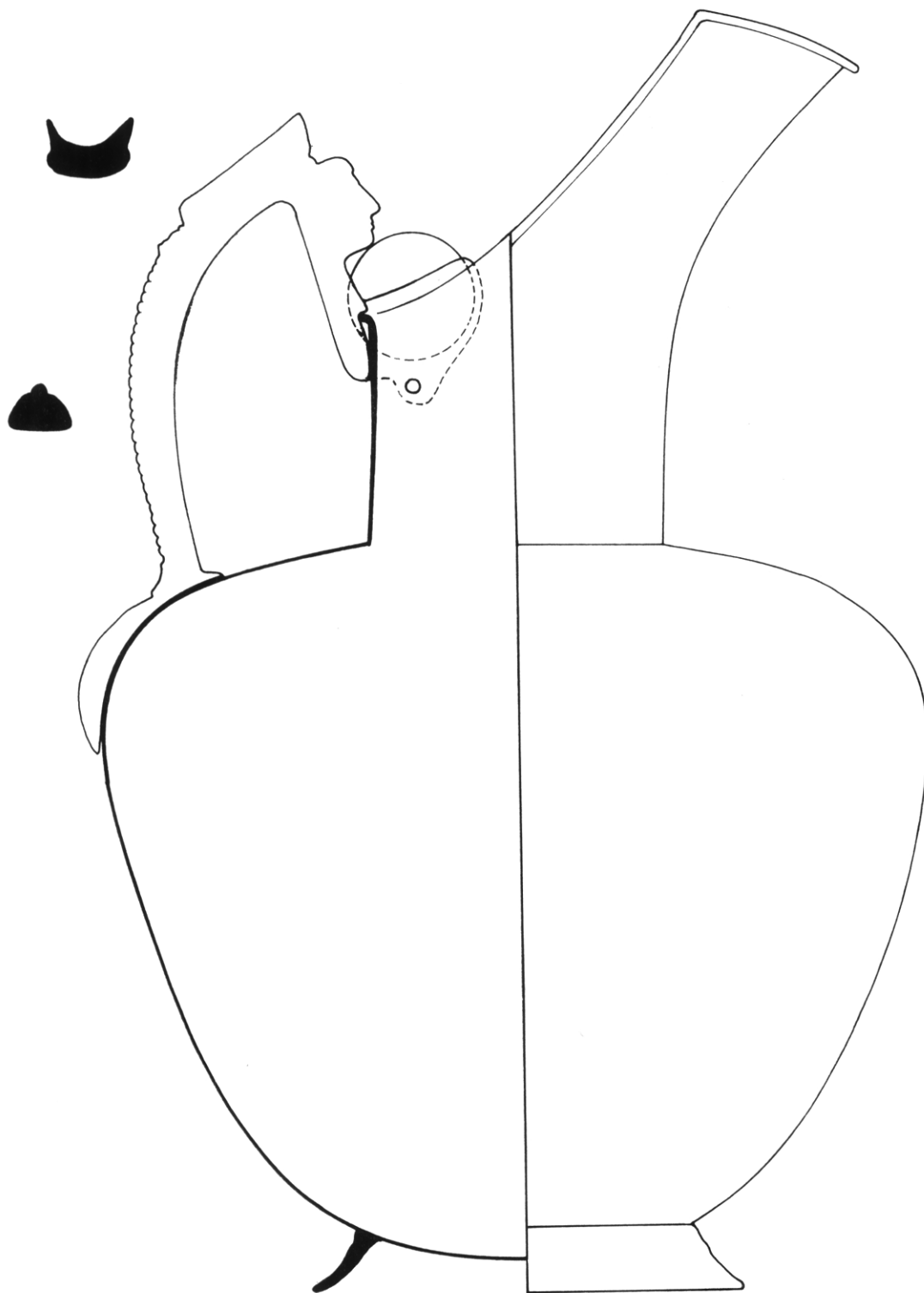

Ἀναπαράστασις βάσει τῆς λαβῆς τῶν Βρυξελλῶν (κατ. 9).

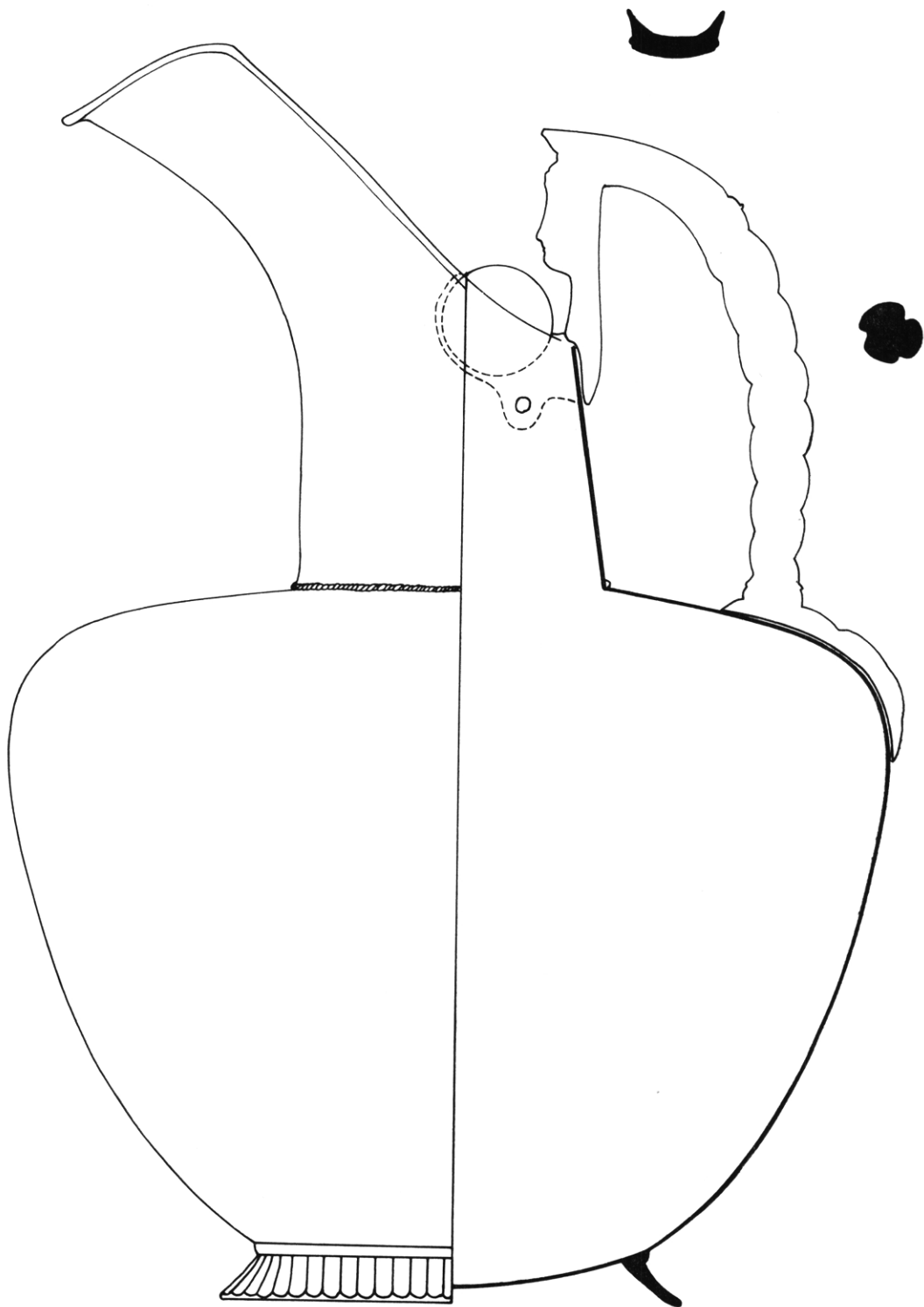

Ἀναπαράστασις βάσει τῆς λαβῆς Schimmel (κατ. 11).

ΕΙΚΩΝ XIV

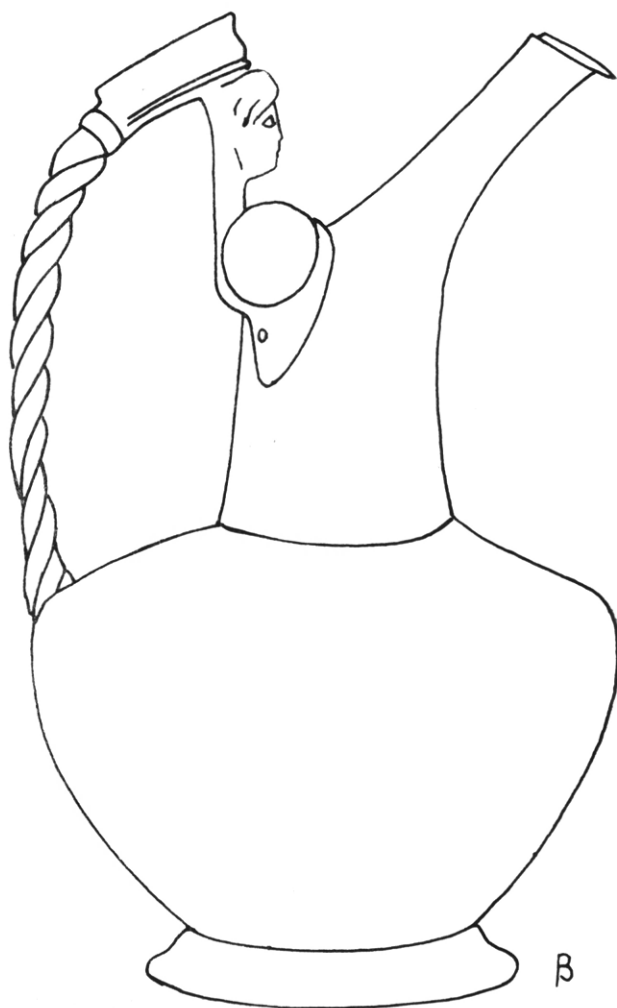
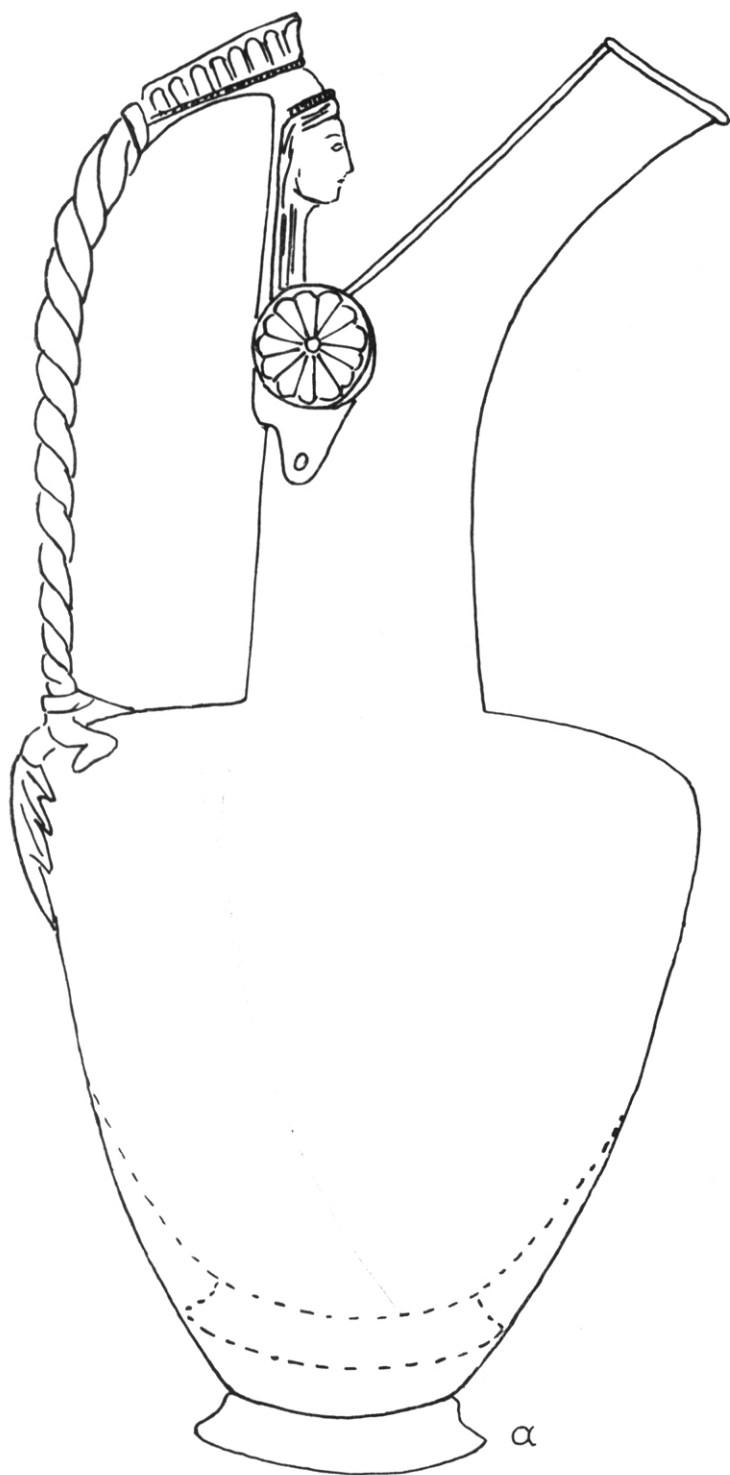

Ἡ πρόχους Α τῆς Βίτσας (κατ. 10).

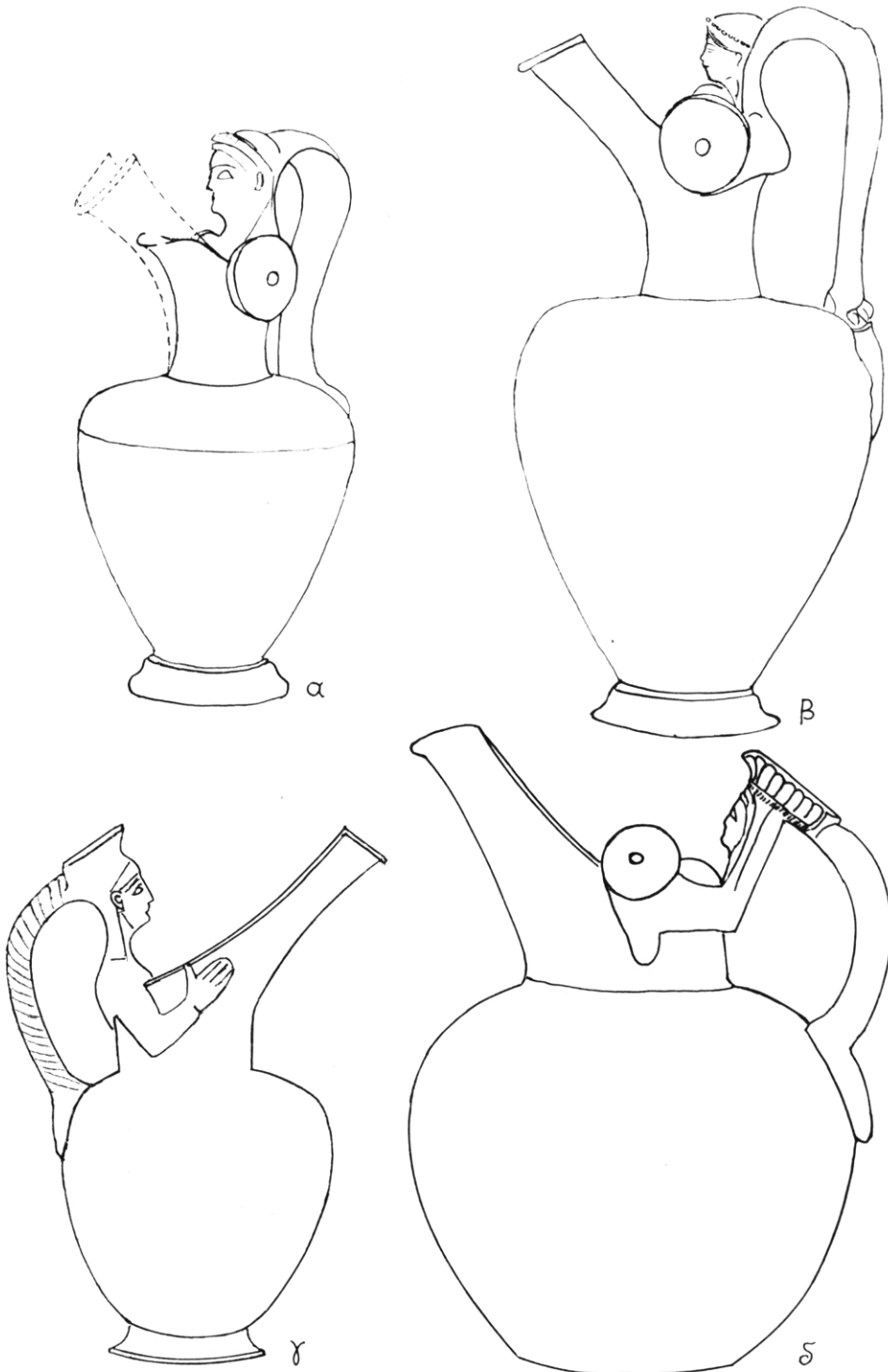

Ἡ πρόχους Β τῆς Βίτσας (κατ. 16).

ΕΙΚΩΝ XVI

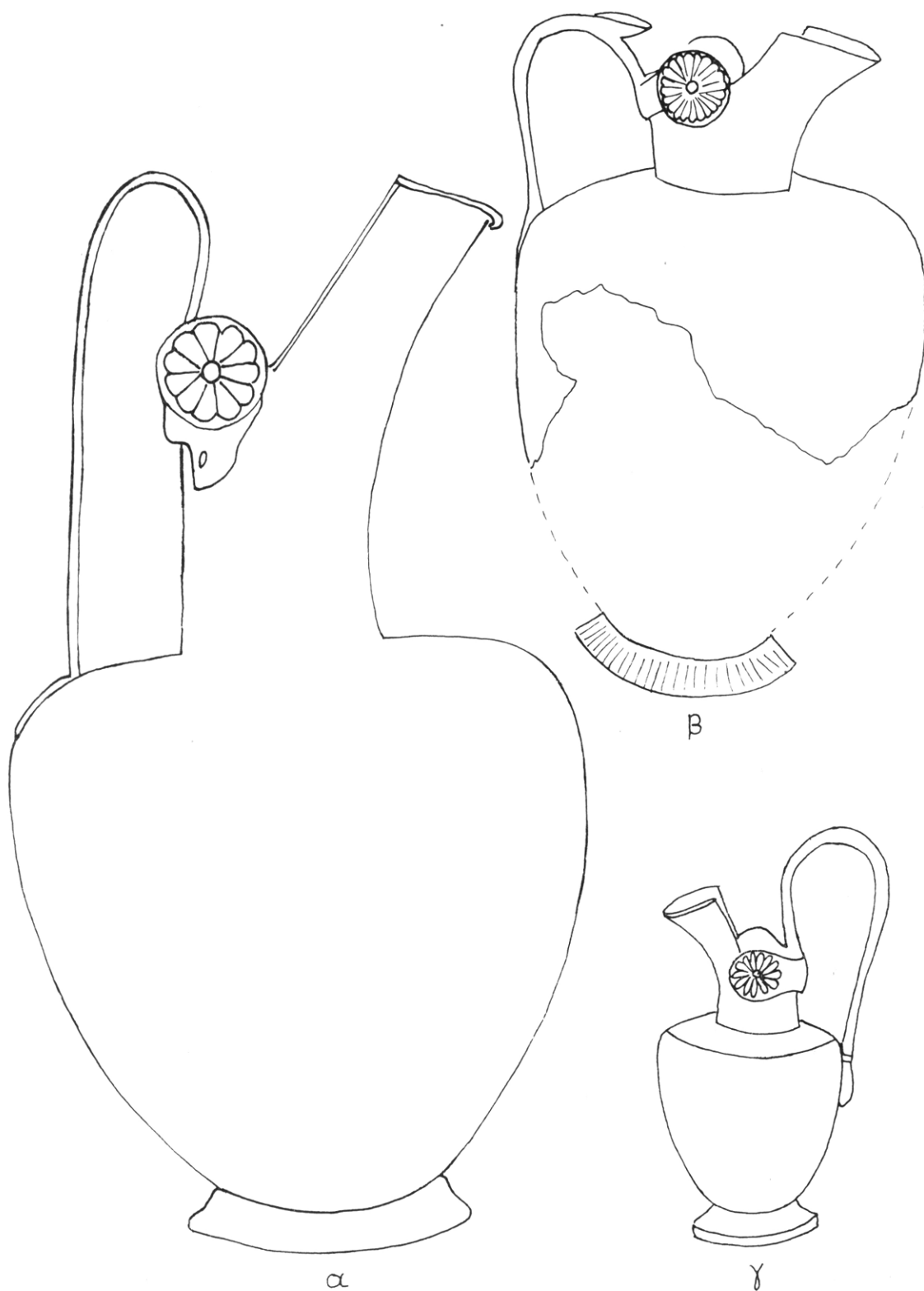

α) 'Αναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 4920 λαβῆς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 12). β) Ἡ πρόχους τοῦ Τσοτυλίου (κατ. 14).

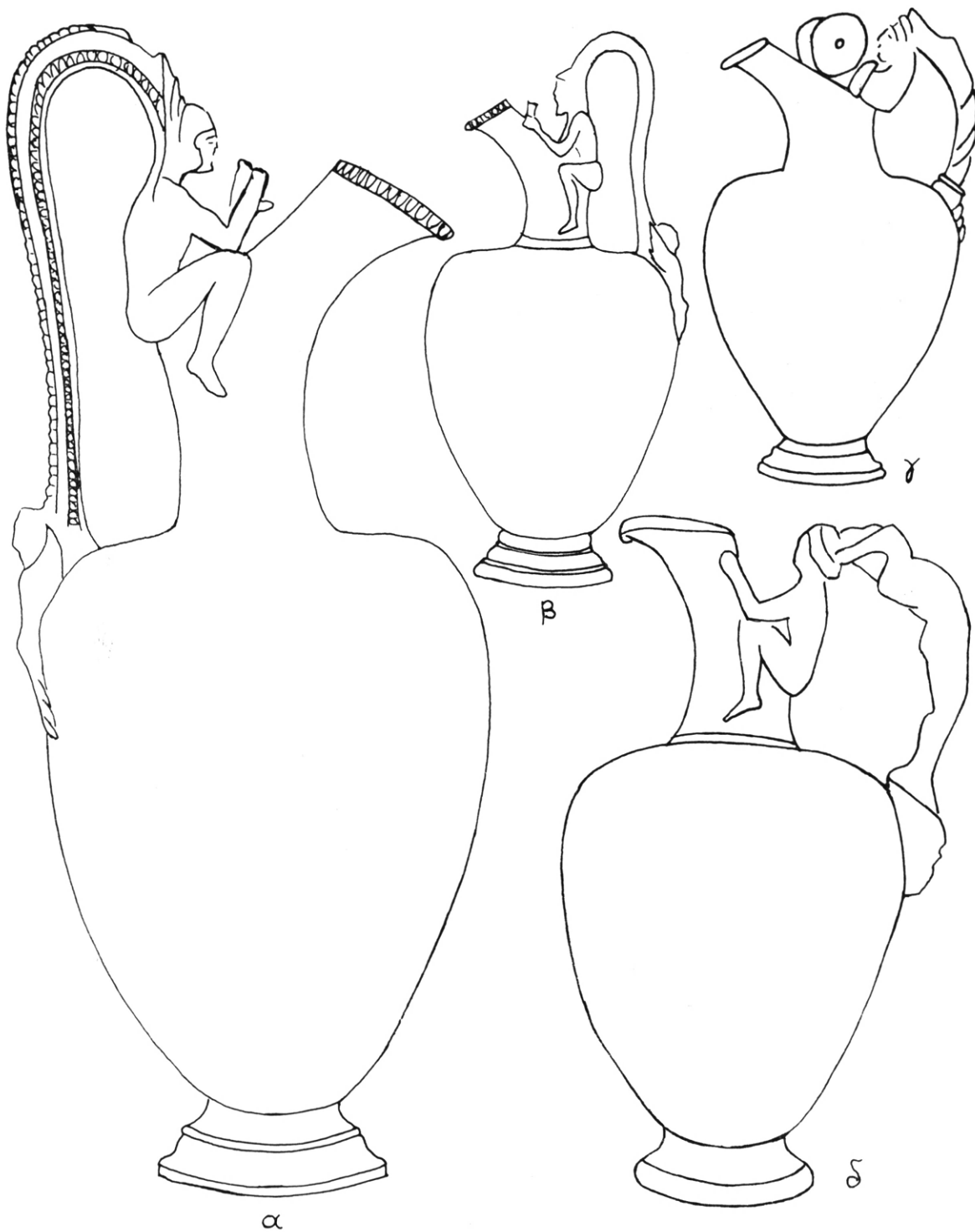

α) 'Η πρόχους Tessin (κατ. 20) β) 'Αναπαράστασις βάσει τῆς λαβῆς τοῦ Ashmolean Museum (κατ. 19).
 γ) 'Αναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 360 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 24). δ) 'Η πρόχους τοῦ
 Βοτονοσίου (κατ. 17).

ΕΙΚΩΝ XVIII

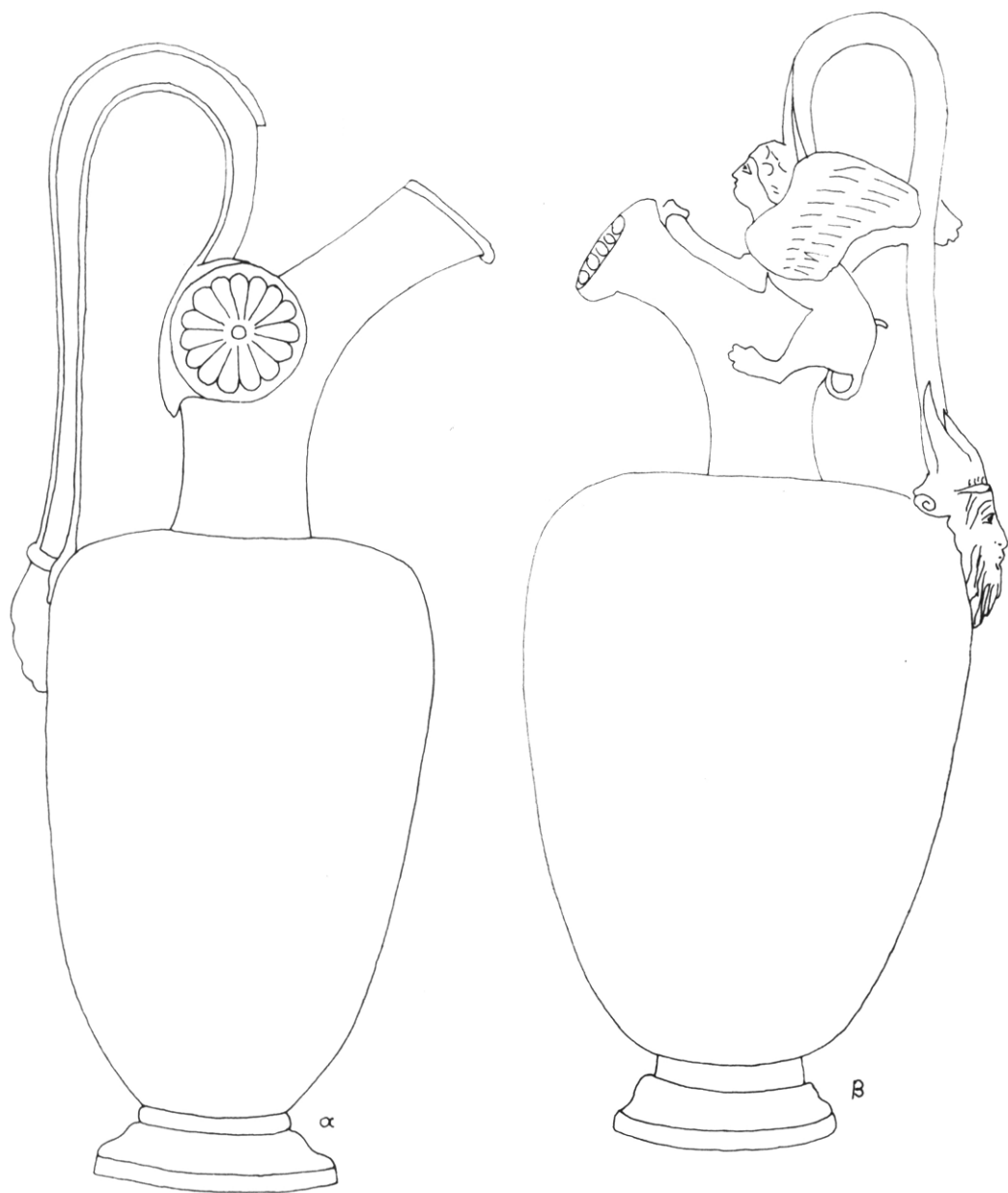

α) Ἀναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 4912 λαβῆς τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 36). β) Ἡ πρόχους τοῦ Τρεμπενίστε (κατ. 41). γ) Ἡ πρόχους τοῦ Novi Pazar (κατ. 38).

α) Ἀναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς λαβῆς Σερρών (κατ. 27). β) Ἡ πρόχους Grimani (κατ. 26). γ-δ) Πρόχοι εἰς Μουσεῖον Lavigerie Καρχηδόνος (κατ. 18 καὶ 33).

ΕΙΚΩΝ XX

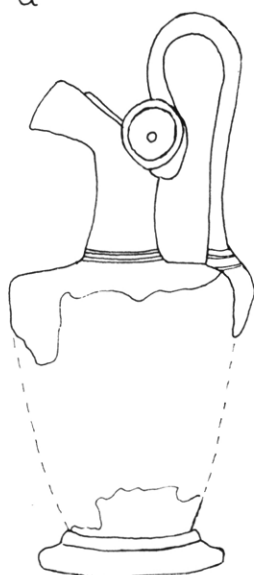
α) 'Αναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 447 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 46). β) 'Αναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 656 λαβῆς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου (κατ. 32).

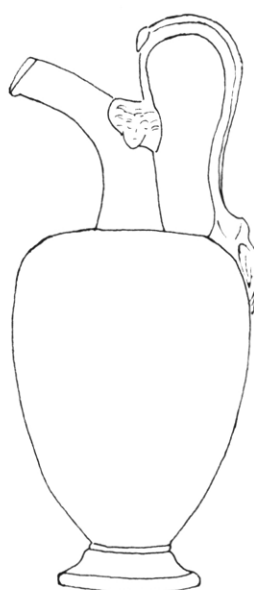
α

β

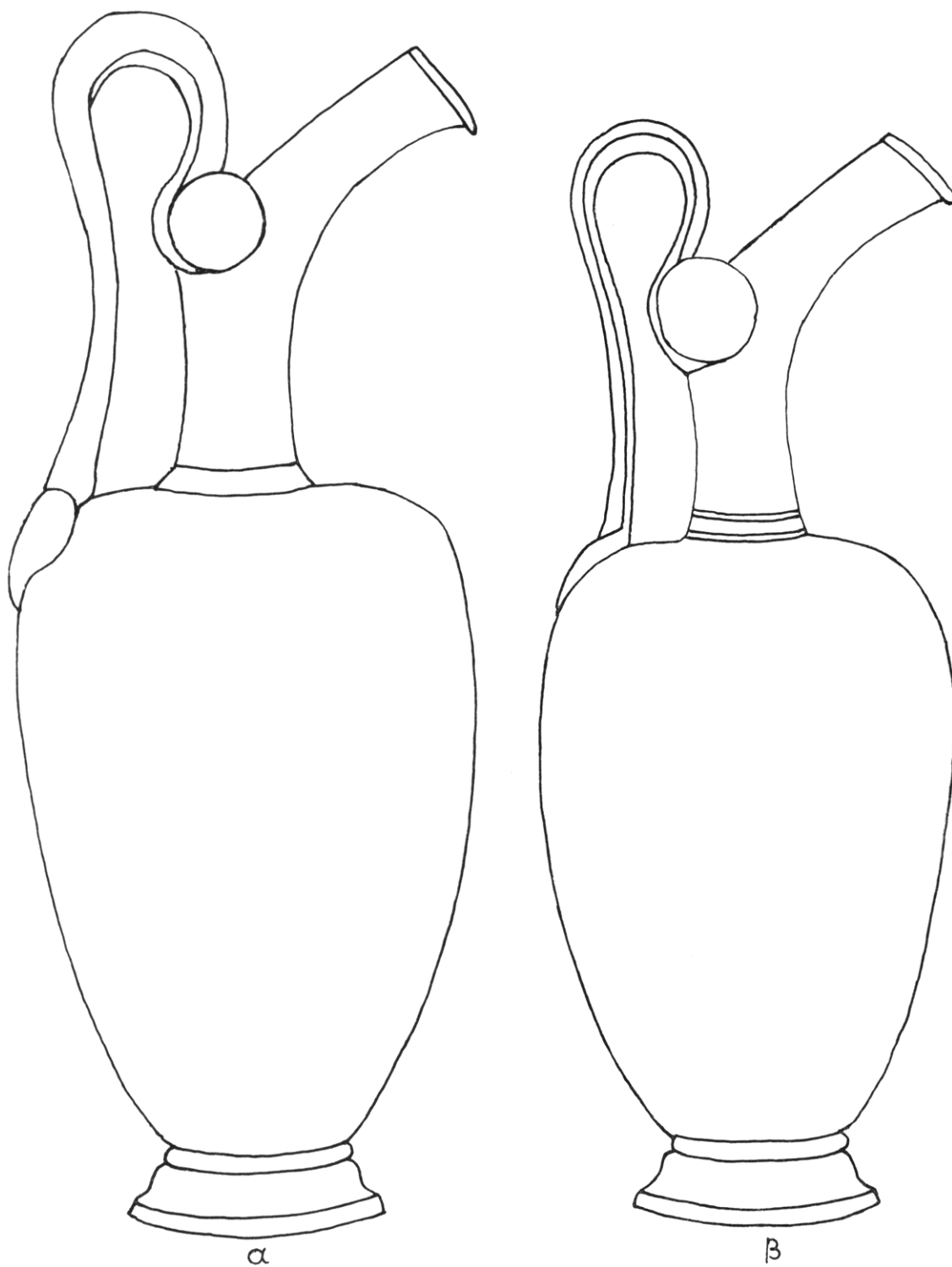
γ

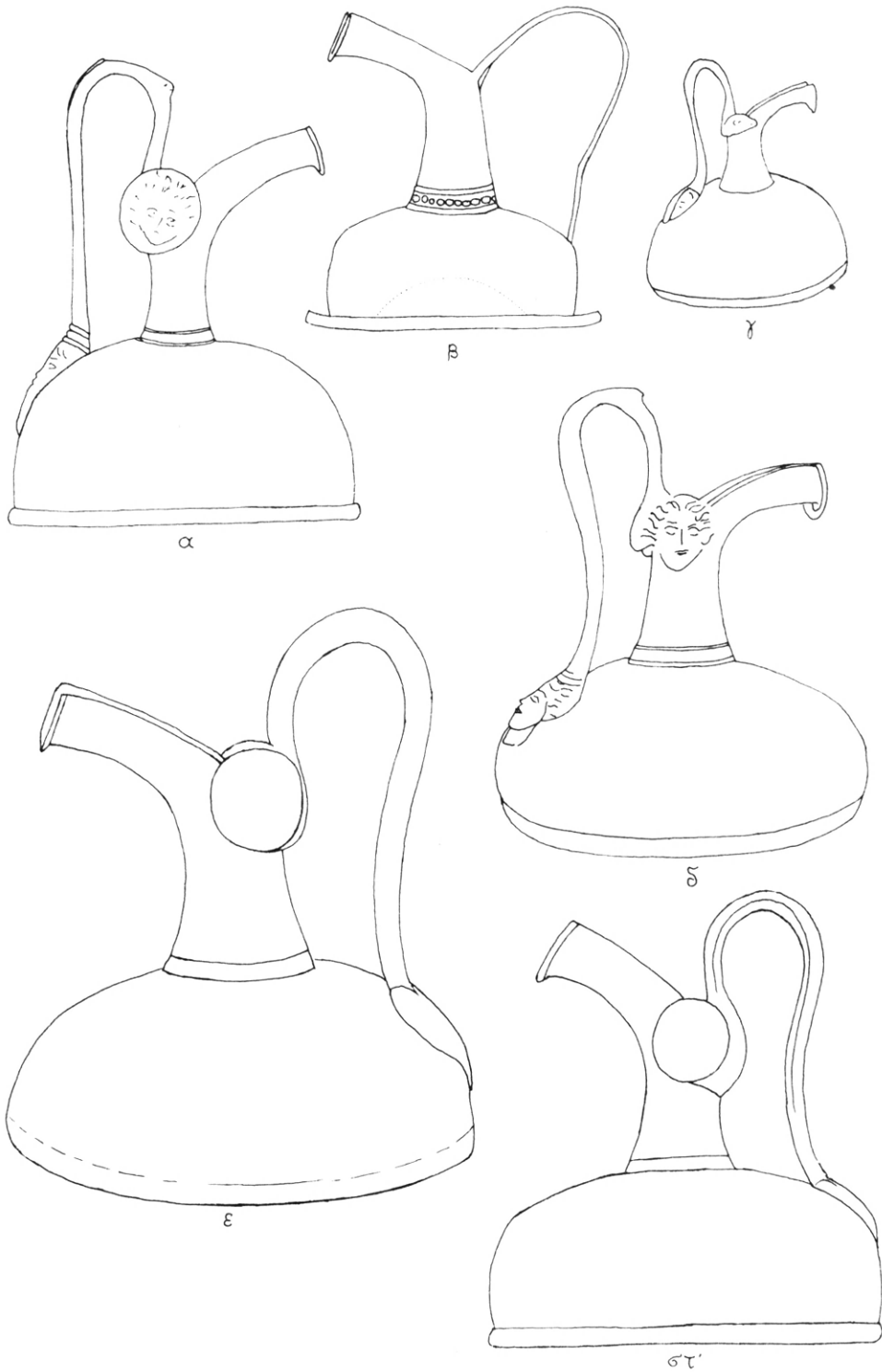
δ

α) 'Αναπαράστασις τῆς πρόχου τῆς ὑπ' ἀρ. 64.303 λαβῆς τῆς Βοστώνης (κατ. 54). β) 'Αναπαράστασις βάσει λαβῆς ἐκ Περαιχώρας (κατ. 53). γ) Πρόχους ἐκ Περαιχώρας (κατ. 49). δ) Πρόχους ἐκ Würzburg (κατ. 55).

ΕΙΚΩΝ XXII

Ἀναπράστασις τῶν πρόχων τῶν ὑπ' ἀρ. 166α-β λαβῶν τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων (κατ. 56-57).

α) Ἀναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 16170 λαβῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν (κατ. 72). β) Προχοΐσκη εἰς Βιέννην (κατ. 69). γ) Προχοΐσκη εἰς Amsterdam (κατ. 77). δ) Πρόχους ἀρ. 689 τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 70). ε) Προχοΐσκη εἰς τὸ Βρετανικὸν Μοῦσεῖον (κατ. 79). στ') Ἀναπαράστασις βάσει τῆς ὑπ' ἀρ. 1222 λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (κατ. 80).

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

Πρόχους Α Βίτσας. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2258.

Πρόχους Β Βίτσας. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2259.

α

β

α) Βέσσα Ζαγορίου, Ν. Ίωννίνων. 'Ο λιθοσωρός των τάφων 66 και 67. β) 'Ο τάφος 66 μετά την άφαιρέσιν του λιθοσωρού. 'Αριστερά τί δὺο γυάλινά πύργου.

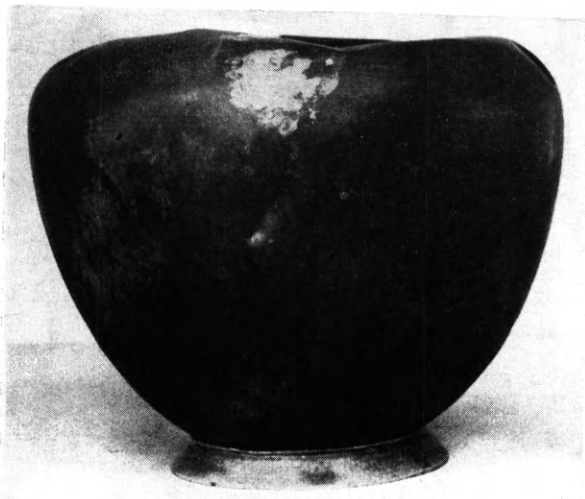

α

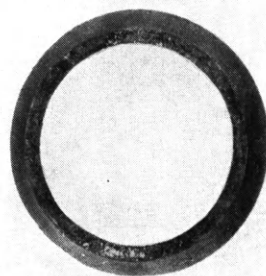

β

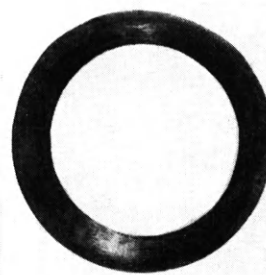
α) Βίτσα Ζαγορίου. 'Ο τάφος 66 από Νότου. β) Αί πρόχοι Α και Β ως εὑρέθησαν.

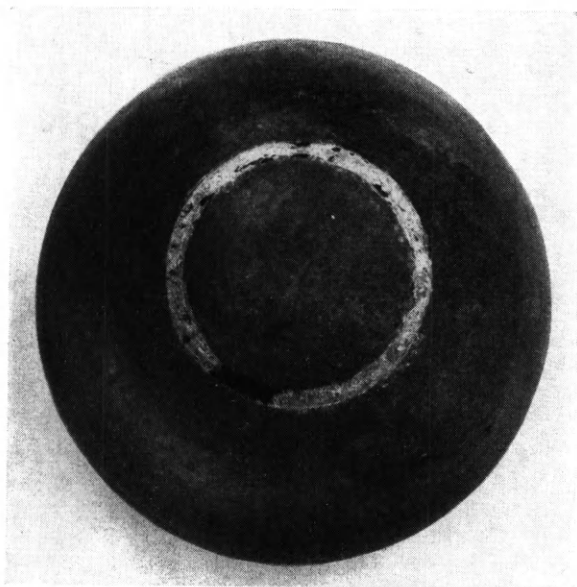
α

β

γ

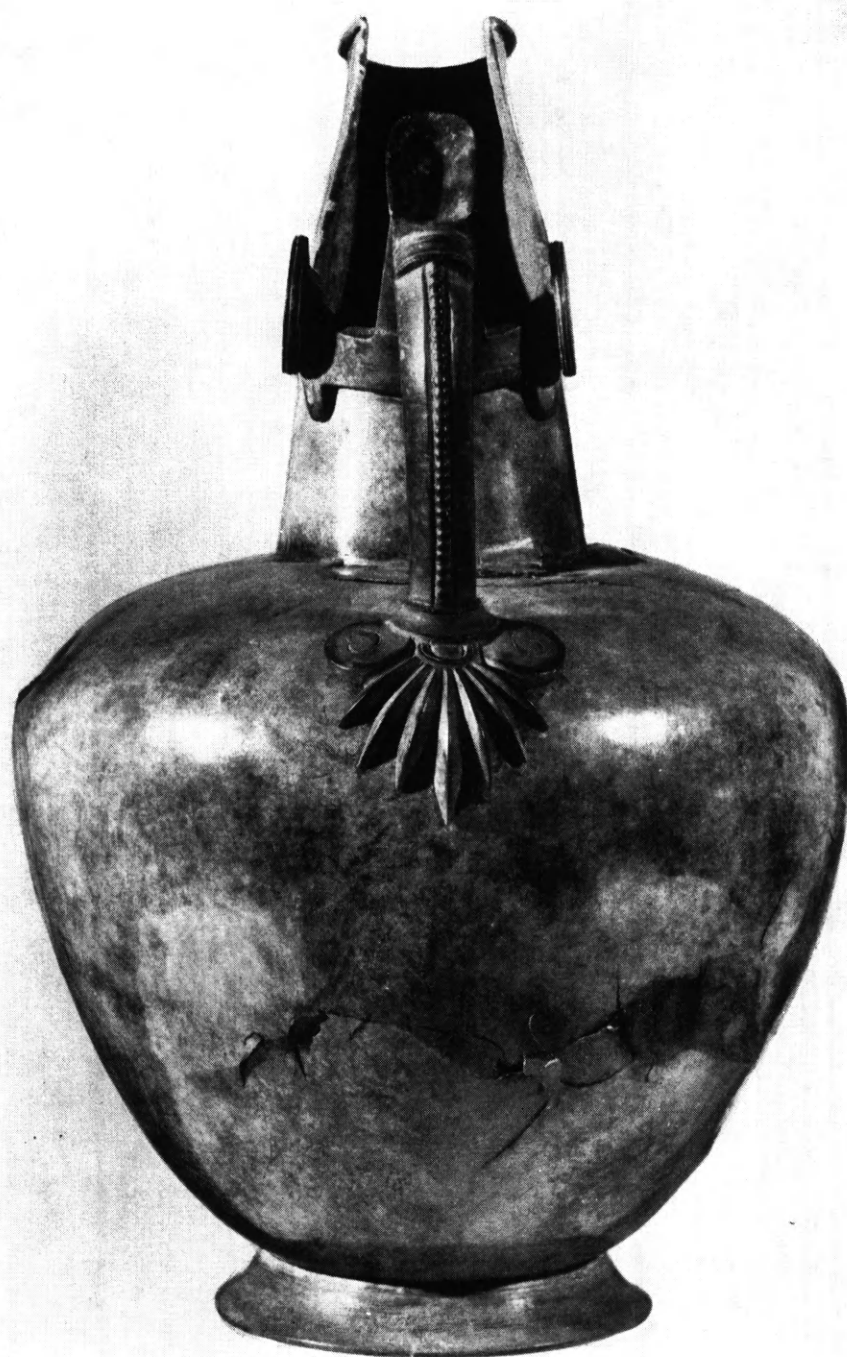

δ

ε

α) Ἡ κοιλία μετὰ τῆς βάσεως τῆς πρόχου Β πρὸ τῆς ἐπανατοποθετήσεως τῆς λαβῆς· ἐπὶ τῶν ὤμων τὸ ἔχνος ἐκ τῆς ἀσημοκολλήσεως τοῦ ἀνθεμίου. β - γ) Αἱ δύο ὀψεις τῆς βάσεως τῆς πρόχου Β. δ) Πρόχους Β Βίτσας. Κάτοψις τοῦ πυθμένος μετὰ τοῦ δακτυλίου ἀσημοκολλήσεως τῆς βάσεως. ε) Ἡ πρόχους Α τῆς Βίτσας πρὸ τῆς συγκολλήσεώς της.

Πρόρους Α Βίτσας, όπισθία όψις. Μουσείον Ίωαννίνων, άρ. 2258.

Πρόχους Α Βίτσας, πλαγία ὄψις.

Πρόχους Α Βίτσας. Ἡ γυναικεία προτομή τῆς λαβῆς.

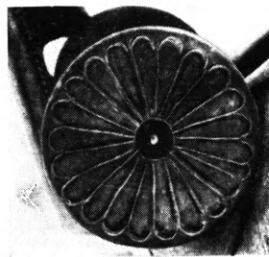
α

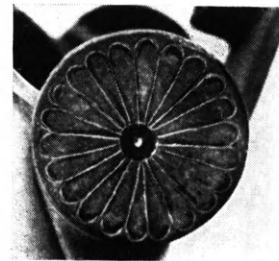
β

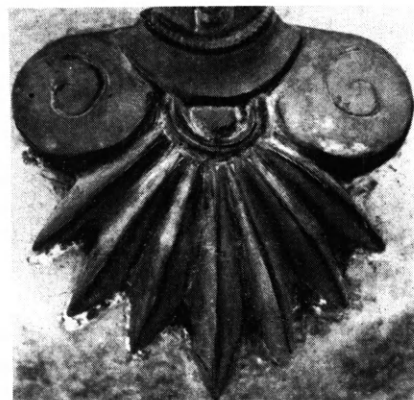
γ

δ

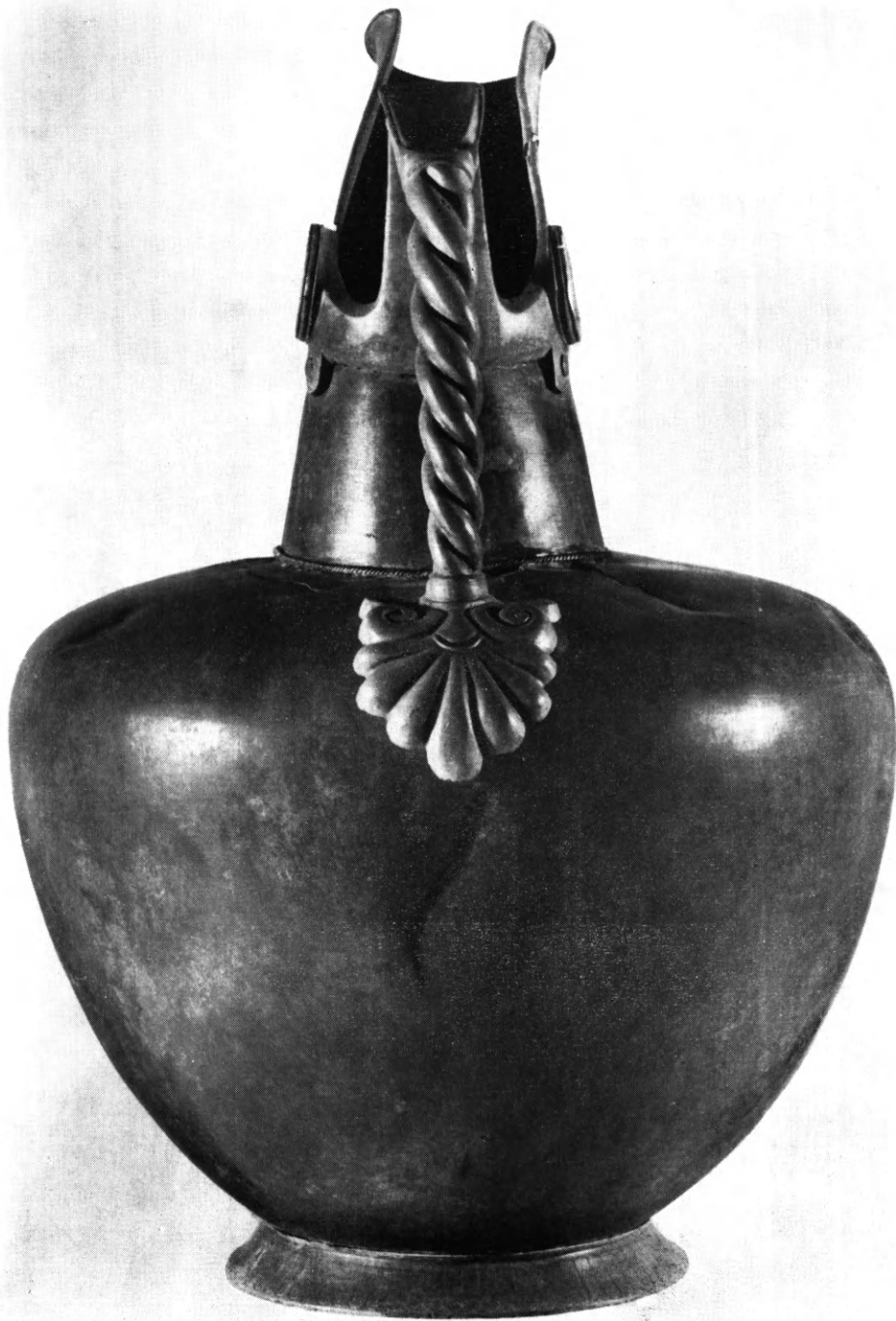

ε

ζ

Πρόχους Α Βίτσας. α - γ) Πλάγιαι όψεις τής προτομής. δ - ε). Οι ρόδακες τής άνω προσφύσεως τής λαβής.
ζ) Τò άνθέμιον τής κάτω προσφύσεως.

Πρόχους Β Βίτσας, όπισθία όψις. Μουσείον Ίωαννίνων, άρ. 2259.

Πρόχους Β Βίτσας, πλαγία ὄψις.

Πρόχους Β Βίτσας. Ἡ γυναικεία προτομή τῆς λαβῆς.

α

β

γ

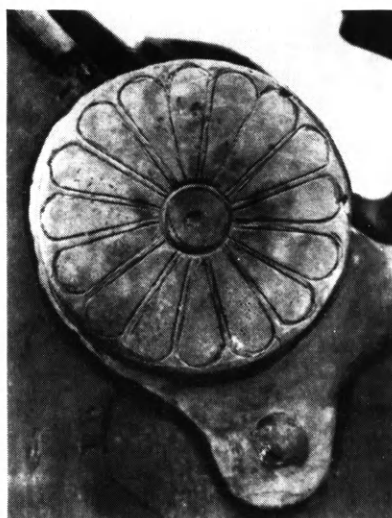

δ

α - δ) Πρόχους Β Βίτσας. Κατά μέτωπον και πλάγιοι όψεις τής προτομής.

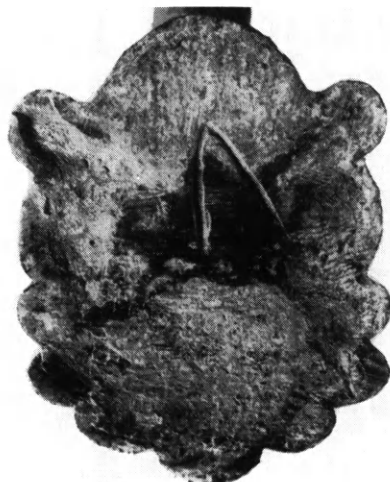
α

β

γ

δ

ε

Πρόγους Β Βίτσας. α - β) Οί ρόδακες τῶν δίσκων τῆς ἄνω προσφύσεως τῆς λαβῆς. γ) Τὸ ἀνθέμιον τῆς λαβῆς.
δ) Ἡ ὑπισθία ἐπιφάνεια τοῦ ἀνθεμίου. ε) Κάτοψις τῆς λαβῆς.

α

β

γ

δ

α - β) Πηλίνη προτομή από τὸ σπήλαιον «Κουδουνότρυπα» Ἀρτης. γ) Κοτύλη ἐκ τοῦ λιθοσωροῦ τοῦ τάφου 66 τῆς Βίτσας. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2125. δ) Μελανόμορφος οἰνοχόη ἐκ τοῦ τάφου 67. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2130.

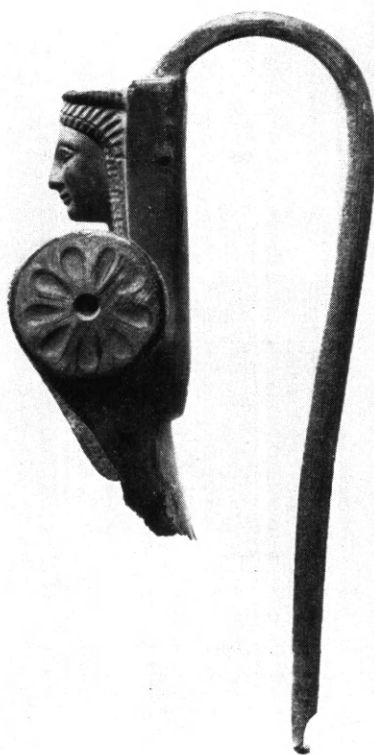
α

β

γ

δ

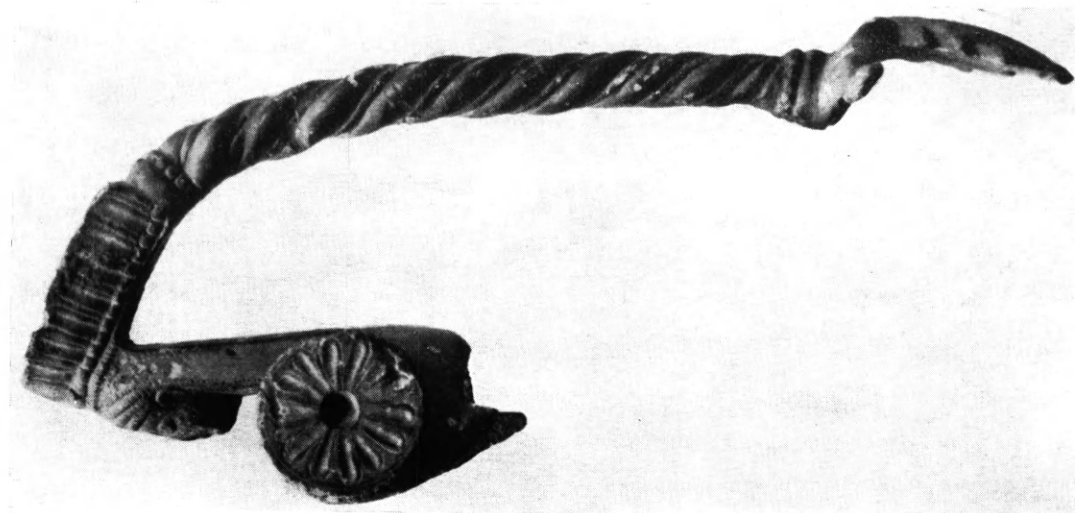
α - β) Λαβή Συλλογής Καραπάνου, άρ. 341. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν 'Αρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 1).
 γ - δ) Λαβή Συλλογής Καραπάνου, άρ. 340. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν 'Αρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 3).

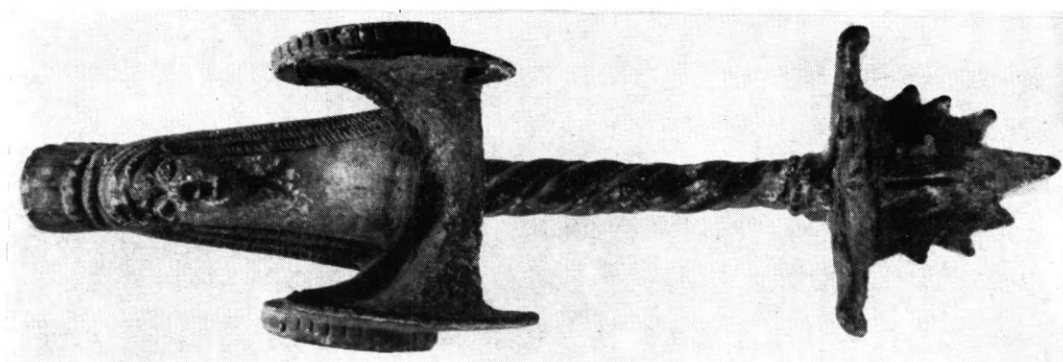
Λαβή μετὰ τοῦ στομίου ραμφοστόμου πρόχου. Γενεύη, ἰδιωτικὴ συλλογὴ (κατ. 2).

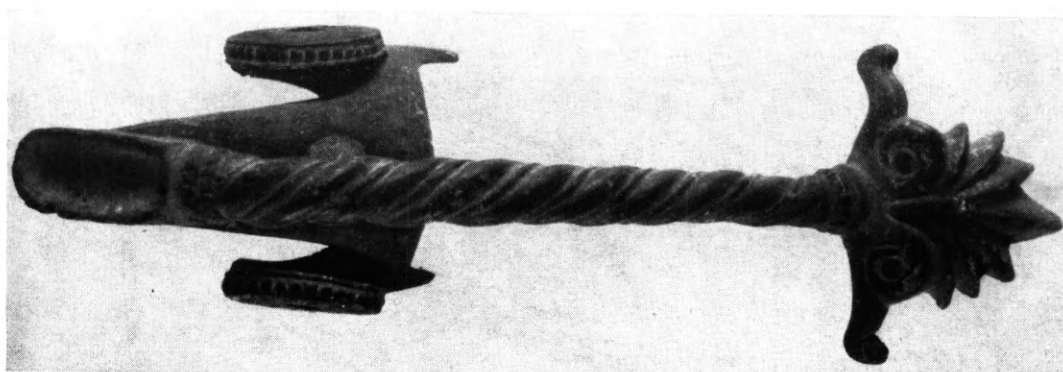
α - β) Λαβή πρόχου. 'Αθήναι, 'Εθνικὸν 'Αρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 18112 (κατ. 4). γ) 'Απότμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1218. 'Αθήναι, 'Εθνικὸν 'Αρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 8). δ - ε) Λαβή Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 372. 'Αθήναι, 'Εθνικὸν 'Αρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 5).

γ

β

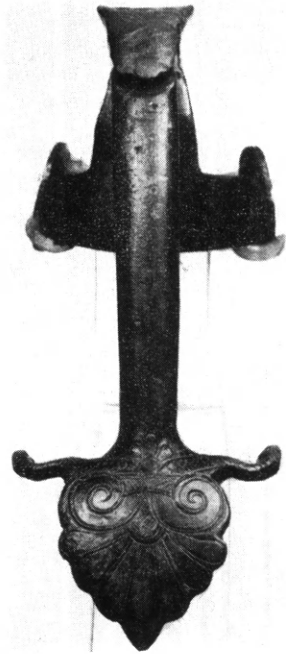

α

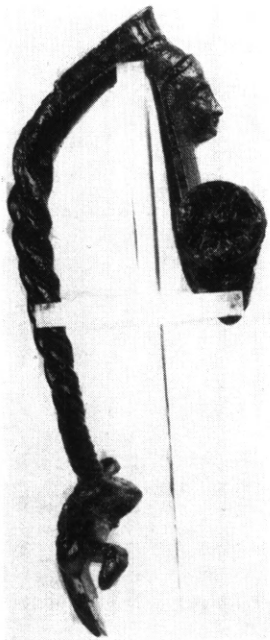
α - γ) Λαβή Σύλλογης Καραπάνου, άρ. 339. 'Αθήνα, 'Εθνικόν 'Αρχαιολογικόν Μουσείον (κατ. 7).

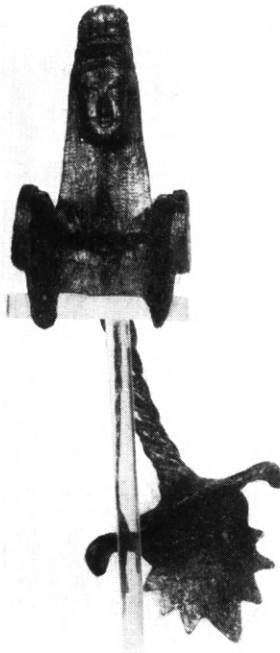
α

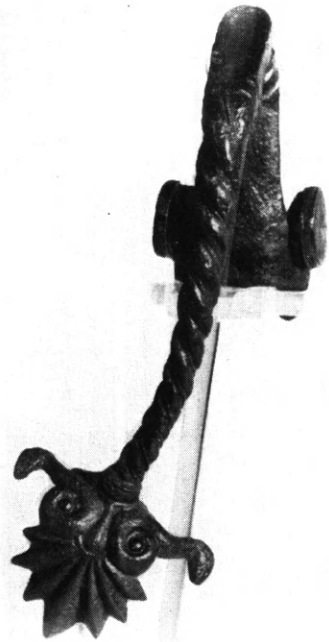
β

γ

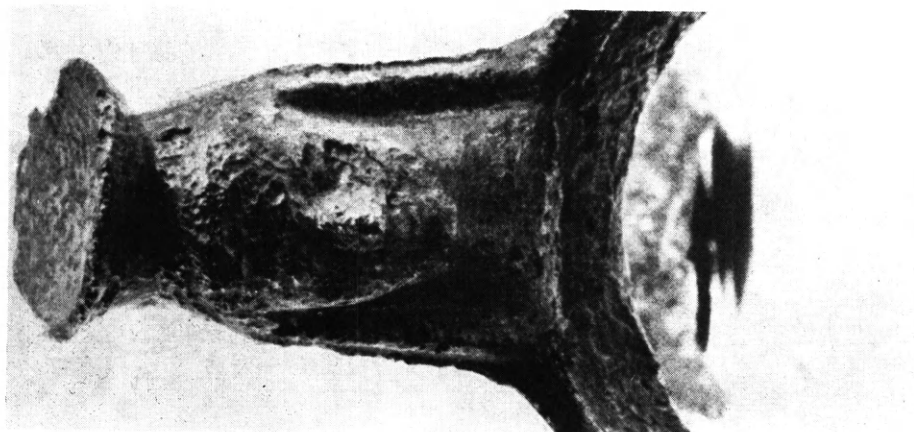

δ

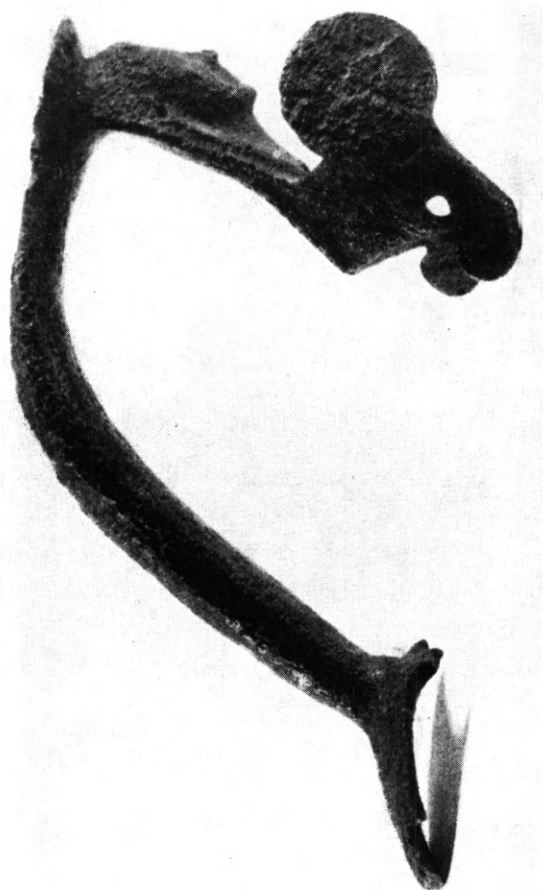

ε

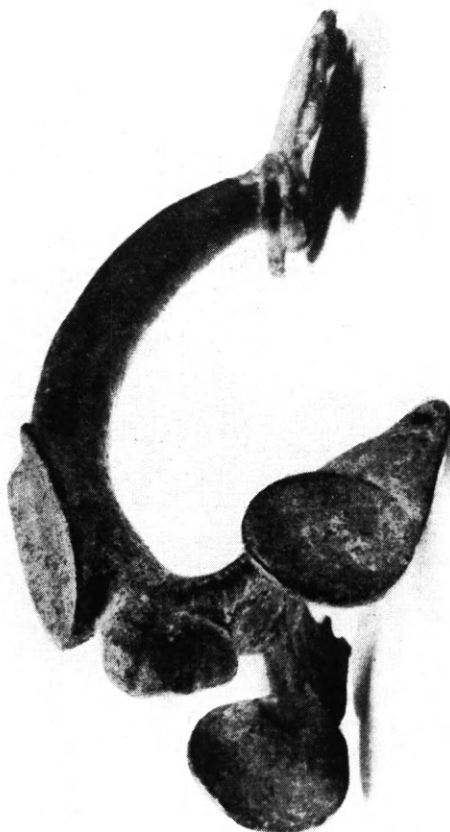
α - β) Λαβή εις Βρυξέλλας, Musées Royaux, αρ. Α365 (κατ. 9). γ - ε) Λαβή Μουσείου Ίωαννίνων, αρ. 4920 (κατ. 12).

α

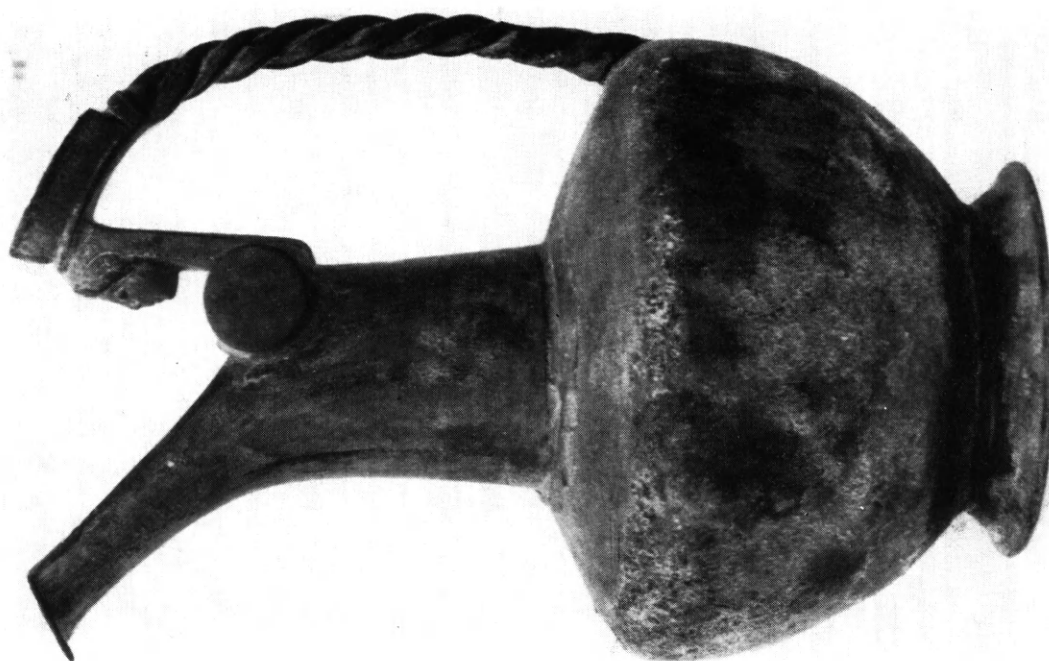

β

γ

Λαβὰι εἰς Βοστώνην, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν : α - β) Ἀρ. 60. 233 (κατ. 13). γ) Ἀρ. 62. 188 (κατ. 6).

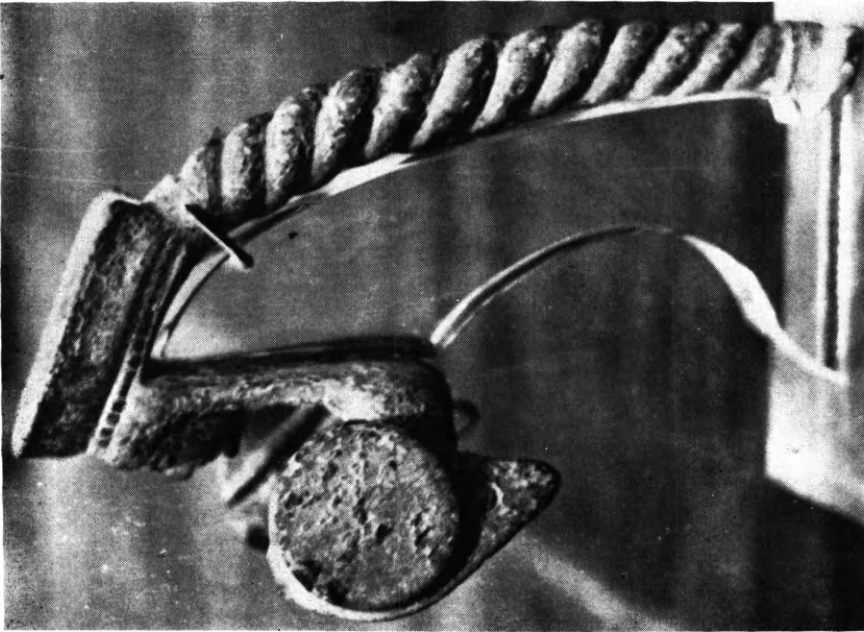

α

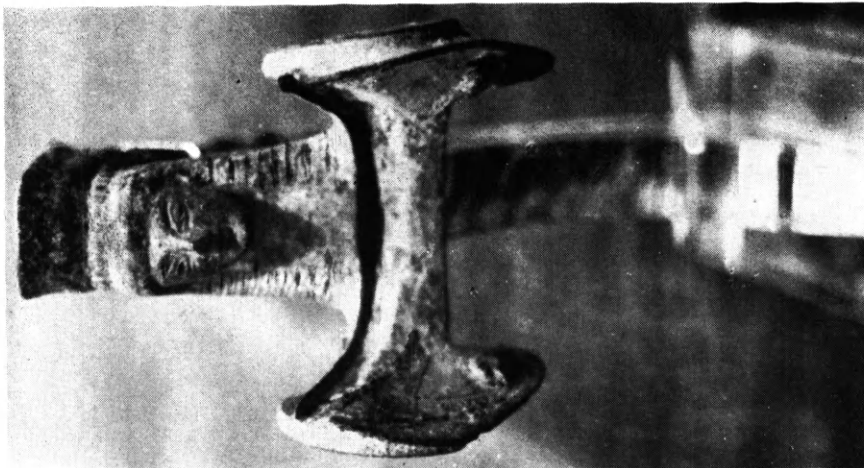
α) Πρόγους Τστυλίου. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 15244 (κκτ. 14). β) Ἡ προσωμῇ
τῆς πρόγους τοῦ Τστυλίου.

β

β

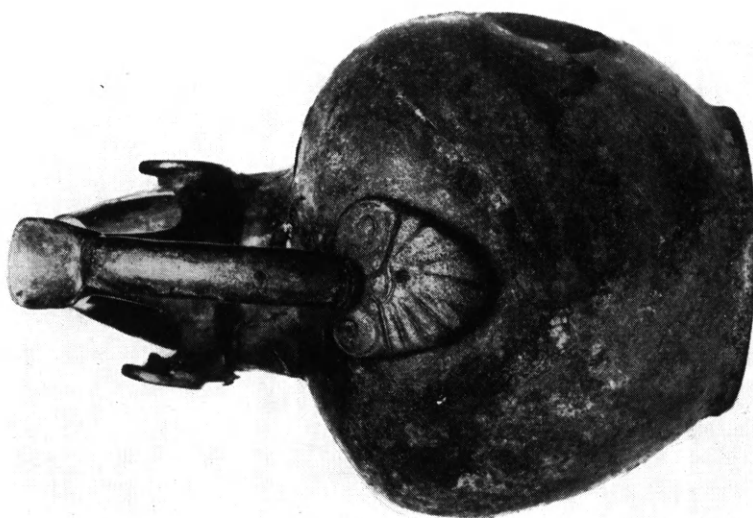

α

α - β) Λαβή άρχαιοπολέως R. Symes, Λονδίνον (χατ. 15).

γ

β

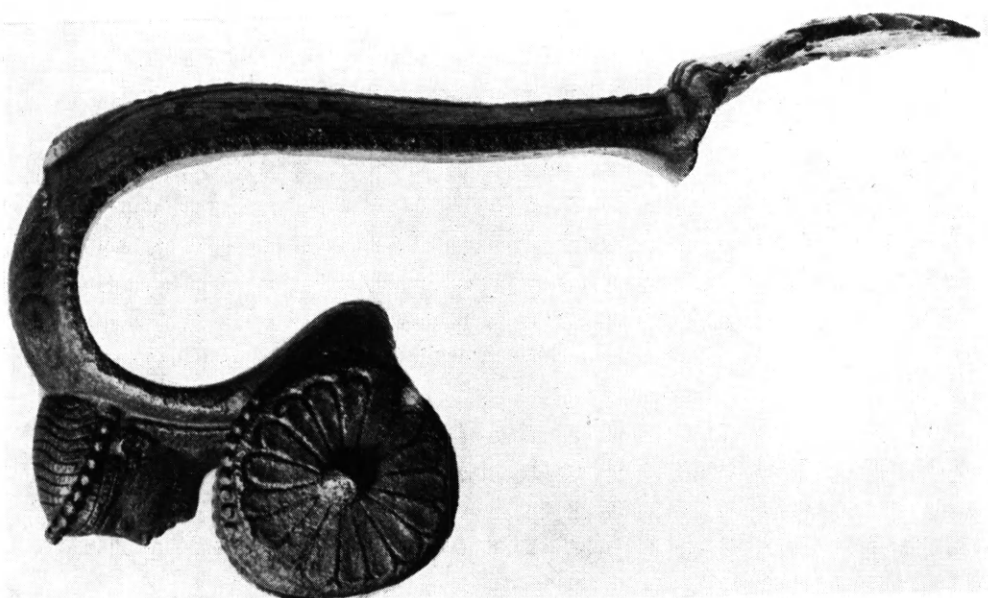

α

α - β) Πρώτος Βοττονοσίον. Μουσείον 'Ιωαννίνων, άρ. 290 (κατ. 17). γ) 'Η προτομή της πρώτης του Βοττονοσίον.

α

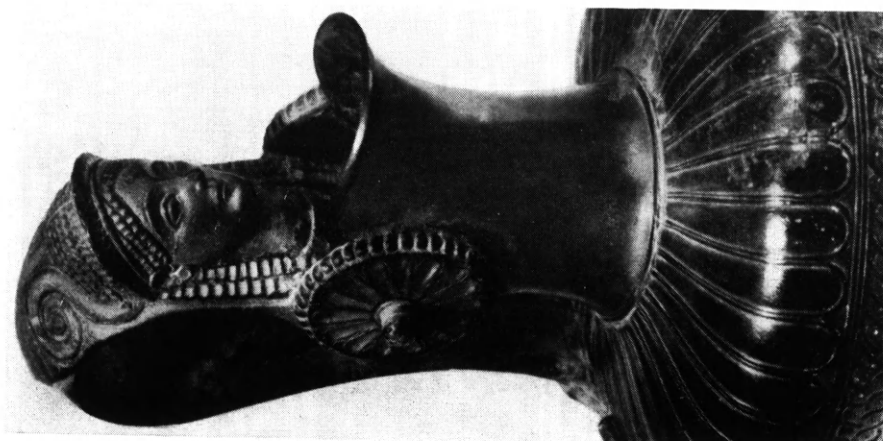

β

γ

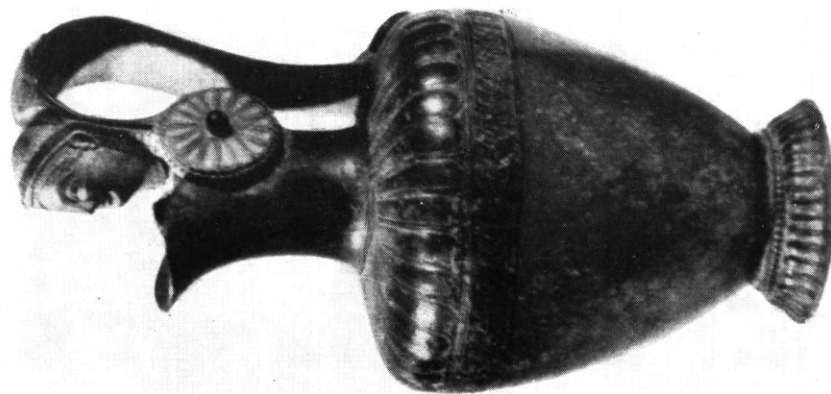
α - γ) Λαβή εις 'Οξφόρδην, Ashmolean Museum, αρ. 56 (α.α. 19).

α

β

γ

α - γ) Πρώτους Τεσσιν εἰς Βασιλείαν (χατ. 20).

α

β

γ

δ

ε

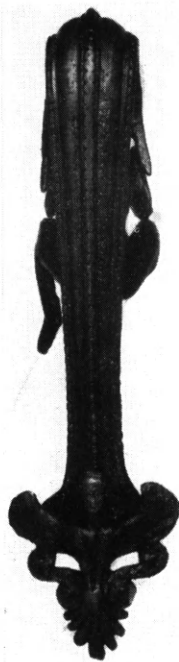

ζ

α - β) Λαβή Μουσείου Όλυμπιας, άρ. Β 5850 (κατ. 23). γ, ζ) Λαβή Μουσείου Βερολίνου, άρ. 10583 (κατ. 25). δ - ε) Λαβή Συλλογής Καραπάνου, άρ. 360. Άθηναι, Έθνικόν Άρχαιολογικόν Μουσείον (κατ. 24).

α

β

γ

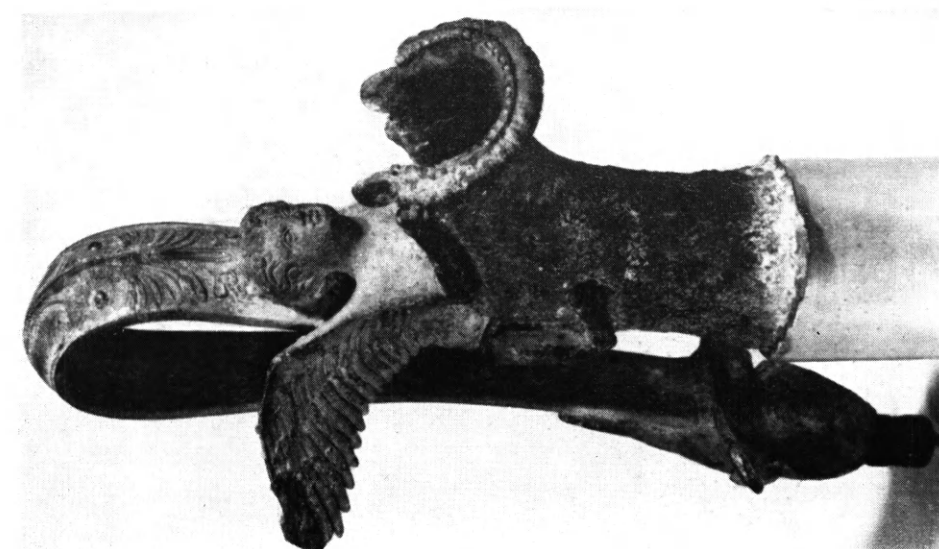

δ

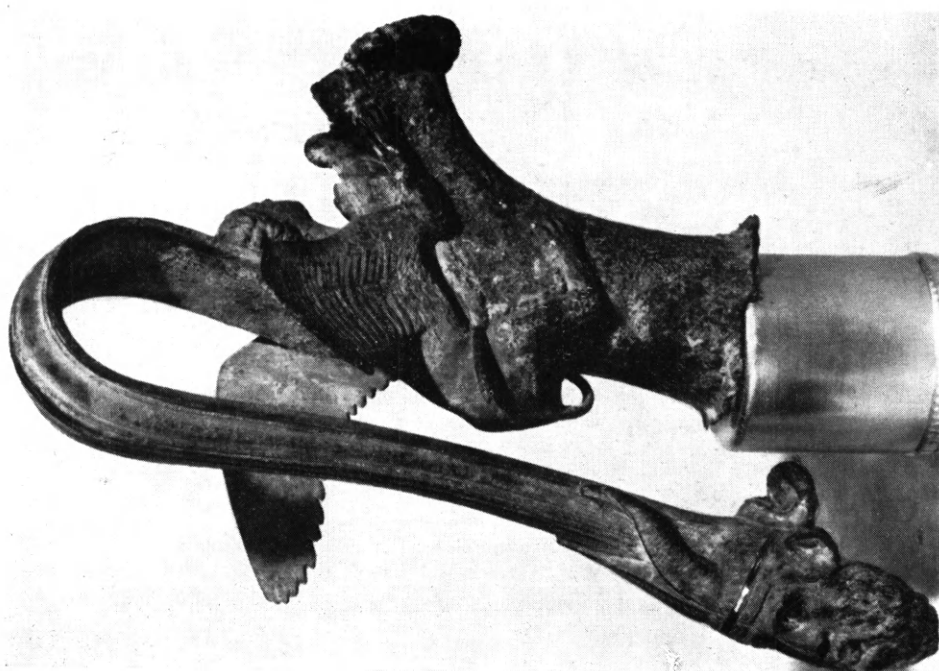

ε

α-β) Λαβή Καλοκάστρου Σερρών. Μουσείον Θεσσαλονίκης, άρ. 10083 (κατ. 27). γ) 'Ο όπλίτης τής λαβής τών Σερρών. δ) 'Η σειρήν τής αύτής λαβής. ε) 'Απότμημα λαβής Συλλογής Καραπάνου, άρ. 379. 'Αθήναι, 'Εθνικόν 'Αρχαιολογικόν Μουσείον (κατ. 22).

β

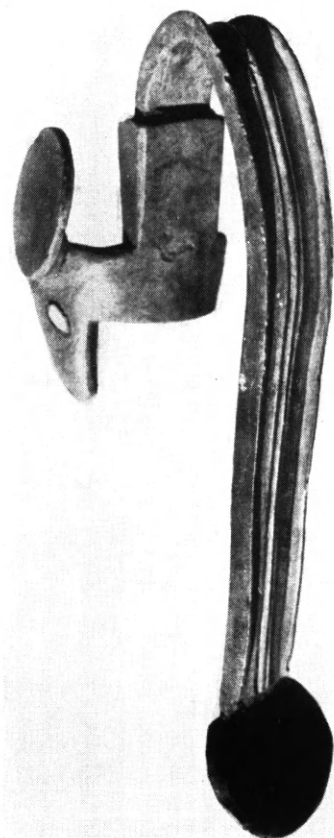

α

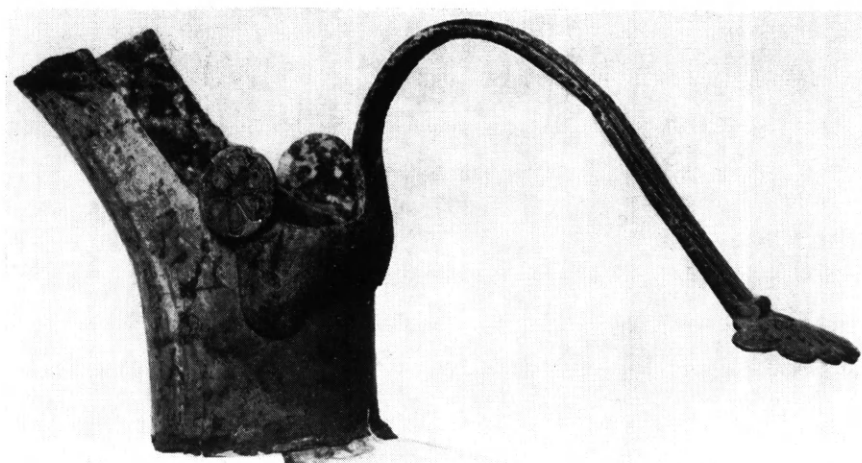
α - β) Λαβή Βεταννικού Μουσείου, αρ. 656 (κατ. 32).

α

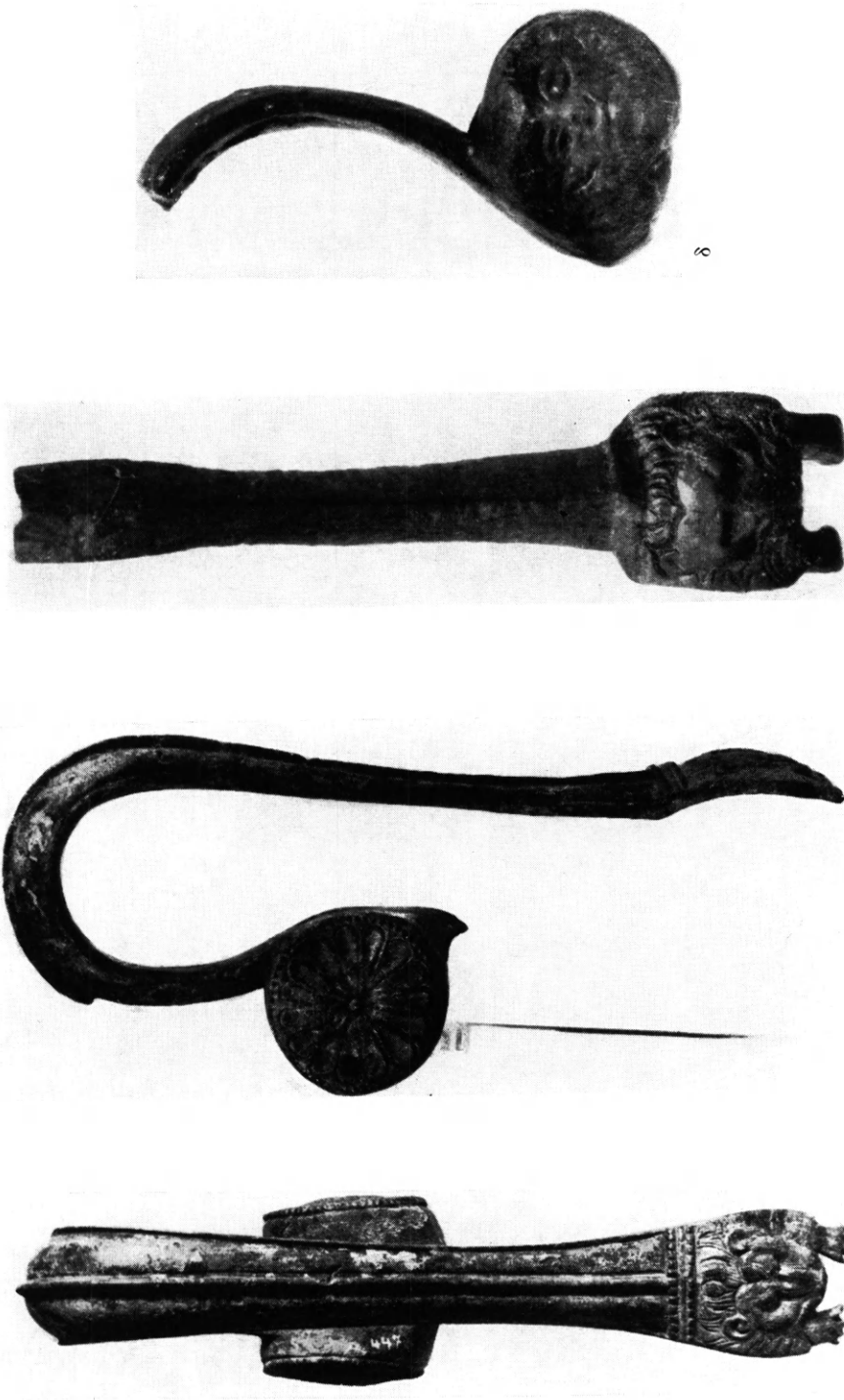

β

γ

α) Λαβή Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 4912 (κατ. 36). β) Λαβή Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 1710 (κατ. 35). γ) Λαβή μετὰ στομίου εἰς Λοῦβρον, ἀρ. 2771 (κατ. 37).

α - β) Λαβή Σύλλογης Καραπάνου, άφ. 447. 'Αθηναι, 'Εθνικόν 'Αρχαιολογικόν Μουσείον (κατ. 46). γ - δ) Λαβή Σύλλογης Καραπάνου, άφ. 1221. 'Αθηναι, 'Εθνικόν 'Αρχαιολογικόν Μουσείον (κατ. 47).

α

β

γ

α - β) Πρώτος Περσικός. 'Αθῆναι, 'Εθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16196 (κατ. 49). γ) Πρώτος Grimani. Βοστανέστη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 56. 11. Α (κατ. 26).

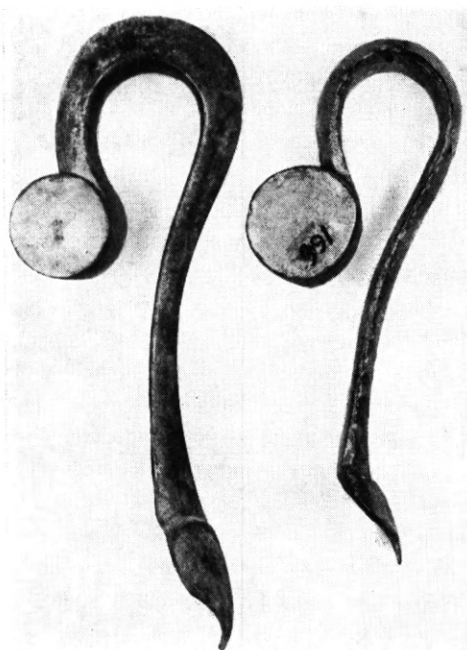
α

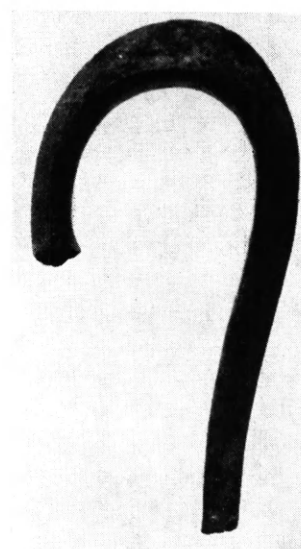
β

γ

δ

ε

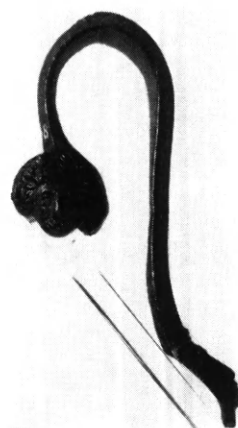
α - β) Λαβή Μουσείου Κανελλοπούλου, άρ. 53. 'Αθήναι (κατ. 48). γ) Λαβή εις Βοστώνην, Μουσείον Καλών Τεχνών, άρ. 64.303 (κατ. 54). δ) Λαβαί Μουσείου 'Ιωαννίνων, άρ. 166α-β (κατ. 56 - 57). ε) 'Απότμημα Συλλογής Καραπάνου, άρ. 384. 'Αθήναι, 'Εθνικόν 'Αρχαιολογικόν Μουσείον (κατ. 58).

α

β

γ

δ

ε

α) Προχοΐσκη εις Βιέννην, Μουσείον Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀρ. 2903 (κατ. 69). β) Τὸ γοργόνειον τῆς λαβῆς τῆς προχοΐσκης εις Βιέννην. γ) Λαβὴ Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 338. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 71). δ) Πρόχους Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 689. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 70). ε) (1) Στόμιον συνανῆκον μετὰ τῆς λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 338. (κατ. 71). (2) Στόμιον Συλλογῆς Καραπάνου ἀρ. 327α. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 82).

α

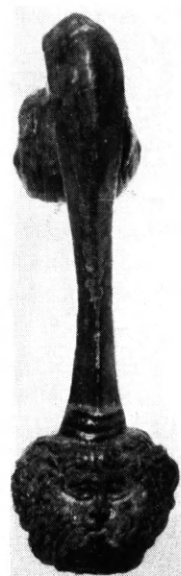
β

γ

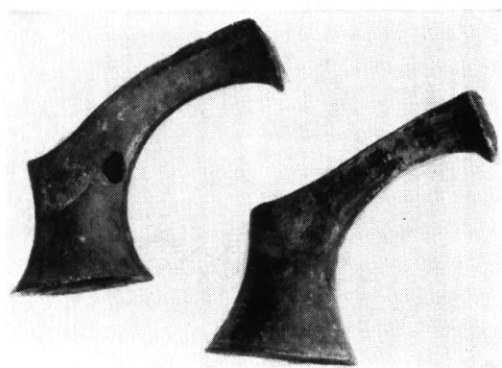

δ

ε

α) Απότμημα λαβής Συλλογής Καραπάνου, άρ. 38. 'Αθήναι, 'Εθνικόν 'Αρχαιολογικόν Μουσείον (κατ. 73).
β - γ) Λαβή 'Εθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου 'Αθηνῶν, άρ. 18111 (κατ. 74). δ - ε) Λαβή 'Εθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου 'Αθηνῶν, Συλλογή Καραπάνου, άρ. 1219 (κατ. 75).

α

δ

ε

β

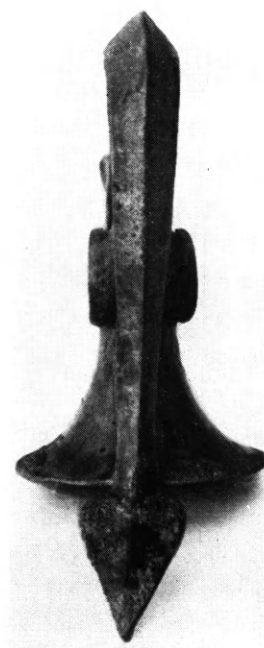
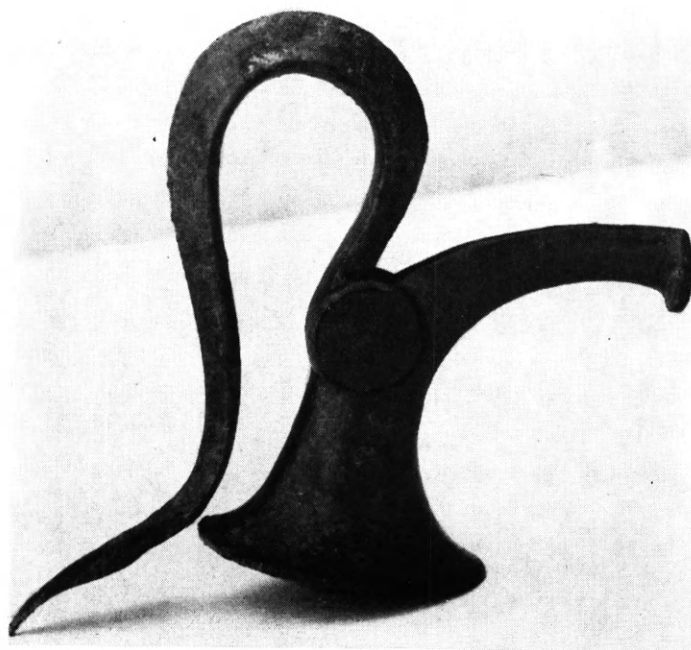

γ

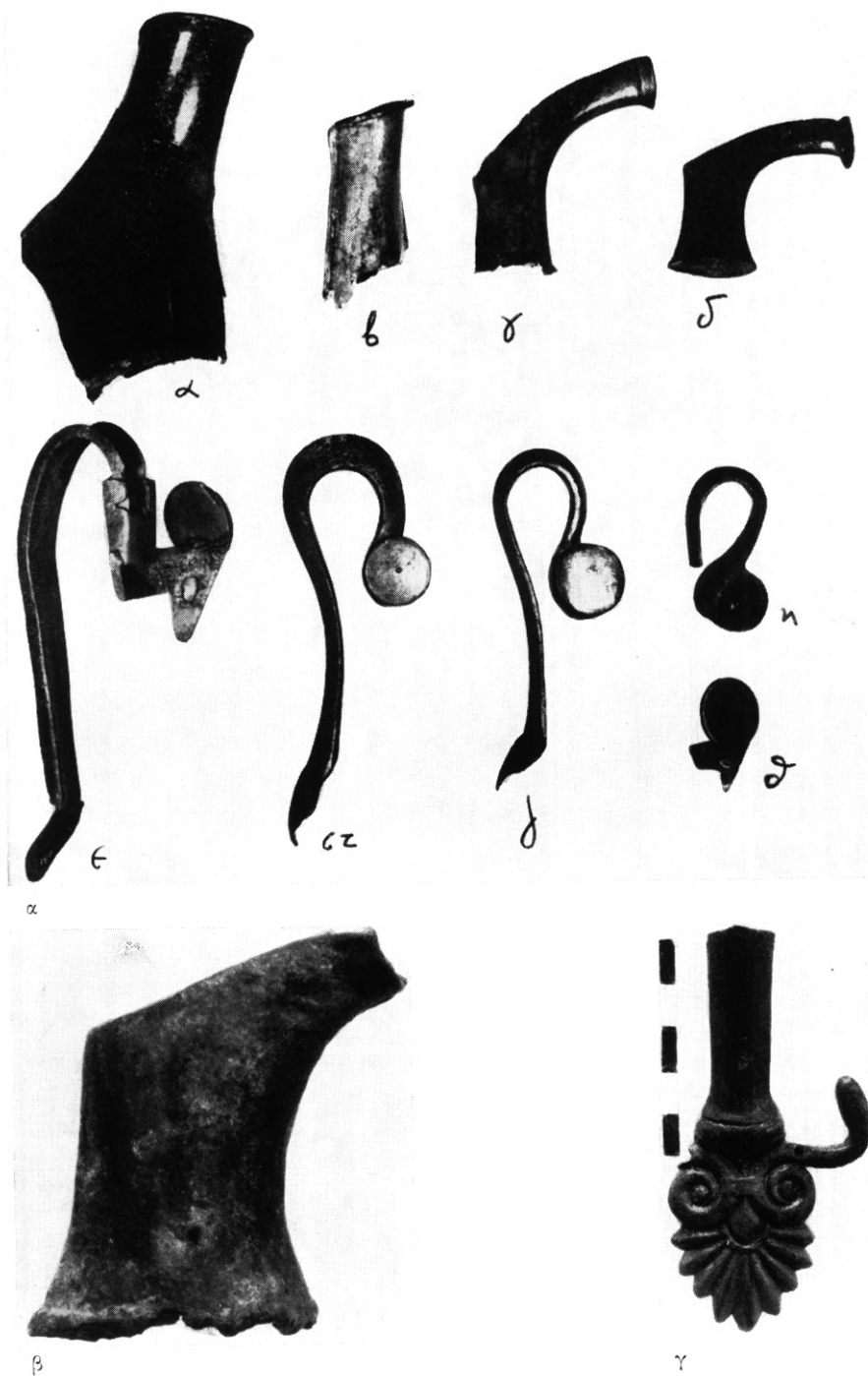

ζ

α) (1) Στόμιον Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1216. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 84). (2) Στόμιον συναντήκον μετὰ τῆς λαβῆς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1219 (κατ. 75). β-γ) Λαβὴ Περαιχώρας. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16170 (κατ. 72). δ) Ἀπότμημα Συλλογῆς Ἐμπεδοκλέους. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 16424 (κατ. 76). ε) Λαβὴ Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 358. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 78). ζ) Πρόχους εἰς Ἀμστερνταμ, Allard Pierson Museum (κατ. 77).

γ δ
α) (1) 'Απότμημα στομίου Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1217. 'Αθήναι, 'Εθνικὸν 'Αρχαιολογικὸν Μουσεῖον (κατ. 91). (2) 'Απότμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1215 (κατ. 50). (3) Λαβὴ μετὰ στομίου Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1222 (κατ. 80). β) Πρόχους Βρετανικοῦ Μουσείου, ἀρ. 78. 10 - 1222 (κατ. 79). γ - δ) Λαβὴ μετὰ στομίου 'Εθνικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Μουσείου 'Αθηνῶν, ἀρ. 17033 (κατ. 81).

α) Στόμια και λαβαί πρόχων εις τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων: (α) ἀρ. 1782 (κατ. 90), (β) ἀρ. 484 (κατ. 88), (γ) ἀρ. 479 (κατ. 86), (δ) ἀρ. 1470 (κατ. 85), (ε) ἀρ. 1710 (κατ. 35), (στ-ζ) ἀρ. 166α-β (κατ. 56-57), (η) ἀρ. 648 (κατ. 59), (θ) ἀρ. 485 (κατ. 89). β) Στόμιον Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 1220 (κατ. 83). γ) Ἀπότιμημα λαβῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 1214 (κατ. 92).

α

β

α) Κούρος εις Βιέννην. Μουσείον Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἀρ. 2333. β) Κούρος ἐξ Ἰσθμίας. Μουσείον Κορίνθου, ἀρ. IM 2360.

α

β

γ

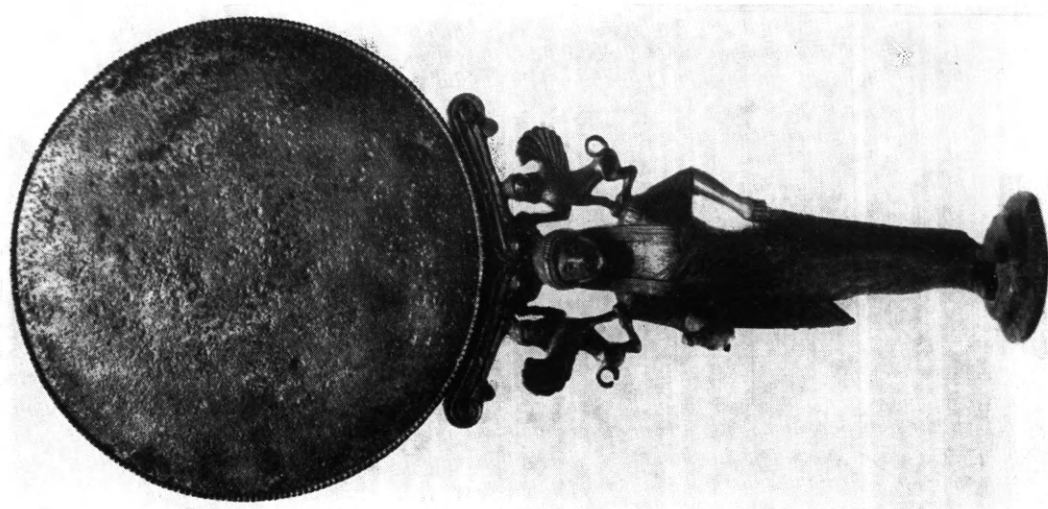

δ

α - β) Κοῦρος ἐξ Ὀλυμπίας. Βοστώνη, Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν, ἀρ. 03.996. γ) Ζεὺς Λυκαίου. Ἀθήναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 13209. δ) Συμποσιαστής ἐκ Δωδωνῆς. Λονδῖνον, Βρετανικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 1954. 10-18-1.

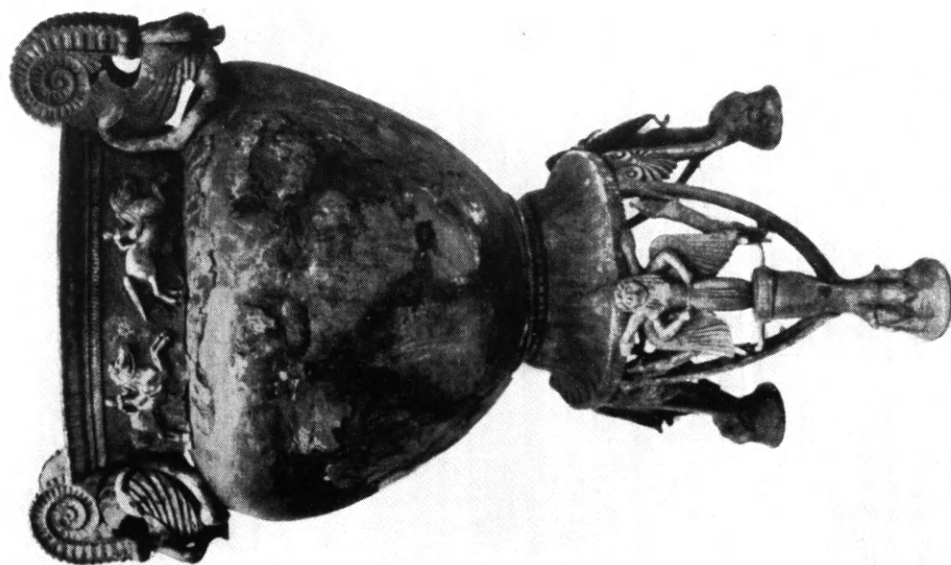
α - β) "Αρτεμις ἐξ Ὀλυμπίας. Ἀθήναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀφ. 6163 δ) Ἰέρεια ἐξ Ἀλβανίας. Λοῦβρον, ἀφ. MNB 2854.

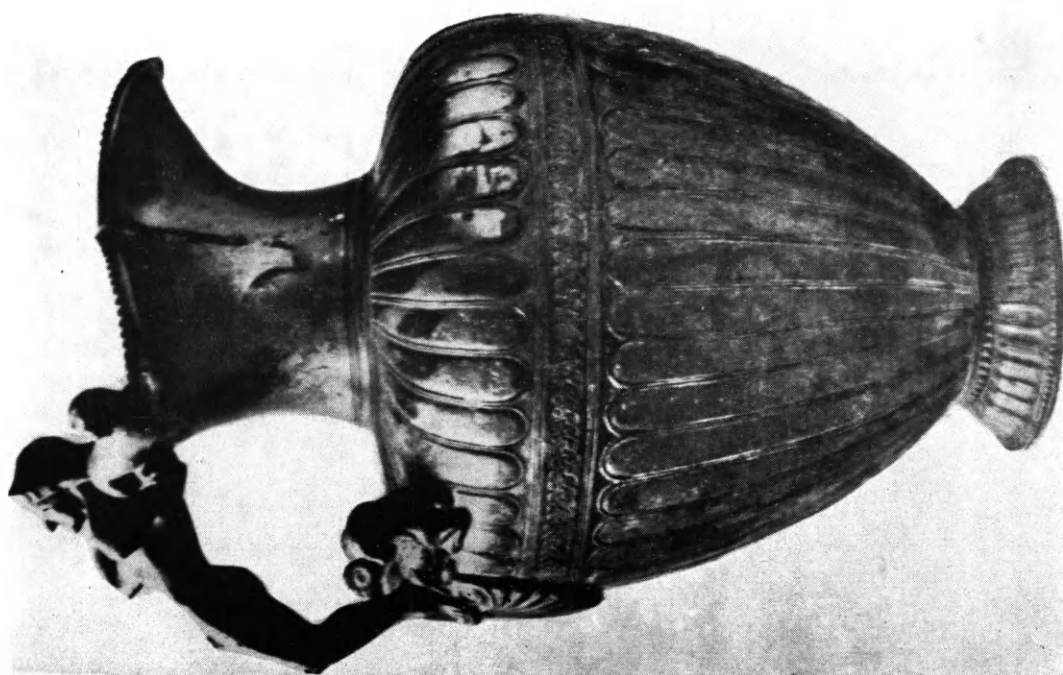

α

α) Κάτοπτρον ἐκ Κορίνθου. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, ἀρ. 11691. β) Κρατὴρ ἐκ Τριμυνησίστε. Μουσεῖον Βελιγραδίου.

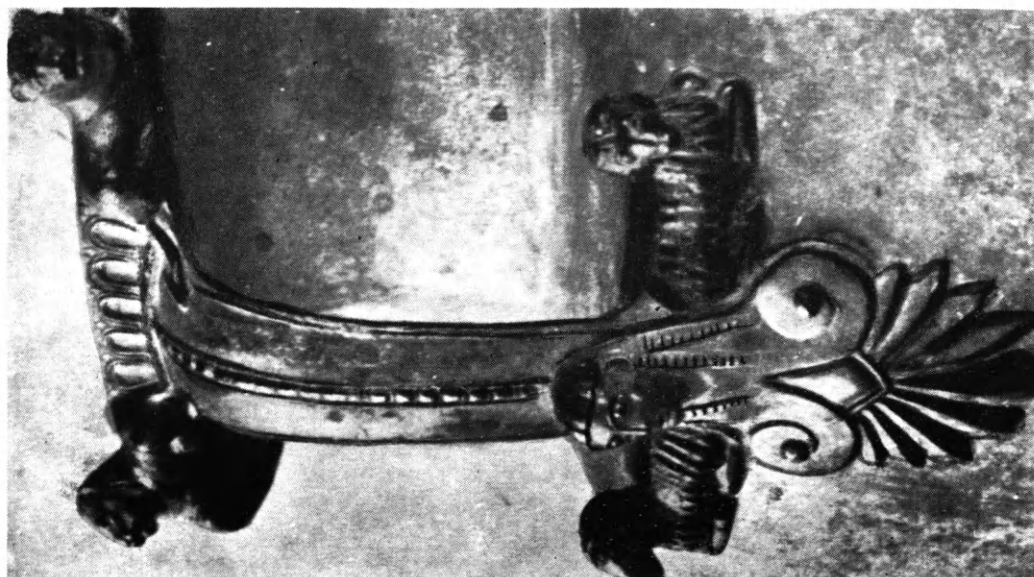
β

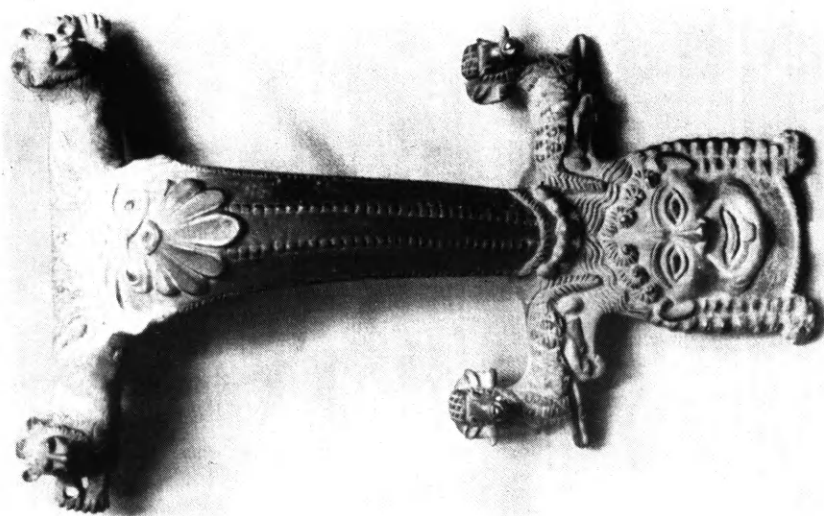

α

α) Οἰνογόγη ἐκ Sala Consilina εἰς Petit Palais Παρισίων. β) Ἡ κρήνη ἐκ Sala Consilina. Μουσεῖον Petit Palais Παρισίων.

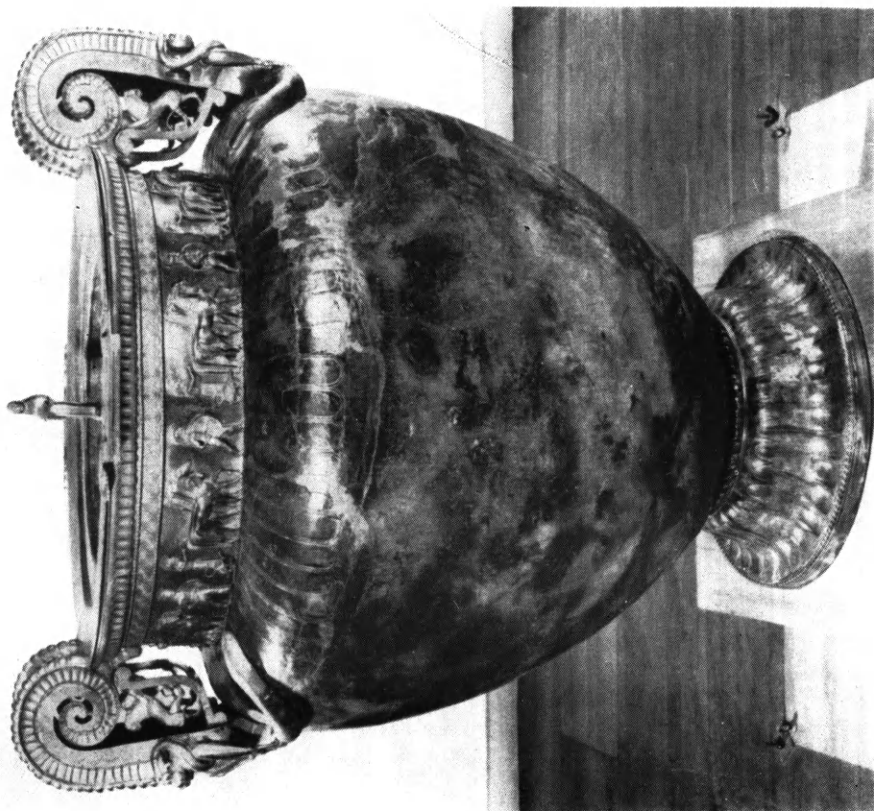

β

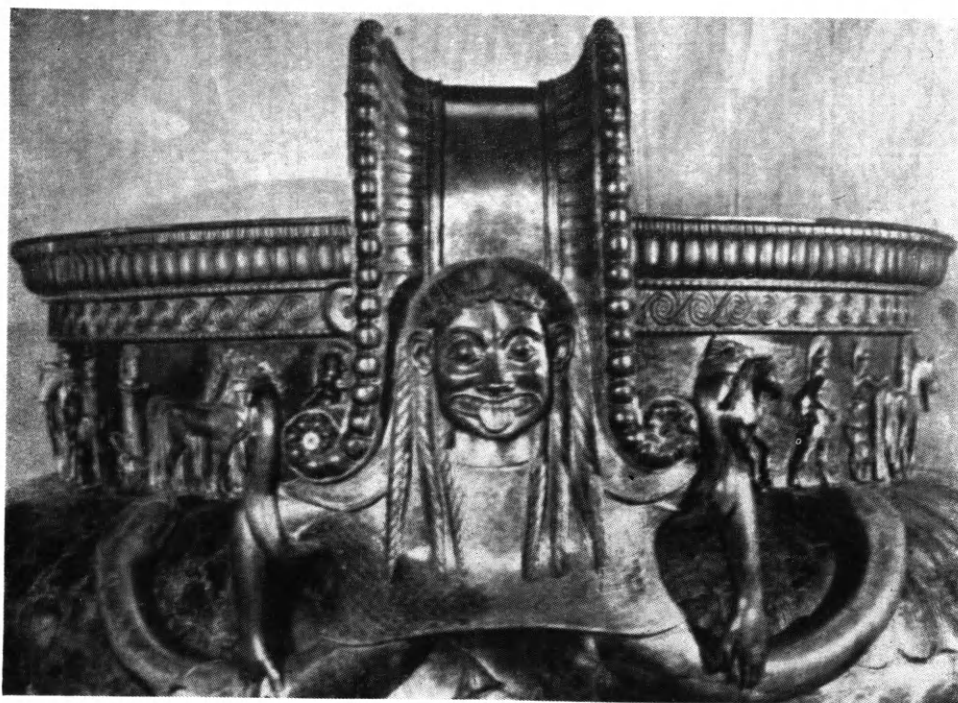

α

α) Κάλυπτος λαβή ύδρας. Βοστώνη, Μουσείον Καλών Τεχνών, αρ. 99.462 β) Κρατήρ τοῦ Vix. Μουσείον Châtillon-sur-Seine.

β

α

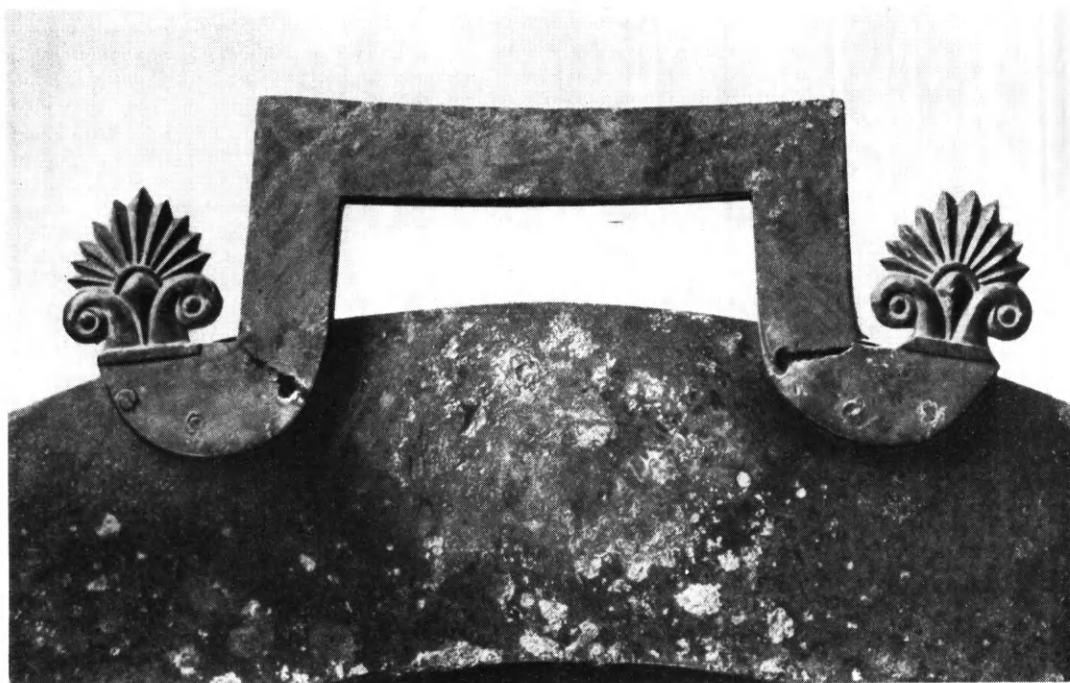

β

γ

Κρατήρ τοῦ Vix: α - β) αἱ γοργόνες τῶν λαβῶν. γ) Ἡ γυναικεία μορφή τοῦ ἡθμοῦ τοῦ κρατῆρος.

α

β

Κρατήρ του Vix: α) Λαβή του πώματος - ἡθμοῦ. β) Ἡ βάση τοῦ κρατῆρος.

α

β

γ

α) Πηλίνη μήτρα γοργονείου. Μουσείον Κορίνθου. β - γ) Ἄρτεμις ἐκ Θεσπρωτίας. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 7971.

α

β

γ

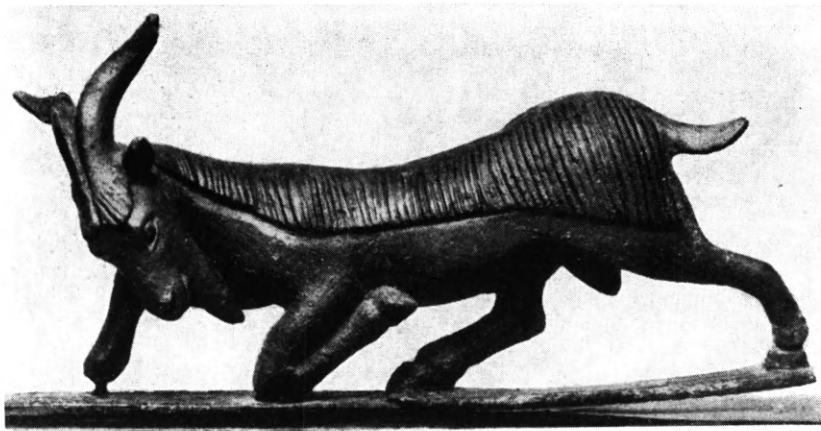

δ

α - γ) Ύδρια ἐκ τοῦ ὑπογείου σηκοῦ τῆς Ποσειδωνίας. Μουσεῖον Ποσειδωνίας. δ) Ποὺς λεκανίδος. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4904.

α

β

α) Ειδώλιον τράγου. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4911. β) Ειδώλιον τράγου ἐκ Δωδώνης. Μουσείον Βερολίνου.

α

β

α - β) Όπλίτης Μουσείου Ίωαννίνων, άρ. 1411.

α

β

α - β) Όπλίτης Μουσείου Ίωαννίνων, αρ. 4913.

α

β

γ

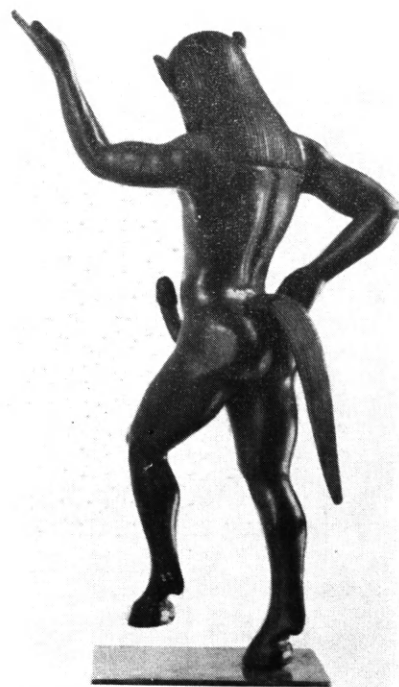

δ

α) 'Οπλίτης ἐκ τῆς ζωφόρου τοῦ κρατήρος τοῦ Vix. β) 'Εφορμῶν ὀπλίτης ἐκ Δωδώνης. Μουσεῖον Βερολίνου, ἀρ. 7470. γ - δ) 'Οπλίτης Μουσείου Ἰωαννίνων, ἀρ. 4914.

α

β

γ

δ

α - β) Ὀρχούμενος σειληνός τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 22. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.
 γ) Σειληνός ἐξ Ἀπολλωνίας. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, ἀρ. MNC 1737. δ) Σειληνός Μουσείου Ὀλυμπίας, ἀρ.
 B 4232.

α

β

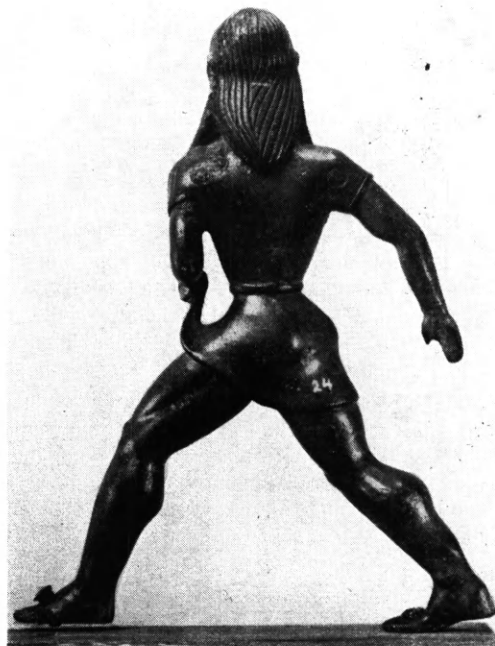

γ

α - β) Ἴππεὺς - Διόσκουρος τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 27. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.
 γ) Ἀνάγλυφον ἱππέως τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 36. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

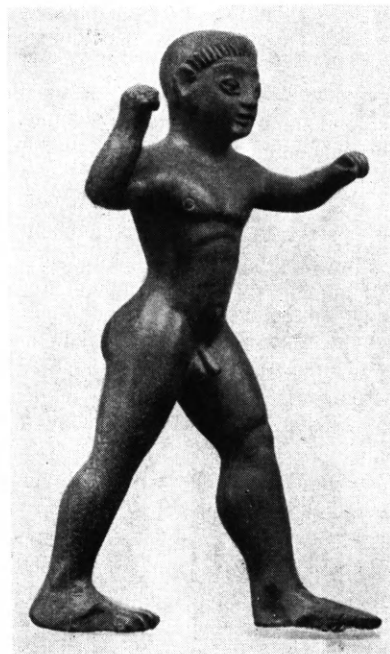
α

β

γ

δ

ε

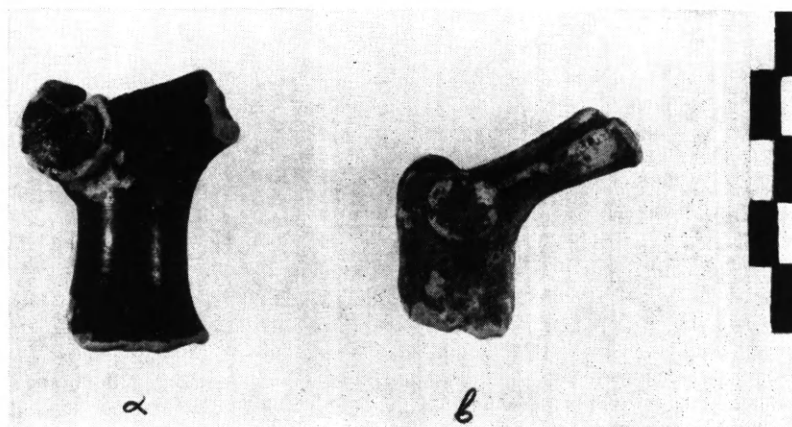
α - β) Δρομάς τῆς Συλλογῆς Καραπάνου, ἀρ. 24. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. γ) Ὁ Ἀπόλλων τοῦ Ἐτυμοκλείδα. Μουσεῖον τοῦ Λούβρου, ἀρ. MNC 1239. δ) Εἰδώλιον πύκτου. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4915. ε) Καθήμενος ἱματιοφόρος. Μουσεῖον Ἰωαννίνων, ἀρ. 4903.

α

β

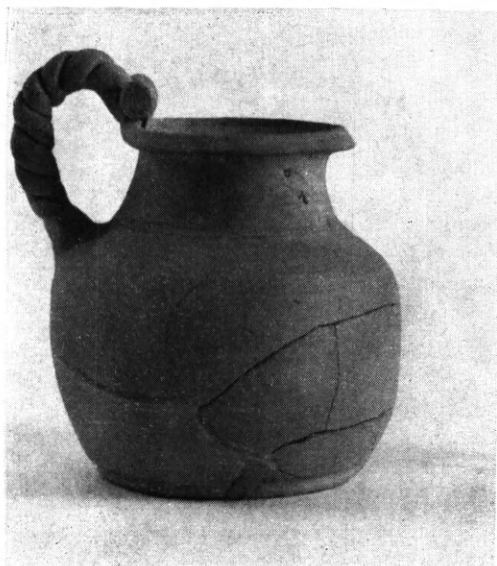

γ

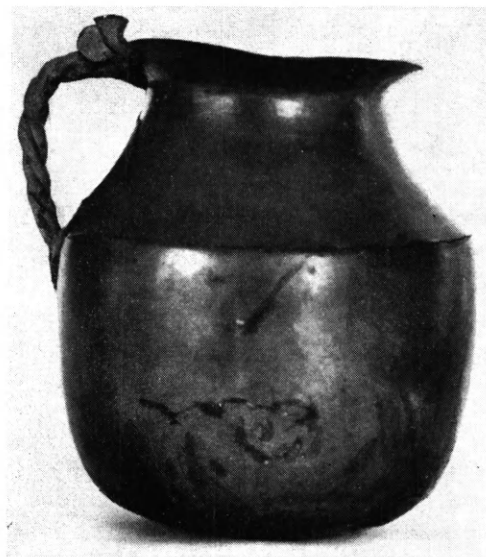
α) Μαινάς εκ Τετόβου. Μουσείον Σκοπίων. β) Αύλητης εκ Δωδώνης. Ἀθῆναι, Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσείον, Συλλογὴ Καραπάνου, ἀρ. 25. γ) (α) Στόμιον μελαμβαφοῦς προχοῦσκης ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Βίτσας Ζαγορίου, (β) Στόμιον προχοῦσκης ἐκ Λάκκας Σουλίου Ν. Ἰωαννίνων.

α

β

γ

α) Τροχήλατος ραμφόστομος πρόχους εκ Βίτσας. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2164. β) Πηλίνη πρόχους. Μουσείον Κορίνθου, ἀρ. ΚΡ-242. γ) Χαλκῆ πρόχους εκ τάφου τῆς Βίτσας Ζαγορίου. Μουσείον Ἰωαννίνων, ἀρ. 2252.

α

β

α) Πρόχοι 7ου - 6ου π.Χ. αἰ. ἐκ Κορίνθου. Μουσείον Κορίνθου, ἀρ. C 40-86, C 39-110, C 39-109. β) Πήλιναι χειροποίητοι πρόχοι ἐκ τοῦ νεκροταφείου τῆς Βίτσας Ζαγορίου εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ «ΧΑΛΚΑΙ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΡΓΕΙΣ ΠΡΟΧΟΙ»
ΤΗΣ ΙΟΥΛΙΑΣ ΚΟΥΛΕΓΜΑΝΗ - ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΥΠ' ΑΡ. 82 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ ΕΞΑΚΟΣΙΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΙΣ ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
ΟΙ ΕΓΧΡΩΜΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΟΙΚΟΝ Ι. ΜΑΚΡΗ Α.Ε. ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ